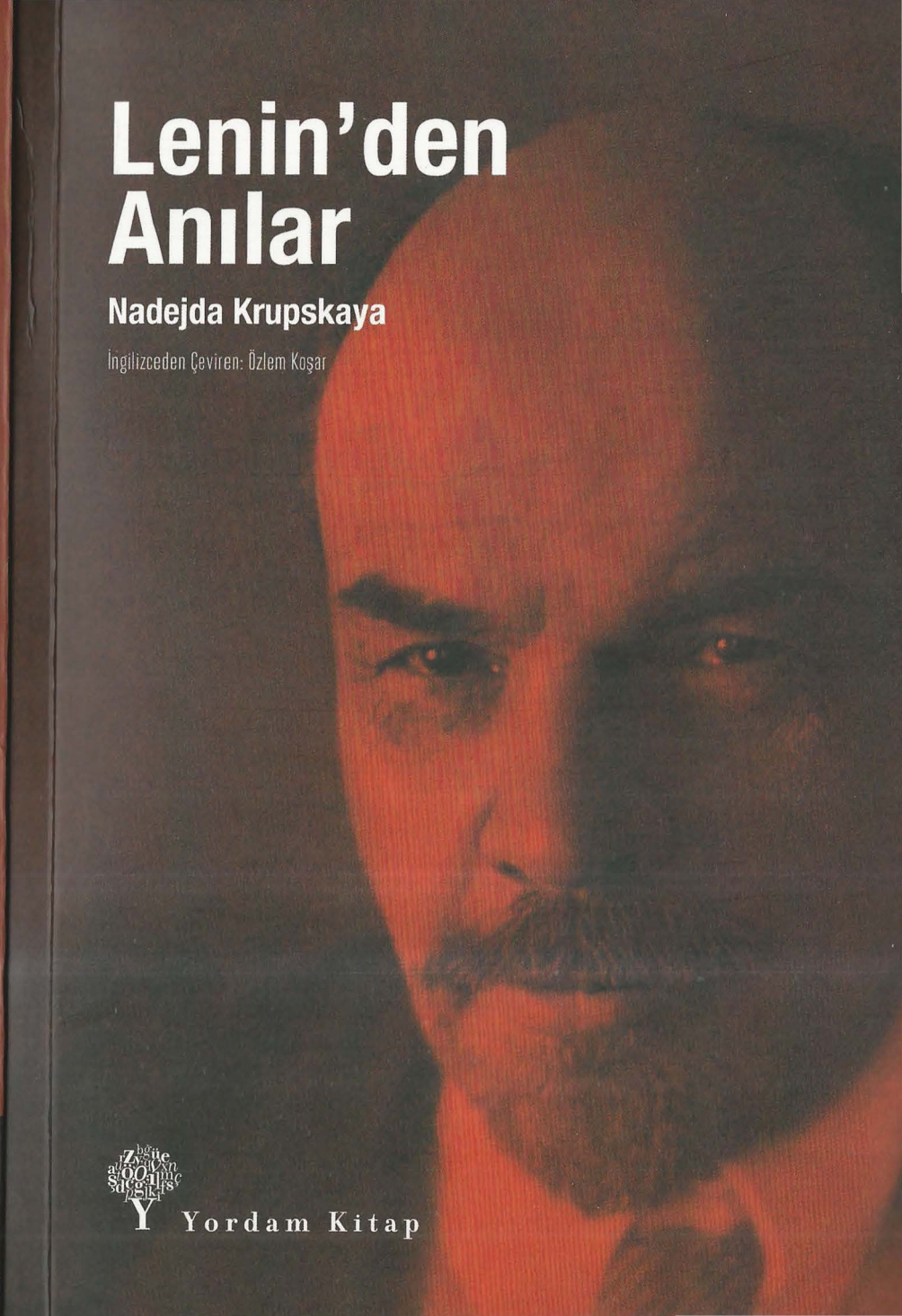
NADEJDA KRUPSKAYA • LENİN'DEN ANILAR

Lenin'den Anılar

Nadejda Krupskaya

İngilizceden Çeviren: Özlem Koşar

Yordam Kitap

Nadejda Krupskaya

Rus devrimci, yazar ve eğitimci. 1890'ların başında mücadeleye atıldığı ve Marksizmle tanıştığı ilk dönemden itibaren Sosyal Demokrat Parti'de, Bolşeviklerin yanında yer aldı. Kovuşturma, tutukluluk ve sürgün yıllarının ardından mücadele ve hayat arkadaşı Vladimir İlyiç Lenin'le birlikte uzun yıllar Avrupa'nın çeşitli kentlerinde göçmen hayatı sürdü. Bu dönemlerde hem Merkez Komitesi hem de Parti'nin yayın organı *Iskra* için sekreterlik çalışmaları yürüttü, çeviriler yaptı, Rusya'yla yazışmaları sürdürdü. Ekim Devrimi'nin ardından Sovyetler Birliği Eğitim Halk Komiseri yardımcısı olarak çalıştı. Eğitim, gençlik ve kadın konulu birçok çalışmaya imza attı. *Lenin'den Anılar*'ın yanı sıra, eğitim ve pedagoji ağırlıklı çalışmalarını da bir kitapta topladı. Nadejda Krupskaya, 1939'da Moskova'da öldü.

Eserin Orijinal Adı

Reminiscences of Lenin

(1933)

Türkçe çeviride, eserin 1933 basımı üç bölümden oluşan halini esas alan Bernard Isaacs çevirisi *Reminiscences of Lenin* temel kaynak olarak kullanılmış, 1930 basımı iki bölümden oluşan halini esas alan Eric Verney çevirisi *Memories of Lenin*'den ise ikincil kaynak olarak yararlanılmıştır.

Lenin'den Anılar

Nadejda Krupskaya

İngilizceden Çeviren:
Özlem Koşar

Yordam Kitap: 369 • Lenin'den Anılar • Nadejda Krupskaya
ISBN 978-605-172-373-0 • *İngilizceden Çeviren*: Özlem Koşar
Redaksiyon: Ali Mert • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Mayıs 2020
© Yordam Kitap, 2019

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
T: 0212 412 17 77

Lenin'den Anılar

İÇİNDEKİLER

Giriş 9

BİRİNCİ BÖLÜM 13

I St. Petersburg, 1893-1898 15
II Sürgünde, 1898-1901 34
III Münih, 1901-1902. 56
IV Londra'da Yaşam, 1902-1903... 70
V Cenevre, 1903 86
VI İkinci Kongre, Temmuz-Ağustos 1903 88
VII İkinci Kongre Sonrası, 1903-4.. 96
VIII 1905 Yılı: Göçmen Hayatı.. 108
IX St. Petersburg'a Dönüş..... 128
X St. Petersburg ve Finlandiya, 1905-7 138
XI Yeniden Yurtdışı, 1907'nin Sonu .. 153

İKİNCİ BÖLÜM 157

I İkinci Göç. 159
II Petrograd'da..... 323
III Yeniden Yeraltı 341
IV Ayaklanmanın Öngününde.... 349

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 353

I Üçüncü Bölüme Önsöz.. 355
II Ekim Günleri.. 357
III Ekim Devrimi'nden Brest Barışı'na.... 388
IV İlyiç'in Moskova'ya Taşınması ve Moskova'daki İlk Ayları. 420
V 1919. 462

DİZİN 504

GİRİŞ

Bu ciltte yayınlanan anılar, Vladimir İlyiç'le ilk tanışmamdan Ekim Devrimi'ne kadar olan süreyi, 1894-1917[1] arasını kapsıyor. Bana sık sık anılarımın fazlasıyla kabataslak kaleme alındığı söylenmiştir. Elbette herkes İlyiç hakkında her şeyi öğrenmek için can atıyor, kaldı ki, dönemin kendisi de muazzam bir tarihsel öneme sahip. İşçiler arasında kitle hareketinin gelişimine, en zor yeraltı faaliyeti koşullarında çelikleşen işçi sınıfının güçlü ve dayanıklı partisinin oluşumuna ve sürekli büyüyen sınıf bilincine ve örgütlülüğüne tanıklık etmiş bir dönem bu. Proleter sosyalist devrimin zaferi ile sonuçlanan, her şeyin göze alındığı bir mücadele dönemi.

Hem İlyiç hem de bu dönem hakkında yığınlarca ilginç makale ve kitap yazılabilir. Bu anıların amacı, Vladimir İlyiç'in yaşadığı ve çalıştığı koşulların bir resmini sunabilmektir.

Anılarımda, yalnızca en canlı şekilde öne çıkan olayları yazdım. Bu anılar iki aşamada hazırlandı. 1894-1907 arasını kapsayan birinci bölüm, Lenin'in ölümünden birkaç yıl sonra yazıldı ve St. Petersburg'daki faaliyetlerine, Sibirya sürgününe, ilk göçünün Münih ve Londra dönemlerine, Parti'nin İkinci Kongresini önceleyen döneme, İkinci Kongrenin kendisine ve hemen ardından gelen, 1905'e kadar uzanan döneme dair anıları içeriyor. Daha sonra hem Rusya hem yurtdışından 1905'e ait anılar ve nihayet 1905-7 arası geliyor. Bunların çoğunu Gorki'de, İlyiç'in yaşamının son yılını geçirdiği o kocaman ev ile parkın otlarla kaplanmış patikaları arasında dolaşırken yazdım. 1894-1907 yılları genç işçi sınıfı ha-

1 Yazar burada, ayrı ciltler halinde basımı yalnızca 1933'te yapılan *Lenin'den Anılar*'ın 1. ve 2. ciltlerini kastediyor. –*İng. ed.*

reketinin yükselişine tanık oldu. İnsanın düşünceleri ister istemez o döneme, Partimizin temellerinin atıldığı o yıllara gidiyor. İlk bölümü hemen hemen tamamen anımsadıklarıma dayanarak yazdım. İkinci bölüm ise birkaç yıl sonra yazıldı.

O yıllarda insanın çok çalışması, Lenin'i ısrarla yeniden okuması, geçmişi bugünle birleştirmeyi öğrenmesi, İlyiç olmasa da İlyiç'le yaşamayı öğrenmesi gerekiyordu. Bu nedenle kitabın ikinci bölümü ilk bölümünden farklıdır. İlk bölümde daha kişisel bir hava varken, ikinci bölüm daha çok İlyiç'in ilgi alanları ve düşünceleri üzerinedir. Tercihen iki bölümün birlikte okunması gerektiğini düşünüyorum. İlk bölüm, ikinci ile yakından ilişkilidir ve eğer ikincisi tek başına okunursa, okura gerçekte olduğundan daha az "anısal" gelebilir.

Anıların ikinci bölümü, pek çok başka hatırat ve derleme ile birlikte Lenin'in *Eserler*'inin ikinci baskısının çıktığı bir zamanda yazıldı. Bu durum, belli bir dereceye kadar, göç yıllarımızın ikinci dönemine dair anıların karakterini belirledi. Kendimi belli bir süzgeçten geçirmeme olanak sağladı. Ayrıca bu bölümde ele alınan dönem (1908-1917), ilkinden çok daha karmaşıktı.

İlk dönem (1893-1907), işçi sınıfı hareketinin ilk adımlarını, parti kurma çabalarını, esasen doğrudan çarlığı hedef alan ilk devrimin yükselen dalgasını ve bu devrimin yenilgisini kapsamakta.

Aynı zamanda ikinci göç dönemi de olan ikinci dönem, çok daha karmaşık ve kapsamlı. İlk dönemdeki devrimci mücadelenin değerlendirmesini, yani bu dönemdeki gericiliğe karşı mücadeleyi, her tür ve tanımdaki oportünizme karşı verilen şiddetli mücadeleyi, devrimci içeriğinden hiçbir şey kaybetmeksizin faaliyetimizi her türlü koşula uyarlama gerekliliğinin mücadelesini bir araya getirip özetliyor.

İkinci dönem, dünya savaşının yaklaştığı, işçi sınıfı partilerinin oportünizminin İkinci Enternasyonal'in çöküşüne sebep olduğu, dünya proletaryasının yepyeni sorunlarla yüzleştiği, yeni yolların bulunması gerektiği ve Üçüncü Enternasyonal'in temellerinin adım adım atıldığı, sosyalizm mücadelesinin en olumsuz ko-

şullarda başladığı bir dönemdi. Göç yıllarında bütün bu sorunlar, somut ve keskin bir biçimde gündemimize yerleşti.

Bu sorunlar anlaşılmadan hiç kimse Lenin'in nasıl Ekim Devrimi'nin lideri, dünya devriminin lideri olarak yükseldiğini kavrayamaz. Liderler, güçlerini aldıkları mücadelenin içinde oluşur ve büyürler. Lenin'in hayatının her ayrıntısını, o zaman ortaya koyduğu mücadele ile ilişkilendirmedikçe, göç dönemi anıları kavranamaz.

Dokuz yıllık ikinci göç, İlyiç'i azıcık bile olsa değiştirememişti. Aynı derecede sıkı ve dizgeli [sistemli] bir faaliyet içindeydi, bütün küçük ayrıntılara aynı hassas ilgiyi gösteriyor, ne kadar acı olursa olsun gerçeği görüp onunla yüzleşme ve gördüklerinden hareketle doğruya ulaşma yeteneğini hiç yitirmiyordu. Baskı ve sömürüden her zamanki gibi tam anlamıyla nefret ediyordu, kendini her zamanki gibi proletarya davasına, işçilerin davasına adamıştı ve onların çıkarlarını hep kalbinde duyumsuyordu. Hayatını tümüyle bu davaya adamıştı. Bu, onun için çok doğaldı, başka türlü yaşayamazdı. Oportünizm ve her türlü teslimiyetle her zamanki gibi tutku ve şiddetle savaşıyordu. Hareketi geriye çeken bir konumda olduklarını gördüğünde hâlâ en yakın arkadaşlarıyla bozuşabilir, dava için gerekliyse daha dün hasım olduğu birine alçakgönüllü bir yoldaşlıkla yaklaşır ve söylemesi gerekeni, her zaman yaptığı gibi, açıkça ve dürüstçe söylerdi. Doğaya, baharda ormanlara, dağ yolları ve göllerine, büyük şehirlerin gürültüsüne ve işçi sınıfı kalabalıklarına her zaman düşkün ve hayrandı; yoldaşlarını, mücadeleyi, hareketi ve her yönüyle hayatı seviyordu. Fakat bunlar bir yana, aynı İlyiç'i günbegün izleyen biri, daha suskun bir hal aldığını, insanlara karşı daha nazikleştiğini ve sık sık düşüncelere dalıp kendine geldiğinde, bir keder gölgesinin gözlerinden çabucak geçip gittiğini fark ederdi.

O göç yılları yıpratıcı zamanlardı ve İlyiç'in direncini hayli zorlamıştı. Ama onu bir savaşçı, kitlelerin zafere yürümek için ihtiyaç duyduğu türden bir savaşçı olarak şekillendirmişti.

N. Krupskaya

BİRİNCİ BÖLÜM

I

St. Petersburg, 1893-1898

Vladimir İlyiç, St. Petersburg'a 1893 güzünde geldi, ancak benim onunla tanışmam bundan bir süre sonra oldu. Yoldaşlar, Volga'dan son derece bilgili bir Marksistin geldiğini söylemişti. Bir süre sonra okumam için bana, kullanılmaktan sayfa kenarları iyice yıpranmış, *Pazar Üzerine* isimli bir müsvedde defteri getirdiler. Elyazması, hem St. Petersburg'lu Marksistimiz, teknoloji uzmanı Herman Krasin'in,[2] hem de Volga'dan yeni gelenin görüşlerini ortaya koyuyordu. Defter ortasından katlanmıştı ve bir tarafında H. B. Krasin, üstünü çizdiği, eklemeler yaptığı kargacık burgacık el yazısıyla görüşlerini öne sürerken, diğer tarafında yeni gelen, üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan, zarif bir el yazısıyla kendi yorum ve itirazlarını dile getiriyordu.

O dönem pazar sorunu biz genç Marksistleri çok ilgilendiriyordu.

O sıralarda, St. Petersburg Marksist çalışma gruplarında belirgin bir eğilim açığa çıkmaya başlamıştı. Özü itibarıyla şöyleydi: Toplumsal gelişim süreçleri, bu eğilimin temsilcilerine, mekanik ve şematik bir şey olarak görünüyordu. Toplumsal gelişmenin bu şekilde yorumlanması, kitlelerin ve proletaryanın rolünü tamamen yok sayıyordu. Marksizm, devrimci diyalektiğinden soyulup çıkarılmış ve geriye yalnızca "gelişimin aşamaları" kalmıştı. Elbette bugün her Marksist bu mekanik kavrayışı çürütebilir du-

2 St. Petersburg Teknoloji Enstitüsü öğrencisi, müteveffa L. B. Krasin'in kardeşi. *-İng. ed.*

rumdarır, ama o zamanlar, St. Petersburg'daki Marksist çevrelerimiz için bu ciddi bir sorundu. Ayaklarımız kuramsal olarak yere hâlâ sağlam basmıyordu, çoğumuzun Marx hakkında tüm bildiği *Kapital*'in ilk cildinden ibaretti. *Komünist Manifesto*'yu ise görmemiştik bile. Dolayısıyla, bu mekanik görüşün gerçek Marksizmin tam karşıtı olduğunu, başka bir şekilde değil de ancak içgüdüsel olarak hissedebiliyorduk.

Pazar sorunu, Marksizmi kavrama konusundaki genel sorunla yakından ilgiliydi.

Mekanik görüşün savunucuları bu meseleye genellikle çok soyut bir şekilde yaklaşıyordu.

O günlerden bu yana otuz yıldan fazla zaman geçti. Ne yazık ki müsvedde defteri bugünleri göremedi,[3] bu yüzden ancak onun üzerimizde bıraktığı etkiden söz edebilirim.

Yeni Marksist dostumuz, pazar sorununa son derece somut bir yaklaşım geliştirmişti. Bunu kitlelerin çıkarları ile ilişkilendiriyordu ve genel yaklaşımında, olayları kendi somut koşulları ve gelişimi içinde kavrayan tam da o canlı Marksizmi algılayabiliyordunuz.

İnsan bu yeni gelen kişiyle daha yakından tanışıp görüşlerini ilk elden öğrenmek istiyordu.

Vladimir İlyiç ile *Apukurya*'ya[4] kadar karşılaşmadık. İki yıl önce aynı çalışma grubunda bulunduğum, St. Petersburg'daki önemli Marksistlerden mühendis Klasson'un evinde, kentin bazı Marksistleriyle Volga'lı bu adam arasında bir tartışma toplantısı düzenleme kararı alınmıştı. Toplantı, sanki bir krep partisi düzenliyormuşuz gibi gizlilik altında yapılacaktı. Vladimir İlyiç'in yanı sıra Klasson, Y. P. Korobko, Serebrovski, S. I. Radçenko ve başkaları vardı. Potresov ve Struve de katılacaktı, ama orada bulunduklarını sanmıyorum. Özellikle hatırladığım bir an var. Hangi

3 Lenin'in *Sözde Pazar Sorunu Üzerine* isimli çalışmasının kaybolduğu düşünülüyordu. Ancak N. Krupskaya'nın söz ettiği müsvedde defteri 1917'de bulundu. Bu çalışma Lenin'in *Eserler*'inin 4. Rusça basımına dahil edilmiştir. *–İng. ed.*

4 Hıristiyanların büyük perhize girmek üzere oldukları, et yemeyi kestikleri günler. *–çev.*

yöntemleri benimseyeceğimiz sorusu gündeme gelmişti. Bir türlü uzlaşma sağlanamıyordu. Biri (sanırım Şevlyagin'di) Okuryazarlık Komitesinin büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyince Vladimir İlyiç güldü ve gülüşü hayli kırıcıydı (onu bir daha böyle gülerken hiç duymadım).

"Eh, ülkeyi kurtarmak için Okuryazarlık Komitesinde çalışmak isteyen varsa," dedi, "bırakın çalışsın." Şunu söylemek gerekir ki bizim kuşağımız gençliğinde Narodnikler[5] ile çarlık arasındaki mücadeleye tanık olmuştu. Başlangıçta her konuya "sempatik" yaklaşan liberallerin, Narodnaya Volya Partisi'nin ezilmesinden sonra nasıl da korkudan kuyruklarını bacakları arasına sıkıştırdıklarını ve "küçük şeyler" yapmakla ilgili vaazlar vermeye başladıklarını görmüştük.

Lenin'in alaycı sözleri gayet anlaşılırdı. Birlikte mücadelenin yollarını tartışmak üzere gelmiş, ama bunun yerine Okuryazarlık Komitesinin kitapçıklarını dağıtma çağrısını dinlemek zorunda kalmıştı!

Sonradan birbirimizi daha iyi tanıdığımızda, Vladimir İlyiç bir gün bana bu liberal "topluluğun", ağabeyi Aleksandr Ulyanov'un tutuklanmasına nasıl tepki verdiğini anlattı. Bütün tanıdıkları Ulyanov ailesini dışlamış, hatta o zamana kadar hemen her akşam satranç oynamaya gelen yaşlı bir öğretmen bile arayıp sormaz olmuş. O zamanlar Simbirsk'te tren yolu olmadığından Vladimir İlyiç'in annesi, oğlunun tutuklu olduğu St. Petersburg'a ulaşmak için, Sızran'a atlı arabayla gidip öyle trene binermiş. Vladimir İlyiç'i annesine bir yol arkadaşı bulması için yollamışlar, ama hiç kimse tutuklu bir adamın annesi ile birlikte görülmek istememiş.

5 Narodnikler, 1879'da Narodnik devrimciler tarafından kurulan illegal Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün üyeleriydi. Çarlık otokrasisine karşı terörist taktiklerle savaştılar. II. Aleksandr'ın Narodnikler tarafından öldürülmesinin ardından (1 Mart 1881) çarlık hükümeti örgütü sindirdi. 19. yüzyılda, seksenli ve doksanlı yıllarda, Narodnizm, devrimci mücadele propagandasını bıraktı. Zengin köylülerin çıkarlarını savunmaya (liberal Narodnik eğilim), çarlık hükümeti ve toprak sahipleri ile uzlaşma telkin etmeye başladı. Marksizme karşıydı ve Rusya'da yayılmasına direnç gösteriyordu. Narodnizme ilk darbe Plehanov'dan gelmiş, politik bir öğreti olarak nihai yenilgisini ise Lenin tamamlamıştır. –*İng. ed.*

Vladimir İlyiç, bu yaygın korkaklığın o zamanlar kendisini derinden sarstığını söylemişti.

Bu gençlik deneyimi kuşkusuz onun bu sözde liberal çevreye karşı tavrını etkilemişti. Bütün o liberal atıp tutmalara gerçek değerini erken yaşta vermişti.

"Krep partisi"nde herhangi bir anlaşmaya varılamadı elbette. Vladimir İlyiç az konuştu, daha çok grubu incelemekle meşguldü. Kendilerine Marksist diyen insanlar onun sabit bakışlarından huzursuz olmuştu.

Hatırlıyorum, Neva kıyısı boyunca Okta mahallesinden eve dönerken Vladimir İlyiç'in ağabeyinin hikâyesini ilk kez dinlemiştim. Narodnaya Volya'nın bir üyesiydi, 1887'de III. Aleksandr'a suikast girişiminde yer almıştı ve henüz reşit bile olmamışken çarlık cellatlarının elinde can vermişti.

Vladimir İlyiç ağabeyini çok severmiş. Birçok ortak zevkleri varmış ve her ikisi de yoğunlaşabilmek için uzun süre yalnız kalmaktan hoşlanırlarmış. Genellikle birlikte yaşarlarmış ve bir ara evin bağımsız bir kanadını paylaşmışlar; gençlerden oluşan herhangi bir grup (kızlı erkekli bir sürü kuzenleri varmış) çat kapı ziyarete geldiğinde, iki kardeş onları ağızlarına pelesenk ettikleri şu sözle karşılarmış: "Bizi yokluğunuzla onurlandırın." Her ikisi de çalışkan ve devrimci fikirlere sahip gençlermiş. Buna rağmen aralarındaki yaş farkı kendisini çeşitli şekillerde hissettiriyormuş. Aleksandr'ın Vladimir'e söylemediği belli şeyler varmış. Vladimir İlyiç bana şöyle anlatmıştı:

Ağabeyi bir doğabilimciymiş. Evdeki son yaz tatilinde *Annelida*[6] üzerine bir inceleme hazırlıyormuş ve sürekli mikroskobuyla meşgulmüş. Gün ışığından azami ölçüde yararlanabilmek için gün doğarken kalkar, hemen çalışmaya koyulurmuş. "Yok, ağabeyimden devrimci olmayacak, diye düşünürdüm o zamanlar," diye aktarmıştı Vladimir İlyiç. "Bir devrimci bu kadar çok vaktini solucanlara ayıramaz." Hatasını anlaması uzun sürmemiş.

6 Halkalı kurt, halkalı solucan. *–çev.*

Şüphesiz ağabeyinin kaderi Vladimir İlyiç'i derinden etkilemişti. Bir diğer önemli unsur da Vladimir İlyiç'in pek çok konu üzerine kendi kendine düşünmeye başlamış ve devrimci mücadelenin gerekliliğine karar vermiş olmasıydı.

Böyle olmasaydı, ağabeyinin kaderi muhtemelen onda yalnızca derin bir kedere neden olur ya da en fazla, içinde ağabeyinin izinden gitme azmini ve mücadelesini uyandırırdı. Bu haliyle ağabeyinin kaderi onun zihnini keskinleştirmiş, onda düşünce bakımından olağanüstü bir akılcılık geliştirmiş ve kendini bir söz ya da bir yanılsama tarafından sürüklenmeye bırakmadan, gerçekle yüzleşebilme yeteneğini ilerletmişti. Ayrıca onda, tüm sorunlara titizlik ve dürüstlükle yaklaşma özelliğini de geliştirmişti.

1894 güzünde Vladimir İlyiç, *Halkın Dostları*'nı[7] grubumuza okudu. Bunun hepimizi nasıl da heyecanlandırdığını hatırlıyorum. Mücadelenin hedefleri, bu kitapçıkta öylesine hayranlık uyandıran bir netlikle ortaya konmuştu ki. Teksir edilmiş kopyaları daha sonra "Sarı Defter" adı altında elden ele dolaştı. Metnin sonunda bir imza yoktu. Epey geniş bir çevrede okunan bu kitapçık, kuşkusuz o zamanın Marksist gençliği üzerinde güçlü bir etki yaratmıştı. 1896'da Poltava'da bulunduğum dönemde, hapisten yeni çıkmış etkin bir Sosyal Demokrat olan P. P. Rumyantsev, *Halkın Dostları*'nı, devrimci Sosyal Demokrat bakış açısının en iyi, en güçlü ve eksiksiz bir biçimde formülleştirilmesi olarak tanımlamıştı.

1894-95 kışında Vladimir İlyiç'i daha da yakından tanıdım. O, Nevskaya Zastava mahallesindeki işçi çalışma gruplarında ders veriyordu, ben de aynı mahallede üç yıldan fazladır Yetişkinler İçin Smolenskaya Pazar Akşam Okulu'nda öğretmenlik yapıyordum ve bu nedenle Şlusselburg Posta Yolu'ndaki[8] yaşama epey aşinaydım. Vladimir İlyiç'in grubuna katılan işçilerin epey bir kısmı benim Pazar Okulu'nun öğrencileriydi, aralarında Babuşkin, Bo-

7 Bu kitapçığın tam ismi, *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar* şeklindedir. –*İng. ed.*

8 Nevskaya Zastava'nın ötesinde, St. Petersburg proletaryasının yaşadığı bir varoş. İçinden geçen posta yolu boyunca bu bölgenin fabrikaları ve imalathaneleri sıralanmıştı. –N. Krupskaya

rovkov, Gribakin, Bodrov'lar (Arseni ve Filip) ve Zukov da vardı. Pazar Akşam Okulu, o günlerde işçi sınıfının günlük yaşamını, çalışma şartlarını ve kitlelerin ruh halini irdelemek için mükemmel bir fırsat sunuyordu. Akşam teknik sınıflarını ve bitişikteki Kadın ve Obukov okullarını saymazsak, Smolenskaya Okulu'nun altı yüz öğrencisi vardı. İşçilerin "kadın öğretmenleri"ne tam bir güvenleri olduğunu söylemeliyim. Öyle ki Gromov kereste depolarının asık suratlı bekçisi, örneğin, öğretmenine sevinçten parlayan bir yüzle bir oğlu olduğunu haber vermişti; veremli bir değirmen işçisi, kendisine okuma yazma öğrettiği için öğretmenine yakışıklı bir nişanlı dilemişti; bütün hayatını Tanrı'yı aramaya adamış, dinî bir tarikata mensup bir başka işçi, Rudakov'dan (bir diğer öğrenci) Tanrı diye bir şey olmadığını daha geçen Paskalya'dan önceki hafta öğrendiğini memnuniyetle yazmıştı, çünkü dünyadaki en kötü şey Tanrı'nın kölesi olmaktı –yüzünde bir sırıtışla ona katlanmak zorundaydın– oysa insanın kölesi olmak çok daha kolaydı, en azından buna karşı savaşabilirdin. Bir de bir tütün işçisi vardı, her Pazar ölesiye sarhoş olurdu ve tütün kokusu üzerine öylesine sinmişti ki, yanında durunca başınız dönerdi. Kargacık burgacık bir el yazısıyla (seslilerin çoğunu atlayarak) sokakta üç yaşında bir kız çocuğu bulduklarını, çocuğun artel'lerinde[9] yaşadığını, ama ne yazık ki onu polise teslim etmeleri gerekeceğini yazmıştı. Tek bacaklı bir asker gelip "Mihail –geçen yıl okuttuğunuz arkadaş– aşırı çalışmaktan öldü ve ölmeden önce onu yâd etmenizi istedi ve size uzun ömürler diledi," demişti. Çarı ve papazları hararetle savunan bir tekstil işçisi, "şuradaki şu karanlık tipten sakının, hep Gorokovaya'da[10] takılıyor" diyerek bizi uyarmıştı. Yaşlıca bir işçi, kilise görevlisi olarak işini muhtemelen bırakamayacağını, "çünkü papazların insanları kandırmasının onu hasta ettiğini ve birilerinin onların foyasını meydana çıkarması gerektiğini" öne sürmüştü. Kiliseye gelince, ona en küçük bir bağlılığı bile yoktu, ama "gelişimin aşamaları" konusunu gayet iyi kavramıştı vesaire vesaire.

9 Çarlık döneminin sanayi ve ziraat kooperatifleri. *–çev.*

10 Çarlık gizli polisinin St. Petersburg'daki merkezi. *–İng. ed.*

Örgüt üyesi işçiler de okula, insanlarla tanışmak ve gerek gruplara gerekse örgüte katılabilecek olanları belirlemek için geliyorlardı. Bu işçiler için öğretmenler, artık herhangi bir özelliği olmayan bir kadın grubu değildi. Hangi öğretmenin politik olarak sağlam bir temeli olduğunu çoktan ayırt edebilir durumdaydılar. Öğretmenlerden birinin "bizden" olduğunu fark ederlerse, bunu kimi ifade ya da sözcüklerle anlamalarını sağlarlardı. Örneğin küçük zanaatkârlardan söz ederken biri şöyle derdi: "Küçük zanaatkâr büyük ölçekli üretimle rekabet edemez," ya da bir başkası şaşırtıcı bir soru yöneltir, "St. Petersburg'lu bir işçiyle Arhangelsk'li bir köylü arasındaki fark nedir?" diye sorar, sonra da o öğretmene özel bir bakış atar ve onu yine özel bir şekilde selamlayarak "Bizdensin, biliyoruz," demeye getirirdi.

Yerel düzeyde herhangi bir gelişme olduğunda, onun da örgüte haber vereceğini bildikleri için, bunu hemen öğretmene söylerlerdi. Bir çeşit örtük anlaşmaydı bu.

Aslına bakılırsa, içinde gizli polis ajanı olmayan bir sınıf bulmak pek mümkün olmasa da, okulda hemen her şey hakkında konuşabiliyorduk. "Çar", "grev" ve bunun gibi netameli sözcüklerden kaçındığınız sürece temel meselelere değinebilirdiniz. Resmî olarak, elbette, müfredat dışı akla gelebilecek şeylerden söz açmamız yasaktı. Bir gün habersiz ziyarette bulunan bir müfettişin, müfredatta yalnızca dört aritmetik işleme izin verilmesine karşılık ondalık sayıların öğretildiğini fark etmesi üzerine, Tekrar Grubu kapatılmıştı.

O sırada Staro-Nevski Caddesi'nde, çift girişli avlusu bulunan bir binada oturuyordum. Pazar günleri grup çalışmasından sonra Vladimir İlyiç uğrardı ve bitmek bilmeyen sohbetlere başlardık. Okuldaki işime âşıktım, beni durduran olmazsa bu konuda saatlerce konuşabilirdim: okuldan, öğrencilerden, Semyannikov, Thornton, Maxwell ve çevredeki diğer fabrika ve imalathanelerden söz ederdim. Vladimir İlyiç, devrimci propaganda konusunda işçilere yaklaşabilmenin farklı yollarını bulabilmek amacıyla, onların yaşamı ve koşullarına dair bir araya getirebileceği her küçük ayrıntıyla ilgilenirdi. O günlerde entelektüellerin çoğu iş-

çileri pek tanımazdı. Entelektüeller, çalışma gruplarından birine gelir ve işçilere bir şeyler okuyarak bir nevi ders verirdi. Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* kitabının elyazması çevirisi uzunca bir süre gruplarda dolaşmıştı. Vladimir İlyiç, işçilere Marx'ın *Kapital*'ini okuyor ve açıklamalarda bulunuyordu. Dersin ikinci yarısını, işçilerin kendi işlerini ve çalışma koşullarını sorgulamalarına, yaşamlarında yüklendikleri şeylerin tüm toplum yapısı üzerindeki etkilerini onlara göstermeye ve mevcut düzenin ne şekilde değiştirilebileceğini anlatmaya ayırmıştı. Kuram ile uygulamayı bu şekilde bir araya getirmek Vladimir İlyiç'in çalışma gruplarında yaptığı işin bir özelliğiydi. Yavaş yavaş grubumuzun diğer üyeleri de aynı yöntemi benimsedi.

Ertesi yıl Vilnius'ta teksir edilmiş *Ajitasyon Üzerine* kitapçığı ortaya çıktığında, ortam, bildiri yoluyla ajitasyon yapmaya tamamen elverişli durumdaydı. İş, bir başlangıç yapmaya kalmıştı. İşçilerin gündelik gereksinimlerine dayalı ajitasyon yöntemi, Parti faaliyetimizde derinlemesine kök salmıştı. Yıllar sonra Fransa'da siyasi göçmen olarak yaşarken Paris'te posta işçilerinin büyük grevi sırasında, Fransız Sosyalist Partisi'nin buna tamamen mesafeli durduğunu gözlemleyene dek, bu yöntemin ne kadar etkili olduğunu tam olarak takdir edememiştim. Fransız sosyalistler, bu *sendikaların işi*, diyorlardı. Onlara göre, bir partinin görevi yalnızca politik mücadele vermekti. Ekonomik mücadeleyi politik mücadele ile birleştirmenin gerekliliği konusunda en ufak bir fikirleri bile yoktu.

O sırada St. Petersburg'da faaliyet gösteren yoldaşların birçoğu, bildiriyle ajitasyonunun etkisini görünce bu çalışmadan o kadar heyecana kapılmışlardı ki, bunun kitleler arasında çalışmanın yollarından biri olmakla birlikte tek yolu olmadığını tümüyle unutmuş ve o adı kötüye çıkmış "Ekonomizm"[11] yoluna sapmışlardı.

11 "Ekonomizm", 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Rus Sosyal Demokratları arasındaki oportünist bir eğilime verilen ad idi. Siyasal programında, işçilerin ekonomik, liberallerin ise politik mücadele vermesini savunuyordu. Ekonomist liderler arasında Prokopoviç, Kuskova, Kriçevski, Martinov vb. vardı. Ekonomistlerin yayın organları *Raboçaya Mısl* (İşçi Düşüncesi) gazetesi ve *Raboçeye Dyelo* (İşçi Davası) dergisiydi. Lenin'in 1902 yılının Mart ayında yayınlanan *Ne Yapmalı?* kitabı, bu akımın ideolojik yenilgisinde büyük rol oynamıştır. –*İng. ed.*

Vladimir İlyiç başka çalışma biçimleri de olduğunu asla unutmazdı. 1895'te, *Fabrika İşçilerine Kesilen Para Cezaları Hakkındaki Kanunun Açıklanması* isimli bir kitapçık yazdı ve o dönemde sıradan bir işçiye nasıl yaklaşılabileceğine ve işçilerin ihtiyaçlarından yola çıkılarak siyasi mücadelenin gerekliliği sorununa adım adım nasıl taşınabileceklerine dair muhteşem bir örnek ortaya koydu. Birçok entelektüel bu kitapçığı sıkıcı ve fazla ayrıntılı buldu, ama işçiler onu coşkuyla karşılayıp okudu, zira onlar için tanıdık ve açıklıkla yazılmış bir metindi. (Narodnaya Volya matbaasında basılmış ve işçiler arasında dağıtılmıştı.) O günlerde Vladimir İlyiç fabrikalarla ilgili yasal çerçeveyi derinlemesine incelemişti. Bu yasaları işçilere anlatmanın, siyasal rejim ile işçilerin konumu arasında var olan bağı onlara göstermeyi çok daha kolaylaştırdığına inanıyordu. İlyiç'in o dönemde işçiler için yazdığı bir dizi makale ve kitapçıkta, özellikle de *Yeni Fabrika Yasası* kitapçığı ile *"Grevler Üzerine"*, *"Sanayi Mahkemeleri Üzerine"* ve başka makalelerinde bu incelemesinin izleri sürülebilir.

İşçi çevreleriyle bu şekilde yakınlaşmamızın bir sonucu olarak polis bizi yakın takibe aldı. Bütün grup içinde gizli çalışma yöntemleri konusunda en deneyimlimiz Vladimir İlyiç'ti. Bütün çift girişli bahçeleri biliyordu ve peşimize takılanları atlatmada üzerine yoktu. Bize görünmez mürekkep kullanmayı, kitapların içine noktalı kodlar ve gizli şifrelerle mesaj yazmayı öğretti ve türlü türlü kod adları türetti. Narodnaya Volya yöntemlerini iyi öğrenmiş olduğu anlaşılıyordu. Doğrusu, gizlilik konusundaki birinci sınıf maharetleri sayesinde "Dvornik" (Gözcü) kod adına layık görülmüş olan eski Narodnaya Volya üyesi Mihaylov hakkında onca saygıyla konuşması boşuna değildi.

Bu arada polisin bize dönük takip ve gözetimi iyice sıkılaştığından, Vladimir İlyiç henüz takibe alınmamış ve tüm ilişkileri devralabilecek bir "halef" atanması gerektiği konusunda ısrar etti. Aralarında polisin gözünde "en temiz" ben olduğum için, benim "halef" olarak atanmama karar verildi. Paskalya günü beş altı kişi "bayramı kutlamak" için Çarskoye Selo'ya gittik, yanımızda grup

üyelerinden ve orada arabacı olarak çalışan Silvin de vardı. Trende birbirimizi tanımıyormuş gibi yaptık. Hemen hemen bütün gün hangi ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiğini tartıştık. Vladimir İlyiç bize şifre kullanmayı öğretti ve bir kitabın neredeyse yarısını kodladık. Bunu söylediğim için mahcubum ama daha sonrasında bu ilk kolektif şifreleme girişimini deşifre etmeyi başaramadım. Yine de şöyle bir tesellim oldu; bunların deşifre edilmesi gerektiğinde bu "ilişkiler"in çoğu zaten artık yoktu.

Vladimir İlyiç, bu "ilişkiler"i, devrimci faaliyete öyle ya da böyle yararı olabilecek insanları her yerde araştırarak özenle oluşturmuştu. Vladimir İlyiç'in girişimiyle, grubumuzun temsilcileri (Vladimir İlyiç ve yanılmıyorsam Krjijanovski) ile Pazar Okulu'ndan bir grup kadın öğretmen arasında bir tartışma toplantısı yapıldığını hatırlıyorum. Hemen hemen hepsi daha sonra Sosyal Demokrat olmuştu. Aralarında, sonradan Sosyal Demokratlara katılan, Narodnaya Volya'nın eski üyesi Lidya Knipoviç de vardı. Eski parti çalışanları onu hatırlar. Muhteşem bir devrimci öz disipline sahip, hem kendisine hem de başkalarına karşı ödünsüz, harikulade bir yoldaş, mükemmel bir insan sarrafı, birlikte çalıştığı insanları sevgi ve ilgiyle sarmalayan Lidya, Vladimir İlyiç'in içindeki devrimcinin kıymetini fark etmekte gecikmemişti.

Lidya, Narodnaya Volya matbaasındaki bütün ilişkilerle ilgilenme işini üstlendi. Baskı için bütün düzenlemeleri yaptı, elyazmalarını iletti, basılı kitapçıkları teslim aldı, sepetlerle arkadaşlarına taşıdı ve yayınların işçiler arasında dağıtımını örgütledi. Tutuklandığında (onu matbaadaki bir dizgici ihbar etmişti) çeşitli arkadaşlarından toplanan gizli kitapçıklarla dolu on iki sepete el konmuştu. O dönem Narodnaya Volya matbaası, işçiler için çeşitli kitapçıkların geniş çapta basımını gerçekleştirmişti: *İşgünü, Yaşamlar ve Çıkarlar, Farklı İnsanlar Neyle Geçiniyor?*, Vladimir İlyiç'in *Para Cezaları Üzerine* kitapçığı, *Açlığın Krallığı* vb. Laktinski matbaasında çalışan Narodnaya Volya'lılardan ikisi –Şapovalov ve Ratanskaya– şimdi Komünist Parti saflarındadır.[12] Lid-

12 Bu anılar 1930'da yazıldı. –*İng. ed.*

ya Knipoviç artık yaşamıyor. 1920'de, son birkaç yıldır yaşadığı Kırım, Beyaz'ların elindeyken öldü. Ölüm döşeğinde ruhu Komünistlerin özlemiyle yanıp tutuşurken dudaklarında Komünist Parti'nin adı vardı.

Tartışma toplantısının diğer katılımcıları arasında, sanırım, öğretmenlerden P. F. Kudeli ve A. I. Meşeheryakova da vardı (şimdi ikisi de Parti üyesi). Nevskaya Zastava'dan gelen öğretmenlerden biri de Aleksandra Kalmikova'ydı. Kendisi mükemmel bir hatipti (devlet bütçesi üzerine işçilere yaptığı konuşmayı hatırlıyorum). Liteynıy Caddesi'nde bir kitabevi işletiyordu. Vladimir İlyiç o dönem onunla yakından ahbap olmuştu. Öğrencilerinden biri Struve idi, bir de Struve'nin eski okul arkadaşı olan Potresov, kitabevini sık sık ziyaret ederdi. Daha sonra Aleksandra Kalmikova eski *İskra*'yı ta İkinci Kongre dönemine kadar finanse etti. Struve liberallere kaydığında ona katılmamış, açıkça *İskra* yanlısı örgütle birlikte çalışmıştı. Kod adı Teyzecik idi. Vladimir İlyiç'le iyi bir dostlukları vardı. Detskoye Selo'da bir huzurevinde iki yıl yatalak kaldıktan sonra öldü, bugün artık aramızda yok. Yakınlardaki yetimhanelerden çocuklar onu zaman zaman ziyaret eder, o da onlara İlyiç'i anlatırdı. 1924 baharında bana yazdığı bir mektupta, Vladimir İlyiç'in 1917 yılında kaleme aldığı makalelerin, ateşli söylemleriyle kitleler üzerinde böylesine güçlü bir etki yaratmış oldukları da düşünüldüğünde, ayrı bir kitap olarak basılması gerektiğini söylemişti. Vladimir İlyiç, 1922'de, ancak kendisinin yazabileceği sıcaklıkta birkaç satırla ona selamlarını göndermişti.

Aleksandra Kalmikova, Emeğin Kurtuluşu[13] grubuyla yakın ilişkideydi. Bir keresinde (1899 idi sanırım) Vera Zasuliç Rusya'ya geldiğinde, Kalmikova onun ülkedeki yasadışı ikametini örgütlemiş ve onunla sık sık görüşmüştü. Yükselen işçi hareketi dalgası, Emeğin Kurtuluşu grubunun makaleleriyle kitapları ve Petersburg Sosyal Demokratlarının etkisiyle Potresov –ve bir süreliğine de

13 Emeğin Kurtuluşu grubu, G. Plehanov tarafından 1883'te Cenevre'de örgütlenen ve Rusya'da Marksizmin yayılmasında çok emeği geçmiş olan ilk Rus Marksist grup. –*İng. ed.*

– Struve– solda yer aldı. Bir dizi hazırlık toplantısının ardından birlikte çalışmanın nabzı tutulmaya başlanmıştı. *Ekonomik Gelişmemizin Özelliğini Oluşturan Veriler* başlıklı ortak bir bilimsel yayın çıkarılmasına karar verildi. Yayın kurulunda bizim grubumuzu Vladimir İlyiç, Starkov ve Stepan Radçenko, onlarınkini de Struve, Potresov ve Klasson temsil ediyordu. Bu yayının akıbetini herkes bilir. Çarın sansürü tarafından alevlere teslim edildi. 1895 baharında, yurtdışına çıkmadan önce Vladimir İlyiç işi hızlandırmak için o zamanlar Potresov'un yaşadığı Ozernoy Caddesi'ne daha da sık gidip gelmeye devam ediyordu.

Vladimir İlyiç 1895 yazını yurtdışında, zamanının bir kısmını Berlin'de işçi toplantılarına katılarak, bir kısmını da Plehanov, Akselrod ve Zasuliç'le ilk kez tanıştığı İsviçre'de geçirdi. Yanında çift astarlı bavulu –astarlarla bavul cidarı arası tıka basa gizli yayın doluydu– ve kafasında pek çok izlenimle dopdolu olarak geri döndü.

Döner dönmez polis onu takibe aldı. Bütün dikkatleri onda ve bavulundaydı. O sırada Adres Bürosunda çalışan bir kuzenim vardı. Vladimir İlyiç geldikten iki gün sonra, kendisi gece nöbetindeyken bir dedektifin gelip (alfabetik sıraya konmuş) dosyaları incelediğini ve böbürlenerek şöyle dediğini anlattı bana: "İşte, önemli bir vatan hainini tespit ettik, adı Ulyanov. Ağabeyi idam edilmişti, bu da yurtdışından geldi. Artık kaçamaz." Vladimir İlyiç'i tanıdığımı bilen kuzenim bunu bana bildirmekte gecikmemişti. Doğal olarak ben de hemen Vladimir İlyiç'i uyardım. Son derece dikkatli olmak gerekiyordu. Ama iş bekleyemezdi. Çalışmaya koyulduk. İşbölümüne gidildi ve faaliyetimiz mahallelere göre örgütlendi. Bildiriler kaleme alıp dağıtmaya başladık. Vladimir İlyiç'in ilk bildiriyi Semyannikov İmalathanesi işçileri için yazdığını hatırlıyorum.[14] O zamanlar matbaamız yoktu. Bildiri, Babuşkin tarafından elle çoğaltılmış ve dağıtılmıştı. Dört kopyadan ikisini gözcüler almış, diğer ikisi de elden ele dolaştırılmıştı. Bildiriler başka mahallelerde de dağıtılmıştı. Bir tanesi Vasilyevski Adası'nda Laferme Tütün

14 Bu bildirinin tarihi 1894'ün sonlarıdır. Bildirinin yalnızca bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. –*İng. ed.*

Fabrikası'nın kadın işçileri için hazırlanmıştı. A.A. Yakubova ve Z. P. Nevzorova (Krizanovskaya) şöyle bir dağıtım yöntemine başvurmuştu: Bildirileri tek tek kolayca alınabilecek şekilde tomar yapıp önlüklerine ona göre yerleştirmişler, sonra da paydos düdüğü çalar çalmaz, fabrika kapılarına akın eden kadın işçilere doğru çabucak yürüyüp afallayan kadınların ellerine bildirileri bir anda tutuşturmuşlardı. Bildiri büyük başarı kazanmıştı.

Bildiri ve kitapçıklarımız işçileri uyandırıyordu. Elimizde yasadışı bir basım atölyesinin bulunduğunu hesaba katarak, *Raboçeye Dyelo* (İşçi Davası) adında popüler bir dergi çıkarmaya karar verdik. Vladimir İlyiç bunun için gerekli malzemeyi eksiksiz hazırlıyordu. Derginin her satırı onun ellerinden geçti. Benim evimde gerçekleşen ve Zaporozets'in, Moskovskaya Zastava civarındaki bir ayakkabı fabrikasından derlemeyi başardığı malzeme hakkında çok coşkulu bir şekilde konuştuğu toplantıyı hatırlıyorum. "Orada her şeye para cezası kesiyorlar," demişti Zaporozets. "Bir ökçeyi eğri yerleştirirsen hemen para cezası geliyor." Vladimir İlyiç gülmüştü. "Eh, eğer bir ökçeyi eğri yerleştiriyorsan," demişti, "cezayı davet ediyorsun demektir." Tüm malzemeyi çok dikkatlice derlediğini ve gözden geçirdiğini, örneğin Thornton fabrikalarından gelen malzemenin nasıl toplantığını hatırlıyorum. Fabrikalarda tasnifçi olarak çalışan öğrencim Krolikov'u (bir keresinde St. Petersburg'dan sürülmüştü) çağıracak ve Vladimir İlyiç'in çerçevesini çizdiği plana göre ondan bütün bilgileri alacaktım. Krolikov, üzerinde birilerinden ödünç aldığı şatafatlı bir kürk mantoyla geldi ve sözlü olarak da ilaveler yaptığı bir defter dolusu not getirdi. Verdiği bilgiler çok değerliydi. Vladimir İlyiç bu bilginin âdeta üzerine atlamıştı. Daha sonra A. A. Yabkubova ile birlikte, fabrika işçilerine benzemek için başımıza birer şal geçirip Thornton lojmanlarına gittik ve hem bekârların hem de evlilerin kaldıkları bölümleri ziyaret ettik. Buradaki şartlar dehşet vericiydi. Vladimir İlyiç, yazı ve bildirilerini ancak bu şekilde toplanan bilgilere dayanarak yazıyordu. Thornton fabrikalarının kadın ve erkek çalışanları için yazdığı bildiriye baktığımızda bunu görürüz. Konuyla

ilgili nasıl da derinlemesine bilgi sahibi olduğunu ortaya koyar. Ve o zamanlar faaliyet yürüten yoldaşlar için nasıl da değerli bir eğitimdir bu. "Ayrıntılara önem vermeyi" gerçek anlamda öğrendiğimiz zamanlardı bunlar. Ve o ayrıntılar zihinlerimize nasıl da derinlemesine kazındı.

Raboçeye Dyelo'muz gün yüzü göremedi. 8 Aralık tarihinde benim evimde bir toplantı yaparak derginin matbaaya gitmeden önceki son halinin bir okumasını gerçekleştirdik. Bir kopyayı son bir kez gözden geçirmek için Vaneyev alırken diğeri de bende kaldı. Düzeltilmiş kopyayı almak için ertesi sabah Vaneyev'e gittim, ama odacı bana önceki gece taşındığını söyledi. Vladimir İlyiç'le önceden anlaşmamıza göre, işlerin ters gitmesi durumunda, arkadaşı Çebotaryov'u yoklayacaktım. Çebotaryov, benim de çalıştığım Merkez Demiryolu İdaresinde kadrolu mesai arkadaşımdı. Vladimir İlyiç her gün orada yemek yerdi. Çebotaryov ofisinde değildi. Evine gittim. Vladimir İlyiç yemeğe gitmemişti. Belli ki tutuklanmıştı. Günün ilerleyen saatlerinde öğrendik ki grubumuzun epey büyük bir kısmı tutuklanmıştı. *Raboçeye Dyelo*'nun elimde kalan kopyasını saklaması için Nina Gerd'e verdim. Nina benim eski bir okul arkadaşımdı, daha sonra Struve'yle evlendiler. Aramızdan daha fazla insanın tutuklanmaması için şimdilik *Raboçeye Dyelo*'yu basmamaya karar verdik.

Vladimir İlyiç'in St. Petersburg'da faaliyet gösterdiği bu dönem, faaliyetin kendisi pek kayda değer olmasa ve göze çarpmasa da büyük bir öneme sahipti. Kendisi de bunu böyle nitelemiştir. Gösterişli bir çalışma değildi. Kahramanlık peşinde değildik; derdimiz kitlelerle yakın temas kurmak, samimiyet geliştirmek, onların en saf taleplerinin aracısı olmayı, güvenlerini kazanmayı öğrenmek ve onları saflarımızda toparlamaktı. İşte bu St. Petersburg'daki faaliyet dönemi, Vladimir İlyiç'i işçi kitlelerinin lideri olarak şekillendirmiştir.

Bu tutuklamalardan sonra ilk kez okula gittiğimde, Babuşkin beni merdivenlerin altına çağırıp tutuklamalarla ilgili işçilerin yazdığı bir bildiriyi elime tutuşturdu. Bildiri tümüyle siyasi bir

karakterdeydi. Babuşkin benden bunu bastırmamı ve dağıtmaları için onlara vermemi istedi. O zamana kadar ikimiz de benim örgütle bağımı hiçbir zaman doğrudan söz konusu etmemiştik. Bildiriyi grubumuza ilettim. O toplantıyı hatırlıyorum, S. I. Radçenko'nun dairesindeydi. Grubumuzdan kalan herkes orada toplanmıştı. Liyakovski bildiriyi okudu ve feryat etti: "Bu bildiriyi basamayız, çünkü tamamen siyasi içerikli." Ancak bildiri, hiç kuşkuya yer vermeyecek şekilde işçilerin kendi inisiyatifiyle yazıldığı ve basılmasında ısrarcı oldukları için basılmasına karar verildi.

Çok geçmeden Vladimir İlyiç'le temas kurabilmiştik. O günlerde mahkemeye çıkarılacak kişilerin kitap edinmesine izin veriliyordu. Kitapları üstünkörü kontrol ediyorlar, o esnada harflerin arasındaki minicik noktalar ve mürekkep yerine süt kullanılan kâğıttaki hafif renk değişimi dikkatlerinden kaçıyordu. Gizli yazışma tekniğinde hızlı ilerlemiştik. Vladimir İlyiç'in hapisteki yoldaşları için duyduğu endişe onun ayırt edici özelliklerinden biriydi. Dışarıya gönderdiği tek bir mektup yoktu ki içinde hapishanedeki yoldaşlarından biri için bir ricası olmasın. Falanca kişinin hiç ziyaretçisi yoktu ve ona bir "nişanlı" bulmak gerekti ya da filanca kişiye, cezaevi kütüphanesindeki belli bir kitapta, belli bir sayfada yazılanlara bakması gerektiği ziyaretçi akrabaları tarafından söylenmeliydi ya da bir diğerinin sıcak tutan çizmelere ihtiyacı vardı ve buna benzer şeyler. Hapisteki yoldaşlarının birçoğuyla yazışırdı ve bu mektuplar onlar için çok şey ifade ederdi. Faaliyetlerimize ilişkin mektuplarının yüreklendirici bir etkisi olurdu. Mektubu alan kişinin hapiste olduğunu unuttuğu ve çalışmaya koyulduğu o türden mektupların yarattığı etkiyi hatırlıyorum (ben de 1896 Ağustos'unda tutuklanmıştım). Mektuplar, kitap alma günü olan her Cumartesi, sütle yazılmış olarak gelirdi. Gizli işarete bir göz attığınızda kitabın içinde bir mesaj olduğunu anlardınız. Saat altı civarında çay için sıcak su elden ele dolaşır, sonra da gardiyan siyasi olmayan tutukluları kiliseye götürürdü. O zamana kadar siz mektubu şeritlere ayırmış olurdunuz, çayınız da kaynamış olurdu ve gardiyan uzaklaşır uzaklaşmaz yazılı metni ortaya çıkarmak

için şeritleri sıcak çaya batırırdınız. (Bu iş için daha iyi olsa da hapishanede mum kullanamıyorduk, bu yüzden Vladimir İlyiç sıcak su fikrini ortaya atmıştı.) Bu mektuplar alabildiğine yüreklendiriciydi, okuması da o derece sürükleyici ve ilginçti! Dışarıdaki tüm faaliyetlerimizin merkezi konumundaki Vladimir İlyiç, hapishanede bile dış dünya ile temasın merkeziydi.

Üstelik hapiste de bir hayli çalışıyordu. *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'ni hapishanede hazırlamıştı. Gizlilik barındırmayan mektuplarında, gerekli bütün malzemeyi ve istatistik elkitaplarını istemişti. Sürgüne gönderilmek üzere serbest bırakıldığında, şakayla karışık olarak "Beni bu kadar çabuk bırakmalarına üzüldüm," demişti. "Kitabı henüz bitiremedim, Sibirya'da kitap bulmak da zor olacak." *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nin yanı sıra Vladimir İlyiç bildiriler ve illegal kitapçıklar da kaleme almış, ayrıca Birinci Kongre için (ki daha erken bir tarihe planlanmasına rağmen 1898'e kadar yapılamadı) bir taslak program yazmış ve örgütte tartışılan sorunlara ilişkin görüşlerini sunmuştu. Sütle bir şeyler yazarken yakalanmamak için ekmekten küçük hokkalar yoğurmuştu ve gözetleme deliğinin açıldığını duyar duymaz bunları hemen ağzına atıyordu. "Bugün altı hokka yuttum," diye esprili bir şekilde eklerdi mektubuna.

Ancak bütün öz disiplinine ve kendine hâkimiyetine rağmen, Vladimir İlyiç de hapishaneye girenlere özgü o hüzne yenik düşmekten kendini kurtaramamıştı. Mektuplarından birinde şöyle bir plan ortaya atmıştı. Egzersiz yapmaları için havalandırmaya çıkarılırlarken geçtikleri koridordaki pencerelerden biri Şipalernaya Caddesi'nin kaldırımını bir anlığına görmesine izin veriyordu. Ben ve Appolinarya Yakubova belli bir zamanda oraya gidecek ve kaldırımın o kısmında duracaktık, o da böylece bizi görebilecekti. Appolinarya bir nedenle gelememişti, ben de günlerce tek başıma gidip o kaldırımda uzun bir süre dikilmiştim. Ama plan işe yaramamıştı, şimdi tam olarak nedenini hatırlamıyorum.

Vladimir İlyiç hapisteyken dışarıdaki faaliyetimiz büyümeye devam ediyor, işçi hareketi kendiliğinden gelişiyordu. Martov,

Liyakovski ve başkalarının tutuklanmasıyla grubumuz daha da güçten düşmüştü. Evet, gruba yeni yoldaşlar katılıyordu ama bu insanlar kuram ve deneyim bakımından pek birikimli değildi. Hareket sürekli bir ilgi ve yoğun bir enerji gerektirdiğinden, öğrenmeleri için zaman da yoktu. Günün gerektirdiği şey ajitasyondu. Gerçekten de propagandayı düşünecek zamanımız yoktu. Bildirilerle yürüttüğümüz ajitasyon çalışması büyük başarı sağlamıştı. 1896 yazında St. Petersburg'da patlayan, Sosyal Demokratların etkili olduğu ve otuz bin tekstil işçisinin katıldığı grev birçok kişinin başını döndürmüştü.

Pavlovsk ormanında yapılan gizli bir toplantıda Silvin'in bir bildiri taslağını yüksek sesle okuduğunu hatırlıyorum (sanırım Ağustos'un başıydı). Bildiride geçen bir ifade, işçi hareketini kesin bir biçimde ekonomik mücadele alanına indirgiyordu. Bunu okuduktan sonra Silvin durmuş ve gülerek şöyle demişti: "Ben, asla... nasıl olur da böyle bir şey derim!" O cümle silinmişti. 1896 yazında Laktinski'deki basım atölyemiz baskın yiyip açığa çıktı, artık kitapçıklarımızı basamıyorduk. Dergi çıkarma işini de süresiz olarak ertelemek zorunda kaldık.

1896 grevi esnasında "Maymunlar" diye bilinen Tahtarev'in grubu ve "Horozlar" diye bilinen Çernişev'in grubu bizim gruba katıldı.[15] "Aralıkçılar"[16] içeride olsa bile, dışarıdaki örgütle teması devam ettirdikleri sürece, faaliyetlerimiz her zamanki yolunda ilerliyordu. Vladimir İlyiç serbest bırakıldığında[17] ben hâlâ cezaevindeydim. İnsanın hapisten çıkınca kendini içinde bulduğu o şaşkın mutluluk haline rağmen, Vladimir İlyiç yine de bana Parti meseleleri hakkında kısa bir not yazmanın yolunu bulmuştu. Annemin bana söylediğine göre, hapiste kilo bile almıştı ve eskisi kadar neşeliydi.

15 12 Ağustos 1896'da bir çöküntü daha yaşadık: "İhtiyarlar"ın hemen hepsi ve "Horozlar"ın çoğu tutuklandı. Ben de tutuklandım. –N. Krupskaya

16 Aralık'ta (1895) tutuklandıkları için böyle esprili bir isim verilmişti. –*İng. ed.*

17 Vladimir İlyiç, 26 Şubat 1897'de salıverildi. –*İng. ed.*

Vetrova olayından (Vetrova adında bir kadın mahkûm, Peter ve Paul Kalesi'nde[18] kendini canlı canlı yakmıştı) hemen sonra serbest bırakıldım. Jandarma, aralarında benim de olduğum çok sayıda kadın mahkûmu salmıştı. Davam sonuçlanana kadar St. Petersburg'da kalmam gerekiyordu ve beni izlemek üzere iki dedektif görevlendirilmişti. Örgütü hayli kötü bir durumda buldum. Grubumuzun etkin üyelerinden geriye yalnızca Stepan Radçenko ve karısı kalmıştı. Gizliliğe bağlı nedenlerle faaliyetlere devam edemiyor, ama merkez konumunu sürdürüyor ve ilişkileri koruyordu. Struve'yle de temas halindeydi. Kısa süre sonra Struve, bir Sosyal Demokrat olan N. A. Gerd ile evlendi. O zamanlar o da bir tür Sosyal Demokrat sayılıyordu. Bırakın yeraltı faaliyeti yürütmeyi, örgütte herhangi bir iş yapabilme yeteneği dahi yoktu, ama şüphesiz akıl danışmak için aranmak gururunu okşuyordu. Hatta Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Birinci Kongresi için bir manifesto bile yazmıştı. 1897-98 kışında, Vladimir İlyiç adına pek çok kez Struve'yi görmeye gittim. O sıralarda Struve, *Novoye Slovo* (Yeni Söz) dergisini çıkarıyordu ve ayrıca karısı benim eski bir dostumdu. O zaman Struve'yi anlamaya çalışmıştım. O dönemde bir Sosyal Demokrattı ama beni şaşırtan, kitabi bilgiye düşkünlüğü ve Vladimir İlyiç'te bolca bulunan, "yaşam ağacına"[19] ilginin, onda hemen hemen hiç bulunmamasıydı. Struve bana bir çeviri işi buldu ve metni gözden geçirme işini üstlendi. Ama çalışmayı çok can sıkıcı buluyor, çabucak yoruluyordu. (Benzer bir iş için Vladimir İlyiç benimle saatlerce otururdu. Ama onun çalışma tarzı çok farklıydı; onunla birlikte çeviri gibi bir iş bile zevkle yapılırdı.) Struve rahatlamak için Fet[20] okurdu. Birileri Lenin'in Fet okumaktan zevk aldığını yazdı. Bu doğru değildir. Fet, tam anlamıyla serf-

18 St. Petersburg'un merkezinde, Neva Nehri üzerinde, Kışlık Saray'a bakan bir kale. Çarlar tarafından siyasi suçlular için kullanılırdı. *–İng. ed.*

19 Goethe'nin *Faust*'unda Mefistofeles tarafından söylenen şu sözün biraz değiştirilmiş hali: "Grau, theurer Freund, ist alle Theorie, Und grün des Lebens goldner Baum." Türkçesi (Ahmet Cemal): "Kurşunidir aslında kuram, oysa yemyeşildir yaşamın altın ağacı". *–çev.*

20 Afanasi Afanasieviç Fet, Rus şair (1820-1892) *–çev.*

lik sisteminin bir savunucusudur, onda kendinizi verebileceğiniz hiçbir şey bulamazsınız. Fet'ten hoşlanan biri varsa o da Struve idi.

Tugan-Baranovski'yi de tanıyordum, karısı Lidya Davidova ile aynı okuldaydık. Lidya'nın annesi, *Mir Bozi* (Tanrı'nın Dünyası) dergisinin yayıncısıydı ve bir zamanlar ziyaretlerine giderdim. Lidya çok iyi ve akıllı bir kadındı, ancak iradesi zayıf biriydi. Kocasından daha zekiydi. Kocasıyla konuştuğunuzda, onun pek de bizden biri olmadığını hissederdiniz. Bir keresinde bir grevi destekleme amacıyla para toplarken ona gitmiştim, (Sanırım Kostroma greviydi.) Kaç *ruble* olduğunu hatırlamıyorum; bana bir şeyler vermiş ama beni, "Doğrusu, neden grevlerin desteklenmesi gerektiğini anlayamıyorum, işverenle mücadele etmek için greve gitmek bana uygunsuz bir yöntem gibi geliyor" konulu küçük bir söylev dinlemeye mecbur etmişti. Parayı alıp hemen oradan uzaklaşmıştım.

Gördüğüm ve duyduğum her şeyi sürgündeki Vladimir İlyiç'e yazıyordum. Ancak örgüt faaliyeti hakkında yazacak pek az şey vardı. Birinci Kongre sırasında örgütte sadece dört kişiydik: S. I. Radçenko, karısı Liyubov, Sammer ve ben. Bizim delegemiz Radçenko'ydu. Ancak Kongreden döndüğünde bize hemen hemen hiçbir şey söylemedi. Bir kitabın kapaklarının arasında Struve'nin zaten bildiğimiz "Manifesto"su saklıymış, onu oradan çıkardı ve gözyaşlarına boğuldu: Neredeyse Kongrenin bütün delegeleri tutuklanmıştı.

Ben de üç yıllığına Ufa eyaletine sürgün edilmiştim. Ama kendimi Vladimir İlyiç'in nişanlısı olarak tanıtıp Minusinsk kasabasında onun yaşadığı Şuşenskoye köyüne naklimi sağladım.

II

Sürgünde, 1898-1901

Yol paramı kendim karşılayarak, annemle birlikte Minusinsk'e gittim. Krasnoyarsk'a 1 Mayıs 1898'de vardık, buradan da tekneyle Yenisey'den yukarı çıkmamız gerekiyordu. Ama henüz nehir ulaşımı başlamamıştı. Krasnoyarsk'ta, *Narodopravet*[21] Tyutçev ve karısıyla tanıştım. Bu konularda deneyimli insanlar olarak Krasnoyarsk'tan geçen bir grup Sosyal Demokrat sürgünle bana bir görüşme ayarladılar. Aralarında, aynı davada yargılandığımız iki yoldaş, Lengnik ve Silvin de vardı. Fotoğraflarının çekilmesi için sürgünleri getiren askerler, onlara ısmarladığımız sosisli ekmeği yiyerek biraz ötede oturmuşlardı.

Minusinsk'te, ömür boyu Sibirya'ya sürgün edilmiş 1 Martçılardan[22] biri olan Arkadi Tirkov'u görmeye gittim. Eski bir okul arkadaşım olan kız kardeşinin selamını götürdüm. Bir de "Proletarya"[23] davası ile bağlantılı olarak 1885'te kürek cezasına çarptırılan ve hem hapiste hem de sürgünde çok zor günler geçiren Leh yoldaş Feliks Kon'u görmeye gittim. Bende yarattığı, o eskilerden kalma ödünsüz kişi havasından dolayı onu çok seviyordum.

---

21 *Narodopravet* –1893'te kurulan, küçük burjuva entelektüellerin illegal örgütü Narodnoye Pravo Partisi üyelerine verilen ad. Kurucuları Natanson, Tyutçev, Aptekman ve başkalarıydı. *Narodopravtsi,* sosyalizm mücadelesini reddedip "siyasal özgürlük adına otokrasiyle mücadele için muhalif güçleri bir araya getirmeyi" yegâne amaç olarak görüyordu. Örgüt 1894 baharında devlet tarafından ezildi. *–İng. ed.*

22 1 Mart 1881'de II. Aleksandr'a suikast düzenlemekten hüküm giyen Narodnikler. *–İng. ed.*

23 1882-86 arası faaliyet göstermiş olan ilk Leh devrimci işçi partisi. *–İng. ed.*

Vladimir İlyiç'in yaşadığı Şuşenskoye'ye vardığımızda hava kararıyordu. Dışarı, ava çıkmıştı. Bizi arabadan indirdiler ve evini gösterdiler. Sibirya'nın Minusinsk bölgesinde köylüler çok güzel ahşap, kütük kır evlerinde yaşar. Yerlere el örgüsü kilimler serilir. Duvarlar her zaman beyaza boyalıdır ve Sibirya köknarının dallarıyla süslenir. Vladimir İlyiç'in odası küçük ama tertemizdi. Anneme ve bana, kır evinin kalan kısmını verdiler. Ev sahibimizin ailesi ve bütün komşular toplaşıp bizi iyice bir süzdüler ve büyük bir merakla sorguladılar. Sonunda Vladimir İlyiç avdan döndü. Odasında ışık görünce şaşırmıştı. Ev sahibi ona Oscar Engberg'in (St. Petersburg'lu sürgün bir işçi) sarhoş bir şekilde gelip bütün kitaplarını dağıttığını söylemiş. İlyiç merdivenleri koşarak çıktı. Tam o sırada ben verandaya çıkınca karşılaştık. O gece uzun uzun konuştuk.

Şuşenskoye'de yalnızca iki sürgün daha vardı, ikisi de işçiydi. Biri Lodz'dan Leh bir şapkacı olan Sosyal Demokrat Prominski'ydi. Karısı ve altı çocuğu vardı. Diğeri de Oscar Engberg adında, Putilov[24] fabrikasında işçilik yapmış bir Fin idi. Her ikisi de çok iyi yoldaşlardı. Prominski sert mizaçlı, sakin ve sağlam bir adamdı. Az okumuş ve bilgisi kıt biriydi, yine de şaşırtıcı derecede gelişkin bir sınıfsal güdüsü vardı. O zamanlar hâlâ dindar bir kadın olan karısına hoşgörülü bir şekilde takılırdı. Çok güzel Lehçe devrimci şarkılar söylerdi, örneğin *Ludu roboczy, poznaj swoje siły, Pierwszy maj*[25] ve daha başkaları. Çocuklar koroya katılır, Vladimir İlyiç de aralarında yer alırdı. Sibirya'da bolca şarkı söylemiş ve belli ki bundan hoşlanmıştı. Prominski ayrıca Vladimir İlyiç'in ona öğrettiği Rus devrimci şarkılarını da söylerdi. Polonya'ya dönüp çalışmaya devam etmeyi planlıyordu. Yine hatırladığım, çocuklara kürk yapmak için küçük bir yaban tavşanı ordusunu katletmişti. Ama hiçbir zaman Polonya'ya geri dönemedi. Ailesiyle birlikte ancak Krasnoyarsk'a biraz daha yakın bir yere taşındı ve orada demiryolunda bir iş buldu. Çocuklar büyüdü. Prominski komünist

24 St. Petersburg'da büyük bir sanayi kuruluşu. 1917 Şubat Devrimi'nde Putilov fabrikası işçilerinin düzenlediği grev ve eylemler öne çıkmıştır. *–çev.*

25 Emekçi Halk ve 1 Mayıs *–İng. ed.*

oldu, karısı da onu takip etti ve tabii çocuklar da. Çocuklardan biri savaşta öldü, İç Savaşta canını zor kurtaran bir diğeri şimdi Çita'da yaşıyor. Prominski nihayet 1923'te Polonya'ya gitmek için yola çıktı, ama oraya varamadan tifüsten öldü.

Diğer işçi Oscar ise tamamen farklı bir tipti. Genç biriydi. Bir grevde yer aldığı ve grev esnasında isyan çıkardığı için sürgün edilmişti. Her konuda bolca kitap okumuştu, ama sosyalizmin ne olduğuna dair pek az fikri vardı. Bir keresinde bucak merkezine ["*volost*"]yaptığı seyahatten döndüğünde şöyle demişti: "Yeni bir memur geldi. İkimiz de aynı fikirlere sahibiz." "Yani?" diye sormuştum. "İkimiz de devrime karşıyız," diye cevap vermişti. Vladimir İlyiç'le birlikte hayretten donakalmıştık. Ertesi gün birlikte oturup *Komünist Manifesto*'yu çalışmaya başladık (Almanca'dan çevirmem gerekiyordu). Onu bitirince *Kapital*'e geçtik. Derslerimizden birinde Prominski içeri girdi ve piposunu tüttürmeye başladı. Oscar'a okuduğumuz konuyla ilgili bir soru sordum ama cevap veremedi. Prominski gülümseyerek ve sakin bir ifadeyle onun yerine soruyu yanıtladı. Bunun üzerine Oscar tam bir hafta derse gelmedi. Ama iyi bir insandı. Şuşenskoye'de başka siyasi sürgün yoktu. Vladimir İlyiç, okulun öğretmeniyle yakınlık kurmaya çalıştığını ama bir sonuç çıkmadığını söylemişti. Öğretmen yerel eşrafa, yani papaza ve birkaç esnafa yakın olmaya eğilimliydi. Yegâne eğlenceleri kâğıt oynamak ve içmekti. Öğretmenin herhangi bir toplumsal sorunla hiçbir ilgisi yoktu. Prominski'nin çoktan sosyalist fikirler edinmiş olan büyük oğlu Leopold sürekli onunla tartışma halindeydi.

Vladimir İlyiç'in çok sevdiği bir köylü dostu vardı. Otuz yaşlarında, veremli bir adam olan Zuravlyov eskiden köyde memurluk yaparmış. Vladimir İlyiç onun doğuştan devrimci bir protestan olduğunu söylerdi. Zuravlyov zenginlere cesur bir biçimde karşı durur, en küçük bir adaletsizliğe dahi tahammül edemezdi. Sürekli bir yerlere gider gelirdi, kısa süre sonra da veremden öldü.

İlyiç'in bir diğer dostu, sık sık birlikte ava çıktığı yoksul bir köylüydü. Epey kalın kafalı bir adamdı, adı Sosipatiç'ti. Ama Vladimir

İlyiç'le arası çok iyiydi, ona sürekli tuhaf tuhaf hediyeler getirirdi: Kimi zaman bir turna kuşu, kimi zaman sedir ağacı kozalakları.

Vladimir İlyiç, Sosipatiç ve Zuravlyov sayesinde Sibirya kırsalını öğreniyordu. Bir keresinde bana evinde kaldığı, hali vakti yerinde bir köylü ile konuşmasını anlatmıştı. Adamın çiftliğindeki ırgatlardan biri, ondan bir miktar hayvan postu çalmıştı. Köylü onu suçüstü yakalamış ve oracıkta işini bitirmişti. İlyiç, bununla bağlantılı olarak, küçük mülk sahibinin acımasız zalimliğinden, ırgatlarını insafsızca sömürmesinden söz etmişti. Gerçekten de Sibiryalı tarım işçileri yük beygiri gibi çalışır ve tatiller dışında hiçbir zaman yeterince uyuyamazlardı.

İlyiç'in köyleri irdelemek için bir yöntemi daha vardı. Pazar günleri ücretsiz hukuk danışmanlığı yapardı. İşten atılan bir altın madeni işçisinin patrona karşı açtığı davayı kazanmasına yardım etmesi üzerine hukukçu olarak saygınlığı artmıştı. Bu başarı haberi köylüler arasında hızla yayılmış, kadınlı erkekli herkes dertleriyle İlyiç'e gelmeye başlamıştı. Onları dikkatle dinler, meseleyi derinlemesine soruşturur ve sonra tavsiyede bulunurdu. Bir keresinde yirmi *verst*[26] uzaktan gelen bir adam, herkesin hoşça vakit geçirdiği düğününe kendisini davet etmediği için kayınbiraderini nasıl dava edebileceğini sormuştu.

"Şimdi kayınbiraderini ziyarete gitsen sana bir içki ısmarlar mı?"

"Evet, tabii ki ısmarlar."

Vladimir İlyiç, adamı kayınbiraderiyle barışmaya ikna etmek için bir saatini harcamıştı. Bazen köylülerin sözünü ettiği konunun başını ya da ucunu hiçbir şekilde analayamazdınız, bu yüzden Vladimir İlyiç her zaman davaya dair her tür evrağın bir örneğini getirmelerini isterdi. Bir keresinde zengin bir çiftçinin boğası, yaşlı bir kadının ineğini boynuzuyla yaralayınca, bucak mahkemesi boğanın sahibini kadına on *ruble* ödemeye mahkûm etmiş. Kadın, bu kararı kabul etmeyip davadaki tüm kanıtların birer "kopyasını" talep etmiş. Görevli memur da "Ne istiyorsun, beyaz ineğin bir kopyasını mı?" diyerek onunla dalga geçmiş. Öfkeli kadın

26 1,067 kilometre uzunluğunda Rus ölçü birimi. *–çev.*

koşa koşa Vladimir İlyiç'e geldi. Bazen mağdur tarafın, suçluyu, şikâyetini Vladimir İlyiç'e götürmekle tehdit etmesi, suçlunun kendisinden isteneni vermeyi kabul etmesi için yeterli oluyordu.

Vladimir İlyiç Sibirya kırsalını iyice incelemişti. O zamana kadar aynı şekilde incelediği bir diğer yer Volga kırsalıydı. Bir keresinde bana şöyle demişti: "Annem düzenli olarak çiftçilikle uğraşmamı isterdi. Tam başlayacaktım ki bunun mümkün olmadığını gördüm. Köylülerle ilişkilerim normal seyrinden sapmıştı."

Aslına bakılırsa, bir sürgün olarak Vladimir İlyiç'in hukuk işleriyle uğraşma yetkisi yoktu, ama o zamanlar Minusinsk'te özgürlük dönemiydi ve uygulamada herhangi bir denetim yoktu.

Yörenin hali vakti yerinde bir köylüsü olan tahakkuk memuru, "sürgünleri"nin kaçıp kaçmamasından çok, bize dana eti satmakla ilgilenen biriydi. Şuşenskoye'de hayat inanılmaz ucuzdu. Vladimir İlyiç aylık sekiz *ruble* ödeneğiyle temiz bir evde kalabiliyor, yeme içmesini sağlıyor, çamaşırını yıkatıyor ve gerektiğinde onarımını yaptırabiliyordu. Ama bu bile pahalı kabul ediliyordu. Elbette günün iki ana öğününde oldukça basit şeyler yeniyordu. Bir hafta bir koyun keşerler ve bitene kadar, Vladimir İlyiç'i her gün bununla beslerlerdi. Ardından ertesi hafta için et alınır ve hizmetçi kız sığır yeminin hazırlandığı teknenin içinde onları pirzola ve parça et olacak şekilde ince ince keserdi. Sonra da bunları bütün bir hafta boyunca Vladimir İlyiç'e pişirirdi. Ayrıca hem Vladimir İlyiç'e hem de Jenka ismini verdiği "Gordon Seter" türü o tatlı köpeğine yetecek kadar süt ve kaymak her zaman bulunurdu. Vladimir İlyiç köpeğine bir şeyi bulup geri getirmeyi, avın yerini göstermeyi ve çeşit çeşit başka köpek numaralarını öğretmişti.

Kısa bir süre sonra, ev sahibimiz Ziryanov'ların sık sık herkesin sarhoş olduğu içki partileri düzenlemeye ve ev hayatının pek çok yönden huzursuz hale gelmeye başlamasıyla birlikte, ayda dört *ruble*'ye, sebze bahçesi de olan bir başka kır evinin yarısını kiralayarak buraya taşındık. Böylece tek başımıza yaşamaya başladık. Yazları ev işlerine yardım edecek birilerini bulmak imkânsızdı. Annemle birlikte Rus ocağının üstesinden gelmek için epey bir

uğraştık. Bazen ocak demiriyle mantı çorbasını deviriyor, mantının bütünüyle kömürlerin üzerine saçılmasına neden oluyordum. Ama zamanla alıştım. Bahçemizde her çeşit sebze yetişiyordu: salatalık, havuç, pancar, balkabağı ve daha neler neler. Küçük sebze bahçemle hayli gurur duyuyordum. Vladimir İlyiç'le birlikte bahçede bir de meyvelik yapmış, bunun için ormandan şerbetçiotu toplayıp dikmiştik. Ekim ayında, dirseklerinden kemikleri fırlayacak kadar sıska bir kız olan, on üç yaşındaki Paşa bize yardımcı olmaya başladı ve çabucak idareyi ele aldı. Ona okuma yazma öğretince de duvarları annemin talimatlarından örneklerle donatmaya başladı: "Çayyı assa ziyan etme." Bir de şöyle şeyler yazdığı bir günlük tutuyordu: "Oscar Engberg ve Prominski geldi. Çarkı söylediler. Ben de söledim."

Orada 1 Mayıs'ı nasıl kutladığımızı hatırlıyorum.

Sabah Prominski uğramıştı, tertemiz yakalığı ve kravatıyla çok neşeli görünüyor, pırıl pırıl parlıyordu. Onun bu hali hemen bize de bulaştı ve köpeğimiz Jenka'yı da yanımıza alarak üçümüz birlikte Oscar Engberg'e gittik. Jenka neşeyle havlayarak önümüzde koşturuyordu. Şuşa Nehri boyunca yürüdük. Buzlar artık çözülmeye başlamış, kırık parçalar akıntıyla sürükleniyordu. Buzlu suya dalan Jenka, Şuşenskoye'nin kaba tüylü bekçi köpeklerine, kendisini örnek almaları için meydan okuyordu.

Ziyaretimiz Oscar'ı çok heyecanlandırmıştı. Hep beraber odasında oturup marş söylemeye başladık:

İşte geldi o kutlu gün, bugün 1 Mayıs,
Bugün üzüntü yok, alanlardayız!
Şen şarkılarla çınlasın her yer!
Sevinçle greve çıkıyoruz birer birer.
İşte bakın, polis geldi bile,
Kirli maaşlarını hak etmeye
Atmak isteyecekler bizi zindana yine!
Kahrolsun polis, tek sözümüz budur.
İşte bizim 1 Mayısımız, şen ve cesurdur.
Haydi, haydi, haydi, alanlardayız.
Haydi, haydi, haydi, bugün 1 Mayıs!

Şarkıyı önce Rusça, sonra Lehçe söyledik ve akşam yemeğinden sonra 1 Mayıs'ı kırlarda kutlamaya karar verdik. Ve öyle de yaptık. Altı kişi kırlara çıktık, Prominski yanında iki küçük oğlunu da getirmişti ve her zamanki gibi etrafa neşe saçıyordu. Kuru bir toprak yığınının üzerine çıkıp cebinden kırmızı bir mendil çıkardı ve yere serip üzerinde amuda kalktı. Çocuklar neşeyle bağrıştılar. Akşam bizim evde toplanıp yine şarkılar söyledik. Prominski'nin karısı da geldi. Annemle Paşa da koromuza katıldılar.

O gece, bir gün bizim de içinde bulunacağımız görkemli işçi gösterilerini düşünmekten İlyiç de ben de uyuyamadık.

Bir de yanımıza uğrayan küçük bir çocuk vardı. Keçe ayakkabı yaparak geçinen Letonyalı bir göçmen yolun karşı tarafında oturuyordu. On dört çocuğu olmuş, ama yalnızca biri, Minka, hayatta kalmıştı. Baba müzmin bir ayyaştı. Küçük, solgun bir yüzü, parlak gözleri olan altı yaşındaki Minka'nın, ciddi bir konuşma biçimi vardı. Her gün bizi görmeye gelirdi. Kapıyı gürültüyle çarparak kocaman şapkası, annesinin ceketi ve üstüne doladığı atkıya sarınmış halde küçük bedeniyle belirip sevinçle bize seslendiğinde henüz uyanmış olurduk: "Ben geldim!" Annemin kendisine bayıldığını bilirdi. Vladimir İlyiç'in ise her zaman onu güldürecek bir sözü olur, onunla oyunlar oynardı. Peşinden annesi koşarak gelirdi.

"Minişka, ortalıkta bir *ruble* gördün mü?" derdi.

"Evet, gördüm, masanın üstünde duruyordu, ben de onu kutuya attım."

Biz gidince Minka üzüntüden hasta olmuş. Artık yaşamıyor. Babası bize bir mektup yazıp Yenisey kıyısında bir parça toprak istemişti. "Hiç olmazsa yaşlılığımda yiyecek bir şeylerim olsun isterim," diyordu mektubunda.

Ev ahalisi gittikçe genişliyordu. Son olarak bir yavru kedimiz olmuştu.

Vladimir İlyiç'le birlikte sabah ilk işimiz, Struve'nin benim için bulduğu Webb çevirisinin başına oturmaktı. Akşam yemeğinden sonra birlikte birkaç saatimizi *Kapitalizmin Gelişmesi*'nin kopyasını çıkarmaya ayırıyorduk. Bunun dışında yapılacak başka ufak tefek

işler oluyordu. Bir gün Potresov bize Kautsky'nin Bernstein eleştirisini göndermişti. Kitap yalnızca iki haftalığına bizde kalabilecekti. Elimizdeki bütün işleri bırakıp onun çevirisini tam zamanında bitirmeyi başardık. Çalıştıktan sonra yürüyüşe çıkardık. Vladimir İlyiç avlanmayı çok severdi. Deri bir avcı pantolonu edinmiş, civarda girip çıkmadığı bataklık kalmamıştı! Oraların av hayvanıyla dolu olduğunu söylemeliyim. Baharda oraya vardığımda bu işe oldukça şaşırmıştım. Kendisi de avlanmayı çok seven Prominski yüzünde kocaman bir gülümsemeyle içeri girip şöyle diyebiliyordu: "Ördekler geldi, gördüm onları." Ardından Oscar gelir, o da ördeklerden söz ederdi. Saatlerce bu konuyu konuşurlardı. Ama ertesi bahar ben de ördeklerden konuşur hale gelmiştim: kim görmüş, nerede ve ne zaman görmüş... Buzlar çözüldükten sonra baharda doğanın isyancı bir uyanışı yaşanır, egemenliği giderek güç kazanırdı. Ah, o günbatımları... Baharla birlikte kırlarda oluşan devasa su birikintilerinde yabani kuğular yüzerdi. Ormanın kıyısında durur, derenin çağıltısını, dağ horozunun çiftleşme çağrısını dinlerdik. Vladimir İlyiç ormana girerken benden Jenka'yı tutmamı isterdi. Heyecanla titreyen köpeği tutarak orada beklerken, doğanın bu coşkun uyanışının bütün vücudumda yarattığı tatlı ürpertiyi hissederdim. Vladimir İlyiç tutkulu bir avcıydı, gelin görün ki bu konuda aşırı heyecanlanmaya eğilimliydi. Sonbaharda ormanın yol verdiği yerlere kadar gittiğimizde şöyle derdi: "Bak görüyor musun, şimdi bir yaban tavşanına rastlasak onu vuramayacağım, çünkü av çantamı yanımda getirmedim. Yanında taşımak için kullanışsız bir şey de ondan." Oysa zıplaya zıplaya bir yaban tavşanı karşısına çıktığında, bırakırdı yoluna devam etsin.

Sonbaharın ilerleyen günlerinde Yenisey'den sulu çamur akarken, yabani tavşanların peşinden adalara giderdik. Tavşanlar çoktan beyaza bürünmeye başlamış olurdu. Adadan kaçamaz, keçi gibi ortalıkta koşuştururlardı. Avcılarımız bazen bir kayık dolusu tavşan avlardı.

Moskova'da yaşadığımız dönem, son yıllarında Vladimir İlyiç zaman zaman yine ava çıkmaya başladı, ama o eski tadı bulamazdı.

Bir keresinde bir tilki sürek avı düzenlenmişti ve Vladimir İlyiç bu girişimle çok yakından ilgilenmişti. "Zekice bir fikir," demişti dizili bayrakları gördüğünde. Sürek avcıları tilkiyi dosdoğru ona yönlendirmiş, ama o silahına zamanında davranmamıştı. Tilki durup ona şöyle bir bakmış, sonra ormana dalmıştı. "Neden vurmadın?" diye sormuştum ona. "Tilki o kadar güzeldi ki," diye yanıtlamıştı.

Sonbaharın bitmesine yakın günlerde, henüz kar düşmemiş ama nehirler donmaya başlamışken, nehrin yukarısına doğru giderdik. Buzun altında her türlü küçük balık ve çakıl taşları açıkça görülebilirdi. Sanki büyülü bir ülke gibiydi. Kışın termometrelerin içinde cıva donduğunda ve nehirler baştan aşağı buz tuttuğunda, su, buzun üzerinden akar ve hızla donmuş bir dış tabaka oluştururdu. Bu eğimli buz tabakasının üzerinde birkaç kilometre kızakla kayılabilirdi. Vladimir İlyiç bu spora bayılırdı.

Akşamları Vladimir İlyiç genellikle felsefeyle ilgili kitaplar okur –Hegel, Kant, Fransız maddeciler– yorulduğunda ise Puşkin, Lermontov ya da Nekrasov'a geçerdi.

Vladimir İlyiç St. Petersburg'a ilk geldiğinde onun hakkında sadece kulaktan dolma bilgi sahibiydim. Stepan Radçenko bana onun yalnızca ciddi kitaplar okuduğunu, hayatında hiç roman okumadığını söylemişti. O zaman buna çok şaşırmıştım. Sonrasında onu daha iyi tanıdığımda bu konu aramızda hiç açılmadı. Bu hikâyenin tamamen uydurma olduğunu ise ancak Sibirya'da anladım. Vladimir İlyiç, Turgenyev'i, Tolstoy'u, Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?*'sını yalnızca bir kez değil, defalarca okumuştu ve derinlemesine bildiği klasiklerin genel anlamda hayranıydı. Yıllar sonra Bolşevikler iktidarı aldığında, Gosizdat'a,[27] klasikleri yeniden ucuz olacak şekilde basma görevi vermişti. Fotoğraf albümünde akrabalarının ve siyasi tutsakların fotoğraflarının yanı sıra Zola'nın, Herzen'in resimleri ve Çernişevski'nin[28] pek çok fotoğrafı vardı.

27 Devlet Basımevi –*İng. ed.*

28 Vladimir İlyiç özellikle Çernişevski'yi çok severdi. Fotoğraflarından birinin altına, "Şu tarihte doğdu, 1889'da öldü" diye yazmıştı. –N.Krupskaya

Haftada iki kez posta gelirdi. Çokça yazışırdık. Lenin'in kız kardeşi Anna İlyiniçna, St. Petersburg'la ilgili her şeyi yazardı. Bu arada Nina Struve bana küçük oğlunun "çoktan başını dik tutmaya başladığını" ve her gün ona Darwin ve Marx'ın resimlerini gösterip "Darwin Amca'ya baş baş yap, Marx Amca'ya baş baş yap" dediklerini ve oğlanın da gülünç bir şekilde başını salladığını yazmıştı. Uzaklardaki sürgünlerden de mektuplar alırdık: Turuhansk'ta bulunan Martov'dan, Vyatka eyaletindeki Orlov'da bulunan Potresov'dan. Ancak mektupların çoğu komşu köylere yayılmış yoldaşlardan gelirdi. Krjijanovski'ler ve Starkov, Minusinsk'ten (Şuşenskoye'ye elli *verst* uzaklıkta) yazardı; otuz *verst* uzaktaki Yermakovskop'ta Lepeşinski, Vaneyev, Silvin ve Oscar'ın bir arkadaşı olan Panin yaşıyordu. Yetmiş *verst* uzaktaki Tes'te Lengnik, Şapoval ve Baramzin yaşıyor, Kurnatovski ise bir şeker fabrikasında kalıyordu. Akla gelebilecek her konuda yazışırdık: Rusya'dan haberler, gelecek planları, kitaplar, yeni akımlar, felsefe. Bir diğer yazışma konumuz da satranç problemleriydi, özellikle de Lepeşinski'yle. Vladimir İlyiç mektuplaşarak satranç oynardı. Taşları dizer ve tahtanın üzerinde düşünürdü. Bu konuda o kadar hararetliydi ki bir keresinde uykusunda haykırmıştı: "Atını buraya sürerse ben de kalemi oraya çekerim!"

Vladimir İlyiç de ağabeyi Aleksandr da çocukluklarından itibaren ateşli birer satranç oyuncusu olmuşlar. Babaları da satranç oynarmış. "Başlangıçta babam bizi hep yenerdi," demişti Vladimir İlyiç bir keresinde, "ama sonra ağabeyimle bir satranç elkitabı edindik ve biz onu yenmeye başladık. Bir keresinde babamla, bir elinde yanan bir mum, diğerinde bu elkitabıyla üst kattaki odamızdan çıkarken karşılaşmıştım. O da kitaptan çalışıyordu."

Vladimir İlyiç Rusya'ya döndükten sonra satrancı bıraktı. "Satranç çok dikkat gerektiriyor. İnsanın işine engel oluyor," demişti. Vladimir İlyiç'in herhangi bir şeyi yarım yamalak yapmasına imkân olmadığından ve her ne yaparsa yapsın kendini tamamen o işe adadığından, dinlenme zamanlarında veya yurtdışında siyasi göçmen olarak yaşarken satranca gönülsüzce otururdu.

Vladimir İlyiç'in, ilk gençliğinden itibaren, işine engel olan herhangi bir şey varsa onu bir kenara atabilme becerisi vardı. "Öğrenciyken patenle kaymaya giderdim, ama beni yorar ve uykumu getirir, çalışmama engel olurdu, o yüzden bıraktım," demişti.

"Bir zamanlar," demişti bir başka seferinde, "Latinceye çok meraklıydım." "Latince mi?" diye sormuştum şaşkınlıkla. "Evet, ama diğer çalışmalarıma engel olmaya başladı, bu yüzden vazgeçtim." Ancak kısa bir zaman önce, *Lef*te[29], Vladimir İlyiç'in yazılarının üslup ve cümle yapısı bakımından Romalı hatipleri andırdığına dair bir makale okudum ve onun Latin yazarlara olan ilgisini daha iyi anladım.

Sürgündeki diğer yoldaşlarla sadece yazışmakla kalmaz, sık olmasa da, bazen bir araya da gelirdik.

Bir keresinde Kurnatovski'yi görmeye gitmiştik. İyi bir yoldaş, hayli okumuş bir Marksist idi, ancak hayat ona kötü davranmıştı. Önce gaddar bir babanın hâkimiyetinde mutsuz bir çocukluk, ardından peş peşe gelen sürgünler, hapisler... Hiçbir işi tam anlamıyla sürdürememişti, bir iki ay serbest kaldıktan sonra yeniden yakalanıp uzun süreliğine ceza almıştı. Doğru dürüst bir hayatı olamamıştı. Hatırımda kalan küçük bir olay var. Çalıştığı şeker fabrikasının yanından geçiyorduk. Birlikte yürüyen iki kız vardı, genç olan hayli ufak tefekti. Büyük olanın elinde boş bir kova varken genç olanın kovası pancar kökleriyle doluydu. "Kocaman kızsın, küçüğüne bir şeyler taşıtmaya utanmıyor musun?" demişti Kurnatovski büyük kıza. Kız sadece şaşkın şaşkın bakmıştı ona. Tes'i de ziyaret etmiştik. Krjijanovski'lerden şöyle bir mektup almıştık: "Bir protesto mu ne yaptık diye bölge polis şefi biz Tes'lilere ateş püskürüyor ve hiçbir yere gitmemize izin vermiyor. Burada jeolojik açıdan görmeye değer bir dağ var. Ona yazıp bu dağı incelemek istediğinizi söyleyin." Vladimir İlyiç sırf eğlence olsun diye bu mektubu yazdı ve Tes'e gitmek için, polisten, hem kendisi hem de kendisine yardımcı olacak karısı için izin istedi.

29 "Left Art Front"un (Sol Sanat Cephesi) kısaltması. 1923'te Moskova'da ortaya çıkan bir edebiyat çevresi. *Lef* adlı bir dergi çıkarmışlardı (1923-25). *–İng. ed.*

Polis şefi bir ulakla izni gönderdi. Üç *ruble*'ye ufak bir at arabası kiraladık. Kadın bizi, atın fazla bir şey yemediğine, canavar gibi güçlü olduğuna ikna etti ve yola koyulduk. Ancak "fazla bir şey yemeyen at" inatçı çıktı, yarı yolda aniden duruverdi. Ama bir şekilde Tes'e vardık. Vladimir İlyiç, Lengnik ile Kant üzerine, Baramzin ile Kazan'daki çalışma grupları hakkında konuştu. Güzel bir sesi olan Lengnik bize şarkı söyledi. O yolculuğu tümüyle çok hoş bir hatıra olarak anıyorum.

Bir iki kez de Yermakovskoye'ye gittik. İlki "Credo"[30] hakkında bir karara varmak içindi. (O tartışmayı yaptığımız dönemde, ileri derecede veremli olan Vaneyev ölüm döşeğindeydi, yatağı büyük odaya taşınmış, hepimiz etrafına toplanmıştık.) Karar oybirliğiyle alındı. İkinci gidişimiz ise Vaneyev'in cenazesi içindi.

"Aralıkçı"lardan iki kişiyi kısa süre içinde kaybettik –cezaevinde akli dengesini yitiren Zaporozets ile orada kaptığı hastalık yüzünden vefat eden Vaneyev. Her ikisi de tam işçi sınıfı hareketi alevlenmeye başladığında aramızdan ayrıldı.

Yeni Yıl arifesinde, sürgündeki tüm Sosyal Demokratların toplandığı Minusinsk'e gittik.

Aynı dönemde kentte sürgün Narodnikler de vardı –Kohn, Tirkov ve başkaları– ama bizden uzak durdular. Bu yaşlı devrimciler Sosyal Demokrat gençliğe şüpheyle yaklaşıyordu. Onların gerçek devrimciler olduğuna inanmıyorlardı. Bununla ilgili olarak benim Şuşenskoye'ye varmamdan kısa süre önce Minusinsk kasabasında bir olay meydana gelmişti. Burada yaşayan, Rayçin isminde sürgün bir Sosyal Demokrat vardı. Yurtdışındaki Emeğin Kurtuluşu grubuyla bağlantı halindeydi ve kaçmaya karar vermişti. Kaçış için gerekli para sağlanmış ancak henüz tarih kesinleştirilmemişti. Rayçin'in sinirleri o kadar gerilmiş durumdaydı ki parayı aldığında

30 "Credo" bir grup Ekonomist (Prokopoviç, Kuskova ve diğerleri) tarafından 1899'da yayınlanan ve oportünist Rus "Ekonomizmi"ni en çarpıcı bir şekilde ifade eden manifesto. Lenin "Credo"yu sert bir şekilde mahkûm etmiştir. *Rus Sosyal Demokratlarının Protestosu* olarak bilinen bu belge, Sibirya'da on yedi siyasi sürgünün yaptığı konferansta tartışılmış ve oybirliğiyle kabul edilmişti. Belge, daha sonra Plehanov tarafından yurtdışında da bastırıldı. *–İng. ed.*

kimseye haber vermeden kaçmıştı. Yaşlı Narodnikler, Sosyal Demokratları, Rayçin'in kaçma niyetinden haberdar olmakla ve olası bir polis aramasına karşı "temizlik yapmaları" için kendilerini uyarmamakla suçlamışlardı. "Skandal" kartopu gibi büyümüştü. Oraya vardığımda Vladimir İlyiç bana konuyu anlatmış, "Şu sürgün skandallarından daha kötü bir şey olamaz," demişti. "İnsanları çok fena tahrik ediyor. Yaşadıkları onca şeyden, aldıkları cezalardan sonra bu yaşlı adamların sinirleri yeterince gergin zaten. Bu tip skandallara karışmamamız gerekli. Önümüzde yapacak onca iş varken zamanımızı böyle meselelere harcamamalıyız." Vladimir İlyiç bu yaşlılarla yolları ayırmaktan yanaydı. Bu ayrılığın yaşandığı toplantıyı hatırlıyorum. Ayrılma kararı daha önceden alınmıştı, şimdi mesele bunu mümkün olan en sancısız şekilde yürürlüğe koymaktı. Ayrıldık çünkü ayrılmak zorundaydık, ama bunu kötü niyetle değil, doğrusu üzülerek yaptık. Daha sonra da onlardan uzak durduk.

Genel olarak sürgün çok da kötü değildi. Ciddi çalışmalar yaptığımız yıllardı. Sürgün dönemimiz sona doğru yaklaştıkça Vladimir İlyiç bizi bekleyen işleri daha fazla düşünmeye başlamıştı. Rusya'dan gelen haberler kısıtlıydı. "Ekonomizm" daha fazla zemin kazanıyordu ve hakkında konuşulabilecek bir Parti söz konusu değildi. Rusya'da bir matbaamız yoktu ve Bund[31] aracılığıyla yayınlarımızı bastırma girişimimiz başarısızlığa uğramıştı. Öte yandan, artık faaliyetimizin temel sorunları hakkındaki görüşlerimizi ortaya koymadan, sadece halka hitap eden kitapçıklar yazmakla yetinemezdik. Parti çalışması tamamen dağılmış, bitmek bilmeyen tutuklamalar sürekliliği imkânsız hale getirmişti. İnsanlar, "Credo"dan ve "Ekonomistler"in teşvikiyle bir işçinin mektubunu basan *Raboçaya Mısl*'dan (İşçi Düşüncesi) etkilenmeye başlayacak derecede yoldan çıkmıştı. Mektupta, "Biz işçiler sizin Marx'larınızı, Engels'lerinizi filan istemiyoruz," deniyordu.

Lev Tolstoy, kişinin genellikle yolculuğunun ilk kısmında arkasında bıraktıklarını, ikinci kısmındaysa önünde kendisini bekleyen şeyleri düşündüğünü yazmıştı bir yerde. Sürgünde de aynısı

31 Esas olarak Rus Polonyası'nda faaliyet yürüten Yahudi Sosyal Demokrat Partisi. *-çev.*

geçerlidir. Başlangıçta en çok geçmişi değerlendiriyorduk. Sonraları, önümüzde bizi nelerin beklediğini daha çok düşünmeye başladık. Vladimir İlyiç, Parti'yi içinde bulunduğu kötü durumdan çıkarmak, faaliyeti uygun kanallara yönlendirmek ve Parti'ye kusursuz bir Sosyal Demokrat önderlik sağlamak için ne yapılması gerektiğine her zamankinden daha fazla kafa yoruyordu. Nereden başlamalıydık? Sürgününün son yılında Vladimir İlyiç, daha sonra *İskra*'da, *Ne Yapmalı?* kitapçığında ve *Bir Yoldaşa Mektup*'ta ortaya koyduğu örgütlenme planını tasarladı. Başlangıç noktası, tüm Rusya'da dağıtılacak bir gazetenin örgütlenmesi olacaktı. Gazete yurtdışında kurulup yayınlanacak, Rusya'daki faaliyet ve örgütlerle mümkün olan en yakın bağı kuracaktı. Ayrıca, Rusya'ya ulaştırılması için de olabilecek en iyi düzenlemenin yapılması gerekiyordu. Vladimir İlyiç çok az uyuyordu ve iyice zayıflamıştı. Bütün gece oturuyor, planının üzerinde en ince ayrıntısına kadar çalışıyordu. Bu konuyu benimle ve Krjijanovski'yle tartışıyor, Martov ve Potresov'la yazışıp yurtdışına gitme işini ayarlıyordu. Zaman ilerledikçe iyice sabırsızlanıyor, faaliyete başlamak için can atıyordu. Tam o sırada, şansımıza, ellerinde bir arama emriyle gelen polisin hışmına uğradık. Bir yerlerde Liyakovski'nin Vladimir İlyiç'e yazdığı bir mektubun posta alındısını bulmuşlardı. Mektup, Fedoseyev[32] için bir mezar taşı ile ilgiliydi ve bu da jandarmaların arama yapması için yeterli sebepti. Bunlar 1899'un Mayıs'ında oldu. Mektubu buldular, çok masumane bir mektuptu. Bunun üzerine bizim yazışmalarımızı taradılar ama ilgilerini çeken bir şey bulamadılar. St. Petersburg'da edindiğimiz eski alışkanlığımız gereği, gizli mektuplarımızı diğerlerinden ayrı tutuyorduk. Gerçi pek de sakladığımız söylenemezdi -kitaplığın en alt rafındaydılar. Vladimir İlyiç, jandarmaların üzerine çıkması için önlerine bir sıra çekti, böylece aramaya, çeşit çeşit istatistik yayınlarının sıralandığı üst raflardan başlamış oldular. O kadar yoruldular ki alt rafa bakmadılar bile. Orada yalnızca benim pedagoji kitaplarımın olduğunu söylemem onlar için yeterli olmuştu. Aramayı ucuz

32 Rusya'da devrimci Marksizmin öncülerinden biri. *-çev.*

atlatmıştık, ama bunu sürgün süremize birkaç yıl daha eklemek için bahane olarak kullanmalarından korkuyorduk. O günlerde sürgünden kaçmak, daha sonrasında olduğu gibi sık rastlanan bir durum haline gelmemişti henüz. Üstelik işleri daha karmaşık hale getirirdi, çünkü yurtdışına çıkmadan önce Rusya'da örgütlenmesi gereken bir hayli iş vardı. Neyse ki her şey yolunda gitti ve cezamız uzatılmadı.

Şubat 1900'de, Vladimir İlyiç'in sürgünü sona erdiğinde Rusya'ya doğru yola çıktık. İki yılda serpilip güzel bir kız haline gelen Paşa, o gece hiç durmadan ağladı. Minka bizden kalan kâğıt, kalem, resim ve diğer ıvır zıvırı toplayıp eve taşıyarak kendini oyalıyordu. Oscar geldi ve bir sandalyenin kenarına ilişti, çok heyecanlanmış olduğu aşikârdı. Bana bir hediye getirmişti –birlikte *Kapital* çalışmamızın anısına, üzerinde "Karl Marx" yazılı, kitap şeklinde el yapımı bir broş. Ev sahibemiz ve komşular neler olup bittiğini anlamak için odaya bakıp duruyorlardı. Köpeğimiz bütün bu telaşın sebebini anlayamıyor, her şeyin yerli yerinde olduğundan emin olmak için burnuyla bütün kapıları açıp duruyordu. Annem tozdan öksürerek eşyamızı toplamakla meşguldü, Vladimir İlyiç ise çok ciddi bir havada kitapları birbirine bağlıyordu.

Starkov ve Olga Silvana'yı da alacağımız Minusinsk'e vardık. Bütün sürgün kardeşlerimiz orada toplanmıştı ve ne zaman içimizden biri Rusya'ya dönse ne hissediyorsak, yine öyle bir hava vardı. Herkes, bir gün sıra kendisine geldiğinde nereye gideceğini ve nasıl çalışacağını düşünüyordu. Vladimir İlyiç kısa süre sonra Rusya'ya dönme beklentisi içinde olanlarla birlikte çalışma konusunu çoktan ayarlamış, şimdi de kalanlarla mektuplaşmayı sürdürme işini ayarlıyordu. Havadan sudan konuşuluyor, ama herkes Rusya'yı düşünüyordu.

Baramzin, kendisine bıraktığımız Jenka'ya sandviç yediriyor, ama köpek onu umursamıyordu. Annemin ayaklarının dibine yatmış, ondan gözlerini ayırmadan her hareketini izliyordu.

Sonunda keçe botlarımız ve topuklarımıza kadar uzanan kürk kabanlarımızla donanmış bir halde yola koyulduk. Dolunaydan

da faydalanarak, gece gündüz Yenisey boyunca kızakla 300 *verst* mesafe kat ettik. Vladimir İlyiç her molada bizi dikkatlice sarıp sarmalıyor, bir şey unutmadığımızdan emin olmak için etrafa bakınıyor ve soğuktan üşüyen Olga Silvina ile şakalaşıyordu. Son sürat yol alıyorduk. Kendisine fazla sıcak geldiğine dair bizi temin ederek kürk kabanının üzerine üstlüğünü giymeden seyahat eden Vladimir İlyiç, ellerini annemin ödünç verdiği manşonun içine sokmuş oturuyordu. Aklı, gönlünce çalışabileceği Rusya'ya ondan önce varmıştı bile.

Ufa'ya vardığımız gün, orada yaşayan yoldaşlarımız A.D. Syurupa, Sviderski ve Krohmal bizi ziyaret etti. "Sizi bulmak için," dedi Krohmal kekeleyerek, "altı otel dolaştık. Sonunda bulduk."

Vladimir İlyiç, Ufa'da iki gün kaldı ve yoldaşlarla konuştuktan sonra beni ve annemi onlara emanet ederek St. Petersburg yakınlarına doğru devam etti. O iki günden yalnızca Vladimir İlyiç'in Kazan'da tanıştığı eski Narodnik Çetvergova'yı ziyarete gittiğimizi hatırlıyorum. Ufa'da bir kitabevi vardı. Vladimir İlyiç hemen ilk gün onu görmeye gitmişti. Onunla konuşurken sesinde ve yüzünde belirgin bir yumuşaklık vardı. Sonradan, Vladimir İlyiç'in *Ne Yapmalı?*'nın sonuç bölümünde yazdıklarını okuduğumda, bu ziyareti hatırlamıştım. İşçi hareketinin genç Sosyal Demokrat liderlerini kastederek, "Birçoğu," diye yazmıştı Vladimir İlyiç *Ne Yapmalı?*'da, "devrimci düşünceye Narodnaya Volya yandaşı olarak adım atmıştı. Hemen hepsi, ilk gençliklerinde terörist kahramanlara coşkuyla hayranlık duymuştu. O kahramanlık geleneklerinin büyüleyici etkisinden kurtulmak için bir mücadele gerekliydi ve bu mücadeleye, Narodnaya Volya'ya sadık kalmaya kararlı ve genç Sosyal Demokratların derin bir saygı beslediği kişilerle olan kişisel ilişkilerin kesilmesi eşlik etti." (*Eserler*, c. 5, s. 483-484)[33] Bu satırlar Vladimir İlyiç'in yaşamöyküsünün bir parçasıdır.

33 Başka türlü belirtilmediği takdirde V. I. Lenin'in *Eserler*'ine atıflar 4. Rusça basımadır. –*İng. ed.*

Tam "gerçek" faaliyet başlarken ayrılmamız acı vericiydi, ama Vladimir İlyiç'in St. Petersburg'a biraz daha yaklaşma şansı varken Ufa'da kalması aklımıza bile gelmemişti.

Vladimir İlyiç bir süreliğine Pskov'da[34] yaşamaya başladı, buraya daha sonra Potresov ve L.N. Radçenko ile çocukları sürekli olarak yerleşti. Bir keresinde Vladimir İlyiç, Radçenko'nun küçük kızları Zenyurka ve Liyuda'nın, Potresov'la kendisini nasıl taklit ettiklerini gülerek aktarmıştı. Kızlar ellerini arkalarında bağlayıp odada bir aşağı bir yukarı yürürken biri "Bernstein" der, öteki de "Kaustky" diye cevap verirmiş.

Orada, Pskov'da Vladimir İlyiç, ileride yurtdışında çıkaracağımız gazete ile ülkedeki faaliyetleri birbirine sıkı sıkıya bağlayacak olan örgüt ağını harıl harıl örmekle uğraştı. Babuşkin ve pek çok başka yoldaşla görüşmeler yaptı.

Ben de yavaş yavaş Ufa'ya alışmış, çeviri işlerine ve derslere başlamıştım.

Ben gelmeden kısa süre önce Ufa'da yine şu sürgün skandallarından biri daha yaşanmış, sonuç olarak da Sosyal Demokratlar iki kampa ayrılmıştı. Bir tarafta Krohmal, Tsyurupa ve Svidersky, diğerinde ise Plaksin kardeşler, Saltikov ve Kivyatkovski vardı. Çaçina ve Aptekman tarafsız kalmış, her iki grupla da ilişkilerini sürdürüyordu. Ben ilk gruba daha yakın olduğumdan kısa süre sonra onlarla ilişkiye geçtim. Bu grup sıradan kimi çalışmalar yürütüyordu ve yerel topluluklar içinde daha etkindi. On iki Sosyal Demokrat işçinin bulunduğu demiryolu atölyeleriyle bağlantıları vardı. En etkin işçi Yakutov'du. Sık sık kitap almak ve sohbet etmek için beni görmeye gelirdi. Sık sık Marx'ı "halka sevdirmekten" söz eder, ama kitabı alınca bir türlü okuyamazdı. "Zamanım olmuyor," diye şikâyet ederdi bana. "Biliyorsun işte, köylüler ne kadar sorunu varsa bana getiriyor. Hepsiyle konuşmak zorundasın ki seni kötü bilmesinler. Bu yüzden hiç zamanım kalmıyor." Karısı Nataşa'nın da bizim yanımızda olduğunu, sürgünden kork-

34 Lenin, Pskov'a 10 Mart 1900'de vardı. *–İng. ed.*

madıklarını anlatırdı. Nerede olursa olsun geçimini sağlayabilirdi, elleri her zaman onu doyuracak kadar kazanmaya yeterdi. Gizlilik teknikleri konusunda deneyimliydi; hamaset, böbürlenme ve boş laf en nefret ettiği şeylerdi. Her şey sakince ve etkili bir biçimde yapılmalıydı.

Yakutov, 1905 Devrimi'nde Ufa'da kurulan cumhuriyetin başkanı oldu. Daha sonra, gericilik yıllarında Ufa hapishanesinde asıldı. O, hapishane avlusunda can verirken bütün tutsaklar hücrelerinde, onun ölümünü asla unutmayacaklarını ve asla affetmeyeceklerini haykırıyor ve bunun için ant içiyorlardı.

Eğitimlerine yardımcı olduğum başka işçiler de vardı. Bunlardan biri, küçük bir fabrikada çalışan genç bir metal işçisiydi. Bana bölgedeki işçilerin hayatını anlatırdı. Çok gergin ve heyecanlı bir adamdı. Sonradan öğrendiğime göre Sosyalist Devrimcilere katılmış ve hapishanede delirmişti.

Ziyaretçilerimden biri de veremli bir ciltçi olan Kirikov'du. Gizli yazıları araya saklamak için hiç usanmadan çift cilt yapar ve müsveddelerden mukavva üretip cilt yapımında kullanırdı. Bana bölgedeki matbaacıların işlerinden söz ederdi.

Sonrasında *İskra*'ya gönderilen yazılar, işte bu hikâye ve söylentileri temel almıştır.

Ufa'da olduğu kadar komşu fabrikalarda da faaliyetlerimizi sürdürüyorduk. Ust-Katavsk imalathanesindeki fabrika doktorunun yardımcısı olan kadın, Sosyal Demokrat'tı. Oradaki işçiler arasında propaganda faaliyeti yürütüyor, gizli yayınları dağıtıyordu, ki buna son derece ihtiyacımız vardı.

Çeşitli fabrikalarda birçok Sosyal Demokrat öğrenci vardı. Ufa'daki örgütümüzün Ekaterinburg'da illegal bir temsilcisi vardı –Mazanov adında bir işçiydi bu, Martov'la birlikte sürgünde Turuhansk'ta bulunmuş, oradan dönmüştü. Gerçi yürütülen faaliyet onun gelişiyle birlikte pek de bir ilerleme kaydedememişti.

Ufa, eyaletin merkeziydi ve Sterlitamak, Birsk ve başka kasabalardaki sürgünler oraya gidebilmek için her zaman izin almaya uğraşırdı. Ayrıca Ufa, Sibirya-Rusya yolunun üzerinde yer alıyor-

du. Sürgünden dönen yoldaşlar faaliyetlerle ilgili plan yapmak için burada mola verirdi. Bunların arasında Martov (epeyce bir süre Turuhansk'tan kurtulamamıştı), G. I. Okulova ve Panin de vardı. Lidya Knipoviç (Amca) gizlice Astrahan'dan, Rumyantsev ve Portugalov da Samara'dan gelmişti.

Martov, yerleşmek için Poltava'ya gitmişti. Onunla temas halindeydik ve yayınları onun aracılığıyla edinebilmeyi umuyorduk. Yayınlar sanırım benim ayrılışımdan bir hafta sonra gelmiş, onları almaya giden Kivyatkovski Sibirya'da beş yıla mahkûm olmuştu –yayınların içinde olduğu kutu yolda kırılıp açılmıştı! Aslına bakılırsa örgütte aktif bir üye değildi, gelen paketi almaya gitme işini üstlenmesinin tek nedeni, paketin, kızına ders verdiği bira imalatçısının adresine yönlendirilmiş olmasıydı.

Ufa'da Narodnikler de vardı –Leonoviç ve sonradan gelen Borozdiç.

Ülkeyi terk etmeden kısa bir süre önce Vladimir İlyiç yeni bir cezadan kıl payı kurtuldu. Martov'la birlikte Pskov'dan St. Petersburg'a geçmişlerdi. İzlenmekteydiler ve tutuklandılar. Vladimir İlyiç'in yelek cebinde, Teyzecik'ten (A. M. Kalmikova) aldığı iki bin *ruble* ve sıradan bir faturanın arkasına görünmez mürekkeple yazılmış bir irtibat listesi vardı. Jandarmalar o faturayı ateşe tutmayı akıl etseler, Vladimir İlyiç asla yurtdışına gidemeyecek ve tüm Rusya'ya yayılacak bir gazete çıkaramayacaktı. Ama şansı yaver gitti ve yaklaşık on gün sonra serbest bırakıldı.

Sonrasında bana veda etmek için Ufa'ya geldi. Son görüşmemizden bu yana neler yaptığını, kimlerle görüştüğünü anlattı. Haliyle o gelince bir dizi toplantı yapıldı. Hatırlıyorum da kendisine Narodnik diyen Leonoviç'in, Emeğin Kurtuluşu grubunu hiç duymamış olduğu ortaya çıktığında, Vladimir İlyiç aniden hiddetlenmiş, "Hiç bunu bilmeyen devrimci olur mu? Emeğin Kurtuluşu grubunun yazıp çizdiklerini bilmeden, araştırmadan hangi partide çalışacağını bilinçli bir biçimde nasıl seçebilir ki insan?" demişti.

Vladimir İlyiç, Ufa'da sanırım bir hafta kadar kaldı.

Bana yurtdışından genellikle kitapların içine koyduğu şifreli mesajlarla mektup yazar, bunları da Zemstvo'daki[35] farklı kişilere postalardı. Gazete konusu Vladimir İlyiç'in istediği kadar hızlı ilerlemiyordu. Plehanov'la anlaşmaya varmakta sıkıntı çekiyordu. Mektupları kısa, neşesizdi ve şöyle bitiyordu: "Geldiğinde sana her şeyi anlatırım." "Plehanov'la olan anlaşmazlıklarımızı senin için bütün ayrıntılarıyla yazdım."

Sürgünümün sona ermesini bekleyemez hale gelmiştim. Üstüne üstlük uzunca bir süredir de Vladimir İlyiç'ten haber alamıyordum. Astrahan'a gidip Amca'yı (Lidya Knipoviç) görmeye niyetlendim, telaş içindeydim.

Annemle birlikte Moskova'da Vladimir İlyiç'in annesi Maria Aleksandrovna'yı görmeye gittik. O sırada yalnız yaşıyordu; kızlarından Maria hapiste, Anna ise yurtdışındaydı.

Maria Aleksandrovna'yı çok severdim. Her zaman çok nazik ve ilgiliydi. Vladimir İlyiç de annesini çok severdi. "Müthiş bir irade gücüne sahip," demişti bana bir keresinde. "Ağabeyime olanlar babam hayattayken meydana gelseydi, kim bilir neler olurdu."

Annesinin irade gücü, insanlara karşı nezaketi ve ilgisi Vladimir İlyiç'e de geçmişti.

Yurtdışında yaşarken yazdığımız mektuplarda, kendisini oğluna bir parça da olsa yakın hissetmesini sağlamak için, oradaki hayatımızı ona mümkün olduğunca canlı bir biçimde anlatmaya çalışırdım. 1897'de Vladimir İlyiç Sibirya'da sürgündeyken (ben henüz ona katılmamıştım) gazeteler, Moskova'da vefat eden Maria Aleksandrovna Ulyanova adında birinin ölüm ilanını yayınlamıştı. Engberg bana o günü şöyle anlatmıştı: "Vladimir İlyiç'i görmeye geldim. Yüzü kâğıt gibi bembeyazdı. 'Annem öldü,' dedi." Ancak daha sonra, ölüm ilanının aynı isimli başka bir kadına ait olduğu ortaya çıktı.

35 Rus Çarlığı'nın Avrupa'daki topraklarında ve Ukrayna'da, kırsal bölgelerdeki özyönetim organı. 1864'te toplumsal ve ekonomik hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulmuştur. *–çev.*

Büyük oğlunun idamı, kızı Olga'nın ölümü ve diğer çocuklarının üst üste tutuklanmasıyla Maria Aleksandrovna çok acı çekmişti.

Vladimir İlyiç 1895'te hasta olduğunda hemen ona bakmaya gelmiş, ona kendi elleriyle yemekler yapmıştı. Tutuklandığında yine eski görevinin başındaydı: Gözaltı Merkezinin kasvetli bekleme odasında saatlerce oturmak, ziyaret günlerinde gelmek ve ona ihtiyaçlarını getirmek. Başının hafif titremeye başlaması dışında, hemen hemen hiç değişmemişti.

Vladimir İlyiç'e bakacağıma dair ona söz vermiştim, ama bu sözümü tutamadım...

Annemi Moskova'dan St. Petersburg'a götürüp yerleştirdikten sonra yurtdışına çıktım. O yolculukta başıma komik şeyler geldi. Vladimir İlyiç'in Modracek ismiyle Prag'da olduğunu sanarak oraya gittim.

Ona bir telgraf yollamıştım. Ama Prag'da kimse beni karşılamaya gelmedi. Uzun süre bekledikten sonra, hayli mahcup bir halde, silindir şapkalı bir arabacıyı durdurdum, eşyamı arabaya doldurdum ve hareket ettik. İşçi sınıfı mahallelerinden birine vardık ve dar bir dönemeçte büyük, bakımsız bir binanın önünde durduk. Bir sürü kuş tüyü yatak, havalansın diye binanın açık pencerelerine çıkarılmıştı.

Koşar adım dördüncü kata çıktım. Sarı saçlı, ufak tefek bir Çek kadın kapıyı açtı. Tek söyleyebildiğim, "Modracek, Herr Modracek," oldu. Bir işçi kapıya çıktı. "Modracek benim," dedi. Şaşkına dönmüş bir halde "Hayır, Modracek benim kocam," diye kekeledim. Sonunda Modracek durumu kavradı. "Ah, siz Herr Rittmeyer'in karısı olmalısınız. Kendisi Münih'te yaşıyor ama benim aracılığımla Ufa'ya, size kitap ve mektup yolladı." Modracek tüm gününü bana ayırdı. Ben ona Rusya'daki hareketi anlattım, o da bana Avusturya'dakini anlattı. Karısı bana iğneyle yaptığı oyaları gösterdi, Çek usulü mantı pişirdi.

Herkesin paltosuz gezdiği Münih'e vardığımda[36] benim üzerimde kürk manto vardı. Artık deneyim sahibi olduğumdan bavulumu emanete bırakıp Rittmeyer'i aramaya tramvayla gittim. Evi buldum. Görünüşe göre 1 numaralı daire bir birahaneydi. Barın ardındaki ufak tefek şişman Alman'a yaklaşıp bir şeylerin yine ters gittiğini hissederek, çekingen bir biçimde Herr Rittmeyer'i sordum. "Benim," dedi adam. Afallamış bir halde, "Hayır, kendisi benim kocam," diye geveledim.

Orada öylece dikilip iki aptal gibi birbirimize bakakaldık. Sonunda Rittmeyer'in karısı gelip bana bir bakış attı ve "Ah, Herr Meyer'in karısı olmalısınız. Karısının Sibirya'dan gelmesini bekliyordu. Sizi ona götüreyim," dedi.

Frau Rittmeyer'in peşinden, büyük binanın arka bahçesinden geçip boş gibi duran bir daireye doğru yürüdüm. Kapı açıldı, Vladimir İlyiç, Martov ve Anna İlyiniçna orada bir masanın başında oturuyordu. Yol göstericime teşekkür etmeyi unutup Vladimir İlyiç'e verip veriştirmeye başladım. "Kahretsin, bana nerede yaşadığını yazamaz mıydın sanki?"

"Ama yazdım! Günde üç kere istasyona seni karşılamaya gidip duruyorum. Buraya nasıl geldin?"

Sonradan öğrendiğimize göre, adresin olduğu kitabın gönderildiği Zemstvo'daki adam, okumak için kitabı alıkoymuştu.

Daha sonra bir sürü Rus da yolculuklarında aynı şekilde boşa kürek çekti. Şlyapnikov Cenevre yerine önce Cenova'ya gitti. Babuşkin Londra yerine neredeyse Amerika'ya doğru yola çıkacaktı.

36 N. Krupskaya Münih'e 1901 Nisan'ının ortalarında vardı. –*İng. ed.*

III

Münih, 1901-1902

Vladimir İlyiç, Martov ve Potresov yurtdışına yasal pasaportlarıyla çıkmış olsalar da Münih'te sahte pasaportla kalmaya ve Rus topluluğundan uzak durmaya karar vermişlerdi. Böylece Rusya'dan gelen dostlarımızı tehlikeye atmamış olacak ve gizli yayınları bavul, mektup ve benzeri yollarla Rusya'ya daha kolay gönderebileceklerdi.

Münih'e vardığımda, Vladimir İlyiç hiçbir yere kaydını yaptırmamış biçimde, bu Rittmeyer'lerde Meyer adı altında yaşıyordu. Rittmeyer birahane işletse de bir Sosyal Demokrattı ve dairesinde Vladimir İlyiç'e bir yer sunmuştu. Vladimir İlyiç yoksul odasında bekâr hayatı yaşıyordu, yemeklerini bir Alman bir kadın pişiriyordu ve onu *mehlspeise*[37] diyeti ile besliyordu. Sabahları ve akşamları teneke kupasından çay içiyor, kupayı kendisi özenle yıkayıp lavabonun üzerindeki çiviye asıyordu.

Endişeli bir hali vardı. İşler istediğinden daha ağır ilerliyordu. Vladimir İlyiç'in dışında o sırada Münih'te Martov, Potresov ve Vera Zasuliç vardı. Plehanov ve Akselrod, gazetenin İsviçre'de bir yerlerde, doğrudan kendi kontrolleri altında yayınlanmasını istiyordu. Bu ikisi –ve başlangıçta Zasuliç de– *İskra*'ya fazla önem vermiyor, örgütlenmede oynayabileceği ve nihayetinde de oynadığı rolü tam olarak değerlendiremiyordu. Onlar *Zarya*[38] ile daha fazla ilgiliydi.

"Sizin şu *İskra* işi saçmalık," demişti Vera Zasuliç en başta. Şakayla karışık söylenmiş olsa da bu söz projenin bütününe karşı

37 Hamur işi ve şekerleme türü yiyecekler. *–çev.*

38 *Zarya (*Şafak*) –İskra*'nın yayın kurulu tarafından 1901-2 arasında Stuttgart'ta yayınlanan bilimsel ve siyasi bir Marksist gazete. *–İng. ed.*

belli bir küçümsemeyi açık ediyordu. Vladimir İlyiç, *İskra*'nın siyasi göçmenler merkezinden uzak tutulup gizli bir hatta yürümesi gerektiğini düşünüyordu. Bu, Rusya'yla teması, yazışmayı ve temsilcilerin gelişini kolaylaştıracak bir araç, bir yöntem olarak yaşamsal öneme sahipti. Ama "yaşlı dostlarımız" bunu, gazetenin İsviçre'ye nakledilmesine ve onların liderliğini kabul etmeye karşı bir isteksizlik ve kendi yolumuza gitme arzusu olarak yorumlama eğilimindeydi, bu yüzden de yardımcı olmak için pek de hevesli hareket etmiyorlardı. Vladimir İlyiç bunu hissediyor ve endişeleniyordu. Emeğin Kurtuluşu grubu onun yumuşak karnıydı, Plehanov bir yana Akselrod ve Vera Zasuliç'e büyük bir yakınlık duyardı. Münih'e vardığım ilk akşam "Zasuliç'i görene kadar bekle," demişti bana. "Köküne dek sağlam biri." Haklıydı.

Emeğin Kurtuluşu grubundan kendisini *İskra* ile özdeşleştiren tek kişi Vera Zasuliç oldu. Münih ve Londra'da bizimle birlikte yaşadı, *İskra* ve yayın kurulu onun bütün hayatı oldu. Gazetenin bütün üzüntü ve sevinçlerini paylaştı, Rusya'dan gelen haberler ise soluduğu hava oldu.

"*İskra* gelişiyor, biliyorsunuz," demişti gazetenin etkisi büyüyüp yaygınlaştığında. Vera Zasuliç yurtdışında göçmen olarak yaşadığı uzun ve kasvetli yıllardan sık söz ederdi.

Bizim göçmen olarak hiçbir zaman Emeğin Kurtuluşu grubunun yaşadığı türden bir hayatımız olmadı. Rusya'yla sürekli ve yakın bir ilişki içindeydik. Her zaman bizi görmeye gelen insanlar olurdu. Rusya'nın içinde bir taşra kasabasında yaşasak bundan daha iyi bilgi akışı sağlayamazdık. Rusya'daki çalışmalarımızla ilgilenmek dışında bir hayatımız yoktu. Rusya'da işler iyi gidiyor, işçi sınıfı hareketi yükseliyordu. Emeğin Kurtuluşu grubu Rusya'dan kopuk bir hayat sürmüştü, en koyu gericilik yıllarında, Rusya'dan bir öğrencinin gelmesinin bile olay olduğu zamanlarda yurtdışında yaşamışlardı. Gelenler onları ziyaret etmeye çekinirdi. 1900'lerin başında Klasson ve Korobko onları görmeye gitmiş, döner dönmez polis tarafından çağrılıp neden Plehanov'u ziyaret ettikleri konusunda sorgulanmışlardı. Polis sıkı takipteydi.

Emeğin Kurtuluşu grubu üyeleri arasında en yalnız olan Vera Zasuliç'ti. Plehanov ve Akselrod'un aileleri vardı. Vera Zasuliç sık sık kendisini ne kadar yalnız hissettiğinden söz eder, "Hiç kimsem yok," derdi. Sonra da telaşla bir şaka yapıp duygularını gizlemeye çalışırdı: "Beni sevdiğinizi biliyorum, ama ölecek olsam, hepi topu yapacağınız bir fincan az çay içmek olur herhalde."

Yabancı bir evde vesayet altında bir çocuk olarak yetişmiş olması, onun aile ve ev özlemini daha da dokunaklı hale getiriyordu. P. G. Smidoviç'in kız kardeşi Dimka'nın bebeğini nasıl da sevecenlikle şımartırdı. Hatta "komün" için alışveriş yapıp yemek pişirme sırası ona geldiğinde, içinde gizli kalmış ev kadınlığı becerilerini sergilerdi. (Vera, Martov ve Alekseyev, Londra'da komünal bir evde kalıyordu.) Gerçekten de onun içindeki bu evcimen eğilimleri çok as kişi tahmin edebilirdi. Nihilist bir yaşam tarzı vardı –özensiz giyinir, sigaraların birini söndürürken diğerini yakardı. Odası şaşırtıcı derecede dağınıktı ve kimsenin toparlamasına izin vermezdi. Yemek yemesi de oldukça tuhaftı. Gaz ocağının üzerinde yahni pişirip makasla kestiği parçaları ağzına attığını hatırlıyorum.

"İngiltere'de yaşarken," diye anlatmıştı bana, "İngiliz hanımlar hoş sohbet olmaya çalışarak bana şöyle bir soru sormuştu: 'Eti ne kadar pişiriyorsunuz?' 'Değişir,' demiştim ben de. 'Açsanız, on dakika yeter. Aksi takdirde üç saat falan.' Bu onları susturmuştu."

Yazı yazması gerektiğinde Vera kendisini odasına kapatır ve koyu, sade kahve ile yaşardı.

Ülkesini çok özlüyordu. Sanırım 1899'du; gizlice Rusya'ya gitmişti, ama herhangi bir faaliyet için değil de sadece "*mujiklerin* burnu nasıldı, bir görmek için." *İskra* çıkmaya başladığında bunun gerçek bir Rus çalışması olduğunu hissetmiş ve işe çılgınca, dört elle sarılmıştı. *İskra*'yı bırakmak onun için yeniden Rusya'yla bağlarının kopması ve göçmen hayatının bataklığına saplanmak anlamına gelecekti.

İşte bu nedenle, İkinci Kongrede *İskra* editörlüğü konusu gündeme getirildiğinde öfkeden çılgına dönmüştü. Bu, onun için bir mevki hırsı değil, ölüm kalım meselesiydi.

1905'te Rusya'ya gitti ve orada kaldı.

Vera Zasuliç, İkinci Kongrede, hayatında ilk kez Plehanov'a karşı çıkmıştı. Yıllardır onunla ortak mücadele içindeydi, devrimci mücadelenin doğru yola girmesinde oynadığı büyük rolün farkındaydı ve Rus Sosyal Demokrasisinin kurucusu olarak ona saygı duyuyor, parlak zekâsını, yeteneğini takdir ediyordu. Plehanov'la en küçük bir anlaşmazlık onu son derece huzursuz ediyordu. Yine de işte bu kez ona karşı durmuştu.

Plehanov'un sonu trajik oldu. Kuramsal alanda işçi sınıfı hareketine verdiği hizmetlere neredeyse paha biçilemez. Ancak siyasi göçmen olarak geçirdiği uzun yıllar, üzerinde büyük bir etki bırakmış, onu Rusya'nın gerçeklerinden uzaklaştırdı. Kitlesel işçi hareketi, o yurtdışına çıktıktan sonra başlamıştı. Farklı partilerin temsilcileri, yazarlar, öğrenciler hatta tek tek işçilerle görüşse de Rus işçi sınıfını kitlesel olarak hiç görmemiş, onlarla çalışmamış, onları hissetmemişti. Bazen Rusya'dan gelen mektuplar yeni hareket biçimlerini ortaya serip yeni perspektifler sunduğunda Vladimir İlyiç, Martov ve hatta Vera Zasuliç bunları tekrar tekrar okurdu. Vladimir İlyiç daha sonra odada uzun uzun volta atar, uyuyamazdı. Cenevre'ye geçtiğimizde bu mektupları Plehanov'a göstermeye çalışmış ve verdiği tepkiye şaşırmıştım. Hayrete düşmüş gibiydi, sonrasında bunlara inanmamış gibi göründü ve bir daha bu konuyu asla açmadı.

İkinci Kongreden sonra Rusya'dan gelen bu mektuplara karşı tavrı daha da şüpheci bir hal aldı.

Önce bu duruma kırılmıştım, ama sonra nedenini anlamaya başladım. O kadar uzun bir süre Rusya'dan uzak kalmıştı ki, deneyimle gelişen, her bir mektubun değerini tartma ve satır aralarını okuma yeteneğini yitirmişti.

İskra'ya sık sık Rusya'dan gelen işçiler uğrar ve elbette hepsi Plehanov'u görmek isterdi. Onu görmek, bizi veya Martov'u görmekten çok daha zor olurdu ve işçilerden biri bunu başarsa bile yanından afallamış bir şekilde ayrılırdı. Plehanov'un parlak zekâsı, bilgisi ve nüktedanlığı işçileri etkiler, ama yanından ayrılırken hissettikleri tek şey, bu parlak kuramcı ile aralarında büyük bir uçu-

rum bulunduğu olurdu. Zihinlerinde ilk sıraya yerleştirip konuşmak ya da Plehanov'a danışmak istedikleri şeyler ise söylenmemiş olarak kalırdı.

Bir de eğer işçilerden biri Plehanov'la ayrı düşer ve kendi fikrini açıklamaya kalkışırsa, Plehanov öfkelenir ve şöyle derdi: "Senin annenle baban daha bacak kadarken ben..."

Tahminime göre yurtdışına ilk çıktığı zamanlarda böyle değildi, ama 1900'lerin başından itibaren artık Rusya'yla ilgili hisleri canlılığını kaybetmişti. 1905'te Rusya'ya gitmedi.

Akselrod, Plehanov ya da Zasuliç'e göre çok daha örgütçü biriydi. Yeni gelenleri çok daha fazla görüyor, gelenler vakitlerinin çoğunu onunla geçiriyor, yemeklerini onun evinde birlikte yiyorlardı. Onları her konuda sıkı sıkıya sorguya çekerdi.

Rusya'daki yoldaşlarla yazışmaları o sürdürür, gizlilik tekniklerini iyi bilirdi. Yıllarca İsviçre'de siyasi göçmen olarak yaşamış örgütçü bir Rus devrimcinin neler hissetmek durumunda kaldığını tahmin etmek güç değildir herhalde! Akselrod daha önceki kapasitesinin sadece dörtte biriyle çalışıyordu, uzun geceler boyu uyuyamıyordu ve yazı yazmak onun için büyük bir gerilim kaynağıydı. Başladığı bir makaleyi bitirmesi aylar sürerdi. Gerginliği el yazısına da yansır, neredeyse okunmaz bir hal alırdı.

Onun el yazısı Vladimir İlyiç'in de hep keyfini kaçırırdı. "Akselrod'unki gibi bir durumda olduğunu düşünmek ne korkunç," derdi sık sık. Son hastalığı sırasında İlyiç'e bakan Dr. Kramer'e de sık sık Akselrod'un el yazısından söz etmişti. Vladimir İlyiç 1895'te yurtdışına ilk çıktığında örgütsel sorunları en çok Akselrod'la tartışmıştı. Münih'e vardığımda bana ondan çokça söz etmişti. Vladimir İlyiç artık yazamaz hatta konuşamaz hale geldiğinde,[39] gazetede Akselrod'un ismini işaret ederek bana şimdi neler yaptığını sormuştu.

Akselrod, *İskra*'nın İsviçre'de basılmamasına ve Rusya'yla haber akışının kendisi üzerinden sağlanmamasına epey acı bir tepki göstermişti. İkinci Kongredeki üçlü yayın kurulu meselesinde takındığı sert tavrın sebebi de buydu. *İskra* örgütlenme merkezi

39 1923'ten söz ediyor. –*İng. ed.*

olurken o nasıl olur da yayın kurulunun dışında bırakılabilirdi! Üstelik bu, Rusya'nın soluğunun her zamankinden çok daha fazla İkinci Kongrede kendini hissettirdiği bir zamanda olmuştu.

Ben Münih'e vardığımda Emeğin Kurtuluşu grubundan orada bulunan tek kişi Vera Zasuliç'ti. Bulgar pasaportuyla, Velika Dmitriyevna adı altında yaşıyordu.

Diğer herkes de Bulgar pasaportuna sahipti. Ben gelene kadar Vladimir İlyiç pasaportsuz yaşamıştı. Ben gelince, biz de Dr. Yordanov ve karısı Marica adıyla Bulgar pasaportu edindik ve bir ilan vasıtasıyla bir işçi ailesinin evinde oda kiraladık. *İskra*'nın benden önceki sekreteri Inna Smidoviç-Leman'dı. O da Bulgar pasaportuna sahipti ve Parti'deki kod adı Dimka'ydı. Vladimir İlyiç, Münih'e geldiğimde *İskra* sekreterliğine benim getirilmemi ayarladığını söylemişti. Tabii bu, Rusya ile olan bütün bağlantının Vladimir İlyiç tarafından yakından kontrol edilmesi anlamına geliyordu. Martov ve Potresov o zaman buna bir itirazda bulunmamış, Emeğin Kurtuluşu, kendi gruplarından bir aday göstermemişti, çünkü o dönem *İskra*'ya özel bir önem atfetmiyorlardı. Vladimir İlyiç, bana, böyle bir ayarlama yaptığı için kendini hayli mahcup hissettiğini söylemişti, ama davanın çıkarları adına bunun gerekli olduğunu düşünüyordu. Bir kez daha işe gömülmüştüm. İşler şöyle yürüyordu: Rusya'dan gönderilen mektuplar Almanya'nın değişik şehirlerindeki Alman yoldaşlara gidiyor, onlar bu mektupları Dr. Leman'a yönlendiriyor, o da bize gönderiyordu.

Bundan kısa bir süre önce hayli ürküntüye yol açan bir olay yaşanmıştı. Rusya'daki yoldaşlarımız nihayet Kişinev'de bir matbaa kurmayı başarmıştı. Buranın yöneticisi Akim (Lieber'in kardeşi -Leon Goldman) Rusya'da yayınladıkları kitapçıkları bir yastığın içine doldurarak Leman'ın adresine postayla göndermişti. Bir yanlışlık olduğunu düşünen Leman paketi geri çevirmiş, ama bizimkiler bunu öğrenip alarma geçince postaneden yastığı teslim almıştı ve bundan böyle kendisine gelen her şeyi, bunlar bir tren dolusu olsa bile, kabul edeceğini söylemişti.

Henüz *İskra*'yı Rusya'ya kaçak yollardan ulaştırabileceğimiz olanaklarımız yoktu. Esas olarak çeşitli nedenlerle seyahat eden-

lerin çift bölmeli valizleriyle gönderiliyor, onlar da gazeteyi Rusya'daki gizli adreslere teslim ediyorlardı.

Bu gizli buluşma noktalarından biri Pskov'daki Lepeşinski'lerdi. Bir diğeri Kiev'deydi, başka şehirlerde de gizli adreslerimiz vardı. Rusya'daki yoldaşlar yayınları valizlerden çıkarır ve örgüte ulaştırırlardı. Letonyalı Rolau ve Skubik aracılığıyla gönderimlere de yeni başlamıştık.

Bütün bunlar çok fazla zamanımızı alıyordu. Epey bir zamanı da hiçbir sonuca varmayan türlü görüşmelere harcıyorduk.

Sınır boyunca bir fotoğraf makinesiyle dolaşıp kaçakçılarla temasa geçmeyi planlayan biri vardı, bütün bir haftayı onunla anlaşmaya çalışarak boşa harcadığımızı hatırlıyorum, kendisine bu fotoğraf makinesini satın almamızı istiyordu.

Berlin, Paris, İsviçre ve Belçika'daki *İskra* temsilcileriyle yazışırdık. Para toplayarak ve gönüllü yolcular, bağlantılar, adresler vb. bularak ellerinden geldiğince bize yardımcı olmaya çalışırlardı.

Ekim 1901'de, sempatizan gruplar tarafından Yurtdışındaki Rus Devrimci Sosyal Demokratlar Birliği adlı örgüt kuruldu.

Rusya'yla bağlantılar hızla gelişiyordu. *İskra*'nın en etkin muhabirlerinden biri, St. Petersburg'lu işçi Babuşkin'di. Vladimir İlyiç Rusya'dan ayrılmadan önce onunla görüşmüş ve haber yollama işini ayarlamıştı. Orehovo-Zuyevo, Vladimir, Gus-Hrustalni, İvanovo-Voznesensk, Kohma ve Kineşma'dan yığınla rapor gönderdi. Bu kentleri düzenli olarak dolaştı ve oralardaki bağlantılarını güçlendirdi. Ayrıca St. Petersburg, Moskova, Urallar ve güneyden de mektuplar gelmekteydi. Kuzey Birliği[40] ile de mektuplaştık. Noskov, Birliğin temsilcilerinden biri olarak İvanovo-Voznesensk'ten çıkageldi. Tipi bakımından ondan daha Rus birini hayal etmek güçtür doğrusu. Açık tenli, mavi gözlü, hafif çökük omuzlu bu adam kaba bir köylü aksanıyla konuşurdu. Bütün düzenlemeleri yapmak üzere yurtdışına elinde küçük bir çıkınla gelmişti.

40 1900'de Rusya'da kurulan Rus İşçileri Kuzey Birliği ya da Kuzey Birliği; Yaroslavl, Vladimir ve Kostroma (daha sonra Tver) eyaletlerindeki Sosyal Demokrat örgütleri bir araya getirmiştir. Üyeleri arasında Varentsova, Noskov, Lyubimov ve Karpov vardı. Birlik, 1902 yazında Çarlık polisi tarafından dağıtıldı. –*İng. ed.*

İvanovo-Voznesensk'te küçük bir imalathane sahibi olan amcası, sırf sürekli içeri tıkılan, odası polis tarafından aranıp duran belalı yeğeninden kurtulma umuduyla yolculuk için gerekli parayı ona sağlamıştı. Boris Nikolayeviç Noskov (Babuşkin'in takma adı; gerçek adı Vladimir Aleksandroviç'ti) deneyimli ve becerikli bir işçiydi. Onunla daha önce Ekaterinburg'a giderken mola verdiği Ufa'da tanışmıştım. Yurtdışına bağlantıları için gelmişti. Bağlantı kurmak onun işi ve uzmanlık alanıydı. Onu, Münih'teki mutfağımızda ocağın üzerine oturmuş, parlayan gözleriyle bize Kuzey Birliği'nin çalışmalarını anlatırken hatırlıyorum. Son derece coşkulu biriydi ve Vladimir İlyiç'in soruları onun bu coşkusunu daha da ateşliyordu. Yurtdışında yaşadığı süre boyunca Boris, bütün ilişkileri titizlikle not ettiği bir defter tuttu: şu ya da bu kişi nerede yaşıyor, ne iş yapıyor, nasıl yararı dokunur... O defteri daha sonra bize bıraktı. Bir örgütçü olarak faaliyeti, şairane ya da romantik denebilecek bir niteliğe sahipti. Faaliyetini ve insanları aşırı yüceltir, gerçeklerle yüzleşemezdi. İkinci Kongreden sonra uzlaşmacı haline geldi ve ardından da politika sahnesinden silindi. Gericilik yılları sırasında öldü.

Münih'e gelen başkaları da oldu. Struve ben gelmeden önce oradaydı. İşler çoktan onunla bir ayrılığa doğru gitmeye başlamıştı. Sosyal Demokratlıktan liberal kampa doğru kayıyordu. Son ziyaretinde ciddi bir sürtüşme meydana gelmişti. Vera Zasuliç ona "kitapla beslenen dana" adını takmıştı. Vladimir İlyiç de Plehanov da ondan vazgeçmişti, ama Vera Zasuliç onunla ilgili umudunu hâlâ kesmemişti. Potresov'a ve ona, şakayla karışık *"Struve-freundliche Partei"*[41] derdik. Benim de olduğum dönemde Struve bir kez daha Münih'e gelmişti. Vladimir İlyiç onu görmeyi reddetti. Ben onu görmek için Vera'nın odasına gittim. Görüşmemiz hayli sıkıntılı geçti. Struve son derece kırgındı. Ortamda Dostoyevskivari bir gerilim vardı. Kendisine dönek muamelesi yapıldığını ve bu minvalde bir şeyler söylüyor, kendi kendine eziyet ediyordu. Söylediği her şeyi hatırlamıyorum, ancak o görüşmeden döndüğümde üzerimde kalan duygunun ağırlığını çok iyi hatırlıyorum. Bizden

41 "Struve Dostları Partisi" *–çev.*

biri olmadığı ortadaydı, Partimize düşman bir adamdı. Vladimir İlyiç haklı çıkmıştı. Sonrasında Struve'nin karısı Nina Aleksandrovna bize bir kutu tatlıyla birlikte selamlarını göndermişti –kiminle gönderdiğini şimdi hatırlamıyorum. Elinden bir şey gelmiyordu ve kocasının nereye doğru gittiğinin farkında olduğundan da emin değilim. Ama Struve farkındaydı.

Ben geldikten sonra bir Alman işçi ailesinin evinde oda tutmuştuk. Altı kişilik bir aileydi ve herkes mutfakla ufak bir odaya sığışmıştı, buna rağmen her şey son derece temizdi. Çocuklar da tertipli ve nazikti. Vladimir İlyiç'e ev yemeği yedirmeye kararlıydım, böylece yemek yapmayı ben üstlendim. Pişirme işini ev sahibesinin mutfağında yapıyordum, ama her şeyi kendi odamızda hazırlıyordum. Mümkün olduğunca az gürültü yapmaya gayret ediyordum, çünkü o sırada Vladimir İlyiç *Ne Yapmalı?*'yı yazmaya başlamıştı. Yazarken genelde odada hızlı hızlı volta atar, yazacaklarını mırıldanırdı. Onun çalışma tarzına kendimi çoktan uyarlamıştım. O yazarken asla konuşmaz, soru sormazdım. Daha sonra yürüyüşe çıktığımızda bana yazdıklarını ve düşündüklerini anlatırdı. Bu, onun için, makalesini yazmadan önce kendi kendine mırıldanması kadar büyük bir gereksinim haline gelmişti. Münih'in dış mahallelerinde uzun yürüyüşlere çıkar, etrafta az insan olan tenha yerleri seçerdik.

Bir ay sonra Münih'in banliyölerinden biri olan Schwabing'de, yeni yapılan sayısız binadan birinde kendi dairemize taşındık ve biraz eşya satın aldık (oradan ayrılırken hepsini on iki marka sattık). Şimdi gerçek bir ev hayatımız olmuştu.

Öğle yemeğinden sonra –12'de yerdik– Martov ve diğerleri yayın kurulu toplantısına gelirdi. Martov aralıksız konuşur, bir konudan diğerine atlardı. Çok okurdu ve her zaman verecek bir sürü haberi olurdu. Herkesi ve her şeyi bilirdi. Sık sık "Martov tam bir gazeteci," derdi Vladimir İlyiç onunla ilgili olarak. "Son derece yetenekli, kavrayışı hızlı, çok kolay etki altında kalan ve uyumlu bir kişilik." Martov, *İskra* için vazgeçilmez biriydi. Her gün devam eden bu beş altı saatlik konuşmalar Vladimir İlyiç için çok yorucu oluyordu. Peşinden kendisini hayli hasta hisseder ve çalışma gücü kalmazdı. Bir

keresinde benden gidip Martov'u görmemi, bize gelmemesini söylememi rica etmişti. Böylece benim onu ziyaret etmemi, aldığımız mektuplardan söz etmemi ve onunla birlikte planlama yapmamı kararlaştırmıştık. Ama hiçbir işe yaramadı. İki gün sonra başladığımız noktaya dönmüştük. Martov bu sohbetler olmadan yaşayamıyordu. Bizden çıktıktan sonra Vera Zasuliç, Dimka ve Blumenfeld[42] ile birlikte bir kafeye gider ve orada da saatlerce oturup konuşurdu.

Daha sonra karısı ve çocuklarıyla birlikte Dan geldi ve Martov zamanının büyük bölümünü onlarla geçirmeye başladı.

Ekim ayında Zürih'e gidip *Raboçeye Dyelo* ile birleşme konusunu görüştük. Ama bir sonuç çıkmadı. Akimov, Kriçevski ve diğerleri saçma sapan konuştular. Martov, *Raboçeye Dyelo*'culara karşı hücuma geçince öyle bir noktaya geldi ki kravatını çıkarıp fırlattı. Onu daha önce hiç böyle görmemiştim. Plehanov kıvılcım saçıyordu. Sonunda birleşmenin imkânsız olduğu anlamına gelen bir karar ortaya çıktı. Dan, tartışma toplantısında bunu ruhsuz bir ses tonuyla okudu. "*Papal nuncio*,"[43] diye bağırdı muhalif olanlar.

Sıkıntı yaratmayan bir bölünme oldu. Martov ve Lenin'in *Raboçeye Dyelo* ile herhangi bir işbirliği olmadığından bir kopuştan da söz edilemezdi. Öte yandan Plehanov'un keyfine diyecek yoktu. Onca zamandır boğuştuğu düşmanını nihayet alt etmişti. Neşeliydi ve bol bol konuşuyordu.

Aynı otelde kalıyor, yemeklerimizi birlikte yiyorduk, her şey yolunda görünüyordu. Ancak ara sıra belli konulardaki görüş ayrılıkları kendini belli ediyordu.

Bu sohbetlerden biri hafızama kazınmıştır. Bir kafede oturuyorduk, hemen yanımızdaki oda, o sırada eskrim yapılan bir jimnastik salonuydu. Kalkanları ve mukavvadan yapılmış kılıçlarıyla işçiler yalandan dövüşüyordu. Plehanov gülerek şöyle dedi: "Yeni düzen-

42 Blumenfeld önce Leipzig'de, sonra Münih'te, Alman Sosyal Demokratların matbaalarında *İskra*'yı hazırlardı. Muhteşem bir dizgici ve iyi bir yoldaştı; işini hevesle yapardı. Vera Zasuliç'i çok severdi ve ona hep çok iyi baktı. Plehanov'la ise anlaşamazdı. –N. Krupskaya

43 "Papalık temsilcisi" –*çev.*

de işte böyle savaşacağız." Eve dönerken Akselrod'la birlikte yürüyordum. Plehanov'un değindiği konuyu ilerleterek, "Yeni düzende her şey ölesiye sıkıcı olacak," dedi "Kimse kimseyle savaşmayacak."

O zamanlar hâlâ son derece utangaçtım ve bir şey söylememiştim, ama bu görüşe şaşırdığımı hatırlıyorum.

Zürih'ten döndükten sonra Vladimir İlyiç *Ne Yapmalı?*'yı bitirmeye koyuldu. Sonradan Menşevikler bu kitapçığa ateşli bir biçimde saldırsa da, o zamanlar herkesi, özellikle de Rusya'daki faaliyetle daha yakından ilişki içinde olanları kendine çekmişti. Bu kitapçık, örgüt için yapılan coşkulu bir çağrıydı. Herkesin kendine bir yer bulabileceği, devrim makinesinin bir çarkı –ne kadar ufak olursa olsun makinenin çalışması için yaşamsal bir çark– olabileceği genel bir örgüt planı ortaya koyuyordu. Kitapçık, eğer Parti, o dönem Rusya'da hüküm süren koşullar altında sözde değil de eylemde var olacaksa, bunun için bir temel oluşturulması gerektiği ve bunun da yoğun ve dinmek bilmez çabalar gerektirdiğinde ısrar ediyor, bunu teşvik ediyordu. Vladimir İlyiç, "Bir Sosyal Demokrat uzun ve zorlu çalışmadan korkmamalıdır. Vazgeçmeden çalışmalı, çalışmalıdır. İster devrim dalgasının en büyük 'alçalış' dönemlerinde Parti'nin onuru, saygınlığı ve sürekliliğini korumak, ister *ulus çapında bir silahlı ayaklanmayı* hazırlamak, zamanına karar vermek ve yürütmek olsun, her zaman *her şeye* hazır olmalıdır," diye yazmıştı *Ne Yapmalı?*'da. (*Eserler*, c. 5, s. 481)

O kitapçık yazılalı yirmi yedi sene oldu. Ne yıllardı onlar! Parti'nin çalışma koşulları artık tamamen değişti, işçi hareketinin önünde yepyeni görevler var, yine de bu kitapçığın devrimci tutkusu bugün bile karşı konulmazdır ve sözde değil de eylemde Leninist olmak isteyen herkes tarafından incelenmelidir.

Halkın Dostları devrimci hareketin akacağı yönü belirlemede olağanüstü bir öneme sahipken, *Ne Yapmalı?*'nın, kapsamlı bir devrimci çalışma planı ortaya koyduğu söylenebilir. Yerine getirilmesi gereken belli başlı görevleri işaret etmekteydi.

Bir parti kongresi için henüz erken olduğu açıktı, Birinci Kongreden herhangi bir sonuç çıkmasını engelleyen koşullar hâlâ

hükmünü sürüyordu, uzun bir hazırlık çalışması şarttı. Bu nedenle Bund'un Belostok'ta kongre toplama girişimini kimse ciddiye almamıştı. Bu kongreye *İskra* adına Dan katıldı. Yanına aldığı valizin astarının arası *Ne Yapmalı?* kitapçıklarıyla doluydu. Belostok Kongresi, biçim değiştirip konferansa dönüştü.

Vladimir İlyiç, işçilerin kitapçığa vereceği tepkiyi özellikle merak ediyordu. 16 Temmuz 1902'de I. I. Radçenko'ya şöyle yazmıştı:

> İşçilerle yapılan konuşmayla ilgili haberini okumak beni her zamankinden daha çok memnun etti. Böyle mektuplar elimize sık geçmiyor. Bunlar bizi gerçekten de olağanüstü sevindiriyor. İşçilere, bize kendilerinin yazmasını rica ettiğimizi mutlaka bildir; *sadece yayın için değil*, aynı zamanda fikir alışverişi için de yazsınlar, böylece karşılıklı temas ve anlayışı kaybetmemiş oluruz. Kendi adıma özellikle işçilerin *Ne Yapmalı?* hakkındaki düşüncelerini merak ediyorum. Şu ana kadar işçilerden hiç yorum almadım. (*Eserler*, c. 36, s. 86)

İskra gittikçe güçleniyordu, etkisi artıyordu. Kongre için parti programı hazırlanmaktaydı. Plehanov ve Akselrod bu konuyu tartışmak için Münih'e geldi. Plehanov, Lenin'in kaleme aldığı program taslağının bazı bölümlerine hücumda bulundu. Vera Zasuliç de Lenin'le her konuda aynı fikirde değildi, ancak Plehanov'la da tam anlaşamıyordu. Akselrod bazı konularda Lenin'le hemfikirdi. Toplantı sıkıntılı geçmişti. Vera Zasuliç, Plehanov'la tartışmak istemişti, ama o, kollarını göğsünde kavuşturmuş, gözlerini ona dikmiş öyle haşin bakıyordu ki, Vera Zasuliç dengesini kaybetti. Sonunda tartışma oylama aşamasına geldi. Oylama gerçekleşmeden önce –tartışılan konuda Lenin'le hemfikir olan– Akselrod başının ağrıdığını söyledi ve yürüyüşe çıkmak istedi.

Vladimir İlyiç son derece sinirliydi. Bu şekilde çalışmak imkânsızdı. Tartışma, iş temelli olmaktan ve nesnellikten tümüyle uzaktı.

İşin içine hiçbir kişisel meseleyi dahil etmeden ve böylece geçmişle bağlantılı kapris ya da kişisel ilişkilerin kararları etkilememesini sağlayarak, faaliyeti nesnel bir temel üzerinde örgütlemek artık apaçık bir ihtiyaç haline gelmişti.

Plehanov'la aralarındaki her türlü farklılık Vladimir İlyiç'i büyük ölçüde huzursuz ediyordu. Kendini yiyip bitiriyor, uykusu kaçıyordu. Öte yandan Plehanov da somurtkan ve kırgındı.

Vladimir İlyiç'in *Zarya*'nın dördüncü sayısı için yazdığı makaleyi okuyan Plehanov, makalenin kenarına yazdığı ve rahatsız olduğu konuları açık ve güçlü bir biçimde ifade ettiği notlarla beraber bunu Vera Zasuliç'e geri verdi. Vladimir İlyiç bunları gördüğünde canı fazlasıyla sıkıldı.

O sırada *İskra*'nın artık Münih'te basılamayacağı belli olmuştu. Matbaa sahibi böyle bir risk almak istemiyordu. Taşınmamız gerekiyordu. Ama nereye? Plehanov ve Akselrod İsviçre'den yanaydı. Program tartışmasına hâkim olan atmosferin kokusunu alan diğerleri ise, Londra'dan yana oy kullandı.

Daha sonra geriye baktığımızda Münih yıllarını parlak bir dönem olarak hatırlardık. Göçmen olarak yaşadığımız sonraki yıllar çok daha sıkıntılıydı. Münih günlerinde Vladimir İlyiç, Martov, Potresov ve Zasuliç'in kişisel ilişkilerindeki çatlak henüz o kadar derin değildi. Bütün enerjimiz tek bir amaca odaklanmıştı: Tüm Rusya'yı kapsayacak bir gazetenin inşa edilmesi. *İskra*'nın etrafında yoğun bir güçbirliği oluşmuştu. Herkes örgütün büyüdüğünü, Parti'yi oluşturmak için seçilen yolun doğru olduğunu hissediyordu. Bu da, gerçekten neşeli bir ruh hali içinde kimi eğlencelere katılmamızı, Zürih'e gittiğimizde ortama egemen olan genel keyifli havayı ve bunun gibi başka şeyleri açıklar.

Yerel yaşam çok da ilgimizi çekmezdi. Yalnızca uzaktan izlemekle yetinirdik. Ara sıra mitinglere giderdik ama genel anlamda pek bir alakamız yoktu. 1 Mayıs kutlamalarını hatırlıyorum. Alman Sosyal Demokratlara o yıl ilk kez yürüyüş düzenleme izni verilmişti, ancak kutlamaların şehir dışında yapılması ve şehir içinde kalabalık toplanmaması şartıyla.

Alman Sosyal Demokratları, yanlarında karıları ve çocukları, ceplerinde yabanturplarıyla oldukça büyük kalabalıklar halinde şehirden sessizce ve hızlı hızlı yürüyüp geçerek şehir dışındaki bir bira bahçesinde içki içmeye gidiyorlardı. Ne bir bayrak ne bir

pankart vardı. Bu *Maifeier* [Mayıs kutlaması] işçi sınıfının dünya çapında gerçekleştirdiği zafer gösterilerine hiç benzemiyordu.

Yürüyüş alayını şehir dışındaki bira bahçesine kadar takip etmedik; kalbimize yerleşen hayal kırıklığı duygusundan kurtulmak için geride kaldık ve alışkanlığımız olduğu üzere Münih sokaklarında dolaştık. Polisin onayladığı bir yürüyüşe değil, gerçekten militan bir gösteriye katılmak istemiştik.

Sıkı bir gizlilik içinde çalıştığımız için, karısı ve küçük oğluyla Schwabing'de bize yakın oturan Parvus dışında, Alman yoldaşlardan kimseyle görüşmüyorduk. Bir keresinde Rosa Luxemburg Parvus'u görmeye gelmiş, Vladimir İlyiç de Luxemburg'la görüşmek için oraya gitmişti. O sırada Parvus aşırı sol kanattandı. *İskra*'ya katkıda bulunur, Rusya'nın gidişatıyla ilgilenirdi.

Londra'ya Liège üzerinden gittik. O tarihlerde Nikolay Meşeryakov karısıyla Liège'de yaşıyordu. Her ikisi de Pazar Okulu'ndan eski dostlarımdı. Nikolay'ı bir Narodnik olarak tanımıştım, ama beni yeraltı faaliyetine ilk yönlendiren o olmuş, gizlilik tekniklerini ilk o öğretmiş ve Emeğin Kurtuluşu grubunun yurtdışı yayınlarını bol bol temin edip Sosyal Demokrat olmama yardımcı olmuştu.

Artık o da bir Sosyal Demokrattı. Uzun süredir Belçika'da yaşıyordu ve bu ülkedeki hareketle yakınlık kurmuştu. Geçerken ona uğramaya karar verdik.

O günlerde Liège kaynıyordu. Birkaç gün önce askerler grev yapanlara ateş açmıştı. İşçi mahallelerindeki telaş ve heyecan, işçilerin ve etrafta gruplar halinde duran insanların yüzlerinden okunabiliyordu. Halkevi'ni ziyarete gittik. Çok uygunsuz bir yerdeydi. Binanın önünde biriken insanlar kolayca kuşatmaya alınıp pusuya düşürülebilirdi. Halk akın akın geliyordu. Kalabalığın burada toplanmasını engellemek için Parti liderleri tüm işçi mahallelerinde mitingler düzenlemişti. Bu da Belçikalı Sosyal Demokrat liderlere olan üstü kapalı güvensizliği artırmıştı. Sanki işbölümü gibi bir şey söz konusuydu: Birileri kalabalığa ateş açıyor, diğerleri de kalabalığı pasifize etmek için mazeret arıyordu...

IV

Londra'da Yaşam, 1902-1903

Londra'ya 1902 Nisan'ında vardık.

Şehrin büyüklüğü bizi sersemletmişti. Vardığımız gün havanın berbat olmasına karşın Vladimir İlyiç'in keyfi hemen yerine geldi ve kapitalizmin bu kalesinde merakla etrafa bakınmaya başladı. Plehanov ve yayın kuruluyla ilgili çelişkileri şimdilik unutmuştu.

İstasyonda bizi, siyasi göçmen olarak Londra'da yaşayan ve İngilizceyi çok iyi bilen Nikolay Alekseyev karşıladı. Ne yapacağımızı bilemediğimizden başlangıçta bize rehberlik etti. İngilizce bildiğimizi sanıyorduk, ne de olsa Sibirya'dayken İngilizceden Rusçaya kalın bir kitap çevirmiştik (Webb'lerin kitabını). Hapiste kendi kendime İngilizce çalışmıştım ama tek kelime İngilizce konuşma duymamıştım. Suşenskoye'de Webb'leri çevirmeye başladığımızda, Vladimir İlyiç telaffuzumdan dehşete kapılmıştı. "Kız kardeşimin bir İngilizce öğretmeni vardı, onun konuşması kulağa hiç böyle gelmiyordu," demişti. Onunla tartışmayıp yeniden öğrenmeye girişmiştim. Londra'ya vardığımızda tek kelime anlayamadığımızı, kimsenin de bizi anlayamadığını fark ettik. Başlangıçta komik durumlara düşüyorduk. Bu halimiz Vladimir İlyiç'i eğlendiriyor, ama aynı zamanda da gayrete getiriyordu. İngilizceyle ciddi ciddi uğraşmaya koyuldu. Her türlü toplantıya gitmeye, konuşmacıya mümkün mertebe yaklaşıp dudaklarını dikkatle takip etmeye başladık. Başlarda epey sık bir biçimde Hyde Park'a gittik. Orada konuşmacılar gezinen kalabalığa her tür konuda nutuk atıyordu. Bir keresinde ateist bir adam bir grup meraklı dinleyiciye Tanrı'nın olmadığını kanıtlamaya çalışmıştı. Dinlemeyi özellikle sevdiğimiz

bir konuşmacı vardı, daha kolay anladığımız İrlanda aksanına sahipti. Onun yakınında, Kurtuluş Ordusu'ndan[44] bir görevli Yüce Tanrı'ya histerik yakarışlarda bulunur; biraz ötede bir satıcı, büyük mağazalarda satış elemanlarına yüklenen angaryalar üzerine uzun uzun konuşurdu. İngilizce konuşmaları dinlemenin bize çok yararı oldu. Daha sonra Vladimir İlyiç bir ilan sayesinde İngilizce karşılığında Rusça öğrenmek isteyen iki İngiliz buldu ve onlarla bıkıp usanmadan çalıştı. Böylece İngilizceyi oldukça iyi öğrendi.

Vladimir İlyiç Londra'yı da inceledi, ama müze gezerek değil. Tabii bunu söylerken sıradan müzeleri kastediyorum, British Museum'u değil, zira zamanının yarısını bu müzede geçirirdi. Onu cezbeden müzenin kendisi değil, dünyanın en zengin kütüphanesine sahip olması ve sunduğu çalışma olanaklarıydı. Sıradan bir müzede ise on dakika kalsak, hemen yorulmaya başlar, sıkılırdı. Antik Tarih Müzesi'nde Ortaçağdan kalma zırhların sergilendiği odalardan ve Mısır ve diğer antik medeniyetlerden kalma vazolarla dolu salonlardan genellikle hızla çıkardık. Vladimir İlyiç'in bir türlü ayrılmak istemediği sadece bir müze hatırlıyorum. Paris'teki 1848 Devrimi Müzesi'ydi bu, sanırım *Rue des Cordeliers*'deydi ve tek odalık bu müzede her bir ayrıntıyı, her bir çizimi uzun uzun incelemişti.

İlyiç kentteki yaşamı da inceledi. Otobüslerin üst katında şehri uzun uzun gezmeyi severdi. O devasa ticaret kentinin yoğun trafiğini, yalnızca zarif kupa arabalarının yol aldığı ve yeşillikler içinde bir çelenk gibi duran şık evlerin yer aldığı sakin meydanlarını severdi. Tabii farklı yerler de vardı –Londralı işçilerin kiralık evlerde oturdukları küçük çirkin sokaklar, bu sokaklara boydan boya gerilmiş çamaşır ipleri ve kapı eşiklerinde oynayan solgun yüzlü çocuklar. Buralara yürüyerek giderdik. Zenginlik ve yoksulluk arasındaki bu dehşet verici zıtlığı izleyen İlyiç, dişlerini sıkıp İngilizce mırıldanırdı: "İki farklı ulus!"

İnsan otobüsün tepesinden bile pek çok tipik manzarayı gözlemleyebiliyordu. Solgun yüzleriyle pejmürde lümpen proleterler meyhanelerde takılırdı. Ve genellikle aralarında, bir kolu sökük

44 Uluslararası Protestan yardım kuruluşu. Selamet Ordusu adıyla da bilinir. –*ed.*

kuyruklu kadife elbisesiyle bir gözü morarmış sarhoş bir kadın olurdu. Bir keresinde, otobüsün tepesinden, o kendine özgü kaskı ve çene kayışıyla iri kıyım bir "aynasız"ın demir yumruğuyla yapıştığı ufak tefek, çelimsiz bir sokak çocuğunu -belli ki hırsızlık yaparken yakalanmıştı- önü sıra itelediğini ve peşlerinden gelen kalabalığın da ıslık çalıp bağırıştığını görmüştük. Otobüstekilerden bazıları da yerlerinden fırlayıp küçük hırsızı yuhalamaya başlamıştı. "Ah, ah!" diye homurdanmıştı Vladimir İlyiç üzüntüyle. Bir iki kez bu otobüslerden biriyle maaşların ödendiği gün işçi mahallelerinden birine yolculuk etmiştik. Her biri titrek birer ışıkla aydınlatılmış, ucu bucağı görünmeyen tezgâhlar geniş bir kaldırım boyunca sıralanmıştı; kaldırımlar işçi kadın ve erkeklerden oluşan gürültülü bir kalabalıkla doluydu, satın aldıkları her türlü şeyle hemen oracıkta açlıklarını gidermeye çalışıyorlardı. İşçi sınıfı kalabalığı Vladimir İlyiç'i her zaman çekerdi. Nerede bir toplaşma varsa mutlaka orada olurdu: ister şehirden kaçmış olmaktan memnun, saatlerce çimenlere uzanıp yatan yorgun işçiler olsun, ister şehrin meyhanelerindeki, okuma odalarındaki işçiler... Londra'da birçok okuma odası vardı. Bunlar, içinde sandalye bile olmayan, sadece gazete kümelerinin durduğu bir okuma masasına sahip, caddeye açılan tek göz odalardı. Okumak isteyenler gazetelerden birini alır, işi bitince de yerine geri bırakırdı. İlyiç, ileriki yıllarda bizim ülkemizde de her yerde bunlar gibi okuma odaları olsun istiyordu. Yemekhaneleri ve kiliseleri de ziyaret ederdi. İngiliz kiliselerinde ayinden sonra genellikle kısa bir vaaz ve tartışmalar olurdu. İlyiç bu tartışmaları özellikle severdi, zira sıradan işçiler de bu tartışmalara katılırdı. Gazeteleri tarar, ücra bir mahallede, şatafatın ya da liderlerin olmadığı, yalnızca sıradan işçilerin katıldığı işçi toplantılarının ilanlarını arardı. Bu toplantılarda genellikle bir sorun veya proje tartışılırdı, örneğin bahçeli bir konut bölgesinin planı gibi. İlyiç dikkatle dinler, sonra keyifle şöyle derdi: "İçlerinde sosyalizm kaynıyor! Konuşmacılardan biri saçmalamaya başlarsa, işçilerden biri hemen ayağa kalkıyor ve cesurca kapitalizmin gerçek yüzünü ortaya seriyor." İlyiç, neyle karşılaşırsa karşılaşsın her durum-

da sınıfsal içgüdüsünü koruyan sıradan İngiliz işçisine her zaman güvenirdi. İngiltere'ye ziyarete gelenler genelde yalnızca burjuvazi tarafından yozlaştırılmış ve kendisi de burjuvalaşmış işçi aristokrasisini görürdü. Elbette İlyiç de bu üst tabakayı ve burjuva etkisinin büründüğü somut biçimleri incelemiş, bu gerçeğin önemini bir an bile unutmamıştı. Ancak aynı zamanda İngiltere'nin geleceğindeki devrimin itici güçlerini de keşfetmeye çalışıyordu.

Bir yerlerde gerçekleşip de bizim gitmediğimiz bir toplantı yok gibiydi. Bir keresinde sosyalist bir kiliseyi gezmiştik. İngiltere'de bu türden kiliseler vardı. Kilisenin sosyalist görevlisi, Kutsal Kitabı tekdüze bir sesle okumuş, sonra da şuna benzer bir vaaz vermişti: İsraillilerin Mısır'dan çıkışı, işçilerin, kapitalizmin krallığından çıkıp sosyalizmin krallığına geçişini simgeliyordu. Herkes ayağa kalkıp sosyalist bir ilahi kitabından ilahi söylemişti: "Tanrım, Kapitalizm Krallığından çıkıp Sosyalizm Krallığına girmemiz için bize yol göster." O kiliseye –Yedi Kız Kardeşler Kilisesi– gençlere yapılan bir konuşmayı dinlemek için daha sonra tekrar gittik. Genç bir adam belediye sosyalizmi ["*municipal socialism*"] hakkında konuşup devrimin gerekli olmadığını kanıtlamaya çalışırken, ilk gidişimizde vaiz olarak görev yapan sosyalist ise, on iki yıl boyunca parti üyesi olduğunu ve on iki yıl boyunca oportünizme karşı savaştığını, belediye sosyalizminin tam da en saf ve basit haliyle oportünizm olduğunu söylemişti.

İngiliz sosyalistlerinin ev yaşamı hakkında pek az şey biliyorduk. İngilizler içe kapanık insanlardı. Rus göçmenlerin bohem yaşamına çocuksu bir merakla yaklaşıyorlardı. Bir keresinde, Tahtarev'lerde tanıştığımız bir İngiliz sosyalistin bana şöyle sorduğunu hatırlıyorum: "Yani siz hapse mi girdiniz? Benim karım hapse girse ne yapardım bilmem! Hayal bile edemiyorum!" Bu küçük burjuva önyargılarının ne kadar güçlü olduğunu, kendisi de işçi olan ev sahibemizin ailesi ve birbirimize karşılıklı ders verdiğimiz İngilizler dolayısıyla gözlemleme fırsatımız oluyordu. İngiliz küçük burjuva yaşamının sınırsız biçimde zenginlik ve varlık peşine düşmüş maddiyatçılığını derinlemesine inceleme fırsatı bul-

duğumuz bir yerdi burası. Ders için bize gelen İngilizlerden biri, büyük bir kitabevinin yöneticisiydi. Sosyalizmin, şeylerin değerini en doğru tespit eden kuram olduğunu ileri sürdü. "Ben inançlı bir sosyalistim," demişti. "Bir zamanlar sosyalist konuşmalar yapmaya bile başlamıştım. Sonra patronum beni çağırttı ve sosyalistlere ihtiyacı olmadığını, işimi istiyorsam dilimi tutmam gerektiğini söyledi. Eh, ben de düşündüm; ben konuşsam da konuşmasam da sosyalizm kaçınılmaz olarak gelecek. Benim de bakmam gereken bir karım ve çocuklarım var. Artık kimseye sosyalist olduğumu söylemiyorum, ama size söyleyebilirim."

Neredeyse bütün Avrupa'yı gezmiş, Avustralya ve başka yerlerde yaşamış ve hayatının büyük bölümünü Londra'da geçirmiş olan bu Bay Raymond, Vladimir İlyiç'in orada bulunduğu bir yıl süresince görmeyi başardıklarının yarısını bile görmemişti. Bir gün İlyiç onu Whitechapel'deki bir toplantıya götürdü. Çoğu İngiliz gibi Bay Raymond da şehrin geri kalanından farklı, kendilerine özgü bir yaşam süren Rus Yahudilerin oturduğu Londra'nın bu bölümüne hiç gitmemişti. Gördükleri onu hayrete düşürdü.

Dış mahallelerde başıboş bir şekilde dolanmak da alışkanlıklarımız arasındaydı. Çoğu kez Primrose Tepesi'ne giderdik. En ucuza gelen yolculuk buydu, sadece *altı peni*[45] tutardı. Tepenin manzarası, Londra'nın neredeyse tamamına hâkimdi –dumanla kaplı devasa bir boşlukta kaybolan evler. Buradan parklara ve kırlık patikalara doğru uzun yürüyüşler yapardık. Primrose Tepesi'ne gitmekten hoşlanmamızın bir nedeni de Karl Marx'ın mezarının yakında olmasıydı. Onu da ziyaret ederdik.

Londra'da, St. Petersburg grubumuzun bir üyesiyle karşılaşmıştık: Appolinarya Yakubova. St. Petersburg'dayken çok etkin bir işçiydi. Herkes ona değer verir, onu severdi. Nevskaya Zastava mahallesindeki Pazar Okulu'nda beraber çalıştığımız ve Lidya Knipoviç ortak dostumuz olduğu için onunla daha da sıkı bir ilişkim vardı. Sibirya sürgününden kaçtıktan sonra Appolinarya, *Raboçaya*

45 İng. "*sixpence*", 1971'e kadar kullanılan, 1 sterlinin kırkta biri değerinde madeni para. *–çev.*

Mısl'ın eski editörü Tahtarev'le evlenmişti. Şimdi Londra'da yaşıyor, ama faaliyetlerimize katılmıyorlardı. Appolinarya oraya gitmemizden çok memnun olmuştu. Tahtarev'ler bizi kanatlarının altına aldı ve kendimize ucuz ve oldukça rahat bir konut ayarlamamıza yardım ettiler. Tahtarev'i sık sık görüyorduk, ama genellikle *Raboçaya Mısl* konusundan kaçındığımız için ilişkimizin gergin bir niteliği de vardı. Bir iki kere bozuşmuş, sonra arayı düzeltmiştik. Sanırım, Ocak 1903'te, Tahtarev'ler *İskra*'ya yakınlık duyduklarını açıkça belirttiler.

Annemin kısa süre sonra bize katılmasını bekliyorduk, bunun için iki oda kiralayarak kendi başımıza yaşamaya ve yemeklerimizi evde yemeye karar verdik. Bütün o "sığır kuyrukları"nın, yağda kızarmış balıkların ve hazmı zor pastaların Rusların midesine göre olmadığını anlamıştık. Ayrıca örgütün verdiği parayla yaşıyorduk ve bu da her bir kuruştan tasarruf etmemiz gerektiği anlamına geliyordu. Evde yaşamak daha hesaplı olacaktı.

Gizlilik konusunda ise koşullar bundan iyi olamazdı. O zamanlar Londra'da kimlik gerekmiyordu, istediğiniz adı kullanabilirdiniz. Biz de Richter adını seçtik. Bir diğer avantaj da İngilizlerin gözünde bütün yabancıların birbirine benzemesiydi ve ev sahibemiz de, orada kaldığımız süre boyunca bizi hep Alman sandı.

Kısa süre sonra Martov ile Vera Zasuliç geldi ve Alekseyev'le birlikte bizden çok uzak olmayan Avrupai tarzda bir evde komün hayatı yaşamaya başladılar. Vladimir İlyiç de o günlerde hiç vakit kaybetmeden British Museum'da çalışmak üzere gerekli başvurularda bulundu.

Genellikle sabah yaptığı ilk iş oraya gitmekti. Bu sırada Martov erkenden bize gelir ve birlikte postaya bakardık. Böylece Vladimir İlyiç yorucu günlük çalışmanın büyük kısmından kurtulmuş oluyordu.

Plehanov'la olan anlaşmazlık az çok sona ermişti. Vladimir İlyiç, annesiyle kız kardeşi Anna'yı görmeye Fransa'ya, Bretanya yarımadasına gitmiş ve birkaç haftayı deniz kenarında onlarla birlikte geçirmişti. Hiç durmayan hareketliliği ve enginliğiyle denizi çok seviyor, orada tam bir huzur buluyordu.

Londra'da hemen ziyaretçilerimiz olmaya başladı. Inna Smidoviç (Dimka) de bizi görmeye geldi, ama kısa süre sonra Rusya'ya doğru yola çıktı. Bir diğer ziyaretçimiz de onun ağabeyi Piyotr idi. Vladimir İlyiç'in isteğiyle ona Matriyona adını verdik. Uzun süre kaldığı cezaevinden yeni çıkmış ve ateşli bir *İskra* taraftarı olmuştu. Kendisini pasaportların üstündeki yazıları silme konusunda uzman kabul ediyor ve sırrının "ter kullanımında" olduğunu iddia ediyordu. Pasaportların üzerindekileri silerken ağırlık oluştursun diye, komün evindeki bütün masaları ters çevirdiği olurdu. O zamanlardaki gizlilik tekniklerimizin tamamı gibi bu da son derece ilkel bir teknikti. Rusya'yla olan yazışmalarımızı bugün yeniden okuyan biri, gizlilik yöntemlerimizin toyluğu bakımından hayrete düşebilir. Mendiller (yani pasaportlar), bira yapmak ve sıcak tutan kürkler (gizli yayınlar) ile ilgili bütün o mektuplar; aynı baş harfle başlatarak kodladığımız şehir isimleri (Odessa yerine "Osip", Tver yerine "Terenty", Poltava yerine "Peter", Pskov yerine "Paşa" ve benzerleri), erkek ismi yerine kadın ismi ya da tam tersini kullanmamız; hepsi o kadar zayıf ve o kadar belliydi ki. Ama o zamanlar bize toyca gelmezdi, hatta belli bir yere kadar polisi şaşırtmayı da başarırdık. Başlarda o kadar çok *ajan provokatör* yoktu. Bütün yoldaşlar güvenilirdi ve herkes birbirini tanırdı. *İskra* temsilcileri Rusya'da faaliyet yürütüyor, yurtdışından gelen tüm yayınları teslim alıyordu –*İskra, Zarya* ve kitapçıklar. *İskra*'nın gizli matbaalarda çoğaltılmasını ve çeşitli bölgelere dağıtılmasını sağlıyorlardı. Haberlerin *İskra*'ya ulaşmasını örgütlüyor, gazetenin Rusya'da yürütülen bütün gizli faaliyetten haberdar olmasını sağlıyor ve gazete için para topluyorlardı.

Samara'da ("Sonya'da") Kemirgenler yaşıyordu: Krjijanovski'ler ("Clair" –Gleb Krjijanovski ve "Salyangoz" –karısı Zinayda). Lenin'in kız kardeşi Maria ("Yavru Ayı") da oradaydı. Samara'da hızla bir çeşit merkez oluşmuştu. Krjijanovski'ler insanları etraflarında toplamayı biliyordu. Lengnik ("Kurz") güneye taşınıp bir süre Poltava'da ("Petya'da"), sonra da Kiev'de kaldı. Astrahan'da Lidya Knipoviç ("Amca") vardı. Pskov'da Lepeşinski ("Çarık") ve Lyubov Radçenko ("Paşa") bulunuyordu. Stepan Radçenko tama-

men tükenmiş ve gizli faaliyeti bırakmıştı, ama erkek kardeşi İvan (kod adları "Arkadi" ve "Kasyan") yorulmak bilmeden *İskra* için çalışıyordu. Gezici temsilcimizdi. *İskra*'yı bütün Rusya'ya dağıtan bir diğer gezici temsilcimiz de Silvin'di ("Berduş"). Moskova'da bulunan Bauman (kod adları "Viktor", "Ağaç", "Karga") İvan Babuşkin'le ("Bogdan") yakın temas halinde çalışıyordu. Diğer temsilciler, St. Petersburg örgütüyle yakın ilişkide olan Yelena Stasova (kod adları "Kalın" ve "Mutlak") ve Bauman'ın tutuklanmasından sonra Moskova'ya ("Yaşlı Kadın'a") yerleşip "Tavşancık" adı altında yaşamaya başlayan Glafira Okulova'ydı. Bütün bu insanlar *İskra*'yla canlı ve hareketli bir yazışma bağlantısını sürdürüyordu. Vladimir İlyiç bütün mektupları tek tek gözden geçirirdi. *İskra* temsilcilerinin ne yaptığını tam olarak bilir, bütün faaliyetlerini kendileriyle tartışırdık. Aralarındaki iletişim koptuğunda onları yeniden buluşturur, tutuklamalardan haberdar eder ve başka bilgiler verirdik.

Baküde *İskra* için çalışan bir matbaa vardı. Çalışma çok sıkı bir gizlilik içinde yürütülüyordu. Yenukidze kardeşler orada çalışıyordu ve Krasin ("At") de yönetici konumdaydı. Matbaanın kod adı "Nina"ydı. Daha sonra Novgorod'da bir matbaa açılması için girişimde bulunulmuş (adına Akulina demiştik), ama kısa süre sonra kapatılmıştı. Kişinev'de Akim'in (Leon Goldman) işlettiği gizli tesis ise o sırada çoktan devre dışı kalmıştı.

Gönderimler Vilna (Grunya) üzerinden yapılıyordu.

St. Petersburg'lu yoldaşlar Stockholm'den gönderme işini ayarlamaya çalıştılar. "Bira" adı altında yürüyen bu trafikle ilgili sayısız yazışma gerçekleşmişti. Yayınları Stockholm'e ağırlık hesabıyla gönderir ve "bira"nın yerine ulaştığına dair onay alırdık. St. Petersburg'a ulaştıklarından emindik, böylece Stockholm'e daha fazla yayın göndermeye devam ettik. Ancak 1905'te İsveç üzerinden Rusya'ya dönerken öğrendik ki biralar hâlâ bira imalathanesinde, yani Stockholm'deki Halkevi'ndeydi; bodrum katın tamamı yayınlarla doluydu.

"Küçük Fıçılar" Vardo üzerinden gönderilirdi. Sanırım daha ancak bir koli göndermiştik ki bir aksaklık yaşandı. Matriyona,

yerleşmek üzere Marsilya'ya gönderilmişti. Görevi, Batum'a giden gemilerdeki aşçılar aracılığıyla nakliyeyi sağlamaktı. Batum'da, yayınları Bakülü yoldaşlar ("Atlar") teslim alıyordu. Yayınların büyük kısmı ise su geçirmez özel ambalajlara sarılıp daha önce belirlenen bir noktada denize atılıyor, bizim yoldaşlar da bunları sudan çıkarıyordu. O sırada St. Petersburg'da bir fabrikada çalışan ve örgütümüzün üyesi olan Mihail Kalinin, Stassova ("Kalın") aracılığıyla bize Toulon'daki bir denizcinin adresini iletmişti. Ayrıca İskenderiye (Mısır) ve İran'dan da gönderim ayarlıyorduk. Daha sonra Kamyanets-Podilski ve Lvov üzerinden gönderim işini de örgütledik. Bütün bu gönderim işleri, barındırdığı büyük risk bir yana, çok fazla para ve enerji yiyordu ve muhtemelen gönderdiklerimizin ancak onda biri hedefine ulaşıyordu. Ayrıca yayınları ülkeye kaçak sokabilmek için çift bölmeli valizleri ve kitap ciltlerini de kullanıyorduk. Bu yayınlar havada kapışılıyordu.

Ne Yapmalı? büyük başarı kazanmıştı. Birtakım yaşamsal ve ivedi sorulara cevap getiriyordu. Herkes sistemli bir şekilde çalışan bir yeraltı örgütüne şiddetle ihtiyaç duyuyordu.

Haziran 1902'de Bund ("Boris") tarafından Belostok'ta bir konferans toplandı. St. Petersburg delegesi hariç bütün delegeler tutuklandı. Bu olayla ilgili olarak Bauman ve Silvin de tutuklanmıştı. Konferansta, Parti kongresini toplamak için bir örgütlenme komitesi oluşturulmasına karar verildi. Tabii bazı gecikmeler oldu. Yerel örgütlerin temsilcilerinin bulunması gerekiyordu, ancak bunlar henüz son derece dağınık ve türdeş olmayan bir yapıdaydı. Örneğin, St. Petersburg'da örgüt, işçi komitesi ("Manya") ve aydın komitesi ("Vanya") diye ikiye ayrılmıştı. İşçi komitesi esas olarak ekonomik mücadeleyi sürdürürken aydın komitesi "üst düzey siyaset"in meselelerini ele alıyordu. Aslına bakılırsa bu üst düzey siyaset pek belirsiz bir şeydi ve devrimci olmaktan çok liberal siyasete benziyordu. Bu yapı "Ekonomizm"in bir sonucuydu. İlkesel anlamda yenilgiye uğramış olsa bile, yerel planda hâlâ sağlam bir dayanağı vardı. *İskra* grubu bu yapının gerçek değerini kestirebiliyordu. Vladimir İlyiç, doğru örgütsel yapı için verilen mücadelede

önemli bir rol oynadı. *Yerema'ya Mektup*, daha iyi bilinen adıyla *Bir Yoldaşa Mektup,* Parti'nin örgütlenmesinde özellikle önemli bir rol oynadı. Parti'deki işçi unsurunu kuvvetlendirdi ve tüm acil siyasi sorunlarla ilgili alınan kararlarda işçilerin etkin işbirliğini sağladı. *Raboçeye Dyelo* taraftarlarının işçilerle aydınlar arasına ördüğü duvarı yıktı. 1902-3 kışı örgüt içi eğilimlerin ciddi bir mücadelesine şahit oldu. *İskra*cılar zeminlerini gitgide güçlendirdiler, ama bazen de "saf dışı" kaldılar.

Vladimir İlyiç, *İskra*cıların mücadelesine yön verirken bir yandan da onları merkeziyetçiliği aşırı kaba bir şekilde yorumlamamaları için uyarıyordu. Bağımsız faaliyete dair her canlı örneği "amatörlük" olarak görme eğilimine karşı mücadele ediyordu. Komitelerin nitel yapısını böylesine temelden etkileyen Vladimir İlyiç'in bu çalışmasını yeni kuşaklar pek az bilir, ancak Parti'mizin karakterine damgasını vuran ve bugünkü örgütün temelini atan bu çaba olmuştur.

Raboçeye Dyelo eğilimindeki Ekonomistler, etkilerini kaybetmelerine neden olan bu mücadeleye tamamen karşıydılar ve yurtdışından "emir almak" güçlerine gidiyordu.

6 Ağustos'ta, yoldaş Krasnuha örgütsel sorunları tartışmak için St. Petersburg'dan geldi. Parolası "*Yurttaş*'ın 47. sayısını okudunuz mu?" idi. Daha sonra "Yurttaş" onun kod adı haline geldi. Vladimir İlyiç'le St. Petersburg örgütü ve yapısı hakkında uzun uzun konuştular. Bu görüşmelerde P. A. Krasikov (kod adları "Müzisyen", "Firkete", "Ignat" ve "Pankrat") ile Boris Nikolayeviç de bulunmuştu. "Yurttaş", Plehanov'la görüşmek için Londra'dan Cenevre'ye geçti ve *İskra* çizgisini tam olarak benimsedi. Bir iki hafta sonra aldığımız "Yerema" imzalı bir mektupta yerel faaliyetin nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda görüşler ortaya konuyordu. Yerema'nın tek bir kişi mi yoksa bir propaganda grubu mu olduğu mektuptan anlaşılmıyordu. Ancak bunun bir önemi yoktu. Vladimir İlyiç, yazacağı cevap üzerinde düşünmeye başladı. Cevap genişleyip *Örgütsel Görevlerimiz Hakkında Bir Yoldaşa Mektup* kitapçığına dönüştü. Önce teksir edilerek dağıtılan çalışma,

daha sonra, Haziran 1903'te Sibirya Komitesi tarafından matbaada gizlice basıldı.

Ekaterinoslav hapishanesinden kaçan Babuşkin 1902'nin Eylül ayında Londra'ya geldi. Gorovits'le hapishaneden kaçışına ve sınırdan gizlice geçişine liseli gençler yardım etmişti. Saçlarını boyamışlar, ama bir süre sonra kızıla dönen boya daha da dikkat çekici bir hal almıştı. Bize geldiğinde kızıl saçlı biriydi. Almanya'da komisyoncuların eline düşmüş, Amerika'ya yollanmaktan son anda kurtulmuştu. Onu, Londra'da kaldığı süre boyunca yaşayacağı komüne yerleştirdik. Babuşkin siyasi olarak tanınmayacak ölçüde çok gelişmişti. Şimdi artık kendi fikirleri olan, her türlü işçi sınıfı örgütlenmesini bilen ve kendisi de bir işçi olduğundan işçilere yaklaşma konusunda öğrenecek hiçbir şeyi olmayan deneyimli bir devrimciydi o. Birkaç yıl önce Pazar Okulu'na ilk geldiğinde deneyimsiz, genç bir adamdı. Bir olayı hiç unutmuyorum. Önceleri Lidya Knipoviç'in grubundaydı. Rusça dersindeydiler ve dilbilgisi örneklerini tekrarlıyorlardı. Babuşkin tahtaya şöyle yazmıştı: "Yakında fabrikamızda bir grev olacak." Lidya dersten sonra onu kenara çekip azarlamıştı: "Devrimci olmak istiyorsan bununla hava atmaya çalışmamalısın. Kendini kontrol edebilmelisin." Babuşkin utanıp kızarmış, ama sonra Lidya'yı en iyi dostu olarak görmüştü. Ona sık sık danışır, onunla kimseye karşı kullanmadığı bir ses tonuyla konuşurdu.

O sırada Plehanov Londra'ya geldi. Babuşkin'le bir görüşme ayarlandı ve Rusya'yla ilgili konular tartışıldı. Babuşkin'in kendine özgü fikirleri vardı ve bunları gayet sağlam bir şekilde savunuyordu; öyle ki Plehanov etkilenmiş ve onu daha yakından incelemeye başlamıştı. Buna rağmen, gelecekte Rusya'daki faaliyeti konusunda, Vladimir İlyiç'ten başkasıyla konuşmadı. Onunla özel bir yakınlığı vardı. Hatırladığım küçük ama son derece tipik bir olay daha var. Babuşkin'in gelişinden birkaç gün sonra, komün odasına girdiğimizde ne kadar tertipli olduğunu görüp şaşkına dönmüştük. Bütün ıvır zıvır ortadan kaldırılmış, masalara gazete serilmiş ve yerler süpürülmüştü. Bunları Babuşkin'in yaptığını öğrendik.

"Rus aydını ne kadar da dağınık. Arkasını toplayacak bir uşağa ihtiyacı var, kendisi yapamıyor," demişti Babuşkin.

Kısa süre sonra Rusya'ya geri döndü. Onu bir daha görmedik. 1906'da bir silah sevkiyatı sırasında Sibirya'da yakalandı ve başka yoldaşlarla birlikte açık bir mezarın başında kurşuna dizildi.

Babuşkin henüz Londra'dayken Kiev hapishanesinden kaçan bir grup *İskra*cı yoldaş gelmişti. Bunlar Bauman, Krohmal, Blumenfeld, Vallah (yani "Litvinov", "Babacık") ve Tarsis (kod adı "Cuma") idi. Blumenfeld sınırda bir sandık dolusu yayın ve adresle yakalanmış ve Kiev hapishanesine konmuştu.

Kiev'de bir grup tutuklunun kaçmaya hazırlandığını biliyorduk. Hapisten kaçma konusunda uzman olan Deutsch yeni gelmiş ve Kiev hapishanesinin koşullarını ilk elden bildiğinden bunun imkânsız olduğunu söylemişti, ama buna rağmen tutuklular kaçmayı başardı. İpler, kancalar, pasaportlar hapishaneye gizlice sokulmuştu. Havalandırma sırasında tutuklular, gardiyanla nöbetçi askeri bağlayıp ağızlarını tıkamış ve duvara tırmanmıştı. Gardiyanı tutan ve bu yüzden en son tırmanacak kişi olan Silvin kaçmayı başaramamıştı.

Bu ziyareti, telaşlı günler takip etti.

Ağustos ayının ortasında, işçilerce rağbet gören bir gizli yayın organı olan *Yujnıy Raboçiy*'in[46] (Güneyli İşçi) editörlerinden, güneyde meydana gelen tutuklamaları bildiren ve *İskra* ile *Zarya* örgütleriyle yakın ilişki kurmak istediklerini söyleyen bir mektup aldık. Bizim görüşlerimizle dayanışma içerisinde olduklarını da ifade ediyorlardı. Elbette bu, güçbirliği yönünde büyük bir adımdı. Ancak bir sonraki mektuplarında *İskra*'nın liberallerle olan polemiğindeki sert tonu onaylamadıklarını bildirdiler. Peşinden de *Yujnıy Raboçiy*'in yazın grubunun bağımsızlığını sürdürmesi gerektiği gibi konuları öne sürmeye başladılar. Belli ki bir şeyleri kendilerine saklıyorlardı.

46 Aynı isimle gazete de çıkaran bir Sosyal Demokrat grup. 1900-3 arasında çıkan gazete daha çok Rusya'nın güneyindeki Sosyal Demokrat örgütler arasında dağıtılıyordu. Grup, RSDİP'in İkinci Kongresine kadar varlığını sürdürdü. –*İng. ed.*

Samara'lı yoldaşlar onlarla görüştü ve şu sonuçlara ulaştı: 1) köylü hareketine gereken önemi vermiyorlardı; 2) liberallerle olan polemiklerin sert tonundan rahatsızlık duyuyorlardı ve 3) bağımsız bir grup olarak kalma ve popüler olmuş kendi yayın organlarını sürdürme istekleri ağır basıyordu.

Kısa süre sonra, sanırım Ekim'de, Sibirya'dan kaçmış olan Troçki, Londra'ya geldi. O sırada kendini *İskra*cı olarak görüyordu. Vladimir İlyiç, Rusya'daki faaliyetle ilgili görüşleri hakkında birçok soru sorarak onu yakından gözlemledi. Troçki Rusya'ya geri çağrılıyordu, ama Vladimir İlyiç onun yurtdışında kalıp işleri öğrenmesi ve *İskra* faaliyetine yardımcı olması gerektiğini düşünüyordu. Böylece Troçki Paris'e yerleşti.

Yeni gelenlerden bir diğeri de, Olekma'daki sürgününden gelen Ekaterina Aleksandrova (Jacques) idi. Kendisi önde gelen Narodniklerden biriydi ve bunun izlerini taşımaktaydı. Bizim meraklı ve konuşkan kızlara, örneğin Dimka'ya, hiç benzemiyordu; kendisine son derece hâkimdi. Artık *İskra*cı olmuştu ve söylediklerinin bir ağırlığı vardı.

Vladimir İlyiç, eski Narodnaya Volya devrimcilerine büyük saygı duyardı.

Aleksandrova geldiğinde, Vladimir İlyiç'in ona karşı tavrında, şimdi *İskra* grubuna katılmış olan eski bir Narodnik olduğu gerçeğinin etkisi görülebiliyordu. Bana gelince, ben de ona saygı duyuyordum. Sosyal Demokratlara tam anlamıyla katılmadan önce, Aleksandrov'lara (Olminski'ler) gidip bana bir işçi çalışma grubu vermelerini istemiştim. Sade mobilyalardan, her yerde yığılı duran istatistik elkitaplarından, odanın arka tarafında oturan Mihail Stepanoviç'ten ve beni Narodnaya Volya'ya katılmaya teşvik eden karısı Ekaterina'nın ateşli konuşmalarından çok etkilendiğimi hatırlıyorum. Aleksandrova gelmeden önce bunları Vladimir İlyiç'e anlatmıştım. Kendisi artık bizim için yeni bir merak kaynağı haline gelmişti. Vladimir İlyiç hep birilerine coşku ve merakla yaklaşırdı. Birinde değerli bir özellik tespit ettiğinde hemen üzerine düşmeye başlardı. Ekaterina Aleksandrova Londra'dan Paris'e geç-

ti. Pek de sadık bir *İskra*cı olmadığı anlaşıldı. Lenin'in "kavrayıcı" taktiklerine karşı İkinci Kongrede örülen muhalefet ağı onun katkısı olmadan geliştirilemezdi. Daha sonrasında uzlaşmacı Merkez Komitesinde yer aldı, ardından da siyaset sahnesini terk etti.

Londra'ya gelen diğer Rus yoldaşlardan hatırladıklarım, Boris Goldman (Adele) ve Dolivo-Dobrovolski ("Derin") idi.

Boris Goldman'ı St. Petersburg'dan, Mücadele Birliği'nin bildiri ve kitapçıklarının basılmasında örgütün teknik işlerinde çalıştığı dönemden tanıyordum. Son derece kararsız biri olan Goldman o sıralar *İskra*cıydı. Dolivo ise şaşırtıcı derecede sessiz bir adamdı. Bir fare gibi sessizce otururdu. St. Petersburg'a döndükten kısa süre sonra akli dengesini kaybetti ve biraz iyileştiğinde kendini vurdu. O günlerde yeraltı yaşamı zordu, herkes katlanamazdı.

Yoğun kongre hazırlıkları tüm kış devam etti. Aralık 1902'de kongreyi hazırlamak için *Yujnıy Raboçiy* ve Kuzey Birliği üyeleri, Krasnuha, I. I. Radçenko, Krasikov, Lengnik ve Krjijanovski'den oluşan bir Tertip Komitesi kuruldu. Bund, komiteye daha sonra katıldı.

"Tertip" tam yerinde bir sözcüktü. Bu komite olmadan kongreyi toplamak imkânsız olurdu. Polis baskısının en zorlu koşullarında, örgütsel ve fikrî olarak yeni oluşmuş veya oluşum aşamasındaki grupları koordine etmek ve yurtdışında toplanacak bir kongrede temsil edilmelerini ayarlamak gibi çetrefil bir görevin yerine getirilmesi gerekiyordu. Gerçekte, komite ile iletişim görevinin tamamı Vladimir İlyiç'in sırtına yüklenmişti. Potresov hastaydı, Londra'nın sisi akciğerlerine iyi gelmemişti ve bir yerlerde tedavi görüyordu. Martov, Londra'yı ve buradaki yalıtılmış yaşamı bıktırıcı bulmuş ve Paris'e gidip oraya yerleşmişti. Emeğin Kurtuluşu grubunun eski bir üyesi ve sürgün kaçağı olan Deutsch Londra'daydı. İyi bir örgütçü olarak grubun ondan büyük beklentileri vardı. "Jenka (Deutsch'un kod adı) gelene kadar bekleyin," demişti Vera Zasuliç, "Rusya'yla teması herkesten daha iyi o halleder." Plehanov ve Akselrod da ona güveniyor, *İskra*'da kendilerini temsil edeceğini, olup bitene göz kulak olacağını umuyorlardı. Ancak

Deutsch geldiğinde, Rusya'dan bunca zaman uzak kalmanın üzerinde bıraktığı izleri fark etmiştik. Rusya'yla ilişkileri yürütmeye hiç de uygun değildi ve yeni koşulları bilmiyordu. Yoldaşlarla birlikte olma ihtiyacıyla, Yurtdışındaki Rus Devrimci Sosyal Demokratlar Birliği'ne[47] katılmıştı. Yurtdışındaki Rus topluluklarıyla kapsamlı ilişkiler kurmuş ve kısa süre sonra o da Paris'e gitmişti.

Vera Zasuliç daimi olarak Londra'da kalıyordu. Rusya'daki faaliyetlerle ilgili hikâyeleri hevesle dinlemesine karşılık kendisi ülkeyle teması sürdürecek yetenekte değildi. Bütün bu işlerin en ağır kısmı Vladimir İlyiç'in üzerindeydi. Rusya'yla yazışmalar sinirlerini çok yıpratıyordu. Haftalar hatta aylarca mektuplarına cevap beklemek, sürekli her şeyin suya düşebileceğinin farkında olmak, biteviye bir belirsizlik ve bekleme durumu Vladimir İlyiç'in karakterine uygun değildi. Rusya'ya yazdığı mektuplar hep zamanında cevap yazmalarına dönük ricalarla doluydu. "Sizden bize daha sık ve daha ayrıntılı yazmanızı bir kez daha büyük bir içtenlik ve ısrarla rica ediyorum. Mektubumuzu alır almaz mutlaka cevap yazın ya da en azından aldığınıza dair bir not gönderin." Mektuplarında sürekli daha hızlı hareket etmelerini rica ediyordu. Rusya'dan "Sonya ölü gibi sessiz" ya da "Zarin komiteye zamanında katılmadı" ya da "Yaşlı Kadın'la temasımız kesildi," gibi şeyler yazan mektuplar aldığında bütün gece uyuyamıyordu. O uykusuz geceleri asla unutamam. Parti'ye karşı tavırları kişisel yakınlık ya da çekemezlik düzeyinde olan bütün bağımsız grupların bir araya toplandığı birleşik sağlam bir Parti yaratmak, Vladimir İlyiç'in tutkusuydu. Ulusal olanlar da dahil, içinde hiçbir yapay engelin bulunmadığı bir parti düşlüyordu. Bund'la mücadelesinin bir nedeni de buydu. O sırada Bund'da çoğunluk *Raboçeye Dyelo*'nun görüşlerini benimsemişti. Bund'un Parti'ye katılması ve yalnızca tümüyle ulusal konularda özerkliğini koruması durumunda, kaçınılmaz olarak Parti'yle aynı çizgiye

47 Yurtdışındaki Rus Devrimci Sosyal Demokratlar Birliği, *Raboçeye Dyelo* ile birleşme girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından 1901'de kuruldu. Yurtdışındaki tüm devrimci Rus Sosyal Demokrat unsurları birleştirdi; ayrıca Emeğin Kurtuluşu grubunu ve *Zarya* ile *İskra* gazetelerinin yayın kurulunu da kapsıyordu. *–İng. ed.*

geleceği konusunda Vladimir İlyiç'in hiç kuşkusu yoktu. Ancak Bund tüm konularda tam bağımsızlık istiyordu. Bund önderleri, RSDİP'le bağlantısı olmayan kendi politik partilerinden söz ediyor ve yalnızca federal bir çerçevede işbirliğine yanaşıyordu. Bu tip taktikler Yahudi proletaryası için felaket demekti. Kendi başlarına zafer kazanmaları imkânsızdı. Ancak tüm Rus proletaryasına katılmaları durumunda bir güç haline gelebilirlerdi. Bund'cular bunu anlayamıyordu. Bu nedenle *İskra*, Bund'la sert bir mücadeleye girişti. Birlik ve dayanışma için ya da işçi sınıfı hareketi için verilen bir mücadeleydi bu. Bütün yayın kurulu bu kavganın içindeydi, ama Bund'cular, birlik için mücadelenin en gayretli savunucusunun Vladimir İlyiç olduğunu biliyordu.

Emeğin Kurtuluşu grubu bir kez daha Cenevre'ye taşınma sorununu gündeme getirdi. Bu kez karşı oy kullanan tek kişi Vladimir İlyiç oldu. Seyahat hazırlıklarına başladık. Vladimir İlyiç'in sinirleri o kadar gerilmiş durumdaydı ki, sırt ve göğüsteki sinir uçlarının iltihaplanmasıyla oluşan bir hastalığa tutuldu.

Kızartıları görür görmez bir tıp elkitabına baktım. Bir mantar hastalığı ya da Zona olabileceğini kestirdim. Dördüncü ya da beşinci sınıfa dek tıp öğrenimi almış Tahtarev tahminimi doğrulayınca Vladimir İlyiç'in bütün vücuduna iyot sürdüm, bu da ona dayanılmaz bir acı verdi. İngiltere'de bir doktora görünmeyi düşünmemiştik, çünkü bunun 21 şiline (1 sterlinden 1 şilin fazlasına) mal olacağını biliyorduk. Doktora görünmek çok pahalı olduğundan, İngiliz işçileri genellikle kendi kendilerinin doktoru oluyordu. Cenevre'ye giderken Vladimir İlyiç yolda büyük acılar çekti ve oraya varır varmaz iki hafta yattı.

Londra'da Vladimir İlyiç'in sinirlerine dokunmayan, tam tersine ona keyif veren bir iş, *Köy Yoksullarına* kitapçığını yazmasıydı. 1902 yılındaki köylü isyanları, bu kesim için bir kitapçık yazılması gerekliliğini doğurmuştu. Bu kitapçıkta, işçilerin partisinin ne için yola koyulduğunu ve yoksul köylülerin neden işçilerle birlikte hareket etmesi gerektiğini açıklıyordu. Vladimir İlyiç'in köylülere hitap ettiği ilk kitapçıktı bu.

V

Cenevre, 1903

Cenevre'ye 1903'ün Nisan ayında taşındık ve bir işçi banliyösü olan Séchéron'da, tamamı bize ait küçük bir ev kiralayarak buraya yerleştik. Alt katta taş zeminli büyük bir mutfak üst katta ise üç küçük oda vardı. Mutfak aynı zamanda oturma odası görevi görüyordu. Mobilya eksiğimizi gidermek için, kitap ve çanak çömleğimizi taşıdığımız kutuları kullanıyorduk. Ignat (Krasikov) mutfağımıza "kaçakçı sığınağı" adını takmıştı. Ev aşırı kalabalık olmuştu. Herhangi biriyle özel bir konuşma yapmak istediğimizde ya yakındaki parka ya da göl kıyısına gitmemiz gerekiyordu.

Delegeler gelmeye başlamıştı. İlk olarak Dementyev'ler geldi. Kostya (Dementyev'in karısı) nakliye işindeki bilgisiyle Lenin'i şaşırttı. "Gerçek bir nakliye uzmanı!" deyip duruyordu. "Boş laf etmiyor, iş bitiriyor." Gelenlerden biri de samimi olduğumuz Lyubov Radçenko'ydu. Birlikte saatlerce sohbet ettik. Ardından Rostov delegeleri geldi – Gusev ve Lokerman, sonra da Zemlyaçka, Şotman ("Buzdağı"), "Amca" ve "Genç" (Dimitriy İlyiç). Her gün birileri çıkageliyordu. Delegelerle programla ve Bund'la ilgili meseleleri tartıştık ve onların anlattığı haberleri dinledik. Martov hep bizim evdeydi, delegelerle konuşmaktan hiç yorulmuyordu.

Popüler bir gazete bahanesi altında bağımsız olarak var olma hakkını saklı tutmak isteyen *Yujnıy Raboçiy*'in duruşunu delegelere anlatmak gerekiyordu. Yasadışılık (illegalite) koşullarında popüler bir gazetenin kitle iletişim aracı olamayacağını, kitlesel bir dağıtıma güvenilemeyeceğini açıklamak zorundaydık.

İskra yayın kurulunda görüş farklılıkları ortaya çıkmıştı. Durum dayanılmaz hale geliyordu. Yayın kurulu genel anlamda ikiye bölünmüştü: Bir yanda Plehanov, Akselrod ve Zasuliç; öte yanda Lenin, Martov ve Potresov. Vladimir İlyiç Mart ayında önerdiği şeyi yeniden önerdi: Yedinci bir üyenin seçimi. Kongreye kadar geçici olarak Krasikov üyeliğe seçildi. Üç kişilik yayın kurulu meselesi Vladimir İlyiç'in kafasını gittikçe daha fazla meşgul etmeye başlamıştı. Konu hassastı ve delegelere bu konuda bir şey söylenmemişti. O anki oluşumuyla *İskra* yayın kurulunun artık faaliyetl sürdürmeye uygun olmadığı gerçeğini dile getirmek sancılı bir durumdu.

Delegeler, Tertip Komitesindeki üyelerden şikâyetçiydi. Biri çok kaba ve umursamaz olmakla suçlanıyordu, bir diğeri ise çok edilgin [pasif] olmakla. Ayrıca *İskra*'nın fazla buyurgan olduğuna dair memnuniyetsizlik işaretleri de vardı, ama genel izlenim, temel bir fark olmadığı ve kongreden sonra her şeyin yoluna gireceği yönündeydi.

Clair (Krjijanovski) ve Kurz (Lengnik) dışında bütün delegeler gelmişti.

VI

İkinci Kongre, Temmuz-Ağustos 1903

Başlangıçta kongreyi Brüksel'de toplama niyetindeydik ve aslında ilk oturumlar da orada yapılmıştı. Eski bir Plehanovcu olan Koltsov o sırada Brüksel'de yaşıyordu ve tüm düzenlemelerle ilgilenme işini üzerine almıştı. Ancak kongreyi orada düzenlemenin o kadar da kolay olmadığı sonradan ortaya çıktı. Bütün delegelerin Koltsov'a uğrayıp raporlarını sunması gerekiyordu, ama dört beş Rus'un eve girip çıkmasından sonra ev sahibesi, bu gidiş gelişlere daha fazla katlanamayacağını ve bir kişi daha gelirse derhal evden çıkmak zorunda olduklarını söylemişti. Bunun üzerine Koltsov'un karısı bütün gün boyunca sokağın köşesinde beklemiş ve gelen delegeleri durdurup sosyalistlerin oteli olan *Coq d'Or*'a –sanırım adı buydu– yönlendirmişti.

Delegeler bütün oteli doldurmuş ve birkaç yudum kanyaktan sonra Gusev, akşamüstü, opera aryaları söylemeye başlamıştı. O kadar güçlü bir sesi vardı ki pencerenin dışında bir kalabalık toplanmıştı. (Vladimir İlyiç, Gusev'in şarkı söyleyişini beğenirdi, özellikle de *Kilisede Evlenmedik* şarkısını.)

Gizlilik önlemlerini abartmıştık gerçi. Belçika Partisi, kongreyi büyük bir un deposunda yapmanın daha güvenli olacağını düşündü. Ancak depoya girmemiz yalnızca sıçanları değil, polisi de şaşkına çevirmeye yetti. Rus devrimcilerin gizli birtakım işler tasarladıklarına dair laflar dolaşmaya başlamıştı.

Kongreye, oy hakkına sahip kırk üç delege ile sadece söz hakkına sahip on dört delege katıldı. Sayısız delegenin yüz binlerce Parti

üyesini temsil ettiği günümüzdeki kongrelerle karşılaştırıldığında bu kongre küçük görünebilir, ama o zaman için biz büyük olduğunu düşünüyorduk. 1898'deki Birinci Kongreye yalnızca dokuz kişi katılmıştı. Aradan geçen beş yılda herkes ciddi bir gelişme kaydedildiğini hissediyordu. Hepsinden önemlisi, bu delegelerin temsil ettiği örgütler artık yarı efsane olmaktan çıkmış, gerçekten var olmaya başlamış ve gittikçe genişleyen işçi hareketi ile çoktan temasa geçmişti.

Vladimir İlyiç böyle bir kongrenin nasıl da hayalini kurmuştu! Yaşadığı süre boyunca Parti kongrelerine hep büyük önem verdi. Parti kongrelerini, her türlü kişisel konunun bir kenara atılması, hiçbir şeyin gizlenmemesi ve her şeyin açık ve dürüstçe konuşulması gereken en yüksek karar yeri olarak görürdü. Parti kongrelerine her zaman büyük özenle hazırlanır, konuşmalarını büyük bir dikkatle planlardı.

Kongreyi, Vladimir İlyiç kadar hevesle bekleyen biri daha vardı: Plehanov. Açılışı o yaptı. Un deposuna kurduğumuz eğreti platformun yanındaki büyük pencere kırmızı bir bezle kaplanmıştı. Herkes heyecan içindeydi. Plehanov'un yoğun duygularını içten bir şekilde dile getirdiği konuşması hayli ağırbaşlıydı. Aksi mümkün mü? Uzun yıllardır süren göç hayatı sanki artık geçmişte kalmış gibiydi. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kongre açılışını yapmaktaydı!

Aslına bakılırsa İkinci Kongre bir başlangıç kongresiydi. Belli başlı kuramsal sorunlar burada öne sürülmüş ve Parti ideolojisinin temelleri atılmıştı. Birinci Kongrede yalnızca Parti'nin ismi ve kuruluş bildirgesi benimsenmişti. İkinci Kongreye kadar Parti'nin bir programı olmamıştı. *İskra* yayın kurulu bir program kaleme aldı ve bu uzun süre tartışıldı. Her sözcüğü, her tümcesi gerekçelendirildi, tartıldı ve ateşli bir şekilde tartışıldı. Yayın kurulunun Münih ve İsviçre bölümleri arasında programla ilgili yazışmalar aylarca sürdü. Uygulamaya odaklanmış birçok işçi bu fikir ayrılıklarını tümüyle soyut buluyor, bir maddenin "üç aşağı beş yukarı" haliyle programda olup olmamasının fark etmediğini düşünüyorlardı.

Vladimir İlyiç'le aklımıza, Lev Tolstoy'un kullandığı bir benzetme gelmişti. Tolstoy yolda yürürken kollarını tuhaf bir şekilde sallayan çömelmiş bir adam görür. Deli olduğunu düşünür ama yaklaşınca adamın kaldırımın kenarında bıçak bilediğini anlar. Kuramsal tartışmalarda da aynısı geçerlidir. Dışarıdan baktığınızda tümüyle zaman kaybı gibi görünür, ama soruna derinlemesine daldığınızda çok önemli olduğunu anlarsınız. Program konusunda da bu böyleydi.

Delegeler Cenevre'ye gelmeye başladığında, onlarla en ayrıntılı biçimde tartışılan esas konu programdı. Kongrede bu konu, diğer tüm konulara göre daha yumuşak ve sarsıntısız bir şekilde ele alındı.

İkinci Kongrede tartışılan çok önemli konulardan bir diğeri de Bund sorunuydu. Birinci Kongrede, her ne kadar özerk olsa da, Bund'un, Parti'nin bir kolu ["*section*"] olduğu kararı alınmıştı. Uygulamaya bakıldığında, Birinci Kongreden beri geçen beş yılda Parti birleşik bir varlık gösterememiş ve Bund bağımsız varlığını sürdürmüştü. Şimdi Bund bu özerkliği güçlendirmek ve RSDİP ile yalnızca federal çerçevede ilişki kurmak istiyordu. Bu eğilimin altında yatan neden, küçük Yahudi şehirlerindeki zanaatkârların ruh halini yansıtan Bund'un, siyasi mücadeleden çok ekonomik mücadeleyle ilgilenmesi ve bu anlamda da *İskra*cılardan çok "Ekonomistler"e yakın durmasıydı. Esas tartışma konusu, Rus bölgesinde yaşayan tüm uluslardan işçileri sağlam bir şekilde etrafında toplayabilmiş güçlü ve birleşik bir işçi partisinin mi, yoksa tek tek ulusların kendi bağımsız işçi partilerinin mi kurulması gerektiği idi. Bu, ülke içinde uluslararası dayanışmayı hayata geçirme sorunuydu. *İskra* yayın kurulu, işçi sınıfının uluslararası anlamda konsolidasyonundan yanaydı. Bund ise ulusal ayrılıktan ve Rusya ulusal işçi partileri arasında yalnızca dostane ilişkiler kurmaktan yanaydı.

Delegeler geldikçe Bund meselesi de ayrıntılı olarak tartışılmış ve aynı şekilde *İskra* çizgisinde ezici bir çoğunlukla karara varılmıştı.

İkinci Kongrede ele alınan ve karara bağlanan temel konuların ne kadar önemli olduğu, birçok kişi için bölünmenin gölgesinde kalmıştı. Bu sorunlar üzerine yürütülen tartışmalar sırasında Vladimir İlyiç, kendini Plehanov'a, genel olarak olduğundan daha yakın hissediyordu. Plehanov'un, "devrimin çıkarının en yüksek yasa" olduğunun temel demokratik ilke olarak kabul edilmesi ve hatta genel oy hakkına bile bu ilke ışığında bakmak gerektiği yönündeki konuşması, Vladimir İlyiç'in üzerinde büyük etki yapmıştı. Bu konuşmayı İlyiç, on dört yıl sonra Bolşevikler, Kurucu Meclisi lağvetme meselesiyle karşı karşıya kaldığında hatırlamıştı.

Plehanov'un Vladimir İlyiç'in düşünceleriyle uyumlu olan bir diğer konuşması da, halk eğitiminin "proletaryanın haklarının güvencesi" olarak önemine değindiği konuşmadır.

Kongrede Plehanov da kendini Lenin'e yakın hissediyordu.

Raboçeye Dyelo grubunun ateşli bir savunucusu olan ve Plehanov'la Lenin arasında anlaşmazlık yaratma niyetiyle hareket eden Akimov'a yanıtında Plehanov, esprili bir dille şöyle demişti: "Napolyon, mareşallerini karılarından boşamaya meraklıymış. Mareşallerden bazıları da karılarını sevmelerine rağmen buna boyun eğmiş. Yoldaş Akimov bu bakımdan bana Napolyon'u hatırlatıyor. Ne pahasına olursa olsun Lenin'le benim ayrılmamı istiyor. Ama ben Napolyon'un mareşallerinden daha güçlü bir karakter ortaya koyacağım ve Lenin'i boşamayacağım ve umarım o da beni boşamaya niyetli değildir." Vladimir İlyiç gülmüş ve başını hayır anlamında iki yana sallamıştı.

Gündemin ilk maddesinin (kongrenin oluşumu) tartışılması sırasında, Borba ("Mücadele") grubundan (Riyazanov, Nevzorov, Gureviç vb.) bir temsilcinin davet edilmesi konusunda beklenmedik bir olay yaşandı. Tertip Komitesi kendi fikrini öne sürmek istedi. Aslında sorun Borba grubu değildi; Komite kongre huzurunda üyelerine özel bir disiplin dayatmaya çalışıyordu. Tertip Komitesi bir grup olarak hareket etmek istiyordu; kongrede nasıl oy kullanacakları ve bir grup olarak nasıl konuşacakları konusunu önceden kendi aralarında kararlaştırmışlardı. Böylelikle bir kong-

re üyesi için en yüksek otorite, kongrenin kendisi değil de bu grup olacaktı. Vladimir İlyiç öfkeden patlamak üzereydi. Pavloviç (Krasikov) bu taktiklere karşı savaş açınca onu sadece Vladimir İlyiç değil Martov ve diğerleri de desteklemişti. Tertip Komitesi kongre tarafından lağvedilse de bu olay önemliydi ve gelecek her türlü pürüzün habercisiydi. Bununla birlikte bu olay, Bund'un Parti içindeki yeri ve Parti programı gibi çok önemli konular yüzünden geçici olarak geri plana itildi. Bund konusunda *İskra* yayın kurulu, Tertip Komitesi ve bölge delegeleri hemfikirdi. *Yujnıy Raboçiy* temsilcisi ve Tertip Komitesi üyesi Yegorov (Levin) da kesin olarak Bund'a karşıydı. Mola verildiğinde Plehanov, konuşmasının "bütün komünlere yayılması" gerektiğini söyleyerek ona iltifat etti. Bund tamamen yenilmişti. Ulusal özelliklerin Parti faaliyetleriyle çatışmaması gerektiği savı ve Sosyal Demokrat hareketin tek parçalı birliği, sağlam bir biçimde benimsenmiş oldu.

Bu arada Londra'ya geçmek zorunda kalmıştık. Brüksel polisi delegeler için hayatı zora sokmaya başlamıştı. Zemlyaçka ve birini daha sınır dışı etmeleri üzerine hepimiz Londra'ya geçtik. Londra'da Tahtarev'ler kongreyi düzenlemek için ellerinden geleni yaptılar. Londra polisi hiçbir engel çıkarmadı.

Bund konusunu tartışmaya devam ettik. Ardından program konusu komisyon aşamasındayken dördüncü gündem maddesine geçtik –merkezî yayının onaylanması konusu. Bir tek *Raboçeye Dyelo* grubu karşıt görüş belirtirken, *İskra*'nın merkez yayın organı olması oybirliğiyle kabul edildi. *İskra* coşkuyla selamlandı. Tertip Komitesi temsilcisi Popov (Rozanov) bile şöyle dedi: "Burada, bu kongrede, büyük ölçüde *İskra* faaliyetiyle yaratılmış birleşik bir Parti var önümüzde."

Toplam otuz yedi oturumun onuncusundaydık. Bulutlar yavaş yavaş birikiyordu. Merkez Komitesine üç kişi seçilecekti. Komite için henüz ortada bir nüve yoktu. Tartışmasız adaylardan biri, enerjik bir örgütçü olarak kendini kanıtlamış olan Glebov'du (Noskov). Bir diğeri Clair (Krjijanovski) olacaktı, ama eğer kongrede olsaydı. Gelememişti. Kurz ve onun oylaması yokluklarında

yapılacaktı, ki bu da son derece uygunsuzdu. Öte yandan, kongrede, Merkez Komitesine aday çok fazla "general" vardı. Bunlar Jacques (Stein-Aleksandrova), Fomin (Krohmal), Stern (Kostya – Rosa Galberstadt), Popov (Rozanov) ve Yegorov (Levin) idi. Hepsi de Merkez Komitesinin üç sandalyesinin ikisine adaydı. Hepimiz birbirimizi sadece Parti çalışanı olarak değil, aynı zamanda özel hayatlarımızda da yakından tanıyorduk. Herkesin birbirine karşı bir yakınlığı veya çekemezliği vardı. Oylama zamanı yaklaştıkça ortam gerginleşiyordu. Yurtdışındaki Merkezin buyurganlığı ve her şeyi kontrol etmek istediği gibi konularda Bund ve *Raboçeye Dyelo* tarafından ortaya atılan suçlamalar başlangıçta topluca püskürtülmüşse de, şimdi, onlar farkında olmasa da, Merkez ve kararsızların üzerinde etkisini göstermeye başlıyordu. İnsanlar kimin "kontrol"ünden korkuyordu? Martov'un, Zasuliç'in, Starover'ın (Potresov) ve Akselrod'un değil elbette. Lenin ve Plehanov'un kontrolünden korkuyorlardı. Ancak kadrolara ve Rusya'daki faaliyetlere dair meselelerde, uygulamayla ilgili hiçbir görev almayan Plehanov'un değil, Lenin'in karar vereceğini biliyorlardı.

Kongre, *İskra* çizgisini onaylamıştı ancak hâlâ *İskra* yayın kurulunun seçilmesi gerekiyordu.

Vladimir İlyiç *İskra* yayın kurulunun üç üyeden oluşması gerektiğini öne sürdü. Bu önerisini daha önce Martov ve Potresov'a bildirmişti. Geldiklerinde delegelerle görüşen Martov, üç kişilik yayın kurulunun en uygunu olduğunu düşünerek bu fikri desteklemişti. Üç kişi önerisinin esasen Plehanov'u hedeflediğini anlamıştı. Vladimir İlyiç, üç kişilik yayın kuruluna dair taslak önerisini Plehanov'a sunduğunda, Plehanov okudu ve tek kelime etmeden cebine koydu. Ne anlama geldiğini kavramış ve kabul etmişti. Parti söz konusu olduğuna göre, uygulamaya dönük çalışmanın ağırlığı olacaktı.

Martov, Tertip Komitesi üyeleriyle *İskra*'daki diğer herkesten daha fazla kaynaşmıştı. Üç kişi önerisinin kendisine dönük olduğuna ve buna katılırsa Zasuliç, Potresov ve Akselrod'a ihanet etmiş olacağına ikna edilmesi uzun sürmedi. Akselrod ve Zasuliç duruma son derece bozulmuştu.

Böyleşi bir ortamda tüzüğün ilk paragrafı üzerine çıkan tartışma son derece haşin bir niteliğe büründü. Lenin ve Martov, hem siyasal hem de örgütsel olarak parti tüzüğünün birinci paragrafı hakkında farklı düşünüyordu. Daha önce de sık sık anlaşmazlığa düşmüşler, ancak bu anlaşmazlıklar dar bir çerçevede kalmış ve kısa sürede giderilmişti. Şimdi ise anlaşmazlıklar kongrede ortaya çıkmıştı ve *İskra*'ya, Plehanov'a, Lenin'e kızgınlığı olan herkes bunu temel bir konuda yaşanan bir anlaşmazlık meselesi olarak alevlendirmeye çalışıyordu. Lenin'e, *Nereden Başlamalı?* makalesi ve *Ne Yapmalı?* kitapçığı üzerinden saldırılıyor ve hırslı olmak gibi şeylerle suçlanıyordu. *Bir Adım İleri İki Adım Geri* kitapçığında şöyle yazmıştı:

> Bu konuyla ilgili Kongrede 'Merkez' delegelerinden biriyle yaptığım konuşmayı hatırlamadan edemem. 'Kongremizde ortam ne kadar da kasvetli,' diye şikâyet etmişti delege. 'Bu acımasız kavgalar, bu karşılıklı kışkırtmalar, bu sert tartışmalar, bu yoldaşlıktan uzak tutumlar...' Ben de 'Ne muhteşem bir kongre!' diye cevap verdim. Herkes özgür ve açıkça mücadele ediyor. Fikirler belirtiliyor. Gölgede kalan konular gün ışığına çıkarılıyor. Gruplar şekilleniyor. Eller kalkıp iniyor. Karar alınıyor. Bir aşama daha geride kalıyor. İleri! İşte bu bana göre! İşte hayat bu! Sorun çözüldüğünden değil de konuşmaktan yoruldukları için son verdikleri uzun, sıkıcı aydın gevezeliği gibi değil bu... 'Merkez'den yoldaş bana şaşkın şaşkın bakmış ve omuzlarını silkmişti. Farklı dillerde konuşuyorduk. (*Eserler*, c. 7, s. 320, Not)

İşte bu alıntıda İlyiç'i tam olarak görebiliriz.

Kongrenin başlangıcından itibaren sinirleri iyice gerilmişti. Brüksel'de aynı evde kaldığımız Belçikalı kadın işçi, her sabah kahvaltıda sunduğu nefis turpları ve Hollanda peynirini Vladimir İlyiç'in yememesine çok bozuluyordu. Vladimir İlyiç bir şey yiyemeyecek kadar endişeliydi. Londra'da endişesi o kadar artmıştı ki uyumayı da büsbütün bıraktı.

Vladimir İlyiç tartışmalarda ne kadar ateşli olsa da oturum başkanı olarak tamamen tarafsızdı ve herhangi bir muhalife asla haksızlık etmezdi. Plehanov için durum farklıydı. Başkanlık onda olduğunda nüktedanlığıyla muhaliflerini kızdırmayı severdi.

Bund'un Parti'deki yeri, program meselesi ve *İskra* çizgisinin bayrak olarak benimsenmesi gibi konularda delegelerin ezici çoğunluğu arasında farklılıklar olmasa da, kongrenin ortalarına doğru bariz bir uçurum kendini hissettirdi ve sonlara doğru da bu uçurum iyice derinleşti. Doğrusunu söylemek gerekirse, birlikte çalışmanın önünde duran veya böylesi bir çalışmayı imkânsız kılan herhangi ciddi bir farklılık kongrede henüz gün ışığına çıkmamıştı. Ancak üzeri örtülü bir biçimde, deyim yerindeyse gizil olarak mevcuttu. Neticede kongre açıkça ikiye bölünmüştü. Birçoğu Plehanov'un nobranlığını, Lenin'in "ateşliliğini" ve "ihtirasını", Pavloviç'in iğnelemelerini ve Zasuliç ile Akselrod'a karşı takınılan haksız tutumu suçlamaya eğilimliydi. Böyle düşünenler "küskünler" safında yer aldı. Ancak, meseleyi sadece kişiliklerden kaynaklı düşünerek tartışmaların özünü tamamen kaçırmış oluyorlardı. Troçki de bunlardan biriydi. Lenin'in sert bir muhalifi haline geldi. Oysa meselenin özünde, Lenin'in etrafında toplanmış olan yoldaşların ilkelere çok daha sıkı bağlanmış olmaları, bunları her ne pahasına olursa olsun uygulamak ve tüm pratik faaliyete yaymak istemeleri vardı. Diğer grup ise daha çok "sokaktaki adam" zihniyetine sahipti, uzlaşmaya ve ilkelerde geri adım atmaya yatkındı ve kişilerle daha fazla ilgiliydi.

Seçimler sırasında mücade çok şiddetli oldu. Oylama başlamadan önceki bir iki sahne hafızamda hâlâ tazedir. Akselrod, Bauman'ı (Sorokin) sözüm ona ahlak yoksunluğuyla suçladı ve güya Sibirya sürgününde meydana gelmiş olan bir olay hakkında bir dedikoduyu gündeme getirdi. Bauman hiçbir şey söylemedi, ama gözleri dolmuştu.

Bir diğer olay. Deutsch, Glebov'u (Noskov) bir konuda azarlıyordu. Glebov çakmak çakmak olmuş gözlerle başını kaldırdı ve öfkeyle şöyle dedi: "Yerinde olsam çenemi tutardım, Babalık!"

Kongre sona erdi. Glebov, Clair ve Kurz Merkez Komitesine seçildi. Kırk dört oydan yirmisi çekimserdi. Plehanov, Lenin ve Martov Merkez Yayın Organı'na seçildi. Martov yayın kurulunda çalışmayı reddetti. Bölünme aşikârdı.

VII

İkinci Kongre Sonrası, 1903-4

Kongreden sonra Cenevre'de bizi sıkıntılı günler bekliyordu. Öncelikle, yurtdışındaki diğer Rus göçmen topluluklarından Ruslar akın akın gelmeye başlamıştı. Birlik üyeleri, "Kongrede neler oldu? Sorun neydi? Bölünmenin sebebi ne?" diye soruyorlardı.

Plehanov bu sorulardan o kadar bıkmıştı ki bir gün şöyle bir şey anlattı: "X geldi. Sürekli sorular soruyor ve 'Buridan'ın eşeği[48] gibiyim,' deyip duruyordu. Ben de sordum: 'Buridan'ın bu işle ne ilgisi var?'"

Rusya'dan da insanlar gelmeye başlamıştı. Aralarında St. Petersburg'dan Yerema da vardı. Vladimir İlyiç önceki sene St. Petersburg örgütüne yazdığı mektubu onun adına göndermişti. Yerema gelir gelmez Menşeviklerle saf tuttu ve bize şöyle bir uğramakla yetindi. Görüştüğümüzde aşırı duygusal bir havaya girdi ve Vladimir İlyiç'e dönüp "Ben Yerema'yım!" diye haykırdı. Sonra da Menşeviklerin haklı olduğunu anlatmaya girişti. Bir de Kiev komitesinden bir adamı hatırlıyorum, kongredeki ayrılığı hangi "maddi değişimler"in belirlediğini öğrenmekte ısrar ediyordu. Ona öylece bakakalmıştım. "Temel" ve "üstyapı" arasındaki ilişkinin bu denli ilkel bir biçimde kavranması beni şaşkına çevirmişti. Böyle bir şeyin var olabileceğini bile düşünemiyordum.

Davaya parasal yardım yapan, dairelerini gizli buluşmalara açan ve bunun gibi başka desteklerde bulunan insanlar, Menşevik

48 John Buridan (1300-1358) adlı Ortaçağ filozofuna atfen anlatılan Buridan'ın eşeği öyküsüne göre, eşit derecede iştah açıcı iki saman yığını arasında kararsızlığını yenemeyen söz konusu eşek sonunda açlıktan ölür. *–çev.*

kışkırtmanın etkisiyle bu yardımlarını geri çekiyordu. Eskilerden tanıdığım birini hatırlıyorum, annesiyle birlikte Cenevre'deki kız kardeşini ziyarete gelmişti. Çocukluğumuzda, "gezginler" ya da ağaç tepelerinde yaşayan "vahşiler" gibi oyunlar oynarken o kadar heyecan duyardık ki, onun geldiğini haber alınca çok sevinmiştim. Artık tabii çok genç sayılmazdı ve birbirimize hayli yabancıydık. Sohbetimizde konu, ailesinin her zaman Sosyal Demokratlara yaptığı yardımlara geldi. "Artık dairemizi gizli buluşmalar için size veremeyiz," dedi. "Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki bölünmeyi kesinlikle onaylamıyoruz. Bu tip kişisel didişmeler davaya çok zarar veriyor." Hiçbir örgüte üye olmayan ve sağladıkları evlerle küçük bağışların proletarya Partimizin gidişatını etkileyebileceğini sanan bu "sempatizanlar"a, İlyiç'le benim söyleyeceğimiz bir çift söz vardı elbette!

Vladimir İlyiç hemen Rusya'da bulunan Clair ile Kurz'a neler olduğunu anlatan bir mektup yazdı. Şaşkınlıklarını ifade etmenin ötesinde yararlı bir tavsiyede bulunamadılar ve ciddi ciddi Martov'u Rusya'ya çağırmayı, gözden uzak bir köşede tutmayı ve ona halkın seveceği kitapçıklar yazdırmayı önerdiler. Karar, Kurz'un Rusya'dan yurtdışına çağrılması yönünde oldu.

Kongreden sonra, Glebov eski yayın kurulunu yeniden göreve çağırmayı önerdiğinde Vladimir İlyiç buna karşı çıkmadı –bölünmektense eskisi gibi sefalet çekmek daha iyiydi. Ancak Menşevikler bunu kabul etmedi. Vladimir İlyiç Cenevre'de Martov'la uzlaşmaya çalıştı ve Potresov'a mektup yazarak kavgayı gerektirecek hiçbir şey olmadığına dair ona güvence verdi. Kalmikova'ya da ("Teyzecik") yazarak işlerin ne durumda olduğunu anlattı. Bir çıkış noktası olmadığına inanamıyordu. Kongre kararlarının önünü tıkamak, Rusya'daki faaliyeti ve yeni kurulmuş bir partinin verimli çalışmasını tehlikeye atmak ona zırdelilik gibi, akıl almaz bir şey gibi geliyordu. Kimi zaman da parçalanmanın kaçınılmaz olduğunu açık bir şekilde görüyordu. Bir keresinde Clair'e, mevcut durumu hayal etmesinin imkânsız olduğunu, eski ilişkilerin kökten değiştiğini, Martov'la olan eski dostluklarının artık sona yak-

laştığını, eski dostlukların unutulması gerektiğini, kavganın yeni başladığını anlatan bir mektup yazmaya girişti. Vladimir İlyiç bu mektubu ne bitirdi ne de postaya verdi. Martov'la ayrılmak ona çok zor geliyordu. St. Petersburg'da ve eski *İskra*'da birlikte çalışmak onları birbirine yakınlaştırmıştı. O günlerde Martov, aşırı duyarlılığı sayesinde İlyiç'in düşüncelerini kavramada ve maharetli bir şekilde geliştirmede son derece hızlıydı. Sonrasında Vladimir İlyiç Menşeviklere karşı kıyasıya mücadele etti, ama Martov'un azıcık da olsa doğru yola yöneldiği her durumda ona karşı hep eskisi gibi davrandı. Örneğin 1910'da Paris'te, Vladimir İlyiç'le Martov, *Sotsial-Demokrat*'ın (Sosyal Demokrat) yayın kurulunda birlikte çalışırken böyle olmuştu. Yazıhaneden eve dönerken Vladimir İlyiç sık sık bana hoşnut bir ifadeyle Martov'un doğru çizgide ilerlediğini ve hatta Dan'a karşı çıktığını anlatırdı. Daha sonra Rusya'da, Vladimir İlyiç, Martov'un Temmuz[49] günlerindeki duruşundan da çok hoşnut kalmıştı; Bolşeviklere herhangi bir yararı olduğu için değil, Martov bir devrimciye yakışır biçimde hareket ettiği için.

Vladimir İlyiç artık çok hasta olduğu zamanlarda bir gün bana şöyle demişti: "Martov'un da ölmek üzere olduğunu söylüyorlar..."

Kongreye gelen Bolşevik delegelerin çoğu Rusya'ya dönüp faaliyetlere başladı. Menşeviklerin bir bölümü ise yurtdışında kaldı, hatta Dan da onlara katıldı. Yurtdışındaki Menşevik destekçilerinin sayısı arttı.

Cenevre'de kalan Bolşevikler düzenli olarak görüşüyordu. Bu toplantılarda Plehanov aynı uzlaşmaz duruşunu koruyordu. Espriler patlatıyor, insanları eğlendiriyordu.

En sonunda Merkez Komite üyesi Kurz, yani Vasilyev (Lengnik) geldi. Cenevre'de şiddetlenen didişmeler, onun için çok moral

49 3-4 Temmuz (yeni takvime göre 16-17 Temmuz) 1917'de, St. Petersburg'da işçi ve askerler Geçici Burjuva Hükümetine karşı kendiliğinden gelişen gösteriler gerçekleştirdi. Gösteriler "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganı altında yapıldı. 4 Temmuz'da Geçici Hükümetin emriyle göstericilerin üzerine ateş açıldı. Bolşeviklere ve gösterilere katılan askerlere karşı kitlesel tutuklamalar başlatıldı. Bolşevik Parti yeraltına çekilip silahlı ayaklanmaya hazırlanmaya başladı. *–İng. ed.*

bozucuydu. Bütün meşguliyeti anlaşmazlıkları çözmek, insanları Rusya'ya göndermek gibi şeyler haline gelmişti.

Menşevikler yurtdışındaki topluluklar arasında olumlu bir izlenim yaratıp Yurtdışı Rus Sosyal Demokratlar Birliği'ni kongreye çağırarak Bolşeviklere meydan okumaya karar verdiler. O sırada Lenin de İkinci Kongrede Birlik delegesi olanlara dönük bir rapor hazırlamaktaydı. Birliğin o zamanki yönetim kurulunda Deutsch, Litvinov ve ben vardık. Deutsch kongre olsun diye bastırıyor, Litvinov'la ben ise karşı çıkıyorduk. Mevcut koşullarda kongrenin tam bir arbede içinde bozuşmaya yol açacağını çok iyi biliyorduk. Bunun üzerine Deutsch, yönetim kurulunun iki üyesinin daha bulunduğunu, bunlardan birinin Berlin'de yaşayan Veçeslov, ötekinin ise Paris'te yaşayan Leiteisen olduğunu hatırladı. Bu ikisi son zamanlarda kurul faaliyetlerine hiç katılmamış olsa da resmen istifa etmemişlerdi. Oy kullanmaları istenince, kongreden yana çıktılar.

Birlik kongresinin hemen öncesinde Vladimir İlyiç'in zihni öylesine meşguldü ki bir tramvaya bisikletiyle arkadan çarptı, neredeyse gözü çıkacaktı. Kongreye beti benzi atmış ve sargılı bir halde geldi. Menşevikler kendisine büyük bir nefretle saldırdı. Dan, Krohmal ve başkalarının öfkeli yüzleriyle ayağa fırlayıp sıraların üzerini yumrukladıkları akla zarar bir sahne hatırlıyorum.

Birlik kongresinde Menşevikler, Bolşeviklerden sayıca fazlaydı. Ayrıca onların tarafında daha fazla "general" vardı. Birliği bir Menşevik kalesine çeviren, onlara yayın olanakları sunan ve Birliği Merkez Komitesinden bağımsızlaştıran bir Birlik tüzüğü benimsendi. Bunun üzerine Merkez Komitesi adına Kurz (Vasilyev) tüzüğün değiştirilmesini talep etti ve Birlik buna direnince Birliğin lağvedildiğini ilan etti.

Menşeviklerden yükselen gürültüye Plehanov'un sinirleri dayanamadı ve tavrını, "Kendi tarafıma ateş edemem," diyerek açıkladı.

Bolşeviklerin toplantısında ise Plehanov karşılıklı ödün vererek anlaşmamız gerektiğini söyledi. "Otokrasinin bile taviz vermek zorunda olduğu anlar vardır," diye konuştu. "İşte o zaman otokra-

si sallanıyor deriz," diye sert bir cevap verdi ona Liza Knunyants. Plehanov'un öfke saçan gözlerle ona nasıl baktığını hatırlıyorum.

Plehanov, daha önce söylediği gibi Parti'de huzuru sağlamak için eski *İskra* yayın kurulunu göreve çağırdı. Vladimir İlyiç, artık birlikte çalışamayacağını söyleyerek kuruldan istifa etti ve istifasının açıklanması için ısrarcı dahi olmadı. Plehanov isterse huzuru sağlamaya çalışabilirdi; kendisi –yani, Lenin– Parti'de huzurun önünü kapatmayacaktı. Bundan kısa süre önce Kalmikova'ya şöyle yazmıştı: "Çalışmayı bırakmak çıkmaz sokağa girmektir." Yayın kurulundan istifa ederek kendisini bu çıkmaz sokağa sokmuş oluyordu ve bunun farkındaydı. Muhalefet daha da ileri giderek temsilcilerinin Merkez Komitesine atanmasını, Konseyde iki üyeliğin kendilerine verilmesini ve Birlik kongresinde alınan kararların geçerli sayılmasını talep etti. Merkez Komitesi, iki muhalefet temsilcisinin Komiteye alınması, Konseyde kendilerine bir üyelik verilmesi ve Birliğin kademeli olarak yeniden düzenlenmesi konusunda anlaştı. Ancak huzur sağlanamadı. Plehanov'un geri adım atması muhalefeti cesaretlendirmişti. Plehanov, Merkez Komitesinden ikinci temsilcileri Rou'nun (kod adı "At", gerçek adı ise Galperin'di), bir Menşevik üye lehine Konsey adaylığından geri çekilmesinde ısrar etti. Vladimir İlyiç bu yeni tavizi kabul etmeden önce uzun bir tereddüt yaşadı. O akşam özellikle dalgalarla coşmuş olan Cenevre Gölü'nün kenarında üçümüzün dikilip durduğunu hatırlıyorum –Vladimir İlyiç, Rou ve ben. Rou, istifasını kabul etmesi için Vladimir İlyiç'e ısrar ediyordu. Sonunda Vladimir İlyiç pes etti ve Plehanov'a gidip Rou'nun adaylıktan geri çekileceğini söyledi.

Martov, çok sert suçlamalarla dolu bir kitapçık olan *Sıkıyönetim*'i çıkardı. Troçki de olayları Martov'un tarafına çekiştirerek anlatan, Plehanov'u Lenin'in elinde bir piyon olarak tasvir eden *Sibirya Delegasyonu Raporu* başlıklı bir kitapçık yazdı. Vladimir İlyiç ise Martov'a cevaben, kongrede olan biteni ayrıntılarıyla çözümlediği *Bir Adım İleri İki Adım Geri* kitapçığını kaleme aldı.

Bu arada Rusya'da da mücadele sürüyordu. Bolşevik delegeler kongre hakkında raporlar geçiyordu. Kongrede benimsenen prog-

ram ve kararların birçoğu, bölge örgütleri tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı. Onlar için işin şaşırtıcı yanı Menşeviklerin durumuydu. Kongre kararlarına uyulmasını talep eden önergeler kabul ediliyordu. O zamanlar en gayretli delegelerimizden biri "Amca" (Lidya Knipoviç) idi ve eski bir devrimci olarak kongre kararlarına nasıl böyle saygısızca karşı gelinebildiğini bir türlü anlayamıyordu. O ve diğer yoldaşlar Rusya'dan bizi yüreklendiren mektuplar yazıyordu. Yerel komiteler birbiri ardından Bolşevik saflarında yerini alıyordu.

Clair geldi. Bolşeviklerle Menşevikler arasında yükselen duvarlardan habersiz, hâlâ uzlaşma sağlanabileceğini düşünüyordu. Plehanov'u görmeye gittiğinde artık uzlaşmanın kesinlikle mümkün olmadığını anlamıştı. Morali bozulmuş halde geri döndü. Vladimir İlyiç de daha önce olmadığı kadar sıkıntılıydı.

1904'ün başlarında Tsilya Zelikson, St. Petersburg örgütünden bir temsilci olan "Baron" (Essen) ve işçi Makar Cenevre'ye geldi. Hepsi de Bolşevik taraftarıydı. Vladimir İlyiç onlarla sık sık görüştü. Rusya'daki faaliyet ve Menşeviklerle olan kavga üzerine konuştular. O zamanlar genç bir adam olan Baron, St. Petersburg'daki faaliyetlerimizden dolayı hayli coşkuluydu. "Örgütümüz artık kolektif bir hat üzerinde ilerliyor," diyordu. "Ayrı ayrı işleyen gruplarımız var: Bir propaganda grubu, bir ajitasyon grubu ve bir de örgütlenme grubu." Vladimir İlyiç onu dinledikten sonra, "Propaganda grubunda kaç kişi var?" diye sordu. Baron biraz keyfi kaçarak cevapladı: "Şimdilik sadece ben." "Pek fazla değilmiş," diye fikrini belirtti İlyiç. "Peki ajitasyon grubunuz kaç kişi?" Baron iyice kızarıp bozararak, "Şimdilik sadece ben," dedi. İlyiç kasıklarını tuta tuta gülmeye başladı. Baron da güldü. İlyiç her zaman, bir iki incelikli soruyla en zayıf noktaya parmak basmasını iyi bilirdi. Böylece, görünüşte parlak eylem programlarının da, gösterişli raporların da altında yatan hakikati çekip çıkarırdı.

Bir süre sonra, Bolşeviklere katılan Olminski (M. S. Aleksandrov) ve en uzaktaki sürgün yerinden kaçan "Canavar" (M. M. Essen) da geldiler.

Sürgünden kaçıp sonunda özgürlüğüne kavuşan Canavar'dan, etrafına da yayılan neşeli bir enerji fışkırıyordu. Zihnini kurcalayan ne bir kuşkunun gölgesi ne de kararsızlık söz konusuydu. Bölünmeden dolayı sızlananlarla, ahlayıp vahlayanlarla dalga geçiyordu. Yurtdışında gelişen bütün o sürtüşmeler onu hiç etkilememiş gibiydi. O sırada, Bolşevikler arasındaki ilişkileri sıcaklaştırmak için Séchéron'da her hafta evlerde "kabul günü" düzenliyorduk. Bu bir araya gelişlerde pek "işe yarar" konuşmalar olmuyordu gerçi ama en azından Menşeviklerle olan bütün o didişmelerin üzerimizde bıraktığı kasvetli havayı dağıtmaya yarıyordu. Canavar'ın şamatalı bir şarkıya başlaması ve saçları dökülmüş işçilerimizden Yegor'un da koroya katılması müthiş keyifli oluyordu. Yegor daha yeni Plehanov'la samimi bir görüşme yapmaya gitmiş, hatta bu görüşmeye özel kolalı bir yakalık bile takmıştı. Ancak hayal kırıklığına uğramış ve üzgün bir halde geri döndü. "Neşelen, Yegor. Biz kazanacağız. Haydi, şarkımıza devam edelim!" demişti Canavar. İlyiç de keyiflenmişti. Bu şamatalı eğlence kasvetli düşüncelerini dağıtmıştı.

Sonra sahneye Bogdanov girdi. Vladimir İlyiç o zamanlar onun felsefi çalışmalarına pek de aşina değildi ve kendisini kişisel olarak da tanımıyordu. Ancak açık ki Parti'nin gelişkin kadrolarından biriydi. Kısa bir ziyaret için gelmişti ve Rusya'da geniş ilişkileri vardı. Sıkıntı veren didişmelerin sonuna gelmek üzereydik.

Vladimir İlyiç için en zor olanı Plehanov ile yolları ayırmaktı.

Baharda İlyiç, eski devrimci Narodniklerden Natanson ve karısıyla tanıştı. Natanson eski tarzda muhteşem bir örgütçüydü. Çok insan tanırdı ve karşısındakini tartıp neye yetenekli olduğunu, hangi işe uygun düşeceğini anlamakta ustaydı. Vladimir İlyiç'i en çok etkileyen şey ise hem kendi örgütünün hem de bizim Sosyal Demokrat örgütlerimizin kadrolarını çok iyi tanımasıydı. Hatta bizim Merkez Komitesi üyelerimizden bile daha iyi tanıyordu. Natanson Bakü'de yaşamış olduğundan Krasin, Postolovski ve daha başkalarını tanıyordu. Vladimir İlyiç, Natanson'un Sosyal Demokrat olmaya ikna edilebileceğini düşünüyordu. Sosyal Demokratla-

ra çok yakın bir duruşu vardı. Sonradan öğrendik ki bu yaşlı devrimci, hayatında ilk kez Bakü'de görkemli bir gösteriye şahit olduğunda hüngür hüngür ağlamıştı. Tek bir konuda Vladimir İlyiç'le aynı fikirde değildi: Natanson, köylü sorununa yaklaşımda Sosyal Demokratlardan farklı düşünüyordu. Natanson'la flörtleşmemiz iki hafta sürdü. Natanson, Plehanov'u tanıyordu, hatta onunla sıkı dosttu. Vladimir İlyiç ona Parti meselelerini ve Menşeviklerle olan bölünmeyi anlattı. Natanson, bu tür şeyleri Plehanov'la konuşmayı önerdi. Onunla görüştü ve kafası karışmış bir halde geri döndü. Taviz vermemiz gerektiğini düşünüyordu.

Natanson'la olan serüven sona ermişti. Vladimir İlyiç, başka partiden biriyle Sosyal Demokratların meselelerini tartıştığı için kendine kızıyordu. Adam bir çeşit arabuluculuk yapmaya çalışmıştı. Hem Natanson'a hem kendine kızıyordu.

Bu sırada Rusya'da Merkez Komitesi çift taraflı bir uzlaşma politikası güderken bölge komiteleri Bolşevikleri destekliyordu. Rusya'yı temel alan yeni bir kongre toplamak gerekiyordu.

Vladimir İlyiç, kendi görüşünü savunmasını ve Rusya'yla iletişime geçmesini engelleyen Merkez Komitesi Temmuz bildirisini[50] protesto ederek Komiteden istifa etti. Ve yirmi iki kişilik Bolşevik grubu da, Üçüncü Kongre için çağrı yapan bir önerge sundu.

Vladimir İlyiç'le birlikte sırt çantalarımızı alıp bir aylığına dağlarda yürüyüşe çıktık. Canavar da başta bize katıldı ama kısa süre sonra "Siz ikiniz kuş uçmaz kervan geçmez yerlere gitmeye bayılıyorsunuz, benimse insana ihtiyacım var," diyerek vazgeçti. Gerçekten de biz her zaman insanlardan en uzak, yaban hayatına

50 Lenin'in yokluğunda Menşevik bir politika güden Merkez Komitesinin uzlaşmacı kısmının benimsediği önergeye bu isim verilmişti. Önergenin yirmi altı karar maddesi vardı, ancak *İskra*'nın 25 Ağustos 1904 tarihli 72. sayısında sadece on tanesi yayınlanmıştı. Parti'nin, yönetici organının kararlarından haberdar edilmemesini protesto eden Lenin'e yayın kurulunun cevabında, Plehanov, bölge komitelerinin, liderlerin arasındaki bütün farklılıkları bilmesine gerek olmadığını savunmuştu. "Proletaryayı gruplar arasındaki sayısız farklılıkların yargıcı haline getirmeye çalışmak, her türlü sahte demokrasi biçiminin en kötüsüne meyletmek demektir." (*İskra*, Sayı 53, 25 Kasım 1903) Bu önergenin maddelerinden biri şöyleydi: "Merkez Komitesi şu anda herhangi bir özel kongre toplamaya ve böylesi bir kongre için her türlü ajitasyona kesinlikle karşıdır." –N. Krupskaya

dalan en ıssız patikaları seçiyorduk. Bir sonraki adımımızı düşünmeden bir ay kadar dolaştık. Yorucu bir günün sonunda kendimizi ölü gibi yatağa atıyor ve anında uykuya dalıyorduk.

Çok az paramız vardı. Çoğunlukla yumurta ve peynir gibi soğuk yiyecekler yiyor, yanında şarap ya da kaynak suyu içiyorduk. Doğru dürüst bir akşam yemeği yediğimiz pek yoktu. Sosyal Demokratların müdavimi olduğu küçük bir konaklama yerinde bir işçi bize güzel bir tavsiyede bulundu. "Turistlerle değil, arabacılarla, şoförlerle ve işçilerle yemek yiyin. Hem iki kat daha ucuza gelir, hem de daha çok doyarsınız." Bu tavsiyeye uyduk. Burjuvaziye özenen bazı memur ve esnaf tipler, bir hizmetçiyle aynı masaya oturmaktansa dışarı çıkmaktan tümüyle vazgeçebilir. Bu orta sınıf züppeliği Avrupa'da çok yaygındır. Bol bol demokrasiden dem vururlar, ama –evde değil, şık bir otelde– hizmetçilerle aynı masaya oturmak, dünyada yolunu bulmaya çalışan herhangi bir züppenin hazmedemeyeceği bir şeydir. İşte bunları da düşünerek yemeğini sıradan insanlarla yemek Vladimir İlyiç'e özel bir zevk veriyordu. Büyük bir keyifle yemeğini yerken bu ucuz ama doyurucu yemeklerden övgüyle söz ederdi. Sonra da sırt çantalarımızı yüklenip yolumuza devam ederdik. Çantalar epeyce ağırdı. Vladimir İlyiç'in çantasında kalın bir Fransızca sözlük, benimkinde de çeviri için yeni aldığım, ondan daha hafif sayılmayacak Fransızca bir kitap vardı. Ama sözlük de kitap da yolculuk boyunca bir kez bile açılmadı. Sözlüklere değil, zirvesi karlı yüce dağlara, masmavi göllere ve gürültülü çağlayanlara bakmayı tercih ediyorduk.

Bu bir aylık gezi Vladimir İlyiç'in sinirlerine iyi gelmişti. Sanki dağların kaynak sularında yıkanmış ve alçakça ayak oyunlarıyla örülmüş ağlardan arınmış gibiydi. Ağustos ayını Bogdanov, Olminski ve Pervuhin'le birlikte Lac de Bré kıyısında gözden uzak bir köyde geçirdik. Bogdanov'la faaliyet planını konuştuk, yayın faaliyeti için Lunaçarski, Stepanov ve Bazarov'la işbirliği yapmayı öneriyordu. Yurtdışında kendi yayınımızı çıkarmak ve Rusya'da kongreye dönük ajitasyona başlamak için planlar yaptık.

İlyiç eski neşeli haline geri dönmüştü. Akşamları Bogdanov'lardan döndüğü, dışarıdan gelen heyecanlı havlama seslerinden anlaşılırdı –yanından geçerken zincire bağlı köpeğe sataşmadan duramazdı İlyiç.

Sonbaharda Cenevre'ye geri döndük ve dış mahallelerden daha merkezî bir yere taşındık. Vladimir İlyiç büyük bir kütüphanesi ve çalışmak için mükemmel olanakları olan *Société de Lecture*'e üye oldu. Burada Fransızca, Almanca ve İngilizce birçok gazete ve dergi bulunuyordu. Çalışmak için çok uygun bir yerdi. Çoğu yaşlı profesörlerden oluşan topluluğun üyeleri kütüphaneye nadiren gelirdi. Böylece salonun tamamı İlyiç'e kalır, orada rahatça bir aşağı bir yukarı yürüyerek yazacağı makaleler üzerine düşünür, raflardan istediği kitabı alırdı. Hiçbir Rus yoldaşın oraya gelip "Menşevikler şöyle dedi, şurada şöyle, burada böyle bir oyun çevirdi" diyemeyeceğinden emin, içi rahat olurdu. Burada kafası dağılmadan düşünebilirdi. Üstelik düşünecek çok şey vardı.

Rusya, Japon Savaşı'nı başlatmış, bu da Çarlık monarşisinin bütün kokuşmuşluğunu açıkça gözler önüne sermişti. Bu savaşta sadece Bolşevikler değil, Menşevikler ve hatta liberaller de Rusya'nın yenilgisinden yanaydı. Tabandan gelen bir protesto dalgası yükseliyordu. İşçi sınıfı hareketi yeni bir safhaya girmişti. Polise karşı direnerek gerçekleştirilen kitlesel miting haberleri ve doğrudan polisle işçiler arasında meydana gelen çatışmalara dair haberler daha sık gelmeye başlamıştı.

Yükselen kitlesel devrimci hareket karşısında ufak tefek hizip çekişmeleri artık bizi yakın zaman önce olduğu kadar endişelendirmiyordu. Yine de bu didişmeler zaman zaman çirkin biçimlere bürünebiliyordu. Örneğin Kafkaslar'dan gelen Bolşevik yoldaş Vasilyev, Rusya'daki durum hakkında bilgi vermek istedi. Bunun için yapılan toplantının açılışında Menşevikler bir başkanlık kurulunun seçilmesini talep ettiler. Oysa bu, isteyen her Parti üyesinin gelip dinleyebileceği sıradan bir bilgilendirme toplantısıydı, örgütsel bir toplantı değildi. Menşevikler, her bilgilendirme toplantısı ya da konferansı bir çeşit seçim savaşına dönüştürme-

ye çalışıyor, böylelikle Bolşeviklerin ağzını "demokratik yollar"la kapatmayı umuyorlardı. Sigorta fonuyla ilgili bir konuda, işler göğüs göğüse bir itişmeye ve kavgaya hayli yaklaştı. O kıyamette Bogdanov'un karısı Natalya'nın pelerini yırtılmış, birileri yumrukla yere serilmişti. Ancak yine de tüm bunlar artık bizi eskisi kadar etkilemiyordu.

Şimdi aklımız fikrimiz Rusya'daydı. St. Petersburg'da, Moskova'da, Odessa'da ve diğer başka şehirlerde büyüyüp olgunlaşan işçi hareketi karşısında insan çok büyük bir sorumluluk hissediyordu.

Bütün partiler –Liberaller ve Sosyalist Devrimciler– gerçek renklerini belli etmeye başlamıştı. Tabii Menşevikler de gerçek yüzlerini gösterdiler. Artık Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki ayrım daha belirgin bir hal almıştı.

Vladimir İlyiç, proletaryanın sınıfsal güdülerine, yaratıcı gücüne ve tarihsel ulugörevine [misyon] tam anlamıyla inanıyordu. Bu inanç onda bir günde oluşmuş bir şey değildi; Marx'ın sınıf savaşı kuramını incelediği ve üzerinde düşündüğü, Rusya'nın gerçeklerini incelediği ve eski devrimcilerin fikirleriyle mücadele ederken bireysel militanlığın karşısına sınıf savaşının gücünü koymak gerektiğini öğrendiği yıllar boyunca şekillenmişti. Bilinmeyen bir güce duyulan kör bir inanç değildi bu; proletaryanın gücüne ve emekçilerin kurtuluşu davasındaki büyük görevine duyulan, kökleri derinlerde bir inançtı. Yaşamın gerçeklerinin titizlikle incelenmesi ve derinden kavranmasına dayanan bir inançtı. St. Petersburg proletaryası içinde yürüttüğü çalışma, işçi sınıfının gücüne duyduğu bu inancı gerçek hayattan insanlarla somutlaştırmasına yardımcı olmuştu.

Aralık sonunda Bolşevik *Vperyod* (İleri) gazetesi çıkmaya başladı. Yayın kurulunda Vladimir İlyiç'e ek olarak Olminski ve Orlovski (V. Vorovski) vardı. Kısa bir süre sonra Lunaçarski de yardıma geldi. Onun ateşli makale ve konuşmaları Bolşeviklerin o anki ruh haline çok uygundu.

Rusya'da devrimci hareket büyürken bizim Rusya'yla yazışmalarımız da artıyordu. Bir süre sonra ayda üç yüz mektuba çıktı. O

günler için muazzam bir rakamdı bu. Bunlar İlyiç'e nasıl da zengin bir materyal sunuyordu. İşçi mektuplarını nasıl okuyacağını iyi bilirdi. Odessa'daki taş ocağı işçilerinden gelen bir tanesini hatırlıyorum. Yüklemi öznesi, noktası virgülü olmayan, ama tükenmez bir enerjiyle dolu, zaferle bitecek sona kadar mücadele etmeye hazır, eğitimsiz olduğu belli ellerden çıkmış, topluca yazılmış bir mektuptu bu. Her kelimesi coşkulu, saf ama sarsılmaz bir inanca sahip bir mektuptu. Konusunu hatırlamamakla birlikte görüntüsünü hatırlıyorum –kâğıdını ve ıslak mürekkebini. İlyiç o mektubu defalarca okumuş ve düşüncelere dalarak odada bir aşağı bir yukarı yürümüştü. Odessa'lı taş ocağı işçilerinin İlyiç'e yazması boşa harcanmış bir çaba değildi: Onları en iyi anlayabilecek, doğru kişiye yazmışlardı.

Bu mektuptan birkaç gün sonra, Odessa'lı genç bir propagandacı olan Tanya'dan bir mektup aldık. Odessa'lı zanaatkârlarla yaptıkları bir toplantı hakkında özenli ve ayrıntılı bilgiler sunuyordu. İlyiç bu mektubu da okudu ve hemen Tanya'ya cevap yazmaya koyuldu. "Mektubunuz için teşekkürler. Daha sık yazın. Sıradan *günlük* faaliyetleri anlatan mektuplar bizim için son derece önemli. Ne yazık ki böyle çok az mektup alıyoruz."

Hemen hemen her mektupta İlyiç, Rusya'daki yoldaşlardan bize daha fazla bağlantı sağlamalarını istiyordu. Gusev'e "Devrimci bir örgütün gücü, kurduğu bağlantı sayısındadır," diye yazmış ve ondan, yurtdışındaki Bolşevik merkezini gençlerle ilişkiye geçirmesini istemişti. "Kimilerimiz gençliğe karşı aptalca, cahilce, Oblomov'vari bir korku duyuyoruz," diye yazmıştı. Aynı şekilde, o sırada ülkede bulunan ve Samara'dan tanıdığı eski dostu Aleksey Preobrajenski'ye yazarak kendisinin köylülerle temasını sağlamasını istemişti. St. Petersburg'daki yoldaşlardan, işçilerin mektuplarını kısaltmadan, özgün halleriyle yurtdışındaki Merkeze göndermelerini talep etti. Bu mektuplar İlyiç'e, devrimin yükselip yaklaştığını diğer her şeyden daha açık bir biçimde anlatıyordu. Bin Dokuz Yüz Beş kapıdaydı.

VIII

1905 Yılı: Göçmen Hayatı

Daha Kasım 1904'te yazdığı *Zemtsvo Kampanyası ve "İskra'nın" Planı* kitapçığında ve bunu takiben *Vperyod*'un 1-3. sayılarında çıkan makalelerinde İlyiç, kitlelerin özgürlük için vereceği gerçek ve açık mücadele saatinin yaklaşmakta olduğunu yazmıştı. Devrimci dalganın yükseldiğini açıkça fark etmişti. Ancak yaklaşan dalgayı fark etmek bir şeydir, devrimin zaten başladığını öğrenmek başka bir şey. Bu nedenle devrimin başladığına dair somut bilgiler içeren 9 Ocak'a[51] dair haberler Cenevre'ye ulaştığında sanki etrafımızdaki her şey değişti, sanki o ana kadar var olan her şey aniden uzak geçmişte kaldı. 9 Ocak olaylarına dair haberler Cenevre'ye ertesi sabah ulaştı. Bize gelmekte olan Lunaçarski'lerle karşılaştığımızda Vladimir İlyiç'le ben kütüphaneye gidiyorduk. Anna Lunaçarskaya'nın görüntüsünü hatırlıyorum, konuşamayacak kadar heyecan içinde olduğundan ancak çaresizce kürk eldivenini sallıyordu. Haberi duyan diğer bütün Bolşevikler gibi biz de içgüdüsel olarak Lepeşinski'lerin göçmen lokantasına gittik. Birbirimize ihtiyacımız vardı. Ama kimsenin ağzından tek kelime

51 9 Ocak 1905'te Gapon isminde bir papazın öncülük ettiği St. Petersburg işçileri, çara bir dilekçe sunmak üzere Kışlık Saray'a doğru barışçıl bir yürüyüş başlattı. Fakat, çarın emriyle yürüyüş kortejine ateş açıldı. O gün binden fazla insan öldürüldü ve beş binden fazla insan yaralandı. Silahsız işçilerin bu şekilde toplu katliamını protesto etmek için, "Kahrolsun otokrasi!" sloganıyla Rusya çapında kitlesel siyasi grevler ve gösteriler başlatıldı. 9 Ocak olayları 1905-1907 devrimini ateşleyen fitil oldu. *–İng. ed.*

çıkmıyordu –öylesine heyecanlıydık. Gergin yüzlerimizle devrimci bir cenaze marşı olan *Kavgada Şehit Düştün*'ü söyledik. Devrimin başladığı, çarlığa inanç prangalarının paramparça edildiği ve "zulmün yıkılacağı, halkın ayaklanacağı, görkemli, güçlü ve özgür..." günlerin yakın olduğu düşüncesiyle herkes mest olmuştu.

O andan sonra Cenevre'deki tüm Rus siyasi göçmenler olarak tuhaf bir hayat sürmeye başladık: Sürekli olarak yerel gazete *Tribune*'ün[52] bir sonraki sayısını beklemekten başka bir şey yapamıyorduk... İlyiç'in düşünceleri tamamen Rusya'ya odaklanmıştı.

Kısa bir süre sonra Gapon Cenevre'ye geldi. Kendisini önce Sosyalist Devrimciler kaptı, bu durum, Gapon kendi adamlarıymış ve St. Petersburg'daki işçi hareketinin tamamı kendi eserleriymiş gibi bir hava yarattı. Gapon'u göklere çıkarıyorlardı, hayli yaygara kopardılar. Gapon o sırada herkesin ilgi odağıydı, İngiliz *Times* gazetesi yazdığı her satır için ona tonla para ödedi.

Gapon Cenevre'ye geldikten bir süre sonra Sosyalist Devrimci bir kadın bir akşam Vladimir İlyiç'i arayıp Gapon'un görüşmek istediğini söyledi. Buluşma bir kafede, "tarafsız" bir bölgede ayarlandı. O gece Vladimir İlyiç ışığı yakmadan odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıp durdu.

Gapon, Rusya'yı sarsan devrimin canlı bir parçasıydı, kendisine özveriyle bağlı işçi sınıfı kitleleriyle yakın bağı olan bir adamdı. Böyle biriyle görüşme olasılığı İlyiç'i heyecanlandırmıştı.

Yoldaşlardan biri, Vladimir İlyiç'in Gapon'la görüşeceğini öğrenince hayrete düştü: İlyiç'in Gapon gibi bir adamla ne işi olurdu?

Elbette insan en baştan bir papazdan herhangi bir fayda gelmeyeceğine hükmederek Gapon'u kolayca bir yana itebilirdi. Plehanov öyle yapmış, Gapon'u çok soğuk karşılamıştı. Ama kitlelerin ne istediğini kavramış olan Lenin'in gücü, devrimi yaşayan bir varlık olarak görmesinde yatıyordu; tıpkı her bir hattını ayrı ayrı inceleyebileceğiniz bir yüz gibi. Kitleleri kavramak ise ancak onlarla temas kurmakla mümkündü. İlyiç, Gapon'un kitleler üzerinde nasıl bir etki doğurmuş olabileceğini öğrenmek için can atıyordu.

52 Cenevre'de Fransızca yayınlanan *La Tribune de Genève* isimli gazete. *–İng. ed.*

Görüşmeden döndükten sonra, Gapon'la ilgili izlenimlerini aktardı. Gapon hâlâ devrim rüzgârının etkisi altındaydı. St. Petersburg'lu işçilerden söz ederken çara ve yardakçılarına ateş püskürüyordu. Öfkesi pek çok açıdan safça olsa bile, ne olursa olsun içtendi. İşçi sınıfı kitlelerinin ruh haline uygundu. "Gerçi öğrenmesi gereken çok şey var," dedi Vladimir İlyiç. "Ona dedim ki, 'Pohpohlamaları dinleme. Çalış, yoksa sonun burası olur.' Ve masanın altını gösterdim."

8 Şubat'ta Vladimir İlyiç, *Vperyod*'un yedinci sayısında şöyle yazdı:

> Umalım da politik bilince sahip olmayan bir insandan devrimci görüşlere sahip birine dönüşmek gibi keskin bir deneyim yaşayan G. Gapon, siyasi bir lider için şart olan o devrimci bakış açıklığını kazanmayı başarabilsin. (*Eserleri*, c. 8, s. 143)

Gapon o açıklığa hiçbir zaman ulaşamadı. Ukraynalı zengin bir köylünün oğluydu ve ailesiyle köyünden hiç kopmamıştı. Köylülerin ihtiyaçlarını biliyordu ve konuşması eğitimsiz emekçi kitlelere hitap edecek şekilde basit ve tanıdıktı. Çok büyük olasılıkla, bu kökeni, taşrayla olan bu bağı başarısının kaynağı olmuştu. Ancak Gapon kadar papaz psikolojisini içselleştirmiş başka birini hayal etmek zordu. Devrimci gruplarla daha önce hiç teması olmamıştı ve doğası gereği devrimci biri değildi, her türlü uzlaşmaya yatkın kurnaz bir papazdı. Bir keresinde şöyle demişti: "Bir ara şüpheye düştüm, inancım sarsılmaya başladı. Çok hastalandım ve Kırım'a gittim. Orada keşiş hayatı sürdüğü söylenen yaşlı bir adam vardı. İnancımı güçlendirmek için onu görmeye gittim. Yaşlı adama vardım. İnsanlar bir dere boyunda toplanmıştı ve yaşlı adam ibadetlerini sağlıyordu. Derede, Aziz George'un atının basmış olduğu varsayılan küçük bir çukur vardı. Saçmalıktı bu tabii. Ama, dedim kendi kendime, konu şu ki bu adamın çok derin bir inancı var. Hayır dualarını almak için ibadetin ardından yanına çıktım. Cüppesini çıkarıp dedi ki: 'Şurada bir mum dükkânı açtık. İyi iş yapıyor!' Al sana inanç! Kendimi eve dar attım. O zamanlar sanatçı bir arkadaşım

vardı, Vereşçagin. Bana dedi ki: 'Neden bu papazlık işini bırakmıyorsun!' Düşündüm –eh, köyde saygın bir ailem var, babam köyün muhtarı, herkes ona saygı duyuyor. Bu sefer herkes onu parmağıyla gösterip 'Oğlun cübbeyi atmış,' diyecek. Yok, bunu yapamazdım."

Bu hikâye Gapon'u çok iyi anlatıyordu.

Okuyup çalışma konusunda iyi değildi. Atış talimi ve at sürmeyi öğrenmek için bolca zaman harcadı, ama kitaplarla arası yoktu. Doğrudur, Vladimir İlyiç'in tavsiyesiyle Plehanov'un eserlerini okumaya başlamıştı, ama bunu sadece görev icabı yapıyordu. Kitap okuyarak bir şeyler öğrenemiyordu. Hayattan da öğrenemiyordu. Papazlık zihniyeti onu kör etmişti. Rusya'ya döndüğünde ajan provokatör eylemlerin batağına saplandı.

Devrimin ilk günlerinden itibaren İlyiç her şeyi açık bir bakış açısıyla görmüştü. Hareketin artık çığ gibi büyüyeceğini, devrimcilerin yarı yolda durmayacağını, işçilerin otokrasiye karşı savaşta kendilerini öne atacağını fark etmişti. Kazanacaklar mı, kaybedecekler mi; bunu mücadelenin sonucu belirleyecekti. Kazanmak için iyi silahlanmaları gerekiyordu.

İlyiç'in belli bir anda işçi sınıfının ruh halini derinden algılayabilmek gibi olağanüstü bir yeteneği vardı.

Henüz harekete geçmemiş liberal burjuvazinin peşine takılan Menşevikler devrimin "zincirlerini çözmekten" söz ededursun, İlyiç, işçilerin çoktan sonuna kadar savaşmaya kararlı olduğunu anlamıştı ve onların yanındaydı. Yarı yolda durulmaması gerektiğini, bunun işçi sınıfında moral bozukluğu yaratacağını, davaya inanılmaz derecede zarar vereceğini ve bu yüzden asla akla dahi getirilmemesi gerektiğini biliyordu. 1905 Devrimi'nde işçi sınıfının yenildiğini ama ezilmediğini tarih gösterdi. Mücadele etme iradesi kırılmamıştı. İşte Lenin'i "tek taraflı" düşünmekle suçlayan ve yenilgiden sonra "silaha başvurulmamalıydı" demek dışında söyleyecek daha iyi bir şeyi olmayan kimilerinin anlayamadığı şey buydu. Sınıfa sadakat söz konusu ise silaha başvurmamak imkânsızdı, öncülük edenlerin kendi sınıflarını yüz üstü bırakması mümkün değildi.

Ve İlyiç sürekli olarak işçi sınıfının öncüsünü –Parti'yi– mücadele etmeye, örgütlenmeye ve kitlelerin silahlandırılması için çalışmaya çağırıyordu. *Vperyod*'daki yazıları ve Rusya'ya yazdığı mektuplarda bu konudan söz ediyordu.

Şubat başında yazdığı ve her bir satırı lafı bırakıp eyleme geçmek için açık bir çağrı olan *Devrimi Örgütlemeli miyiz?* makalesinde, "9 Ocak 1905, proletaryanın devrimci enerjisinin bütün muazzam kaynaklarını ve aynı zamanda da Sosyal Demokrat örgütün kesin anlamda yetersizliğini açığa çıkardı," diyordu Vladimir İlyiç. (*Eserleri*, c. 8, s. 144)

İlyiç yalnızca Marx ve Engels'in devrim ve ayaklanma hakkında yazdıklarını büyük bir dikkatle yeniden okuyup inceleyerek bunlar üzerinde düşünmekle kalmamış, aynı zamanda, savaş sanatını ele alan birçok kitap okuyup silahlı ayaklanma teknikleri ve örgütlenmesi üzerine de kapsamlı bir çalışma yapmıştı. Bu konuya herkesin düşündüğünden daha fazla kafa patlatmıştı. Partizan savaşında hücum kıtaları, "beşli ve onlu" birlikler üzerine olan konuşması, işin ehli olmayan birinin boş konuşması değil, üzerinde iyi düşünülmüş bir planın parçalarıydı.

Société de Lecture'ün kütüphanecisi, çamurdan korunmak için ucuz pantolonunun paçalarını İsviçre usulü kıvırmış bir Rus devrimcisinin (paçalarını açmayı unuturdu) her sabah gelip önceki günden kalan barikat savaşları ya da hücum teknikleri üzerine bir kitabı alışına, pencere kenarında her zamanki yerine oturuşuna, seyrek saçlarını alışkanlıkla hafifçe sıvazlamasına ve okumaya dalmasına tanıktır. Arada yerinden kalkıp bilinmedik bir terime bakmak için büyük bir sözlüğü yerinden indirir, ileri geri birkaç adım atar, sonra sandalyesine geri oturur ve dörde bölünmüş kâğıtlara küçük el yazısıyla hızlı hızlı yazmaya verirdi kendini.

Bolşevikler Rusya'ya silah gönderebilmenin olası tüm yollarını arıyordu, ama bunlar ancak okyanusta bir damlaydı. Rusya'da (St. Petersburg) bir Savaş Komitesi kurulmuştu, ama ağır çalışıyordu. İlyiç, St. Petersburg'a şöyle yazdı:

> Böylesi bir konuda en son ihtiyacımız olan şey tasarılardır, Savaş Komitesinin işlevi ve hakları üzerine konuşmak ve tartışmaktır. İhtiyacımız olan şey güçlü bir enerji, daha çok enerjidir. Altı aydır bombalardan söz edilmesine karşın hâlâ tek bir bombanın dahi yapılmamış olması beni dehşete düşürüyor, kesinlikle dehşete düşürüyor. Üstelik en çok konuşanlar, en bilgili olanlar... Gençliğe gidin, beyler! Yegâne kurtuluş yolu bu. Aksi halde, sözüme güvenin, geç kalmış olacaksınız (bunu ayan beyan görebiliyorum) ve elinizde 'bilimsel' hesaplarınız, planlarınız, çizimleriniz, tasarılarınız, mükemmel reçeteler olacak, ama örgütünüz ve yapacak hiçbir şeyiniz olmayacak... Tanrı aşkına, boşverin bu biçimciliği ve tasarıları, bütün o 'işlevler, haklar ve imtiyazlar'ın cehenneme kadar yolu var. (*Eserleri*, c. 9, s. 315, 316)

Aslında, Bolşevikler silahlı ayaklanmayı hazırlama yolunda çok şey yaptı. Her an hayatlarını tehlikeye atarak muhteşem kahramanlık örnekleri gösterdiler. Silahlı ayaklanmaya hazırlık –işte, Bolşeviklerin sloganı buydu. Gapon da bir silahlı ayaklanmadan söz ediyordu. Gelişinden kısa süre sonra devrimci partiler arasında bir savaş ittifakı teklifi sunmuştu. *Vperyod*'un 8 Şubat 1905 tarihli 7. sayısında Vladimir İlyiç, Gapon'un bu teklifini değerlendirmiş ve genel olarak savaş ittifakları sorununu ayrıntılarıyla incelemişti.

St. Petersburg işçilerine silah sağlama işini Gapon üstlendi. Her türlü bağış onun emrine verilmişti ve o da bu parayı İngiltere'den silah satın almak için kullanıyordu. Sonunda bütün ayarlamalar yapılmıştı. Silahları taşıyacak ve Rus sınırı yakınındaki adalardan birine indirecek *John Grafton* adında bir gemi bulunmuş ve kaptanıyla anlaşmaya varılmıştı. Gizli taşımacılığın nasıl yapıldığı hakkında Gapon'un hiçbir fikri yoktu, bunu olduğundan daha basit bir iş sanıyordu. Bizden sahte bir pasaportla gizli adresleri alıp işi örgütlemek için St. Petersburg'a doğru yola çıktı. Vladimir İlyiç için bütün bu girişim, lafı bırakıp eyleme geçmek anlamına geliyordu. Her ne pahasına olursa olsun bu silahlar işçilerin eline geçmeliydi. Ancak girişim suya düştü. *Grafton* karaya oturdu ve

söz konusu adaya ulaşmanın imkânsız olduğu ortaya çıktı. Gapon, St. Petersburg'da herhangi bir şey yapabilecek durumda değildi. İşçi varoşlarında saklanması ve takma adla yaşaması gerekiyordu. İnsanlarla temasa geçmek son derece zorlaşmıştı. Kaçak silahları teslim alma işini üstlenecek Sosyalist Devrimcilerin adresleri ise uydurma çıkmıştı. Adaya adamlarını gönderebilenler yalnızca Bolşevikler olmuştu. Bütün bunlar Gapon üzerinde yıkıcı bir etki yarattı. Hiçbir tehlikeye girmeden kalabalıklara hitap etmek bir şeydi, kimselere görünmeye cesaret edemeden yarı aç bir şekilde yeraltında yaşamak bambaşka bir şeydi. Gizli silah naklini örgütlemek için insanın tamamen farklı bir devrimci mayaya, mutlak gizlilik altında her türlü fedakârlığı yapmaya hazır bir ruha sahip olması gerekiyordu.

İlyiç'in ön plana çıkardığı bir diğer slogan da köylülerin toprak için verdiği mücadeleyi desteklemeye yönelikti. Böylece işçi sınıfı ve köylülük mücadele içinde birbirine yaslanabilecekti. Vladimir İlyiç köylü sorununa her zaman büyük önem verirdi. İkinci Kongredeki Parti programı tartışmalarında Vladimir İlyiç, 1861 reformuyla ellerinden alınan *otrezki*'yi[53] köylülere iade etme sloganını öne çıkarmış ve hararetle savunmuştu.

Köylüleri kazanmak için, onların en yakıcı ihtiyacını karşılayacak somut bir talebi öne sürmek gerektiğine inanıyordu. Tıpkı Sosyal Demokratların işçiler arasında ajitasyona başlarken çay molası, çalışma saatlerinin kısaltılması ve ücretlerin zamanında ödenmesi kampanyalarını yürütmeleri gibi, köylüler de somut bir slogan etrafında toplanmalıydı.

1905 yılında yaşanan olaylar İlyiç'i bu sorunu yeniden gözden geçirmeye itti. Özünde köyle temasını koparmamış bir köylü olan Gapon, *Potemkin*'den bir denizci olan Matyuşenko ve taşrada neler olup bittiğine dair ilk elden bilgiye sahip Rusya'dan gelen birkaç işçiyle yaptığı konuşmalar İlyiç'e *otrezki* sloganının artık ye-

53 1861 Reformu'nda Rusya'da serflerin azat edilmesi sırasında toprak sahipleri tarafından yapılan "toprak gasbları"nı ifade etmek için kullanılan Rusça kelimedir. Toprak sahipleri en iyi toprak ve otlakları köylülerin elinden almıştır. *–İng. ed.*

terli olmadığını, daha kapsamlı bir slogan gerektiğini göstermişti: toprak sahiplerinin mülklerine, çarlığa ve kiliseye ait topraklara el koymaya dönük bir çağrı. Bir zamanlar Vladimir İlyiç istatistik başvuru kitaplarını boşuna derinlemesine incelememiş, köy ile kent, küçük sanayi ile büyük sanayi, işçi sınıfı ile köylülük arasındaki ekonomik bağları ayrıntılarına kadar boşuna araştırmamıştı. Şimdi bu ekonomik bağın, proletaryaya, köylülük üzerinde kullanacağı güçlü bir siyasi kaldıraç olarak hizmet edebileceği zamanın geldiğini görmüştü. Proletaryanın kalıcı ve tutarlı anlamda yegâne devrimci sınıf olduğunu biliyordu.

Yaşadığımız gülünç bir olayı hatırlıyorum. Gapon bir keresinde Vladimir İlyiç'ten kaleme aldığı bir vaaz metnini dinlemesini istemişti. Büyük bir coşkuyla okumaya başladı. Vaazı çara karşı küçük düşürücü sözlerle doluydu. Sözlerinin bir yerinde "Çar istemiyoruz," diyordu, "toprağın sadece tek bir efendisi olsun –Tanrı, ve sizler de hepiniz, onun kiracılarısınız!" (O zamanlar köylü hareketinin temel hedefi hâlâ toprak kiralarını düşürmekti.) Vladimir İlyiç bunu işitince bir kahkaha koyuverdi. Konuşmanın üslubu safça olsa da Gapon'un kitlelere bu kadar yakın olmasını sağlayan özelliklerini, son derece çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyordu: Kendisi de bir köylü olarak, hâlâ yarı köylü konumundaki işçilerin içindeki o çok eskilere dayanan toprak tutkusunu harekete geçirmişti.

Vladimir İlyiç'in kahkahası Gapon'u rahatsız etmişti. "Yanlışım varsa söyleyin düzelteyim," dedi. Vladimir İlyiç anında ciddileşti. "Korkarım ki bunun bir yararı olmaz," dedi. "Benim düşüncelerim tamamen farklı. Siz kendinize göre, kendi tarzınızda yazın."

Hatırladığım bir sahne daha var. Üçüncü Kongre sonrasıydı; *Potemkin* isyanı sonrası. Mürettebat Romanya'da hapsedilmişti ve çok zor durumdaydı. Gapon, anılarının yayınlanması karşılığında bol para kazanmıştı. Bir de devrim davası için toplanan bağışlar vardı. Günlerce ortalıkta koşturup *Potemkin*'deki askerler için giysi satın almıştı. İsyanın önde gelen aktörlerinden biri olan Matyuşenko Cenevre'ye geldi. Gapon'la hemen arkadaş oldular. Etle tırnak gibi birbirlerine bağlandılar.

Aynı günlerde Moskova'dan genç bir adam gelmişti (şimdi adını unuttum). Sosyal Demokratlara yeni katılmış, bir kitapçıda tezgâhtarlık yapan, kırmızı yanaklı genç biriydi. Parti'nin bir siparişini ulaştırmak için gelmişti. Bize nasıl ve neden Sosyal Demokrat olduğunu anlattıktan sonra, Sosyal Demokrat Parti programının neden doğru olduğunu düşündüğünü davaya yeni kazanılmış bir mürit heyecanıyla ayrıntılandırmaya başladı. Vladimir İlyiç sıkılıp kütüphaneye gitti ve genç adama çay sunma ve ondan mümkün olduğunca fazla bilgi alma işini bana bıraktı. Genç adam programı açımlamaya devam ediyordu. Tam o sırada Gapon ve Matyuşenko geldi. Ben onlara çay getirmek üzereyken genç adam *otrezki* maddesine gelmişti. İlgili program maddesini ve köylülerin *otrezki*'yi geri alma mücadelesinin ötesine geçmemesi gerektiğine dair genç adamın fikirlerini duyan Matyuşenko sinirlenerek bağırdı: "Bütün topraklar halka!"

Tam o sırada İlyiç dönmüş olmasa işler nerelere varırdı, bilmiyorum. Tartışma konusunu hemen anladı, ama konuya girmek yerine Gapon'la Matyuşenko'yu alıp odasına götürdü. Ben de genç adamdan mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kurtuldum.

Köylüler arasında coşkulu bir devrimci hareket yükselmekteydi. Tammerfors'ta toplanan Aralık Kongresinde İlyiç, *otrezki* maddesinin programdan tamamen çıkarılması için önerge verdi. Bunun yerine programa, toprak sahiplerine, devlete, kiliseye, manastırlara ve çarlığa ait topraklara el konması dahil, köylü hareketinin devrimci taleplerinin desteklenmesi yönünde bir madde eklendi.

O sıralarda çok etkili bir kişilik olan Alman Sosyal Demokrat Kautsky'nin olaya farklı bir bakışı vardı. *Neue Zeit*'a[54], Rusya'daki kentli devrimci hareketin köylüler ile toprak sahipleri arasındaki ilişkilerde taraf sız kalması gerektiğini yazmıştı.

Bugün Kautsky işçi sınıfı davasının en büyük hainlerinden biridir, ama o zamanlar devrimci bir Sosyal Demokrat olduğu düşü-

54 1883-1923 arasında yayınlanan Alman Sosyal Demokratlarının kuramsal yayın organı. Kurulduğu günden 1917'ye kadar baş editörü Kautsky idi. Yayın hayatı 1923'te son buldu. *–İng. ed.*

nülüyordu. 1890'ların sonunda, bir başka Alman Sosyal Demokrat olan Bernstein, Marksizme karşı bayrak açıp Marx'ın öğretilerinin gözden geçirilmesi gerektiğini, bunların büyük kısmının güncelliğini yitirdiğini ve hedefin (sosyalizmin) hiçbir şey, hareketin ise her şey olduğunu kanıtlamaya kalktığında, Kautsky, Marx'ın öğretilerini savunarak ona karşı çıkmıştı. Yani Kautsky o günlerde Marx'ın en devrimci ve tutarlı taraftarlarından biri olma şöhretine sahipti. Yine de Kautsky'nin bu iddiası, Rus devriminin ancak köylülerin desteğiyle kazanılabileceğine dair İlyiç'in inancını sarsmadı.

Kautsky'nin iddiası, İlyiç'i, onun Marx ve Engels'in görüşlerini doğru temsil edip etmediğini sorgulamaya yöneltti. Bu kapsamda 1848'de Amerika'daki toprak reformu hareketi üzerine Marx'ın ve 1885'te Engels'in Henry George[55] hakkındaki görüşlerini incelemeye başladı. Nisan'da "Amerikan 'Yeniden Paylaşım'ı Üzerine Marx'ın Düşünceleri" isimli makalesini yayınladı. Bu makalesi şu sözlerle biter:

> Köylülüğün Rusya'daki kadar acı çektiği, baskı gördüğü ve aşağılandığı başka bir ülke bulmak zordur. Köylülüğün karşılaştığı bu baskı ne kadar korkunç olursa, uyanışları da o kadar güçlü, devrimci hamleleri o kadar yenilmez olacaktır. Bu köhne, lanetli, feodal, despot ve aşağılık Rusya'dan geriye taş üstünde taş bırakmayıncaya; cesur ve özgür insanlardan oluşan yeni bir kuşak yaratıncaya; proletaryanın sosyalizm için verdiği mücadelenin, içinde genişleyip kendine alan açacağı yeni bir cumhuriyetçi ülke kuruncaya kadar, bu hamleyi tüm gücüyle desteklemek, sınıf bilincine sahip devrimci proletaryanın görevidir. (*Eserleri*, c. 8, s. 300)

Cenevre'deki Bolşevik merkezi, Rus siyasi göçmenlerinin oturduğu bir cadde olan meşhur *Rue de Carouge* ile Arve nehrinin köşesindeydi. *Vperyod*'un yayına hazırlandığı ve dağıtıldığı ofisler, Lepeşinski'lerin Bolşevik lokantası ve Bonç-Bruyeviç'ler, Lyadov'lar (Mandelstam'lar) ile İlyin'lerin daireleri aynı binaday-

55 1839-97 arasında yaşamış olan Amerikalı ekonomist, *Progress and Poverty*'nin (İlerleme ve Yoksulluk) yazarı. Toprağın millileştirilmesinin ve onu kullananlara kiralanmasının bütün sosyal sıkıntıların ilacı olacağına inanıyordu. *–İng. ed.*

dı. Orlovski, Olminski ve başkaları Bonç-Bruyeviç'lerin düzenli ziyaretçilerindendi. Rusya'dan dönen Bogdanov, Lunaçarski'nin Cenevre'ye gelip *Vperyod*'un yayın kuruluna katılmasını ayarlamıştı. Lunaçarski ne kadar parlak bir konuşmacı olduğunu hemen gösterdi, Bolşevik safları güçlendirmek için çok çalıştı. Vladimir İlyiç onunla çok yakın dost olmuştu, onunla birlikte olmaktan zevk alırdı. *Vperyod*'cularla görüş ayrılığına düştüğünde bile bu tavrından vazgeçmedi. Doğrusu, Lunaçarski de Lenin'le birlikte olduğunda her zamankinden daha neşeli ve şakacı olurdu. Hatırladığım bir olay var; sanırım 1919 ya da 1920'ydi, cepheye yaptığı bir ziyaretten dönen Lunaçarski izlenimlerini Vladimir İlyiç'e anlatırken, onu dinleyen İlyiç'in gözleri parlıyordu.

Lunaçarski, Vorovski ve Olminski, *Vperyod*'un, yüksek nitelikli takviye güçleriydi. İşletme müdürü konumundaki Vladimir Bonç-Bruyeviç'in yüzü hep sevinçle parlar, hep muhteşem planların peşinde koşar, matbaa işleri hiç bitmezdi.

Bolşevikler hemen her akşam Café Landolt'ta buluşur, bir bardak birayla saatlerce oturup Rusya'daki olayları konuşur ve planlar yaparlardı.

Pek çok yoldaş Rusya'ya gitmek üzere yola çıkmıştı ve daha pek çoğu da yola çıkmaya hazırlanıyordu.

Rusya'da Üçüncü Kongrenin toplanması yönünde bir hareketlilik vardı. İkinci Kongreden beri orada birçok değişiklik yaşanmış, günlük mücadelede ortaya çıkan yeni sorunlar kongreyi mutlak anlamda bir zorunluluk haline getirmişti. Komitelerin çoğu kongrenin toplanmasından yanaydı. Bir Çoğunluk Komiteleri Bürosu[56]

56 Uzlaşmacı Menşevik Merkez Komitesi ısrarla kongrenin toplanmasına karşı çıkıp genel olarak Parti'nin iradesini yansıtmadığından, "çoğunluk" platformunda, yani Bolşevik platformda yer alan çoğunluk. Ağustos 1904'te Cenevre'de yapılan "Yirmi İkiler Konferansı" sırasında Üçüncü Parti Kongresinin toplanması için kampanya yürütmek üzere Bolşevik bir organ kurulması kararlaştırılmıştı. Bu konferansta aday gösterilenler (Gusev, Bogdanov, Zemlyaçka, Litvinov ve Lyadov) daha sonra Rusya'da toplanan üç gizli konferansta desteklendi. Bunlar Kuzey, Güney ve Kafkas konferanslarıydı. Böylece bir Çoğunluk Komiteleri Bürosu kuruldu. Bu büro, Kongrenin toplanması yönünde ajitasyon çalışması yapmanın yanı sıra, Rusya'daki Bolşevik örgütün pratik işlerini de yönetiyordu. –N. Krupskaya

kuruldu. Merkez Komitesi, aralarında Menşeviklerin de olduğu birçok yeni üye seçmişti. Çoğunluğu uzlaşmacı olan bir yapıdaydı ve Üçüncü Kongrenin toplanmasını ellerinden gelen her şekilde engelliyorlardı. Leonid Andreyev'in Moskova'daki dairesinde yapılan Merkez Komitesi baskınından sonra Komitenin tutuklanmayan üyeleri kongrenin toplanmasına rıza gösterdiler.

Kongre Londra'da gerçekleştirildi. Bolşeviklerin burada bariz bir çoğunluğu vardı, bu durumda Menşevikler geri çekildi ve delegeleri, Cenevre'de kendi konferanslarını gerçekleştirdi.

Rusya'dan gelen Merkez Komitesi delegeleri "Yaz" (Mark – Lyubimov) ve "Kış" (Krasin) idi. Mark son derece kasvetli bir ruh halindeydi, Krasin ise sanki hiçbir şey olmamış gibi görünüyordu. Delegeler uzlaşmacı tutumundan dolayı Merkez Komitesine şiddetle saldırdı. Mark suratını asmış, fırtına yüklü karabulutlar kadar karanlık, hiçbir şey söylemeden oturuyordu. Krasin de konuşmuyor, bütün o zehir zemberek konuşmalar sanki onu zerre kadar ilgilendirmiyormuş gibi eli çenesinde, hiç istifini bozmadan oturuyordu. Sırası gelince, suçlamaların sözünü dahi etmeden sakin bir sesle konuşmasını yaptı. Söylenecek başka bir şeyin kalmadığını, önceden uzlaşmacı eğilimleri olsa bile bunların artık geride kaldığını, bundan sonra Bolşeviklerin yanında yer aldığını ve sonuna kadar onlarla aynı safta yürüyeceğini herkes anlamıştı.

Parti üyeleri bugün Krasin'in 1905 Devrimi sırasında mücadele saflarının silahlanmasına yardım edip yeraltı savaş örgütünün eğitimini yönlendirerek üstlendiği büyük ve önemli görevi biliyor. Bütün bunlar gizlilik içerisinde, gürültüsüz patırtısız yerine getirilmişti ve tamamlanmaları için harcanan enerji çok büyüktü. Vladimir İlyiç bunları herkesten çok daha iyi bilirdi ve o zamandan beri Krasin'e hep değer vermiştir.

Kafkaslar'dan dört kişi gelmişti: Miha Tskhakaya, Alyoşa Djaparidze, Leman ve Kamenev. Ancak yalnızca üç kişide temsil yetkisi olmalıydı. Vladimir İlyiç, kimlerin yetkili olduğunu ve üç temsil yetkisine karşılık nasıl olup da dört kişi geldiklerini öğrenmek istedi. Oyların çoğunluğunu kim almıştı? Miha karşı çıktı:

"Kafkaslar'da oylama yapıldığı hiç işitilmiş şey mi! Biz işlerimizi yoldaşça hallederiz. Buraya dördümüz gönderildik, kaç temsil yetkisi olduğunun da bir önemi yok." Miha, Kongrenin en yaşlı üyesi üyesiydi ve açılışı da o yaptı. Polezya Komitesini Lyova Vladimirov temsil ediyordu. Rusya'dayken ona bölünmeyle ilgili sık sık mektup göndermiş ama hiç cevap alamamıştık. Martov'cuların çevirmek üzere oldukları dolapları anlattığımız mektuplara, hangi bildirilerin ne kadar dağıtıldığını, Polezya'da hangi grev ve gösterilerin yapıldığını bildiren cevaplar alıyorduk. Kongrede sağlam bir Bolşevik olduğunu gösterdi.

Rusya'dan gelen diğer delegeler arasında Bogdanov, Postolovski (Vadim), P. P. Rumyantsev, Rikov, Sammer, Zemlyaçka, Litvinov, Skrıpnik, Bur (A. E. Essen), Şklovski ve Kramolnikov vardı.

Kongrede her şey, Rusya'daki işçi hareketinin en yoğun dönemini yaşadığı gerçeğine işaret ediyordu. Silahlı ayaklanma, geçici devrimci hükümet, ayaklanmanın öngününde hükümetin taktiklerine karşı tavrımız, RSDİP'in açık faaliyeti meselesi, köylü hareketine karşı tavrımız, liberallere ve Rus olmayan ulusların Sosyal Demokrat örgütlerine karşı tavrımız, propaganda ve ajitasyon, Parti'den ayrılan grup gibi çeşitli konularda kararlar alındı.

Toprak sorunuyla ilgili konuşmayı Vladimir İlyiç yaptı ve onun önergesi üzerine *otrezki* maddesi açıklamalar kısmına kaydırılırken, öncelikli önem toprak sahiplerine, kiliseye ve çarlığa ait topraklara el konulması sorununa verildi.

Üçüncü Kongrede öne çıkan diğer iki konu, iki merkezlilik ve işçilerle aydınlar arasındaki ilişkilerdi.

İkinci Kongreye egemen olan unsur, Parti için öyle ya da böyle çok şey yapmış, ancak o zamanlar yeni yeni şekillenmekte olan Rusya'daki örgütlerle bağları çok zayıf olan aydınlar ve pratik içerisindeki Partili işçiler olmuştu.

Üçüncü Kongre ise hayli farklı bir özelliğe sahipti. Rusya'daki örgütler çoktan son derece zorlu gizlilik şartları altında faaliyet yürütmeye mecbur gizli yerel komiteler şekline bürünmüştü. Sonuçta işçi hareketi üzerinde büyük bir etkileri olsa da, her yere yayılmış

olan bu komitelerin üyeleri arasında neredeyse hiç işçi yoktu. Komitelerin bildiri ve yönergeleri, artık bir önderliğe sahip olduğunu hisseden işçi sınıfı kitlelerinin ruh halini yansıtıyordu. Bu yüzden bu komiteler işçiler arasında çok tutuluyor ve çoğu için onların faaliyetleri bir gizlilik perdesinin altında yürüyordu. İşçiler genellikle kendi kendilerine, aydınlardan ayrı olarak bir araya gelip hareketin temel sorunlarını tartışıyordu. Odessa'dan elli işçi, Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki temel farkları ortaya koydukları ve bu sorunun tartışıldığı toplantıda tek bir aydının dahi bulunmadığını belirttikleri bir bildiriyi Üçüncü Kongreye göndermişti.

"Komiteciler" genellikle kendilerinden son derece emin insanlardı. Komite çalışmasının kitleler üzerinde ne kadar büyük bir etkisi olduğunu görüyor, kural olarak Parti içi demokrasiyi asla tanımıyorlardı. "Parti içi demokrasi yalnızca polisle sorun çıkmasına neden olur. Hareketle bu haliyle bağımız var zaten," diyordu "komiteciler". İçten içe, yurtdışındaki Parti çalışanlarını hor görüyorlardı. Onlara göre bunların kendi aralarında didişmekten başka yaptıkları pek bir şey yoktu –"Onları Rusya şartlarında çalıştırmak" lazımdı. "Komiteciler", yurtdışındaki Merkezin başatlığına da itiraz ediyorlardı. Yeniliklerden de hoşlanmıyorlardı. Hızla değişen koşullara ayak uydurmaya ne istekliydiler, ne de buna yetenekleri vardı.

"Komiteciler" 1904-5 döneminde büyük işler başarmıştı, ama artan yasal olanaklara ve açık çalışma yöntemlerine uyum sağlamak çoğuna son derece zor geliyordu.

Üçüncü Kongrede hiç işçi yoktu –en azından öne çıkan biri yoktu. Kongreye katılan Babuşkin, o sırada Sibirya'da olan aynı isimdeki işçi değil, hatırladığım kadarıyla bu kod adını kullanan Şklovski'ydi. Buna karşılık "komiteciler" hiç de az değildi. Kongrenin bu yapısı göz önünde tutulmadan kongre tutanaklarının büyük bölümü doğru dürüst anlaşılamaz.

"Yurtdışındaki Merkezi dize getirme" sorunu "komitecilerin" yanı sıra önde gelen Partili işçiler tarafından da ortaya atılmıştı. Merkeze karşı bu muhalefetin başını Bogdanov çekiyordu.

Bu konuda yersiz çok şey söylenmiş, ama Vladimir İlyiç hiçbirini ciddiye almamıştı. Devrimin gelişimiyle birlikte göçmenlerin oluşturduğu Merkezin öneminin her geçen saat azaldığını o da düşünüyordu. Yurtdışındaki günlerinin "sayılı" olduğunu da biliyordu. Öncelikli kaygısı, Rusya'daki Merkez Komitesinin, gelişmelere ilişkin olarak derhal Merkez Yayın Organı'na bilgi vermesi gerekliliğiydi (bundan böyle Merkez Yayın Organı'nın adı *Proletariy* olacak ve şimdilik yurtdışında basılacaktı). Ayrıca Merkez Komitesinin, yurtdışındaki ve Rusya'daki bölümleri arasında düzenli olarak toplantılar yapılmasında ısrar ediyordu.

İşçilerin komitelere çekilmesi daha yakıcı bir sorundu. Vladimir İlyiç bu fikre çok sıcak bakıyordu. Bogdanov, göçmen Merkez üyeleri ve yazarlar da bundan yanaydı. "Komiteciler" ise karşı çıkıyordu. Vladimir İlyiç "komiteciler"le ateşli tartışmalar yaşadı. "Komiteciler" bu konuda bir karar alınmamasında ısrarcıydı –sonuçta işçilerin komitelere çekilmemesi yönünde bir karar alınamayacağı ortadaydı!

Tartışmalar sırasındaki bir konuşmasında Vladimir İlyiç şöyle demişti:

> Sanırım meseleye daha geniş açıdan bakmalıyız. İşçileri komitelere çekmek yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda siyasal bir görevdir. Sınıfsal içgüdüye sahip işçilere biraz politik deneyim kazandırdığınızda sağlam birer Sosyal Demokrat haline geleceklerdir. Ben komitelerimizde her iki aydına karşılık sekiz işçi olmasından yanayım. Komitelere mümkün olduğunca fazla işçinin getirilmesi yönündeki yayınlarımız yetersiz kalıyorsa o zaman böylesi bir tavsiyeyi Kongre adına vermek elverişli bir çözüm olabilir. Eğer Kongrenin açık ve net bir yönergesi olursa, o zaman elinizde demagojiyle mücadele etmek için köktenci bir araç da olacaktır: Bu, kongrenin açık iradesidir. (*Eserleri*, c. 8, s. 376)

Vladimir İlyiç komitelere mümkün olduğunca çok işçi çekme gerekliliğinin üzerinde daha önce de tekrar tekrar durmuştu. Daha 1903'te, *Bir Yoldaşa Mektup*'ta bu konuyu ele almıştı. Şimdi de aynı görüşü kongrede savunurken son derece heyecanlanmış

ve muhaliflerini sıkıştırmıştı. Mihailov (Postolovski) "Demek uygulamada aydınlardan pek az şey beklenirken işçilerden çok daha fazlası bekleniyor," deyince Vladimir İlyiç haykırmıştı: "Çok doğru!" Ama haykırışı "komitecilerin" koro halinde "Yanlış!" diye bağırmaları arasında boğuldu. Rumyantsev "St. Petersburg komitesinde yalnızca bir işçi var, oysa bu komite on beş yıldır faaliyette," deyince Vladimir İlyiç şöyle haykırdı: "Ne büyük bir utanç!"

Daha sonra tartışmalar kapanırken İlyiç şunları söyledi: "Komite üyesi olmaya uygun işçi olmadığını söyleyen insanları sakin sakin oturup dinleyemem. Bu sadece sorunu geçiştirmektir; besbelli sağlıksız bir durumdur. İşçiler komitelere çekilmelidir." Kongrede görüşünün böylesi sert bir itirazla karşılanmasına İlyiç'in fazla üzülmemesinin tek sebebi, yaklaşmakta olan devrimin, komitelerin yapısını daha işçi-yoğun bir hale getiremeyen Parti'nin bu zaafına kökten bir çare getireceğini fark etmiş olmasıydı.

Kongrenin önünde duran bir diğer önemli sorun da propaganda ve ajitasyondu.

Odessa'dan gelen genç bir kadının, "İşçiler komiteden imkânsız şeyler istiyor. Bizden propaganda yapmamızı istiyorlar. Bu mümkün mü? Biz ancak ajitasyon yapabiliriz!" dediğini hatırlıyorum.

Kadının bu ifadesi İlyiç'i oldukça etkilemiş, propaganda üzerine yapılacak büyük bir tartışmaya giriş oluşturmuştu. Zemlyaçka, Miha Tskhakaya ve Desnitski'nin konuşmalarından derlenebileceği gibi eski propaganda biçimleri artık ölmüş, propaganda ajitasyona dönüşmüştü. İşçi sınıfı hareketinin muazzam derecede büyümesiyle birlikte, sözlü propaganda ve hatta bir bütün olarak ajitasyon, hareketin ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Yaygın yayınlara, yaygın bir gazeteye, köylüler ve Rus olmayan uluslar için yayınlara ihtiyaç vardı.

Eski yasadışı örgütün sınırları dahilinde çözülemeyecek bin bir sorun ortaya atıyordu hayat. Bunlarla ancak Rusya'da günlük bir gazete çıkarıp yasal yayıncılık olanaklarını genişleterek başa çıkılabilirdi. Ancak henüz basın özgürlüğü elde edilememişti. Böylece

Rusya'da gizli bir gazete çıkarılmasına ve yaygın gazete işleriyle ilgilenecek bir yazarlar grubu oluşturulmasına karar verildi. Ancak bütün bunların geçici çareler olduğu çok açıktı.

Yükselen devrimci mücadele hakkında Kongrede çok şey söylendi. Polonya ve Kafkaslar'daki olaylarla ilgili kararlar alındı. "Hareket hiç durmaksızın yayılıyor," diyerek başladı sözlerine Urallar'dan gelen delege. "Urallar'ı hareketsiz, durgun bir sınır bölgesi olarak görmekten vazgeçmenin zamanıdır. Lısva'daki siyasi grev, fabrikalardaki sayısız grevler ve bölgede devrimci bir durumun yaşandığını gösteren çok çeşitli göstergeler, örneğin bunlar arasında toprak konusunda ve fabrikalarda şiddet eylemlerine kadar varan kendiliğinden gösterileri sayabiliriz –işte bütün bunlar Urallar'ın büyük bir devrimci hareketin eşiğinde olduğunu bildiriyor. Urallar'daki bu hareketin silahlı ayaklanmaya dönüşmesi kuvvetle muhtemel. İşçilerin bomba kullanıp silah çektiği ilk yer Urallar'dı (Votkinsk şantiyesi idi). Yoldaşlar, Urallar'ı ihmal etmeyin!"

Söylemeye gerek yok; Vladimir İlyiç, Ural delegesiyle uzun uzun sohbet etti.

Genel olarak Üçüncü Kongre, mücadele hattını doğru bir biçimde ortaya koymuştu. Menşevikler ise aynı sorunlar için çok farklı kararlar almıştı. Üçüncü Kongre kararlarıyla Menşevik Konferansından çıkan kararlar arasındaki temel farklılıkları, Vladimir İlyiç, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* isimli kitapçığında ele aldı.

Cenevre'ye döndük. Kamski ve Orlovski ile birlikte kongre tutanaklarını düzenleme komitesine seçilmiştim. Kamski gitti, Orlovski ise çok yoğundu. Kongre tutanaklarının incelenip onaylanması işi, kongrenin ardından delegelerin epey bir çoğunluğunun geldiği Cenevre'de örgütlenmişti. O zamanlar ne stenograflar vardı, ne de özel sekreterler ve tutanaklar iki kongre üyesi tarafından sırasıyla kayıtlara geçirildikten sonra bana iletilmişti. Delegelerin tamamının iyi birer sekreter olduğu söylenemezdi. Söylemeye gerek yok ama kongre tutanaklarının bir rapor haline getirilmesi için de pek zaman yoktu. Cenevre'de bulunan delegelerle birlikte,

Lepeşinski'nin lokantasında bunların üzerinden geçtik. Haliyle hemen her delege kendi düşüncelerinin doğru kaydedilmediğini fark edip metne eklemeler yapmak istedi. Ama buna izin verilmedi. Bu tip değişikliklerin geçerliliği ancak diğer delegeler tarafından kabul gördüğü takdirde düzeltme yapılabilirdi. Bu çok zor bir iştir ve sürtüşme olmadan ilerlemek imkânsızdı. Skripnik tutanakları eve götürmek istedi, bu durumda bunları isteyen herkese vermek gerekeceğini ve ortada hiçbir şey kalmayacağını belirtmem üzerine de bana kızdı ve Merkez Komitesine matbaa harfleriyle yazdığı itiraz yazısını gönderdi.

İş kabataslak tamamlandığında Orlovski tutanakları düzenlemek için epey bir zaman daha harcadı.

Temmuz'da yeni Merkez Komitesinin ilk toplantı tutanakları elimize geçti. Tutanaklarda, Rusya'daki Menşeviklerin *İskra*'yla fikir ayrılıkları olduğu ve onların da bir boykot[57] örgütleyebileceği söyleniyor ve Merkez Komitesinin köylü hareketini destekleme sorununu tartışmış olmasına rağmen henüz bu konuda bir şey yapılmadığı, çünkü Komitenin tarım uzmanlarına danışmak istediği belirtiliyordu.

Mektubun can sıkıcı derecede kısa olması bizi üzmüştü. Merkez Komitesinin faaliyetleriyle ilgili bir sonraki mektup daha da kuruydu. İlyiç çok sinirlenmişti. Kongrede esen o Rusya havasından sonra, insanın kendisini oradaki faaliyetten uzakta hissetmesi her zamankinden daha acı vericiydi.

---

57 Burada 9 Ocak 1905 olaylarından sonra hükümet tarafından atanan ve Senatör Şidlovksi'nin yönettiği komisyona karşı Sosyal Demokratların tavrına atıfta bulunulmaktadır. Komisyon, "St. Petersburg şehrinde ve dış mahallelerde işçilerin arasında var olan memnuniyetsizliğin nedenlerini derhal araştırmak ve bunu ortadan kaldırmak için adım atmak" üzere görevlendirilmişti. Menşevikler bu komisyonla işbirliğinden yanaydı. Buna karşılık Bolşevikler, temsilci seçimlerinde yer almayı ve sınıf bilincine sahip işçileri temsilci olarak seçtirerek komisyona talepler sunmayı gerekli görüyordu. Komisyon bu talepleri karşılamayı reddedecek, böylelikle geniş işçi kitlelerinin huzurunda çarlık hükümeti politikalarının aldatmacası ve ikiyüzlülüğü sergilenmiş olacaktı. Bu talepler arasında komisyon toplantılarının kamuya açık yapılması, toplantı ve basın özgürlüğü, tutuklananların serbest bırakılması vb. vardı. Kampanya, Partimizin St. Petersburg komitesi tarafından büyük bir başarıyla yürütülmüştü. Şidlovski Komisyonu tam bir fiyasko oldu. –N. Krupskaya

Ağustos ortasında yazdığı bir mektupta İlyiç, Merkez Komitesinden "dilsiz gibi davranmayı bırakmalarını" ve içe kapanıp sorunları kendi kendilerine tartışmaktan vazgeçmelerini istedi. "Merkez Komitesinin bir anlamda içsel bir kusuru var," diye yazdı Rusya'daki Komite üyelerine.

Takip eden mektuplarında, merkez yayın organını düzenli biçimde haberdar etme kararına uymadıkları için onlara sertçe çıkıştı.

Ağustos'taki gelişmeleri ele aldığı Eylül mektubunda şöyle diyordu: "Merkez Komitesinde ya da onun temsilcileri arasında kusursuz bir dayanışma beklemek tam bir ütopyadır. Ahbap çavuş toplantısı değil, Parti bu, sevgili dostlarım!"

Gusev'e yazdığı 13 Ekim 1905 tarihli mektubunda, silahlı ayaklanma hazırlıklarıyla eşzamanlı olarak sendikal bir mücadele yürütmenin gerekliliğine dikkat çekiyordu. Ancak bu mücadele Bolşevik ruhla başlatılmalı ve Menşeviklere bu noktada da meydan okumalıydı.

Cenevre ufuklarında basın özgürlüğüyle ilgili müjdeli haberler belirmeye başlamıştı. Yurtdışında yasadışı olarak bastırılan kitapçıkların yasal basımını yapmak isteyen yayıncılar birbirleriyle yarışıyordu. Odessa'lı Burevestnik, Malih ve daha başka yayınevlerinin hepsi kendileriyle çalışmamızı teklif ediyordu.

Merkez Komitesi bizden kimseyle bir sözleşme yapmamamızı istedi. Kendi matbaalarını kurmayı planlıyorlardı.

Ekim ayının başında aniden, İlyiç'in Merkez Komitesiyle toplantı yapmak üzere Finlandiya'ya gitmesi meselesi ortaya çıkmış, ancak olayların gelişimi bu planda değişiklik yapılmasına neden olmuştu. Vladimir İlyiç, Rusya'ya gitme niyetindeydi. Ben iki hafta daha Cenevre'de kalıp işleri toparlayacaktım. İlyiç'in belge ve yazışmalarını ayıklayıp zarflara koymasına yardım ettim. O, her zarfın üzerine içindekilerin ne olduğunu belirten bir not yazdı. Bütün bunları bir valize koyup güvenli bir biçimde saklaması için, sanırım, Karpinski'ye verdik. Bu valiz yıllarca korundu ve İlyiç'in ölümünün ardından Lenin Enstitüsü'ne iletildi. İçinde Parti tarihine berrak bir ışık tutan çok sayıda belge ve mektup barındırmaktadır.

Eylül'de İlyiç Merkez Komitesine şöyle yazdı:

> Plehanov'a ilişkin olarak size bilginiz olsun diye buralardaki söylentileri iletiyorum. Kendisini Enternasyonal Bürosuna teşhir ettiğimiz için bize çok kızgın. *Bir Sosyal Demokrat'ın Günlüğü*'nün ikinci sayısında ağzına geleni söylemiş. Bazı söylentilere göre kendi gazetesini çıkarmayı planlıyormuş, bazıları da *İskra*'ya döneceğini söylüyor. Sonuç şu: Kendi adımıza ona olan güvenimiz gittikçe azalıyor. (Lenin, *Derleme*, V, s. 507)

8 Ekim'de İlyiç şöyle devam ediyordu: "Sizden samimiyetle rica ediyorum. Lütfen Plehanov fikrinden vazgeçip çoğunluk[58] arasından seçeceğiniz kendi delegenizi görevlendirin... Orlovski'yi görevlendirmek iyi olabilir." (*Eserleri*, c. 34, s. 302)

Ancak tam İlyiç'in ayrılacağı sırada, Rusya'da bir günlük gazete çıkarma olasılığına dair haberler gelince, Plehanov'a samimi bir mektup yazarak katkıda bulunması için ısrar etti. "Devrimin kendisi bizim taktik farklılıklarımızı inanılmaz bir hızla silip atacak ... Bütün bunlar *yeni bir zemin* oluşturacak ve o zeminde geçmişi unutup gerçek ve canlı bir dava için birlikte çalışmak daha kolay olacak." (*Eserleri*, c. 34, s. 316) İlyiç mektubunu Plehanov'a görüşme teklif ederek bitirdi. O görüşmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini hatırlamıyorum. Muhtemelen gerçekleşmedi, yoksa böylesi bir olayı unutmam zor olurdu.

Plehanov 1905'te Rusya'ya gitmedi.

İlyiç, 26 Ekim tarihli mektubunda Rusya'ya dönüşüyle ilgili ayrıntılı düzenlemelerden söz ediyordu. "İnanılmaz! Rusya'da devrimimiz muhteşem gidiyor!" diye yazmıştı. Ayaklanmanın zamanlaması ile ilgili bir soruya ise şöyle yanıt vermişti: "*Ben olsam ayaklanmayı bahara ertelerdim. Ama bize soran olmayacak zaten.*"

---

58 Burada İkinci Enternasyonal'in Uluslararası Sosyalist Bürosuna gönderilecek delegeden söz edilmektedir. *–İng. ed.*

IX

St. Petersburg'a Dönüş

Vladimir İlyiç'i Stockholm'de biri karşılayacak ve ülkeye girip St. Petersburg'a yerleşebilmesi için ona başka bir isme düzenlenmiş belgeler verecekti. Fakat günler geçmesine rağmen bu kişi ortaya çıkmadı. Rusya'da devrimci eylemler giderek daha da sertleşirken Vladimir İlyiç hiçbir şey yapmadan oturup beklemek zorunda kalmıştı. Stockholm'de iki hafta bekledikten sonra, Kasım başında Rusya'ya geçti. Cenevre'deki bütün işleri yoluna koyduktan sonra, on gün içinde ben de onu takip ettim. Bir polis ajanı Stockholm'de benimle birlikte gemiye bindi ve ardından da Hanko'dan Helsinki'ye kadar trende peşimi bırakmadı. Finlandiya'da devrim çoktan almış başını gidiyordu. Buradan St. Petersburg'a telgraf çekmek istedim, ama postanede neşeyle gülümseyen Fin kız bana telgraf kabul edemeyeceğini çünkü posta ve telgraf işçilerinin grevde olduğunu söyledi. Tren vagonlarında herkes yüksek sesle ve heyecanla konuşuyordu. Her nedense Almanca konuşan Finlandiyalı bir Aktivist[59] ile sohbete giriştim. Devrimin başarısını anlatmaya koyuldu. "Bütün ajanları yakalayıp içeri tıktık," dedi. Bakışlarım peşimden gelen ajana doğru kaydı. "Evet, ama yerlerine başkaları gelebilir," dedim gülerek ve anlamlı anlamlı benimkine baktım. Fin hemen durumu kavradı. "Aa, fark

59 Fin Aktif Direniş Partisi. "Aktif direniş" yoluyla Finlandiya'nın özerkliğini geri kazanma ve hatta Rusya'dan tamamen ayrılmasını sağlama amacı güden köktenci bir burjuva parti. Mücadele yöntemlerinde Sosyalist Devrimcilerle yakın ilişkideydiler, hatta resmi bir anlaşmaları dahi vardı. Aktivistler, 1905 Devrimi'nden sonra sahneden çekilip 1917'de Beyazların yanında yer aldı. –*İng. ed.*

ettiğiniz biri varsa söylemeniz yeterli," diye haykırdı. "Hemen onu da tutuklatırız." Bir sonraki istasyonda benim ajan kalkıp dışarı çıktı. Oysa tren burada sadece bir dakikalığına durmuştu. Bu onu son görüşüm oldu.

Yaklaşık dört yıldır yurtdışında yaşıyordum ve St. Petersburg'a geri dönmek için can atıyordum. Şehir kaynıyordu, biliyordum, ama trenden indiğim Finlandiya İstasyonu'nun sessizliği hayalimdeki St. Petersburg ve devrimden o kadar farklıydı ki birden bir hata yapıp St. Petersburg yerine Pargolovo'da indiğimi düşündüm. Kafam karışmış bir halde orada duran bir arabacıya, "Bu hangi durak?" diye sordum. Adam afallayarak bir adım geriledi. Sonra elini beline atıp alaycı bir ifadeyle beni süzdü ve "Burası durak değil, burası Saint Petersburg şehri," dedi.

İstasyonun dışında beni Pyotr Rumyantsev karşıladı. Vladimir İlyiç'in kendileriyle birlikte Peski mahallesinde kaldığını söyledi, birlikte oraya gittik. Rumyantsev'le ilk kez (1891'de) Şelgunov'un cenazesinde tanışmıştık. O zamanlar dağınık kıvırcık saçları olan bir gençti, marşlar söyleyerek yürüyüş kolunun en önünde yürüyordu. Ona ikinci kez 1896'da Poltava'da Sosyal Demokratların merkezinde rastlamıştım. Hapisten yeni çıkmıştı, solgun ve gergindi. Zeki bir adam olarak büyük bir etki gücü vardı ve iyi bir yoldaşa benziyordu.

1900'de onu Ufa'da görmüştüm. Samara'dan gelmişti ve hayal kırıklığına uğramış, durgun bir hali vardı.

1905'te yeniden sahnede belirdi. Bu kez toplumsal saygınlığı ve koca göbeği olan, yaşamdan tat almasını bilen, ama akıllı ve etkili bir konuşmacı olarak. Şidlovski Komisyonunu boykot etmek için gerçekleştirilen kampanyayı muhteşem bir şekilde yürütmüş, sıkı bir Bolşevik olarak kendini göstermişti. Üçüncü Kongreden kısa bir süre sonra Merkez Komitesine seçildi.

Dayalı döşeli, hoş bir dairesi vardı. Vladimir İlyiç şimdilik gizlice orada kalıyordu.

Vladimir İlyiç başkalarının evinde kalmaktan çok rahatsız olurdu. Ayrıca doğru dürüst çalışamazdı. Ben gelince birlikte bir ev tut-

mak için acele etti ve ikametgâh kaydımız olmaksızın, Nevski Caddesi'ndeki mobilyalı bir daireye taşındık. Orada hizmetçi kızlarla sohbet ettiğimi hatırlıyorum. St. Petersburg'da olan biten her şeyi bana bir sürü özel bilgi ve ayrıntı içerecek şekilde anlatmışlardı. Tabii ben de bunların hepsini derhal Vladimir İlyiç'e aktardım. İlyiç araştırma yeteneğime övgüler düzerken ben de o günlerde kendisinin gayretli bir muhbiri haline geldim. Rusya'da yaşadığımız dönemlerde genellikle benim ondan daha fazla hareket kabiliyetim olur ve daha fazla insanla konuşma şansı yakalardım. İlyiç'in bir iki sorusu, tam olarak neyi bilmek istediğini anlamama yeterdi ve o konuda gözlerimi dört açardım. Şimdi bile hâlâ her izlenimimi, zihnimin içinden İlyiç'e aktarma alışkanlığını sürdürüyorum.

Hemen ertesi günü bu anlamda oldukça verimli geçirmiştim. Oda aramaya çıkmıştım ve Troitskaya Caddesi'ndeki boş bir daireye bakarken apartman görevlisi ile sohbete girdim. Bana uzun uzun kırsal bölgeleri ve toprak sahiplerini anlatıp toprağın üst tabakadan alınıp köylülere verilmesi gerektiğinden söz etti.

Bu arada yasal bir ikametgâh edinmeye karar vermiştik. Maria İlyiniçna bizim için Greçeski Caddesi'ndeki bazı arkadaşlarını ayarladı. Buradaki bir eve resmî kaydımızı yaptırır yaptırmaz çevresinin polis ajanlarıyla dolduğunu gördük. Ev sahibimiz o kadar korkmuştu ki bütün gece uyumamış, cebinde tabancası polisleri karşılamaya kararlı bir halde dolaşıp durmuştu. "Kahrolası, başımızı derde sokacak," demişti İlyiç. Ayrı odalar tutup gizli yaşamaya başladık. Bana Praskovya Onegina adına bir pasaport verilmişti ve bütün o zaman boyunca hep bu isimle yaşadım. Vladimir İlyiç ise pasaportunu birçok kez değiştirdi.

Vladimir İlyiç Rusya'ya döndüğünde yasal günlük gazete *Novaya Jizn (Yeni Yaşam)* çıkmaya başlamıştı bile. Yayıncısı Maria Andreyeva (Gorki'nin karısı), editörü şair Minski'ydi ve Gorki, Leonid Andreyev, Çirikov, Balmont, Teffi ve daha başkaları katkıda bulunuyordu. Gazeteyle işbirliğinde olan Bolşevikler Bogdanov, Rumyantsev, Rojkov, Goldenberg, Orlovski, Lunaçarski, Bazarov, Kamenev ve başkalarıydı. *Novaya Jizn* ve o dönemde daha sonra

çıkan bütün Bolşevik gazetelerin sekreteri, aynı zamanda haber editörlüğü, Duma muhabirliği, dizgicilik vb. işlerini de üstlenen Dimitriy Leşçenko'ydu.

Vladimir İlyiç'in ilk makalesi 10 Kasım'da yayınlandı. Şu sözlerle başlıyordu: "Parti'mizin çalışma şartları köktenci bir biçimde değişiyor. Toplanma, dernek kurma ve basın özgürlüğü artık elde edildi." (*Eserleri*, c. 10, s. 12) Bu değişen şartlardan Parti faaliyetleri için hemen yararlanmak isteyen İlyiç, cesur bir çizgiyle "yeni yol"un ana hattını belirlemişti bile. Parti'nin yeraltı aygıtı korunacaktı. Aynı zamanda, daha fazla sayıda yasal ve yarı yasal Parti örgütü ve Parti'ye bağlı örgütler oluşturmak mutlak bir gereklilik haline gelmişti. Parti'ye çok daha fazla sayıda işçi kadrolar kazandırılmalıydı. İşçi sınıfı kendiliğinden ve içgüdüsel olarak Sosyal Demokrattı ve on küsur yıllık Sosyal Demokrat faaliyet, bu kendiliğindenliği bilinçli bir hale dönüştürmede epey iş görmüştü. "Parti'nin Üçüncü Kongresinde," diye yazmıştı Vladimir İlyiç, makalelerinden birinin dipnotunda, "Parti komitelerinin sekiz işçiye iki aydın şeklinde oluşturulmasına dair dileğimi dile getirmiştim. Bu dileğin şu anda ne kadar da eskimiş olduğunu görüyoruz! Şimdi Parti örgütlerinin bir Sosyal Demokrat aydına karşılık yüzlerce Sosyal Demokrat işçiden oluşmasını talep etmeliyiz." (*a.g.e.*, s. 19)

Parti'nin kitlelerin içinde eriyip gitmesinden korkan "komitecilere" hitaben Vladimir İlyiç şöyle yazmıştı: "Kendinize sahte umacılar yaratmayın, yoldaşlar!" (*a.g.e.*, s. 15) Sosyal Demokrat aydınlar şimdi artık "halka gitmeli. Bizzat işçiler, kendi girişim yeteneklerini, biz dünün 'yeraltıcıları' ve 'grupçuları'nın[60] hayal etmeye bile cesaret edemeyeceği bir derecede sergileyeceklerdir." (*a.g.e.*, s. 18)

"Şimdi bizim görevimiz, yeni temellere oturacak örgüt için kurallar icat etmekten çok, en geniş kitlelere ulaşacak cesur bir çalışma ortaya koymaktır." (*a.g.e.*, s. 19)

"Örgütü yeni bir temele oturtmak için yeni bir Parti kongresi toplanmalıdır." (*a.g.e.*, s. 12)

60 "Çalışma grupları"ndan söz ediliyor. *-çev.*

İlyiç'in ilk "yasal" makalesinin ana fikri işte böyleydi. Çalışma grupları kurduğumuz dönemin, hâlâ her yerde görülen eski yöntemlerine karşı mücadele etmek gerekiyordu.

Haliyle, şehre döner dönmez yaptığım ilk işlerden biri Nevskaya Zastava'ya gidip eski Smolenskaya Pazar Akşam Okulu'nu ziyaret etmek oldu. Artık orada ne "coğrafya" ne de tabiat bilgisi okutuluyordu. İşçi kadın ve erkeklerle dolu sınıflarda artık propaganda çalışması yürütülüyordu. Partili propagandacılar konuşmalar yapıyordu. Bunlardan birini hatırlıyorum. Engels'in *Ütopyadan Bilime Sosyalizmin Gelişimi* konusunu işlemeye çalışan genç bir propagandacıydı. İşçiler oturdukları yerde gözlerini bile kırpmadan konuşmacının ne dediğini anlamaya çabalıyordu. Kimse soru sormuyordu. Aşağıda Partili genç kadınlar, işçiler için bir eğlence hazırlığı içinde, şehirden getirdikleri bardakları diziyordu.

Gördüklerime dair izlenimlerimi İlyiç'e aktarınca sessizliğe gömülüp düşüncelere daldı. Görmek istediği bu değil, işçilerin kendi faaliyetiydi. Tabii böyle bir faaliyet hiç yok değildi, vardı, ama Parti toplantılarında görülmüyordu. Parti çalışması ile işçilerin faaliyetinin aktığı kanallar bir şekilde çakışmıyor gibiydi. O yıllar boyunca, işçiler olağanüstü bir şekilde gelişmişti. Eski Pazar Okulu "öğrencilerimi" gördüğümde bunu her zamankinden daha fazla hissetmiştim. Bir keresinde sokakta bir fırıncı bana selam verdi. Eski öğrencilerimden biriymiş: "Sosyalist Bakin". On yıl önce, iki iplik makinesini üçe çıkardığında "emek yoğunluğu"nun artacağını kanıtlamak için Maxwell fabrikasının müdürüyle giriştiği safça bir tartışmanın sonucunda, köyüne sürgün edilmişti. Şimdi tam anlamıyla bilinçli bir Sosyal Demokrattı. Gelişen devrim ve işçi sınıfı kitlelerinin örgütlenmesi üzerine onunla uzun uzun sohbet ettik. Bana fırıncıların greviyle ilgili her şeyi anlattı.

İlyiç'in Parti kongresinden ve Parti'nin gizli örgütünden açıkça söz ettiği o ilk makalesiyle birlikte *Novaya Jizn*, Parti'nin yasal yayın organı haline gelmişti. Artık gazetede Minski, Balmont gibi adamların varlığı için zemin kalmamıştı. Yaşanan kopuşun ardından gazete tamamen Bolşeviklerin eline geçti. Örgütsel olarak da

Parti gazetesi haline gelerek Parti'nin denetimi ve rehberliğinde çalışmaya başladı.

İlyiç'in *Novaya Jizn*'deki ikinci makalesi Rus devriminin temel bir sorununu ele alıyordu: Proletarya ile köylülük arasındaki ilişki. Bu ilişkiyi yanlış yorumlayan sadece Menşevikler değildi, Bolşevikler arasında bile bazı yoldaşlar hâlâ "*otrezki* sapması"nın içindeydi. Bu *otrezki* sorunu, ajitasyon için bir başlangıç noktası olmak yerine, onlar için başlı başına bir amaç, bir son haline gelmişti. Gerçek hayattaki gelişmeler tamamen farklı bir temelde ajitasyon ve mücadele yürütmeyi olanaklı ve gerekli hale getirmiş olsa da, onlar bu slogana takılıp kalmışlardı.

İlyiç'in *Proletarya ve Köylülük* makalesi Parti'nin şiarını açık bir şekilde ortaya koyan bir kılavuz niteliğindeydi: Rus proletaryası, köylülerle birlikte toprak ve özgürlük için, uluslararası proletarya ve tarım işçileriyle birlikte ise, sosyalizm için savaşıyordu.

Bolşevik temsilciler de İşçi Temsilcileri Sovyeti'nde bu görüşü savunmaya başladı. Mücadele eden proletaryanın militan örgütü olan bu Sovyet, Vladimir İlyiç henüz yurtdışındayken, 13 Ekim'de oluşmuştu. Vladimir İlyiç'in İşçi Temsilcileri Sovyeti'ndeki konuşmasını hatırlamıyorum.[61] Bağımsız İktisat Topluluğu'ndaki[62] bir toplantıyı ise hatırlıyorum, Vladimir İlyiç'in konuşmasını dinlemek için çok sayıda Partili burada bir araya gelmişti. İlyiç, toprak reformu üzerine bir konuşma yaptı. Aleksinski'yle ilk kez orada tanıştı. O toplantıyla ilgili aklımda hemen hemen hiçbir şey kalmamış. Vladimir İlyiç'in kalabalığın arasından çıkmak üzere gri bir kapıya doğru ilerlediğini hayal meyal hatırlıyorum. Başka yol-

61 Lenin, Sovyet'in 26 (13) Kasım'daki 17. oturumunda konuştu. Konuşması, fabrikalarda işçiler lehine sekiz saatlik işgününün kabul edilmesine karşı kapitalistlerin lokavt ilan etmesiyle ilgiliydi. Lenin'in sunduğu önerge ertesi gün Sovyet Yürütme Komitesinde kabul edildi. (*Eserleri*, c. 10, s. 32) *–İng. ed.*

62 Tüzüğünde belirtildiği gibi, "ülke dahilinde tarım ve sanayi için yararlı bilgileri kamuya anlatmak" amacıyla 1765'te kurulan bilimsel bir kurumdu. Kurum üyeleri liberal soylular ve burjuvalardan oluşuyordu. Anket araştırmaları ve keşif gezileri düzenleyerek ülkedeki çeşitli sektörler ve bölgelerde çalışmalar yürütüyordu. Düzenli olarak, *Bağımsız İktisat Topluluğu Tutanakları*'nı yayınlıyordu. N. Krupskaya, Lenin'in bu kurumun binasında yaptığı konuşmayı hatırlıyor. *–İng. ed.*

daşlar muhtemelen daha iyi hatırlayacaktır. Tek hatırladığım, toplantının Kasım'da yapıldığı ve Vladimir Nevski'nin orada olduğu.

Vladimir İlyiç Kasım'da yazdığı makalelerinde, İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin isyan halindeki halkın savaşan örgütleri olduğu gerçeğini belirtmekte gecikmemişti. Bir yandan geçici devrimci hükümetin ancak devrimci mücadelenin potasında dövülüp biçim alabileceğini, öte yandan Sosyal Demokrat Parti'nin İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nde etkili olmak için elinden gelen her şeyi yapması gerektiğini söyleyerek bu fikrini açıklamıştı.

Gizliliğe bağlı nedenlerle Vladimir İlyiç'le ayrı yaşıyorduk. O bütün gün boyunca *Novaya Jizn*'in yayın kurulunda çalışıyordu; kurul sadece gazetenin yazıhanesinde değil, gizli bir dairede ya da Dimitriy Leşçenko'nun Glazovskaya Caddesi'ndeki evinde de toplanıyordu. Gizlilik sebebiyle benim buralara gitmem pek uygun değildi. Çoğu zaman *Novaya Jizn* yazıhanesinde görüşüyorduk, ama Vladimir İlyiç orada hep yoğun oluyordu. Ancak çok sağlam bir pasaport edinip Basseynaya ile Nadejdinskaya'nın köşesindeki bir yere taşındıktan sonra onu evde de ziyaret edebilmeye başladım. Arka kapıdan girip alçak sesle konuşmam gerekse de her konuda uzun uzun sohbet edebiliyorduk.

Vladimir İlyiç bu evde kaldığı dönemde Moskova'ya da gitmişti. Döner dönmez onu görmeye uğradım ve her köşede sinsi sinsi dolaşan bir sürü ajan görünce şaşkına döndüm. "Neden seni böyle izlemeye aldılar?" diye sordum. Döndüğünden beri dışarı çıkmadığı için durumun farkında değildi. Valizini boşaltmaya başlayınca birden büyük mavi bir gözlük buldum. "Bu ne?" diye sordum. Görünüşe göre Moskova'daki yoldaşlar tanınmasın diye ona bu gözlüğü takıp eline de sarı bir Fin işi kutu vermiş ve son dakikada onu bir ekspres trene bindirmişti. Sonuçta onu bu garip haliyle hırsız sanan bir sürü polis hafiyesi de peşinden trene atlamıştı. Evden bir an önce ayrılmamız gerekiyordu. Hiçbir şey olmamış gibi kol kola evden çıktık ve gitmemiz gereken yönün aksine doğru yürümeye başladık. Üç kez araç değiştirdik, çift girişli bahçelerden gizlice geçtik ve peşimizdeki ajanları silkeledikten

sonra Rumyantsev'in evine vardık. Yanlış hatırlamıyorsam geceyi benim eski dostlarım olan Witmer'lerde geçirdik. Arabayla oraya giderken yeniden Vladimir İlyiç'in yaşadığı evin önünden geçtik. Polisler hâlâ etrafta dolanıyordu. Vladimir İlyiç o eve bir daha dönmedi. İki hafta kadar sonra eşyasını alması ve ev sahibesiyle hesaplaşması için oraya bir genç kız gönderdik.

O sırada ben Merkez Komitesi sekreteriydim ve gırtlağıma kadar işlere gömülmüştüm. Diğer sekreter Mihail Sergeyeviç'ti (M. Y. Weinstein). Vera Menzinskaya benim yardımcımdı. Sekretaryamız bu kişilerden oluşuyordu. Mihail Sergeyeviç zamanının çoğunu savaş halindeki örgütlere ayırıyordu ve Nikitiç'in (L. B. Krasin) talimatlarını yerine getirmekle meşguldü. Ben gizli buluşma yerlerinden, yerel komite ve kişilerle bağlantıdan sorumluydum. O zamanlar Merkez Komitesi sekretaryasının ne eğreti yöntemlerle çalıştığını bugün hayal etmek güçtür. Merkez Komitesi toplantılarına hiç katılmazdık, bizden "sorumlu" hiç kimse yoktu, tutanak tutmazdık, şifreli adresleri kibrit kutuları, kitap kapakları gibi yerlerde saklardık. Hafızamıza güvenmek zorundaydık. Etrafımızı saran bir dolu insana azami ilgi göstermek, yayın, pasaport, talimat, tavsiye gibi ihtiyaçlarını karşılamak durumundaydık. Aciliyet gerektiren bunca işin altından kalkmayı nasıl başardığımızı, kimsenin denetimi olmaksızın işleri nasıl yolunda tuttuğumuzu şu an anlamak zordur. Genellikle İlyiç'le buluştuğumuzda ona her şeyi ayrıntısıyla anlatırdım. En önemli ve ilginç işlere, o işe en uygun yoldaşları bulup doğrudan Merkez Komitesine yollardık.

Hükümetle büyük kavga günü yaklaşıyordu. İlyiç *Novaya Jizn*'de açıkça ordunun tarafsız kalamayacağını, kalmaması gerektiğini yazdı, halkın ülke çapında silahlanmasından söz etti. 26 Kasım'da Krustalev-Nosar[63] tutuklandı. Yerine Troçki geçti. 2 Aralık'ta İşçi Temsilcileri Sovyeti, devlete hiçbir borcun ödenmemesi çağrısında bulunan bir bildiri yayınladı. 3 Aralık'ta, ara-

63 1905'te St. Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin başkanıydı, aynı zamanda Sosyal Demokrat Parti'nin Menşevik bir üyesiydi. Ekim Devrimi'nden sonra karşıdevrim saflarına geçti. *–İng. ed.*

larında *Novaya Jizn*'nin de bulunduğu sekiz gazete bu bildiriyi yayınladığı için kapatıldı. O gün, yanımda bir dolu gizli yayınla, "gizli bir buluşma" için yazıhaneye gittiğimde bir gazeteci beni girişte durdurdu. "*Novoye Vremya*!"[64] diye bağırdı, bir yandan da dikkatli olmamı fısıldamaya çalışıyordu: "İçeride polis var." Bu olayı Vladimir İlyiç'e anlattığımda, "Halk bizden yana," diye yorumlamıştı.

Tammersfors Konferansı Aralık ayının ortasında toplandı. Ne yazık ki bu konferansın tutanakları kaybolmuştur. Oysa konferansa nasıl da büyük bir heyecan hâkimdi! Devrim tam gaz ilerliyordu ve heyecan doruğa çıkmıştı. Bütün yoldaşlar mücadeleye hazırdı. Molalarda silah kullanmayı öğreniyorduk. Bir akşam Finlilerin meşalelerle yaptığı bir kitlesel eyleme katıldık. Eylemin ihtişamı delegelerin ruh haliyle tamı tamına örtüşüyordu. O konferansa katılan herhangi birinin bunu hayatı boyunca unutabileceğini sanmıyorum. Lozovski, Baranski, Yaroslavski ve daha pek çok kişi oradaydı. Bu yoldaşları özellikle hatırlamamın nedeni, "yerel raporları"nın uyandırdığı yoğun ilgidir.

Yalnızca Bolşeviklerin katıldığı Tammersfors Konferansında, bir an önce silahlı bir ayaklanmanın hazırlanmasına ve örgütlenmesine çağrı yapan bir karar alındı.

Moskova'daki ayaklanma hızla ilerliyordu, bu yüzden konferansı kısa kesmek gerekmişti. Yanılmıyorsam, Semyonovski Alayı'nın Moskova'ya sevk edilmesinden bir gün önce geri döndük. Her nasılsa hafızamda hep taze kalan bir olay var: Trinity Kilisesi yakınlarında Semyonovski Alayı'ndan bir asker yüzünde somurtkan bir ifadeyle yürüyordu. Yanı sıra yürüyen, kasketini eline almış genç bir işçi askerle hararetli bir şekilde tartışıyor, onu bir şeylere ikna etmeye çabalıyordu. Yüz ifadeleri kendini o kadar ele veriyordu ki işçinin ikna çabasına konu olan şey hakkında isabetli bir tahmin yapmak hiç de zor değildi: Askerler, işçilerle karşı karşıya gelmemeliydi. Semyonovski'li askerin ikna olmadığı da, aynı şekilde, bir o kadar belliydi.

64 Gerici bir gazete. –*İng. ed.*

Merkez Komitesi, St. Petersburg proletaryasını Moskovalı işçilerin ayaklanmasını desteklemeye çağırdı, ama eşgüdümlü bir eylemlilik sağlanamadı. Moskovski gibi görece deneyimsiz bir bölge çağrıya cevap verirken Nevski gibi daha ileri bir bölgeden ses çıkmamıştı. Stanislaw Wolski'nin ne kadar öfkelendiğini hatırlıyorum; tam da o bölgede ajitasyon yürütüyordu. Bir çırpıda ümitsizliğe kapılıp neredeyse proletaryanın sandığı kadar devrimci olup olmadığı konusunda şüpheye düşecekti. St. Petersburg işçilerinin daha önceki grevlerden ne kadar yıprandığını dikkate almıyordu ve hepsinden önemlisi, işçiler çarlığa karşı kararlı bir mücadele vermek için silahlanmalarının ne kadar zayıf, örgütlenmelerinin ne derece kötü olduğunu fark etmişlerdi. Üstelik bu savaş ölümüne olacaktı; önlerinde duran Moskova örneği bunu gösteriyordu.

X

St. Petersburg ve Finlandiya, 1905-7

Aralık ayaklanması bastırılmış, hükümet isyancılara karşı sert misillemelere girişmişti. 4 Ocak 1906 tarihli makalesinde (*İşçi Partisi ve Mevcut Durumdaki Görevleri*) Vladimir İlyiç durumu şu sözlerle değerlendiriyordu:

> İç savaş kızışıyor. Bu itibarla, siyasal grevler de kendi kendini tüketmeye başladı, hareketin köhnemiş bir biçimi olarak geçmişte kaldı. Örneğin St. Petersburg'da, yorgun ve bitkin durumdaki işçiler Aralık grevini yürütemedi. Öte yandan, gericilik tarafından sertçe bastırılmış olsa da bir bütün olarak hareket kuşkusuz çok daha yüksek bir düzleme çıkmıştır...
>
> Dubasov'un top ve tüfekleri, yeni halk kitlelerini görülmemiş boyutta devrimcileştirdi... Peki ya şimdi? Gerçekleri dosdoğru görelim. Artık en son mücadele biçimlerinin deneyimlerini özümsemek ve incelemek, güçlerimizi *hareketin en önemli merkezlerinde* eğitmek ve örgütlemek gibi bir görevle karşı karşıyayız. (İtalikler bana ait –N. K.) (*Eserleri*, c.10, s. 75-76)

Vladimir İlyiç için Moskova yenilgisi çok acı bir deneyimdi. İşçilerin yetersiz silahlandırıldığı, örgütün güçsüz olduğu açıktı. Hatta St. Petersburg ile Moskova arasındaki bağlantı bile yetersizdi. Kız kardeşi Anna İlyiniçna Moskova tren istasyonunda bir kadın işçiyle görüşüp hikâyesini İlyiç'e anlatırken, onu nasıl dinlediğini hatırlıyorum. Kadın, St. Petersburg'lu yoldaşlara fena sitem etmişti: "Desteğiniz için teşekkürler, Petersburg'lular. Bize Semyonovski Alayı'nı yolladınız."

Sanki bu siteme yanıt veriyormuş gibi, İlyiç şöyle yazmıştı:

> Şu anda olduğu gibi, proletaryanın birbirinden kopuk eylemlerini bastırmak, hükümetin hayli yararına olacağa benziyor. Hükümet, St. Petersburg işçilerine, kendileri için en uygunsuz şartlarda hemen savaşa girmeleri için meydan okuyor. Ama işçiler bu kışkırtmalara gelmeyecek ve tüm Rusya'ya yayılacak bir sonraki eylem için bağımsız hazırlıklarını sürdürerek yollarına devam edecek. (*a.g.e.*, s. 76)

İlyiç, 1906 baharında köylülerin de ayaklanacağına ve bunun askerî birlikleri etkileyeceğine inanıyordu. Şöyle yazmıştı:

> Yeni bir eylemin muazzam görevleri için daha kararlı, daha pratik bir şekilde işe koyulmalıyız; daha ısrarcı, daha yöntemli, daha inatçı bir şekilde hazırlanmalıyız; bunu yaparken de, *grev mücadelesinde yorgun düşmüş olan proletaryanın gücünü mümkün olduğunca idareli kullanmalıyız.* (İtalikler bana ait –N. K.) (*a.g.e.*, s. 77)
>
> İşçilerin partisi önündeki görevleri açık bir şekilde anlamalıdır. Anayasal hayallere son! *Proletaryanın yanında saf tutan yeni güçleri bir araya toplamalıyız.* (İtalikler bana ait –N. K.) Devrimin iki muhteşem ayının (Kasım ve Aralık) 'deneyimini devşirmeliyiz'. Eski haline dönen baskı rejimine uyum sağlamalı, gerektiği durumda bir kez daha yeraltına çekilebilmeliyiz. (*a.g.e.*)

Ve yeraltına çekildik. Gizli örgüt ağı yeni baştan kuruldu. Rusya'nın dört bir yanından gelen yoldaşlarla faaliyetlerimiz ve izlememiz gereken hat konusunda düzenlemeler yaptık. İnsanlar önce gizli buluşma yerine geliyor, burada onları Vera Menzinskaya, ben ya da Mihail Sergeyeviç karşılıyordu. Daha yakın ve önemli konumdaki insanlar için ben İlyiç'le randevu ayarlarken, Mihail Sergeyeviç de silahlı mücadele için gelenlere Nikitiç'le (Krasin) görüşme ayarlıyordu. Buluşmalar farklı yerlerde gerçekleşiyordu: Dora Dvoyres'in diş kliniğinde (Nevski'de bir yerlerdeydi), diş hekimi Lavrentyeva'nın muayenehanesinde (Nikolayevskaya Caddesi'nde), *Vperyod* kitabevinde[65] ve kimi sempatizanlarımızın evlerinde.

65 *Vperyod* kitabevi ve yayınevi, Parti Merkez Komitesine aitti. *–İng. ed.*

Hatırladığım iki olay var. Bir gün Vera Menzinskaya ile ben ziyaretçileri *Vperyod* kitabevinde karşılamak üzere hazırlandık. Burada bu amaca uygun özel bir oda ayrılmıştı. Bölgelerden birinden gelen bir Partili, elinde bildirilerle içeri girdi. Bu sırada bir diğeri de oturmuş sırasını bekliyordu. Aniden bir polis memuru kapıyı açtı, kafasını içeri uzattı ve "Aha!" diyerek kapıyı üzerimize kilitledi. Ne yapabilirdik? Pencereden çıkamayacağımıza göre, şaşkın şaşkın birbirimize bakakaldık. O arada bildirileri ve diğer yasadışı şeyleri yakmaya karar verdik ve bu işi hallettik. Kendi aramızda polise ne diyeceğimiz konusunda anlaştık; dönemin popüler yayınlarını köylere ulaştırmak için bir araya gelmiştik. Bunu polis memuruna söylediğimizde pis pis sırıttı, ama bizi tutuklamadı, isim ve adreslerimizi almakla yetindi. Haliyle ona takma isim ve uydurma adresler vermiştik.

Bir başka olayda da az kalsın başım derde giriyordu. Lavrentyeva'nın muayenehanesindeki gizli buluşma yerine ilk kez gidiyordum, ama bana 32 nolu daire diyeceklerine 33 demişlerdi. Kapıdaki isimliğin sökülmüş olmasına şaşırmıştım. Saçma bir gizlilik önlemi diye düşündüm. Kapıyı bir asker açtı, belli ki bir subayın hizmetlisiydi. Üzerimde bir dolu şifreli adres ve yayınla, hiçbir şey demeden dosdoğru koridordan içeri yürüdüm. Hizmetli peşimden seğirtti, beti benzi atmıştı, titriyordu. "Diş hekimi yok mu? Dişim ağrıyor," dedim. Emir eri kekeledi: "Albay evde yok." "Albay mı?" diye şaşkınlığımı belirttim. "Evet, Albay Riman." Görünüşe göre, Moskova ayaklanmasını bastıran ve Moskova-Kazan Demiryolu'nda bir cezalandırma harekâtı yürütmüş olan Semyonovski Alayı'nın albayı Riman'ın dairesine bodoslama dalmıştım.

Anlaşılan hayatına kastedilmesinden korktuğu için kapıdaki isimliği sökmüştü. Ben de kendimi tanıtmadan işte bu eve dalmış, koridordan telaşla içeri girmiştim.

"Demek yanlış geldim, ben diş hekimini arıyordum," dedim ve alelacele geri çıktım.

Başkalarının evinde kalmak İlyiç'i yoruyor, bezdiriyordu. Utangaç biri olduğundan nazik ev sahiplerinin ilgisi karşısında

mahcup duruma düşüyordu. Kütüphanede ya da evde çalışmayı seviyor, ama her seferinde yeni ortamlara ayak uydurmak durumunda kalıyordu.

Onunla Viyana Restoranı'nda buluşurduk, ama herkesin ortasında konuşmak pek uygun olmadığından bir süre oturduktan sonra kalkardık ya da sokakta belirlediğimiz bir noktada buluşur, oradan bir arabaya binip Nikolayevski İstasyonu'nun karşısındaki otele gider, bir oda tutup akşam yemeğini de odaya getirtirdik. Bir keresinde sokakta Yuzef'e (Dzerjinski) rastladık. Arabayı durdurup onu bize katılmaya davet ettik. Sürücünün yanına oturdu. İlyiç rahat edip etmediğinden endişe ediyordu, ama o güldü ve köyde büyüdüğünü, gerekirse bir kızağın sürücü koltuğunda bile gidebileceğini söyledi.

Sonunda İlyiç bu şekilde yaşamaktan bunaldı ve birlikte Panteleymonovskaya'da bir oda tuttuk (aynı isimli kilisenin karşısındaki büyük binada). Ev sahibemiz Kara Yüzler yanlısı bir gericiydi.

İlyiç'in o dönemki konuşmalarından birini –çeşitli bölgelerden gelen propagandacılarla Knipoviç'in dairesinde yapılan bir toplantıda, köylü sorunu hakkında yaptığı konuşmayı– hatırlıyorum. Nevskaya Zastava bölgesinden Nikolay ona bir soru sordu. Sorunun basmakalıp soruluş şeklini de Nikolay'ın konuşma biçimini de beğenmemiştim. Toplantıdan sonra o bölgenin yerel örgütçüsü Amca'ya, Nikolay'ın nasıl bir işçi olduğunu sordum. Köyle yakın bağları olan zeki bir genç adam olduğunu söyleyip dizgeli kitle çalışması yapamadığından, yeteneklerini yalnızca küçük bir grupla çalışarak harcadığından şikâyet etti. Ne olursa olsun Nikolay 1906'da etkin bir işçiydi. Gericilik döneminde kışkırtıcılığa soyundu, ama buna katlanamayıp intihar etti. Nikolay, yoksul halkın tüm kesimlerine nüfuz etmeye çalışan bir yoldaş grubuna bağlıydı. Ajitasyon çalışması yapmak için bir düşkünler evine gittiğini hatırlıyorum. O dönem genç ve küstah bir tip olan Krilenko da, dinî bir tarikatın toplantılarından birine çat kapı girmeye kalkışınca neredeyse iyi bir dayak yiyecekti. Voytinski de sürekli başını belaya sokan yoldaşlardan biriydi.

Ajanlar İlyiç'in peşindeydi. Bir keresinde rapor hazırlamak üzere bir buluşmaya gitmişti (Avukat Çerekul-Kuş'un ofisi diye hatırlıyorum). O kadar yakından izleniyormuş ki eve dönmemeye karar vermiş. Bütün gece pencere kenarında oturup bekledikten sonra tutuklandığı sonucuna varmıştım. İlyiç ajanları ancak atlatabilmiş ve Bask'ın (o zamanlar Spilka'nın[66] önde gelen üyelerinden biriydi) yardımıyla Finlandiya'ya kaçmış. Stockholm Kongresine kadar orada kaldı.

Finlandiya'dayken Nisan'da, *Kadetlerin Zaferi ve İşçi Partisi'nin Görevleri* kitapçığını yazdı ve Birlik Kongresi için karar tasarılarını kaleme aldı. Ardından bunları tartışmak için St. Petersburg'a geldi. Tartışma Witmer'lerin evindeki dersliklerden birinde yapıldı (evleri okul olarak kullanılıyordu).

İkinci Parti Kongresinden beri Bolşeviklerle Menşevikler ilk kez bir kongrede bir araya geliyordu. Menşevikler son birkaç ayda gerçek renklerini sergilemiş olsalar da, İlyiç, hâlâ yükselişinden hiçbir şüphe duymadığı yeni devrimci dalganın onları da sürükleyip Bolşevik saflara katacağını umuyordu.

Kongreye biraz geç kalmıştım. Daha önceden tanıdığım, Birinci Kongre hazırlıklarında birlikte çalıştığımız Tuçapski ve Klavdiya Sverdlova ile seyahat ediyorduk. Sverdlov da kongreye gelmeye niyetlenmişti. Urallar'daki etkisi büyüktü ve oradaki işçiler her ne pahasına olursa olsun onu göndermeyi reddetmişti. Ben Kazan temsilcisiydim, ama birkaç oyum eksikti. Bu yüzden yetki belgeleri komitesi bana yalnızca görüşmelere katılma hakkı vermiş, oy hakkı vermemişti. Bu komiteyle birkaç dakika geçirmek, insanın derhal kongrenin havasını solumasına yetiyordu -kesinlikle hizipçiydiler.

Geçici bir gerilemeye uğrasa da devrimin yükseleceğine inanarak birleşen Bolşevikler tek vücut olmuştu.

Amca'nın ne kadar yoğun olduğunu hatırlıyorum. İyi derecede İsveççe bildiğinden delegelerin yerleştirilmesi işi ona verilmişti.

66 Ukrayna'daki Sosyal Demokrat örgüt. 1904'ün sonunda kuruldu. Özerk bir bölgesel örgüt olarak RSDİP'e bağlıydı. RSDİP'in parti içi mücadelesinde Menşeviklerin tarafında yer aldı, gericilik döneminde de dağıldı. O zamana kadar üyelerinin çoğunluğu burjuva milliyetçilerine dönüşmüştü. *-İng. ed.*

İvan Skvortsov ve Vladimir Bazarov'u hatırlıyorum ve kavgaya tutuştuğunda Bazarov'un gözlerinin nasıl da parıldadığını. Vladimir İlyiç'in de bununla bağlantılı olarak, Bazarov'un içinde güçlü bir siyasi damar olduğuna ve iyi bir kavgadan hoşlandığına dair sözler sarf ettiğini hatırlıyorum. Rikov, Stroyev ve Aleksinski'yle kırlarda yürüyüşe çıkıp işçilerin içinde bulunduğu ruh halini konuştuğumuzu hatırlıyorum. Voroşilov (Volodya Antimekov[67]) ve K. Samoilova (Nataşa Bolşevikova) da kongredeydi. Sadece bu ikisinin gençlik cüretiyle dolu kod adları bile, Birlik Kongresindeki Bolşevik delegelerin ruh halini anlamaya yeterdi. Bolşevik delegeler kongreden her zamankinden daha kaynaşmış olarak ve birlik halinde ayrıldılar.

27 Nisan, Birinci Devlet Dumasının açılışına sahne oldu. Aynı gün Voytinski'nin de aralarında faaliyet yürüttüğü işsizler bir gösteri düzenledi. Ardından 1 Mayıs büyük bir coşkuyla kutlandı. Nisan sonunda, *Novaya Jizn*'in yerine *Volna* (Dalga) ve ince bir Bolşevik dergi olan *Vestnik Jizni* (Yaşamdan Haberler) yayın hayatına başladı. Hareket yeniden toparlanıyordu.

Stockholm Kongresi dönüşünde Zabalkanski Caddesi'nde oda tuttuk; ben Praskovria Onegina adına, İlyiç de Çheidze adına bir pasaportla. Binanın çift girişli bir avlusu vardı. Komşumuz olan ordudan bir adam karısını acımasızca dövüp koridorlarda saçından sürüklemese ve dost canlısı ev sahibemiz, hiç durmadan İlyiç'in akrabalarını sorup onu küçüklüğünden, dört yaşlarından tanıdığına, ancak o zamanlar saçlarının koyu renk olduğuna bizi inandırmaya çalışmasa burada oturmak gayet huzurlu olacaktı.

İlyiç, St. Petersburg işçilerine Birlik Kongresi ile ilgili bir rapor hazırladı ve yaşamsal meselelerdeki tüm ayrımların altını kalınca çizdi. "Tartışma özgürlüğü, eylem birliği; işte bunun için gayret göstermeliyiz," diye yazıyordu raporunda. "Tüm Sosyal Demokratlar, köylülerin devrimci eylemini destekleme ve küçük burjuva ütopyaları eleştirme konusunda kendi aralarında fikir birliği içindedir..." "Seçimlerde *(Duma seçimleri –N. K.)* tam bir eylem

67 Antimekov –"anti-Menşevik" sözcüğünden türetilmiş. *–İng. ed.*

birliği zorunludur. Kongre, her nerede bir seçim varsa orada *hepimizin* oy kullanması yönünde karar vermiştir. Seçimler sırasında seçimlere katılım konusunda hiçbir eleştiri yapılmamalıdır. Proletaryanın *eylemi* birlik içinde yürütülmelidir." (*Eserleri*, c. 10, s. 348-349)

Rapor, *Vperyod*'un Mayıs sayısında yayınlandı.

Vladimir İlyiç, Rusya'da kalabalık bir kitle önündeki ilk konuşmasını, 9 Mayıs'ta Panina Halk Evi'nde düzenlenen toplantıda Karpov adı altında yaptı. Salon, bütün bölgelerden gelen işçilerle tıka basa doluydu. Polisin yokluğu dikkat çekiciydi. Başlangıçta ortalıkta dolanan iki polis memuru, sonra aniden yok oluvermişti. "Biri üzerlerine böcek tozu serpmiş sanki," demişti şakacının teki. Anayasal Demokrat (Kadet) Ogorodnikov'un konuşmasından sonra başkan kürsüye Karpov'u çağırdı. Ben kalabalığın içinde ayaktaydım. İlyiç son derece heyecanlıydı. Bir dakika kadar beti benzi atmış bir şekilde sustu. Sanki bütün kanı kalbine hücum etmişti. Konuşmacının heyecanının dinleyicilere de geçtiğini hissetmek mümkündü. Sonra aniden salonda bir alkış fırtınası koptu –Partili yoldaşlar İlyiç'i tanımıştı. Yanımda duran işçinin şaşkın ve heyecanlı yüz ifadesini hatırlıyorum. "Kim bu? Kim bu?" diye soruyordu. Kimse cevap vermedi. Salon sessizliğe gömüldü. İlyiç'in konuşmasının ardından dinleyiciler olağandışı bir coşku seline kapılmıştı. O an herkes nihai kavgayı düşünüyordu.

Kırmızı gömlekler yırtılıp flama yapılmış, kalabalıklar kendi bölgelerine doğru devrimci marşlar eşliğinde dağılmıştı.

Mayıs ayında, St. Petersburg'un keyifli beyaz gecelerinden biriydi. Dışarıda beklediğini sandığımız polis ortalarda yoktu. Mitingin ardından Vladimir İlyiç geceyi geçirmek için Dimitriy Leşçenko'nun evine gitti.

O devrim boyunca Vladimir İlyiç başka herhangi bir büyük halk toplantısında konuşma fırsatı bulamadı.

24 Mayıs'ta *Volna* kapatıldı. 26 Mayıs'tan 14 Haziran'a kadar *Vperyod* adıyla yayın hayatına devam etti.

Eho (Eko) ismiyle yeni bir Bolşevik gazete çıkartmaya başlamamız 22 Haziran'ı buldu. Bu gazete 7 Temmuz'a kadar yayınlandı. 8 Temmuz'da Devlet Duması dağıtıldı.

Haziran sonunda Rosa Luxemburg, St. Petersburg'a geldi. Varşova hapishanesinden yeni çıkmıştı. Onu, Vladimir İlyiç ve önde gelen Bolşevikler karşıladı. Kızıyla Nevskaya Zastava'da beraber öğretmenlik yapıp sonra birlikte hapse girdiğimiz yaşlı Papa Rode bu görüşme için bir ev ayarladı. Yaşlı adam mümkün olan her şekilde bize yardımcı olabilmek için çırpınıyordu. Bize sağladığı daire büyük ve boş bir yerdi ve bütün pencereleri gizlilik adına beyaza boyatmıştı. Ancak bu, bina görevlilerinin daha çok dikkatini çekmişti. O toplantıda durum değerlendirmesi yapıp uygulanması gereken taktikleri görüştük. Rosa, St. Petersburg'dan Finlandiya'ya, oradan da yurtdışına gitti.

Hareketin ivmelendiği Mayıs ayında İlyiç, köylülerin halini yansıtmakta olan Duma'ya büyük ilgi göstermeye başladı. O dönemde şu makaleleri yazdı: "Devlet Dumasında İşçi Grubu", "'Trudovik' Grubunun Köylüleri ve RSDİP", "Duma'da Toprak Sorunu", "Ne Toprak Ne Özgürlük", "Hükümet, Duma ve Halk", "Kadetler Duma'nın Halktan Destek Aramasına Engel Oluyor", "Bahtsızlar, Oktobristler ve Kadetler", "Kötü Tavsiye", "Kadetler, Trudovikler ve İşçi Partisi". Bütün bu makalelerin görünüşte tek hedefi vardı: işçi sınıfı ile köylülüğün ittifakı, köylüleri toprak ve özgürlük mücadelesi için ayağa kaldırma gereği ve Kadetlerin hükümetle uzlaşmasını engelleme gerekliliği.

İlyiç o dönemde bu sorun üzerinde sık sık durmuştur.

Bir seferinde St. Petersburg Vıborg Bölgesi'nde Mühendisler Birliğinin Zagorodnıy Caddesi'ndeki toplantısında delegelere hitap etmişti. Uzun süre beklemek zorunda kalmıştık, çünkü salonlardan biri işsizler, diğeri de liman işçileriyle doluydu (bunları örgütleyen Sergey Malışev'di). Patronlarla son bir uzlaşma girişiminde bulunulmuş, ama yine bir sonuç çıkmamıştı. Onlar gidene kadar beklemek zorunda kaldık.

Bir de İlyiç'in bir grup öğretmene konuşma yaptığını hatırlıyorum. O sıralar öğretmenler arasında Sosyalist Devrimci fikirler

hâkimdi ve Bolşevikler, Öğretmenler Kongresinden çıkarılmıştı. Okullardan birinde bir iki düzine öğretmenle bir görüşme ayarlandı. Orada bulunanlardan özellikle ufak tefek kambur bir kadın öğretmenin yüzünü hatırlıyorum: Sosyalist Devrimci Kondratyeva idi bu. Riyazanov bu toplantıda sendikalarla ilgili bir rapor sundu. Vladimir İlyiç de toprak reformu üzerine konuştu. Sosyalist Devrimci Bunakov ona karşı çıktı, onu kendisiyle çelişmekle suçladı ve ona karşı İlyin'den alıntı yaptı (İlyin o sırada Vladimir İlyiç'in yazar olarak kullandığı takma isimdi). Vladimir İlyiç dikkatle dinledi, notlar aldı ve sonra da bu Sosyalist Devrimci demagojisini bir hamlede bitirdi.

Toprak sorunu ağır basmaya başlayıp da İlyiç'in "mujiklere karşı bürokratlarla liberallerin birliği" dediği şey açıkça ortaya çıkınca, yalpalayan Trudovikler işçilerin yanında yer aldı. Duma'ya daha fazla güvenip ona sırtını veremeyeceğini anlayan hükümet açıktan savaşa tutuştu. Barışçıl gösterilere saldırılar düzenleniyor, halk toplantıları için kullanılan binalar ateşe veriliyordu, Yahudilere karşı *planlı katliamlar* ["*pogrom*"] başlamıştı. 20 Haziran'da, toprak reformu konusunda Devlet Dumasına şiddetle saldıran bir hükümet açıklaması yapıldı.

Nihayet 8 Temmuz'da Duma dağıtıldı, Sosyal Demokrat gazeteler kapatıldı ve dört koldan baskı ve tutuklamalar başladı. Kronstadt ve Sveaborg'da isyan patlak verdi. Bizim yoldaşlar bu isyanda çok etkin bir rol oynuyordu. İnnokenti (Dubrovinski) Kronstadt'tan zar zor kaçabildi; zil zurna sarhoş taklidi yaparak polisin elinden kurtulmuştu. Bir süre sonra silahlı örgütümüzün üyeleri tutuklandı. Aralarına bir ajan provokatör sızmıştı. Bu durum tam da Sveaborg isyanı sırasında yaşandı. O gün isyanın durumunu bildirecek telgrafları umutsuzca beklemiştik.

Menjinski'lerin dairesinde oturuyorduk. Menjinski kardeşler, Vera ve Lyudmila, tamamı kendilerine ait gayet kullanışlı bir dairede yaşıyorlardı. Yoldaşlar sık sık onları ziyarete giderdi. Bu sık gelen ziyaretçiler arasında Rojkov, Yuzef ve Goldenberg de vardı. O gün de birçok yoldaş orada toplanmıştı; İlyiç de aralarındaydı. Vera

aracılığıyla Schlichter'e bir mesaj gönderip bir an önce Sveaborg'a gitmesini söyledi. Birilerinin aklına, Kadetlerin gazetesi *Reç*'de (Söylev) düzeltmen olarak çalışan Harrik adında bir yoldaş olduğu geldi. Gelen telgraf olup olmadığını sormak için ona uğradım. Büroda değildi, ama telgrafları başka bir düzeltmenden aldım. Yakında, Gusev Caddesi'nde oturan Harrik'le görüşmemi salık verdi. Hatta telgrafların üzerine basılı olduğu son prova kâğıtlarına adresini bile yazdı. Gusev Caddesi'ne gittim. Evin önünde iki kadın kol kola yürüyordu. Beni durdurup uyardılar: "Şu şu numaralı daireye gidiyorsan, gitmesen daha iyi olur. Polisler orada. Bu bir tuzak. İçeri giren herkesi alıyorlar." Yoldaşları uyarmak için acele geri döndüm. Daha sonra öğrendiğimize göre, Vyaçeslav Menjinski de dahil olmak üzere bütün silahlı örgütümüz orada tutuklanmıştı. Ayaklanma bastırıldı. Gerici hükümet baskıyı artırmaya başladı. Bolşevikler yeraltına çekilip yeniden *Proletariy*'i yayınlamaya, Menşevikler ise geri çekilip burjuva yayın organlarında yazmaya başladı. Partili olmayan işçilerle bir kongre toplama yönünde demagojik bir slogan öne sürüyorlardı. Mevcut koşullarda bu, Parti'yi tasfiye etmekten farksızdı. Bolşevikler acil bir kongre çağrısı yaptı.

İlyiç, Finlandiya'ya "yarı sürgün"e gitmek zorunda kalmıştı. Tren istasyonu yakınında, Kuokkala'da Leiteisen'lerde kalıyordu. Derme çatma geniş kır evi, *Vaasa*, uzun süredir devrimciler için bir sığınaktı. Daha önce Sosyalist Devrimciler orada kalıp bombalarını yapmış, daha sonra da Bolşevik Leitesen (Lindov) ve ailesi orada yaşamıştı. Evin uzak bir köşesinde İlyiç'in kendine ait bir odası vardı. Burada makalelerini ve kitapçıklarını yazıyor, Merkez Komitesi ve St. Petersburg Komitesi üyelerini ve bölgelerden gelen Partili işçileri kabul ediyordu. İlyiç tüm Bolşevik faaliyetleri fiilen Kuokkala'dan yönetiyordu. Bir süre sonra ben de ona katıldım. Her sabah trenle St. Petersburg'a gidiyor ve akşam geç saatte geri dönüyordum. Bir süre sonra Leitesen'ler gidince alt katın tamamı bize kaldı. Annem bizimle kalmaya geldi. Bir de Maria İlyiniçna bir süre bizimle kaldı. Üst katta Bogdanov'lar vardı. Daha sonra 1907'de Dubrovinski (İnnokenti) geldi. O günlerde Rus polisi aklı

başında davranarak Finlandiya'dan uzak duruyordu. Biz de orada hatırı sayılır bir özgürlüğe sahiptik. Evin kapısı hiç kilitlenmezdi. Her gece yemek odasına bir somun ekmekle bir sürahi süt bırakılır, kanepeye yatak yapılırdı, böylece gece treniyle gelen olursa kimseyi rahatsız etmeden bir lokma bir şeyler yiyip uyuyabilirdi. Sık sık sabahları yemek odasında gece treniyle gelmiş yoldaşları bulurduk.

Özel bir ulak her gün İlyiç'e gazete, mektup ve notlar getiriyordu. İlyiç gelen postaya bakıyor, sonra hemen bir makale yazmaya oturuyor ve aynı kişiyle geri gönderiyordu. Dimitriy Leşçenko hemen hemen her gün *Vaasa*'yı ziyaret ederdi. Akşamları da ben St. Petersburg'tan en son haberleri ve mesajları getirirdim.

Doğal olarak İlyiç, St. Petersburg'a dönmek için can atıyordu ve onunla mümkün mertebe yakın temas sağlanmaya çalışılsa da bazen üzerine bir yalnızlık hissi çöküyordu. O zaman onu bu ruh halinden çekip almak için bizler elimizden geleni yapardık. İşte *Vaasa*'nın tüm sakinlerinin *doorak*[68] oynamaya başlaması böyle oldu.

Bogdanov ağır ve temkinli bir oyuncuydu, İlyiç dikkatliydi ama canlıydı, Leiteisen ise keyif almaya önem veriyordu. Eğer tam bu esnada bölgedeki Partililerden biri bir şeyler getirmek için uğrayacak olsa, Merkez Komitesi üyelerinin oturmuş *doorak* oynadığını görecek, kafası ciddi bir şekilde karışacaktı. Ama bu sadece molalarda oynanan bir oyundu.

Bütün günü St. Petersburg'da geçirdiğim için İlyiç'i çok az görüyordum. Geç saatte eve dönüp onu kaygılı bir halde bulur, ona soru sormak yerine, o gün gördüğüm ve duyduğum her şeyi anlatırdım.

Vera Menzinskaya ve ben, o kış gerçekleştirdiğimiz düzenli buluşmalar için Teknoloji Enstitüsünün kantinini ayarlamaya başlamıştık. Gün boyu çok sayıda insan gelip geçtiği için çok uygun bir yerdi. Bazen orada on kişi bile buluştuğumuz olurdu. Hiç dikkat çekmezdik. Ancak bir gün Kamo bir toplantıya Kafkas kıyafetiyle, elinde bir peşkire sarılı yuvarlak bir nesneyle geldi. Kantindeki herkes yemeğini bırakıp bu dikkat çekici ziyaretçiye gözünü dikti. "Bomba getirmiş," diye düşünüyordu çoğu muhtemelen. Ama

68 Eğlenceli bir Rus iskambil oyunu. *-İng. ed.*

bomba değildi, karpuzdu. Kamo, İlyiç'le benim için karpuz ve fındıklı şekerlemeler getirmişti. "Teyzem gönderdi," dedi mahcup bir tavırla. Yılmaz bir irade ve cesarete sahip gözü pek bir savaşçı olan Kamo, son derece sağlam karakterli, oldukça saf ve müşfik bir yoldaştı. İlyiç, Krasin ve Bogdanov'a tutkuyla bağlıydı. Kuokkala'da bizi ziyaret ederdi. Annemle arkadaş olmuştu, ona teyzesini ve kız kardeşlerini anlatırdı. Kamo sık sık Finlandiya ile St. Petersburg arasında gider gelir, her seferinde silah taşırdı. Annem tabancaları sırtına sarması için ona sevgi dolu bir özenle yardım ederdi.

Yeraltı gazetesi *Proletariy* sonbaharda Vıborg'da yayınlanmaya başladı.[69] İlyiç zamanının büyük kısmını bu işe ayırmıştı. Bağlantı Schlichter üzerinden sağlanıyordu. Gazete St. Petersburg'a ulaştırılıyor ve buradan bölgelere gönderiliyordu. Teslimat işleriyle İrina (Lidya Gobi) ilgileniyordu. Teslimat ve dağıtım düzgün yürüse de (baskı işi Bolşeviklerin yasal matbaası Dyelo'da yapılıyordu), yayının gönderileceği adreslerin sağlanması gerekiyordu. Birilerinin Vera Menzinskaya ile bana yardım etmesi şarttı. Bölgeden biri olan Komissarov bunun için karısı Katya'yı önerdi. Kısa kesilmiş saçlarıyla mütevazı görünümlü bir kadındı ve aramıza katıldı. Onu ilk gördüğümde tuhaf bir hisse kapılmıştım –şiddetli bir güvensizlik duygusuydu bu. Bunu açıklayabilecek durumda değildim ve bir süre sonra da geçti. Katya çok iyi bir yardımcı olarak kendini kanıtladı. Her şeyi hızlı, düzgün ve gizliliğe dikkat ederek yapıyordu. Meraklı davranmıyor, hiç soru sormuyordu. Ancak bir keresinde ona yazı nerede geçireceğini sorduğumda, irkilerek yüzünü buruşturmuş ve bana kötü bir bakış atmıştı. Daha sonra Katya ve kocasının birer ajan provokatör olduğu ortaya çıktı. Katya, St. Petersburg'dan Urallar'a bir silah sevkiyatı yapmıştı. O varır varmaz polis gelip silahlara el koymuş ve herkesi tutuklamıştı. Bunu uzun süre sonra öğrenmiştik. Kocası Komissarov, Zagorodnıy Caddesi'ndeki 9 numaralı evin sahibi Simonov'un yöneticisi olmuştu. Simonov, Sosyal Demokratlara yardım ederdi. Vladimir İlyiç bir ara orada kalmıştı, ardından orası bir Bolşevik kulüp olarak düzenlenmişti, daha sonra

69 *Proletariy*'in ilk sayısı 21 Ağustos 1906'da çıktı. –*İng. ed.*

da Aleksinski orada kalmıştı. Bir süre sonra, gericilik yılları sırasında, gizli çalışan yoldaşları Komissarov orada misafir etmiş, onlara pasaport sağlamıştı. Ancak hemen peşinden, söz konusu yoldaşlar bir şekilde sınırda tutuklanır oldular. Bu tuzağa düşen yoldaşlardan biri de İnnokenti'ydi. Rusya'da faaliyet göstermek için yurtdışından dönmüştü. Elbette Komissarov ve karısının tam olarak ne zaman *ajan provokatör* olduklarını söylemek zor. Ne olursa olsun, polisin öğrenemediği epey şey de vardı. Bir kere, Vladimir İlyiç'in yerini bilmiyorlardı. 1905 ve 1906 yılları boyunca polis kuvvetleri henüz pek iyi örgütlenmiş durumda değildi.

İkinci Devlet Duması 20 Şubat 1907'de toplantıya çağrıldı.

Kasım Konferansında, Polonya ve Litvanya'dan gelenler de dahil Vladimir İlyiç'in başını çektiği on dört delege Duma seçimlerine girmekten yana durmuş, ancak Kadetlerle her türlü ittifaka da karşı çıkmıştı (Menşevikler bunu savunuyordu). İşte bu sloganla Bolşevikler Duma seçimleri için çalıştı. Kadetler seçimi kaybetti. İkinci Duma'ya seçilen Kadet vekillerin sayısı Birinci Duma'dakinin ancak yarısıydı. Seçimler çok geç kalmıştı. Yeni bir devrimci dalga yükselecek gibi görünüyordu. İlyiç 1907'nin başında şöyle yazdı: "Şimdi birdenbire parıldamaya başlayan devrim ışığının altında, bizim son zamanlardaki 'kuramsal' anlaşmazlıklarımız ne da kadar zavallı kalıyor!"

İkinci Duma vekilleri İlyiç'le görüşmek için sık sık Kuokkala'ya gelirdi. Bolşevik vekillerin faaliyetini Aleksandr Bogdanov yönetiyordu. O da Kuokkala'da bizimle aynı kır evinde kalıyor ve her konuda İlyiç'e danışıyordu.

Bir akşam geç saatte St. Petersburg'dan Kuokkala'ya dönerken trende Pavel Akselrod'a rastladığımı hatırlıyorum. Bolşevik vekillerin, özellikle de Aleksinski'nin Duma'da hiç de fena işler çıkarmadıklarını söylemişti. Ardından bir işçi kongresinden söz etmeye başladı. Menşevikler bir işçi kongresi toplamak için ciddi bir ajitasyon çalışması yürütüyor, bu kongrenin genel anlamda Bolşeviklerin yükselen nüfuzuna karşı mücadelelerine yardımcı olacağını umuyorlardı. Bolşevikler ise Parti kongresinin hızla toplanması

için bastırıyordu. Nihayet Nisan'da kongre yapmak için bir karar alındı. Katılım çok genişti. Delegeler kongreye tek vücut halinde gitti. Kendilerini tanıtan belgeleri göstermek üzere gizli randevu yerine birbiri ardına geliyorlardı. Buradaki Bolşevik temsilciler ben ve Mihail Sergeyeviç'ti (Weinstein). Menşevik temsilciler ise Krohmal ve M. M. Şik'ti (Hinçuk'un karısı). Polis takibi altındaydık. Marat (Schanzer) ve birkaç delege daha Finlandiya İstasyonu'nda tutuklanmıştı. Daha fazla koruma önlemi almamız gerekiyordu. İlyiç ile Bogdanov çoktan kongreye doğru yola çıkmıştı. Kuokkala'ya dönmek için acele etmeme gerek yoktu. Pazar akşamına kadar eve dönmedim. Döndüğümde orada ne görsem beğenirsiniz? Soğukta aç biilaç oturan on yedi delege! Bizimle birlikte yaşayan ve ev işlerinde bize yardım eden kadın Fin bir Sosyal Demokrattı ve Pazar günleri tam gün paydos ediyor, tiyatro oyunları gibi şeyler sergilenen Halkevi'ne gidiyordu. O kalabalığı doyurmam epey zaman almıştı. Ben kongreye katılmadım, zira sekreterlik görevlerimi devredebileceğim kimse yoktu ve zor zamanlardan geçiyorduk. Polis giderek daha fazla karşımıza çıkmaya, işlerimize karışmaya başlamıştı ve insanlar evlerini Bolşeviklere ya da gizli buluşmalara açmaktan korkar olmuştu. Bazen yoldaşlarla *Vestnik Jizni* yazıhanesinde buluşurdum. Derginin editörü Pyotr Rumyantsev, bundan sonra dergi yazıhanesinde toplantı düzenlememizi kendisi söylemeye utanmış, odacısına söyletmişti. Bu odacı, sık sık Parti meselelerini konuştuğum bir işçiydi. Rumyantsev'in bu konuyu kendisinin söylememesi doğrusu inciticiydi.

Kongreden en son dönen İlyiç oldu.[70] Kısa kesilmiş bıyığı, tamamen tıraş ettiği sakalı ve başında kocaman hasır şapkasıyla tuhaf görünüyordu. 3 Haziran'da İkinci Duma dağıtıldı. Bolşevik grup akşam toplu halde Kuokkala'ya gelip bütün gece uyumadan durumu tartıştı. İlyiç kongreden son derece yorgun dönmüştü. Çok çalışmaktan bitkin bir haldeydi ve hiçbir şey yememişti. Eşyasını top-

70 Kongreden hemen sonra İlyiç, kendisini dinlemek için St. Petersburg'dan gelen kalabalık bir işçi grubuna hitap etti. Toplantı, Kakko adında bir Fin'in Terijoki'deki otelinde yapıldı. (Bu otel daha sonra bir yangında harap oldu.) *–İng. ed.*

layıp onu Amca'nın ailesinin yaşadığı Styrsudd'a gönderdim. Ben hızla işleri toparlamak için evde kaldım. Styrsudd'a vardığımda İlyiç biraz kendine gelmişti. İlk birkaç gün sürekli uyukladığını söylediler. Bir köknarın altına oturup hemen kestirmeye başlıyormuş. Çocuklar ona "uykucu kafa" adını takmışlar. Styrsudd'da orman, deniz ve el değmemiş doğanın içinde çok güzel zaman geçirdik. Yanımızda sadece Leşçenko'nun, onun karısının ve Aleksinski'nin kaldığı, mühendis Zyabitski'nin geniş yazlık evi vardı. İlyiç, Aleksinski ile konuşmaktan kaçınıyor, dinlenmek istiyordu. Aleksinski buna bozulmuştu. Bazen Leşçenko'larda müzik dinlemek için bir araya geliyorduk. Knipoviç'in bir akrabası olan Kseniya İvanovna güzel sesli profesyonel bir şarkıcıydı ve İlyiç onu dinlemekten zevk alırdı. İlyiç'le ben günün büyük kısmını deniz kıyısında ya da bisiklete binerek geçirirdik. Bisikletlerimiz eski olduğundan sürekli tamir gerektirirdi. Bazen Leşçenko'nun yardımıyla bazen de kendimiz tamir ederdik. Yama yapmak için eski lastik ayakkabıları kullanırdık ve galiba bisiklet sürmekten çok tamir işiyle uğraşıyorduk. Yine de bisikletle gezmek harikaydı. Amca yemek olarak önümüze sürekli besleyici omletler ve geyik eti koyuyordu. İlyiç adım adım toparlayıp yeniden sağlığına kavuştu.

Bir konferans için Styrsudd'dan Terijoki'ye gittik. Bu dinlenme döneminde İlyiç dikkatli bir durum değerlendirmesi yapmıştı. Konferansta Üçüncü Duma'nın boykot edilmesine karşı bir konuşma yaptı. Şimdi bir mücadele cephesi daha açılmıştı. Tatsız gerçeklerle yüzleşmeyi reddeden ve kendi kendilerini cafcaflı sözlerle sarhoş eden boykotçulara karşı savaşmak gerekiyordu. Toplantının yapıldığı küçük kır evinde İlyiç konumunu hararetle savundu. Bisikletle gelip pencerenin önünde duran Krasin, İlyiç'i dikkatle dinlemiş, ama içeri girmek yerine, derin düşüncelere dalmış bir şekilde çekip gitmişti. Gerçekten de düşünecek çok şey vardı.

Ardından Stuttgart Kongresine geldi sıra.[71] İlyiç bu kongreden çok memnun kalmıştı. Sendikalarla ve savaşa karşı alınacak tutumla ilgili kararlar onu sevindirmişti.

71 İkinci Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi 18-24 Ağustos 1907'de yapıldı. *-İng. ed.*

XI

Yeniden Yurtdışı, 1907'nin Sonu

İlyiç, Finlandiya'nın daha da içlerine çekilmek zorunda kalmıştı. Bogdanov'lar, İnnokenti (Dubrovinski) ve ben Kuokkala'daki evde kalmaya devam ettik. Terijoki'de polis baskınları çoktan başlamıştı ve Kuokkala'da da aynısını bekliyorduk. Natalya Bogdanova'yla birlikte temizliğe başladık. Bütün dosyaları taradık, değer taşıyanları ayırıp saklamaları için Fin yoldaşlara verdik, kalanları yaktık. Bu göreve kendimizi öylesine vermiştik ki bir gün evin etrafındaki karların üzerine küllerin dağılmış olduğunu görünce şaşkına döndük. O an evi jandarmalar bassa hâlâ işlerini görecek kadar malzeme bulurlardı gerçi. Evin içinde yığınla evrak birikmişti. Özel önlemler almamız gerekiyordu. Bir sabah ev sahibemiz aceleyle içeri dalıp jandarmaların Kuokkala'da görüldüğünü söyledi. Taşıyabildiği kadar gizli evrakı alıp saklamak üzere kendi evine götürdü. Aleksandr Bogdanov ve İnnokenti'yi ormanda dolaşmaya gönderip biz evde kaldık ve polisin arama emriyle gelmesini bekledik. Ancak bu sefer gelmediler. Sıcak çatışma ekiplerinde yer alan yoldaşların peşindeydiler.

Yoldaşlar İlyiç'i iç bölgelere göndermişti. İki Fin kız kardeşle birlikte, Helsinki yakınlarında küçük bir istasyon olan Aggelby'de kalıyordu. Yan odadan gelen biteviye kahkaha, piyano ve Fince konuşma sesleriyle, dantel perdeleri ve yerli yerinde duran eşyasıyla Fin tarzı bir sevimliliğe sahip bu tertemiz ve soğuk odada kendini

tam bir yabancı gibi hissediyordu. İlyiç tüm gününü toprak reformu üzerine yazarak geçiriyor, bunu yaparken de yakın zamandaki devrim deneyimini dikkatle değerlendiriyordu. Ev sahibelerini rahatsız etmemek için odasında saatler boyu bir aşağı bir yukarı parmak uçlarında yürüyordu. Onu orada bir kere ziyaret etmiştim.

Polis, Finlandiya'nın her yerinde İlyiç'i aradığından ülkeden ayrılmak zorundaydı. Gericiliğin yıllarca devam edeceği belliydi. Yeniden İsviçre'ye dönmemiz gerekiyordu. Buna hiç de istekli değildik, ama başka yolu yoktu. Üstelik *Proletariy*'in yurtdışında yayınlanma işini örgütlememiz gerekiyordu, çünkü artık bunu Finlandiya'da yapmak imkânsızdı. İlyiç ilk fırsatta Stockholm'e gidip orada beni bekleyecekti. Onun peşinden yurtdışına çıkmadan önce, St. Petersburg'da yaşlı ve hasta annemi yerleştirmem ve birkaç başka işle birlikte, ileride ihtiyaç duyulacak bağlantıları ayarlamam gerekiyordu.

Ben St. Petersburg'da koştururken İlyiç, Stockholm yolunda neredeyse hayatını kaybediyordu. O kadar sıkı takip altındaydı ki oraya normal yoldan, yani Turku'dan gemiye binerek gitmesi, kesinlikle tutuklanması anlamına gelecekti. Gemiye binerken tutuklanmış yoldaşlarımız vardı zaten. Fin yoldaşlardan biri, gemiye, yakındaki adalardan birinden binmesini önermişti. Yakalanmamak için bu yol daha güvenliymiş, ama adaya kadar olan beş kilometreyi buz tutmuş suyun üzerinden yürümesi gerekiyormuş. Aylardan Aralık olsa da buz bazı yerlerde çok sağlam değilmiş. Rehber bulmak imkânsızmış, çünkü kimse canını tehlikeye atmak istemiyormuş. Sonunda iki çakırkeyif köylü, içkinin verdiği cesaretle İlyiç'e eşlik etme işini üstlenmiş. Gece buz üstünde yürürlerken bir bölgedeki buz tabakasının aniden kırılmaya başlaması yüzünden üçü de neredeyse boğuluyormuş. Kıl payı güvenli bir yere atlamayı başarıp kurtulmuşlar.

Sonradan, İlyiç'in ne kadar tehlikeli bir yol seçtiğini ve nasıl kıl payı kurtulduğunu, Stockholm'e geçmemde bana yardım eden Fin yoldaş Borgo'dan (daha sonra Beyaz Muhafızlar tarafından vuruldu) öğrenmiştim. İlyiç'in bana sonradan anlattığına göre, buz

kırılmaya başladığında aklından geçen ilk düşünce şu olmuş: "Ah, ölmek için ne kadar da aptalca bir yol!"

Rusların toplu göçü yeniden başlamıştı –Bolşevikler, Menşevikler, Sosyalist Devrimciler ülkeyi terk ediyordu. Gemide Dan, Lidya Zederbaum ve birkaç Sosyalist Devrimciye rastlamıştım.

Stockholm'de birkaç gün geçirdikten sonra İlyiç'le birlikte Berlin üzerinden Cenevre'ye devam ettik. Berlin'deki Ruslar arasında, biz oraya ulaşmadan sadece bir gün önce, arama ve tutuklanma olayları yaşanmıştı. Bu nedenle orada bizi karşılayan Berlin grubunun üyelerinden Avramov, yoldaşlarımızdan hiçbirinin evine gitmememizi tavsiye etti. Bütün gün bizi bir o kafeden bir bu kafeye dolaştırdı durdu. Akşamı Rosa Luxemburg'la geçirdik. Vladimir İlyiç'le Rosa Luxemburg'un savaş sorunu üzerinde hemfikir olduğu Stuttgart Kongresi, ikisini hayli yakınlaştırmıştı. Daha 1907'deki o kongrede, savaş karşıtı mücadelenin yalnızca barışı değil, aynı zamanda kapitalizmin yerine sosyalizmin kurulmasını da hedeflemesi gerektiğini söylemişlerdi. Savaşın yarattığı krizden burjuvaziyi derhal alaşağı etmek için faydalanılmalıydı. "Stuttgart Kongresi," diye yazmıştı İlyiç, "birtakım önemli konularda uluslararası Sosyal Demokrasinin oportünist ve devrimci kanatlarını belirgin bir şekilde ortaya çıkarmış ve bu konulardaki kararını devrimci Marksizmin ruhuyla vermiştir." Stuttgart Kongresinde Rosa Luxemburg ve İlyiç aynı saflarda yer almıştı. Bu nedenle o akşamki sohbetleri özellikle dostaneydi.

O akşam otelimize hasta döndük. İkimizin de dudaklarında beyaz köpükler vardı ve kendimizi çok güçsüz hissediyorduk. Sonradan ortaya çıktığına göre, o gün lokanta lokanta dolaşırken bir yerlerde balıktan zehirlenmişiz. Gece doktor çağırtmak zorunda kaldık. Vladimir İlyiç Fin bir şef, ben de Amerikan vatandaşı olarak kayıt yaptırdığımız için otel görevlisi, Amerikalı bir doktor getirdi. Doktor, İlyiç'i muayene ettikten sonra durumun ciddi olduğunu söyledi. Bana "Siz atlatacaksınız!" dedi. Bir sürü ilaç yazdıktan sonra, işin içinde bir bit yeniği olduğunu sezerek korkunç bir muayene ücreti aldı. Birkaç gün yataktan çıkamadık. Sonra

yarı hasta halde kendimizi sürükleyerek ayağa kalktık ve 7 Ocak 1908'de Cenevre'ye vardık. Daha sonra İlyiç, Gorki'ye yazdığı bir mektupta yolda "soğuk algınlığına" yakalandığımızı söylemişti.

Cenevre kasvetliydi. Kar yoktu ama buz gibi kuzey rüzgârı esiyordu. Cenevre Gölü kıyısındaki parmaklıklarda gölün buz tutmuş halini gösteren manzaralı kartpostallar satılıyordu. Şehir ölgün ve bomboş görürünüyordu. O sırada kentte bulunan yoldaşlar arasında Miha Tskhakaya, V. Karpinski ve Olga Raviç vardı. Miha Tskhakaya küçük bir odada kalıyordu ve biz geldiğimizde güçlükle yataktan çıkar bir haldeydi. Kısa bir sohbet ettik. Karpinski'ler (evvelden Kuklin'lerin olduğu) Rus kütüphanesinde kalıyordu. Kütüphaneyi Karpinski yönetiyordu. Berbat bir baş ağrısı çekiyor ve sürekli acı içerisinde yüzünü buruşturuyordu. Işık da gözünü rahatsız ettiği için bütün panjurlar kapalıydı. Karpinski'lerden çıktıktan sonra, gözümüze iyice nahoş görünen Cenevre'nin tenha sokaklarında yürürken İlyiç mırıldandı: "Buraya gömülmeye gelmişim gibi bir his var içimde."

Göçmenliğimizin ikinci dönemi başlıyordu. Bu kez ilkinden daha da zor olacaktı.

İKİNCİ BÖLÜM

I

İKİNCİ GÖÇ

İkinci göç, üç döneme ayrılabilir.

İlk dönem (1908-11) Rusya'da gemi azıya alan gericilik yıllarını kapsar. Bu yıllarda çarlık, devrimcilere karşı vahşice bir misillemenin peşine düşmüştü. Hapishaneler dolup taşmakta, tutuklular gaddarca muamelelere maruz kalmakta ve birbiri ardına ölüm cezaları gelmekteydi. Gizli örgütler iyice yeraltına çekilmişti, ama buna rağmen gizliliklerini güç bela koruyabilmekteydiler. Devrim günlerinde Parti'nin üye yapısı değişikliğe uğramıştı; Parti'ye katılan yeni üyeler, devrim öncesi yeraltı faaliyeti veya gizli çalışma yöntemleri hakkında hiçbir deneyime sahip değildi. Öte yandan çarlık hükümeti casus ve muhbir örgütü için hiçbir masraftan kaçınmıyordu. Casusluk ağı gayet iyi planlanmış, dallanıp budaklanmıştı, öyle ki Parti'nin merkez organlarını bile sarmıştı. Hükümetin istihbarat servisi çok iyi örgütlenmişti.

Bütün yasal derneklere, sendikalara ve basına karşı, eşzamanlı ve düzenli bir zulüm kampanyası başlatıldı. Hükümet, kitleleri devrim sırasında kazandıkları haklardan mahrum etmeye kararlıydı. Ancak artık geçmişe dönmek söz konusu olamazdı; devrim kitleler üzerinde izini bırakmıştı ve işçilerin her tür girişimi, bulduğu bütün çatlaklardan sızıyordu.

Bunlar Sosyal Demokratlar arasında tam bir kafa karışıklığının hüküm sürdüğü yıllardı. Marksizmin temel ilkelerini gözden geçirme girişimleri söz konusuydu ve Marksizmin bir bütün olarak üzerine oturduğu maddeci kavramları sarsmaya çalışan yeni fel-

sefi eğilimler yükseliştеydi. Karanlık günlerdi bunlar. Yeni, incelikli bir din icat edip buna felsefi bir temel kazandırarak bir çıkış yolu bulma girişimleri söz konusuydu. Kapısını her türden "tanrı arayan" ve "tanrı yaratanlar"a[72] açan bu yeni felsefe ekolünün başını Bogdanov çekiyordu. Onu Lunaçarski, Bazarov ve diğerleri destekliyordu. Marx, idealizme karşı mücadele ederek, felsefe aracılığıyla Marksizme ulaşmıştı. Plehanov, kendi zamanında, maddeci felsefeyi destekleyecek kanıtlar oluşturmaya özel bir önem vermişti. Lenin onların eserlerini yoğun bir şekilde incelemiş ve sürgündeyken felsefeye epey zaman ayırmıştı. Marksizmin felsefi ilkelerini gözden geçirmeye yönelik bu girişimin yol açabileceği karışıklıklar ve bunun gericilik yıllarındaki önemi karşısında son derece uyanıktı. Bogdanov ve onun ekolüne şiddetle karşı çıktı.

Bogdanov yalnızca felsefi cephede muhalefet etmiyordu. Otzovistleri ve Ültimatomcuları da etrafında toplamıştı. Otzovistler, Devlet Dumasının çok gericileştiğini, buradaki Sosyal Demokrat üyelerin geri çağrılması gerektiğini söylüyordu. Ültimatomcular ise Duma'ya bir ültimatom verilmesini ve Sosyal Demokrat vekillerin kendilerini kovduracak konuşmalar yapması gerektiğini savunuyordu. Açıkçası Otzovistlerle Ültimatomcular arasında hiçbir fark yoktu. Ültimatomcuların arasında Aleksinski ve Marat vardı. Ayrıca Otzovistlerle Ültimatomcular Bolşeviklerin sendikalarda ve yasal derneklerde çalışmasına da karşıydı. Onlara göre bir Bolşevik katı ve uzlaşmaz olmalıydı. Lenin bu görüşü temelsiz buluyordu. Bunun anlamı pratik faaliyetten tamamen vazgeçmek, kitleleri yaşamın temel meseleleri üzerinden örgütlemek yerine onlardan uzak durmaktı. 1905 Devrimi'nden önce Bolşevikler, her türlü yasal olanağı kullanabildiklerini, en elverişsiz koşullarda bile arkalarındaki kitleleri toparlayıp ileri taşıyabildiklerini gös-

72 "Tanrı arayan" ve "Tanrı yaratanlar" 1905-7 Devrimi'nin yenilgisinden sonra Sosyal Demokrasinin kararsız unsurları arasında (Bogdanov, Bazarov, Lunaçarski ve diğerleri) gelişen gerici dinsel felsefi eğilimlerdir. Sosyalizmi Tanrı inancıyla birleştirmeye çalışan yeni bir "sosyalist" din yaratmaya çalıştılar. Bu eğilimlerin gerici özü, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* adlı eserinde Lenin tarafından açığa çıkarılmıştır. *–İng. ed.*

termişlerdi. Fabrikalardaki çay molası ve havalandırma haklarını savundukları kampanyalardan başlayarak, kitleleri adım adım ulusal silahlı ayaklanmaya yönlendirmişlerdi. Kişinin kendisini en elverişsiz koşullara uyarlayabilmesi ve aynı zamanda, yüksek ilkelere dayanan konumunu öne çıkarıp koruyabilmesi -işte Leninizm geleneği buydu. Otzovistler bu Bolşevik gelenekten uzaklaşmıştı. Otzovizme karşı mücadele, denenmiş ve onaylanmış Bolşevik, Leninist taktikler için verilen bir mücadeleydi.

Sonuç olarak o yıllar (1908-11) Parti için, Parti'nin yasadışı örgütlenmesi için yoğun mücadele yıllarıydı.

Haliyle, gericilik yıllarında ilk karamsarlık emareleri gösterenler, her zaman akıntıya kapılmaya ve devrimci sloganları yumuşatmaya eğilimli, pratik çalışma yürüten Menşeviklerdi ve bunlar liberal burjuvazi ile de yakın bağ içindeydi. Menşeviklerin büyük bir çoğunluğu, bu karamsar havayı, dikkat çekici bir şekilde, Parti'yi dağıtma amacıyla dile getiriyordu. Bu tasfiyecilerin ("likidatörler") -böyle deniyordu onlara- iddiasına göre, yasadışı parti yalnızca polis baskınlarına ve tutuklamalara yol açar ve emek hareketinin kapsamını daraltırdı. Gerçekte ise, gizli partinin tasfiyesi proletaryanın bağımsız politikasını terk etmek, işçi sınıfı mücadelesinin devrimci ruhunu alçaltmak, proletaryanın örgütünü ve eylem birliğini zayıflatmak anlamına gelecekti. Parti'nin tasfiyesi, Marx'ın tüm öğretisini ve ilkelerini reddetmek demekti.

Kuşkusuz Marksizmin yayılması ve oportünizme karşı mücadele için onca şey yapmış olan Plehanov gibi Menşevikler, bu tasfiyeci yaklaşımların gerici karakterinin farkına varamıyor değildi. Böylece Parti'nin tasfiyesi üzerine verilen vaazlar en temel Marksist ilkelerin tasfiyesi için ajitasyona evrilince, Plehanov bu gruptan tamamen koptu ve kendi grubunu kurdu: "Partili Menşevikler".

Sonrasında devam eden Parti için mücadele, bir dizi örgütsel sorunu su yüzüne çıkarırken, tabandakiler açısından, Parti'nin rolü ve üyelerin görevleri konusunda daha net ve iyi bir kavrayışın gelişmesini sağladı.

Maddeci felsefe, kitlelerle temas Leninist taktikler ve Parti için verilen mücadele, siyasi göç koşullarında yürütülüyordu.

Gericilik yıllarında Rusya'dan gelen siyasi göçmen sayısı büyük bir artış yaşadı. Sinirleri yıpranıp altüst olmuş, gelecek umudu olmayan, ceplerinde tek kuruş bulunmayan ve Rusya'dan hiçbir yardım görmeyen insanlar, çarlık rejiminin vahşi zulmünden kaçarak yurtdışına sığınıyordu. Bütün bunlar siyasi mücadeleye hayli acılarla dolu bir hava veriyordu. Ağız dalaşı ve didişmeler almış başını gidiyordu.

O yıllara dönüp baktığımızda, bütün bu mücadelenin ne için olduğu şimdi çok açık görünüyor. Lenin'in çizgisinin doğruluğu deneyimle kanıtlandığına göre, o günkü mücadele pek kimsenin ilgisini çekmeyebilir. Ama o mücadele olmasaydı, Parti, faaliyetlerini yükselen dalga içinde o kadar hızlı geliştiremeyecek, zafer yürüyüşüne ket vurulmuş olacaktı. Mücadele, tam da yukarıda sözü edilen eğilimlerin şekillenmeye başladığı bir sırada cereyan ediyor ve daha kısa bir süre önce yan yana savaşan insanların arasında geçiyordu. Pek çok kişi sorunun, Lenin'in kavgacı mizacından, katılığından ve hırçınlığından kaynaklandığını düşünüyordu. Oysa bu, tam da Parti'nin var oluşu, tutarlı çizgisi ve doğru taktikleri için verilen bir mücadeleydi. Muhaliflerin üstüne alındığı sert üslubun bir diğer nedeni ise, tartışılan konuların karmaşık yapısıydı ve İlyiç sık sık bu sorunları mümkün olduğunca keskin bir şekilde dile getirirdi, zira aksi takdirde sorunun özü karanlıkta kalacaktı.

1908'den 1911'e uzanan yıllar yalnızca yurtdışında sürgün yılları değil, çok önemli bir cephede –ideolojik cephede– verilen yoğun mücadelenin yıllarıydı.

İkinci göçün *ikinci dönemi* olan 1911-14 arası, Rusya'da hareketin yükselen dalgasına tanıklık etti. Büyüyen grevler, bütün işçi sınıfını harekete geçiren Lena olayları,[73] işçi basınının gelişmesi, Duma seçimleri ve Sosyal Demokrat vekillerin faaliyetleri –bütün

73 Nisan 1912'de, Sibirya taygasındaki Lena altın madeni bölgesinde bir grevin bastırılması sırasında işçilere ateş açıldı. 270 kişi öldü, 250 kişi yaralandı. Rus işçiler bu vahşeti, kitlesel siyasi grevler ve gösterilerle protesto etti. *–İng. ed.*

bunlar Parti çalışmasına yeni biçimler kazandırıyor, bu çalışmaya yepyeni ufuklar açıyor, Parti üyelerinin daha çok proleterden oluşmasını sağlıyor ve Parti'yi kitlelere daha da yakınlaştırıyordu.

Rusya'yla temasımız hızla güçlenmeye başlamış ve Rusya'daki faaliyet üzerindeki etkimiz istikrarlı bir biçimde artmıştı. Ocak 1912'de yapılan Prag Konferansı, tasfiyecileri Parti'den uzaklaştırdı ve gizli Parti örgütü ilkelerini belirledi. Plehanov Bolşeviklere katılmadı.

1912'de Krakow'a taşındık. Parti'yi sağlam bir yapıya oturtma mücadelesi artık yurtdışındaki küçük gruplar arasında verilmiyordu. Krakow dönemi, Lenin'in taktiklerinin Rusya'da sınanması ve değerlerlinin uygulamada ispatlanması dönemidir. Pratik faaliyetin sorunları Lenin'in tüm zamanını alıyordu. Ancak işçi sınıfı hareketi Rusya'da geniş ölçüde bir büyüme gösterirken, yaklaşmakta olan fırtınanın habercileri de uluslararası cephede çoktan duyulur olmuştu. Savaş bulutları birikiyordu. İlyiç şimdi dikkatini, yaklaşmakta olan savaş bir iç savaşa dönüştürülebilidiğinde, farklı uluslar arasında kurulması gereken yeni ilişkilere yoğunlaştırmıştı. Krakow'da kaldığımız süre boyunca İlyiç, Leh Sosyal Demokratlarla yakın ilişkiler kurup ulusal sorunla ilgili görüşlerini öğrenme fırsatını buldu. Onların bu konudaki hatalarına karşı inatla savaşıp kendi formüllerini daha net ve açık hale getirdi. Krakow sürecinde Bolşevikler, ulusal sorun konusunda hepsi de büyük öneme sahip bir dizi kararı benimsedi.

İkinci göçün *üçüncü dönemi* (1914-17) savaş dönemidir. Bu dönemde yurtdışında sürdürdüğümüz hayat bir başka keskin değişime daha uğramıştı. Bu dönem, uluslararası sorunların belirleyici bir önem kazandığı ve bizim Rusya içindeki sorunlarımızın, ancak uluslararası hareketin bakış açısından ele alınabileceği bir dönemdi.

Şimdi kaçınılmaz olarak çok daha geniş bir zemini, uluslararası zemini esas almak gerekiyordu. Tarafsız ülkede yaşayan birinin, emperyalist savaş karşıtı propaganda için, bu savaşı iç savaşa dönüştürmek için ve yeni bir Enternasyonal'in temellerini ortaya

koyabilmek için yapabileceği her şey yapılmıştı. Bu faaliyet, savaşın ilk yıllarında (1914'ün sonundan itibaren, 1915 yılı boyunca) Lenin'in bütün enerjisini yutuyordu.

Aynı zamanda, etrafında süregiden olaylardan etkilenen Lenin, yeni fikirler geliştiriyordu. Bütün bunlar onu, emperyalizm konusunu, savaşın yapısını, proletaryanın zaferinin ertesinde şekillenecek devlet iktidarının yeni biçimlerini, diyalektik yöntemin işçi sınıfının politika ve taktiklerine uygulanışını daha derinden incelemeye itiyordu. Bern'den, çalışma olanaklarının daha iyi olduğu Zürih'e geçtik. İlyiç bütün gününü kütüphanelerde geçirerek yazmaya başladı, ta ki Şubat Devrimi'yle ilgili haberler gelene dek. Bunun üzerine Rusya'ya dönüş hazırlıklarına başladık.

A. GERİCİLİK YILLARI

a. Cenevre, 1908

Cenevre'ye geldiğimiz akşam İlyiç, Berlin'deyken Aleksinski'den aldığı mektuba cevap yazdı. Aleksinski, İkinci Duma'nın diğer Bolşevik vekilleriyle birlikte kürek cezasına mahkûm edildikten sonra yurtdışına kaçmıştı ve şimdi Avusturya'da yaşıyordu. Birkaç gün sonra da Capri'de kendisini ziyaret etmesi için İlyiç'e baskı yapan Maksim Gorki'ye cevap yazdı.

Capri'ye gitmek imkânsızdı, çünkü Parti'nin Merkez Yayın Organı olan *Proletariy* ile ilgili çalışmaları başlatmamız gerekiyordu. O zorlu gericilik günlerinde Rusya'daki harekete Merkez Yayın Organı aracılığıyla düzenli bir biçimde önderlik edebilmek için bunun hemen başlatılması önemliydi. İlyiç gidemiyordu, ama Gorki'ye yazdığı yanıtta gittiğini hayal ediyordu: "Koşup Capri'ye gelmek muhteşem olurdu! Sanırım çalışmalarınızın çok da yoğun olmadığı başka bir zamanda gelmem daha iyi olacak, böylece bol bol sohbet edip gezebiliriz." (*Eserleri*, c. 34, s. 323) Son birkaç yılda İlyiç o kadar çok şey atlatmış ve o kadar çok konu üzerine kafa yormuştu ki, Gorki'yle sıcak, içten bir sohbeti özlüyordu. Ancak ziyaretini ertelemeye mecburdu.

Proletariy'nin Cenevre'de mi, yoksa başka bir yerde mi yayınlanacağına henüz tam karar verilmemişti. Bu konuyu Avusturyalı Sosyal Demokrat Adler'e ve yine Avusturya'da yaşayan Yuzef'e (Dzerjinski) yazdık. Avusturya, Rus sınırına yakındı, gazeteyi orada basmak kimi bakımlardan daha uygun olacak, nakliyeyi ayarlamak kolaylaşacaktı. Ama İlyiç yayın işini Cenevre dışında bir yerde yapabileceğimizden pek umutlu değildi, bu nedenle gazeteyi burada basmak için kimi adımlar atıyordu. Eskiden kullandığımız dizgi makinesinin hâlâ var olduğunu ve bunu kullanabileceğimizi şaşırarak öğrendik. Bu durum masrafları azaltmış ve konuyu basitleştirmiş oldu.

1905 Devrimi'nden önce Cenevre'de Bolşevik *Vperyod* gazetesinin dizgisini yapan eski dizgici yoldaş Vladimirov çıkageldi. İşin işletme yönünün yönetimi D. M. Kotlyarenko'ya verildi.

Şubat itibarıyla, *Proletariy*'i örgütlemek için Rusya'dan gönderilen bütün yoldaşlar –Lenin, Bogdanov ve İnnokenti (Dubrovinski)– Cenevre'de toplanmıştı.

Vladimir İlyiç, 2 Şubat'ta Maksim Gorki'ye şöyle yazdı: "Her şey hazır. Bir iki güne yayını duyuruyoruz. Sizi de katkıda bulunanlara ekledik. İlk birkaç sayı için bize bir şeyler verip veremeyeceğinizi bir iki satırla bana yazın (*Novoya Jizn*'deki *Küçük Burjuvazi Üzerine Notlar* tarzı bir şey ya da şu an yazdığınız hikâyeden parçalar gibi)." (*a.g.e.*, s. 328) İlyiç, derinden nefret ettiği ve küçümsediği burjuva kültürü ve küçük burjuvazi üzerine daha 1894'te, *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar* isimli kitabında yazmıştı. Bu yüzden Gorki'nin görgüsüzlük ve yüzeysellik üzerine yazdıkları tam ona hitap ediyordu.

İlyiç, Capri'de Gorki ile birlikte olan Lunaçarski'ye şöyle yazdı: "Yerleşip yerleşmediğinizi ve yeniden çalışmaya hazır olup olmadığınızı bana bir iki satırla yazın." (*Lenin Derlemeler*, I, s. 152)

Yayın kurulu (Lenin, Bogdanov ve İnnokenti) Viyana'da bulunan Troçki'ye bir mektup yazarak gazeteye katkı sunmasını istedi. Troçki reddetti. Bolşeviklerle işbirliği yapmak istemiyor, ama

bunu açıkça ifade etmiyordu. Çok meşgul olduğunu söyleyip özürlerini iletiyordu.

Gazeteyi Rusya'ya ulaştırmak için düzenlemeler yapmak gerekiyordu. Eski ilişkilerimizin peşine düştük. Eskiden gönderilerimizi ulaştırmak için Marsilya ve başka limanları kullanırdık. İlyiç, şimdi bu iş için Gorki'nin yaşadığı Capri'nin kullanılabileceğini düşünüyordu. Gorki'nin karısı Maria Andreyeva'ya yazıp gemi çalışanları ve işçileri vasıtasıyla yayınların Odessa'ya gönderilmesi işini ayarlamasını istedi. Gönderimlerin Viyana'dan gerçekleşmesi için Aleksinski'yle de temasa geçti, ama bu işin o yöreden başarıyla halledilebileceğine dair pek umudu yoktu. Aleksinski bu tip işlere hiç uygun biri değildi. Şimdilerde Komintern'de görevler üstlenen, o dönemki "nakliye uzmanımız" Pyatnitski'yi de çağırdık. Eskiden Alman sınırından yayın sokmada epey iyi işler çıkarmıştı. Ama Pyatnitski'nin (Rusya'daydı) polis takibini atlatması, tutuklanmaktan kurtulup sınırı geçmesi yaklaşık sekiz ay aldı. Yurtdışına çıkmayı başarınca gönderimleri Lvov üzerinden örgütlemeye çalıştı, ama oradan pek bir şey çıkaramadı. 1908 güzünde Cenevre'ye geldi. Yeniden daha önce yaşadığı Leipzig'e yerleşmesi, eski bağlantılarını bulup gönderi işini yine Alman sınırından halletmesi için gereken düzenlemeleri yaptık.

Aleksinski de Cenevre'ye taşınmaya karar verdi. Karısı Tatyana'nın Rusya'yla mektuplaşma işinde bana yardımcı olmasını düşünmüştük. Ama bunlar hep plan olarak kaldı. Mektuplara gelince, aldığımızdan daha fazlasını umut etmiştik. Cenevre'ye varışımızdan kısa bir süre sonra para transferiyle ilgili bir olay yaşandı.

Temmuz 1907'de Tiflis'te, Erivan Meydanı'nda bulunan Maliye'ye ait bir binada bir kamulaştırma eylemi gerçekleştirilmişti. Otokrasiye karşı savaşta cephenin genişlediği ve devrimin tepe noktasına ulaştığı bu dönemde, Bolşevikler, çarlığın finansal kaynaklarına kamulaştırma baskınları yapılmasını kabul edilebilir bulmuştu. Tiflis baskınından elde edilen para devrimci amaçlar için kullanılmak üzere Bolşeviklere aktarıldı. Ancak bu para kullanılamıyordu. Zira tamamı 500 ***ruble***'lik banknotlardan

oluşuyordu ve bozdurulmaları gerekiyordu. Bunları bozdurma işini Rusya'da yapamazdık, çünkü bu tip durumlarda bankalarda her zaman banknot numaralarının bir listesi bulunurdu. Ama gericilik gemi azıya alınca, çarlık hükümetinin zulmü altındaki devrimcilerin hapisten kaçışını, hareketi canlı tutmak için gizli matbaaları vb. örgütlemek gerekiyordu. Bunun için de fazlasıyla paraya ihtiyacımız vardı. Böylece, tam bizim gelişimizden birkaç gün sonra bir grup yoldaş bu 500 *ruble*'lik banknotları yurtdışında çeşitli şehirlerde aynı anda bozdurmak için girişimde bulundu. Bir ajan provokatör olan Jitomirski bundan haberdardı ve para bozdurma işinde görev aldı. O sırada kimse onun ajan olduğunu bilmediğinden tam bir güvenle hareket ediyordu. Oysa içi dinamit dolu bir bavulla Berlin'de yakalanan Yoldaş Kamo'ya ihanet etmişti bile. Kamo uzun süre bir Alman hapishanesinde tutulmuş ve sonra da Rus yetkililere teslim edilmişti. Jitomirski para bozdurma girişimini de polise ihbar etti ve bu işle bağlantısı olan yoldaşlarımız tutuklandı. Zürih grubundan Letonyalı bir üyemiz Stockholm'de; Rusya'dan henüz dönmüş olan, Cenevre grubundan Olga Raviç ise Bogdasaryan ve Hocamiryan ile birlikte Münih'te tutuklandı. Tutuklananlardan birine gönderilen bir kartpostalın evine teslim edilmesi sonucu N. A. Semaşko da Cenevre'de tutuklandı.

Bu olay İsviçreli burjuvaları ölesiye korkuttu. "Kamulaştırmacı Ruslar" şehrin yegâne gündemi olmuştu. İlyiç'le akşam yemeklerini yediğimiz pansiyonda, masanın dehşetle konuşulan konusu buydu. 1905'te Üçüncü Parti Kongresinin başkanlığı görevini üstlenen Kafkas yoldaşımız Miha Tskhakaya o sırada Cenevre'de yaşıyordu. İlk kez bizi görmeye geldiğinde yabancı görünümü ev sahibemizi öylesine korkutmuştu ki, kadın dehşetli bir çığlık atarak kapıyı suratına kapadı. Onu "kamulaştırıcı"lardan biri sanmıştı.

O dönemde İsviçre Sosyal Demokrat Partisi aşırı oportünist eğilimlerin egemenliği altındaydı. Semaşko'nun tutuklanması üzerine İsviçreli Sosyal Demokratlar, ülkelerinin dünyanın en demokratik ülkesi olduğunu, adaletin en üstün şekilde hüküm sür-

düğünü ve bu nedenle kendi bölgelerinde mülkiyete karşı işlenecek suçlara hoşgörü gösteremeyeceklerini açıkladılar.

Rus hükümeti tutuklananların iadesini talep etti. İsveçli Sosyal Demokratlar araya girmeye hazırdı. Ancak Stockholm'da tutuklanan bu genç adamın, sürekli Zürih'te yaşayan bir Sosyal Demokrat olup olmadığının, ancak üyesi olduğu Zürih grubu tarafından teyit edilebileceğini belirtip, bu onayı istediler. Menşeviklerin hâkimiyetinde olan Zürih grubu bunu yapmayı reddetti. Ayrıca Menşevikler yerel Bern basınında alelacele kendilerini Semaşko'dan ayırıp Semaşko'nun Sosyal Demokrat olmadığını ve Stuttgart Kongresinde Cenevre grubunu temsil etmediğini ilan ettiler.

Menşevikler 1905 Moskova ayaklanmasını mahkûm etmişti. Liberal burjuvaziyi ürkütebilecek hemen her şeye karşıydılar. Onlara göre burjuva aydınların yenilgi anında devrimi terk etmesinin nedeni, kendi sınıf karakterleri değil, Bolşeviklerin mücadele yöntemleriyle onları korkutmuş olmasıydı. Devrimci mücadelenin yükseldiği dönemde kamulaştırma eylemi yapmanın, devrimci hedefler uğruna kaynak sağlamanın meşru bir yolu olduğuna dair Bolşevik görüşü şiddetle kınıyorlardı. Bolşeviklerin liberal burjuvaziyi korkutup kaçırdığını söylüyorlardı. Bolşeviklere karşı girişilen mücadele, Menşeviklerin ekmeğine yağ sürüyordu ve bu yolda her şey mubahtı.

26 Şubat 1908 tarihinde Plehanov'a yazdığı mektupta Akselrod, bu olayı kullanarak yabancıların gözünde Bolşeviklerin itibarını sarsma planını ortaya koyuyordu. Bir rapor hazırlanmasını, Almanca ve Fransızcaya çevrilip Alman Partisi merkezine (Vorstand), Kautksy ile Adler'e, Enternasyonal Sosyalist Büroya, Londra'ya ve bunun gibi yerlere gönderilmesini öneriyordu.

Yıllar sonra 1926'da yayınlanan Akselrod'un bu mektubu, daha o sırada Bolşeviklerle Menşeviklerin yollarının nasıl derinden ayrıldığına dair çarpıcı bir örnektir.

Vladimir İlyiç, N. A. Semaşko'nun tutuklanması konusunda, RSDİP temsilcisi sıfatıyla Enternasyonal Sosyalist Büroya resmî bir açıklama yolladı. Ayrıca Gorki'ye yazıp Semaşko'yu Nijniy

günlerinden kişisel olarak tanıyorsa İsviçre basınında onun lehine bir şeyler kaleme almasını istedi. Semaşko kısa süre sonra serbest bırakıldı.

Devrimin ardından yeniden yurtdışında göçmen yaşamına alışmak bizim için çok zordu. Vladimir İlyiç bütün gününü kütüphanede geçiriyordu. Akşamları ise ne yapacağımızı bilemiyorduk. Kiraladığımız soğuk ve sevimsiz odada oturmayı hiç canımız çekmiyor, insanların arasında olmayı özlüyorduk. Her akşam ya sinemaya ya tiyatroya gidiyor, ama nadiren sonuna kadar kalıyorduk. Genelde gösterinin ortasında çıkıp sokaklarda, sıklıkla da gölün etrafında dolaşıyorduk.

Sonunda, *Proletariy*'nin ilk Cenevre sayısı (No. 21) Şubat'ta çıktı. Vladimir İlyiç'İn ilk makalesi dikkat çekiciydi. Şöyle yazmıştı:

> Devrimi önceleyen uzun yıllar boyunca nasıl çalışacağımızı bildik. Boşuna bize kaya gibi sert demiyorlar. Sosyal Demokratlar, ilk silahlı ayaklanmanın başarısızlığıyla yılmayacak, pusulayı şaşırmayacak ve maceraya sürüklenmeyecek bir proletarya partisi yarattı. İşte o parti, kendini de, geleceğini de burjuva devrimlerinin herhangi bir belirli dönemine bağlamadan, sosyalizme doğru ilerliyor. Tam da bu nedenle burjuva devrimlerinin zayıf yönleri karşısında eli kolu bağlı değildir, özgürdür. Ve işte o proletarya partisi zafere yürüyor. (*Eserleri*, c. 13, s. 409)

Vladimir İlyiç'in bu sözleri, bütün hayatına egemen olan düşüncelerini yansıtıyordu. Yenilgi anında o, proletaryanın nefes kesici zaferini düşünüyordu. Cenevre Gölü'nün kıyısındaki akşam yürüyüşlerimizde bu konudan söz ederdi.

1906'da Rusya'dan sınır dışı edilip 1908 başında geri dönen Adoratski biz Cenevre'ye gittiğimizde hâlâ oradaydı. Anılarında, bir sonraki devrimin özelliği ve bu devrimin iktidarı muhakkak proletaryanın ellerine teslim edeceğine dair İlyiç'le yaptığı konuşmaları aktarır. Adoratski'nin anıları yukarıda sözünü ettiğim makalenin ruhu ve İlyiç'in o zamanlar söylediği şeylerle tamamen uyuşuyor. Proletaryanın yenilgisinin yalnızca geçici bir geri çekilme olduğundan İlyiç bir an bile kuşku duymamıştı.

Adoratski ayrıca Vladimir İlyiç'in kendisine "işçilerin silahlandırılması, yeraltı savaş örgütünün örgütlenmesi, ayaklanmanın organize edilmesi ve iktidarın ele geçirilmesi gibi meselelerde çıkarılacak derslere özel bir ağırlık vererek 1905 olaylarının ve Ekim günlerinin tam bir dökümünü kaleme aldırdığını" da aktarır.

Vladimir İlyiç devrim deneyiminin çok dikkatli bir şekilde incelenmesi gerektiğini düşünüyordu, çünkü bu deneyimin ileride de çok yararı olacaktı. Bu mücadelede yer almış herkesle bağlantı kurup onlarla uzun uzun konuşuyordu. "Aydınlar ve küçük burjuvazinin reddetmek için vakit kaybetmediği devrimci mücadele geleneğine sahip çıkmanın, bu geleneği geliştirip güçlendirmenin, geniş halk yığınlarının zihnine yerleştirmenin ve demokratik hareketin bir sonraki kaçınılmaz yükselişi için bunu ayakta tutmanın" Rus işçi sınıfının görevi olduğunu düşünüyordu. (*Eserleri*, c. 15, s. 37)

"İşçilerin kendisi," diye yazmıştı, "kendiliğinden bu hattı takip ediyor. Büyük Ekim ve Aralık mücadelesinin üstesinden coşkuyla geldiler; koşullarının *ancak* bu doğrudan devrimci mücadelenin sonucunda değişebileceğini çok açık bir biçimde gördüler. Şimdi şunu görüyorlar, daha doğrusu sendikasına yazdığı mektupta şöyle diyen bu fabrika işçisi gibi hissediyorlar: 'Patronlar kazanımlarımızı çaldı, ustabaşılar yine bize eskisi gibi zorbalık yapıyor, *ama bekleyin, 1905 yine gelecek.*'

"Bekleyin, 1905 yine gelecek. İşte işçiler olaylara böyle bakıyor. İşçiler için o mücadele yılı *ne yapmak gerektiğinin* bir örneğiydi. Aydınlar ve dönek küçük burjuvazi için 'çılgın bir yıl'dı; *ne yapmamak gerektiğinin* bir örneğiydi. Proletarya için devrim deneyiminin incelenmesi ve eleştirel bir biçimde özümsenmesi; o zamanki mücadele yöntemlerini *daha etkin* bir şekilde uygulamayı öğrenmek, Ekim grev hareketi ve Aralık silahlı mücadelesini daha kapsamlı, daha yoğun ve daha sınıf bilinçli bir duruma dönüştürmeyi öğrenmek demektir." (*a.g.e.*, s. 38)

İlyiç, önümüzdeki yılları yeni bir ayaklanmanın hazırlığı olarak görüyordu.

Devrimci mücadeledeki "mola" döneminin, mücadelenin içeriğini daha da derinleştirmek için kullanılması gerekiyordu.

Öncelikle, gericilik koşullarına uygun hale getirilmiş bir mücadele hattının hayata geçirilmesi gerekiyordu. Parti'nin yeniden yeraltı faaliyetine çekilmesini planlarken aynı zamanda yasal olanaklardan faydalanmasını ve Duma toplantılarını geniş işçi ve köylü kitlelerine ulaşmanın bir aracı olarak elinde tutmasını da sağlamak gerekiyordu. İlyiç, birçok Bolşevik arasında ve Otzovistler adı verilen kesim içerisinde sorunu basite indirgeme eğilimini fark etmişti. Bunlar, devrim dalgası en yüksekteyken uygunluğu kanıtlanmış mücadele biçimlerine, her ne pahasına olursa olsun bağlı kalınmasına dönük endişelerini ortaya koyuyor ve böylece aslında gericilik döneminin yarattığı zorlu koşullar karşısında mücadeleden kaçıyor, bu yeni koşullardaki faaliyete uyum sağlamanın zorlukları karşısında da geri çekiliyorlardı. İlyiç, Otzovistleri Sol Tasfiyeciler olarak nitelendiriyordu. En bariz Otzovist Aleksinski'ydi. Cenevre'ye geri döndükten kısa süre sonra İlyiç'le ilişkisi hızla bozulmuştu. İlyiç'in epey bir sorunla ilgili olarak onunla uğraşması gerekmişti ve adamın dediğim dedik dar görüşlülüğü, onu her zamankinden daha fazla tiksindiriyordu. Duma'nın, gericilik koşulları altında bile geniş işçi ve köylü kitleleriyle bir temas aracı olarak kullanılabileceği gerçeği Aleksinski'yi hiç ilgilendirmiyordu. Ne de olsa İkinci Duma lağvedildiğinden artık o kürsüyü kullanması mümkün olmayacaktı. Tavrı bu yöndeydi. Adamın bu domuzuna benmerkezciliği Cenevre sosyal çevresinde de son derece dikkat çekiyordu, ancak o sıralar halen bir Bolşevik olarak kabul görüyordu. Şöyle bir olay yaşandığını hatırlıyorum. Bir gün *Rue Carouge*'da yürüyordum. Burası yıllarca Rus sürgünlerinin merkezi olduğundan "Karujka" derdik. O sırada iki Bund'cunun şaşkın bir halde kaldırımın ortasında dikildiklerini gördüm. İkisi de Aleksinski'yle birlikte Londra Kongresinin tutanaklarını düzenlemek için oluşturulan komiteye seçilmişti. (Bu tutanaklar ilk olarak 1908'de Cenevre'de yayınlandı.) Bana, açık ve kesin olan ifadelerden biriyle ilgili aralarında bir anlaşmazlık çık-

tığını ve Aleksinski'nin kendilerine bağırmaya başladığını, sonra da masada duran bütün kâğıtları kapıp kaçtığını anlattılar. Etrafa şöyle bir bakınca, uzakta, köşeyi dönen kısa boylu görüntüsünü fark ettim. Başını gururla havaya kaldırmış, kolunun altında bir yığın koca dosyayla hızla yürüyordu. Komik bile değildi.

Elbette sorun tek başına Aleksinski değildi. Şurası açıktı ki, Bolşevik grup içindeki daha önceki birlik hali eriyor, ufukta bir bölünme görünüyordu, öncelikle de Bogdanov'la.

Rusya'da Bogdanov, Lunaçarski, Bazarov, Suvorov, Berman, Yuşkeviç ve Gelfand'ın yazdığı makalelerden oluşan *Marksist Felsefe Çalışmaları* isimli bir kitap yayınlanmıştı. Bu kitap maddeci felsefeyi, insanlığın gelişimine dair Marksist maddeci kavrayışı ve sınıf mücadelesi fikrini yeniden ele alıp düzeltmeye yönelik bir girişimdi.

Bu yeni felsefe her türlü gizemciliğe kapı aralıyordu. Aydınlar arasında yozlaşma ve kötümserliğin hüküm sürdüğü gericilik yıllarında ortam revizyonizmin yayılması için özellikle uygundu. Ayrım çizgileri açıkça belirlenmeliydi.

İlyiç felsefe sorunlarına her zaman ilgi duymuştu. Bu konuda sürgündeyken bolca çalışma yapmıştı ve Marx, Engels ve Plehanov'un yazdığı her şeye aşinaydı. Hegel, Feuerbach ve Kant'ı incelemişti. Daha Sibirya'da sürgündeyken Kant'a eğilimli yoldaşlarla ateşli tartışmalar yapar, *Neue Zeit*'ta çıkan bu alandaki bütün yazıları takip eder ve bir bütün olarak felsefede hayli sağlam temellere basardı.

Gorki'ye yazdığı 25 Şubat tarihli mektubunda İlyiç, Bogdanov'la olan farklılıklarının hikâyesini anlatmıştı. İlyiç Sibirya'da sürgündeyken Bogdanov'un *Doğanın Tarihsel Kavranışının Temelleri* kitabını okumuştu, ama o zamanlar Bogdanov henüz daha sonraki felsefi görüşlerine bir geçiş aşamasındaydı. İlyiç 1903'te Plehanov'la birlikte çalışırken, Plehanov, Bogdanov'un felsefi fikirlerini sık sık eleştirirdi. Bogdanov'un *Ampiryomonizm* kitabı 1904'te çıktığında İlyiç ona, kendisinin değil Plehanov'un görüşlerini doğru bulduğunu açıkça söylemişti.

İlyiç "1904'ün yazı ve sonbaharında Bogdanov'la ben birer Bolşevik olarak uzlaşmaya vardık," diye yazmıştı Gorki'ye ve şöyle devam etmişti: "Felsefenin nötr bir konu olduğunun örtülü olarak kabul edildiği zımni bir blokta buluştuk. Bu blok tüm devrim süreci boyunca devam etti ve devrimci Sosyal Demokrasi, yani Bolşevizm taktiklerini beraberce yürütebilmemizi sağladı, ki bu taktiklerin benimsenecek yegâne doğru taktikler olduğuna tamamen eminim.

"Devrimin yükseldiği dönemde felsefeye ayıracak pek bir vakit yoktu. 1906'nın başında Bogdanov hapisteyken bir şey daha yazdı, sanırım *Ampiryomonizm* kitabının üçüncü bölümüydü. 1906 yazında bana bir kopyasını verdi ve ben de oturup üzerinde ciddi bir çalışma yaptım. Kitabı okuyup bitirdikten sonra hayli öfkelenmiştim. Kesinlikle yanlış ve Marksist olmayan bir çizgiye kaydığına artık iyice emin olmuştum. O zaman ona bir 'ilan-ı aşk' mektubu yazdım. Felsefe üzerine bu küçük mektubum üç defter tutmuştu. Bu mektubumda ona, benim elbette felsefe konusunda *sıradan bir Marksist* olduğumu, ama beni kendisinin hatalı, Plehanov'un ise haklı olduğuna ikna eden şeyin, onun açık bir dille, mükemmel bir biçimde yazılmış ve rağbet gören yapıtları olduğunu açıkça anlattım. Bu defterleri bazı arkadaşlara gösterdim (aralarında Lunaçarski de vardı) ve *Sıradan Bir Marksistin Felsefe Üzerine Düşünceleri* adı altında yayınlamayı düşündüm, ama bunu yapmadım. Şimdi ise bunları hemen yayınlamadığıma üzülüyorum.

"Şimdi *Marksist Felsefe Çalışmaları* ortaya çıktı. Suvorov'unki hariç (onu şu an okuyorum) bütün makaleleri okudum ve her birine ayrı ayrı öfkelendim. Böylesi şeyleri vaaz eden bir yayın ya da kurumla işbirliği yapacağıma en ağır şekilde cezalandırılmayı yeğlerim.

"*Sıradan Bir Marksistin Felsefe Üzerine Düşünceleri*'ne geri dönüp yeniden yazmaya başladım. *Çalışmalar*'ı okurken Bogdanov'a ifade ettiğim fikirlerimde ise elbette lafımı esirgemedim." (*Eserleri*, c. 13, s. 412-15)

İşte Vladimir İlyiç konuyu Gorki'ye böyle açıklamıştı.

Proletariy'nin yurtdışında yayınlanan ilk sayısı çıktığında (13 Şubat 1908) İlyiç ile Bogdanov'un ilişkisi iyice gerilmişti.

Mart sonunda İlyiç, felsefi anlaşmazlıkların, Bolşeviklerin siyasi gruplaşmalarından ayrı tutulabileceği ve tutulması gerektiği fikrini benimsemişti. Bolşevikler arasındaki bu tip tartışmaların, Bogdanov'un felsefesinin Bolşevizm ile aynı kefeye konamayacağını her şeyden daha iyi ortaya koyacağına inanıyordu.

Buna rağmen, Bolşevik grubun yakın zamanda bir bölünmeye gideceği her geçen gün daha da belli oluyordu.

Bu zor dönemde İlyiç, İnnokenti (Dubrovinski) ile eskisinden daha sıkı dost olmuştu. 1905'e kadar İnnokenti'yi yalnızca anlatılanlardan tanıyorduk. Kendisiyle Astrahan'da sürgünde tanışan Amca (Lidya Knipoviç) ondan övgüyle söz ederdi. Samara'daki yoldaşlar da (Kirzhihanovski'ler) aynı şekilde onu övüyordu, ama hiç tanışmamıştık. Pek bir yazışmamız da olmamıştı. Yalnızca Menşeviklerle çekişme yaşadığımız İkinci Parti Kongresinden sonra ondan bir mektup almıştık. Mektupta Parti birliğinin korunmasının öneminden söz ediyordu. Daha sonra uzlaşmacı Merkez Komitesinde yer almış ve diğer Merkez Komitesi üyeleriyle birlikte Leonid Andreyev'in dairesinde yakalanıp tutuklanmıştı.

1905'te İlyiç, İnnokenti'yi iş üzerinde gözlemledi. Onun devrimci davaya kendini ne kadar adamış olduğunu, en tehlikeli ve zor görevlerin altına nasıl girdiğini gördü. Tek bir Parti kongresine dahi katılamamış olmasının sebebi de buydu; her seferinde tam kongre öncesi tutuklanmıştı. İlyiç, İnnokenti'nin ne kadar azimli ve kararlı bir savaşçı olduğunu gördü. Moskova ayaklanmasında bulunmuş, Kronstadt'taki ayaklanmada da yer almıştı. İnnokenti çok okuyup yazan bir adam değildi. İşçi mitinglerinde, fabrikalarda yaptığı konuşmalar işçilere mücadele azmi verirdi. Tabii kimse o konuşmaları kaydetmemiştir. İlyiç, İnnokenti'nin bütün kalbiyle kendini davaya adamış olmasını takdir ediyor ve Cenevre'ye gelmesinden büyük mutluluk duyuyordu. Onları bir-

birine çeken pek çok ortak noktaları vardı. Her ikisi de Parti'ye büyük önem atfediyor ve faaliyete engel olduğunu düşündükleri gizli partinin dağıtılmasından yana olan Tasfiyecilere karşı kararlı bir mücadeleyi gerekli görüyordu. Her ikisi de Plehanov'a saygı duyuyordu ve Tasfiyecilerin tarafında yer almadığı için durumdan memnundular. Her ikisi de Plehanov'un felsefi anlamda haklı olduğunu, felsefi meselelerde Bogdanov'dan kesin bir kopuşun gerekli olduğunu ve artık felsefe cephesindeki mücadelenin özel bir önem kazandığını düşünüyordu. İlyiç'e göre kendisini İnnokenti kadar çabucak anlayan başka kimse yoktu. İnnokenti yemeklerini bizimle yer, yemekten sonra İlyiç'le ikisi uzun uzun faaliyet planlarını ve ortaya çıkan durumu tartışırlardı. Akşamları Café Landolt'ta buluşup tartışmalarına devam ederlerdi. Kendi deyimiyle İlyiç, o kadar "felsefe sarhoşu" olmuştu ki bunu İnnokenti'ye de bulaştırmıştı. Bütün bunlar birbirlerine daha da yakınlaşmalarını sağlıyordu. O zamanlar İlyiç, İnok'a (İnnokenti) güçlü bağlarla bağlıydı.

Zor zamanlardı bunlar. Rusya'daki örgütlerin paramparça olduğu bir dönemdi. Polis, ajan provokatörlerin yardımıyla Partili işçi önderlerini tutuklamıştı. Büyük toplantı ve konferanslar düzenlemek imkânsız hale gelmişti. Kısa süre öncesine kadar herkesin gözü önünde olan insanların yeraltına inmesi kolay değildi. Bahar aylarında (Nisan-Mayıs) Kamenev ve Warski (Dzerjinski, Tışka ve Rosa Luxemburg'un yakın arkadaşı olan Leh bir Sosyal Demokrat) sokak ortasında tutuklanmıştı. Bundan birkaç gün sonra Zinovyev, arkasından N. A. Rojkov (Merkez Komitesi üyesi bir Bolşevik) yine sokakta tutuklandı. Kitleler kendi içine çekilmişti. Her şeyi yeniden değerlendirmek istiyor, olan biteni anlamaya çalışıyorlardı; genelgeçer bir ajitasyon bıktırıcı hale gelmişti ve artık kimseyi tatmin etmiyordu. İnsanlar hiç tereddüt etmeden çalışma gruplarına katılıyordu, ama onlarla ilgilenecek kimse kalmamıştı. Bu da Otzovizmin yeşermesine uygun bir ortam sağlıyordu. Parti örgütünün öncülüğünden yoksun kalıp kitle mücadelesinden bağımsız bir şekilde kendi kendilerine hareket eden yeraltı savaş örgütleri

yozlaşmıştı. İnnokenti ise bütün bunların sonucunda ortaya çıkan bir sürü zorlu vakayla uğraşmak zorunda kalmıştı.

Gorki, genel bir uzlaşma sağlamak amacıyla İlyiç'i Capri'ye davet etti. O sırada Bogdanov, Bazarov ve diğerleri de orada yaşıyordu. Ancak İlyiç gitmek istemedi. Herhangi bir anlaşmanın mümkün olmadığına dair bir önsezisi vardı. Gorki'ye 16 Nisan'da yazdığı mektupta şöyle diyordu:

> Gelmemin bir anlamı yok, hatta zararlı. Bilimsel sosyalizm ile dinin birliğini vaaz etmek üzere yola çıkmış insanlarla *yapacak bir şeyim yok* ve olmayacak. Müsvedde defteri tartışmalarının günü geçeli çok oldu. Tartışacak bir şey yok, boş yere sinirlerimizi harap etmek de aptalca. (*Eserleri*, c. 34, s. 343)

Buna rağmen Gorki'nin ısrarlı isteklerine boyun eğen İlyiç, Mayıs'ta Capri'ye gitti, ama sadece birkaç gün kaldı. Bu ziyaret elbette Bogdanov'un felsefi görüşleriyle bir uzlaşma sağlamadı. İlyiç daha sonra Bogdanov'la Bazarov'a nasıl "Korkarım iki üç yıllığına ayrılmamız gerekecek," dediğini ve Gorki'nin karısı Maria Fyodorovna'nın gülerek onu sessizliğe davet ettiğini aktarmıştı.

Gorki'nin evi satranç oynayan, sandal gezintileri yapan gürültücü ve hareketli bir kalabalıkla doluydu. İlyiç'in bu seyahatle ilgili söyleyeceği pek fazla bir şey yoktu. Daha çok güzel manzaradan, denizden, bölgeye özgü şaraptan söz etmiş, ama sıkıntılı konularla ilgili konuşmaları hakkında ketum davranmıştı.

İlyiç yeniden felsefe çalışmaya başladı.

1908 yazında Vorovski'ye yazdığı mektupta durumu şöyle betimliyordu. (Vorovski, *Vperyod*'da ve 1905 Devrimi sırasında beraber çalıştığı bir yoldaştı. O sırada Odessa'da yaşıyordu.)

> Sevgili dostum,
>
> Mektubun için teşekkürler. Her iki 'şüphen' de yanlış. Kendi kendimi yiyip bitirmiyorum, ama buradaki durum hayli zor. Bogdanov'la bir ayrılığa doğru gidiyoruz. Bunun gerçek sebebi, felsefeyle ilgili yazılarına (hiçbir şekilde yayın kurulunda değil) yöneltilen sert eleştirilere gücenmesi. Bogdanov şimdi ayrı düş-

tüğümüz noktaların peşinde. Boykot konusunu Aleksinski'yle birlikte yeniden ortaya attı. Aleksinski hırgür peşinde; öyle ki onunla olan bütün ilişkimi sona erdirmeye mecbur kaldım.

Ampiryomonistik-boykotçu temelde bir ayrılığa hazırlanıyorlar. Yakında baş verir. Bir sonraki konferansta kavga kaçınılmaz olacak. Bir ayrılık yaşanması kuvvetle muhtemel. 'Sol' çizgi ve gerçek 'boykotçuluk' üstünlüğü ele geçirirse gruptan ayrılacağım. Senden gelmeni istedim, çünkü senin bir an önce buraya gelişinin onları susturacağını düşünüyorum. Ağustos'ta (yeni takvime göre) kesinlikle senin konferansa katılmana güveniyoruz. Her şeyi yurtdışına çıkabilecek şekilde ayarlamalısın. Tüm Bolşeviklerin yol masrafları için para göndereceğiz. Şu parolayı bölge örgütlerine ilet: Vekâlet sadece bölgelerdeki gerçek işçilere verilmelidir. Gazetemize yazmanı gönülden arzu ediyoruz. Artık makalelere para ödeyebiliyoruz, bu da düzenli bir ödeme olacak. Saygılarımla.

Felsefe konusunda yazdıklarımı basacak bir yayıncı biliyor musun? (*a.g.e.*, s. 345)

O zamanlar Bolşeviklerin para sıkıntısı çözülmüştü.

Morozov'un[74] yeğenlerinden biri olan yirmi üç yaşındaki Nikolay Schmidt'in Moskova'da (Presnya bölgesinde) bir mobilya fabrikası vardı ve 1905 esnasında işçilerin safına geçip Bolşevik olmuştu. *Novaya Jizn*'i çıkarmak ve silah satın almak için para sağlıyordu, işçilerle de yakın dost olmuştu. Polis onun fabrikasına "şeytan yuvası" adını takmıştı. Bu fabrika Moskova ayaklanması sırasında önemli bir rol oynamıştı. Schmidt tutuklanmış ve hapiste çok sert muamele görmüştü. Fabrikasına yaptıklarını göstermek için onu oraya götürmüş, öldürülen işçileri göstermiş ve sonunda onu da hapiste katletmişlerdi. Ölmeden önce dışarıdaki dostlarına, mallarını Bolşeviklere miras bıraktığını iletmeyi başarmıştı.

Küçük kız kardeşi Elizaveta Schmidt mirastan kendisine düşen payı Bolşeviklere bırakmaya karar vermişti. Ancak henüz yaşı

74 Morozov'lar, devrim öncesi Rusya'da büyük tekstil fabrikalarının sahibi olan zengin bir aileydi. *–İng. ed.*

tutmadığından, parası üzerinde kendi rızasıyla tasarrufta bulunabilmesi için sahte bir evlilik ayarlamamız gerekti. Yeraltı savaş örgütünün üyesi olmakla birlikte yasal bir konum edinmeyi başarabilen İgnatyev'le evlendi. Böylece kocasının iznini gerektiren miras hakkını kullanabilecekti. Aslında Elizaveta başka bir Bolşevik yoldaşın, Viktor Taratuta'nın eşiydi. Sahte evlilik, miras hakkını hemen elde etmesini ve parayı Bolşeviklere devredebilmesini sağladı. İşte bu nedenle İlyiç, *Proletariy*'nin artık yazarlara para ödeyebilmesi ve delegelerin yol paralarının karşılanması konusunda bu kadar kendine güvenli bir şekilde yazabiliyordu.

Viktor Taratuta yazın Cenevre'ye geldi ve işle ilgili konularda destek oldu. Merkez Komitesi Yurtdışı Bürosu Sekreteri sıfatıyla, diğer yurtdışı merkezleriyle yazışmaları yürüttü.

Rusya'yla bağlantılar yavaş yavaş eski halini alıyor, yazışmalara kaldığı yerden devam ediliyordu, ama benim hâlâ oldukça fazla boş zamanım vardı. Daha uzunca bir süre yurtdışında kalmamız gerekecek gibiydi. Böylece ben de bölgedeki Sosyal Demokrat Parti'nin faaliyetlerinde yer alabilmek için ciddi ciddi Fransızcayla ilgilenmeye karar verdim. Yabancı öğretmenler için Cenevre Üniversitesi'nde yazın düzenlenen bir Fransızca kursuna katıldım. Yabancı öğretmenlerin metodlarına çalışırken hem Fransız dilini öğrendim, hem de İsviçrelilere özgü verimliliğe aşina oldum.

İlyiç felsefeyle ilgili kitabının üzerinde çalışmaktan yorgun düştüğünde benim Fransızca dilbilgisi ve dilin tarihi ve lehçeleri üzerine yazılmış kitaplarımı alır, yatağa uzanır ve felsefi çatışmalardan yıpranmış sinirleri yeniden yatışıncaya kadar saatlerce bunları okurdu. Cenevre'de ayrıca eğitim sistemi üzerine de çalışmaya başlamıştım. İlk kez "halka yönelik" bir burjuva okulunun nasıl bir şey olduğunun farkına vardım. Uysal köleler olmak üzere yüksek pencereli mükemmel binalarda eğitilen işçi çocuklarını gördüm. Aynı sınıfta işçi çocuklarının kulaklarına asılan, ama zengin çocuklarına asla dokunmayan erkek öğretmenler ve müdürler gördüm. Çocukların zihninin nasıl bağımsız düşüncenin gelişiminden yoksun bırakıldığını, tüm eğitimin nasıl ezbere da-

yandığını, her aşamada çocukların kafasına nasıl güç ve zenginliğe tapınmanın sokulduğunu gördüm. Demokratik bir ülkede böyle bir şeyin olabileceğini asla düşünmemiştim. İzlenimlerimi İlyiç'le paylaştığımda beni ilgiyle dinlerdi.

1905'e kadar süren göç yaşamımız boyunca, İlyiç yurtdışındaki yaşamı ilk gözlemlerken, esas ilgisini çeken şey emek hareketiydi; daha çok işçi toplantıları, gösteriler vb. ile ilgilenirdi. 1901'de İlyiç ülkeyi terk edene kadar Rusya'da böyle şeyler yoktu. Şimdi, 1905 Devrimi'ni yaşadıktan sonra; Rusya'da işçi hareketinin muazzam yükselişini, partiler arası mücadeleyi, Duma deneyimini yaşadıktan ve özellikle de İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin ortaya çıkışından sonra; hâlâ yurtdışındaki emek hareketinin aldığı biçimlerle ilgilenmekle birlikte, burjuva demokratik cumhuriyetin gerçek hayata yansımasının nasıl olduğu, bunda işçi kitlelerinin nasıl bir rol oynadığı, etkilerinin ne olduğu ve başka partilerin etkilerinin ne kadar geniş olduğu asıl ilgisini çeken konular olmuştu.

İsviçreli bir parlamenterin, Semaşko'nun tutuklanmasıyla ilgili olarak, cumhuriyetlerinin yüzlerce yıldır var olduğuna ve mülkiyet hakkına herhangi bir şekilde dokunulmasını hoş göremeyeceklerine dair sözlerini tekrar ederken, İlyiç'in sesindeki şaşkınlıkla karışık küçümsemeyi özellikle hatırlıyorum.

"Demokratik cumhuriyet için mücadele" o zamanlar programımızda bulunan maddelerden biriydi. İlyiç şimdi burjuva demokratik cumhuriyeti, çarlıktan daha ustaca, ama ne olursa olsun çalışan kitleleri köleleştirmenin bir aracı olarak, her zamankinden daha berrak bir şekilde gözünde canlandırabiliyordu. Demokratik bir cumhuriyette bütün politik yapı, toplumsal yaşamın tamamına burjuva ruhunu aşılamaya yönelikti.

İlyiç, 1905 Devrimi'ni ve göç hayatının ikinci dönemini görüp geçirmiş olmasaydı, sanırım *Devlet ve Devrim* kitabını yazamazdı.

Felsefi sorunlarla ilgili tartışma, İlyiç'in yazmaya başladığı felsefe üzerine kitabın acilen yayınlanmasını gerektiriyordu.[75] Cenevre'de erişemediği kimi malzemelere ihtiyacı vardı. Üstüne

75 *Materyalizm ve Ampiryokritisizm –İng. ed.*

üstlük siyasi göçmenlerin hayatında belirgin bir özellik olan çekişmeler de işini yapmasının önünde büyük bir engeldi. Bu nedenle İlyiç, British Museum'da çalışıp kitabını bitirmek üzere Londra'ya gitmeye karar verdi.

Onun yokluğunda, Lunaçarski'nin Cenevre'de bir konuşma yapacağı duyuruldu. Bu toplantıya İnnokenti katıldı. İlyiç ona savlarını göndermiş, o da bunların üzerinde bazı değişiklikler yapmıştı. Tartışmadan önceki gün çok gergindi, bütün gün çevresine kitapları yığarak bizim evde oturdu ve not aldı. Konuşması güzeldi. Kendisi ve Lenin adına, Bolşevizmin, Bogdanov'un felsefi eğilimiyle (ampiryomonizm) hiçbir ortak noktasının bulunmadığını, Lenin'in ve kendisinin diyalektik materyalizmi savunduğunu ve Plehanov'un yanında yer aldığını bildirdi.

Konuşma metnini Lunaçarski okumuş olsa da toplantıda ampiryokritisizmin esas savunucusu Bogdanov'du. İnnokenti'ye şiddetle saldırdı. Onu iyi tanıyordu, felsefe cephesinde dosdoğru, açık bir savaştan yana olduğunu, nasıl da güçlü bir devrimci onur duygusuna sahip olduğunu iyi biliyordu. İşte bu duyguları incitmek için yoldan çıktı. Konuşmacıya atıfta bulunarak, "Güllerden bir çelenk taşıyan bir şövalye, atını sürerek öne atıldı, ancak sırtından bıçaklandı," dedi. İnnokenti bu saldırıdan zerre kadar etkilenmedi elbette. Londra'dan dönüşünde İlyiç'e toplantıyı her yönüyle aktardı.

Londra seyahati İlyiç'i memnun etmiş, gerekli malzemeyi toparlayıp çalışmasını ilerletmişti.

İlyiç'in dönüşünden kısa süre sonra, 24 Ağustos'ta Merkez Komitesinin genel toplantısı yapıldı. Toplantıda, Parti konferansının hızla toplanması kararı alındı. Konferansı örgütlemek için İnnokenti Rusya'ya gitti. Bu sırada Menşevikler arasında Tasfiyeci eğilim ağırlıklı bir yer edinmişti. Tasfiyecilerin niyeti Parti'yi ve onun yeraltı örgütünü feshetmekti, çünkü onlara göre bu sadece başarısızlık ve tutuklamalara yol açıyordu. Sendikalarda ve diğer kimi örgütlerle derneklerde tamamen yasal faaliyet yürütmek istiyorlardı. Hüküm süren gericilik koşullarında bunun anlamı devrimci faaliyetten, önderlikten tamamen vazgeçip tüm mevzileri teslim

etmekti. Öte yandan, Bolşevik grup saflarındaki Ültimatomcular ve Otzovistler de öteki uca savrulmuştu: Sadece Duma'da değil kültür ve eğitimle ilgili örgütlerde, kulüplerde, okullarda, yasal sendikalarda ve işçilerin emeklilik ve sigorta derneklerinde de çalışmaya karşı çıkıyorlardı. Kitleler arasında yürütülen faaliyetten tamamen çekilmiş ve buralardaki önderliklerini terk etmişlerdi.

İnnokenti ve İlyiç sık sık Parti liderliği ile (bunun için yasadışı Parti aygıtı ne pahasına olursa olsun korunmalıydı) geniş kitlesel çalışmayı bir araya getirme gerekliliğini tartışırdı. Günün görevi, Parti konferansı için hazırlıkları yapmaktı. Sağ ve Sol Tasfiyeciliğe karşı kapsamlı bir kampanya yürütmek için delege seçimlerinden faydalanılmalıydı.

İşte bu planı yürütmek için İnnokenti Rusya'ya gitti. St. Petersburg'a yerleşip kendisi de dahil Meşkovski (Goldenberg), Menşevik M. I. Broydo, Bund'un bir temsilcisi ve bir de Letonyalı temsilciden oluşan Merkez Komitesi Beşli Komisyonunun faaliyetini örgütledi. Ayrıca –daha sonradan Merkez Komitesi Parti Konferansı Bürosunun delegesi olan– Golubkov'un üyesi olduğu bir büro da örgütledi. Aralık 1908'de yapılan konferansa İnnokenti'nin kendisi katılamadı. Konferanstan yaklaşık on beş gün kadar önce, tam ülkeden çıkacakken Varşova Garı'nda tutuklandı ve Vologda eyaletine sürgün edildi.

Görünüşe göre polis, İnnokenti'nin Rusya'daki görevini gayet iyi biliyordu. Hiç şüphesiz bu, Jitomirski'nin marifetiydi. İnnokenti'nin örgütlediği Merkez Komitesi Bürosunun çalışmalarına yardımcı olmak için göreve alınan başka bir kişi de, İkinci Duma vekili Serov'un karısı Lucy idi. Lucy'nin de daha sonra ajan provokatör olduğu ortaya çıktı.

İlyiç felsefe üzerine kitabını Eylül'de, İnnokenti Rusya'ya doğru yola çıktıktan sonra bitirdi. Ancak kitap Mayıs 1909'a kadar basılamadı.

Artık kalıcı olarak Cenevre'ye yerleşmiştik.

Annem yanımıza gelince kendimize küçük bir daire tuttuk. Görünüşte hayatımız sakin bir rutine girmişti. Maria İlyiniçna ve

ardından başka yoldaşlar da Rusya'dan geldiler. Gelenler arasında Skrıpnik'i de hatırlıyorum. O sıralar kooperatif sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapıyordu. Onun çevirmeni olarak, İsviçreli parlamenter Sigg ile görüşmeye gittim. Sigg berbat bir oportünistti. Skrıpnik onunla kooperatif hareketini tartıştı, ancak bu konuşmalar pek az sonuç üretti, çünkü Sigg ve Skrıpnik soruna farklı açılardan yaklaşıyordu. Skrıpnik'in yaklaşımı devrimciydi; buna karşılık Sigg'e göre kooperatif hareketi, iyi örgütlenmiş bir "dükkân işletmeciliği"nden fazlası değildi.

Zinovyev ve Lilina da Rusya'dan gelenler arasındaydı. Bir erkek bebekleri olmuştu. Kendilerine bir yuva kurdular. Kamenev ve ailesi de geldi. St. Petersburg'dan sonra Cenevre'nin bu küçük ve sessiz bölgesinde hayat herkes için sıkıcı ve geçmişe özlemle doluydu. Herkes daha büyük bir merkeze taşınmayı arzuluyordu. Menşeviklerle Sosyalist Devrimciler çoktan Paris'e taşınmıştı. İlyiç ikircikliydi. Cenevre'nin bir üstünlüğü, yaşamın ucuz olması ve daha iyi çalışma olanakları sağlamasıydı. Derken Lyadov ve Jitomirski Paris'ten gelip oraya taşınmamız için ısrar etti. Şöyle gerekçeleri vardı: 1. Fransız hareketinde yer alabilecektik; 2. Paris büyük bir şehir olduğundan izlenme olasılığımız azalacaktı. Bu sonuncusu İlyiç'in aklına yattı. Sonbaharın sonlarında Paris'e taşınma hazırlıklarına başladık.

Paris'te yurtdışındaki göçmenlik hayatımızın en zorlu yıllarını geçirdik. İlyiç o günlere dönüp baktığında hep ağır duygularla boğuşmuştur. Sonrasında o günleri anarken sık sık şöyle demiştir: "Hangi şeytana uyduk da Paris'e gittik!" Şeytana uymamıştık elbette, ama bizi oraya götüren şey, Marksizm için, Leninizm için, Parti için Rus siyasi göçmen yaşamının tam merkezinde mücadeleye atılma ihtiyacıydı. Ve o gericilik yıllarında bu merkez Paris'ti.

b. Paris, 1909-1910

Aralık ortasında Paris'e doğru yola çıktık. Ayın 21'inde bu şehirde Menşeviklerin de katılacağı bir Parti konferansı yapılacaktı.

Vladimir İlyiç tamamen bu konferansla meşguldü. Parti hattını yoluna koymak, Parti'nin bir sınıf partisi olarak, en zor zamanlarda bile halktan, kitlelerden kopmayan, her türlü zorluğun üstesinden gelebilmeleri için onlara yardımcı olan ve onları yeni savaşlara hazırlayan bir öncü olarak kalmasını sağlamak için durumun doğru bir şekilde değerlendirilmesi gerekiyordu. Tasfiyecileri kontrol etmek gerekiyordu. Rusya'daki örgütlerle bağlantı zayıf durumdaydı ve konferans için o cenahtan kayda değer bir destek beklememek gerekiyordu. Rusya'dan gelebilen delegeler yalnızca Moskova'dan iki yoldaş, Urallar'dan Baturin ve ertesi gün St. Petersburg'dan gelen Üçüncü Duma üyesi Poletayev'di. Otzovistler ayrı bir grup olarak bir araya gelmişti ve heyecanları en yüksek aşamadaydı. Konferanstan önce Menşevikler kendi göçmen gruplarını Basel'da bir kongrede toplayıp ayrılığa yönelik bazı kararlar almıştı. Ortam gittikçe gerginleşiyordu.

Vladimir İlyiç, biz kadınların büyük bir heyecan ve telaşla yeni bir ev kurma çabamıza ancak uzaktan ilgi gösteriyordu. Şehrin dış mahallelerinden birinde, *Parc Montsouris* yakınlarında *Avenue d'Orleans* ile birleşen *Rue Bonier*'de bir daire kiralamıştık. Geniş, havadar, yeni evlerin hepsinde bulunan şöminesinin üzerinde aynaları bile olan bir daireydi. Annemin, o sırada Paris'e gelmiş olan Maria İlyiniçna'nın ve bizim birer odamız, bir de oturma odası vardı. Ancak bu son derece lüks daire bizim yaşam tarzımıza ve Cenevre'den getirdiğimiz "mobilyalara" pek de uygun değildi. Apartman görevlisi bizim çam ağacından masalarımıza, basit sandalye ve taburelerimize nasıl da küçümseyerek bakmıştı! Oturma odamızda yalnızca birkaç sandalye ile küçük bir masa vardı. Ortamın pek konforlu olduğu söylenemezdi.

Ev işleriyle uğraşmak bütünüyle benim payıma düşmüştü. Cenevre'de bu işler çok daha basitti. Burada ise bir sürü formalite var gibi görünüyordu. Havagazı bağlatmak için gerekli yazılı talimatı alabilme amacıyla üç kez şehre inmem gerekmişti. Bu ülkede bürokrasi inanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Kütüphaneden kitap ödünç alabilmek için size kefil olacak bir ev sahibinizin olması gerekiyor-

du. Mobilyalarımızın halini gören ev sahibimiz ise bunun için biraz tereddüt etmişti. Başlangıçta evin temizliği ve bakımı da büyük bir sorundu. Benim ev işlerinden pek iyi anladığım söylenemezdi; İlyiç ve İnnokenti farklı düşünüyordu, ama gerçek ev idaresine alışkın insanlar benim kolaycı yöntemlerimi hiç de beğenmezdi.

Paris'te hayat çok yoğun ve karmaşıktı. Rus siyasi göçmenler o sıralarda bütün Avrupa'dan akın akın Paris'e geliyordu. O sene İlyiç'in evde olduğu zamanlar pek azdır. Bizimkiler gece geç saatlere kadar kafelerde otururdu. Taratuta kafe hayatına bayılırdı. Yavaş yavaş diğerleri de bu alışkanlığı edinmişti.

Aralık'taki Parti konferansında gerçekleşen hararetli tartışmalardan sonra yine de ortak bir yol belirleyebilmiştik. *Sotsial-Demokrat,* bir bütün olarak Parti'nin yayın organı olacaktı. Konferanstan sonra yapılan genel toplantıda yeni bir yayın kurulu seçildi. Kurulda Lenin, Zinovyev, Kamenev, Martov ve Marçlewski vardı. O yıl içinde gazete dokuz sayı yayınlandı. Martov yayın kurulundaki tek Menşevikti ve Menşevikliğini sık sık unuturdu. Bir keresinde İlyiç'in, Martov'la çalışmaktan hoşlandığını, çünkü fazlasıyla yetenekli bir gazeteci olduğunu memnuniyetle belirttiğini hatırlıyorum. Ancak bu durum sadece Dan gelene kadar sürdü.

Bolşevik grubun içinde ise Otzovistlerle ilişkiler her zamankinden daha gergin bir hal almıştı. Otzovistler çok saldırganlaşmıştı. Şubat sonunda ilişkiler tamamen koptu.

Bundan önceki yaklaşık üç yıl boyunca Bogdanov'la ve Bogdanovcularla omuz omuza çalışmıştık, hatta sadece çalışmakla kalmamış, yan yana kavga etmiştik. Ortak bir dava için mücadele etmek insanları her şeyden daha fazla yakınlaştırır. Öte yandan, İlyiç, fikirleriyle insanları ateşleme, kendi coşkusunu onlara da bulaştırırken aynı zamanda içlerindeki cevheri ortaya çıkarma, başkalarının onlarda göremediklerini görme konusunda muhteşemdir. Onunla çalışan her yoldaş sanki içinde İlyiç'ten bir parça taşır gibidir, belki de onlara bu kadar yakın olmasının nedeni buydu.

Grup içinde çatışma yaşanması sinir bozucu bir meseleydi. Bir keresinde İlyiç'in Otzovistlerle yaptığı bir tartışmadan sonra eve

gelişini hatırlıyorum. Korkunç görünüyordu, hatta sanki dilinin rengi bile küle dönmüştü. Bir haftalığına Nice'e gidip bu itiş kakıştan uzak kalması ve güneşten faydalanıp dinlenmesi gerektiğine karar verdik. Öyle yaptı ve toparlanıp döndü.

Paris, çalışmak için hiç uygun bir yer değildi. *Bibliothèque Nationale* [Milli Kütüphane] çok uzaktı. Vladimir İlyiç genellikle oraya bisikletle giderdi, ama Paris'te bisiklet kullanmak Cenevre'nin dış mahallelerinde bisiklet kullanmakla aynı şey değildi. Zor bir işti. Bu bisiklet işi de onu yoruyordu. Kütüphane öğle saatinde kapanırdı. Bir kitaba ulaşabilmek için bir sürü bürokratik engeli aşmak gerekiyordu. İlyiç kütüphaneye söverdi, tabii bunu yaparken aslında bütün Paris'e söverdi. Cenevre'deki yaz kurslarında Fransızca dersleri veren bir Fransız profesöre yazıp başka iyi kütüphaneler tavsiye etmesini rica etmiştim. Gerekli bilgileri içeren cevap hemen gelmişti. İlyiç adı geçen bütün kütüphaneleri dolaştı, ama hiçbiri uygun değildi. En sonunda da bisikleti çalındı. Bisikletini *Bibliothèque Nationale*'in yanındaki bir evin merdivenlerine bırakıyor ve bunun için apartman görevlisine günde on *santim*[76] ödüyordu. Bisikletini almak için gelip yerinde bulamayınca apartman görevlisi ona, parayı bisikletine göz kulak olmak için değil, sadece merdivenleri kullanması karşılığında aldığını söylemiş.

Paris'te ve dış mahallelerde bisiklet kullanmak büyük dikkat gerektiriyordu. İlyiç, bir keresinde Juvisy'ye giderken az kalsın bir otomobilin altında kalıyordu. Kendisi zar zor kenara sıçramış, bisiklet ise hurdaya dönmüştü.

İnnokenti, Solviçegodsk'tan kaçtıktan sonra yanımıza geldi. Jitomirski nezaket gösterip ona kendi dairesinde birlikte kalmayı önerdi. İnnokenti çok hasta gelmişti. Sürgün yerine gönderilirken takılan zincirler sürtüne sürtüne bacağında derin yaralar açmıştı. Doktorlarımız bacağını muayene ettikten sonra endişe verici şeyler söyledi. Bunun üzerine İlyiç, 1905 Devrimi sırasında Odessa'da çalışmış mükemmel bir Fransız cerrah olan Profesör Dubouché'ye danışmaya gitti. Doktora, onu Odessa'dan tanıyan

76 Fransa'nın eski para birimi olan *frank*'ın yüzde biri. *–çev.*

Nataşa Gopner'le birlikte gitmişlerdi. Dubouché, bizim doktor yoldaşların İnnokenti'ye söylediği korkunç şeyleri duyunca gülmüş ve şöyle demiş: "Sizin doktor yoldaşların devrimciliği iyi ama doktor olarak beş para etmezler!" İlyiç gözünden yaşlar gelene kadar gülmüş, sonrasında da bu hikâyeyi sık sık tekrarlamıştı. Yine de İnnokenti'nin bacağı için uzun bir tedavi görmesi gerekti.

İlyiç, İnnokenti geldiği için çok mutluydu. İkisi de Plehanov'un Tasfiyecilerden uzak durmasından hoşnuttu. Plehanov, Tasfiyecilerin Aralık 1908'de kontrolü ele geçirdiği *Golos Sotsial-Demokrata*'nın *(Sosyal Demokratların Sesi)* yayın kurulundan çekildiğini çoktan açıklamıştı. Daha sonra istifasını geri çekmiş, ancak Tasfiyecilerle ilişkileri gerilmeye devam etmişti. 1909'da, Potresov'un burjuva demokratik devrimde proletaryanın öncü rolünü yadsıyan bir makalesini de içeren *Yirminci Yüzyılın Başında Rusya'da Toplumsal Hareket* isimli Menşevik derlemenin ilk cildi ortaya çıktığında Plehanov, 26 Mayıs'ta *Golos Sotsial-Demokrata*'nın yayın kurulundan bu kez kesin olarak ayrıldı. Hem İlyiç hem de İnnokenti halen Plehanov'la işbirliğinin mümkün olabileceğini umuyordu. Genç kuşak, yaşlı Marksist kuşağın Plehanov için hissettiklerini hissetmiyordu. Yaşlı kuşağın hayatlarında Plehanov'un belirleyici bir rolü olmuştu.

İlyiç ve İnnokenti, felsefe cephesindeki mücadeleyi çok ciddiye alıyordu, çünkü her ikisi de felsefeyi, görüngüleri [fenomenleri] diyalektik maddeci bakış açısıyla değerlendirme sorunuyla, her alandaki pratik mücadele sorunlarıyla organik bağı olan bir mücadele silahı olarak görüyordu. İlyiç, Rusya'da bulunan Anna İlyiniçna'ya yazarak kitabının basımını hızlandırmasını istedi. *Protelariy* için genişletilmiş bir yayın kurulu toplantısı planlanmıştı ve bu toplantıda Otzovistlerle bağların tamamen kopacağı düşünülüyordu. 26 Mayıs tarihli mektubunda Vladimir İlyiç, "Burada durumlar üzücü," diye yazdı kız kardeşi Anna İlyiniçna'ya. "Muhtemelen bir *Spaltung* [kopuş] olacak; bir ay ilâ altı hafta içinde sana bu konuda net bir bilgi verebileceğimi umuyorum." (*Akrabalara Mektuplar*, Partizdat Yayınevi, 1934, s. 344)

Mayıs'ta İlyiç'in kitabı *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* çıktı. Kitabında, yaşanan anlaşmazlıklarla ilgili en küçük ayrıntıya dahi kılı kırk yararcasına eğilmişti. İlyiç'e göre felsefi sorunlar dine karşı verilen mücadelenin sorunlarıyla doğrudan ilişkiliydi. Bu nedenle Mayıs'ta *Proletariy* lokalinde "Din ve İşçi Partisi" isimli bir konuşma yapmış; *Proletariy*'nin 45. sayısında "Dine Karşı İşçi Partisinin Tavrı" ve *Sotsial-Demokrat*'ın 6. sayısında "Din ve Kiliseye Karşı Tavırda Sınıflar ve Parti" başlıklı iki makale kaleme almıştı. Bu makaleler, özellikle de *Proletariy*'de yayınlanan makale, bugüne kadar önemini yitirmemiştir. Dinin sınıf karakterine önemli bir vurgu yapar ve burjuvazinin elinde dinin, kitleleri sınıf mücadelesinden saptırma ve zihinlerini uyuşturma aracı olduğunu gösterir. Bu cephedeki mücadele göz ardı edilmemeli, küçümsenmemeli ve basite indirgenmemelidir, dinin toplumsal kökenleri ortaya serilmeli ve sorun tüm karmaşıklığıyla ele alınmalıdır.

İlyiç daha on beş yaşında bir çocukken dinin zararını fark etmişti. Haç takmayı ve kiliseye gitmeyi bırakmıştı. O zamanlar bunu yapmak, şimdiki gibi basit bir olay değildi.

Lenin'e göre en zararlısı, daha ince ve sinsi çalışan dinlerdi; yani aleni saçmalıkları ve dışarıdan görünen köleci biçimleri olmayanlar. Böylesi bir din ona göre toplum üzerinde daha güçlü bir etki yaratmaya yatkındı. "Tanrı yaratmak", yeni bir din, yeni bir inanç inşa etme girişimi ona göre böyle sinsi bir dindi.

Haziran ayında *Proletariy*'nin genişletilmiş yayın kurulu toplantısı için delegeler gelmeye başladı. Aslında bakılırsa bu genişletilmiş yayın kurulu, o sıralar *Vperyod*'culari[77] da kapsayacak şekilde Bolşevik ileri gelenlerinden oluşuyordu.

Moskova'dan Golubkov (Davidov) geldi. Golubkov, Rusya'daki Merkez Komiteşi Bürosunda İnnokenti'nin yönetimi altında faaliyet yürüten profesyonel bir Parti çalışanıydı ve 1908'deki Paris

77 Parti karşıtı *Vperyod* grubu taraftarları. Aralarında Otzovistler, Ültimatomcular ve yeni bir Tanrı inşa etme işine soyunanlar vardı. Grup, Aralık 1909'da Bogdanov ve Aleksinski'nin girişimiyle örgütlendi. Aynı isimli bir de yayın organları vardı. Grubun işçilerden gördüğü herhangi bir destek yoktu ve 1913'te parçalandı. Nihai dağılmaları 1917 Şubat Devrimi'nden sonra gerçekleşti. *–İng. ed.*

Konferansına katılmıştı. Şulyatikov (Donat) ve Duma vekili olan Şurkanov da (daha sonra ajan provokatör olduğu ortaya çıktı) geldiler. Gerçi Şurnakov konferans için gelmemişti. Fransız âdetlerine uyarak yoldaşlarımız onları kafelere götürdü. Şurkanov biraya saldırıp kupa kupa bira içmiş. Kalıtımsal olarak alkolizm sorunu olduğundan kendisi için zararlı olmasına rağmen Şulyatikov da içmiş. Bira sinirlerini iyice gerince kafeden ayrılırken bastonuyla aniden Şurnakov'a saldırmış. İnnokenti ile Golubkov onu zorlukla idare edip bize getirdiler. Diğerleri ona doktor ve dış mahallelerde bir oda bulmaya giderken ben onunla kaldım. Nihayet, Semaşko ve Vladimirski'nin yaşadığı *Fontenay-aux-Roses*'da bir oda bulundu.

Bomboş oturma odamızda o hasta adamla iki saate yakın oturdum. Sinirli sinirli kıpırdanıyor, sıçrıyor, idam edilmiş olan kız kardeşinin hayalini görüyordu. Onu sakinleştirmeye, dikkatini dağıtmaya çalıştım, elini tuttum. Bırakır bırakmaz hemen yeniden huzursuzlanıyordu. Sonunda İnnokenti ve Golubkov gelince rahatlamıştım.

Genişletilmiş yayın kurulu konferansına yayın kurulu üyeleri Lenin, Zinovyev, Kamenev ve Bogdanov; Bolşevik bölge temsilcileri Tomski (St. Petersburg), Şulyatikov (Moskova) ve Nakoryakov (Urallar); Merkez Komitesi üyeleri İnnokenti, Rikov, Goldenberg, Taratuta ve Marat (Schanzer) katıldı. Hazır bulunan diğerleri ise Skrıpnik (Shchur), Lyubimov (Sommer, Mark), Poletayev (Üçüncü Duma'dan bir vekil) ve Golubkov (Davidov) idi. Konferans 4 Temmuz'dan 13 Temmuz'a kadar sürdü.

Konferansta Otzovistlere ve Ültimatomculara, Parti birliğine ve özel bir Bolşevik kongresi toplamaya gerek olmadığına ilişkin kararlar alındı. Capri okulu da toplantıda tartışılan bir diğer sorundu. Bolşevik grubun bölünmesinin kaçınılmaz olduğunu fark eden Bogdanov, geç kalmadan kendi grubunu toplamaya ve örgütlemeye başlamıştı. Bogdanov, Aleksinski, Gorki ve Lunaçarski, Capri'de işçiler için bir Sosyal Demokrat propaganda okulu kurmuştu. Vilonov isimli bir işçi Rusya'dan bu okul için öğrenci topluyordu. Güçlü ve güvenilir tipleri seçiyorlardı. Devrim de-

neyiminden sonra işçiler kuramsal eğitime şiddetle ihtiyaç duyar hale gelmişti, ayrıca mücadelenin durgun bir dönemden geçiyor olması, böylesi bir girişime fırsat sağlıyordu. İşçiler Capri'ye eğitim için gidiyor görünse de, Parti tecrübesine sahip herhangi biri bunun yeni bir grubun temellerini atmak anlamına geldiğini fark ederdi. Böylece *Proletariy*'nin genişletilmiş yayın kurulu toplantısında bu yeni grubun örgütlenmesini kınayan bir karar alındı. Bogdanov konferans kararlarını kabul etmeyeceğini bildirince Bolşevik gruptan çıkarıldı. Krasin de onun arkasındaydı. Bolşevik grup bölünüyordu.

Yayın kurulunun bu genişletilmiş toplantısından hemen önce, baharda Maria İlyiniçna ciddi bir hastalığa yakalandı. İlyiç çok üzgündü. Neyse ki zamanında yapılan bir ameliyat hastalığı kontrol altına aldı. Ameliyatı Doktor Dubouché yapmıştı. Ancak iyileşme dönemi oldukça yavaş ilerliyordu. Maria İlyiniçna'nın şehir dışında dinlenmeye ihtiyacı vardı.

Konferans, İlyiç'i de çok germişti ve onun da göçmen hayatının itiş kakışından uzakta, şehir dışında bir yerlerde dinlenmesi gerekiyordu.

İlyiç, Fransız gazetelerindeki ucuz pansiyon ilanlarını taramaya başladı. Saône-et-Loire bölgesinde, Bombon diye bir köyde, dört kişilik ücreti günde sadece on *frank* olan bir yer buldu. Çok rahat bir yerdi, orada yaklaşık bir ay kadar kaldık.

İlyiç, Bombon'dayken çalışmadı, Parti meselelerinden söz etmemeye de gayret ettik. Yürüyüşlere çıktık, hemen hemen her gün bisikletle on beş kilometre ötedeki Clamart ormanına gittik. Fransız yaşam tarzını gözlemledik. Pansiyonumuzda konaklayanların çoğu memurluk, sekreterlik, tezgâhtarlık gibi işler yapan insanlardı. Bunlardan biri, kocası ve kızıyla birlikte kalan ve büyük bir mağazada satış görevlisi olan bir kadındı. Bir de bir kont uşağı vardı. Orta sınıf fikirleri ve önyargılarıyla dolu bu küçük burjuva kalabalığı incelemek çok ilginç oluyordu. Bir taraftan, tam iş bitiriciydiler; yemeğin belli bir standartta olmasını, her şeyin kendilerini rahat ettirecek şekilde ayarlanmasını sağlıyorlardı. Diğer taraftan

hepsi üst sınıflara, eşrafa öykünüyor, kendilerine o şekilde davranılmasını istiyordu. Özellikte Madam Lagourette (satıcı kadın) bu anlamda tipik bir örnekti. Görmüş geçirmiş biri olduğu belliydi. Açık saçık hikâyeler anlatmaya bayılıyordu ve bu türden çok sayıda hikâye biliyordu, ama aynı zamanda da kızı Martha'yı ilk komünyonuna[78] nasıl götüreceği, bunun ne kadar da dokunaklı olacağı gibi şeyler anlatıyordu. Tabii vasatlığın bu kadarı epey sıkıcıydı. Neyse ki onlardan uzak durup kendi bildiğimiz gibi yaşayabiliyorduk. Genel olarak İlyiç Bombon'da güzel bir tatil yapmış oldu.

Sonbaharda kaldığımız yeri değiştirdik ve aynı mahallede sessiz bir ara sokak olan *Rue Marie Rose*'da bir daireye taşındık. İki odamız ve pencereleri bahçeye bakan bir mutfağımız vardı. Bu kez mutfağı oturma odası olarak da kullanıyorduk; orası bütün o samimi sohbetleri yaptığımız yer haline gelmişti. Sonbaharda İlyiç sıkı bir çalışmaya başladı. Kendi deyimiyle sıkı bir "rejim"e girmişti. Sekizde kalkıyor, *Bibliothèque Nationale*'e gidiyor ve ikide eve geliyordu. Evde de uzun süre çalışıyordu. İnsanları ondan uzak tutabilmek için elimden geleni yapıyordum. Evimiz her zaman kalabalık oluyordu, özellikle de şimdi Rusya'da gericiliğin gemi azıya alması ve faaliyet koşullarının iyice ağırlaşmasıyla birlikte Rus siyasi göçmenler hızla çoğalmaya başlamıştı. Rusya'dan gelenlerin orada olup bitenlere dair ateşli hikâyeleri oluyor, ama sonra bu ateş zamanla sönüp gidiyordu. Göçmen hayatının küçük endişeleri, günlük dertler ve geçim kavgası onları alt ediyordu.

Sonbaharda Capri okulunun öğrencileri İlyiç'i ders vermeye çağırdı. İlyiç kesinlikle reddetti. Onlara okulun hizipçi olduğunu anlattı ve kendilerini Paris'e davet etti. Capri okulunun içinde hizip savaşı başlamıştı. Kasım başında, aralarında okulun örgütçüsü Vilonov da olmak üzere beş öğrenci (toplamda on iki kişiydiler) kararlı Leninistler olarak duruşlarını belirleyince okuldan atıldılar. İlyiç'in okulun hizipçi özelliğine dikkat çekmesini hiçbir şey bundan daha iyi sergileyemezdi. Atılan öğrenciler Paris'e geldi. Vilonov'la ilk görüşmemizi hatırlıyorum. Ekaterinoslav'da-

78 Katoliklerin bir dinî töreni. *-çev.*

ki faaliyetini anlatmaya başlamıştı. "Mişa Zavodski" imzasıyla Ekaterinoslav'dan sık sık mektup gönderen bir işçi vardı. Mektupları çok ilginç olur, Parti ve fabrika hayatının en acil ve yakıcı sorunlarını ele alırdı. "Mişa Zavodski'yi tanıyor olabilir misin?" diye sordum Vilonov'a. "Nasıl yani, o benim," diye cevap verdi. Bu durum derhal İlyiç'te Mişa'ya karşı dostane duygular yarattı ve o gün ikisi uzun bir sohbete koyuldular. Aynı günün akşamı İlyiç, Gorki'ye şöyle yazdı: "Sevgili Aleksey Maksimoviç. Bunca zaman sizin ve Yoldaş Mişa'nın bu yeni hizbin en sıkı destekçileri arasında olduğunuzdan tamamen emindim, bu yüzden de sizinle dostane bir şekilde konuşmaya kalkışmak bana biraz saçma görünüyordu. Bugün ilk kez Yoldaş Mişa'yla tanıştım ve kendisiyle Parti meseleleri ve sizin hakkınızda sıcak bir sohbette bulundum. Şimdi ne kadar yanıldığımı anlıyorum. Tanrım, filozof Hegel haklıydı: Hayat çelişkilerle ilerliyor ve canlı çelişkiler, insan zihninin ilk başta kavrayabileceğinden daha zengin, daha çeşitli ve güçlü oluyor. Ben bu okulu yalnızca yeni hizibin bir merkezi olarak değerlendirdim. Bunun yanlış olduğu ortaya çıktı –tabii yeni bir hizbin merkezi olmadığı anlamında değil de (okul böyle bir merkez olmuştur ve hâlâ da öyledir) bunun eksik bir tanım olduğu, gerçeğin tamamını yansıtmadığı anlamında. Bazı kişiler öznel olarak okulu böyle bir merkez haline getiriyorlar ve nesnel olarak olan da bu, ancak bunun ötesinde bu okul gerçek işçi sınıfı hayatından gerçek öncü işçileri bünyesine katıyor."

Mektubun sonunda, işçi sınıfının, türdeş olmayan ve karma unsurların arasından bir parti yaratmaya mecbur olduğunu yazan İlyiç, işçi sınıfının gücüne olan inancını ne de tutkulu bir biçimde belirtmiştir. "Ne olursa olsun," diye yazar, "mükemmel, devrimci bir Sosyal Demokrasi, bize bu üç kere lanetlenmiş sürgün durumundan bakınca göründüğünden çok daha çabuk bir şekilde Rusya'da kurulacaktır; bizim birtakım dışsal belirtiler ve birbirinden kopuk olaylarla hüküm vererek hayal ettiğimizden çok daha erken kurulacaktır. Mişa gibi adamlar bunun güvencesidir." (*Eserleri*, c. 34, s. 353,354)

Mişa'yla birlikte Capri okulundan beş öğrenci daha gelmişti. Aralarından Vanya Kazanets (Pankratov) faaliyetleri ve açıkça ifade ettiği görüşleriyle sivriliyordu. Capri okuluna, diğerlerinden daha güçlü bir şekilde muhalifti. Diğerleri Lyuşvin (Pakhom), Kozirev (Foma), Ustinov (Vasili) ve Romanov (Alya Aleksinski) idi. İlyiç onlara büyük bir zevkle ders verdi. Sonra Rusya'ya geri döndüler. Mişa veremdi, bu hastalığı korkunç bir muamele gördüğü çalışma kamplarında kapmıştı. Onu Davos'a yerleştirdik. Ancak orada çok uzun süre yaşayamadı. 1 Mayıs 1910'da öldü.

Diğer Capri öğrencileri de Aralık sonunda eğitimleri bitince Paris'e geldi. İlyiç onlara da ders verdi. Güncel konulara değiniyor, "zengin köylüler"den yana tutumuyla Stolipin[79] reformlarından, proletaryanın öncü rolünden ve Duma grubundan söz ediyordu. Kozirev'in anlattığına göre, Capri öğrencilerinden biri, başlangıçta İlyiç'i, Duma çalışmasına ordu birlikleri arasında yapılacak ajitasyondan daha fazla önem verdiği için suçlamaya çalışmıştı. İlyiç gülümsemiş ve Duma çalışmasından söz etmeye devam etmişti. Elbette ordu birlikleri arasındaki çalışmayı gevşetmek gibi bir düşüncesi yoktu, ama bunun büyük bir gizlilikle sürdürülmesi gerektiğine inanıyordu. Bu iş yapılır, diyordu, ama konuşulmaz. Gerçekten de Toulon'da bulunan *Slava* kruvazöründeki bir grup Sosyal Demokrat denizciden yeni bir mektup gelmişti, hem yayın istiyorlardı hem de özellikle denizciler arasında yürütülen devrimci çalışmaya yardımcı olacak birinin gönderilmesini talep ediyorlardı. İlyiç oraya gizli çalışmada deneyimli bir yoldaşı göndermişti. Bu kişi Toulon'a yerleşti. Elbette İlyiç bundan öğrencilere tek kelime bile etmedi.

Aklı Rusya'da olsa da İlyiç aynı zamanda Fransız emek hareketiyle ilgili özenli bir çalışma da yaptı. O zamanki Fransız Sosyalist Partisi tam anlamıyla oportünistti. Örneğin, 1909 baharında posta

79 Stolipin reformu, 1906-7'de çarlık bakanı Stolipin tarafından çıkarılan tarım reformu yasalarına bir gönderme. Bu yasalara göre köylüler, köy topluluklarından ayrılıp kendi mülklerinin sahibi olarak kendi topraklarında yaşayabiliyordu. Bu reform, kırlarda otokrasinin devamlılığını sağlayacak zengin köylüleri güçlendirme amacı taşıyordu. –*İng. ed.*

çalışanlarının büyük bir grevi olmuştu. Bütün şehir bu olayla çalkalanırken Parti greve mesafeli duruyordu. "Bu sendikaların işi, bizim işimiz değil," diyordu Parti'nin önderleri. Biz Ruslara göre, böylesi bir işbölümü, Parti'nin ekonomik mücadeleye katılmaması tek kelimeyle korkunçtu.

İlyiç seçim kampanyasını yakından izledi. Bütün politik meselelere, kişisel çekişmeler ve karşılıklı ithamlardan oluşan bir keşmekeş bulaşmıştı. Aslına bakılırsa politik meselelerin falan tartışıldığı da yoktu. Toplantıların pek azı ilgi çekiciydi. Bunlardan birinde Jaurès'i gördüm. Kalabalık üzerindeki etkisi müthişti, ama ben konuşmasını beğenmemiştim; her sözcüğü özenle ölçülüp biçilmiş gibiydi. Vaillant'nın konuşmasını çok daha fazla beğenmiştim. Bu eski Komüncü'nün işçiler arasında özel bir yeri vardı. İşten çıkıp dosdoğru toplantıya gelen, gömlek kollarını sıvamış uzun boylu bir işçiyi hatırlıyorum. Vaillant'ı dikkatle dinlerken mest olmuştu. "İşte onlara bu lazım, İhtiyar!" diye bağırıyordu. Bu işçinin oğulları olan iki genç de aynı kendinden geçme haliyle gözlerini konuşmacıya dikmişti. Ancak bütün toplantılarda işçilere seslenecek bir Jaurès, bir Vaillant olmuyordu. Sıradan konuşmacılar, dinleyicileri işçi sınıfı olduğunda bir şey, aydınlar olduğunda başka bir şey söyleyerek nabza göre şerbet veriyordu. Fransa'daki seçim toplantılarına katılmak, "demokratik cumhuriyet"te seçimin nasıl bir şey olduğuna dair çarpıcı bir fotoğraf sağlamıştı bize. Dışarıdan gözlemleyen biri için âdeta akla ziyan bir durumdu. İşte bu yüzden İlyiç, seçim kampanyalarını tiye alan devrimci vodvil şarkıcılarına düpedüz bayılıyordu. Köyün birine oy avcılığına çıkmış bir adayı tasvir eden bir şarkıyı hatırlıyorum; köylülerle birlikte içer, bol bol zırvalar, çakırkeyif köylüler de şu şarkıyı söyleyerek ona oy verir: *"T'as bien dit, mon gars!"* (İyi konuştun, Aslanım!) Köylülerin oyunu alan aday, on beş bin *frank*'lık milletvekili maaşının üstüne yatıp köylülerin çıkarlarına ihanet eder.

Bir keresinde Dumas adında Sosyalist bir Temsilciler Meclisi üyesi bizi ziyarete gelmiş ve köylere yaptığı seçim gezilerinden söz etmişti. Bu da bana ister istemez o vodvil şarkısını hatırlatmış-

tı. O dönemin en sevilen vodvil şarkıcılarından biri, bir Komüncünün oğlu ve *faubourg*'ların (işçi sınıfı mahallelerinin) sevgilisi Montegus'ydü. Şarkıları küçük burjuva duygusallığıyla gerçek devrimciliğin bir karışımıydı.

İlyiç varoşlardaki tiyatrolara gidip işçi sınıfı kitlelerini izlemeyi severdi. Bir keresinde İlyiç'le birlikte, askerî mahkûmların Fas'ta gördüğü kötü muameleyi anlatan bir oyuna gittiğimizi hatırlıyorum. Seyircilerin çoğunu oluşturan işçilerin, her bir olaya verdiği tepkileri izlemek hayli ilginçti. Henüz gösteri başlamamıştı ki bütün salon birden bağırmaya başladı: "Şapka! Şapka!" Son moda tüylü şapkasıyla bir hanım salona girmişti. Seyirciler de kadından şapkasını çıkarmasını istiyordu. Kadın mecburen söylenene uydu. Gösteri başladı. Oyunda bir asker Fas'a gönderiliyor, geride kalan annesi ve kız kardeşi ise tek başlarına yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalıyordu. Ev sahibi, kız kardeşin kendisinin metresi olmayı kabul etmesi şartıyla evde kira vermeden kalmalarına razıydı. "Domuz! Aşağılık herif!" çığlıkları bütün salonu doldurdu. Ayrıntıları hatırlamıyorum ama oyun, üstlerine itaat etmeyi reddeden askerlerin gördüğü kötü muameleyi anlatıyordu. Sonunda bir ayaklanma ve *Enternasyonal*'in söylenmesiyle bitiyordu. Oyunun kent merkezinde gösterimi yasaklanmıştı, ancak izleyicileri coşturup neşelendirsin diye varoşlarda oynanmaya devam ediyordu. 1910'da Fas macerasını protesto etmek üzere yüz bin kişinin katıldığı bir gösteri düzenlendi. Biz de gittik. Gösteri polisin izniyle yapılıyordu. Gösteriye, kırmızı atkılarıyla Sosyalist vekiller öncülük ediyordu. İşçilerin kavgacı bir havası vardı, zengin mahallelerindeki evlerin önünden geçerken yumruklarını sallıyorlardı. Tek tek kepenkler indirilmiş olsa da gösteri gayet barışçıl geçti. Pek de protesto gösterisi gibi değildi.

İlyiç, Charles Rappoport aracılığıyla Paul Lafargue ile temas kurdu. Karl Marx'ın damadı olan Lafargue, güvenilir bir mücadele insanıydı ve İlyiç ona çok değer veriyordu. Paul Lafargue, karısı –aynı zamanda Marx'ın kızı– Laura'yla birlikte Paris'in 25 kilometre dışında Draveil'de yaşıyordu. Etkin çalışmayı çoktan bırakmışlardı. Bir gün İlyiç'le birlikte bisikletle onları görmeye git-

tik. Bizi gayet hoş karşıladılar. Vladimir İlyiç, Lafargue'la felsefe üzerine yazdığı kitabı konuşurken Laura Lafargue beni parkta yürüyüşe götürdü. Çok heyecanlanmıştım, basbayağı Karl Marx'ın kızıyla birlikte yürüyordum! Marx'la benzerliğinin izlerini bulma arzusuyla yüzünü dikkatle inceliyordum. Kafam öyle karışmıştı ki devrimci harekette yer alan kadınlar hakkında, Rusya hakkında abuk sabuk bir şeyler söyledim. Söylediklerime cevap verdi ama nedense sohbet yürümedi. Geri döndüğümüzde Lafargue ile İlyiç felsefe tartışmaya devam ediyordu. "Felsefi görüşlerinin içtenliğini yakında kanıtlayacak," dedi Laura kocasından söz ederek. Sonra da epey tuhaf bir şekilde birbirlerine baktılar. O sözlerin ve o bakışın anlamını, 1911'de Lafargue'ların ölümünü duyana kadar anlamadım. Yaşlandıkları ve mücadele edecek güçleri kalmadığı için intihar ettiler ve birer ateist olarak öldüler.

1910'da Merkez Komitesinin bir genel toplantısı yapıldı. Önceden *Proletariy*'nin genişletilmiş yayın kurulu toplantısında Parti birliği yönünde ve özel bir Bolşevik kongresi toplamaya gerek olmadığı yolunda kararlar alınmıştı. İlyiç ve onun etrafında toplanan yoldaşlar, Merkez Komitesi toplantısında da aynı çizgiyi benimsediler. Gericilik döneminde, yeraltından da olsa, cesurca gerçekleri söyleyen bir Parti'nin olması son derece önemliydi. Gericiliğin Parti'ye yıkıcı darbeler vurduğu, Parti'nin oportünizmle dolup taştığı, her ne pahasına olursa olsun Parti bayrağını dalgalandırmanın önemli olduğu bir zamandı. Rusya'da Tasfiyeciler, kendilerine ait güçlü bir yasal ve oportünist merkeze sahipti. Bu merkeze karşı durmak için Parti'ye ihtiyaç vardı.

Capri okulu deneyimi işçilerin hizipçiliğinin çoğu zaman ne kadar göreli ve kendine özgü olduğunu göstermişti. Mesele, Sosyal Demokrat işçi kitlelerinin etrafında toplanabileceği birleşik bir Parti merkezine sahip olmaktı. 1910'da verilen mücadele, tam da Parti'nin varoluşu, Parti aracı ile işçiler üzerinde etkide bulunma mücadelesiydi. Vladimir İlyiç, Parti içinde Bolşeviklerin çoğunlukta olacağından, sonunda Parti'nin Bolşevik yolu seçeceğinden asla şüphe etmemişti, ancak bunun bir grup değil Parti olması

gerekiyordu. 1911'de Paris yakınlarında, Bolşeviklerin yanı sıra *Vperyod*'cuların ve Parti taraftarı Menşeviklerin de kabul edildiği bir Parti okulu örgütlendiğinde, İlyiç yine aynı çizgiyi benimsedi. 1912'deki Prag Parti Konferansında da aynı çizgi benimsendi. Bolşevik çizgiyi benimseyen bir Parti olmalıydı; bir grup değil. Haliyle böyle bir Parti'de Tasfiyecilere yer yoktu. Bunlara karşı mücadelede güçler bir araya geliyordu. Elbette Parti kararlarına uymamaya daha önceden karar vermiş insanlara da Parti'de yer olamazdı. Buna rağmen bazı yoldaşlar Parti mücadelesini bir çeşit uzlaşma olarak düşünüyordu; birliğin yöneldiği amacı unutmuş, sokaktaki sade vatandaş gibi, neyi savunursa savunsun herkesi birleştirme çabasına girişmişti. Esas önemli olanın, Parti taraftarı Menşeviklerle, Plehanovcularla birlik oluşturmak olduğuna dair İlyiç'in fikrine tamamen katılan İnnokenti bile, Parti'yi korumak için o kadar hassaslaşmıştı ki, uzlaşmacı bir tavra kaymaya başlamıştı. Neyse ki İlyiç onu doğru yola getirdi.

Kararlar genelde oybirliğiyle alındı. İlyiç'in uzlaşmacılar tarafından alt edilip geri çekileceğini düşünmek düpedüz saçmaydı. Genel toplantı üç hafta sürdü. İlyiç, temel ilkelerden bir adım bile geri atmadan, örgütsel meselelerde azami tavizin verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bolşevik grubun yayın organı *Proletariy* kapatıldı. Kalan 500 *ruble*'lik banknotlar yakıldı. Bolşevik grubun paraları, yalnızca genel Parti ihtiyaçları için kullanılmak üzere üç "mutemet"e devredildi: Kautsky, Mehring ve Clara Zetkin. Bir bölünme durumunda, kalan para Bolşeviklere aktarılacaktı. Kamenev, Troçkist *Pravda*'da Bolşevikleri temsil etmek üzere Viyana'ya gönderildi. Vladimir İlyiç "Burada son zamanlarda hava epey 'fırtınalı'ydı, ama sonunda Menşeviklerle barış girişimiyle bitti," diye yazdı kız kardeşi Anna İlyiniçna'ya. "Evet, tuhaf görünüyor ama grubumuzun yayın organı kapatıldı ve birlik yönünde güçlü bir adım atmaya çabalıyoruz."

İnnokenti ve Nogin, Merkez Komitesi birliğini yerinde örgütlemek üzere Rusya'ya gitti. Nogin herkesi birleştirmeyi isteyen bir uzlaşmacıydı, konuşmaları Bolşevik kanatta şiddetle reddediliyor-

du. İnnokenti farklı bir çizgi benimsemişti, ancak Rusya, yurtdışı gibi değildi, sarf edilen her söz genele mal ediliyordu. Onun sözlerinin Nogin'in düşünceleri gibi yorumlanması için Bolşevik olmayanlar ellerinden geleni yaptı. Lindov ve V. P. Milyutin, Merkez Komitesine seçildi. Kısa süre sonra İnnokenti tutuklandı. Lindov, Nogin'in görüşlerini destekliyordu ve pek etkin değildi. 1910'da Rusya'daki Merkez Komitesinde işler kötüye gidiyordu.

Yurtdışında da işler bundan pek iyi sayılmazdı. Mark (Lyubimov) ve Lyova (Vladimirov) "genel olarak uzlaşmacı"ydılar ve kendilerini sık sık Bolşevikler hakkında ortaya atılan, sözümona hırgürcü ve vefasız olduğumuz gibi hikâyelere kaptırıyorlardı. Özellikle de tüm grupların temsil edildiği birleşik Yurtdışı Merkez Komitesi Bürosu[80] üyelerinden biri olan Mark bu tip hikâyelerle bolca karşılaşıyordu.

Vperyod'cular örgütlenmeye devam ediyordu. Bir keresinde Aleksinski'nin grubu, *Avenue d'Orléans*'daki bir kafede bir araya gelen Bolşevik grup toplantısını bastı. Aleksinski küstahça masaya oturmuş ve söz hakkı talep etmişti. Reddedilince de bir ıslık çalmış, beraberindeki *Vperyod*'cular yoldaşlarımıza saldırmıştı. Grubumuzun iki üyesi Abram Skovno ile Isaac Krivoy kavgaya dalacakken, aşırı güçlü bir adam olan Nikolay Sapojkov (Kuznetsov) bir kolunun altına Abram'ı diğerine de Isaac'i sıkıştırmış; tam o sırada kavga gürültü konusunda deneyimli olan kafe sahibi ışıkları kapatmıştı. Böylece kavga başlamadan bitmişti. Ama bu olaydan sonra İlyiç neredeyse bütün gece Paris sokaklarında dolaşıp durdu, eve döndüğünde ise bir türlü uyuyamadı.

11 Nisan 1910 tarihli mektubunda İlyiç, Gorki'ye şöyle yazdı: "Söylediğim gibi, şimdiki haliyle birliğin başat özelliği 'fıkra gibi'

80 YDMKB: RSDİP Merkez Komitesinin Ağustos 1908'deki genel toplantısında, Parti'yi yurtdışında temsil etmek üzere kurulmuştu ve Rus Merkez Komitesi Birliğinin himayesi altındaydı. Merkez Komitesinin Ocak 1910'daki genel toplantısının hemen ardından, YDMKB'de Tasfiyeci bir çoğunluk oluştu ve Parti karşıtı güçler için bir toplanma noktası haline geldi. YDMKB'nin Tasfiyeci taktikleri, Bolşevikleri, Mayıs 1911'de temsilcilerini geri çekmek zorunda bıraktı. YDMKB, Ocak 1912'de kendi kararıyla tasfiye oldu. *–İng. ed.*

olması, gösteri konusu olması, alaylara ve kıkırdamalara yol açması. Bu 'fıkra gibi' durumun ortasında, bu ağız dalaşlarının ve rezaletlerin arasında, bu cehennemin ve pis lağım köpüğünün içinde yaşamak mide bulandırıcı. Bütün bunları seyretmek de mide bulandırıcı. Ama insan ruh haline yenilmemeli. Göçmen hayatı şu an devrim öncesine göre yüz kat daha kötü. Göçmen hayatı ve çekişmeler ise ayrılmaz bir bütün.

"Ama çekişmeler önemsenmeyebilir; bunların onda dokuzu yurtdışında gerçekleşiyor; çekişmeler önemsiz bir ayrıntı. Gerçek şu ki Parti, Sosyal Demokrat hareket, mevcut durumun bütün cehennemî zorluklarına rağmen gelişmeye ve ilerlemeye devam ediyor. Sosyal Demokrat Parti'nin tehlikeli 'sapmalardan', Tasfiyecilikten ve Otzovizm'den arınması hiç sektirmeden *sürüyor* ve birlik çerçevesinde, öncesine göre *çok daha fazla ilerlemiş bulunuyor.*"

Devamında ise şöyle yazdı: "Yeni Sosyal Demokrat hareketin bu sancılı büyümesini izlemenin, seksenlerin sonunda, doksanların başındaki sancılı büyümeyi görmemiş veya deneyimlememiş olanlar için ne kadar zor olduğunu tahmin edebiliyorum. O zamanlar Sosyal Demokratlar iki elin parmakları kadardı, şimdiyse yüzlerce, binlerce. Arka arkaya gelen krizler buradan kaynaklanıyor. Ve Sosyal Demokrasi *bir bütün olarak* bu krizleri açıklık ve dürüstlükle aşıyor." (*Eserleri*, c. 34, s. 369, 370)

Çekişmeler insanlarda uzaklaşma isteği uyandırıyordu. Örneğin Lozovski kendini tamamen Fransız sendika hareketine adamıştı. Biz de Fransız hareketinin çekimine kapıldık. Fransız Partisi'nin düzenlediği tatil kampında bir süre kalmanın yakınlaşmayı kolaylaştıracağını düşünüyorduk. Kamp, meşhur Vendée[81] kıyılarındaki Pornic köyündeydi. Önce annemle ben gittik, ama orada aradığımızı bulamadık. Oradaki Fransızlar içlerine kapalı yaşıyor; aileler, diğer ailelerle araya mesafe koyuyor, biz Ruslara ise hiç de dostça yaklaşmıyordu, özellikle de kampın müdiresi böyleydi. Yine de Fransız bir öğretmenle epey iyi dost olmuştum. Kampta pek işçi yoktu. Kısa süre sonra *Vperyod*'cu Kostitsin'ler ile

81 Fransız gericiliğinin kalbi. *-çev.*

Savvuşka geldi ve gelir gelmez yaptıkları ilk iş müdireyle tartışmak oldu. Bunun üzerine hep beraber Pornic'e gidip orada kalmaya karar verdik. Annemle ben, gümrük görevlisi birinin evinde iki küçük oda kiraladık. Bir süre sonra da İlyiç geldi. Bol bol denize girdi, bisiklete bindi. Denizi ve denizden esen meltemi çok severdi. Kostitsin'lerle akla gelebilecek her konuda neşeli sohbetler etti, ev sahibimizin bizim için yakaladığı yengeçleri keyifle yedi. İlyiç ev sahiplerimizi çok sevmişti. Gür sesli, iri yarı ve şişman bir çamaşırcı kadın olan ev sahibemiz bize Katolik papazlarla giriştiği mücadeleyi anlattı. Çok iyi bir öğrenci olan oğlu, devlet okuluna gidiyordu, ancak papazlar bu zeki çocuğun manastırda eğitim alması için bastırıyor, kadına aylık bağlamayı vaat ediyordu. Çamaşırcı kadın, Katolik papazı evden nasıl kovduğunu öfkeyle anlatmıştı. Öyle ya, oğlunu dünyaya ikiyüzlü bir üçkâğıtçı, bir cizvit olsun diye getirmemişti. Bu sohbetten sonra İlyiç yengeçleri daha da afiyetle yemeye başladı.

İlyiç, Pornic'e 1 Ağustos'ta gelmiş, ayın 26'sında ise kendini, Enternasyonal Sosyalist Büro toplantısına ve Enternasyonal Kongresine katılmak üzere Kopenhag'da bulmuştu. Kongre çalışmasını tarif ederken İlyiç şöyle yazmıştı:

> Revizyonistlerle farklılıklar ufukta belirdi. Ancak bunlar kendilerine ait bir programla ortaya çıkmaktan henüz çok uzak. Revizyonistlerle mücadele ertelenmiş olsa da bu kaçınılmaz bir şey. (*Eserleri*, c. 16, s. 257)

Kongrede çok sayıda Rus delege vardı: Toplam yirmi delegenin onu Sosyal Demokratlardan, yedisi Sosyalist Devrimcilerden ve üçü de sendikacılardan oluşuyordu. Sosyal Demokrat grubun içinde tüm eğilimler vardı: Lenin, Zinovyev, Kamenev, Plehanov, Warski, Martov ve Martinov. Troçki, Lunaçarski ve Kollontay'ın yalnızca söz hakkı vardı. Kongrede çok sayıda konuk da bulunuyordu. Kongre sırasında Lenin, Plehanov, Zinovyev, Kamenev ve Üçüncü Duma üyeleri Poletayev ile I. P. Pokrovski'nin katıldığı bir konferans düzenlendi. Bu konferansta, yurtdışında yaygın bir

okur kitlesine hitap edecek bir gazete yayınlanmasına karar verildi: *Raboçaya Gazeta (İşçilerin Gazetesi)*. Plehanov diplomatik bir tavır takındı, ama yine de gazetenin ilk sayısı için "Konumumuz" başlıklı bir makale yazdı.

Kopenhag Kongresinden sonra İlyiç, annesiyle kız kardeşi Maria İlyiniçna'yı görmeye Stockholm'e gitti. Orada on gün kaldı. Bu, annesini son görüşü oldu. Sanki içine doğmuş gibi, kalkan gemiyi hüzünle izlemiş. Yedi yıl sonra, 1917'de Rusya'ya döndüğünde annesi ölmüştü.

İlyiç, Paris'e dönüşünde Lunaçarski'yle güzel bir konuşma yapmayı başardığını aktardı. İlyiç'in Lunaçarski'ye karşı hep yumuşak bir yanı olmuştu. Onun yetenekleri İlyiç'i her zaman büyülerdi. Ancak kısa bir süre sonra *Le Peuple*'de[82] Lunaçarski'nin "Partimizdeki Taktik Eğilimler" isimli makalesi yayınlandı. Lunaçarski bu makalede bütün sorunları Otzovist bir bakış açısıyla ele alıyordu. İlyiç makaleyi okudu ve tek kelime etmedi; ancak kendisi de bir makaleyle buna cevap verdi. Kongreye katılan başkaları da bu konuda fikirlerini yazdı. Troçki, *Vorwärts*'te, kongreyle bağlantılı olarak Bolşeviklere hücum ettiği ve Viyana'da çıkan kendi gazetesi *Pravda*'yı övdüğü isimsiz bir makale yayınladı. Kongre delegeleri Plehanov, Lenin ve Warski, bu makaleyi yayınladığı için *Vorwärts*'e bir protesto yazısı gönderdi. Daha 1903'te, Troçki'nin İkinci Parti Kongresinden önce ilk kez yurtdışında görünmesinden itibaren Plehanov'un ona karşı tutumu düşmanca olmuştu. Sonrasında popüler bir gazete çıkarma konusunda ciddi bir anlaşmazlık yaşamışlardı. Kopenhag Kongresinde Plehanov, Troçki'nin makalesine karşı protestoyu hiç tereddütsüz imzaladı. Troçki ise Bolşeviklerin yayınlamaya başladığı *Raboçaya Gazeta*'nın dar hizipçi bir yayın olduğu yönünde bir kampanya başlatarak misillemeye girişti. Viyana kulübündeki bir toplantıda da konuyu gündeme getirdi. Kamenev bunu protesto ederek, Ocak'taki genel toplantıdan sonra çalışmak üzere gönderildiği

82 *Halk*: Vandervelde tarafından çıkarılan, Belçika Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı. *–İng. ed.*

Troçkist *Pravda*'nın yayın kurulundan istifa etti. Troçki'nin etkisine giren ve Mark'ın başını çektiği Parisli uzlaşmacılar da hizipçilikle mücadele ettiklerini söyleyerek *Raboçaya Gazeta*'ya karşı kampanya başlattı. İlyiç, bu yaygın ve her türlü ilkeden yoksun uzlaşmacılığa, her şeyle ve herkesle uzlaşmaya, en hafif tabiriyle dayanamıyordu, ona göre bu durum, mücadelenin en yoğun anında cepheyi terk etmekti.

1910'da çıkan *Neue Zeit*'ın 50. sayısında Troçki'nin "Rus Sosyal Demokrasisinin Gelişiminde Eğilimler" ve 51. sayısında Martov'un "Prusya Tartışması ve Rus Deneyimi" isimli makaleleri yayınlandı. Lenin bunlara "Rusya'da Parti İçi Mücadelenin Tarihî Anlamı" isimli bir makaleyle cevap verdi, ama *Neue Zeit* editörleri Kautsky ve Wurm bunu yayınlamayı reddetti. Bunun üzerine Marçlewski (Karski) Vladimir İlyiç'e mektupla danıştıktan sonra Troçki ve Martov'a cevap verdi.

1911'de Yoldaş Kamo Paris'e geldi. 1908'in başlarında Berlin'de dinamit dolu bir valiz taşırken yakalanıp tutuklanmıştı. Bir buçuk yıldan fazla bir Alman hapishanesinde tutulmuş ve burada deli taklidi yapmıştı. 1909'un Ekim'inde Rusya'ya iade edilmiş ve Tiflis'teki Meteh Kalesi'nde on altı ay daha tutuklu kalmıştı. Tedavi edilemez şekilde deli olduğu belgelenmiş ve Mihaylovski Akıl Hastanesine sevk edilmiş; buradan kaçtıktan sonra gizlice bindiği bir gemiyle Fransa'ya geçmiş ve İlyiç'le konuşmak için Paris'e gelmişti. İlyiç, Bogdanov ve Krasin arasında bir kopuş yaşandığını duyunca çok üzüldü. Üçüne de derinden bağlıydı. Üstelik hapiste geçirdiği yıllar boyunca oluşan durumu kavrayamıyordu. İlyiç olayların nasıl geliştiğini ona anlattı.

Kamo benden kendisi için badem almamı istedi. Paris'teki mutfağımızda oturup, sanki memleketi Gürcistan'daymış gibi bir yandan da badem atıştırarak bize Berlin'deki tutuklanışını, nasıl deli taklidi yaptığını, hapiste evcilleştirdiği serçeyi vb. anlattı. Bu son derece cesur, çocuksu bir saflığa sahip, sevecen ve yiğit, değerli bir şeyler yapmak için çırpınmakla birlikte artık hangi işe el atacağını bilemeyen adamın anlattıklarını dinlerken, İlyiç çok üzülmüş-

tü. Uçuk önerileri vardı. İlyiç onunla tartışmak yerine yayınların naklini örgütlemek gibi önerilerle onu kırmadan ayaklarının yeniden yere basmasını sağlamaya çalışıyordu. Sonunda Kamo'nun Belçika'ya gidip göz ameliyatı olmasına (şaşılığı yüzünden sürekli polis ajanlarına yakalanırdı) sonra da güneye, Kafkaslar'a dönmesine karar verildi. İlyiç, Kamo'nun paltosuna bakıp "Daha sıcak tutacak bir palton yok mu? Bununla güvertede dolaşırken üşütürsün," demişti. Kendisi gemiyle seyahat ederken hep bir aşağı bir yukarı güvertede dolaşırdı. Kamo'nun başka bir paltosu olmadığını öğrenince de, annesinin Stockholm'de kendisine hediye ettiği ve çok sevdiği gri pelerini çıkarıp Kamo'ya verdi. İlyiç'le sohbet etmek ve onun sevecenliği Kamo'yu biraz olsun yatıştırmıştı. Sonraki yıllarda, iç savaş döneminde, Kamo özüne döndü, yine mucizevi kahramanlıklar gösterdi. Yeni ekonomi politikasını (NEP) uygulamaya koymamızdan sonra ise yeniden dengesini yitirip okula yazılmak istediği, bu arada sürekli kahramanlıklar düşlediği doğrudur. İlyiç'in son hastalığı döneminde, Tiflis'te yokuş aşağı bisiklet kullanırken bir otomobilin altında kalarak can verdi.

İnessa Armand 1910'da Brüksel'den Paris'e geldi ve derhal Paris grubumuzun etkin bir üyesi oldu. Semaşko ve Britman (Kazakov) ile birlikte grubun başkanlık kuruluna [*presidyum*] seçildi ve yurtdışındaki diğer gruplarla kapsamlı yazışmalara başladı. İki küçük kızı ve bir oğlu vardı. Ateşli bir Bolşevikti ve kısa süre içinde bütün Paris grubu onun etrafında toplanmıştı.

Aslına bakılırsa Paris grubumuz hızla güçleniyor, ideolojik olarak da perçinleniyordu. Tek sorun çoğumuzun beş parasız oluşuydu. İşçiler bir şekilde hayatlarını kazanabiliyordu, ama aydınlar ciddi bir darboğaz içindeydi. Her zaman işçi olarak çalışmak mümkün olmuyordu. Sürgünlere ayrılan fonla, göçmen lokantalarında yiyerek yaşamak son derece onur kırıcıydı. Birçok üzücü olay hatırlıyorum. Yoldaşlardan biri mobilya cilacısı olmuştu, ama işi öğrenmesi epey uzun sürmüş, sonra da çalıştığı yeri değiştirmesi gerekmişti. Diğer göçmenlerin bulunduğu yerden çok uzaktaki bir işçi bölgesinde yaşıyordu. Beslenememekten o kadar güçsüz düşmüştü ki

yataktan kalkamıyordu. Bir not yazıp para istemiş, ama doğrudan kendisine değil de bina görevlisine bırakılmasını rica etmişti.

Nikolay Sapojkov (Kuznetsov) da zor günlerden geçiyordu. Karısıyla birlikte çömlek boyama işine girmişti, ama çok az kazanıyordu. Asla koşullarından şikâyet etmeyen, bir zamanlar hayli sağlıklı ve dev cüsseli olan bu yoldaşımızın yüzünde açlığın izlerini yavaş yavaş görmeye başlamak acı vericiydi. Bu durumda olan bir sürü insan vardı. En üzücüsü ise Moskova ayaklanmasına katılmış olan Yoldaş Prigara'ydı. İşçi mahallelerinden birinde yaşıyordu ve yoldaşlar onun hakkında pek az şey biliyordu. Bir gün heyecan içinde bize geldi ve hiç durmadan saçma sapan şeylerden söz etmeye başladı: Bir tanesinin üzerinde çok güzel bir kızın durduğu, mısır desteleriyle dolu iki tekerlekli at arabalarıyla ilgili bir şeylerden söz ediyordu. Belli ki aklını yitirmişti. Aklımıza ilk gelen, bunun açlığın bir sonucu olduğuydu. Annem aceleyle ona yiyecek bir şeyler hazırlamaya başladı. İlyiç üzüntüden beti benzi atmış bir halde onun yanında kalırken ben tanıdığımız bir ruh doktorunu getirmeye gittim. Doktor geldi, hastayla konuştu ve bunun açlıktan meydana gelen ciddi bir akli dengesizlik vakası olduğunu söyledi. Şimdilik çok kötü değildi, ancak peşine düşüldüğü hissine kapıldığında hasta intihar edebilirdi. Gözetim altında tutulması gerekiyordu. Oysa adresini bile bilmiyorduk. Britman onunla birlikte evine giderken Prigara yolda elinden kurtulup kaçtı. Bütün grup onu aradık ama bulamadık. Sonradan boynuna ve ayaklarına taş bağlanmış cesedi Seine'de bulundu. İntihar etmişti.

Bir iki yıl daha bu çekişme ve göçmen trajedisi ortamında kalmak çöküşümüze yol açacaktı. Neyse ki gericilik yıllarını ayaklanma yılları izledi.

L. Tolstoy'un ölümü Rusya'da gösterileri ateşlemişti. *Zvezda*'nın (Yıldız) ilk sayısı yayınlandı. Moskova'da Bolşevik *Mysl* (Düşünce) çıkmaya başladı. İlyiç derhal toparlandı. 31 Aralık 1910'da yazdığı "Gösterilerin Başlangıcı" isimli makalesi sonsuz bir enerji ve coşkuyla doludur. Şu sözlerle biter:

> İş başına, yoldaşlar! Her yerde örgütlerinizi kurmaya, Sosyal Demokrat Partili işçi hücrelerini oluşturmaya ve güçlendirmeye, ekonomik ve siyasi ajitasyonu geliştirmeye başlayın. İlk Rus devriminde proletarya kitlelere özgürlük için savaşmayı öğretti; ikinci devrimde onları zafere götürecektir! (*Eserleri*, c. 16, s. 328)

B. YENİ DEVRİMCİ YÜKSELİŞ YILLARI, 1911-14

a. Paris, 1911-12

1910'un sonu devrimci bir yükselişe sahne oldu. Ağustos 1914'te savaşın patlamasına kadar geçen sürede, 1911 ile 1914 arasındaki her ay, işçi sınıfı hareketinin yükselişine dair emareler ortaya çıktı. Şu da var ki, artık bu hareket 1905 öncesine göre farklı koşullarda gelişiyordu. İzinden gidebileceği 1905 Devrimi gibi bir deneyime sahipti. Proletarya eskisi gibi değildi. Artık arkasında grev deneyimleri, silahlı ayaklanmalar, ezici bir kitle hareketi ve yenilgi yılları vardı. Sorunun özü buydu. Durum kendisini her açıdan ortaya koyuyordu ve tüm coşkusuyla kendini bu anafora atan, bir işçinin ağzından çıkan her kelimenin anlamını çözme ve önemini kavrama yeteneğine sahip olan İlyiç, proletaryanın gelişmesini, varlığının her bir zerresinde hissediyordu. Öte yandan, yalnızca proletaryanın değil, genel durumun da eskisi gibi olmadığını biliyordu. Aydınlar da değişmişti. 1905'te aydınların geniş bir kesimi işçileri desteklemişti. Şu an durum böyle değildi. Proletaryanın girişeceği mücadelenin doğası artık belli olmuştu. Proletaryanın, önünde duran her şeyi devirip geçeceği amansız ve acımasız bir mücadele olacaktı bu. Liberal burjuvazinin istediği gibi, proletaryayı artık yavan bir anayasa mücadelesinde kullanmak mümkün olmayacaktı. İşçi sınıfı kısıtlı bir anayasayla tatmin olamazdı. Artık kimse işçi sınıfının önüne düşüp onu bir yere çekiştiremeyecekti, önderlik ondaydı. Tabii çarlık hükümeti de 1905 Devrimi'nden ders almıştı. Şimdi tüm emek örgütlerini casus ve ajan provokatör ağıyla sarmıştı. Onlar da artık, eskisi gibi, sokak köşelerinde takılan ve istediğiniz zaman atlatabileceğiniz türden ajanlar değildi. Onlar artık

Parti'de önemli mevkilerde bulunan Malinovski'ler, Romanov'lar, Brendinski'ler, Çernomazov'lardı. Casusluk ve tutuklama işleri artık rastgele yapılmıyor, dikkatle planlanıyordu.

Bu koşullar, oportünistlerin en kötüleri için, düzenli bir üreme ve beslenme alanı olarak hizmet ediyordu. Tasfiyecilerin Parti'yi, işçi sınıfının öncüsünü dağıtma çabaları aydınların büyük kısmından da destek görüyordu. Tasfiyeciler sağda solda mantar gibi bitiyordu. Kadetler zaten yasadışı Parti'ye çamur atmak için fırsat kolluyordu. Bunlarla göze göz dişe diş savaş kaçınılmazdı. Ancak eşit olmayan bir mücadeleydi bu. Tasfiyecilerin Rusya'da güçlü bir yasal merkezi ve kitleler arasında geniş ölçekte faaliyet yürütecek olanakları vardı. Bolşevikler ise o sırada hüküm süren zorlu yasadışı çalışma koşullarında, en küçük bir kazanım için bile savaşmak zorundaydı.

1911 yılı bir yandan sansür engelininin yıkılıp geçilmesiyle, öte yandan yeraltı Parti örgütünü güçlendirmeye dönük capcanlı bir mücadeleyle başladı. Mücadele, Ocak 1910'daki genel toplantıda oluşturulan yurtdışındaki birleşik örgütte başladı, ancak bu örgütün sınırlarını aşıp kontrolden çıktı.

Zvezda'nın St. Petersburg'da, *Mysl*'in ise Moskova'da yayınlanması İlyiç'i hayli sevindirdi. Yurtdışında yayınlanan yasadışı gazetelerin Rusya'ya sokulması işi çok kötü örgütlenmişti –1905'ten bile kötü. Polisin her yerde, hem Rusya'da hem de yurtdışında ajan provokatörleri vardı ve onların yüzünden işler hep ters gidiyordu. İşte bu yüzdendir ki İlyiç, Bolşeviklerin de katkıda bulunabileceği yasal gazete ve dergilerin Rusya'da yayınlanmasından son derece hoşnuttu.

Zvezda'nın yayın kurulunda V. Bonç-Bruyeviç (Bolşevik), N. İordanski (o sırada Plehanovcu idi) ve I. Pokrovski (Bolşevik yandaşı bir Duma vekili) vardı. Gazete, Duma grubunun sözcüsü gibiydi. İlk sayısında Plehanov'un bir makalesi yayınlanmıştı. Vladimir İlyiç, ilk sayıdan çok da memnun kalmamış, son derece ruhsuz bulmuştu. Ama Moskova'da yayınlanan *Mysl*'in ilk sayısını çok beğendi.

"Tamamen bizden yana, çok hoşuma gitti," diye yazmıştı Maksim Gorki'ye. (*Eserleri*, c. 34, s. 385) *Zvezda* ve *Mysl*'a bol bol yazmaya başladı. O zamanlar yasal gazete çıkarmak kolay bir iş değildi. Şubat'ta Skvortsov-Stepanov Moskova'da, Bonç-Bruyeviç ve Lidya Knipoviç St. Petersburg'da tutuklandı. Lidya Knipoviç, Poletayev ve diğerleriyle birlikte çalışıyordu. Nisan'da *Mysl* kapatıldı, Haziran'da ise Duma grubunun yayın organı olarak yirmi beş sayı çıkan *Zvezda* yayın hayatına son verdi. *Zvezda* Kasım'a kadar bir daha yayınlanmadı (26. sayısı 5 Kasım'da çıktı). O zamana kadar tamamen Bolşevikleşmişti. Bir diğer Bolşevik gazete *Sovremennaya Jizn* (Çağdaş Yaşam) ise Bakü'de yayınlanmaya başladı.

Temmuz ayında St. Petersburg'da *Prosveşçeniye* (Aydınlanma) isimli yasal bir derginin yayınlanması konusunda Savelyev'le görüşmeler yapıldı. Ancak bu dergi 1911 sonundan önce çıkamadı.

İlyiç bu yayınları yakından takip ediyor ve hepsine yazıyordu.

İşçilerle bağlantı geliştirme noktasında, ilk başta Bolonya Okulu öğrencilerini Capri deneyiminin bir tekrarı gibi eğitme girişiminde bulunuldu, ama bundan bir sonuç çıkmadı.

Otzovistler Kasım 1910'da İtalya'nın Bolonya şehrinde bir okul örgütlemişti, öğrenciler de aralarında Dan, Plehanov ve Lenin'in de bulunduğu çeşitli konuşmacıları davet etmişti. Vladimir İlyiç daveti reddedip öğrencileri Paris'e çağırdı. Ancak Capri Okulu deneyiminden ağızları yanan *Vperyod*'cular, kaçamak cevaplarla, o sırada Menşeviklerin çoğunlukta olduğu Yurtdışı Merkez Komitesi Bürosundan resmî davet talep ettiler. Lenin'in etkisinde kalmasını istemedikleri öğrencilerle birlikte Paris'e geldiklerinde ise, özerk hareket etme talebinde bulundular. En sonunda hiçbir çalışma yapılamadı ve Yurtdışı Merkez Komitesi Bürosu öğrencileri Rusya'ya geri gönderdi.

1911 baharında nihayet Paris yakınlarında kendi Parti okulumuzu kurabildik. Okul, işçilere, Parti taraftarı Menşeviklere ve *Vperyod*'cu işçilere (Otzovistler) açıktı, ancak bu son iki unsur çok küçük bir azınlığı oluşturuyordu. Okula ilk gelenler St. Petersburg'lu yoldaşlar oldu: iki metal işçisi, Belostotski (Vladimir)

ve Georgi (soyadını hatırlamıyorum); bir *Vperyod*'cu ve bir kadın işçi, Vera Vasilyeva. Hayli gelişkin kavrayışa sahip bir gruptu. İlk geldikleri gün, İlyiç onları bir kafede akşam yemeğine davet etti. Bütün akşam onlarla ne kadar ciddi ve içtenlikle konuştuğunu, St. Petersburg'la ve işleriyle ilgili bir sürü soru sorduğunu, Rusya'da yükselen işçi hareketine dair ayrıntı ve belirtileri hevesle yakalamaya çalıştığını hatırlıyorum. Nikolay Semaşko onları geçici olarak *Fontenay-aux-Roses*'a, kendi yaşadığı yerden fazla uzak olmayan bir dış mahalleye yerleştirdi. Diğerlerinin gelmesini beklerken zamanlarını okuyarak geçiriyorlardı. Sonra iki Moskovalı geldi: Prisyagin isminde bir tabakhane işçisi ve adını unuttuğum bir fabrika işçisi. St. Petersburg'lu yoldaşlar kısa sürede Prisyagin'le dost oldu. Prisyagin sıradan bir işçi değildi, deri işçilerinin yasadışı gazetesi *Posadçik*'in editörlüğünü yapmıştı. Güzel yazıyordu, ama son derece utangaçtı. Konuşurken o kadar geriliyordu ki elleri titremeye başlıyordu. Belostotski onun bu haliyle dalga geçiyordu.

Rusya'daki iç savaş sırasında Prisyagin, Kolçak tarafından vuruldu. O sırada Barnaul'daki Eyalet Sendika Konseyinin başkanıydı.

Belototski, Moskovalı fabrika işçisiyle de şakalaşırdı, ama bunu çok kibar şekilde yapardı. Adam bilgisi kıt ve sabit fikirli biriydi. Şiir yazıyor, kendisini kibirli bir tarzda ifade ediyordu. Bir keresinde kaldıkları yerde öğrencileri ziyaret ettiğim sırada, bu Moskovalının, öğrencileri bir araya toplayıp "Bay Krupskaya geldi," dediğini hatırlıyorum. Bu "Bay Krupskaya" lafı onu, Belototski'nin acımasız şakalarının hedefi yaptı. Sürekli araları açılırdı. Sonunda St. Petersburg'lular onun okuldan uzaklaştırılmasında ısrar ettiler. "Bu herifin bir şey bildiği yok, fahişelikten, saçma sapan şeylerden söz ediyor," dediler. Zamanla düzeleceği konusunda onları ikna etmeye çalıştık, ama St. Petersburg'lular onun Rusya'ya geri gönderilmesi konusunda ısrarcı oldu. Sonunda onu geçici bir işle Almanya'ya yerleştirdik.

Okulun, Paris'in on beş kilometre dışında, hiçbir Rus veya yazlıkçının yaşamadığı Longjumeau köyünde kurulması kararlaştırılmıştı. Longjumeau, çiftlik ürünlerinin Paris'in "karnını doyur-

mak için" arabalarla bütün gece durmadan taşındığı karayolunun kenarında uzanan, dağınık bir köydü. Küçük bir tabakhanesi vardı ve dört bir yanı tarlalarla, meyve bahçeleriyle çevriliydi. Şu şekilde bir düzenleme yapmıştık: Öğrenciler köyde oda kiralarken İnessa Armand da bir ev kiralamış ve bu evde öğrenciler için bir kantin kurulmuştu. Zinovyev'ler ve biz de Longjumeau'ye taşındık. Ev işlerinin tamamını, Martov'la birlikte Sibirya'da (Turuhansk'ta) sürgünde kalmış ve sonrasında Urallar'da yasadışı faaliyet yürütmüş bir işçinin karısı olan Katya Mazanova hallediyordu. Katya iyi bir ev idarecisi ve iyi bir yoldaştı. İşler yolunda gidiyordu. Öğrencilerden bazıları da İnessa'nın evinde kalıyordu. Bunlar Sergo (Orjonikidze), Semyon (Schwartz) ve Zahar'dı (Breslav). Sergo, Paris'e daha yeni gelmişti. O zamana kadar bir süre İran'da kalmıştı. İlyiç'in Plehanovculara, Tasfiyecilere ve *Vperyod*'culara karşı savunduğu çizgiyi açıklayabilmek için onunla uzun uzun yazıştığımızı hatırlıyorum. Kafkasyalı Bolşevik grupla hep canlı bir yazışma sürdürmüştük. Uzun bir süre, yurtdışında devam eden mücadeleyle ilgili mektubumuza cevap alamamıştık, ancak bir gün bina görevlisi içeri girip şöyle dedi: "Aşağıda tek kelime Fransızca bilmeyen bir adam var. Sanırım sizi görmeye gelmiş." Aşağı indiğimde Kafkas tipli bir adamın gülümseyerek orada durduğunu gördüm. Sergo'ydu bu. O andan itibaren en samimi yoldaşlarımızdan biri haline geldi. Semyon Schwartz'ı uzun süredir tanıyorduk. Özellikle annem onu çok severdi. Bir keresinde annemin yanında, daha on dokuz yaşındayken bir fabrikada sarhoş taklidi yaparak nasıl bildiri dağıttığını anlatmıştı. Nikolayev'li bir işçiydi. Breslav'ı da 1905'ten beri, St. Petersburg'dan tanıyorduk, o yıllarda Moskovski mahallesinde çalışmalar yürütmüştü.

İşte bizim işçiler İnessa'nın evini bu şekilde bütünüyle doldurmuştu. Biz de köyün diğer ucunda oturuyor, yemeklerimizi ortak yemekhanede yiyor, burada öğrencilerle hoş sohbetler ediyor, onlara bir sürü soru sorup güncel konuları tartışıyorduk.

Bir tabakhane işçisinin kiraladığı iki katlı, küçük bir tuğla evde (Longjumeau'daki bütün evler tuğlaydı) iki oda tuttuk. Böylece

küçük bir fabrika işçisinin hayatını ilk elden gözlemleyebiliyorduk. Adam sabah erkenden işe gidiyor, akşam eve ölü gibi yorgun dönüyordu. Evin küçücük bir bahçesi bile yoktu. Bazen dışarı bir masa bir sandalye atar, kafasını bitkin kollarına dayayıp saatlerce orada otururdu. İş arkadaşlarının hiçbiri ziyarete gelmezdi. Pazar günleri yolun karşısında kale gibi yükselen kiliseye giderdi. Müzik onu büyülerdi. Operacılara benzeyen sesleriyle rahibeler, Beethoven'den vb. eserler okumak için kiliseye gelirdi. Böylesine kasvetli ve zorlu bir hayatı olan tabakçının bundan etkilenmesi şaşırtıcı değildi elbette. İnsan, onu, aynı şekilde bir tabakçı olan Prisyagin'le kıyaslamaktan kendini alamazdı. Prisyagin'in de zor bir hayatı vardı, ama o, yoldaşları arasında çok sevilen akıllı bir dava adamıydı. Fransız tabakçının karısı her sabah takunyalarını giyer, çalı süpürgesini yüklenir, gündelikçi olarak çalıştığı civardaki şatoya giderdi. Ev işleri, henüz daha çocuk yaştaki kızına kalırdı. Küçük kız bütün gün karanlık ve rutubetli mutfakta çalışır, bir de küçük kardeşlerine bakardı. Onun da hiç oyun arkadaşı yoktu ve hayatı hafta içi angaryaları ve Pazar günleri de kilise ziyaretinden ibaretti. Tabakçının evindeki kimsenin aklına, mevcut toplumsal sistemi değiştirmenin iyi bir şey olabileceği gelmezdi. "Zengini ve yoksulu yaratan Tanrı değil mi? Her şey olması gerektiği gibi," diye düşüncesini belirtirdi tabakçı.

Zinovyev'lerin üç yaşındaki oğulları için tuttuğu bakıcı da benzer görüşleri savunur ve küçük oğlan köyün bitişiğindeki şatonun bahçesine girmeye kalktığında ona, "Burası bize göre değil, burası efendilerin," derdi. Çocuk, bilmiş bir havayla bakıcısının sözünü bize tekrarladığında çok eğlenirdik.

Sonunda bütün öğrenciler toplanmıştı: Sürgündeyken (Vologda'da sanırım) özel bir eğitim almış olan Nikolayev'li işçi Andreyev (İlyiç şaka yollu ona en iyi öğrenci derdi), Bakü'den Dogadov (Pavel) ve Sema (Semkov), Kiev'den gelen iki kişi, Andrey Malinovski ve Çugurin. Çugurin Plehanovcu idi, Malinovski'nin ise daha sonra ajan provokatör olduğu ortaya çıktı. Sesinin güzel olması dışında belirgin bir özelliği yoktu. Epey gençti ve pek dikkatli

biri değildi. Bana Paris'e gelirken polis ajanlarını nasıl atlattığını anlatmıştı. Her ne kadar o anda hikâyesi bana akla yatkın gelmemiş olsa da kafamda bir şüphe uyandırmamıştı. Diğeri, Çugurin, kendisini Plehanovcu kabul ediyordu. Hapiste uzun süre kalmış Sormovo'lu bir işçiydi. Çok zeki, ama fazlasıyla gergin biriydi. Kısa sürede Bolşevik oldu. Bir diğer Plehanovcu da Ekaterinoslav'dan gelen Savva idi (Zevin). Öğrenciler için oda tutarken onları Rus köy öğretmenleri olarak tanıtmıştık. Longjumeau'da bulunduğu süre içinde Savva tifüse yakalandı. Ona bakan Fransız doktor, gülümseyerek, "Ne tuhaf öğretmenleriniz var sizin," demişti. Fransızları en çok şaşırtan şey, "öğretmenlerimizin" dışarıda çıplak ayakla dolaşmasıydı (o yaz korkunç bir sıcak vardı).

Altı ay sonra Zevin, Prag'daki Parti Konferansına katıldı ve Beyaz Muhafızlar tarafından öldürülene kadar, uzun süre Bolşeviklerin saflarında mücadele etti. Yirmi altı Bakülü komiserden biriydi.

Vasili (S. İskryanistov) İvanovo-Voznesensk'ten gelen bir işçiydi. İyi bir öğrenci olmakla birlikte tuhaf davranışları vardı. Kimseye yanaşmaz, kendini odasına kapatırdı. Rusya'ya döndüğünde kesinlikle herhangi bir mesaj göndermeyi reddetti. Yetenekli bir Partili işçiydi ve birkaç yıl yönetici kademelerde yer aldı. Hiçbir fabrikada işe giremiyordu, çünkü "güvenilmez" olduğu düşünülüyordu. Başka bir yerde de iş bulamıyordu. Fabrika işçisi olan karısı ve iki çocuğuyla birlikte, uzun süre karısının tüm aile için yetersiz kalan kazancıyla kıt kanaat geçindiler. Daha sonra öğrendiğimize göre, İskryanistov daha fazla dayanamayıp ajan provokatör oldu. Çok fazla içmeye başladı. Longjumeau'da içmezdi, ama Rusya'ya dönünce tam bir ruhsal çöküntüye girip intihar etti. Bir akşam karısıyla çocuklarını evden uzaklaştırıp sobayı yakmış ve bacayı tıkamış. Sabah ölü bulundu. Provokatörlük "işinden" acınası bir ödeme alıyormuş: yaklaşık 10 *ruble*. Bu işi bir yıldan daha kısa bir süre yapmıştı.

Longjumeau'da Lehleri temsilen Oleg (Próchniak) vardı. Dönemin ortasında Mantsev de geldi.

Dersler şaşmaz bir düzen içinde veriliyordu. Vladimir İlyiç siyasal iktisat (otuz ders), toprak reformu sorunu (on ders) ve sos-

yalizm kuramı ve uygulaması (beş ders) üzerine dersler veriyordu. Siyasal iktisat seminerlerinin yürütücüsü İnessa idi. Zinovyev ve Kamenev Parti tarihi üzerine dersler veriyordu. Semaşko da birkaç ders veriyordu. Diğer öğretmenlerin arasında, Batı Avrupa emek hareketi tarihi üzerine ders veren Riyazanov, Fransız hareketi üzerine ders veren Charles Rappoport, kamu hukuku ve maliyesi üzerine ders veren Steklov ve Finn-Yenotayevski, edebiyat dersleri veren Lunaçarski ve gazete basımı üzerine ders veren Stanislaw Wolski vardı.

Öğrenciler azimle ve sıkı çalışıyordu. Akşamüstleri bazen kırlara çıkıp şarkılar söylüyor ya da kuru ot yığınlarına uzanıp şundan bundan sohbet ediyorlardı. İlyiç de ara sıra onlara katılıyordu.

Kamenev Longjumeau'da kalmıyor, sadece ders vermeye geliyordu. O sırada *İki Parti* isimli kitabını yazıyordu. Kitabı üzerine İlyiç'le tartışıyordu. Onları, köyün dışında bir vadinin çimenlerine uzanmış, İlyiç Kamenev'e görüşlerini açıklarken hatırlıyorum. İlyiç bu kitaba bir önsöz yazmıştı.

Ben sık sık Paris'e gidiyor, yoldaşlarımızı görüyor, işleri hallediyordum. Onları Longjumeau'dan uzak tutabilmek için bu şarttı. Öğrencilerin hepsi, dersler biter bitmez Rusya'ya dönüp faaliyete başlamaya niyetliydi ve Paris'te oldukları mümkün mertebe gizli tutulmalıydı. İlyiç okul çalışmasından çok memnundu. Boş zamanlarımızda hep olduğu gibi birlikte bisiklete biniyor, tepeyi aşıp on beş kilometre ötedeki uçuş pistine gidiyorduk. Daha içeride kaldığı için burası Juvisy'deki havaalanından çok daha az kullanılıyordu. Genellikle tek izleyici biz olduğumuzdan İlyiç uçakların manevralarını, iniş kalkışlarını gönlünce izleyebiliyordu.

Ağustos ortasında Paris'e geri döndük.

Bütün gruplar için onca zorlukla oluşturduğumuz birlik, Ocak 1910'da hızla dağılmaya başlamıştı. Rusya'daki faaliyetin pratik sorunları sökün ettikçe, işbirliğinin imkânsızlığı gittikçe daha fazla ortaya çıkıyordu. Pratik faaliyetin önümüze koyduğu acil ihtiyaçlar, kimi Menşeviklerin taktığı Parti ilkesi maskesini düşürüyordu. Troçki'nin "sadakati"nin gerçek anlamı su yüzüne çıkıyordu.

Sadakat maskesi altında Tasfiyecilerle *Vperyod*'cuları birleştirmeye çalışıyordu. Rusya'daki faaliyet için daha iyi bir örgüte ihtiyaç olduğu gerçeği kendini hissettirmeye başlar başlamaz bu birliğin yapaylığı da derhal ortaya çıkmış oldu. Lenin, Zinovyev ve Kamenev daha Aralık 1910'da, YDMKB'ye sundukları öneriyle, Merkez Komitesinin yurtdışında genel bir toplantı yapmasının aciliyetini belirtmişti. Bu öneriye cevap ancak bir ay sonra geldi. Menşevik YDMKB öneriyi reddetti. Bu konuda pazarlıklar 1911 Mayıs sonuna dek sürdü. YDMKB ile her türlü görüşmenin zaman kaybı olduğu çok açıktı. Bürodaki Bolşevik temsilci Semaşko istifa etti ve Bolşevikler o sırada yurtdışında olan Merkez Komitesi üyeleriyle bir konferans düzenledi. Haziran 1911'de böyle dokuz üye vardı. Hasta olan Bund'cu İonov dışındakiler 10 Haziran'da bir araya geldi, ancak Menşevik Gorev ile Bund'cu Liber çekildi. Diğerleri en yakıcı sorunları tartışıp bir Parti konferansı toplama konusunu ele aldı ve Parti konferansını toplamak için Rusya'da bir Örgütlenme Komitesi kurmaya karar verildi. Ağustos'ta birçok yoldaş Rusya'ya doğru yola çıktı. Breslav (Zahar) St. Petersburg ve Moskova'ya, Semyon Schwartz Urallara ve Ekaterinoslav'a, Sergo Orjonikidze ise güneye gitti. Rikov da Rusya'ya gitti, ama varır varmaz sokak ortasında tutuklandı. Gazeteler, üzerinde birçok adres bulunduğunu yazdı. Bu doğru değildi. Rikov'la birlikte birkaç Bolşevik daha tutuklanmıştı, ama daha sonra öğrendiğimize göre, o sıralar Pyatnitski'nin Rusya'ya yayın gönderme işini yürüttüğü ve Rikov'un da Rusya'ya giderken uğradığı Leipzig'de, bizim nakliye işlerimizi yürüten Brendinski denen adam ajan provokatör olmuştu. Rikov için adresleri şifreleyen Brendinski'ydi ve polis aramasında Rikov'un üzerinden hiçbir şey çıkmamasına rağmen bütün adresler zaten polisin elindeydi.

Bakü'de bir konferans toplandı. Konferansa katılanlar tutuklanmaktan kıl payı kurtuldu, çünkü konferanstan önce, önde gelen üyelerden Stepan Şaumyan ve başka birkaç Bakülü Partili işçi tutuklanmıştı. Konferans Tiflis'e alındı ve orada yapıldı. Bu konferansa beş örgütün temsilcileri de katıldı. Schwartz, Sergo ve di-

ğerleri oradaydı. Bolşevikler ve Plehanovcular temsil ediliyordu. Çernomazov da oradaydı –daha sonra ajan provokatör olduğu ortaya çıktı. Rusya'daki Örgütlenme Komitesi ne olursa olsun görevini yerine getirmişti –Ocak 1912'de Parti Konferansı toplanmıştı.

1911'de Paris'te bulunan Bolşevik grup oldukça güçlü bir örgüttü. Üyeleri arasında Semaşko, Vladimirski, Antonov (Britman), Kuznetsov (Sapojkov), Belenki'ler (Abram ve sonrasında erkek kardeşi Grişa), İnessa Armand, Staël, Nataşa Gopner, Kotlyarenko, Çernov (gerçek adını hatırlamıyorum), Lenin, Zinovyev, Kamenev, Lilina, Taratuta, Mark (Lyubimov) ve Lyova (Vladimirov) vardı. Toplamda kırk kişiden fazlaydık. Genel olarak grubun Rusya'yla oldukça geniş bağlantıları ve hatırı sayılır bir devrimci deneyimi vardı. Tasfiyeciler, Troçkistler ve diğerlerine karşı verilen mücadele grubu çelikleştirmişti. Grup, Rusya'daki faaliyete yardım etme anlamında hayli yararlı olmuş ve Fransız işçilerle Rus göçmenler arasında da epey bir çalışma yürütmüştü. Paris'te göçmenlerin sayısı hayli kabarıktı. Bir keresinde Staël ile birlikte şapkacı, terzi gibi göçmen kadınlar arasında faaliyet yürütmeye çalışmıştık. Çok sayıda toplantı düzenlesek de, bu faaliyete gereken önemin verilmemesi bizim için bir engel teşkil etti. Her parti toplantısında biri çıkıp mutlaka ortalığı karıştıran bir soru ortaya atardı: "Kadın toplantısı yapmanın ne anlamı var acaba?" Böyle böyle bu iş suya düştü, devam etseydi iyi olabilirdi. İlyiç de bunun yararlı bir çalışma olduğunu düşünüyordu.

Eylül sonunda Vladimir İlyiç, Enternasyonal Sosyalist Büronun toplantısına katılmak üzere Zürih'e gitti. Burada Molkenburg'un Alman Sosyal Demokrat Partisi Merkez Komitesine yazdığı mektup tartışıldı. Molkenburg, mektubunda, yaklaşmakta olan seçimler göz önünde tutulursa, Alman hükümetinin Fas olaylarıyla ilgili sömürgeci politikalarını fazlaca eleştirmenin yersiz olacağını söylüyordu. Rosa Luxemburg mektubu yayınlamış, Bebel de bu duruma içerlemişti. Vladimir İlyiç, Rosa'yı savundu. Alman Sosyal Demokratlarının oportünist yaklaşımı daha bu toplantıda çarpıcı bir biçimde açığa çıkmış oluyordu.

Bu yolculukta İlyiç İsviçre'de bir dizi konuşma da yaptı.

Ekim'de Lafargue'lar intihar etti. Ölümleri İlyiç için büyük bir şok oldu. Onlara yaptığımız ziyareti anımsadık. İlyiç şöyle dedi: "Parti için yapabileceği daha fazla bir şey yoksa, gerçekle yüzleşip Lafargue'lar gibi ölebilmeli insan." Mezarlarının başında, yaptıkları işlerin boşa gitmediğini, başlattıkları davanın, Paul ve Laura Lafargue'ın da yakından ilişkili olduğu Marx'ın davasının büyüyüp geliştiğini, ta Uzak Asya'ya kadar yayılmakta olduğunu söylemek istiyordu. O zamanlar Çin'de kitlesel devrimci hareket yükselmekteydi. Vladimir İlyiç'in yazdığı konuşmayı İnessa tercüme etti. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi adına bu konuşmayı yaparken ne kadar da derin duygular taşıdığını hiç unutmuyorum.

Yeni yılın arifesinde Bolşevikler, yurtdışındaki Bolşevik grupları konferansa çağırdı. Yurtdışındaki sürgün yılları insanların sinirlerini epey yıpratmış olsa da konferans coşkulu geçti.

b. 1912'nin Başları

Konferans hazırlıkları büyük bir gayretle yürüyordu. Vladimir İlyiç, Enternasyonal Sosyalist Büronun Çek temsilcisi Nemec'le iletişime geçerek konferansı Prag'da düzenleme konusunu görüştü. Konferansı Prag'da yapmanın iyi tarafı, orada hiç Rus topluluğu bulunmaması ve ayrıca İlyiç'in Prag'ı, Modracek'lerdeki ilk göç döneminden biliyor olmasıydı.

Prag Konferansıyla bağlantılı iki olay anılarımda öne çıkıyor (ben konferansa katılmamıştım). Biri, Ekaterinoslav delegesi ve Longjumeau okulunun öğrencilerinden Savva (Zevin) ile Kiev delegesi David (Schwartzman) ve sanırım Sergo arasındaki anlaşmazlıktı. Savva'nın heyecanlı yüzü gözlerimin önünden gitmez. Tam olarak anlaşmazlığın nedeni neydi, şimdi unuttum ama Savva Plehanovcu'ydu. Plehanov konferansa gelmemişti. "Konferansınızın yapısı o kadar tek tip ki," diye yazmıştı davete cevaben kaleme aldığı mektubunda, "katılmasam daha iyi, yani Parti birliğinin çıkarı için daha iyi olacak." Savva'yı da ona göre hazırlamış,

o da Plehanovcu ruhla konferansta protesto üstüne protestoda bulunmuştu. Daha sonra, bildiğimiz gibi, Savva Bolşevik oldu. Diğer bir Plehanovcu David de Bolşeviklerle saf tuttu. Konu, hatırladığım kadarıyla, Savva'nın konferansa gidip gitmemesiyle ilgiliydi. Longjumeau'dayken Savva her zaman neşeli ve düzenli biriydi; o yüzden konferanstaki bu heyecanlı, telaşlı hali beni şaşırtmıştı.

Diğer olay da şöyle gelişti. Philip (Goloşçokin) ve Brendinski, Parti konferansına birlikte katılmak üzere şehre geldiğinde, Vladimir İlyiç Prag'a varmıştı bile. Brendinski'yi sadece isim olarak ve yayınların dağıtımını yapan kişi diye biliyordum. Dvinsk'te yaşıyordu. Temel görevi, yayınları örgütlere, esas olarak da Moskova'ya göndermekti. Philip, Brendinski'den şüphelenmeye başlamıştı. Dvinsk'te yaşayan bir babası ve kız kardeşi vardı. Yurtdışına çıkmadan önce Philip babasını görmeye gitmiş. Brendinski, Philip'in kız kardeşinin evindeki bir odada kalıyordu. Yaşlı adam Philip'i Brendinski'ye güvenmemesi konusunda uyarmış, tuhaf davrandığını, kazandığından çok daha fazla harcadığını, etrafa para saçtığını söylemiş. Konferanstan iki hafta önce Brendinski tutuklanmış ve birkaç gün içinde serbest bırakılmıştı. Her nasılsa gözaltındayken birçok kişi onu görmeye gitmiş, sonrasında da hepsi tutuklanmıştı. Tutuklananların kim oldukları ise tam olarak bilinmiyordu. Sınırı birlikte geçerlerken yine Philip'in aklına takılan tuhaf bir olay yaşanmış. Philip, Brendinski ile birlikte evimize geldiğinde onları gördüğüme çok sevinmiştim, ama Philip elimi sıkarken anlamlı bir şekilde bana bakıp Brendinski hakkında söylemek istediği bir şeyler olduğunu ima etti. Daha sonra da koridorda bana şüphelerini anlattı. Beni Brendinski'yle yalnız bırakacak, sonra yeniden buluşacaktık. Bu arada ben de Brendinski'nin ağzını arayacaktım. Ne yapacağımıza daha sonra karar verecektik.

Brendinski'yle çok tuhaf bir konuşma yaptık. Pyatnitski'den aldığımız bilgilere göre yayınlar Moskova'ya sağ salim ulaşıyor ve teslim ediliyordu, oysa Moskovalılar hiçbir şey gelmediğinden yakınıyordu. Brendinski'nin yayınları kime, hangi adrese gönderdi-

ğini sorgulamaya başladım. Sıkıntılı ve utangaç bir ifadeyle, artık çok tehlikeli olduğu için yayınları örgüte göndermediğini söyledi. Sadece tanıdığı işçilere iletiyordu. İsimlerini sordum. Adreslerini hatırlamadığını söyleyip rastgele isimler sıraladı. Adam açıkça yalan söylüyordu. Çeşitli şehirlere yaptığı ziyaretleri sormaya başladım, özellikle bir şehri –Yaroslavl'dı sanırım– sordum. Oraya gidemediğini çünkü bir keresinde orada tutuklandığını söyledi. "Suçlama neydi?" dedim. "Cezai kovuşturma," dedi. Afallamıştım. Cevapları gittikçe karman çorman bir hale geliyordu. Ona konferansın Bretanya'da yapılacağına dair bir hikâye uydurdum ve İlyiç'le Zinovyev'in çoktan yola çıktığını söyledim. Daha sonra Philip'in Grigori ile birlikte gece Prag'a doğru yola çıkmasını ve Brendinski'ye, Bretanya'ya gittiklerini belirten bir not bırakmalarını kararlaştırdık. Öyle de yaptılar. Daha sonra, o zamanlar ajan provokatörleri tespit etme konusunda uzmanlaşmış olan Burtsev'i ziyaret ettim. "Ajan provokatör olduğu belli," dedim ona. Burtsev beni dinledikten sonra, "Onu bana yolla," dedi. Ama buna gerek kalmadı. Pyatnitski'nin de şüpheleri artmıştı ve gönderdiği telgrafta Brendinski'nin konferanstan uzak tutulması gerektiğini yazıyordu. Peşinden de ayrıntılı bir mektup geldi. Böylece Brendinski'nin konferansa katılması engellenmiş oldu. Bir daha hiç Rusya'ya dönmedi. Çarlık hükümeti ona Paris dışında kırk bin *frank*'a bir villa satın aldı.

Bir ajan provokatörü konferanstan uzak tutmayı başardığımız için hayli gururlanmıştım. Ancak Prag Konferansında iki tane daha ajan provokatör olduğunu bilmiyordum –Roman Malinovski ve eski Capri öğrencilerinden Romanov (Alya Aleksinski).

Prag Konferansı, 1908 sonrasında, Rusya'dan gelen Partili işçilerle düzenlemeyi başardığımız ve Rusya'daki faaliyetle ilgili sorunları ciddi bir şekilde tartışıp bu faaliyet için belirgin bir hat saptadığımız ilk konferanstı. Günün meseleleri ve Parti'nin görevleri, Dördüncü Duma seçimleri, Duma'daki Sosyal Demokrat grup, Parti çalışmasının özellikleri ve örgütsel biçimleri, kıtlığa karşı mücadelede Sosyal Demokratların görevleri, Duma'nın gün-

deminde bulunan, işçiler için Sosyal Güvenlik yasa tasarısına karşı tavrımız ve imza kampanyası[83] ile ilgili kararlar alındı.

Prag Konferansının sonucu, Rusya'daki faaliyete ilişkin sorunlar konusunda Parti çizgisinin açık bir biçimde tanımlanması ve pratik faaliyetin gerçek önderliğinin sağlanması oldu.

Bu konferansın önemi de buradan geliyordu. Konferansta Merkez Komitesi üyeliğine Lenin, Zinovyev, Orjonikidze (Sergo), Schwartzman (David), Goloşçokin (Philip), Spandaryan[84] ve Malinovski seçildi. Üyeler arasında tutuklanabilecekler olması ihtimaline karşı yedek üyeler de belirlendi. Konferanstan kısa süre sonra Stalin ve Belostotski de (Longjumeau okulundan bir öğrenci) Merkez Komitesine seçildi ve böylece Komitede birlik sağlanmış oldu. Aksi halde böylesi zorlu bir dönemde faaliyet yürütmek mümkün olmayacaktı. Şüphesiz bu konferans ileri doğru atılmış büyük bir adımdı; Rusya'daki faaliyetin dağınıklığına son veriliyordu. Tasfiyecilerin ve Troçki'nin hırçın tacizleri ile Plehanov ve Bund'cuların yürüttükleri diplomasiyi ifşa edip sertçe püskürtmek gerekse de, bu anlaşmazlıklar, dikkatin Rusya'daki faaliyete odak-

---

83 Aralık 1910'da St. Petersburg'lu Tasfiyecilerin kaleme aldığı bir "dilekçe"yi desteklemek için Tasfiyeciler ve Troçki tarafından koparılan propaganda yaygarası. Sendikal örgütlenme, toplantı ve grev özgürlüğü isteyen bu dilekçe, işçiler adına Üçüncü Duma'ya sunulacaktı. İmza kampanyası işçiler arasında başarılı olamadı. *–İng. ed.*

84 Suren Spandaryan, Bakü delegesiydi. Konferanstan sonra İlyiç Berlin'e gittiğinde Spandaryan da oradaydı ve İlyiç'i Parti'ye her türlü hizmette bulunmuş eski bir aile dostuyla tanıştırmıştı: Voski-Jonisyan. Onun aracılığıyla Rusya'yla yazışma yürütülmesi planlanıyordu. Nisan sonunda Suren'in tutuklandığı haberi geldi. Suren'in babası Paris'te yaşıyordu. İlyiç'le birlikte onu görmeye gidip oğlunun tutuklanmasına dair ayrıntıları öğrendik. Suren'in babası yapayalnız yaşayan, yaşlı, hasta ve muhtaç bir adamdı. Kirayı ödeyecek parası bile yoktu. Hafızası sık sık onu yanıltıyordu. Mektup yazıyor, ama adresi yazmayı unutuyordu. İlyiç, yaşlı adama çok üzülmüştü. Bakü'den gelen haberler de hiç iyi değildi. Suren hapiste çok zor durumdaydı ve onunla ilgilenecek kimsesi yoktu. Eve dönünce İlyiç derhal Voski'ye bir mektup yazıp baba-oğul Spandaryan'lar için bir şeyler yapmasını istedi. "Yaşlı adamın hali çok üzücü, berbat diyebilirim," diye yazdı. "Ona az miktarda para bıraktık. Yine de size yazmaya karar verdim. Belki Bakü'de ve Paris'te Spandaryan'ın arkadaşlarını tanıyorsunuzdur. Bakü'de Suren'in durumunu yazabileceğimiz ve ilgilenmesini isteyebileceğimiz birini tanıyor musunuz? Ortak tanıdıklarınız varsa babayla da ilgilenmek son derece önemli. ... Spandaryan'lar için elinizden geleni yapacağınıza ve bana bu konuda bir iki satır yazacağınıza güveniyorum." –N. Krupskaya

landığı konferansa damgasını vuramadı. Malinovski'nin Merkez Komitesinde olması, konferanstan sonra Üçüncü Duma temsilcileri Poletayev ve Şurkanov'la Leipzig'de yapılan toplantının polis tarafından bilinmesi (Şurnakov'un da ajan provokatör olduğu ortaya çıktı) –bütün bunlar çok büyük bir zarar vermedi. Şüphesiz ajan provokatörler Partili işçilerin başını derde sokuyor ve örgütü zayıflatıyordu, ama polisin gücü, işçi sınıfı hareketinin yükselen dalgasını kesmeye yetmiyordu. Öte yandan çizilen doğru siyasal hat, hareketi doğru kanala yönlendiriyor ve yeni güçlerin düzenli bir biçimde gelişip büyümesini destekliyordu.

Vladimir İlyiç, Poletayev ve Şurnakov'la konuşmak için gittiği Leipzig'den Berlin'e geçerek, faaliyetlerimiz açısından artık eskisinden de çok ihtiyaç duyulan parayı geri alma işini "mutemetler"le görüşüp ayarladı. Bu arada Şotman Paris'e bizi görmeye geldi. Son zamanlarda Finlandiya'da çalışıyordu. Prag Konferansında, çarlığın ve Üçüncü Duma'nın Finlandiya politikasını şiddetle kınayan ve Finlandiya ile Rusya'daki işçilerin çarlığa ve karşıdevrimci Rus burjuvazisine karşı ortak mücadele hedefine vurgu yapan bir karar alınmıştı. O sırada örgütümüz Finlandiya'da yeraltı faaliyeti yürütüyordu. Baltık Donanmasındaki denizciler arasında çalışma yapılıyordu ve Şotman da Finlandiya'da isyan için her şeyin hazır olduğunu bildirmeye gelmişti. Rus birlikleri arasında çalışma yürüten yasadışı örgüt harekete geçmeye hazırdı. Sveaborg ve Kronstadt kalelerini ele geçirmeyi planlamışlardı. İlyiç henüz gelmemişti. Döndüğünde Şotman'ı, sırf varlığıyla bile ilginç bir olgu olan örgüt hakkında sıkı bir sorguya çekti (bu örgütte çalışan yoldaşlar arasında Rahya, S. Vorobyov ve Kokko vardı). Ancak mevcut durumda böylesi bir eylemin yanlış olacağını, bunu tavsiye etmediğini belirtti. O sıralarda St. Petersburg işçilerinin isyanı destekleyip desteklemeyeceği bile şüpheliydi. Sonuçta işler ayaklanma düzeyine hiçbir zaman ulaşamadı. Örgüt açığa çıktı, toplu tutuklamalardan sonra elli iki kişi gizli bir isyan planlamaktan yargılandı. Ayaklanma henüz çok uzaktaydı tabii, ama Nisan ortasında Lena altın madeni bölgesindeki olaylarda açılan ateş ve yayılan protesto

grevleri, son yıllarda proletaryanın geldiği noktayı canlı bir şekilde ortaya koyuyor ve hiçbir şeyi unutmadıklarını, hareketin daha yüksek bir aşamaya geçmekte olduğunu ve yepyeni faaliyet koşullarının ortaya çıkmakta olduğunu gösteriyordu.

İlyiç bambaşka biri olmuştu. Sinirleri daha sağlamdı; daha dikkatli ve odaklıydı, Rus işçi sınıfı hareketinin şimdi karşı karşıya olduğu görevlere dair daha fazla düşünüyordu. Ruh halini belki de en iyi yansıtan, Mayıs başında Herzen üzerine yazdığı makaledir. O makalede İlyiç'e ait çok şey, İlyiç'in, insanı kavrayan ve ayağını yerden kesen ateşli haline dair çok şey vardır.

"Herzen'i anarken, üç kuşağı, Rus devriminde etkin olan üç sınıfı açıkça görebiliyoruz," diye yazmıştı. "Önce soylular ve toprak sahipleri, Aralıkçılar ve Herzen. Bu devrimcilerin dar bir çevresi vardı. Halktan fazlasıyla kopuktular. Ama çalışmaları boşa gitmedi. Aralıkçılar Herzen'i uyandırdı. Herzen devrimci ajitasyonu başlattı.

"Bu ajitasyonu devralan, genişleten, güçlendiren ve kıvama getiren, Çernişevki'yle başlayıp Narodnaya Volya kahramanlarıyla biten halk devrimcileri oldu. Mücadele edenlerin çevresi genişledi, halkla daha yakın temas sağladılar. 'Yaklaşan fırtınanın genç dümencileri' demişti Herzen onlar için. Ancak henüz ortada fırtınanın kendisi yoktu.

"Fırtına, bizzat kitlelerin hareketidir. Proletarya, sonuna kadar devrimci olan yegâne sınıf ayağa kalktı, kitlelere önder oldu ve milyonlarca köylüyü açık devrimci mücadele için ilk kez harekete geçirdi. Bu fırtınanın ilk patlaması 1905'te gerçekleşti. Bir sonraki ise gözlerimizin hemen önünde büyümeye başlıyor." (*Eserleri*, c. 18, s. 14-15)

Bundan yalnızca birkaç ay önce, Vladimir İlyiç, Paris'e gelen Anna İlyiniçna'ya biraz da kederle, "Bir sonraki dalgayı görecek kadar yaşayacak mıyım, bilmiyorum," demişti. Şimdi ise biriken fırtına bulutlarını ve kitlelerin hareketini tüm varlığıyla hissediyordu.

Pravda'nın ilk sayısı çıktığında biz Krakow'a taşınmaya hazırlanıyorduk. Krakow pek çok yönden Paris'ten daha elverişliydi; örneğin, polis açısından. Fransız polisi, Rus polisiyle yakın işbir-

liği içindeyken, Polonya polisi, bir bütün olarak Rus hükümetine olduğu gibi, Rus polisine de düşmandı. Krakow'da, gönderdiğimiz mektupların kurcalanmayacağından ve yeni gelenlerin açılmayacağından emin olabilirdik. Bir diğer üstünlüğü de Rus sınırına yakın olmasıydı. İnsanlar sınırı sık sık geçebiliyordu. Rusya'ya giden postanın yolu kesilmezdi. Paris'ten ayrılmak için telaşlı bir hazırlık içindeydik. Vladimir İlyiç iyice neşelenmiş, geride kalan yoldaşlara her zamankinden çok özen gösterir olmuştu. Dairemiz gelip gidenlerle dolup taşıyordu.

Kurnatovski'nin de geldiğini hatırlıyorum. Onunla Sibirya sürgünü sırasında Şuşenskoye'de tanışmıştık. Onun üçüncü sürgün dönemiydi. Zürih Üniversitesi'ni bitirmiş, kimya mühendisi olmuştu ve Minusinsk yakınlarındaki şeker fabrikasında çalışıyordu. Rusya'ya dönünce, Tiflis'te yeniden tutuklandı. Meteh Kalesi'nde iki yıl hapis yattıktan sonra Yakutsk'a gönderildi. Oraya giderken yolda "Romanov olayına"[85] karıştı ve 1904'te on iki yıl kürek cezasına çarptırıldı. 1905'te affa uğradı, "Çita Cumhuriyeti"ni[86] örgütledi ve Meller-Zakomelski[87] tarafından yakalanıp General Rennenkampf'a teslim edildi. Ölüme mahkûm edildikten sonra trenle devrimcilerin kurşuna dizilişini izlemeye götürüldü. Daha sonra cezası ömür boyu sürgüne çevrildi. Kurnatovski, 1906'da Nerçinsk'ten Japonya'ya kaçmayı başardı. Oradan, çok zor zamanlar geçirdiği Avustralya'ya geçti. Bir süre oduncu olarak çalıştı,

85 1904'te, Yakutsk bölgesinde yetkililerin emriyle sürgünlere bir saldırı gerçekleştirildi. Sebebi, siyasi sürgünlerin kendilerine yapılan zulüm ve kaba uygulamaları protesto etmesiydi. 18 Şubat'ta kendilerini Romanov (isim buradan geliyor) isminde bir Yakut'un evine kapattılar. Açılan ateş sonucu Matlahov adında bir sürgün öldürüldü ve üç sürgün yaralandı. Ayrıca iki de asker öldü. 7 Mart'ta Romanov'cular teslim oldu. Protestoya katılanlar Yakutsk mahkemelerinde yargılandı ve 55 sanık on ikişer yıl kürek cezasına mahkûm edildi. –N. Krupskaya

86 Çita ya da Trans Baykal Cumhuriyeti –1905 sonunda Çita'da demiryolu atölyelerindeki işçilerin, Rus-Japon Savaşı'ndan sonra Mançurya'dan dönen askerlerin desteğiyle iktidarı ele geçirdikleri bir dönem. 21 Ocak'ta General Rennenkampf'ın başında olduğu "tedip birlikleri" Çita'ya vardı ve hareketi kendi kanında boğdu. –N. Krupskaya

87 General Meller-Zakomelski, 1905-6'da Baltık bölgesi ve Sibirya'ya yaptığı cezalandırma seferleriyle meşhurdu. –N. Krupskaya.

soğuk algınlığına yakalandı, kulak iltihabı veya ona benzer bir hastalık kaptı ve sağlığı ciddi bir şekilde bozuldu. Zar zor Paris'e gelebildi.

Zorlu yaşam koşulları bütün gücünü tüketmişti. 1910 sonbaharında Paris'e geldiğinde İlyiç'le birlikte hastanede onu ziyarete gittik. Korkunç baş ağrıları çekiyordu. Ekaterina Okulova, onu küçük kızı İrina ile birlikte ziyaret ederdi, yarı sağır hale geldiği için İrina ona çocuksu el yazısıyla notlar yazardı, öyle anlaşırlardı. Hafif iyileştikten sonra uzlaşmacılarla birlik olup onların ağzından konuşmaya başladı. Ondan sonra da aramıza biraz mesafe girdi. Hepimiz epey gergindik. 1911 sonbaharında onu bir kez görmeye gittim. Montparnasse Bulvarı'nda, küçük bir odada kalıyordu. Ona gazetelerimizden götürdüm, Longjumeau'daki okuldan söz ettim. Uzun, hoş bir sohbetimiz oldu. Merkez Komitesinin çizgisini koşulsuz kabul ediyordu. İlyiç buna memnun oldu ve onu sık sık ziyaret etmeye başladı. Kurnatovski eşyamızı toplarken bize bakıp annemin neşeyle çalışmasını izleyerek, "Bazılarının amma da enerjisi var," demişti. Kurnatovski, biz Krakow'a taşındıktan sonra, 1912 sonbaharında öldü.

Dairemizi mobilyalarıyla birlikte bir Leh'e, Krakow'lu bir kilise korosu şefine devrettik. İlyiç'e ev işleriyle ilgili sorular sorup duruyordu: "Kazların fiyatı ne? Dana eti kaça?" İlyiç ne diyeceğini bilemiyordu. "Kaz mı? Dana eti mi?" Onun ev işleriyle pek ilgisi yoktu, doğrusu ben de pek yardımcı olamıyordum, zira Paris'te bulunduğumuz süre boyunca ne kaz ne de dana eti yemişliğimiz vardı. Koro şefine at etinin ya da marulun fiyatını söyleyebilirdim, ama bunlarla ilgilenmiyordu.

Paris'teki yoldaşlarımız o sıralar Rusya'ya gitmek için can atıyordu. İnessa, Safarov ve diğerleri gitme hazırlıkları içindeydi. Bize gelince, şimdilik sadece Rusya'ya biraz daha yakın bir yere taşınmaya karar vermiştik.

c. Krakow, 1912-1914

Krakow'da siyasi göçmen hayatı Paris ya da İsviçre'dekine hiç benzemiyordu. Aslına bakılırsa, bu sadece yarı göçmenlikti. Krakow'da zamanımızın neredeyse tamamını Rusya'daki faaliyete adamıştık. Rusya'yla bağlantılarımız hızla kuruldu. Gazeteler St. Petersburg'dan iki üç gün içinde geliyordu. O sırada *Pravda* Rusya'da basılıyordu. Vladimir İlyiç, "Ve Rusya'da *devrimci* ayaklanma söz konusu; herhangi bir ayaklanma değil, kesinlikle *devrimci* bir ayaklanma," diye yazmıştı Gorki'ye. "Nihayet *Pravda*'yı günlük çıkarmayı başarabildik –bunu da, aptalların aleyhinde söylenip durduğu (Ocak) konferansı sayesinde yapabildik." (*Eserleri*, c. 35, s. 26) *Pravda*'yla mümkün olabilecek en yakın temas sağlanmıştı. İlyiç hemen hemen her gün *Pravda*'ya makale yazıyor, mektup gönderiyor, çalışmasını takip ediyor ve katkıda bulunabilecek kişilere ulaşıyordu. Gorki'yi de yazmaya teşvik etmişti. Zinovyev ve Lilina da düzenli olarak yazıyordu. Lilina ayrıca gazete için ilginç dış haberler topluyordu. Paris ya da İsviçre'deyken böyle düzenli katkıda bulunmayı hayal bile edemezdik. Rusya'yla yazışmaları da hızla yoluna koymuştuk. Krakow'lu yoldaşlar bu işin en sıkı gizlilikle nasıl yapılacağını bize öğretmişti. İşin sırrı, mektupların üzerinde yabancı posta pulu olmamasıydı. O zaman Rus polisi mektuplara o kadar dikkat etmiyordu. Rusya'dan pazar yerine gelen köylü kadınlar küçük bir ücret karşılığı mektupları alıp Rusya'da postaya veriyordu.

Krakow'da yaşayan, Rusya'dan gelmiş yaklaşık dört bin Leh göçmen vardı.

Şehre vardığımızda bizi, Leh siyasi göçmen yoldaşımız Bagocki karşıladı ve bize kol kanat gererek her türlü ev işi ve gizli faaliyetimizde yardımcı oldu. Bize *polupaski*'yi (yerel halka sınır giriş çıkışı için verilen özel bir kart) nasıl kullanacağımızı öğretti. Bu kartların maliyeti çok düşüktü ve esas önemlisi, yasadışı çalışan yoldaşlarımızın gidiş gelişlerini hayli kolaylaştırmasıydı. *Polupaski* ile birçok yoldaşı sınırdan geçirdik. Varvara Yakovleva da bun-

lardan biriydi. Vereme yakalandığı Sibirya sürgününden kaçmış ve hem tedavi olmak hem de Almanya'daki erkek kardeşini görmek için yurtdışına çıkmıştı. Rusya'ya geri dönerken, yazışmalar ve çalışmalarımızla ilgili kimi ayarlamaları yapmak için Krakow'a uğradı. Sınırdan sorunsuzca geçti. Ancak sonradan öğrendiğimize göre, taşıdığı kocaman valiz nedeniyle jandarmaların dikkatini çekmiş. Gerçekten biletinde yazan yere gidip gitmediğini sorgulamışlar. Arabanın sürücüsü onu bu konuda uyarmış ve bir bahşiş karşılığında kendisine Varşova'ya bilet almayı önermiş. O da bu öneriye uyup herhangi bir terslik olmadan yoluna devam etmiş. Bir keresinde Stalin'i de *polupaski* ile sınırdan geçirmiştik. Burada önemli olan, sınırda kart sahibinin adı okunduğunda düzgün bir Lehçeyle *jestem*, yani "burada" diyebilmekti. Yoldaşlarımıza bu küçük numarayı öğretmeye çalıştığımı hatırlıyorum. Kısa süre içinde bu yasadışı sınır geçişini düzgün bir biçimde örgütlemiştik. Rusya tarafındaki gizli randevuları, o sırada sınırdan çok da uzak olmayan Lublin'de yaşayan Krilenko ayarlıyordu. Yasadışı yayınları sınırdan geçirmek için de aynı yöntemi kullanıyorduk. Krakow polisi bize hiç sorun çıkarmıyor, postalarımız kurcalanmıyordu. Genel anlamda Rus polisiyle hiç bağlantıları yoktu. Yaşadığımız bir olay bunu daha iyi anlamamızı sağlamıştı. Moskovalı bir işçi olan Şumkin bir keresinde Krakow'a gelip bu amaçla yaptırdığı özel paltosunun içinde Rusya'ya yayın sokmak istemişti. Gizli çalışma teknikleri bakımından müthiş biriydi, gözlerine kadar indirdiği kasketiyle sokaklarda dolaşırdı. Bir toplantıya giderken onu da yanımızda götürdük. Bizimle gelmeyi kabul etti, ama güvenlik riskini düşünerek birlikte yürümek istemedi, bizi belli bir mesafeden takip etti. Gizli işler çevirdiği görünüşünden o kadar belliydi ki Krakow polisinin dikkatini çekti. Ertesi gün bir polis memuru bizi ziyarete geldi ve bu adamı tanıyıp tanımadığımızı, ona kefil olup olmayacağımızı sordu. Tanıdığımızı ve kefil olduğumuzu söyledik. Bütün bunlara rağmen ve onu vazgeçirmeye çalışsak da Şumkin yayınları götürmekte ısrar etti ve sınırda hiçbir sorun yaşamadı.

Krakow'a vardığımızda mevsim yazdı. Bagocki, dış mahallelerden biri olan Zweizynce'de oda tutmamızı tavsiye etmişti. Zinovyev'lerle aynı evde oda kiraladık. Burada sokaklar çamur içindeydi ama Vistül Nehri çok yakındı, nehre keyifle girilebiliyordu. Hemen beş kilometre ötedeyse, İlyiç'le birlikte sık sık bisikletle gittiğimiz, devasa ve muhteşem Las Wolski Ormanı vardı. Sonbaharda Bagocki ve Zinovyev'lerle birlikte şehrin yeni kurulan başka bir bölgesine taşındık.

İlyiç, Krakow'u çok sevmişti. Ona Rusya'yı hatırlatıyordu. Hem yepyeni bir çevre hem de burada göçmenler arası kavgaların yaşanmaması sinirlerini yatıştırmış gibiydi. Krakow'daki günlük hayatı, işçileri ve yoksulları yakından gözlemliyordu. Ben de Krakow'u sevmiştim. Çocukluğumda iki yaşından beş yaşına kadar Polonya'da kalmıştım ve hâlâ o günlere dair aklımda kalan anılar vardı. Avlulardaki ahşap verandaları seviyordum; merdivenlerinde Leh ve Yahudi çocuklarla oynadığım zamanları hatırlatıyordu bana. Şehrin *kwasne mleko z ziemniakami* (ekşi süt ve patates) satılan küçük bahçelerini de *-ogródiki-* çok seviyordum. Annem de gençlik günlerini yâd ediyordu. İlyiç'e gelince, sonunda Paris'ten kaçabildiği için mutluydu; şakalar yapıp ortalığa neşe saçıyor, *kwasne mleko*'ye de *mocna starka*'ya da (mısırdan yapılan sert bir içki) bayılıyordu.

Lilina hepimizden daha iyi Lehçe biliyordu. Benimki ise zayıftı; biraz çocukluk günlerimden aklımda kalanlar vardı, biraz da Sibirya ve Ufa'dayken öğrendiklerim ve şimdi işleri halletmek için bir an önce bu dili kullanabilmem gerekiyordu. Burada ev işleri Paris'tekinden çok daha zordu. Havagazı yoktu, mutfakta odunla ateş yakmak zorundaydık. Kasaptan, Paris'te sattıkları gibi kemiksiz et isteyince suratıma bakıp "Yüce Tanrı sığırları kemikli yaratmış, ben şimdi size nasıl kemiksiz et satayım?" demişti. Pazartesi günleri için kendimize yiyecek stoklamamız gerekiyordu, çünkü bu günlerde fırıncılar geceden kalma oluyor, dükkânlarını açmıyordu. Pazarlık etmeyi de öğrenmek gerekiyordu. Leh dükkânları ve Yahudi dükkânları vardı. Yahudi dükkânlarından her şeyi yarı

fiyatına alabilirdiniz, ama pazarlık etmek, gidermiş gibi yapıp geri dönmek zorundaydınız. Büyük bir zaman kaybıydı.

Yahudiler şehrin ayrı bir bölgesinde yaşıyor ve farklı giyiniyordu. Ayakta hasta bakan bir kliniğin bekleme odasında Yahudi çocukların Leh çocuklarla aynı olup olmadığını, lanetlenip lanetlenmediklerini ciddi ciddi tartışan hastalar görebilirdiniz. Ve hemen yanlarında bir Yahudi çocuk oturup bu tartışmaya kulak kabartıyor olurdu. Krakow'da Katolik ruhban sınıfının sınırsız bir gücü vardı. Papazlar hayır işleriyle ilgileniyor, evleri yananlara, yaşlı kadın ve yetimlere yardım ediyordu; manastırlarda gündelikçilere iş bulunuyor, hakları gözetiliyordu; ezilmiş, cahil kalmış halkın oyalanabilmesinin tek yolu ise kilise ayinleriydi. Galiçya'da hâlâ feodal gelenekler hüküm sürüyordu ve bunları yaşatan Katolik kilisesiydi. Örneğin, hizmetçi tutmak için pazara bir hanım geldiğinde, hizmetçi adayı köylü kadınlar hanımın etrafını sarıp onun elini öperdi. Her yerde bahşiş verilirdi. Bahşişi alan marangoz ya da arabacı olsun, fark etmez, dizlerinin üzerine çöker ve yerlere kadar eğilirdi. Ancak diğer yandan kitlelerde efendilerine karşı nefret duygusu da güçlü bir şekilde varlığını sürdürüyordu. Zinovyev'lerin küçük oğulları için tuttuğu bakıcı her sabah kiliseye giderdi, oruç tutup dua etmekten benzi sararmıştı. Buna rağmen bir keresinde onunla sohbet ettiğimde, bana efendilerden ne kadar nefret ettiğini anlatmıştı. Üç yıl boyunca bir subayın karısı için çalışmıştı; üst sınıftan bütün hanımlar gibi o da sabah on bire kadar uyuyor, kahvesini yatağında içiyor, hizmetçileri giyinmesine yardım ediyor ve çoraplarını da onlara çektiriyordu. Bu bağnazlık derecesinde dindar olan kadın, devrim olsa elinde yabasıyla soylulara ilk saldıranlardan biri olacağını da söylemişti. Köylülerin ve yoksulların sefaleti ve ezilmişliği her alanda kendini belli ediyordu ve Rusya'da olduğundan bile daha kötüydü.

Vladimir İlyiç, Krakow'da Ganiecki'yle buluştu. Kendisi, Partimizin İkinci Kongresinde ve daha sonra da Stockholm ve Londra Kongrelerinde Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi de-

legesiydi. Merkez Kurul[88] tarafından delege seçilmişti. Vladimir İlyiç, Ganiecki ve diğer Leh yoldaşlardan, Leh Sosyal Demokratları arasındaki bölünmeyle ilgili ayrıntıları öğrendi. Merkez Kurul, Varşova örgütünün tamamı tarafından desteklenen Varşova Komitesine karşı kampanya başlatmıştı. Varşova Komitesi, Merkez Kurul'dan, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin iç meselelerine karşı daha ilkeli bir politika ve kesin bir tavır talep etmişti. Merkez Kurul, Varşova Komitesini feshedip gizli polisle bağlantıları olduğuna dair söylentiler yaymaya başlamıştı. Vladimir İlyiç, Varşova Komitesinin (*Rozlamowcy* diyorlardı) tarafında yer aldı. Onları savunan bir makale kaleme aldı ve Enternasyonal Sosyalist Büroya bir protesto yolladı. Varşova Komitesinin, Varşova ve diğer sınıf merkezlerindeki (Lodz vb.) kitlelerle yakın bağları vardı. Vladimir İlyiç, mücadelelerinin birtakım başka çıkarlar uğruna olduğunu düşünmüyordu; o sırada son derece keskinleşmiş olan Parti içindeki genel mücadelenin önemli bir parçası olarak görüyordu. Bu yüzden de bu tartışmaya seyirci kalamazdı. Yine de dikkatini esas olarak Rusya'yla ilgili meselelere yoğunlaştırmıştı.

Lenin'in yakın yoldaşları, Safarov ve İnessa, seçim kampanyası için hazırlık yapmak üzere Paris'ten St. Petersburg'a geçti. Başkalarına ait pasaportlarla yolculuk ediyorlardı. Krakow'da, henüz Zwiezynce'de oturduğumuz sırada İnessa bize uğramıştı. İki gün bizimle kaldı, bütün ayrıntıları konuştuk ve ona her türlü adres ve bağlantıyı sağladık. Yürütülecek faaliyetin tüm planını İlyiç'le görüşüp tartıştılar. İnessa, o sırada Galiçya sınırından çok uzak olmayan Lublin'de bulunan Krilenko'ya uğrayacak ve onun aracılığıyla bazı yoldaşların Krakow'a gelip sınırı geçmesi işini ayarlayacaktı. İnessa ve Safarov bize St. Petersburg'da olup bitenlere dair oldukça ayrıntılı raporlar gönderdi. Orada ilişkilerini geliştirmiş ve işçileri Prag Konferansı kararları ile o sırada Parti'nin karşı karşıya olduğu görevler hakkında bilgilendirme yönünde epey iş başarmışlardı. Narva bölgesini karargâh bellemişlerdi. St. Petersburg Komitesi yeniden kurulmuş ve hemen

88 Polonya Sosyal Demokrat Partisi Merkez Komitesi –*İng. ed.*

ardından Kuzey Bölge Bürosu oluşturulmuştu. Büronun üyeleri arasında İnessa ve Safarov'a ek olarak Şotman ve yoldaşları Rahya ve Pravdin vardı. St. Petersburg'da Tasfiyecilere karşı sert bir mücadele yürütülüyordu. Kuzey Bölge Bürosu yürüttüğü faaliyetlerle, Bolşevik demiryolu işçisi Badayev'i St. Petersburg vekili seçtirmek için zemin hazırladı. Tasfiyeciler, St. Petersburg emekçi kitleleri üzerindeki etkilerini kaybediyordu; işçiler, Tasfiyecilerin devrimci mücadele için uğraşmak yerine reformizm yolunu seçtiğini ve aslında liberal bir emek politikası peşinde olduğunu görüyordu. Tasfiyecilere karşı kararlı bir mücadele yürütmek zorunluydu. İşte bu nedenle Vladimir İlyiç, *Pravda*'nın başlangıçta kendi makaleleri arasından Tasfiyecilere karşı kaleme aldığı bütün polemik yazılarını inatla ayıklamasına çok sinirlenmişti. *Pravda*'ya öfkeli mektuplar gönderdi. *Pravda* ancak zaman içinde bu mücadeleye katıldı.

St. Petersburg'daki işçi *curia*'sına (Duma içinde işçilerin temsil edildiği kurula) temsilci seçimleri 16 Eylül Pazar günü yapılacaktı. Polis de seçimler için hazırlık yapıyordu. İnessa ve Safarov ayın 14'ünde tutuklandı. Ancak polis, sürgünden kaçan Stalin'in ayın 12'sinde şehre geldiğini henüz bilmiyordu. Seçimler çok başarılı geçti. Sağdan tek bir aday bile seçilememiş, bütün toplantılarda siyasi nitelikli kararlar alınmıştı.

Ekim ayı boyunca bütün dikkatimizle seçimlere odaklanmıştık. Bazı bölgelerde işçiler gerek âdet böyle olduğu için gerekse de bilgisizlikten seçimlere ilgi göstermiyor, önem vermiyordu. Geniş çaplı ajitasyona ihtiyaç vardı. Ne olursa olsun işçiler her yerde Sosyal Demokratları seçti. Büyük sanayi merkezlerindeki bütün işçi *curia*'sı temsilci seçimleri Bolşevikler'in zaferiyle sonuçlandı. İşçi sınıfı arasında büyük saygınlığa sahip Partili işçiler seçimleri kazandı. Altı Bolşevik ve yedi Menşevik vekil Duma'ya girmişti, ama altı Bolşevik vekil bir milyon işçiyi temsil ederken yedi Menşevik vekil çeyrek milyondan da az bir kesimi temsil ediyordu. Üstelik daha en baştan Bolşevik grubun daha iyi örgütlenmiş ve daha kaynaşmış olduğu görülüyordu. 18 Ekim'de Duma'nın açılışı,

işçi gösterileri ve grevleri arasında gerçekleşti. Parti içi ilişkiler son zamanlarda iyice gerilmiş olsa da Bolşevik vekiller Duma'da Menşeviklerle birlikte çalışmak zorundaydı.

Ocak'ta Prag Konferansı toplandı. Konferans, Bolşevik güçleri örgütlemede önemli bir rol oynadı.

1912 Ağustos'unun sonlarında, Viyana'da, Troçki'nin desteklediği sözümona bir Parti konferansı toplandı. Konferansın ilan edilen amacı tüm Sosyal Demokrat güçleri birleştirmekti. Tasfiyecilerle Bolşeviklerin yollarının keskin bir biçimde ayrıldığı ve Tasfiyecilerin tutumlarının Parti çizgisine kesinkes karşıt olduğu gerçeği tamamen göz ardı ediliyordu. Konferansa *Vperyod*'cular da davetliydi. Tahmin edilebileceği gibi, konferans büyük ölçüde Tasfiyeci bir niteliğe sahipti. Merkez Komitesi etrafında gruplaşan Bolşevikler konferansa katılmamış, hatta Plehanov'un gazetesi *Za Partiyu* (Parti İçin –yurtdışında yayınlanıyordu) çevresinde toplanan Menşevik Plehanovcularla Bolşevik uzlaşmacılar dahi katılmayı reddetmişti. Lehler de katılmamış, *Vperyod* adına konferansa giden Aleksinski konferans bileşiminin zayıflığını gözler önüne sermişti. Konferans delegelerinin büyük çoğunluğu yurtdışında yaşayanlardan oluşuyordu; Kafkas Bölge Bürosundan iki delege vardı ve genelde bütün delegeler dar gruplardan seçilmişti. Konferans kararları Tasfiyeci nitelikteydi. Demokratik cumhuriyet sloganı seçim platformundan bütünüyle çıkarılmış, "toprak sahiplerinin mülklerine el koyma" sloganının yerini "Üçüncü Duma'nın toprak reformu yasasının düzeltilmesi" almıştı.

Önde gelen konuşmacılardan biri olan Boris Goldman (Gorev), eski Parti'nin artık var olmadığını ve bu konferansın "başlangıç" kabul edilmesi gerektiğini söylemişti. Buna Aleksinski bile karşı çıkmıştı. Bu Ağustos Birliği ya da bazen dendiği gibi Ağustos Bloğu, kendini Merkez Komitesi karşısında konumlandırıp Prag Konferansı kararlarını itibarsızlaştırmaya çalıştı. Tüm Sosyal Demokrat güçlerin birliği kisvesi altında, Bolşeviklere karşı bir birlik kurulmuş oluyordu.

Bu arada Rusya'daki işçi hareketi büyüyordu. Seçimler de bunu kanıtlamıştı.

Seçimlerden hemen sonra Muranov bizi ziyarete geldi. Sınırı yasadışı yollardan geçmişti. İlyiç çok şaşırdı. "Yakalansaydın tam bir rezalet olurdu," dedi Muranov'a. "Duma vekili olarak dokunulmazlığın var, yasal yollardan seyahat etmende bir sakınca yok. Bu yaptığın büyük bir skandala dönüşebilirdi." Muranov, Harkov'daki seçimler, Parti çalışması, karısı vasıtasıyla bildirileri nasıl dağıttığı, karısının bu bildirilerle nasıl da pazara gittiği gibi bir sürü ilginç şey anlattı. Muranov gizlilik tekniklerinde o kadar deneyimliydi ki parlamentonun sağladığı dokunulmazlık onun için hiçbir şey ifade etmiyordu. İlyiç onunla gelecekteki Duma faaliyetleri hakkında konuştu ve onu bir an önce dönmeye teşvik etti. Bu olaydan sonra Duma vekilleri seyahatlerini açık ve yasal şekilde gerçekleştirdiler.

Vekillerle ilk konferans Aralık sonu, Ocak başında yapıldı.

İlk gelen Malinovski'ydi. Çok heyecanlıydı. Onu ilk görüşümde pek sevmemiştim. Gözlerinden, üstünde yapay duran rahat ve teklifsiz tavırlarından hoşlanmamıştım. Ama ilk ciddi konuşmamızdan sonra bu izlenimim yok oldu. Ardından Duma vekilleri Petrovski ve Badayev geldi. Duma'daki ilk aylarında yaptıklarından ve kitle çalışmalarından söz ettiler. Badayev'in kapı eşiğinde durmuş şapkasını sallayarak, "Bu son birkaç yılda kitleler çok gelişti, biliyorsunuz," deyişi gözlerimin önünde. Malinovski insanda çok zeki ve etkileyici bir işçi izlenimi bırakıyordu. Badayev ve Petrovski ise biraz utangaç olmalarına rağmen gerçek ve güvenilir proleterler olduklarını belli ediyorlardı. Bu konferansta bir çalışma planı ortaya kondu ve Duma'da yapılacak konuşmalarla kitleler arasında yürütülecek faaliyetin niteliği tartışılırken, bu faaliyetleri Parti çalışmasıyla, Parti'nin yasadışı faaliyetiyle yakından ilişkilendirmenin önemine özellikle vurgu yapıldı. *Pravda*'nın sorumluluğu Badayev'e verildi. Duma vekilleriyle birlikte gelen Medvedev bize bildiri ve kitapçıkların basım işleri hakkında bilgi verdi. İlyiç çok memnundu. 1 Ocak 1913'te Gorki'ye, "Malinovski, Petrovski ve Badayev size en içten selamlarını ve en iyi dileklerini

yolluyor," diye yazdı ve ekledi: "Krakow karargâhı işe yaradığını gösterdi. Krakow'a taşınmamız (dava açısından) amacına ulaştı." (*Eserleri*, c. 35, s. 42-43)

Sonbaharda, büyük devletlerin Balkanlar'daki müdahaleleri yüzünden savaş bulutları birikmeye başlamıştı. Enternasyonal Sosyalist Büro her yerde protesto gösterileri düzenliyordu. Bunlardan biri de Krakow'da yapıldı. Gerçi tuhaf bir gösteri olmuştu; savaşı protesto etmekten çok Rusya'ya karşı bir nefret mitingi gibiydi.

Enternasyonal Sosyalist Büro, 11-12 Kasım'da, Basel'da acilen bir Sosyalist Enternasyonal kongresi düzenledi. Burada RSDİP Merkez Komitesini Kamenev temsil etti.

Kautsky'nin *Neue Zeit*'ta çıkan baştan aşağı oportünist makalesi Vladimir İlyiç'in öfkesini kabartmıştı. Makale, savaş karşısında işçilerin silahlı ayaklanma veya grev örgütlemelerinin hata olacağını savunuyordu. Vladimir İlyiç, 1905 Devrimi esnasında grevlerin örgütleyici rolü üzerine epey bir şey yazmıştı. Kautsky'nin makalesinden sonra birkaç makale daha yazarak konuyu daha kapsamlı bir şekilde ele aldı. Grevlere de, işçi sınıfının her türlü doğrudan eylemine de büyük önem veriyordu.

Savaş sorunu, Basel Kongresinden beş yıl önce, 1907'de Stuttgart Kongresinde tartışılmış ve devrimci Marksizm ruhuyla karara bağlanmıştı. Aradan geçen beş yılda oportünizm korkunç yol almıştı. Kautsky'nin makalesi bunun çarpıcı bir göstergesiydi. Yine de, Basel Kongresinde savaş karşıtı manifesto oybirliğiyle kabul edildi ve büyük bir savaş karşıtı gösteri düzenlendi. İkinci Enternasyonal'in oportünizm yüzünden ne derece çürümüş olduğu 1914'e kadar ortaya çıkmayacaktı.

Emperyalist savaşın hemen öncesine denk gelen Krakow döneminde Vladimir İlyiç, ilgi ve dikkatinin önemli bir bölümünü ulusal soruna adadı. Gençliğinden itibaren ulusal baskının her biçimine nefretle yaklaşmıştı. Marx'ın, bir ulus için başka bir ulusu tahakkümü altına almaktan daha büyük bir talihsizlik olamayacağı sözü, ona gayet yakın ve anlaşılabilir bir söz olarak geliyordu.

Yaklaşan savaşla birlikte burjuvazinin milliyetçi niteliği yükseldikçe yükseliyor, milliyetçi nefret mümkün olan her yolla kışkırtılıyordu. Savaşın yaklaşması demek, zayıf ulusların baskı altına alınması ve bağımsızlıklarının önünün kesilmesi demekti. Ancak savaş, kaçınılmaz bir isyana dönüşecekti -İlyiç'in bundan hiç şüphesi yoktu. Baskı altında olan uluslar bağımsızlıkları için savaşacaktı. Bu, onların hakkıydı. 1896'da Londra'da yapılan Enternasyonal Sosyalist Kongre, bu hakkı onaylamıştı. Böylesi bir anda -1912 sonu, 1913 başı- savaşın eli kulağındayken ulusların kendi kaderini tayin hakkının küçümsenmesi, Vladimir İlyiç'in öfkesini yeniden kabarttı. Ağustos Bloğu, gerekeni yapıp konunun önemini vurgulamak yerine, Parti'nin 1903'teki İkinci Kongresinde tartışılan ve daha o zaman aleyhinde kullanılan oylarla reddedilen ulusal-kültürel özerkliğin[89], ulusların kendi kaderini tayin hakkını ele alan Parti programı maddesiyle açıkça uyumlu olduğuna dair bir kararı onayladı. Bu da ulusal sorun konusunda mevzileri terk etmek ve her şeyi yalnızca kültürel mücadeleyle sınırlandırmak anlamına geliyordu; sanki kültür ve bütün bir siyasal sistem binlerce bağla birbirine bağlı değilmiş gibi! İlyiç, bunun ayyuka çıkmış oportünizm olduğunu düşünüyordu. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı sorunuyla ilgili esas tartışma Lehlerle yürütülüyordu. Hem Rozlamowcy hem de Rosa Luxemburg, ulusların kendi kaderini tayin hakkının ayrılma hakkı anlamına gelmediğini iddia ediyordu. İlyiç, bu konuyla ilgili Lehlerin tavrının arkasındaki nedenleri anlıyordu. Leh kitleler çarlıktan nefret ediyordu, bunu Krakow'da her gün gözlemlemek mümkündü. Biri, Leh ayaklanması sırasında babasının yaşadıklarını, darağacından zar zor kurtulduğunu anlatıyor, bir diğeri çarlık yetkililerinin en sevdiği ve değer verdiği insanların mezarlarına domuzları salarak kutsal değerlerine nasıl saygısızlık ettiğini hatırlıyordu vb. vb. Rus Çarlığı

89 Ulusal-kültürel özerklik 1905'te Bund tarafından öne sürülmüş ve şöyle dile getirilmişti: Kültürel konularla (milli eğitim vb.) ilgili tüm görevler, merkezî devletin, yerel ve bölgesel özyönetim organlarının yetki alanından çıkarılıp evrensel, eşit, doğrudan ve gizli oylamayla o ulusa ait tüm üyeler tarafından seçilen özel kurumlarla temsil edilen ulusa devredilir. -N. Krupskaya

halkları yalnızca baskı altına almakla kalmamış, onlarla alay etmiş ve onları küçük düşürmüştü.

Ufukta görünen savaşla birlikte, hem egemen devletlerin burjuvazilerinin Kara Yüz milliyetçiliği ve şovenizmi, hem de ezilen ulusların kurtuluş umudu canlanmıştı. Polonya Sosyalist Partisi, Lehlerin bağımsızlığı hayalleriyle gittikçe daha fazla ateşleniyordu. Özünde küçük burjuva olan PSP'nin ayrılıkçı eğiliminin yükselmesi, Leh Sosyal Demokratların alarma geçmesine yol açmıştı. Böylece Sosyal Demokratlar ayrılığa karşı duruyordu. İlyiç, PSP üyeleriyle bir araya gelip önde gelen işçilerden biri olan İodko ile birkaç kez konuşmuş ve Daszyriski'nin konuşmalarını dinlemişti. Bu nedenle Lehlerin neden alarma geçtiklerini anlayabiliyordu. "Ancak ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusuna sadece Lehlerin bakış açısıyla yaklaşılamaz!" demişti.

Daha Partimizin İkinci Kongresinde ortaya çıkmış olan ulusal sorunla ilgili anlaşmazlık, 1913-14'te, savaşın arifesinde sert bir biçimde alevlendi ve emperyalist savaşın en yüksek noktasına ulaştığı 1916 boyunca devam etti. İlyiç bu tartışmalarda öncü rolü oynuyordu, meselenin kalbine kadar iniyor, tartışmayı yararlı bir hale çeviriyordu. Bu çekişmeler, tüm ulusları eşit kabul eden ve hiçbirinin haklarını kısıtlamayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği kurulurken, Sovyet devletinin ulusal sorunu çözmesinde Partimize çok yararlı oldu. Daha önce dayanılmaz baskı koşulları altında yaşayan ulusların, şimdi ülkemizdeki hızlı kültürel gelişimlerini izliyoruz. Ortak bir sosyalist inşa temelinde birleşen SSCB ulusları arasındaki bağların gittikçe sıkılaştığını görüyoruz.

Bütün bu söylediklerimize rağmen, Krakow döneminde İlyiç'in kafasını meşgul eden ulusal sorunun, her zaman büyük önem verdiği köylü sorunu gibi konuları unutturduğunu düşünmek hata olur. Krakow döneminde İlyiç, köylü sorunu üzerine kırktan fazla makale yazdı. Duma vekili Şagov için "Mevcut Hükümetin (Genel) Tarım Reformu Politikası Sorunu" ve G. I. Petrovski için "Tarım Bakanlığının Bütçe Sorunu Üzerine" başlıklı raporları kaleme aldı. Krakow'da, Amerikan kaynaklarıyla ilgili bir çalışmadan yola

çıkarak "Tarımda Kapitalizmin Gelişme Yasaları Üzerine Yeni Veriler" adlı büyük bir yapıt üzerinde çalışmaya başladı. Amerika, kesin ve zengin istatistik kaynaklarıyla bilinir. Bu eserinde İlyiç, Himmer'in (sabotaj davasına adı karışan kişi –şimdiki kötüye çıkmış ismiyle Suhanov) görüşünü çürütmek üzere yola çıkmıştı.

"Bay Himmer," diye yazmıştı Vladimir İlyiç, "yabancı biri değil, sıradan bir dergi makalesinin sıradan bir yazarı değil; Rus ve Avrupa toplumsal düşüncesinde en demokratik, en sol *burjuva* eğilimi temsil eden en seçkin ekonomistlerden biri. İşte tam da bu nedenden dolayı Bay Himmer'in görüşleri özellikle yaygınlaşıp etkili hale gelebilir –hatta nüfusun proleter olmayan tabakalarında belli bir dereceye kadar geldi bile. Çünkü bunlar kendisinin kişisel görüşleri, bireysel hataları değil, *genel* burjuva görüşlerin ifadesidir; kendisi bunları sadece ve özellikle demokratikleştirmiş, sözüm ona sosyalist ifade tarzıyla bilhassa süslemiştir. Bu görüşler en çok, kapitalist toplum şartlarında alışılmışın dışına çıkmayan memur profesörler ve milyonlarca benzerleri arasında zekâlarıyla göze çarpan küçük çiftçiler tarafından kabul görür.

"Bay Himmer'in savunduğu kapitalist toplumda tarımın kapitalist olmayan evrimi kuramı, özünde, burjuva profesörlerin, burjuva demokratların büyük çoğunluğunun ve dünya genelinde de emek hareketindeki oportünistlerin kuramıdır..." (*Eserleri*, c. 22, s. 6)

İlyiç, Amerikan tarımı üzerine Krakow'da yazmaya başladığı bu kitapçığı 1915'te bitirdi, ancak kitapçık 1917'ye kadar basılamadı.

Sekiz yıl sonra, 1923'te, İlyiç –o sırada çoktandır hastaydı– Suhanov'un devrim üzerine notlarının üzerinden geçti ve bununla ilgili dikte ettirdiği makale, "Bizim Devrimimiz" başlığıyla *Pravda*'da yayınlandı. Makalede, "Ve şimdi genel anlamıyla başarılı olduğumuz konusunda hiçbir şüphe duyulamaz," diye yazmıştı. (*Eserleri*, c. 33, s. 439) Suhanov bunu anlamamıştı. İlyiç şöyle devam ediyordu: "Son zamanlarda Suhanov'un *Devrim Üzerine Notlar*'ına göz gezdiriyorum. Burada özellikle çarpıcı olan, tüm küçük burjuva demokratlarımızın ve onların yanı sıra tüm İkinci

Enternasyonal kahramanlarının bilgiçlik taslaması. Hepsinin olağanüstü derecede ödlek olması gerçeği bir yana... geçmişi kölece taklit etmeleri de yine çok çarpıcı.

"Hepsi kendine Marksist diyor, ancak Marksizm anlayışları tamamen bilgiçlikten ibaret. Marksizmde neyin belirleyici olduğunu anlamaktan tümüyle uzaklar, yani devrimci diyalektiği anlayamıyorlar. ... Her türlü tutumları, bırakın burjuvaziden kopuşu, ondan uzaklaşacak en küçük bir adımı bile atmaya korkan yüreksiz reformistler olduklarını ele veriyor." (*a.g.e.*, s. 436)

Devamında İlyiç, emperyalist dünya savaşının yarattığı koşullardan söz ediyordu; bu koşullar "Marx gibi bir 'Marksist'in 1856'da Prusya için öne sürdüğü ihtimallerden biri olan 'köylü savaşı' ile emek hareketinin birliğini kesin olarak başarmamızı sağlamıştı." (*a.g.e.*, s. 438)

O zamandan bu yana sekiz yıl daha geçti. İlyiç artık aramızda değil. Suhanov ise Ekim Devrimi'nin, sosyalizmin inşası yolunda yarattığı koşulları hâlâ anlayamıyor ve kapitalizmle son bağlarımızı da söküp atmaktan bizleri alıkoymak için fiilen çaba harcıyor; ülkemizin çehresinin nasıl değiştiğini görmüyor. Kolektif çiftliklerle devlet çiftlikleri güçleniyor; biçerdöverler işlenmemiş toprakların altını üstüne getiriyor; sayısız küçük köylüye ait toprakların arasında sınır çizgisi görevi gören işlenmemiş topraklar artık geçmişte kaldı; emek yeni hatlar üzerinde örgütleniyor ve tarımın çehresi de tam bir değişim içerisinde.

Krakow döneminde yazdığı çok sayıdaki makalede İlyiç, bir dizi çok önemli sorunu ele alarak köylülerin durumunu ve büyük toprak sahiplerinin yürüttüğü tarımsal faaliyetleri çarpıcı bir biçimde resmeder; farklı partilerin tarım programlarının özelliklerini açıklar; yeni yerleşimler, tarımda ücretli emek, çocuk emeği, toprak alım satımı, köylü topraklarının toplulaştırılması gibi birtakım önemli sorunlara dikkat çeker ve hükümetin aldığı önlemlerin özelliklerini ortaya koyar. İlyiç, kırların ve köylülerin ihtiyaçlarını birinci elden bilen biriydi; işçilerle köylüler bunu her zaman hissetmiş ve görmüştür.

1912 sonunda devrimci işçi hareketinin yükselişi ve *Pravda*'nın bu hareketteki rolü, *Vperyod*'cular dahil herkes için aşikârdı.

Vperyod'cuların Paris grubu adına Aleksinski, Kasım 1912'de *Pravda* yayın kuruluna işbirliği önerisinde bulundu. *Pravda*'ya birkaç makale yazdı ve hatta *Vperyod*'cuların dergisi *Na Temi Dnya*'nın (Güncel Konular) üçüncü sayısında Bolşevik saflarındaki kavgaya son vermenin ve Tasfiyecilere karşı mücadele etmek için tüm Bolşeviklerin blok oluşturmasının gerekliliğini ısrarla öne sürdü. *Pravda*'nın yayın kurulunda, katkıda bulunanlar listesinde yalnızca Aleksinski gibi Paris grubu üyeleri değil, aynı zamanda Bogdanov da vardı. İlyiç bunu ancak basından öğrenmişti. İlyiç'in karakteristik özelliklerinden biri de ilkeler üzerine tartışmalarla çekişmeler ve kişisel husumetler arasına bir çizgi çekebilmesi ve davanın çıkarlarını her şeyin üzerine koyabilmesiydi. Plehanov kendisine hakaretler yağdırsa da eğer davanın çıkarları onunla birlikte hareket etmesini gerektiriyorsa, bunu tereddütsüz yapardı. Aleksinski, grup toplantılarından birine dalıp saygısızca davransa da *Pravda*'da cansiperane çalışmanın, Tasfiyecilerle mücadele etmenin ve Parti'yi savunmanın gerekliliğini fark ettiyse İlyiç bundan memnun olurdu. Bunun gibi pek çok örnek vermek mümkün. Muhaliflerden biri kendisine saldırdığında İlyiç kararlılıkla karşılığını verir, kendi görüşünü savunurdu; ama yeni sorunlar belirip de bu muhalifle işbirliği koşulları ortaya çıktığında, dünün muhalifine yoldaşça yaklaşabilirdi. Bunun için özel bir çaba harcamasına da gerek yoktu. Bu noktada İlyiç'in muhteşem bir üstünlüğü vardı. İlkeler söz konusu olduğunda her zaman son derece tedbirliyken, insanlar söz konusu olduğunda büyük bir iyimser olup çıkıyordu. Arada yanılgıya düşse de bu iyimserliğinin genelde davaya çok yararı olmuştur. Ancak ilkelerde anlaşmaya varılamazsa, uzlaşmaya da yanaşmazdı.

Gorki'ye yazdığı bir mektupta İlyiç şöyle diyordu: "Dediğiniz gibi 'Mahizm, Tanrı-yaratma ve bunun gibi şeylerin sonsuza dek terk edildiğine' dair tahmininiz gerçekten doğruysa, *Vperyod*'cuların dönüşüyle ilgili sevincinizi paylaşmaya gönülden hazırım.

Durum buysa, eğer *Vperyod*'cular bunun farkına vardıysa ya da bundan sonra varacaksa, o zaman dönüşlerine dair sevincinizi memnuniyetle paylaşırım. Ancak '*eğer*'in altını çiziyorum, çünkü şimdiye kadar bu bir gerçek olmaktan çok bir dileğin ötesine geçmedi. ... Bogdanov, Bazarov, Wolski (yarı anarşist), Lunaçarski ve Aleksinski'nin 1908-11'in acı dolu deneyimlerinden *ders çıkarma yeteneğine* sahip olup olmadıklarını bilmiyorum. *Marksizmin*, düşündüklerinden çok daha ciddi ve derin bir şey olduğunu, Aleksinski'nin yaptığı gibi onunla alay edilemeyeceğini ya da diğerlerinin yaptığı gibi onu ölmüş bir şey gibi küçümseyemeyeceğinizi öğrenmişler midir? Öğrenmişlerse *eğer*, kendilerine bin selam; (şiddetli kavgalarda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan) bütün kişisel şeyler bir çırpıda geride kalır. Ama eğer bunun farkına varamamışlarsa, hiçbir şey öğrenmemişlerse o zaman beni suçlamayın –dostluk başka, vazife başka. Marksizme çamur atmaya ya da işçi partisinin politikasında kafa karışıklığı yaratmaya yönelik herhangi bir girişim, ölümüne savaşmamıza neden olacaktır.

"*Vperyod*'cuların *Pravda* aracılığıyla, kendilerini doğrudan doğruya hedef almayacak bir şekilde adım adım geri dönmeleri için bir yol bulunmasına *çok* memnunum. Çok memnunum. Ancak bu yakınlaşmanın *kalıcı* olabilmesi için işi ağırdan almalı ve *dikkatli olmalıyız*. Bunu *Pravda*'da da yazdım. *Vperyod*'cularla yeniden birleşmemizi arzu eden dostlar çabalarını buna da yoğunlaştırmalı. *Vperyod*'cuların Mahizmden, Otzovizmden ve Tanrıyaratmadan (deneyimle sınandığı gibi) dikkatli bir biçimde geri dönüşleri büyük bir iş olacaktır. Ne var ki, en küçük bir dikkatsizlik Mahizm, Otzovizm vb. hastalıklarının nüksetmesine neden olabilir ve bu da hiç olmadığı kadar sert bir mücadelenin alevlenmesi demektir. ... Bogdanov'un *Canlı Deneyimin Felsefesi*'ni okumadım; muhtemelen yeni bir kılığa bürünmüş eski Mahizmden ibarettir..." (*Eserleri*, c. 35, s. 43-44)

Bugün bu satırları okumak, insanın aklına 1908 ile 1911 arasındaki o derin ayrışma döneminde *Vperyod*'culara karşı oluşturulan tüm bir mücadele hattını getiriyor. Şimdi o dönem sona ermiş,

İlyiç kendini tümüyle hareketin coşkun dalgalarıyla birlikte yükselmekte olan Rusya'daki faaliyetlere adamıştı. *Vperyod*'culardan daha serinkanlı söz edebiliyordu, ama Aleksinski'nin deneyimlerden ders alabileceğine, Bogdanov'un Mahizm'den vazgeçeceğine pek inanmıyor, hatta daha doğrusu hiç inanmıyordu. İşler tam da İlyiç'in tahmin ettiği gibi gitti. Kısa süre sonra, "ideoloji" kelimesine popüler bir açıklama getirme kisvesi altında kendi felsefesini *Pravda*'ya sızdırmaya yeltenen Bogdanov'la keskin bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Sonunda Bogdanov *Pravda*'ya katkıda bulunanlar listesinden çıkarıldı.

Krakow döneminde Vladimir İlyiç çoktan sosyalizmin inşasını düşünmeye başlamıştı. Elbette bunu ancak koşullu olarak söyleyebiliriz, çünkü sosyalist devrimin Rusya'da izleyeceği yol o sırada henüz belirginleşmemişti. Yine de Duma grubundaki siyasal mücadele önderliğini, ekonomik ve kültürel hayatın sorunlarının somut bir şekilde ele alınmasını gerektiren bir dönem olan yarı sürgün Krakow dönemini yaşamamış olsaydık, Ekim Devrimi'nin hemen ardından gelen dönem boyunca, Sovyet yapılanmasının bütün temel meseleleriyle hiçbirini atlamadan başa çıkmak zor olurdu. Krakow dönemi, sosyalist yapılanma için bir çeşit hazırlık sınıfı oldu. Elbette başlangıçta sorunlar ancak kaba hatlarıyla ortaya çıkıyordu, ancak hepsi o kadar yaşamsal ve gerçekti ki, bugün bile önemlerinden bir şey kaybetmemiş durumdalar.

Vladimir İlyiç o dönemde kültür sorunlarına da epey ilgi gösterdi. Aralık sonunda, St. Petersburg'da Witmer Lisesi öğrencileri arasında soruşturma ve tutuklamalar yaşanmıştı. Bu okul benzerlerinden farklıydı. Okul müdiresi ve kocası, 90'larda oluşturulan ilk Marksist çevrelerde etkin rol almış ve 1905-7 arasında Bolşeviklere çeşitli hizmetlerde bulunmuştu. Witmer Lisesi'nde siyasi hayata katılmak, politik gruplar oluşturmak vb. yasak değildi. İşte polis bu liseye baskın yapmıştı. Öğrencilerin tutuklanması sorunu Duma'da dillendirilmiş ve Eğitim Bakanı Kasso bu konuda bir açıklama yapmıştı. Ancak açıklaması oy çoğunluğuyla yetersiz olduğu gerekçesiyle reddedildi.

Prosveşçeniye'nin 3. ve 4. sayıları için yazdığı "Yükselen Çelişkiler" başlıklı makalesinin 10. bölümünde, Vladimir İlyiç, Devlet Dumasının, Witmer Lisesi öğrencilerinin tutuklanmasıyla ilgili olarak Eğitim Bakanı Kasso'ya güvensizlik oyu verdiğine dikkat çekti. Ancak halkın bilmesi gereken tek şeyin bu olmadığını söylüyordu. "Halkın ve demokrasinin, siyasette anormal olarak değerlendirilen şeylerin nedenini *anlaması* ve normale *giden yolu* bulması için bu güvensizlik oyunun arkasındaki *saikleri* bilmesi gerekir." (*Eserleri*, c. 18, s. 537) Daha sonra Duma'daki çeşitli partilerin ilerleyen gündeme dair çözüm reçetelerini inceleyerek devam etmişti. Sosyal Demokratların geliştirdikleri formülleri de inceledikten sonra şöyle yazmıştı:

"Bu formülü de hatasız olarak kabul etmek çok zor. İfadenin daha halka hitap eden ve açık bir tarzda kaleme alınmış olmasını dilemekten kendimizi alıkoyamıyoruz; politikayla ilgilenmenin meşruluğunu vurgulamamış olmasına hayıflanmaktan kendimizi alamıyoruz vb. vb.

"Ancak *bütün bu formülasyonlarla* ilgili eleştirilerimiz, kesinlikle bunların özel bir biçimde kaleme alınmış olmalarına yöneltilmiş değil; eleştirilerimizi sadece yazarlarının *temel politik fikirlerine* yöneltiyoruz. Bir demokratın söylemesi gereken esas şey şudur: Bu gruplaşmalar ve tartışmalar *doğal ve sevindiricidir*. Mesele bu. 'Şu genç yaşına bakmadan' diyerek siyasal faaliyetin mahkûm edilmesi, ikiyüzlülüktür ve bilgisizlikten yana olmaktır. Bir demokrat, sorunu 'birleşik kabine'den *almalı*, siyasi rejim konusuna *getirmeliydi*. Bir demokrat, önce konunun 'gizli polis tahakkümü'yle, ikinci olarak da feodal tipte büyük toprak sahipleri sınıfının iktisadi yaşamdaki egemenliğiyle olan 'çözülmez bağı'na dikkat çekmeliydi." (*a.g.e.*, s. 541) Vladimir İlyiç, somut kültürel sorunların önemli siyasi konularla bağının nasıl kurulacağını işte böyle göstermişti.

İlyiç kültürden söz ederken, her zaman kültürle genel siyaset ve ekonomik sistemin bağını vurgulamıştır. Ulusal-kültürel özerklik sloganını şiddetle eleştirmiş ve şöyle yazmıştır: "Çeşitli uluslar tek

bir devlet altında yaşadığı sürece ekonomik, hukuki ve toplumsal nitelikte milyonlarca ve milyarlarca bağla birbirine bağlıdır. Okul eğitimi bu bağlardan nasıl ayrı tutulabilir? Eğer Bund'un şu tamamen klasik ve vurgulu saçma formülasyonunu kullanacak olursak, eğitim, devletin 'yetki alanından çıkarılabilir' mi? Tek devlet altında yaşayan ulusları bağlayan şey ekonomiyse, o zaman onları 'kültür' alanında ve özellikle de eğitim sorunlarında tek kalemde bölmeye kalkışmak saçma ve gericidir. Aksine, ulusları okul meselelerinde *birleştirmeye* gayret etmeliyiz ki okul, onları gerçek hayatta olacaklara hazırlayabilsin. Şu anda ulusların eşitsizliğine ve gelişme düzeylerindeki farklılığa tanık olmaktayız; bu koşullar altında eğitimin uluslara göre bölünmesi, daha geriden gelen uluslar için durumu *gerçekten de* kaçınılmaz olarak *daha kötü* hale getirecektir. Eskiden köleci olan Amerika'nın Güney eyaletlerinde zenci çocuklar günümüze değin ayrı okullara giderken, Kuzey eyaletlerinde beyaz ve zenci çocuklar aynı okula gidiyor." (*Eserleri*, c. 19, s. 455-56) Şubat 1913'te Vladimir İlyiç "Ruslar ve Zenciler" başlıklı özel bir makale yazarak, bir ulusun cehaletinin ve kültürel geri kalmışlığının bir diğerini nasıl etkilediğini, bir sınıfın kültürel geri kalmışlığının tüm ülkenin kültürü üzerinde nasıl iz bıraktığını göstermeye çalıştı.

Vladimir İlyiç'in okul eğitimı alanında proleter siyaset üzerine sözleri son derece ilginçtir. Kültürel-ulusal özerkliğe ve eğitimin devlet "yetkisinden" çıkarılmasına itiraz ederek şöyle yazmıştı: "Genelde demokrasinin, özeldeyse işçi sınıfının çıkarları bunun tam tersini gerektirir. Belirli bir bölgedeki *tüm uluslardan* çocukları *aynı* okulda *bir araya getirmek* için uğraşmalıyız. Devlet Dumasında RSDİP grubu adına, Vladimir işçilerinin vekili olan Samoylov tarafından gayet güzel ifade edildiği gibi, tüm ulusların işçileri okul eğitiminde proleter politikayı *hep birlikte* yürütmelidir." (*Eserleri*, c. 19, s. 482) Samoylov, kilisenin devletten ve okulun da kiliseden ayrılmasını, yani okulların tamamen laikleştirilmesini talep etmişti. Vladimir İlyiç, ayrıca, azınlık uluslardan çocukların kendi kültürlerini öğrenmeleri için olanak yaratmanın –bürokrasi

ve "Peredonovizm"[90] okullardan tamamen defedildiği zaman- gerçek demokrasi altında kolayca örgütlenebileceğini söylemişti.

1913 yazında İlyiç, Badayev'in Duma'da yapacağı bir konuşmayı kaleme aldı: "Eğitim Bakanlığı Politikasına Dair". Badayev konuşmaya başladı, ama Duma Başkanı tarafından bitirmesi engellendi.

Bu yazıda İlyiç, istatistiksel verileri aktararak ülkenin inanılmaz kültürel geri kalmışlığını ve eğitime ayrılan payın ne kadar az olduğunu gösterdi. Çarlık hükümetinin, nüfusun onda dokuzunu eğitim almaktan alıkoyduğunu gözler önüne serdi. Hükümetin "öğretmenlere karşı adi, utanmaz ve iğrençlik derecesinde gaddarca muamelelerinden" söz etti. Yine Amerika'yla bir karşılaştırmaya gitti. Amerika'da nüfusun yüzde 11'i okuma yazma bilmiyordu, siyahlar arasında i e bu oran yüzde 44'tü. "Ancak Amerikalı siyahlar 'yaygın eğitim' bakımından Rus köylülerden *iki kat* daha iyi durumda." (*Eserleri*, c. 19, s. 115) 1900'de siyahlar, Rus köylülerden daha eğitimliydi, çünkü yarım yüzyıl önce Amerikan halkı, Amerikan kölecilerini bütünüyle hezimete uğratmıştı. Rus halkının da ülkesini eğitimli, kültürlü bir ülke haline getirmek için hükümeti devirip başından atması gerekiyordu.

Şagov için kaleme aldığı bir konuşmada İlyiç, Rusya'nın eğitimli bir ülke haline gelmesi için tek yolun toprak sahiplerinin mülklerini köylülere vermek olduğunu yazdı. O dönemde yazdığı "Eğitim İçin Ne Yapılabilir?" başlıklı bir makalede, Amerika'da kütüphanelerin nasıl yapılandırıldığında dair ayrıntılı bilgiler verip aynısını Rusya'da yapmanın gerekliliğini ısrarla ileri sürdü. Haziran'da yazdığı "İşçi Sınıfı ve Yeni Malthusçuluk" başlıklı makalede şöyle dedi: "Bizler, babalarımızdan daha iyi savaşıyoruz. Çocuklarımız ise çok daha iyi savaşacak ve *kazanacak*.

"İşçi sınıfının işi bitmedi; büyüyor, olgunlaşıyor, daha da güçleniyor, birleşiyor, aydınlanıyor ve mücadelenin içinde bileniyor. Bizler serflik, kapitalizm ve küçük ölçekli üretim düşünüldüğünde

90 Peredonov, Sologub'un romanı *Küçük Şeytan*'daki, kaba ve sefil bir bürokratı; züppe, sinsi ve küçük bir zorba karakteri temsil eden lise öğretmenidir. –N. Krupskaya

kötümseriz, ama işçi sınıfı hareketi ve onun hedefleri söz konusu olduğunda, iflah olmaz şekilde iyimseriz. Bizler yeni ve büyük yapının temellerini atıyoruz, çocuklarımız ise onu tamamlayacak." (*Eserleri*, c. 19, s. 206)

İlyiç yalnızca kültürel gelişim sorunlarıyla değil, sosyalist yapılanmada pratik öneme sahip bir dizi başka sorunla da ilgiliydi.

Krakow döneminin özelliklerini yansıtan makalelerinden biri de, büyük buluşların kapitalizm ve sosyalizm altında soyunabilecekleri farklı rolleri karşılaştırdığı "Tekniğin Büyük Zaferi"dir. Kapitalizmde buluşlar bir avuç milyoneri zenginleştirip işçilerin genel koşullarını kötüleştirme ve işsizliği artırma eğilimi taşır. "Sosyalizmde ise Ramsey sisteminin uygulanması, milyonlarca maden işçisini vb. eziyetten kurtarır ve *bütün* işçiler için sekiz saatlik işgününü derhal sekizden, örneğin yediye ve hatta daha da altına çekilmesini olanaklı kılar. Bütün fabrikalar ve demiryolları elektrik kullanmaya başladığında [elektrifikasyon], çalışma koşulları daha sağlıklı olur, milyonlarca işçi toz, duman ve pislikten kurtulur ve pis atölyelerin, insana yakışır temiz ve havadar laboratuvarlar haline gelme süreci hızlanır. Tüm evlere girecek elektrikli aydınlatma ve ısıtma, milyonlarca 'ev kölesi'ni, hayatlarının dörtte üçünü pis kokulu mutfaklarda harcamaktan kurtarır.

"Kapitalist teknikler, her geçen gün, işçileri ücretli köleliğe mahkûm eden toplumsal koşullardan *daha hızlı* bir biçimde gelişiyor." (*a.g.e.*, s. 42) Evet, İlyiç bundan on sekiz yıl önce "elektrifikasyon"u, yedi saatlik işgününü, fabrika-mutfakları ve kadınların kurtuluşunu düşünüyordu.

İlyiç'in "Genç Bir Sanayi" başlıklı makalesi, bundan on sekiz yıl önce, sosyalist sistemde otomobillerdeki gelişimin önemi ve yaratacağı sorunlar üzerine kafa yorduğunu gösteriyor. "Tarımda Metaller" başlıklı makalesinde ise İlyiç, demiri, "bir ülkenin kültürünün demirden temeli" olarak tanımlıyor. "Hepimiz bol bol kültürden, üretim güçlerinin gelişiminden, köylü ekonomisini daha yüksek bir düzeye taşımaktan vb. söz etmeyi seviyoruz," diye yazıyor, "ama konu milyonlarca yoksul, mağdur, aç, çıplak ayaklı,

ihmal edilmiş köylünün 'gelişmesi'nin önündeki engellerin kaldırılmasına geldiğinde, milyonerlerimizin nutku tutuluveriyor. Bizim sanayici milyonerlerimiz ortaçağdan kalma imtiyazlarını Purişkeviç'lerle paylaşmayı ve 'anayurtlarını' ortaçağ karanlığından kurtarma konusunda [sadece] içlerini çekmeyi tercih ediyor..." (*Eserleri*, c. 19, s. 276, 277)

Bu dönemde İlyiç'in "Gelişmiş Sermayenin Fikirleri" başlıklı makalesi özellikle ilginçtir. Bu makalesinde, Filene isminde Amerikalı milyoner bir işadamının fikirlerini inceler. Bu milyoner, kitlelere, işverenlerinin aynı zamanda liderleri olduğu fikrini aşılamaya çalışıyordu, zira ona göre işverenler kendi çıkarlarıyla kitlelerin çıkarları arasındaki birliği giderek daha iyi kavrıyorlardı. Demokrasi gelişiyor, kitlelerin gücü artıyor, hayat pahalılığı tırmanıyordu. Parlamentarizm ve geniş dağıtım ağıyla günlük basın, kitlelerin bilgi düzeyini gitgide yükseltiyordu. Gelişmiş sermayenin fikirleri, kitleleri aldatmak, onları, emek ve sermaye arasında çıkar çatışması olmadığına inandırmak üzere tasarlanmıştı. Bunun hatırına bazı masraflara katlanmaya (ofis çalışanlarına ve nitelikli işçilere kârdan pay vermeye) hazırdılar. Gelişmiş sermayenin bu fikirlerinin dibine dek inen İlyiç, şöyle haykırıyordu: "Pek saygıdeğer Bay Filene! Bütün dünyadaki işçilerin gerçekten de bu kadar ahmak olduğuna inanıyor musunuz?" (*a.g.e.*, s. 246)

On sekiz yıl önce yazılmış olan bu makaleler, İlyiç'in o zamanlar kuruluş sorunlarıyla ne kadar ilgili olduğunu gösteriyor. Sovyet iktidarı kurulduğunda bu sorunlara zaten aşinaydı; tek yapılması gereken onun çoktan düşünmüş olduğu çözümleri uygulamaya koymaktı.

1912 sonbaharında Nikolay Buharin'le tanıştık. Sık sık görüştüğümüz Bagocki'nin yanı sıra, Krakow gazetesi *Naprzod*'da (İleri) çalışan Leh Kazimierz Czapinski de başlangıçta bizi ziyarete geliyordu. Czapinski bize sık sık Krakow'un meşhur kaplıca bölgesi Zakopane'den söz ediyor, oradaki güzel dağları ve muhteşem manzarayı anlatıyordu. Böyle bölgeyi anlatırken, bir ara, orada yaşayan ve Zakopane Dağları'nın gayet hoş resimlerini yapan

Orlov adında bir Sosyal Demokrat olduğunu söyledi. Bundan kısa bir süre sonra Zwiezynce'den şehre taşındık. Bir gün pencereden bakarken sırtında taşıdığı kocaman tuvaliyle genç birinin bizim eve doğru geldiğini gördük. Gelen Orlov'du, yani Buharin. İlyiç'le epey uzun sohbet ettiler. Buharin Viyana'da yaşıyordu. O zamandan itibaren Viyana'yla hep yakın temas içinde olduk. Troyanovski'ler de orada yaşıyordu. Buharin'e resimleri sorunca çantasından, Alman ressamlara ait birkaç muhteşem röprodüksiyon çıkardı. Resimleri büyük bir ilgiyle inceledik. Bazıları Böcklin'e aitti. Vladimir İlyiç resme meraklıydı. Bir keresinde Vorovski'nin çeşitli ressamlara dair resimli eleştiri yazılarından bir yığınını eve getirip akşamları bunlarla saatler geçirdiğinde ne kadar şaşırdığımı hatırlıyorum.

Krakow'da pek çok ziyaretçimiz oluyordu. Rusya'ya geçen yoldaşlar, faaliyetleriyle ilgili düzenlemeler yapmak için yollarının üstünde bize uğrardı. Varvara Nikolayevna'nın erkek kardeşi Nikolai Yakovlev, bir keresinde, iki hafta bizde kalmıştı. Bolşevik gazete *Nash Put'u* (Yolumuz) yayınlamaya başlamak için Moskova'ya gidiyordu. Sağlam, güvenilir bir Bolşevikti. İlyiç onunla uzun uzun sohbet etmişti. Yakovlev gazeteyi çıkarmaya başladı, ama kısa süre sonra gazete kapatıldı ve kendisi de tutuklandı. Bu durum şaşırtıcı değildi, ne de olsa gazeteyi çıkarmasına "yardım eden", Moskovalı Duma vekili Malinovski'ydi. Malinovski, Moskova eyaletindeki turlarından ve düzenlediği işçi toplantılarından bize bol bol söz ederdi. Polisin izlediği bir toplantıdan söz ettiğini hatırlıyorum; polis toplantıyı ilgiyle izlemiş, çok nazik davranmış. Malinovski bu olayı gülerek anlatmıştı. Kendinden de epeyce söz ederdi. Hikâyelerinden biri, Rus-Japon savaşında nasıl gönüllü olduğuyla ilgiliydi. Askere alma sırasında bir gösteri yapılmış. O da pencereden bir konuşma yapmadan duramamış. Bunun üzerine tutuklanmış ve polis müdürü, gönüllü olmazsa ya hapiste çürüyeceğini ya da onu askerî suçlular grubuna postalayacağını söylemiş. Malinovski'nin dediğine göre, başka seçeneği yokmuş. Ayrıca bize karısının dindar olduğunu, kendisinin ateist olduğunu öğrenince

neredeyse intihara kalkıştığını, o günden beri de sinir buhranları geçirdiğini anlatmıştı. Hikâyeleri kulağa tuhaf gelirdi. Şüphesiz içlerinde bir nebze de olsa gerçeklik payı vardı. Geçmiş deneyimlerinden söz ederken belli konuları anlatmaz, önemli noktaları atlar ve kendi istediği kılıfa sokardı.

Sonraları, askere alınma hikâyesinin belki de doğru olabileceğini düşündüm. Cepheden döndüğünde belki de polis onu ya ajan provokatör olmaya ya da hapse girmeye mecbur bırakmıştı. Karısı gerçekten de büyük bir duygusal gerilim altındaydı ve intihar girişiminde bulunmuştu, ama sebebi belki de başka bir şeydi –belki de kocasının ajan provokatör olduğundan şüpheleniyordu. Ne olursa olsun, Malinovski'nin hikâyeleri yalanla gerçeğin bir karışımıydı ve onları bu kadar akla yatkın kılan da buydu. Onun polis ajanı olabileceği o sıralar kimsenin aklına gelmiyordu.

Malinovski'nin yanı sıra hükümet, *Pravda*'ya da ajan yerleştirmeyi ihmal etmemişti. Bu kişi Çernomazov'du. Paris'te yaşıyordu ve *Pravda*'da çalışmak üzere Rusya'ya giderken Krakow'da bize uğradı. Ondan hoşlanmamıştık, o kadar ki, geceyi bizde geçirmesini teklif etmedim. Sabaha kadar Krakow sokaklarını arşınlamak zorunda kalmıştı. İlyiç, *Pravda*'ya çok önem veriyordu. Hemen hemen her gün bir makale gönderiyor, gazete için nerede, ne kadar para toplandığını dikkatle hesaplıyor ve hangi konuda, kaç makale yazıldığı gibi şeyleri takip ediyordu. Güzel makaleler yayınlandığında ve gazete doğru çizgiyi izlediğinde bundan çok memnun oluyordu. Bir keresinde, 1913 sonlarında, *Pravda*'dan abone listesini istedi. Annemle iki hafta boyunca akşamları oturup aboneleri şehir ve köylere göre ayırdık. Abonelerin onda dokuzu işçiydi. Bazen küçük bir kentte çok sayıda abone olduğunu görüyor, inceleyince orada hiç bilmediğimiz büyük bir fabrika olduğunu keşfediyorduk. *Pravda* dağıtımıyla ilgili bu tablo ilginç bir hal almıştı. Buna rağmen sonuçlar hiçbir zaman yayınlanmadı. Çernomazov tarafından çöpe atılmış olmalı. İlyiç ise bu işi çok sevmişti. Ne var ki, bundan daha kötüsü de oluyordu. Sık olmasa da bazen İlyiç'in gönderdiği makaleler kayboluyordu. Bazen de bekletilip gecikmeli

olarak basılıyordu. İlyiç endişelenmeye başladı, *Pravda*'ya öfkeli mektuplar yazdı ama bunlar pek bir işe yaramadı.

Sadece Rusya'ya giderken Krakow'dan geçenler değil, Rusya'dan gelen ziyaretçilerimiz de olurdu. Çeşitli konularda bize danışmaya gelirlerdi. İnessa Armand'ın kendisine yaptığı ziyaretten kısa süre sonra Krilenko'nun geldiğini hatırlıyorum. Daha yakın bağlantılar kurmaya gelmişti. 1913 yazında, Priboy Yayınevi'nin himayesinde çıkarılacak olan *Voprosy Strakhovania* (Sigortacılık Meseleleri) dergisini yayınlama işini ayarlamak üzere Gneviç ile Danski bizi görmeye geldi. İlyiç, sigorta fonları kampanyasına büyük önem veriyor, Parti'nin kitlelerle bağlarını güçlendireceğine inanıyordu.

1913 Şubat ayının ortalarında, Krakow'da, Merkez Komitesi üyelerinin katılımıyla bir konferans düzenlendi, Duma vekillerimiz de geldiler. Konferansa Stalin de geldi. İlyiç, Stalin'le Tammerfors Konferansı ile Stockholm ve Londra Kongrelerinde karşılaşmıştı. Bu defa İlyiç, Stalin'le ulusal sorun üzerine uzun uzun sohbet etti. Bu soruna ciddiyetle eğilen ve konu hakkında bilgili biriyle görüşmüş olmaktan memnundu.

Öncesinde Stalin, Viyana'da iki ay kalmış ve ulusal sorun üzerine çalışmıştı. Orada yoldaşlarımızla, özellikle de Buharin ve Trovanovski'lerle yakın ilişki kurmuştu. Konferanstan sonra İlyiç, Gorki'ye Stalin hakkında şöyle yazdı: "Burada muhteşem bir Gürcü var, *Prosveşçeniye*'ye uzun bir makale yazıyor. Bunun için konuyla ilgili Avusturya'daki ve bunun dışındaki bütün malzemeleri toplamış." (*Eserleri*, c. 35, s. 58) İlyiç'in *Pravda* hakkında endişeleri vardı, Stalin'in de. İşleri nasıl yoluna koyabileceklerini tartışıyorlardı. Yanlış hatırlamıyorsam, Troyanovski de bu sohbetlere davet edilmişti. *Prosveşçeniye* hakkında konuşulmuştu. Vladimir İlyiç, Troyanovski'lerden çok umutluydu. Elena Troyanovskaya (Rozmiroviç) Rusya'ya gitmeye hazırlanıyordu. *Pravda* vasıtasıyla bir dizi kitapçık yayınlamaya dönük bir tasarı tartışıldı. Büyük planlarımız vardı.

Bundan kısa süre önce çeşit çeşit deniz ürünleriyle dolu bir koli almıştık –somon, havyar, salamura mersin balığı filetosu. An-

nemin yemek kitabını çıkardım ve bir krep partisi düzenledim. Vladimir İlyiç bu durumdan çok hoşnuttu; yoldaşlarına güzel ve doyurucu yiyecekler sunmaya bayılırdı.

Rusya'ya dönen Stalin, 22 Şubat'ta St. Petersburg'da tutuklandı.

Ziyaretçimiz olmadığında Krakow'da hayat oldukça tekdüzeydi. "Burada Şuşenskoye'de gibiyiz sanki, sürekli posta bekliyoruz," diye yazmıştım İlyiç'in annesine. "İlk postayı beklerken saat 11'e kadar bir şekilde vakit geçirmeyi beceriyoruz. Ondan sonra altı saat daha kasvetle bekliyoruz." Krakow kütüphaneleri Vladimir İlyiç'e çalışmak için pek uygun gelmemişti. Tam buz pateni yapmaya başlamıştı ki bahar geldi. Paskalya'da Wolski Ormanı'na yürüyüşe gittik. Krakow'da bahar ayları çok güzeldi; orman ise tek kelimeyle muhteşemdi. Çalılar sarı sarı çiçekleriyle renk cümbüşü sunuyor, ağaçlar tomurcuklanıyordu. Havada baş döndürücü bahar kokuları vardı. Uzun bir yürüyüşle şehre dönmüş ve Paskalya tatilinden dolayı tramvay çalışmadığı için eve kadar bütün şehri yürüyerek geçmiştik. Ben artık bitkin düşmüştüm. 1913 kışında kendimi pek zinde hissetmiyordum; kalbim arada bir oyunlar çeviriyor, ellerim titriyordu ve genel olarak bir halsizlik hissediyordum. İlyiç, bir doktora görünmem için ısrar etti. Doktor durumumun ciddi olduğunu söyledi. Guatr sonucu sinirlerim ve kalbim iyi durumda değildi. Bana Zakopane Dağları'nı tavsiye etti. Eve gelip doktorun söylediklerini İlyiç'e aktardım. Evdeki yardımcımız –bir ayakkabı tamircisinin karısıydı– öfkelendi. "Sinirleriniz mi zayıfmış? Bu hastalığa zengin hanımlar yakalanır, sonra da kafana tabak çanak fırlatır!" Kimseye tabak çanak fırlatmadım, ama içinde bulunduğum durum pek de çalışmama izin vermiyordu.

Yaz için Zakopane'den yedi kilometre uzaktaki Poronino'ya taşındık. Zinovyev'ler ve meşhur köpekleri Julik'le birlikte Bagocki'ler de bizimle geldi. Zakopane çok kalabalık ve pahalı bir yerdi; Poronino daha sade ve ucuzdu. Hep birlikte geniş bir yazlık ev kiraladık. Tatra'nın eteklerinde, deniz seviyesinden yaklaşık 700 metre yüksekteydi. Sık sık bastıran sis ve çiseleyen yağmura rağmen hava muhteşemdi. Özellikle hava açıkken dağların man-

zarası çok güzeldi. Evimizin yakınındaki yaylaya çıkar ve Tatra'nın karla kaplı zirvelerine bakıp gözlerimize bayram ettirirdik. Bazen İlyiç, Bagocki'yle birlikte Zakopane'ye gider, orada yaşayan yoldaşlarla (Vigelev) birlikte, dağlarda uzun yürüyüşler yapardı. İlyiç doğa yürüyüşlerini çok severdi. Dağ havasının bana pek bir faydası dokunmadı, durumum kötüleşmeye devam ediyordu. Nörolog olan Bagocki'ye danıştıktan sonra İlyiç, Bern'e gidip Kocher'e ameliyat olmam konusunda ısrar etti. Haziran ortasında oradaydık. Yolda, Viyana'da mola verip Buharin'leri ziyaret ettik. Buharin'in karısı Nadejda hâlâ yatalak hastaydı. Buharin ev işlerine bakmak ve yemek pişirmek zorundaydı. İlyiç'in ilgi duyduğu konular ve Viyana'da yaşayan yoldaşlarımızla ilgili hararetli bir sohbete dalmışken çorbaya yanlışlıkla tuz yerine şeker koymuştu. Viyana'da birçok yoldaşımızla görüştük ve şehirde bir hayli gezdik. Bu büyük ve çekici şehir, Krakow'la karşılaştırınca gözümüze çok hoş göründü. Bern'de bizimle Şklovski'ler ilgilendi ve üzerimize fazlaca düştüler. Bahçeli küçük bir ev kiralamışlardı. İlyiç küçük kızlarla şakalaşıyor, Jenyurka'yla birbirlerine takılıyorlardı. Ben yaklaşık üç hafta hastanede yattım. İlyiç günün yarısını yatağımın başucunda oturarak, yarısını da kütüphanelerde geçiriyordu. Bol bol okuyordu. Hatta tiroit şikâyetleriyle ilgili yazılmış birkaç tıp kitabını da zar zor bitirip kendine notlar almıştı. Ben hastanedeyken Zürih, Cenevre ve Lozan'ı ziyaret edip ulusal sorun üzerine konferanslar verdi. Bern'de de aynı konuda bir konuşma yaptı. Ben hastaneden çıktıktan sonra, Bern'de, yurtdışındaki Parti gruplarının bir araya geldiği ve Parti meselelerinin tartışıldığı bir konferans düzenlendi. Kocher'in tavsiyesi üzerine, ameliyattan sonra iki hafta daha Beatenberg Dağları'nda toparlanma evresi geçirmem gerekiyordu, ama Poronino'da bir sürü acil meselenin bizi beklediğini öğrendik ve Zinovyev'den de bir telgraf alınca geri dönmek durumunda kaldık.

Dönüş yolunda Münih'te mola verdik. Lidya Knipoviç'in yeğenlerinden biri olan Boris Knipoviç burada yaşıyordu. Onu çocukluğundan, peri masalları anlattığım günlerden beri tanıyordum. Dört yaşındaki mavi gözlü Boris kucağıma tırmanır, kolla-

rını boynuma dolar ve "Krupa, küçük kurşun asker masalını anlat bana," derdi. 1905-7 arasında Boris, liselerdeki Sosyal Demokrat çalışma gruplarının örgütlenmesinde etkin olarak çalışmıştı. 1907 yazında, Londra Kongresinden sonra İlyiç, Finlandiya kırsalında, Styrsudd'da Knipoviç'lerle birlikte kalmıştı. Boris o sıralarda lise öğrencisiydi, ama çoktan Marksizme ilgi duymaya başlamıştı ve Lidya Teyzesinin İlyiç'e ne kadar saygı duyduğunu bilir, onu can kulağıyla dinlerdi.

Boris 1911'de tutuklandı ve yurtdışına sürgün edildi. Burada Münih Üniversitesi'ne devam etti. İlk kitabı *Rus Köylülüğü İçindeki Farklılaşma* 1912'de yayınlandı. Kitabından İlyiç'e de göndermişti. İlyiç'in Boris'e yazdığı mektup, genç yazara gösterdiği yoğun ilgiyi sergiler: "Kitabını büyük bir memnuniyetle okudum. Ciddi ve önemli bir konuyu ele aldığını görmek beni sevindirdi. Böylesi bir çalışma Marksist görüşlerini sınamana, derinleştirmene ve güçlendirmene imkân tanımalı." İlyiç bunları söyledikten sonra, büyük bir incelikle, yöntem konusunda birtakım önerilerde bulunuyordu.

Bu mektubu yeniden okumak bana İlyiç'in deneyimsiz yazarlara karşı tavrını anımsattı. Her zaman meselenin özüne iner ve ne gibi bir yol izleyerek onu geliştirebileceğini düşünürdü. Bunu o kadar özenle yapardı ki yazar, hatalarının düzeltildiğini anlamazdı bile. Gerçekten de İlyiç insanlara çalışmalarında yardım etmekte mükemmeldi. Örneğin, birinden bir makale yazmasını isteyecekse, ama o kişinin bunu doğru dürüst yapıp yapamayacağından emin değilse, önce o kişiyi konu hakkında konuşturur, kendi düşüncelerini paylaşır ve konuyla ilgilenmesini sağlardı. Böylece nabız yokladıktan sonra, önerisini sunardı: "Bu konuda bir makale yazmaya ne dersin?" Yazar İlyiç'le yaptığı bu ön tartışmanın kendisi için ne kadar yararlı olduğunu bilmez, farkına bile varmadan İlyiç'in üslubunu ve ifadelerini kullanırdı.

Münih'te birkaç gün kalıp orada yaşadığımız 1902'den bu yana nelerin değiştiğini görmek istemiştik, ancak alelacele geri dönmek zorunda olduğumuzdan yalnızca birkaç saat kalıp bir sonraki trene yetiştik. Boris karısıyla birlikte bizi görmeye gelmişti, hep birlikte

birasıyla ünlü Hof Bräu restoranında oturup vakit geçirdik. Duvarlara ve bira kupalarına "H.B." şeklinde baş harfleri kazınmıştı. Bu harfler Rusça N.V. olarak okunuyordu. Ben de neşeyle bunu *Narodnaya Volya* diye yorumladım. Bütün akşamı Boris'le birlikte bu *Narodnaya Volya* mekânında geçirdik. İlyiç tadımcı edasıyla birayı övdü. Boris'le, köylüler arasında yaşanan sınıf farklılıklarını tartıştılar ve hep birlikte Amca'yı –Lidya Knipoviç– andık. O sırada o da benimle aynı tiroit hastalığından mustaripti. İlyiç hemen oracıkta ona bir mektup karalayıp yurtdışına çıkması ve Kocher'e ameliyat olması için ısrarlı tavsiyelerde bulundu. Poronino'ya Ağustos başında (6'sıydı yanılmıyorsam) vardığımızda hâlâ yağmur çişeliyordu. Lev Kamenev bize Rusya'dan gelen son haberleri verdi.

9 Ağustos'ta Merkez Komitesi üyelerinin katıldığı bir konferans düzenlendi. *Pravda* yasaklanmış ve *Rabochnya Pravda* (İşçilerin Gerçeği) çıkmaya başlamış, ama hemen her sayısı toplatılmıştı. Grev dalgası yükseliyordu. St. Petersburg, Riga, Nikolayev ve Bakü'de grevler patlamıştı.

Kamenev bizim üst katımızdaki odaya taşındı. Akşam yemeklerinden sonra büyük mutfağımızda İlyiç'le oturup Rusya'dan gelen haberleri uzun uzun tartışırlardı.

"Yaz Konferansı" olarak da bilinen Parti Konferansı için hazırlıklar ilerliyordu. Konferans, 22 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında Poronino'da toplandı. Samoylov dışında tüm Duma vekilleri gelmişti. Diğer katılımcılar Moskovalı iki temsilci Novojilov ve Balaşov, Kiev'den Rozmiroviç, Urallar'dan Sima Deryabina, St. Petersburg'dan Şotman ve başkalarıydı. *Prosveşçeniye*'yi Troyanovski, Lehleri ise Ganiecki, Domski ve iki Rozlamovcu temsil ediyordu. (Rozlamovcuların etkisi o sıralarda Polonya'daki dört büyük sanayi merkezine yayılmıştı: Varşova, Lodz, Dabrowa ve Kalisz.)

Hazır bulunan Duma vekillerinden bir tek Malinovski'yi hatırlıyorum. Konferansta, Moskova gazetesi *Rabochnya Pravda*'nın sorunları, *Prosveşçeniye,* Priboy Yayınevi, yakınlarda toplanacak olan kooperatifler ve tezgâhtarlar kongrelerinde izlenecek taktikler ve güncel başka görevler tartışıldı.

Konferans devam ederken İnessa geldi. Eylül 1912'de sahte pasaportla yakalanıp tutuklanmıştı. Sert hapishane koşulları sağlığını bozmuştu (verem belirtileri gösteriyordu), ama enerjisinden hiçbir şey kaybetmemişti ve her zamanki heyecanıyla kendini Parti faaliyetinin içine attı. Krakow'daki herkes onu gördüğüne memnundu.

Konferansta toplam yirmi iki kişi vardı. Parti Kongresi konusunun gündeme getirilmesi kararlaştırıldı. Beşinci Londra Kongresinden bu yana altı yıl geçmişti ve o zamandan beri birçok değişiklik olmuştu. İşçi sınıfı hareketinin büyümesi kongreyi zorunlu kılıyordu. Konferansın önünde duran sorunlar, grev hareketi, genel bir siyasal greve hazırlık, ajitasyonla ilgili görevler ve bir dizi popüler kitapçığın yayınlanmasıydı. Ayrıca ajitasyon yürütürken kullanılan demokratik cumhuriyet, toprak sahiplerinin mülklerine el koyma ve sekiz saatlik işgünü gibi sloganların sulandırılmasının kabul edilemezliği üzerinde duruldu. Yasal dernek ve kurumlarda nasıl faaliyet yürütüleceği konusu ile Duma'daki Sosyal Demokrat grubun çalışmaları da tartışıldı. Duma'daki Sosyal Demokrat grup içerisinde Bolşevikler ve Menşevikler için eşit haklar sağlamaya dönük kararlar özellikle önemliydi, zira Bolşevikler, işçilerin sadece çok küçük bir azınlığının görüşlerini temsil eder durumda olan ama yine de Duma'da çoğunluk oluşturan "Yediler"in[91] kullandığı aleyhte oylarla engelleniyordu ve bu kabul edilemez bir durumdu. Alınan başka bir önemli karar da ulusal sorun hakkındaydı ve tamamen Vladimir İlyiç'in görüşlerini yansıtıyordu. Bu konunun mutfağımızda nasıl da hararetle tartışıldığını hatırlıyorum.

---

91 Dördüncü Duma'daki Sosyal Demokrat grup on üç üyeden oluşuyordu (oy hakkı olmayan Polonya Sosyalist Parti temsilcisi Jagiello hariç). Bunların altısı Bolşevik, yedisi Menşevikti. Bolşevik grup yalnızca işçilerden oluşuyordu ve Rus proletaryasının geniş kesimlerini temsil ediyordu. Buna karşılık "Yediler", çoğunlukla küçük burjuvazinin ve köktenci aydınların çıkarlarını temsil ediyordu. Menşevikler, bütün temel meselelerde tüm grup adına kendi kararlarını geçirerek, bu tek kişilik çoğunlukla zorla üstünlük elde ediyordu. "Altılar" ise her türlü Duma tartışmasında karar alınırken eşit hak talep ediyordu. Menşeviklerin bunu reddetmesi üzerine "Altılar" birleşik Sosyal Demokrat gruptan ayrılıp kendi Rus Sosyal Demokrat gruplarını kurdu. –N. Krupskaya

Malinovski bu kez her zamankinden de endişeli görünüyordu. Her gece sarhoş oluyor, ağlaşıyor ve kendisine şüpheyle bakıldığından şikâyet ediyordu. Moskovalı temsilciler Balaşov ve Novojilov'un onun bu davranışlarına öfkelendiklerini hatırlıyorum. Bir şeylerin yanlış gittiğini sezmiş, rol yaptığı duygusuna kapılmışlardı.

Konferanstan sonra yaklaşık iki hafta daha Poronino'da kaldık. Uzun yürüyüşlere çıktık, bir keresinde muhteşem bir dağ gölü olan Czarny Staw'a ve dağlardaki başka yerlere gittik.

O sonbahar hepimiz, tüm Krakow grubu, İnessa'yla çok yakınlaşmıştık. Hayat dolu, neşeli bir insandı. Onu Paris'te tanımıştık, ama oradaki topluluk çok büyüktü. Oysa Krakow'da küçük, yakın, dostane bir çevrede hep birlikte yaşıyorduk. İnessa, Kamenev'le aynı evde bir oda tuttu. Annem de ona çok bağlanmıştı. İnessa sık sık onunla sohbet etmeye ya da oturup sigara içmeye gelirdi. İnessa geldiğinde, sanki her şey daha sıcak, daha neşeli bir hal alırdı.

Hepimiz bütünüyle Parti işleri ve görevlerine dalmıştık. Evimiz daha çok bir öğrenci evi gibiydi. İnessa'nın yanımızda olmasından çok memnunduk. Bu ziyareti sırasında bana bol bol hayatını, çocuklarını anlattı, onlardan gelen mektupları gösterdi. Anlattıklarında insanın içini ısıtan bir sıcaklık vardı. İlyiç'le birlikte üçümüz uzun yürüyüşlere çıkardık. Kamenev ile Zinovyev bize "avare ekip" adını takmıştı. Şehir dışına, çayırlara –Lehçe *blon* denirdi– gider, uzun yürüyüşler yapardık. O kadar ki İnessa, kendine takma ad olarak Blonina'yı aldı. Müziğe bayılır, aklımızı çelip bizi Beethoven konserlerine götürürdü. Kendisi de iyi bir müzisyendi ve birçok Beethoven eserini çok güzel yorumlardı. İlyiç özellikle *Sonate pathétique* eserine bayılır, hep onu çalmasını isterdi. Müziği çok severdi. Sonraları, Sovyet döneminde, Tsürupa'ya gidip bu sonatın ünlü kimi müzisyenler tarafından yorumlanmasını dinlemişti. Bol bol edebiyat da konuşurduk. "Burada en çok açlığını çektiğimiz şey kurgu edebiyat," diye yazmıştım İlyiç'in annesine. "Vladimir, Nadson ve Nekrasov'u neredeyse ezberledi. *Anna Karenina*'yı –elimizdeki yegâne cildi– ise yüz kere okumuştur. Edebiyat kitaplarımızı

Paris'te bıraktık (St. Petersburg'dakilerin yanında sözünü etmeye değmez), buradaysa Rusça kitap bulmak imkânsız. Bazen ikinci el kitapçıların, Uspenski'nin yirmi sekiz cildini ya da Puşkin'in on cildini vb. satışa çıkardıklarına dair ilanları özenerek okuyoruz. Şu işe bakın ki Vladimir aniden edebi eserlere merak sardı. Üstelik öyle bir milliyetçi ki sormayın. Kendisini hiçbir şekilde Leh ressamların sergisine götüremezsiniz, ama arkadaşlarından birinden Tretyakov Galerisinin eski bir kataloğunu bulup aldı ve şimdi sık sık ona gömülüp gidiyor." (*Akrabalara Mektuplar*, s. 396-97)

Başlangıçta planımız, İnessa'nın Krakow'da kalması ve çocuklarını da Rusya'dan getirtmesiydi. Hatta onunla birlikte oda bakmaya bile gitmiştim. Ancak Krakow'da hayli yalıtık bir yaşam söz konusuydu, insana biraz Sibirya sürgününü hatırlatıyordu. O sırada İnessa'nın taşkın enerjisi, burada kendine bir kullanım alanı bulamıyordu. Yurtdışı Örgütleri Komitemizi örgütleme işini yürüteceği Paris'e yerleşmeden önce, yurtdışındaki gruplarımızı dolaşıp bir dizi konferans vermeyi kararlaştırdı. Gitmeden önce uzun uzun kadın çalışmaları hakkında konuştuk. İnessa, kadın işçiler arasında geniş çaplı bir propaganda çalışması yürütülmesi ve St. Petersburg'da kadın işçilere özel bir derginin yayınlanması gerektiği konusunda şiddetle ısrar ediyordu. İlyiç böylesi bir derginin gerekliliğini kız kardeşi Anna'ya yazdı ve bundan kısa süre sonra da dergi yayınlanmaya başladı. İnessa, nihayetinde, kadın işçiler arasında çalışmayı geliştirmek için büyük çabalara harcadı, bu işe çokça zamanını ve enerjisini verdi.

Ocak 1914'te Malinovski, Krakow'a geldi ve Vladimir İlyiç'le birlikte önce Paris'e, oradan da 13 Ocak'ta başlamış olan Letonya Sosyal Demokrat Partisi'nin dördüncü kongresine katılmak üzere Brüksel'e geçti.

Paris'te Malinovski, Duma grubunun faaliyetleri üzerine, İlyiç'in hayli ustalıklı bulduğu bir özet sundu. İlyiç ise ulusal sorun üzerine uzun ve kapsamlı bir konuşma yaptı. Ayrıca 9 Ocak anma toplantısında da konuştu. Paris'teki Bolşevik grubun toplantısına katılarak, Enternasyonal Sosyalist Büronun uzlaşı sağla-

ma amacıyla Rusların işlerine karışmasıyla ilgili olarak ve ayrıca, Kautsky'nin Enternasyonal Sosyalist Büronun Aralık toplantısında Rusya'da Sosyal Demokrat Parti'nin öldüğü şeklindeki ifadesi hakkında da konuşmalar yaptı. Enternasyonal Sosyalist Büronun Rusya'nın işlerine bu şekilde burnunu sokması İlyiç'i endişelendiriyordu, çünkü bunun yalnızca Rusya'da Bolşeviklerin artan etkisini frenlemeye yarayacağını düşünüyordu. İlyiç, Enternasyonal Büro Sekreteri Huysmans'a Parti meselelerinin son durumu hakkında bir rapor gönderdi. Letonya Sosyal Demokratlarının dördüncü kongresi, Bolşeviklerin zaferiyle sonuçlanmıştı. Kongreye katılanlar arasında Berzins, Lacis ve Hermans vardı. İlyiç kongrede bir konuşma yapmış ve Letonyalılara Merkez Komitesi saflarında yer alma çağrısında bulunmuştu. Annesine yazdığı bir mektupta, Paris ziyaretinin kendisini dinçleştirdiğini söylüyordu.

"Paris, mütevazı olanaklarla yaşayan biri için pek uygun bir yer değil ve çok yorucu," diye yazmıştı. "Ama kısa bir ziyaret ya da gezinti için, bundan daha iyi, daha eğlenceli bir şehir olamaz. Bana çok iyi geldi." (*Akrabalara Mektuplar*, s. 400, 401)

Kışın, Vladimir İlyiç Paris'ten döndükten kısa süre sonra, *Pravda*'yı çekip çevirmesi ve Duma grubunun faaliyetlerini yönetmesi için Kamenev'in Rusya'ya gönderilmesine karar verildi. *Pravda*'nın da Duma grubunun da yardıma ihtiyacı vardı. Kamenev'in karısı, küçük oğullarıyla birlikte onu almaya gelmişti.

Kamenev'in küçük oğlu ve Zinovyev'in oğlu Styopa, St. Petersburg'un bir şehir mi yoksa Rusya'nın kendisi mi olduğu üzerine ateşli bir tartışmaya tutuşmuştu. Bir yandan da yolculuk hazırlıkları yapılıyordu. Onları yolculamaya hep beraber istasyona gittik. Soğuk bir kış akşamıydı. Söylenecek pek az şey vardı. Yalnızca Kamenev'in oğlu hiç durmadan kendi kendine konuşup duruyordu. Herkes kendi düşüncelerine gömülmüştü. Hepimizin aklındaki soru, Kamenev'in orada uzun süre dayanıp dayanamayacağıydı. Bir daha ne zaman görüşebilecektik? Rusya'ya dönmemize daha ne kadar vardı? Herkes Rusya'yı düşünüyor, orada ol-

mak için can atıyordu. Rüyalarımda Nevskaya Zastava'yı görüyordum. Kimse konuyu açmasa da herkesin aklında aynı şey vardı.

Popüler dergimiz *Rabotnitsa*'nın *(Kadın İşçi)* ilk sayısı 8 Mart 1914'te, St. Petersburg'da çıktı. Fiyatı dört *kapik*'ti. St. Petersburg Komitesi, Kadınlar Günü için bildiriler yayınlamıştı. İnessa ve Staël Paris'ten, Lilina ve ben de Krakow'dan dergiye makaleler yollamıştık. Bu dergi yedi sayı yayınlandı. Sekizinci sayıda, Viyana'da yakında toplanacak olan Sosyalist Kadın Kongresi üzerine makaleler olacaktı, ama bu sayı hiçbir zaman yayınlanamadı, çünkü savaş patladı.

Parti Kongresini, Ağustos'ta Viyana'da toplanacak olan Enternasyonal Sosyalist Kongreyle aynı zamanda yapmayı planladık. Bazı delegelerin yasal yollardan gelebileceğini umuyorduk. Kalanların da bir gezi grubu kisvesi altında hep birlikte sınırı geçmelerini planlamıştık. Planı yürütecek olanlar Krakow'lu matbaacılar olacaktı. Mayıs'ta yeniden Poronino'ya taşındık.

St. Petersburg'da kongre hazırlık kampanyası için Kisilev, Glebov-Avilov ve Anya Nikiforova özel olarak görevlendirilmişti. Vladimir İlyiç'le hazırlıkları konuşmak için Poronino'ya geldiler. İlk gün, kır evimizin yakınındaki tepenin eteğinde uzun uzun oturup Rusya'daki çalışmalarla ilgili anlattıklarını dinledik. Hepsi de genç, enerji dolu insanlardı, İlyiç onlardan hoşlanmıştı. Glebov-Avilov, Bolonya Okulu'nda öğrencilerden biriydi, şimdiyse sağlam bir Leninist olmuştu. İlyiç, ziyaretçilerimize dağlarda yürüyüşe çıkmalarını tavsiye etti. Kendisini pek iyi hissetmediğinden gençler onsuz gittiler. Döndüklerinde tırmanışlarıyla ilgili (çok dik bir tepeye tırmanmışlardı) başlarına gelen komiklikleri, sırt çantalarının nasıl başlarına bela olduğunu, sırayla taşıdıklarını, Anya'nın sırası geldiğinde yoldan geçen herkesin kendilerine güldüğünü ve hazır taşımışken erkek arkadaşlarını da sırtına alıvermesini tavsiye ettiklerini anlattılar.

Sonunda kongre için yürütülecek ajitasyon çalışmasının niteliğine karar verilmişti. Bütün gerekli talimatları alan Kiselev Baltık bölgesine, Glebov-Avilov ve Anya Nikiforova ise Ukrayna'ya gitti.

Capri Okulu'nun eski öğrencilerinden ve sonradan ajan provokatör olan Romanov da Moskova'dan geldi. Hangi bahaneyle geldiğini hatırlamıyorum, ama yaklaşan kongreyle ilgili bir şeydi. Gizli polis bu konuda mümkün olan her türlü bilgiyi elde etmek istiyordu.

İnessa yaz için Rusya'dan çocuklarını getirtmiş, Trieste'de deniz kıyısında yaşıyordu. Enternasyonal Sosyalist Kongreyle aynı zamanda Viyana'da yapılacak olan Uluslararası Kadın Kongresi için bir rapor hazırlıyordu. Başka alanlarda da yapacak işleri vardı. Enternasyonal Sosyalist Büro, Haziran ayı ortası için Brüksel'de bir konferans planlamıştı, burada RSDİP'te hâkim olan tüm görüş farklılıklarını temsil eden on bir örgütün temsilcilerini bir araya getirip, birliği sağlama hedefiyle fikir alışverişinde bulunulmasını amaçlıyordu. Ancak konferansın bununla sınırlı kalmayacağı, Tasfiyecilerin, Troçkistlerin, Bund'cuların ve diğerlerinin bu fırsatı kullanarak Bolşeviklerin faaliyetlerini sınırlamaya ve alınacak bazı kararlarla onları bağlamaya çalışacakları açıktı. Rusya'da Bolşeviklerin etkisi giderek artıyordu. Badayev'in *Devlet Dumasında Bolşevikler* kitabında dikkat çektiği gibi, 1914 yazında Bolşevikler, St. Petersburg'daki on sekiz sendikadan on dördünün yönetiminde çoğunluğa sahipti. Aralarında St. Petersburg'un en yaygın ve güçlü sendikası olan Metal İşçileri Sendikası'nın da yer aldığı en büyük sendikalar Bolşevik saflarda yer alıyordu. Aynı durum ve oransal ağırlık, sigorta kurumlarındaki işçi gruplarında da geçerliydi. St. Petersburg ve Moskova'da seçilen Sigorta Fonu delegelerinin otuz yedisi Bolşevik, yalnızca yedisi Menşevik idi. Rusya çapındaki sigorta örgütlerinde ise, kırk yedi Bolşevik, on Menşevik delege vardı.

Viyana'daki Enternasyonal Sosyalist Kongre için delege seçimi geniş bir tabanda örgütlenmişti. İşçi örgütlerinin çoğunluğu Bolşevikleri seçti.

Parti kongresi hazırlıkları da başarıyla ilerliyordu. Baharla birlikte bu kampanya da hızla güç kazanmaya başlamıştı. "Kongre öncesi dönemde üzerine gitmemiz gereken sorun," diye yazar Badayev kitabında, "yani yerel Parti birimlerinin güçlendirilip yay-

gınlaştırılması meselesi, ülkedeki devrimci hareketin son birkaç ay içerisindeki muazzam yükselişi sayesinde büyük ölçüde çözülmüştü. Parti'ye yakınlaşan işçilerde bir artış yaşanıyor, devrimci düşünceye sahip işçiler arasından yeni kadrolar Parti örgütlerine katılıyor, yönetici kadroların çalışması istikrarlı bir ilerleme gösteriyordu. Bu bağlamda, yaklaşan kongre ve gündemindeki sorunlar, Parti'nin emekçi kesimlerinin artan ilgisiyle karşılanıyordu." (A. Y. Badayev, *Devlet Dumasında Bolşevikler*, 1932, s. 293-94)

Badayev, kongrenin örgütlenmesi için oluşturulan fona kayda değer miktarda para toplamıştı. Daha şimdiden elinde belli sayıda vekâlet, karar taslağı, talimat vb. vardı. Yasal faaliyetlerin yasadışı faaliyetlerle nasıl harmanlandığını çarpıcı bir biçimde resmederek kitabında şöyle yazar:

> Yaz sayesinde yasadışı toplantılarımızı şehir dışında, ormanda, polis baskınından görece korunabildiğimiz bir yerde yapma fırsatı elde etmiştik. Daha geniş katılımlı toplantılar yapmamız gerektiğinde, eğitim kurumlarından biri adına kır gezisi düzenliyorduk. St. Petersburg'dan yirmi otuz kilometre uzaklaştıktan sonra, ormana, 'yürüyüş'e çıkıyorduk. Ondan sonra gönderdiğimiz devriyeler, parolayı söylemesi karşılığında insanlara yolu tarif ediyor, böylece toplantımızı yapıyorduk. Bütün emek örgütleri etrafında polis ajanları kaynıyor, *Pravda*'nın yayın ofislerine ve grubumuza bağlı tüm binalara özel önem veriyorlardı. Ama gizli polis etkinliğini artırdıkça biz de kendi gizlilik tekniklerimizde ilerleme kaydediyorduk. Elbette yine tutuklanan yoldaşlarımız oluyordu, ama büyük, felaket boyutunda yıkımlar yaşamıyorduk. (*a.g.e.*, s. 294-95)

Böylece Merkez Komitesinin benimsediği, yasal yayınları artırmayı, bu yayınlara, Duma grubunun faaliyetlerini hem Duma içinde hem de dışında geliştirmeye dönük bir doğrultu vermeyi ve yine bu yayınları, tüm sorunları açık seçik ve kesin bir çerçevede ele alan ve yasal ile yasadışı çalışmayı birleştiren bir çerçevede geliştirmeyi amaçlayan çizginin mutlak doğruluğu kanıtlanıyordu.

İzlenen bu politikayı, Enternasyonal Sosyalist Büro aracılığıyla engelleme girişimi İlyiç'i çileden çıkarmıştı. Brüksel'deki Birlik

Konferansına gitmemeye, kendisinin yerine İnessa'yı göndermeye karar verdi. İnessa'nın Fransızcası iyiydi (anadiliydi), serinkanlılığını koruyabiliyordu ve başka bir sürü olumlu özelliği vardı. Belli mevzileri terk etmeyeceğine güvenebilirdik. İnessa, Trieste'de yaşıyordu. İlyiç ona kendi kaleme aldığı Merkez Komitesi raporunu ve belirli durumlarda nasıl davranacağına ilişkin bir bilgi notu gönderdi. Her ayrıntıyı düşünmüştü. Merkez Komitesi delegasyonunda İnessa'nın yanı sıra M. F. Vladimirski ve N. F. Popov da vardı. İnessa, Merkez Komitesi raporunu Fransızca okudu. Tahmin edilebileceği üzere, konferansta işler yalnızca bir görüş alışverişinde bulunmanın ötesine taşmıştı. Kautsky, Büro adına bir önerge vererek bölünmeyi kınadı ve gruplar arasında ciddi farklılıkların bulunmadığını ilan etti. Merkez Komitesi delegeleri ve Letonyalılar hariç, herkes önerge lehine oy kullandı. Letonyalılar, Huysmans'ın tehdidine rağmen oy vermeyi reddetmişti. Huysmans, oy kullanmayanların, birliğin gerçekleşmesi girişimini bozguna uğratma sorumluluğunu da üstlenmiş olacaklarını ve bunu Viyana Kongresine rapor edeceği tehdidini savurmuştu.

Brüksel'deki özel bir toplantıda Tasfiyeciler, Troçkistler, *Vperyod*'cular, Plehanovcular ve Kafkas bölge örgütü, Bolşeviklere karşı bir blok oluşturup üzerlerinde baskı kurmak için durumdan yararlanmaya karar vermişti.

Brüksel'deki bu birlik meselesinin yanı sıra 1914 yazında İlyiç'i büsbütün meşgul eden bir diğer can sıkıcı konu da Malinovski meselesiydi.

Yeni atanan İçişleri Bakan Yardımcısı General Djunkovski, Duma üyesi Malinovski'nin ajan provokatör olarak çalıştığını öğrenince, vahim bir siyasi skandalı önleme amacıyla bunu Duma Başkanı Rodzyanko'ya bildirdi. 8 Mayıs'ta Malinovski, Rodzyanko'ya Duma'dan istifasını vererek ülkeyi terk etti. Parti'nin merkez ve bölge örgütleri Malinovski'nin davranışını anarşistçe ve bozguncu olarak mahkûm edip onu Parti'den ihraç etti. Polis ajanı olma suçlaması o dönem için öylesine korkunçtu ki, Merkez Komitesi,

başkanlığını Ganiecki'nin yaptığı ve Lenin ile Zinovyev'in üye olduğu özel bir soruşturma komisyonu atadı.

Malinovski'nin ajan olduğuna dair söylentiler uzun süredir ortada dolaşıyordu. Bu söylentilerin kaynağı Menşevik çevrelerdi. Elena Rozmiroviç'in, kendi tutuklanmasıyla bağlantılı olarak onunla ilgili güçlü şüpheleri vardı –Rozmiroviç, Duma grubunda çalışıyordu ve kendisini sorgulayan polisin haberdar olduğu ayrıntılar ancak içeriden birinin sağlayabileceği türdendi. Buharin de Malinovski hakkında değişik söylentiler duymuştu. Vladimir İlyiç ise Malinovski'nin ajan provokatör olabileceğine kesinlikle ihtimal vermiyordu. Yalnızca bir keresinde kısa süreli bir kuşkuya kapılmıştı. Poronino'da, Zinovyev'lere ziyaretten döndüğümüz ve bu uğursuz söylentilerin dile getirildiği bir gün, İlyiç'in geçmekte olduğumuz köprüde aniden durup "Ya peki doğruysa!" dediğini ve yüzünde büyük bir üzüntü ifadesi belirdiğini anımsıyorum. "Bu imkânsız" diye karşılık verdim. Rahatlayan İlyiç, Bolşeviklere karşı mücadelelerinde utanmadan her türlü silaha başvuran Menşeviklere lanet okudu. Ondan sonra da bu konuda başkaca bir kuşku duymadı.

Soruşturma komisyonu Malinovski hakkındaki tüm söylentileri araştırdı, bu suçlamayı olasılık dışı bulan Burtsev'in ifadesini dinledi, Buharin ve Rozmiroviç'in kanıtlarını değerlendirdi, ama Malinovski'nin suçunu sabit bulamadı.

Malinovski, Poronino civarında, son derece sefil ve yalnız bir halde dolanıyordu. O sırada neler yaşadığını Tanrı bilir. Daha sonra Poronino'da kayıplara karıştı. Nereye gittiğini hiç kimse bilmiyordu. Ancak Şubat Devrimi onun gerçek rengini ortaya çıkardı.

Ekim Devrimi'nden sonra kendi özgür iradesiyle Rusya'ya geri döndü ve Sovyet yetkililerine teslim oldu. Yüce Divan'da yargılanıp idam cezası aldı ve cezası infaz edildi.

Bu sırada Rusya'daki mücadele daha da şiddetleniyordu. Grev hareketi, özellikle de Bakü'de güçlenmekteydi. İşçi sınıfı bu kentteki grevcileri destekliyordu. Polis, St. Petersburg'daki bir mitingde toplanan on iki bin Putilov işçisinin üzerine ateş açtı. Polisle çatışmalar gittikçe sertleşiyordu. Duma vekilleri, ayaklanan proletar-

yanın önderleri haline geliyordu. Günün görevi kitlesel grevlere kalkışmaktı.

7 Temmuz'da yüz otuz bin işçi St. Petersburg'da greve çıktı. Proletarya kavgaya hazırlanıyordu. Grevler dinmiyor, tam tersine gittikçe yoğunlaşıyordu. Kızıl St. Petersburg sokaklarında barikatlar kuruluyordu.

Ancak savaş patladı.

Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya ve 4 Ağustos'ta Belçika'ya savaş ilan etti. Aynı gün Britanya, Almanya'ya savaş açtı. 6 Ağustos'ta Avusturya-Macaristan, Rusya'ya; 11 Ağustos'ta Fransa ve Britanya, Avusturya-Macaristan'a savaş açtı.

Rusya'da yükselen devrimci hareketi bir süreliğine kontrol altına alan, tüm dünyanın altını üstüne getiren, bir dizi vahim krize zemin hazırlayan, devrimci mücadelenin yaşamsal meselelerini yeni ve daha keskin bir biçimde ortaya çıkaran, tüm emekçi kesimlerin öncüsü olarak proletaryanın rolünü pekiştiren, toplumun yeni kesimlerini mücadeleye katan ve proletaryanın zaferini Rusya için ölüm kalım meselesi haline getiren dünya savaşı başlamıştı.

C. SAVAŞ YILLARI

a. Krakow, 1914

Her ne kadar savaşın kokusu uzun süredir ortalıkta dolaşıyor olsa da, açıkça ilan edilmesi hepimiz için dehşet verici olmuştu. Poronino'dan ayrılmamız gerekiyordu ama nereye gideceğimiz hakkında hiçbir fikrimiz yoktu. O sırada Lilina'nın ciddi bir hastalığı vardı, Zinovyev hiçbir yere gidemezdi. O dönem, doktor bulmanın hiç de güç olmadığı Zakopane'de yaşıyorlardı. Böylece bir süre daha Poronino'da kalmaya karar vermişti. İlyiç, Kopenhag'daki Kobetski'ye yazarak kendisine bilgi sağlamasını, Stockholm'le ilişki kurmasını vb. istedi. Seferberlik başlayınca bölge halkını da bir karamsarlık aldı. Neden ve kime karşı savaşıldığı konusunda hiç kimsenin en ufak bir fikri yoktu. Herhangi bir coşku ve heyecan

da yoktu, erkekler dilini yutmuş hayvanlar gibi kıyıma gidiyordu. Ev sahibemiz, yazlık evin sahibesi olan köylü kadın, kocası askere çağrıldığında üzüntüden öylece donup kalmıştı. Katolik rahip, vaiz kürsüsünden vatanseverlik kıvılcımlarını körüklemeye çalışıyordu. Söylentiler alıp başını gitmişti; yan evde oturan yoksul ailenin hep evimizin çevresinde takılan altı yaşındaki oğlu bana gizlice, Rusların kuyulara zehir attığını söyledi –rahip öyle demişmiş.

Bölge jandarma subayı, 7 Ağustos'ta, yanında bir tanıkla – yörenin köylülerinden biriydi, tüfekliydi– arama yapmak üzere evimize geldi. Tam olarak ne arayacağını subay da bilmiyordu. Kitaplığı kolaçan etti, boş bir tabanca buldu, tarım reformu üzerine notlarla dolu bir iki defteri aldı ve birkaç ilgisiz soru sordu. Mahcup tanık, şaşkın bir havayla etrafına bakınarak sandalyelerden birinin köşesine ilişmişti. Bu arada subay da onu makaraya alıyor; tutkal kavanozunu gösterip bunun bomba olduğunu söylüyordu. Ardından Vladimir İlyiç'e, aleyhinde bilgi aldıklarını, onu gerçekten de tutuklaması gerektiğini, ama ne de olsa ertesi sabah Nowy Targ'a (askerî yetkililerin olduğu en yakın yer) götürmesi gerekeceğinden Vladimir İlyiç'in isterse sabah altı trenine yetişecek şekilde kendi kendine istasyona gelebileceğini söyledi. Kesin olan bir şey varsa o da Vladimir İlyiç'in tutuklanacağıydı. Savaş zamanında, özellikle de savaşın ilk günlerinde birini saf dışı bırakmak çok da zor değildi. Vladimir İlyiç, o sıralarda Poronino'da yaşayan Ganiecki'yi görmeye gitti ve olanı biteni anlattı. Ganiecki, derhal Sosyal Demokrat Vekil Marek'e telgraf çekti. Vladimir İlyiç de kendisini siyasi sürgün olarak bilen Krakow polisine telgraf çekti. Poronino'daki kocaman evde annesiyle benim yalnız kalacağım düşüncesi İlyiç'i endişelendiriyordu. Tihomirnov'un üst katımızdaki odada bizimle kalmasını ayarladı. Tihomirnov, Olonets sürgününden yeni dönmüştü ve *Pravda* editörleri, bozulan sinirlerini yatıştırıp tatil yapması ve hazır denk gelmişken de, *Pravda*'da yayımlanan verileri temel alıp işçi gazeteleri vb. için mevcut kampanyalara bağlı raporlar hazırlamasında İlyiç'e yardım etmesi için onu Poronino'ya yollamıştı.

İlyiç'le bütün gece uyumadık. Canımız çok sıkılmıştı. Sabah onu uğurladım ve bomboş odaya geri döndüm. Aynı gün Ganiecki, kendisini Nowy Targ'a götürecek bir at arabası kiraladı. Orada sorumlu bölge subayını görmeyi başarmış, epey yaygara koparmış ve İlyiç'in Enternasyonal Sosyalist Büro üyesi olduğunu, halk tarafından tanındığını ve ona bir şey olması halinde subayın hesap vermesi gerekeceğini söylemiş. Ardından davaya bakan müfettişi görmüş, ona İlyiç'in kim olduğunu söyleyip ertesi gün İlyiç'i görmem için izin çıkartmış. Ganiecki, Nowy Targ'dan dönünce birlikte Enternasyonal Büro üyesi ve Avusturya Parlamentosunun sosyal demokrat vekili Victor Adler'e bir mektup yazdık. Nowy Targ'da İlyiç'i görmeme izin verildi. Onunla baş başa kalabildim ama İlyiç pek az konuştu; durum hâlâ son derece karışıktı. Krakow polisi, Ulyanov'un casusluğundan şüphelenmek için hiçbir dayanak olmadığına dair bir telgraf göndermişti. Benzeri bir telgraf Zakopane'deki Marek'ten de alınmış, bir de meşhur bir Leh yazar, İlyiç adına aracılık etmek için Nowy Targ'a gitmişti. İlyiç'in tutuklandığını öğrenen Zinovyev, Zakopane'den şiddetli yağmur altında bisikletle yola çıkıp on kilometre uzakta yaşayan Polonyalı ve Narodnik, yaşlı Doktor Dlusski'yi görmeye gitmişti. Dlusski derhal bir fayton kiralayıp Zakopane'ye gelmiş, burada ilgili kişilere telgraflar gönderip mektuplar yazmaya, ziyaretlerde bulunmaya başlamıştı. İlyiç'i her gün görmeme izin verilmişti. Her sabah altıda Nowy Targ trenine biniyor –bir saatlik bir yoldu– orada saat on bire kadar istasyon, postane, pazar civarında dolaşıyor, sonra da Vladimir İlyiç'le bir saatlik görüşmeme gidiyordum. İlyiç bana hapishane arkadaşlarını anlatıyordu. Hapiste yöre halkından birçok köylü vardı; kimileri pasaportlarını yeniletmediğinden, kimileri vergi ödemediğinden, kimileri de bölgedeki yetkililerle kavga ettiği için içerideydi. Tutuklulardan biri bir Fransız, diğeri ucuza seyahat etmek için başka birinin kartını kullanan bir Leh devlet memuruydu. Bir üçüncüsü ise güneş batarken hapishane duvarının dibine dikilen karısıyla bağıra çağıra sohbete girişen bir Çingene idi. İlyiç, Şuşenskoye'de köylülere her türlü meselelerinde hukuki danışmanlık yaptığı gün-

leri hatırlamış, hapishanede hemen oracıkta bir hukuk danışmanlığı bürosu kurmuştu. Tutuklulara dilekçe vb. yazıyordu. Hapishane arkadaşları ona "muhteşem insan" anlamında *byczy chtop* diyordu. Muhteşem İnsan, Nowy Targ'da hapishane hayatına yavaş yavaş alıştı ve görüşmelerimizde daha soğukkanlı ve canlı olmaya başladı. Geceleri hapishanede mahkûmlar uyuduğunda, o, Parti'nin şimdi ne yapacağını, dünya savaşını proletaryanın burjuvazi ile dünya çapında savaşına dönüştürmek için hangi adımların atılması gerektiğini düşünerek planlar yapıyordu. Savaşla ilgili edinebildiğim tüm bilgiyi İlyiç'e iletiyordum.

Ama ona söylemediğim bir şey vardı. Bir gün istasyondan dönerken, kiliseden çıkan bir köylü kadının yüksek sesle –belli ki bana duyurmaya çalışıyordu– ellerine bir casus geçerse neler yapacaklarına dair bir şeyler söylediğini duymuştum. Yetkililer kazara bir casusu serbest bırakacak olursa, bu işin icabına kendileri bakacak, dilini kesecek, gözlerini çıkaracaklardı. İlyiç serbest bırakıldıktan sonra Poronino'da kalamayacağımız belli olmuştu. Eşyamızı toplamaya, yanımıza alacaklarımızla orada bırakacaklarımızı ayıklamaya başladım. Kimi eşyamızı dağıttım. Annem hasta olduğu için yaz boyunca tuttuğumuz bir hizmetçi vardı. Komşulara hakkımızda her çeşit hikâyeyi anlatıyor, Rusya'yla bağlantılarımızdan bahsediyordu. Gitmek için yanıp tutuştuğu Krakow'a kadar yol parasını ve ücretini de önceden ödeyip ondan derhal kurtuldum. Komşumuzun kızı sobayı yakmamıza ve alışverişe yardımcı oluyordu. 72 yaşındaki annem kendini hasta hissediyordu. Bir şeylerin ters gittiğini anlıyor ama tam olarak ne olduğunu çıkaramıyordu. Vladimir İlyiç'in tutuklandığını söylemiş olmama rağmen bazen onun silah altına alındığından bahsediyordu. Ne zaman evden ayrılsam endişeleniyor, benim de Vladimir İlyiç gibi ortadan kaybolacağımı düşünüyordu. Bizimle birlikte kalan Tihomirnov kitapları toparlamama yardım ederken düşünceli düşünceli sigara içiyordu. Bir gün, evde arama yapılırken şu jandarma subayının dalga geçtiği köylü tanıktan bir belge almam gerekti. Köyün öbür ucundaki evine onu görmeye gittim, tipik bir yoksul köylü eviydi. Savaş hakkında, insanların neden

savaşa gittiği, bundan kimlerin çıkarı olduğu hakkında uzun uzun konuştuk. Sohbetin sonunda iki sıkı dost gibi ayrıldık.

Sonunda, Vladimir İlyiç'e kefil olan Viyanalı vekil Victor Adler ile Lviv'li vekil Diamand'ın yaptıkları baskı bir sonuç verdi ve Vladimir İlyiç 19 Ağustos'ta salıverildi. Her zamanki gibi sabahın erken saatlerinden itibaren Nowy Targ'daydım. Hatta bu kez İlyiç'in eşyasını toplamaya yardım etmem için hapishanenin içine girmeme bile izin verdiler. Bir at arabası kiralayıp Poronino'ya gittik. Krakow'a hareket etmemize izin çıkana kadar, yaklaşık bir hafta burada kalmamız gerekiyordu. Krakow'da İnessa'yla Kamenev'in eski ev sahibesine gittik. Odaların çoğu askerî hastaneye çevrilmişti ama bize bir köşe ayarlamayı başardı. Gerçi ilgileneceği başka işler vardı ve pek bize ayıracak zamanı yoktu. Her iki oğlu da Krasnik'te gerçekleşen ilk çatışmaya katılmıştı. Oğlanlar gönüllü yazılmıştı ve onlardan hiç haber alamamıştı.

Ertesi gün taşındığımız otelin oda penceresinden korkunç bir manzaraya şahit olduk. Krasnik'ten ölü ve yaralı askerleri getiren tren gelmişti. Askere gidenlerin aileleri sedyelere koşturuyor, ölenlerin ya da ölmekte olanların yüzlerine korkuyla bakarak, yakınlarını tanımaya çalışıyorlardı. Daha hafif yaralılar kafalarında ve kollarında sargılarla ağır ağır istasyondan uzaklaşıyordu. Treni karşılamaya gelenler, askerlerin eşya taşımasına yardım ediyor, onlara yakınlardaki lokantalardan kapıp getirdikleri yiyecek ve biraları teklif ediyorlardı. "Alın işte size savaş!" İnsan böyle düşünmeden edemiyordu. Üstelik bu daha ilk çarpışmaydı.

Krakow'da, tarafsız bir ülkeye –İsviçre'ye– gitmek için izin almamız uzun sürmedi. Öncelikli olarak ele alınması gereken işler vardı. Bundan kısa süre önce annem "sermaye sahibi" biri olmuştu. Öğretmen olan kız kardeşi Novoçerkassk'ta ölmüş ve bütün malını –gümüş kaşıklar, ikonalar, kıyafetler ve otuz yıllık öğretmenliği boyunca biriktirdiği dört bin *ruble*– anneme bırakmıştı. Para, Krakow'da bir bankaya yatırılmıştı. Parayı çekebilmek için yardımına başvurduğumuz Viyanalı bir banker, hizmetlerinin karşılığı olarak paranın tam yarısına el koydu. Savaş boyunca esas

olarak bu para ile yaşadık. O kadar dikkatli harcamıştık ki 1917'de Rusya'ya döndüğümüzde bir kısmı hâlâ duruyordu. İşte Temmuz 1917'de, St. Petersburg'daki bir aramada polisin bulduğu ve Vladimir İlyiç'in Alman hükümetinden casusluk karşılığı para aldığının kanıtı olarak kullandığı para da buydu.

Krakow'dan İsviçre sınırına gitmek tam bir haftamızı aldı. Trenimiz, askerî trenlerin geçmesine izin vermek için yol boyunca istasyonlarda uzun molalar veriyordu. Rahibelerin ve etraflarında toplanan aktif kadın destekçilerinin şovence kışkırtmalarına tanıklık ediyorduk. Tren istasyonlarında askerlere kutsal resimler, dua kitapları gibi şeyler dağıtıyorlardı. Şık giyimli askerler istasyonun etrafında boş boş dolanıyordu. Vagonların her yanına, Fransızlara, İngilizlere ve Ruslara ne yapmak gerektiğine dair sloganlar yapıştırılmıştı: *"Jedem Russ ein Schuss!"* (Her Rus'a bir kurşun). Hatlardan birinde, cepheye gönderilmek üzere bekleyen vagonlar dolusu böcek ilacı duruyordu.

Gerekli belgeleri almak, para işlerimizi halletmek ve birinin ülkeye girişimize kefil olması için İsviçre'ye telgraf çekmek üzere Viyana'da bir gün mola verdik. İsviçre Sosyal Demokrat Partisi'nin emektar üyelerinden Greulich bize kefil oldu. Viyana'da Riyazanov, Vladimir İlyiç'i, serbest bırakılmasına yardımcı olan Victor Adler'e götürdü. Adler bize Bakan'la konuşmasını anlattı. Bakan, "Ulyanov'un Çarlık hükümetinin düşmanı olduğuna emin misiniz?" diye sormuş. "Elbette," diye cevap vermiş Adler. "Siz Ekselanslarından bile daha amansız bir düşman." Viyana'dan İsviçre sınırına ulaşmamız oldukça kısa sürdü.

b. Bern, 1914-1915

5 Eylül'de nihayet İsviçre'ye girdik ve Bern'e doğru yola devam ettik.

Henüz Cenevre'de mi, yoksa Bern'de mi yaşayacağımıza kesin karar vermemiştik. İlyiç'in gönlü eski evimizden yanaydı –*Société de Lecture*'de güzel güzel çalıştığı, iyi bir Rus kütüphanesi olan

Cenevre. Ancak Bern'de yaşayan yoldaşlarımız Cenevre'nin çok değiştiğine, şimdi artık başka şehirlerden ve Fransa'dan gelen göçmenlerle kalabalıklaştığına ve harala gürelenin hiç bitmediğine onu ikna ettiler. Kesin kararımızı vermeden önce kısa süreliğine Bern'de bir oda tuttuk.

İlyiç derhal Cenevre'yle temas kurup Rusya'ya gidecek birilerinin olup olmadığını (Rusya'yla iletişime geçmek için bu kişilerden faydalanacaktık), Rusça eser basan matbaanın hâlâ durup durmadığını, Rusça kitapçıkların orada basılıp basılamayacağını vb. öğrenmeye çalıştı.

Galiçya'dan geldiğimizin ertesi günü, o sırada Bern'de yaşayan bütün Bolşevikler –Şklovski, Safarov'lar, Duma vekili Samoylov, Goberman ve diğerleri– bir araya gelip ormanlık alanda bir konferans düzenledi. Burada İlyiç, güncel olaylarla ilgili görüşlerini dile getirdi. Konferansın sonucunda, savaşı emperyalist, talancı bir savaş olarak tanımlayan ve savaştan yana tavır alan İkinci Enternasyonal liderlerini proletarya davasına ihanetle suçlayan bir karar alındı. Kararda şöyle deniyordu: "İşçi sınıfı ve Rusya halklarının tüm emekçi kitleleri açısından, Polonya'ya, Ukrayna'ya ve Rusya'daki diğer bazı halklara zulmeden çarlık monarşisinin ve onun ordularının yenilmesi ehven-i şer olacaktır." (*Eserler*, c. 21, s. 3) İstisnasız tüm ülkelerde, sosyalist devrim ve iç savaş lehinde propaganda yapılması ve şovenizm ile vatanseverliğe karşı ödünsüz bir mücadele yürütülmesi de karara bağlandı. Karar, aynı zamanda, Rusya için bir eylem planı içeriyordu: monarşiye karşı mücadele ve devrim propagandasıyla birlikte, cumhuriyet için, "Büyük Ruslar" tarafından ezilen ulusların kurtuluşu için, toprak sahiplerinin mallarına el konulması için ve sekiz saatlik işgünü için mücadele.

Bern kararı, özünde, tüm kapitalist dünyaya bir meydan okumaydı. Elbette rafa kaldırılmak üzere kaleme alınmamıştı. Öncelikle yurtdışındaki tüm Bolşevik gruplara gönderildi. Ardından Samoylov, tezleri Rusya'daki Merkez Komitesi ve Duma grubu ile tartışmak üzere yanında götürdü. Henüz kendilerini nasıl konumlandırdıklarını bilmiyorduk. Rusya'yla temas kopmuştu. Daha

sonra öğrendik ki, Merkez Komitesinin Rusya örgütü ile Duma grubunun Bolşevik bölümü en başından beri doğru noktadaydı. Uluslararası kongrelerin savaşa ilişkin aldığı kararlar, ülkemizin ilerici işçileri ve Parti örgütü için sadece birer kâğıt parçasından ibaret değildi. Bunlar birer eylem rehberiydi.

Savaşın ilk günlerinde, henüz seferberlik yeni ilan edilmişken Merkez Komitesi şu sloganla bir bildiri yayınlamıştı: "Kahrolsun savaş! Savaşa karşı savaş!" St. Petersburg'daki bazı fabrikalar yedeklerin seferber edildiği gün greve gitmiş ve hatta bir gösteri düzenleme girişiminde bulunulmuştu. Ancak savaş, azgın Kara Yüz milliyetçiliğini öylesine körüklemiş ve askerî gericiliği öyle güçlendirmişti ki, fazla bir şey yapılamamıştı. Duma grubumuz savaşa karşı kararlı bir duruş sergilemiş ve çarlık rejimine karşı mücadele çizgisini sürdürmüştü. Bu duruş Menşevikleri bile etkilemiş ve Sosyal Demokrat grup, bir bütün olarak aldığı kararı Duma kürsüsünden okumuştu. Karar dikkatle kaleme alınmış ve pek çok konu dışarıda bırakılmıştı, ama yine de bir protesto kararıydı ve diğer Duma vekilleri arasında öfkeye yol açmıştı. Birlikte hareket etmeyi sürdüren Sosyal Demokrat grubun savaş ödenekleri lehine oy kullanmaktan imtina edip protesto amacıyla yekvücut olarak oturumu terk etmesi, bu öfkeyi iyice kabartmıştı. Bolşevik örgüt hızla yeraltına çekilmiş ve savaştan, devrimci mücadeleyi geliştirme ve yoğunlaştırma yönünde nasıl faydalanılabileceğine dair yön gösteren bildiriler yayınlamaya başlamıştı. Eyaletlerde de savaş karşıtı propaganda başlatılmıştı. Bölge raporları, bu propagandanın devrimci fikirlere sahip işçilerin desteğini aldığına işaret ediyordu. Biz yurtdışındakiler bütün bunları çok sonradan öğrenecektik.

Son aylarda Rusya'daki devrimci yükselişi deneyimlememiş ve kaçmak için can attıkları sıkıcı göçmen hayatından yorgun düşmüş yurtdışı gruplarımızda, Duma vekillerinin ve Rus Bolşevik örgütlerinin sergilediği kararlılıktan eser yoktu. İnsanlar sorunla ilgili açık seçik bir fikre sahip değildi, konuşmalar genellikle hangi tarafın asıl saldırgan olduğu üzerineydi.

Paris'te, en sonunda grubun çoğunluğu, savaşa ve gönüllü yazılmaya karşı olduğunu ifade etmişti, ancak bazı yoldaşlar –Sapojkov (Kuznetsov), Kazakov (Britman, Sviagin), Mişa Edişerov (Davidov), Moiseyev (İlya, Zefir) ve başkaları– gönüllü olarak Fransız ordusuna katılmıştı. Menşevik, Bolşevik ve Sosyalist Devrimci gönüllüler (toplamda yaklaşık seksen kişi), "Rus Cumhuriyetçiler" adı altında, Fransız basınında yayınlanan bir bildirgenin altına imza attılar. Gönüllüler Paris'ten ayrılmadan önce, Plehanov, onurlarına bir veda konuşması yaptı.

Paris grubumuzun çoğunluğu gönüllü katılımı mahkûm etti. Ancak diğer gruplarda da konuyla ilgili pek bir açıklık yoktu. Vladimir İlyiç, böylesi ciddi bir anda, olayların anlamını kavramanın her Bolşevik için ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Yoldaşlar arasında bir fikir alışverişi gerekiyordu. Meseleyi tartışarak bir çözüme kavuşturana dek, fikirler arasındaki her bir ince ayrımı ortaya çıkar çıkmaz düzeltmeye kalkışmayı doğru bulmuyordu. Bu nedenle, Cenevre örgütünün fikirlerini bir çerçeveye oturtan Karpinski'nin mektubuna cevaben İlyiç şöyle yazdı: "Bu 'eleştiri'yi ve benim 'karşı eleştiri'mi bir araya gelip tartışsak daha iyi olmaz mı?"

İlyiç, yazışmak yerine yoldaşça tartışarak daha kolay bir şekilde anlaşmaya varılabileceğini biliyordu. Yine de elbette, böylesi bir konuyu, uzun süre dar bir Bolşevik çevrede yoldaşça konuşmalara hapsedebilecek bir zamanda değildik.

Ekim başında, Paris'ten dönen Plehanov'un daha şimdiden Cenevre'de bir konuşma yaptığını ve önümüzdeki günlerde Lozan'da bir başka konuşmaya hazırlandığını öğrendik.

Plehanov'un konumu İlyiç'i hayli kaygılandırıyordu. Onun bir "savunmacı" haline geldiğine inanamıyordu. "İnanamıyorum," diyordu, "herhalde askerî geçmişinin etkisi olmalı." 10 Ekim'de, Lozan'daki konuşmanın ertesi güne, yani ayın 11'ine programlandığını bildiren telgraf geldiğinde İlyiç kendi konuşmasını hazırlamaya başladı. Ben de onu rahatlatmak için diğer bütün işleri üzerime almış, yoldaşlarımızla Bern'den kimlerin gideceğini vb. ayar-

lıyordum. Bern'e temelli yerleşmiştik. Aynı dönemde Zinovyev'ler (bizden iki hafta sonra gelmişlerdi) ve İnessa da Bern'deydi.

Konuşmayı dinlemeye gidemedim, olanları daha sonra başkalarından öğrendim. *Lenin Enstitüsü Notları*'nda F. İlyin'in bu konuşma hakkındaki anılarını okuduktan sonra, o günlerde bunun İlyiç için anlamını bildiğimden, olayın hemen hemen tamamını gözümde canlandırabiliyorum. Ayrıca İnessa da olan biteni daha sonra bana sakin bir şekilde anlatmıştı. Yoldaşlarımız dört bir yandan konuşmayı dinlemeye gelmişti. Zinovyev, İnessa ve Şklovski Bern'den; Rozmiroviç, Krilenko, Buharin ve Lozanlı yoldaşlar Clarens yakınlarındaki Baugy'den gelmişti.

İlyiç, Plehanov'un düzenlediği toplantıya alınmayıp söylemek istediklerini söyleyememekten korkuyordu –Menşevikler o kadar çok Bolşevik'i kabul etmeyebilirdi. O sırada insanları görmeye ve onlarla havadan sudan konuşmaya ne kadar isteksiz olduğunu hayal edebiliyor, onlardan kurtulmak için planladığı küçük kurnazlıkları anlayabiliyordum. Movşoviç'lerdeki akşam yemeği hengâmesinin ortasında, ağzına tek bir lokma atamayacak kadar kendi içine gömülmüş ve tedirgin halini gözümde canlandırabiliyordum. Bu kadar büyük bir dinleyici kitlesine hitap etmeye hazırlıklı olmadığını ifade eden Plehanov'un açılış konuşması hakkında, yanında oturanlara fısıltıyla söylediği şu sözlerdeki gayet zoraki nükteyi anlayabiliyor insan: "Uyanık cingöz," diye mırıldanmış ve kendini tamamen Plehanov'u dinlemeye vermişti İlyiç. Plehanov'un Almanlara saldırdığı konuşmasının ilk bölümünü onaylamış, alkışlamıştı. Ancak ikinci bölümde Plehanov, "ülke savunması" görüşlerini dillendirmeye başlamıştı. Artık şüpheye yer yoktu. İlyiç söz hakkı istedi –bunu yapan tek kişiydi. Kürsüye elinde bir bira bardağıyla çıktı. Sakince konuştu, gerginliğini ele veren tek şey solgun yüzüydü. Savaşın tesadüfen çıkmadığını, savaşın temellerinin, burjuva toplumunun gelişiminin doğasında bulunduğunu anlattı. Stuttgart, Kopenhag ve Basel'daki uluslararası kongrelerde, Sosyalistlerin yaklaşan savaşa karşı alması gereken tavır belirlenmişti. Sosyal Demokratlar, ancak ülkelerinde

insanların şovence duygularla kendilerinden geçmelerine karşı mücadele ederek görevlerini yerine getirebilirdi. Daha yeni başlamış olan savaş, egemen sınıflara karşı proletaryanın lehine kararlı bir mücadeleye dönüştürülmeliydi.

İlyiç'e yalnızca on dakika süre verilmişti. Ancak temel konulara değinebilirdi. Plehanov her zamanki nükteli diliyle cevap verdi. Büyük çoğunluğu oluşturan Menşevikler onu çılgınca alkışladı. Görünüşe göre Plehanov günün kazananıydı.

Üç gün sonra, 14 Ekim'de, Plehanov'un konuşma yaptığı aynı salonda –*Maison du Peuple*– İlyiç kendi toplantısını düzenledi. Salon tıklım tıklım doluydu. Toplantı büyük bir başarı sağlamıştı. İlyiç canlı, dövüşçü bir ruh sergiliyordu. Emperyalist olarak tanımladığı savaş hakkındaki görüşlerini ayrıntılarıyla açıkladı. Konuşmasında, Rusya'da Merkez Komitesi tarafından kaleme alınan savaş karşıtı bir bildirinin daha şimdiden yayınlandığına ve benzer bildiri ve kitapçıkların Kafkas örgütü ve diğer gruplar tarafından da kaleme alındığına dikkat çekti. O sırada Avrupa'daki en iyi sosyalist gazetenin, Martov'un yazmakta olduğu *Golos* (Ses) olduğunu söyledi. "Martov'la ne kadar sık ve ciddi anlaşmazlıklar yaşamış olsam da," dedi, "şimdi kesin olarak söylemeliyim ki bu yazar tam da bir Sosyal Demokratın yapması gerekeni yapıyor. Hükümetini eleştiriyor, kendi ülkesindeki burjuvazinin maskesini düşürüyor, bakanlarını şiddetle kınıyor."

Özel sohbetlerde İlyiç, sık sık Martov'un topyekûn bizim tarafımıza geçmesinin ne kadar iyi bir şey olacağını belirtirdi. Ama şu anki konumunu uzun süre koruyabileceğinden şüpheliydi. Martov'un başkalarının etkisine ne kadar açık olduğunu biliyordu. "Yalnız olduğu sürece böyle yazıyor," diyordu. İlyiç'in konuşması büyük başarı kazanmıştı. İleri bir tarihte aynı konuşmayı –"Proletarya ve Savaş"– Cenevre'de de yaptı.

İlyiç konferans turundan döndüğünde, Şlyapnikov'un Stockholm'den gelen mektubuyla karşılaştı. Şlyapnikov, Rusya'daki faaliyetler, Vandervelde'in Duma grubuna telgrafı ile Menşevik ve Bolşevik vekillerin cevapları hakkında bilgi veriyordu. Savaş ilan

edildiğinde Enternasyonal Sosyalist Büronun Belçika temsilcisi Emile Vandervelde, Belçika hükümetinde bakanlık görevini kabul etmişti. Savaştan kısa süre önce Rusya'da bulunmuş, Rus işçilerin otokrasiye karşı verdikleri mücadeleyi görmüş, ancak bunun önemini tam olarak kavrayamamıştı. Vandervelde, Duma'daki Sosyal Demokrat grubun her iki kanadına da telgraf çekmiş; Sosyal Demokratları, Rus hükümetinin Almanya'ya karşı kararlı bir savaş yürütmesine yardımcı olmaya davet etmişti.

O ana kadar savaştan yana oy kullanmayı reddeden Menşevik vekiller, Sosyalist partilerin büyük bölümünün aldığı tavrı öğrendiklerinde bocalamaya başlamışlardı. Vandervelde'e gönderdikleri cevap, tümüyle cephe değiştirdiklerini gösteriyordu. Cevaplarında savaşa karşı olmadıklarını ilan etmişlerdi. Bolşevik grup ise savaşı destekleme ve çarlık hükümetine karşı mücadeleyi durdurma yönündeki her türlü öneriyi kesin olarak reddeden bir cevap gönderdi. Bu cevapta söylenmemiş çok şey vardı, ama ana hat doğruydu. Bu da Rusya'yla teması sürdürmenin ne kadar önemli olduğunu gösteriyordu. İlyiç, Şlyapnikov'un Duma grubu ve genel olarak Rusya'yla daha da yakın temas kurmak için Stockholm'de kalmasında ısrar etti. Bunun en iyi yapılabileceği yer Stockholm'du.

İlyiç, Krakow'dan Bern'e gelir gelmez Karpinski'ye yazıp Cenevre'de bir bildiri basılıp basılamayacağını sordu. Tezler, gelişimizden kısa süre sonra Bern'de benimsenmiş ve bir ay sonra bunların bir bildirge [manifesto] şeklinde biçimlendirilip basılmasına karar verilmişti. İlyiç, bu baskı işi için yeniden Karpinski'yle temasa geçti. Postayı kullanmadan, kesin gizlilik kurallarına uyarak güvenilir ulaklarla ona mektuplar gönderdi. O sırada İsviçre hükümetinin militarizm karşıtı propagandaya nasıl bir tavır alacağı belirsizdi.

Şlyapnikov'dan gelen ilk mektubu aldığının ertesi günü, Vladimir İlyiç, Karpinski'ye şöyle yazdı:

> Sevgili K., tam da ben Cenevre'deyken, Rusya'dan *sevindirici* haberler aldık. Rus Sosyal Demokratların Vandervelde'e cevabının

metni de geldi. Bu nedenle, ayrı bir bildirge yerine, Merkez Yayın Organı olarak bir gazete, *Sotsial-Demokrat*'ı basmaya karar verdik.

Pazartesi itibarıyla sana bildirge üzerinde bazı düzeltmeler ve *farklı* bir imza göndereceğiz (çünkü Rusya'yla temasımızdan sonra *daha resmî* bir şekilde ortaya çıkıyoruz). (*Eserler*, c. 35, s. 119)

Ekim ayı sonunda İlyiç, önce Montrö, sonra Zürih olmak üzere yeni bir toplantı turuna çıktı. Zürih toplantısında konuşan Troçki, Kautsky'yi "hain" ilan eden İlyiç'i protesto etti. İlyiç, konuyu kasten en keskin biçimde ortaya koyarak herkesin takip ettiği çizginin tümüyle açık hale gelmesini istiyordu. Savunmacılarla mücadele son sürat devam ediyordu.

Mücadele, yalnızca Rusya'yla ilgili meseleleri içeren Parti içi bir konu değildi. Uluslararası bir konuydu.

"İkinci Enternasyonal öldü, oportünizm tarafından bozguna uğratıldı," diye iddia ediyordu Vladimir İlyiç. Oportünizmden arındırılmış Üçüncü Enternasyonal için güçleri bir araya getirmek gerekiyordu.

Peki ama hangi güçler vardı bizi destekleyecek?

Rus Sosyal Demokratlardan başka, savaş yanlısı oy kullanmayı reddeden tek vekil grubu Sırplar idi ve onlar da Sırp Parlamentosunda yalnızca iki kişiydi. Savaş başladığında Almanya'da herkes savaştan yana oy kullanmıştı, ama daha 10 Eylül'de Karl Liebknecht, Franz Mehring, Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin bir bildiri kaleme alarak Alman Sosyal Demokratların çoğunluğunun aldığı tutumu protesto etmişti. Alman gazeteleri bildiriyi yayınlamayınca, ancak Ekim sonunda İsviçre gazetelerinde yayınlatabildiler. Alman gazeteleri arasında, savaşın daha en başında sola en yakın pozisyonu, 23 Ağustos'ta "proleter enternasyonal"in çöktüğünü yazan Bremen'li *Bürgerzeitung* almıştı. Fransa'da Guesde ve Vaillant'nın öncülüğündeki Sosyalist Parti şovenizme kaymıştı. Buna rağmen bu partinin alt kademelerinde savaş karşıtı duygular oldukça güçlüydü. Belçika'daki partinin göstergesi, Vandervelde'in tutumuydu. İngiltere'de Hyndman ve tüm Britanya Sosyalist

Partisi'nin şoven tutumuna, oportünist Bağımsız İşçi Partisi'nden MacDonald ve Keir Hardie karşı çıkıyordu. Tarafsız ülkelerde savaş karşıtı duygular vardı, ama pasifist-barışçı bir özellik taşıyordu. Hepsinden daha devrimcisi ise İtalyan Sosyalist Partisi ve onun gazetesi *Avanti*'ydi. Şovenizme karşı duruyor ve savaş seviciliğinin arkasında yatan gizli ve bencil dürtüleri açığa çıkarıyordu. İlerici işçilerin büyük çoğunluğu tarafından destekleniyordu. 27 Eylül'de Lugano'da İtalyan-İsviçre Sosyalist Konferansı gerçekleşti. Savaşa ilişkin tezlerimizi bu konferansa gönderdik. Konferans, savaşı emperyalist bir savaş olarak niteledi ve uluslararası proletaryayı barış için mücadeleye çağırdı.

Yine de genel olarak şovenizm karşıtlarının, enternasyonalistlerin sesi halen çok güçsüz, tek tük ve kararsız çıkıyordu. Ama İlyiç bunun adım adım güçleneceğinden emindi. Mücadeleci ruhu sonbahar boyunca yüksekti.

O sonbahar zihnime Bern ormanlarının rengârenk manzarası ile kazındı. O sene sonbahar çok güzeldi. Bern'deki evimiz, kilometrelerce uzanan Bern ormanlarına bitişik, temiz, sessiz, küçük bir sokak olan Distelweg'deydi. İnessa yolun karşısında, Zinovyev'ler bizden beş dakika, Şklovski'ler de on dakika yürüme mesafesinde oturuyordu. Sararmış yapraklarla kaplı orman patikalarında saatlerce dolaşırdık. Bu yürüyüşlere genelde üçümüz, Vladimir İlyiç, İnessa ve ben çıkardık. Vladimir İlyiç uluslararası mücadele planları üzerine konuşurdu. İnessa onu dikkatle dinlerdi. Yükselen mücadelede doğrudan görev almaya başlamıştı –yazışmaları yürütüyor, çeşitli belgelerimizi Fransızca ve İngilizceye çeviriyor, malzeme topluyor, yoldaşlarla görüşüyordu vb. Bazen güneşli, ağaçlık bir dağ eteğinde saatlerce otururduk. İlyiç makale ve konuşmaları için notlar alır, sözlerine son halini verirdi; ben, Toussaint ders kitabının yardımıyla İtalyanca çalışırdım; İnessa ise etek diker, sonbahar güneşinin tadını çıkarırdı, mahpusluk hayatının etkilerinden henüz tam olarak kurtulamamıştı. Akşamları hepimiz Grigori'nin (Zinovyev'ler) küçücük odasında toplanırdık. Üçü –Grigori, Lilina ve küçük oğulları Styopa– tek bir odada kalıyordu. Uyumadan

önce küçük Styopa ile oyunlar oynayan İlyiç, ufaklık yatağına gittikten sonra bize döner, birkaç somut önerisini sıralardı.

İlyiç, mücadele çizgisinin ana noktalarını, 17 Ekim'de Şlyapnikov'a gönderdiği mektupta kısaca dile getirmişti:

> ...Kautsky şimdi *hepsinden daha zararlı*. Oportünistlerin ahlaksızlığını *(Neue Zeit'ta* [Yeni Çağ]) ılımlı ve kurnazca ifadelerle örtbas eden yanıltmacalığının ["*sophism*"] ne kadar tehlikeli ve aşağılık olduğunu tarif edebilecek kelime yok. Oportünistlerin ne kadar zararlı olduğu apaçık meydanda. Başına Kautsky'nin –diplomatik amaçlarla göz boyamak ve işçilerin aklını ve bilincini çelmek için süslenmiş bu uğursuzluk timsalinin– geçtiği Alman merkezi, başka her şeyden daha tehlikeli. Şu anda görevimiz, uluslararası oportünizme ve onu koruyanlara (Kautsky) karşı açık ve kararlı bir şekilde mücadele etmektir. Yakında çıkaracağımız (muhtemelen iki sayfalık) Merkez Yayın Organı'nda yapacağımız şey bu olacak. Sınıf bilincine sahip işçilerin, Almanların iğrenç tutumuna karşı duydukları haklı nefreti ayakta tutmak için her türlü çaba sarf edilmeli; bu nefretten oportünizme *karşı* ve oportünizmin her türlü ödününe *karşı* politik sonuçlar çıkarılmalı. Bu, uluslararası bir görevdir. Bu, bizim görevimizdir; başka kimse yok. Bundan kaçınamayız. Enternasyonal'i 'hemencecik' yeniden kurma sloganı yanlıştır (çünkü Kautsky ve Vandervelde çizgisinde belkemiksiz bir uzlaşmacı kararın çıkması tehlikesi çok, ama çok büyük!). 'Barış' sloganı yanlıştır, slogan şu olmalı: ulusal savaşı iç savaşa dönüştürmek. (Bu dönüşüm uzun zaman alabilir, bazı önkoşullar gerektirebilir ve gerektirecektir de, ama *böylesi bir değişim hattı boyunca*, bu ruhla ve bu yönde faaliyet yürütülmelidir.) Savaşı sabote ederek değil, bu yönde münferit eylemlere girişerek değil; savaşın iç savaşa dönüşmesine yol açacak kitlesel propaganda (üstelik sadece 'sivil halk' arasında da değil) yürüterek. Rusya'da şovenizm *la belle France* ve zavallı Belçika (peki ya Ukrayna ve diğerleri?) gibi lafların arkasına ya da 'halk arasında yaygın' Alman (ve 'Kayzercilik') nefretinin arkasına saklanıyor. İşte bu yüzden bizim mutlak görevimiz bu yanıltmacalığa karşı mücadele etmektir. Mücadelenin kesin ve açık seçik bir çizgide devam edebilmesi için bunu özetleyen bir slogana

ihtiyaç var. O da şu: Biz *Ruslar* için, Rusya'nın emekçi kitleleri ve işçi sınıfının çıkarları açısından baktığımızda, mevcut savaşta hemen şimdi, çarlığın *yenilgi* yaşamasının *ehven-i şer* olduğuna dair en ufak bir şüphe, hatta kesinlikle hiçbir şüphe olamaz. Çünkü çarlık, Kayzercilikten yüz kat daha kötüdür. Savaşın sabote edilmesi değil; şovenizme karşı mücadele edilmesi ve tepeden tırnağa bütün propaganda ve ajitasyonun, iç savaş amacıyla proletaryanın uluslararası çapta toparlanmasına (bir araya gelmesine, dayanışmasına, *selon les circonstances* [duruma göre] anlaşmalar yapmasına) yönlendirilmesi. Ayrıca, subaylara ateş etmek vb. gibi *bireysel* eylemlere başvurmak ve şunun gibi görüşlere izin vermek de hatalı olacaktır: Kayzerciliğe yardım etmek istemiyoruz. İlki anarşizme bir kayıştır, ikincisi ise oportünizme. Bize gelince, bizler orduda, ama tek bir ulusun ordusunda değil, kitlesel (en azından kolektif) bir eylem hazırlamalıyız ve *her türlü* propaganda ve ajitasyon faaliyetini bu yönde yürütmeliyiz. Faaliyeti (uzun bir zaman gerektirebilecek inatçı ve sistemli faaliyeti) ulusal savaşı iç savaşa dönüştürme ruhuyla yürütmek –işte bütün mesele bu. Böylesi bir dönüşümün ne zaman olacağı başka bir sorundur; şu anda henüz bu açıkça belli değil. Bu zamanın olgunlaşmasına olanak yaratmalıyız, onu sistematik bir biçimde 'olgunlaşmaya zorlamalıyız'...

Kanımca, barış sloganı mevcut durumda yanlıştır. Bu ancak yalınkat birinin, bir papazın sloganı olabilir. Proletaryanın sloganı iç savaş olmalıdır.

Nesnel olarak, Avrupa'nın durumundaki temel değişimden, kitle savaşı dönemi için böyle bir slogan çıkıyor. Aynı slogan Basel kararından da çıkıyor.

İç savaşı, ne 'vaat edebiliriz' ne de 'buyurabiliriz', ama çok uzun bir zaman alsa bile *bu yönde* çalışmak bizim görevimizdir. Ayrıntıları Merkez Organ'daki makalede göreceksiniz. (*Eserler*, c. 35, s. 120-22)

Savaş patladıktan iki buçuk ay sonra, İlyiç açık ve belirgin bir mücadele hattı geliştirmişti. Bu hat, daha sonraki tüm faaliyetlerine rehberlik etti. Onun faaliyetinin uluslararası kapsamı, Rusya'yla ilgili çalışmasının tamamına yeni bir soluk getirdi, diri bir enerji,

yeni bir renk kattı. Rusya'da Parti'nin inşa edilmesine ve işçi sınıfının örgütlenmesine adanan o zorlu ve uzun ilk çalışma yılları olmasaydı, İlyiç emperyalist savaşın ortaya çıkardığı sorunlarla ilgili doğru hattı bu kadar hızlı ve belirgin bir biçimde bulamayabilirdi. Uluslararası mücadelenin en şiddetli zamanını yaşamasaydı, Rus proletaryasının Ekim zaferine böylesi bir kararlılıkla önderlik edemeyebilirdi.

Sotsial-Demokrat'ın 33. sayısı, 1 Kasım 1914'te çıktı. Başlangıçta yalnızca beş yüz nüsha basılmış, ancak daha sonra bin adet daha basılması gerekli görülmüştü. 14 Kasım'da İlyiç, Karpinski'ye, gazetenin sınıra yakın bir noktaya teslim edildiğini ve kısa süre sonra içerilere ulaşacağını sevinçle bildiriyordu.

Bildirgenin Fransızca bir özeti ise 13 Kasım'da, Naine ve Graber'in yardımıyla, işçi merkezi Chaux-de-Fonds'da basılan bir İsviçre gazetesi olan *La Sentinelle*'de yayınlandı. İlyiç son derece memnundu. Bildirgenin çevirilerini Fransız, İngiliz ve Alman gazetelerine gönderdik.

Vladimir İlyiç, Fransızlar arasında propagandayı yükseltmek amacıyla İnessa'nın Cenevre'de Fransızca bir konuşma yapmasını ayarlaması için Karpinski'ye bir mektup yazdı. Şlyapnikov'a da İsveç Kongresinde konuşma yapması için yazdı. Şlyapnikov bu kongrede konuştu, hem de konuşması gayet başarılıydı. Böylelikle Bolşevikler yavaş yavaş "uluslararası eylem"i geliştirmeye başlıyordu.

Rusya'yla olan temaslarımızda ise durum pek parlak değildi. Şlyapnikov, Merkez Yayın Organı'nın 34. sayısı için St. Petersburg'dan bazı ilginç malzemeler göndermişti, ama bunların yanı sıra, o sayıda beş Bolşevik Duma vekilinin tutuklandığı haberini de üzülerek vermek zorunda kalmıştık. Rusya'yla temas yine zayıflamıştı.

İlyiç, İkinci Enternasyonal'in işçi davasına ihaneti karşısında hararetli mücadelesini sürdürürken, aynı zamanda, Bern'e varır varmaz, *Granat Ansiklopedik Sözlüğü* için "Karl Marx" maddesini yazmaya başlamıştı. Marx'ın öğretisini ele alan bu yazı, onun felsefesinin, iki başlık altında özetlenmesiyle başlar: "Felsefi Madde-

cilik" ve "Diyalektik". Ardından Marx'ın ekonomi kuramının anlatımıyla devam eder. Burada İlyiç, Marx'ın sosyalizm sorununa ve proletaryanın sınıf mücadelesindeki taktiklerine dönük yaklaşımını betimler.

Marx'ın öğretisi genelde bu şekilde ele alınmamıştır. İlyiç, felsefi maddecilik ve diyalektik bölümlerini yazmadan önce, Hegel ve başka filozofları özenle yeniden okumaya başlamış ve yazısını bitirdikten sonra bile bu çalışmayı devam ettirmişti. Onun felsefe çalışmalarının amacı, felsefeyi somut bir eylem rehberine dönüştürme yöntemi konusunda ustalaşmaktı. 1921'de Troçki ve Buharin'le sendikalara ilişkin yaşadığı ihtilaf sırasında, tüm görüngülere diyalektik yaklaşımını ortaya koyan kısa ve özlü yorumları, Bern'e varır varmaz başladığı felsefe çalışmalarından sağladığı yararın en iyi kanıtıdır; bunlar, 1908-9'da Mahistlerle giriştiği kavga sırasında gerçekleştirdiği felsefe çalışmalarının devamı niteliğindedir.

Mücadelesi ve çalışmaları, çalışması ve araştırmaları İlyiç için her zaman birbirine kuvvetle bağlıydı. Bunlar ilk bakışta yalnızca koşut etkinlikler gibi görünse de, aralarında her zaman çok yakın ve sağlam bir bağ bulunurdu.

1915 başında, yurtdışındaki Bolşevik grupları birleştirip güçlendirme [konsolide etme] yönündeki hararetli çalışmalar devam etti. Belirli bir anlayış ortaklığı gelişmiş olsa da dayanışmaya her zamankinden fazla ihtiyaç duyulan zamanlardı. Savaştan önce, Yurtdışı Örgütleri Komitesi olarak bilinen Bolşevik grupların merkezi Paris'teydi. Şimdi bunun tarafsız bir ülkeye taşınması gerekiyordu –Merkez Yayın Organı bürosunun da bulunduğu İsviçre'ye, Bern'e. Her konuda anlaşma sağlanması gerekiyordu –savaşa dönük değerlendirmeler, Parti'nin önündeki yeni görevler ve bunları ele alma yöntemleri. Ayrıca grupların faaliyetlerini daha kesin bir biçimde tanımlamak da şarttı. Örneğin, Baugy grubu (Krilenko, Buharin, Rozmiroviç) yurtdışında *Zvezda* (Yıldız) adlı kendi yayınını çıkarmaya karar vermiş ve işi öyle aceleye getirmişlerdi ki, Merkez Yayın Organı'yla bir planlama bile yapmamışlardı. Bu planı İnessa'dan öğrenmiştik. Böylesi bir yayının pek az yararı olabi-

lirdi. Merkez Yayın Organı'nı bile çıkaracak para yoktu. Üstelik o ana kadar fikir ayrılıkları ortaya çıkmamış olsa da kolaylıkla çıkabilirdi. Muhalifler dikkatsiz bir ifadenin üzerine atlayıp her şekilde bunu abartabilirdi. Adımlarımızı birlikte atmak zorundaydık. Öylesi bir zamandan geçiyorduk.

Şubat sonunda yurtdışındaki gruplar için Bern'de bir konferans çağrısı yapıldı. Konferansta İsviçre grubunun yanı sıra, Grişa Belenki tarafından temsil edilen Paris grubu vardı. Belenki, savaşın patlak verdiği dönemde Paris grubuna hâkim olan savunmacı ruh halini ayrıntılarıyla anlattı. Londralılar toplantıya gelememiş, vekil tayin ettikleri kişiler tarafından temsil edilmişlerdi. Baugy grubu ise katılıp katılmama konusunda uzun süre tereddüt yaşadıktan sonra, ancak konferansın sonlarına doğru gelebildi. "Japonlar" da onlarla birlikte geldi –Sibirya sürgününden Japonya ve Amerika yolunu kullanarak kaçan Kiev'li Pyatakov ve Bosch (E. F. Rozmiroviç'in kız kardeşi) yoldaşlara bu ismi takmıştık. Bizimle aynı fikirde olan her yeni insana can havliyle sarıldığımız zamanlardı. "Japonlar"ı seviyorduk. Onların gelişiyle yurtdışındaki grubumuz hiç şüphesiz güç kazanmıştı.

Konferans savaşla ilgili çok net bir kararı kabul etti, (İnessa'nın hararetle karşı çıktığı) "Birleşik Avrupa Devletleri" sloganının tartışmasını gerçekleştirdi, yurtdışındaki grupların faaliyet özelliklerini anahatlarıyla belirledi, Baugy grubunun gazete çıkarmamasına karar verdi ve Bern'li yoldaşlar Şklovski, Kasparov, İnessa Armand, Lilina ve Krupskaya'dan oluşan yeni bir Yurtdışı Örgütleri Komitesi seçti.

Kasparov savaştan önce (1913'te) Berlin'de yaşıyordu. İlyiç onun adını Bakülü yoldaşlarımız Yenukidze, Şaumyan ve başkalarından duymuştu. O dönemde İlyiç ulusal sorunla ilgiliydi ve aynı sorunla ilgilenip doğru yaklaşım sergileyenlerle mümkün mertebe yakın ilişki kurma peşindeydi.

1913 yazında Kasparov, *Prosveşçeniye* için ulusal sorun üzerine bir makale yazmıştı. İlyiç de ona şöyle yazdı: "Makalenizi aldım ve okudum. Bana göre konu iyi seçilmiş ve doğru ele alınmış, an-

cak yazınsal eksikleri var. Şöyle diyebilir miyim: *Kuramsal* bir sorun üzerine yazılmış bir makale için uygun olmayacak kadar çok 'ajitasyon' içeriyor. Sanırım, bunu yeniden yazmanız gerekli ya da bırakın bunu biz deneyelim." (*Eserler*, 3. Rusça basımı, c. XXIX, s. 93) Ulusal sorunda konunun seçimi ve bunun düzgün anlatılması çok önemliydi. İlyiç derhal Kasparov'u ulusal sorunla ilgili malzeme toplamaya ve onu ilgilendiren şeyleri somut olarak belirlemeye yönlendirdi. Kasparov'un gerçekten gerekli ve önemli olan hiçbir şeyi atlamayacağından emindi. Ocak 1914'te Berlin'e kısa bir ziyaret planlayan İlyiç, Kasparov'a görüşmeleri gerektiğini yazdı ve bunu nasıl yapacaklarını belirtti.

Şiddetli mücadele ve yükseliş anları insanları yakınlaştırır. St. Petersburg işçi hareketi Temmuz 1914'te hızla gelişmeye başlamıştı ve yükselen devrimci dalgayla ilgili bir mektup almıştık. O zamana kadar İlyiç mektuplarında Kasparov'a hep "Sevgili Yoldaş" diye hitap ederdi. Ancak bu kez Kasparov'un da devrimci yükselişi en az bizim kadar coşkuyla karşıladığını bildiğinden hitap şeklini değiştirmiş, "Sevgili dostum," diye yazmıştı. "Lütfen bizi *Rusya'daki devrimci yükseliş günleri süresince* bilgilendirme zahmetine girer misiniz? Buraya hiç gazete gelmiyor. Lütfen. ..." Ardından teması sürdürmek için bir plan sunmuştu.

Savaş patlayınca Kasparov Almanya'yı terk etmek zorunda kaldı ve Bern'e yerleşti. İlyiç'le iki eski dost gibi buluştular. Her gün görüşüyorlardı ve kısa süre sonra Kasparov grubumuzdaki en sıkı yoldaşlardan biri haline geldi. Böylece Yurtdışı Örgütleri Komitesine seçildi.

Günün görevi, uluslararası ölçekte güçleri birleştirmekti. Bu görevin ne kadar zor olduğunu, İtilaf devletleri (İngiltere, Belçika, Fransa ve Rusya) Sosyalist partilerinin katıldığı ve 14 Şubat 1915'te toplanan Londra Konferansı göstermişti. Konferans çağrısını Vandervelde yapmış, ama düzenlenmesini, Keir Hardie ve MacDonald önderliğindeki İngiltere Bağımsız İşçi Partisi üstlenmişti. Konferanstan önce savaşa karşı, uluslararası birlikten yanaydılar. Bağımsız İşçi Partisi önce Almanya ve Avusturya'dan

da delege çağırmaya niyetlenmiş, ancak Fransızlar bu durumda konferansa katılmayacaklarını bildirmişti. İngiltere'den 11, Fransa'dan 16, Belçika'dan 3, Rus Sosyalist Devrimcilerinden 3 ve Menşevik Örgütlenme Komitesinden de 1 delege vardı. Bizi Litvinov temsil edecekti. Daha baştan nasıl bir konferans olacağı, konferanstan ne beklenebileceği belliydi. Bu yüzden de Litvinov'un sadece Merkez Komitesinin bildirisini okumasına karar verilmişti. İlyiç, Litvinov için bildiriyi taslak olarak hazırladı. Bildiride Vandervelde, Guesde ve Sembat'nın Belçika ve Fransa'nın burjuva kabinelerinden derhal istifa etmesi ve tüm Sosyalist partilerin, Rus işçilerinin çarlığa karşı savaşını desteklemesi talebi yer alıyordu. Bildiride, Alman ve Avusturya Sosyal Demokratlarının, savaş lehine oy kullanıp soylu toprak sahipleri ["*Junker*"ler], ruhban sınıfı ve burjuvaziyle "iç barış"ı sağlayarak sosyalizme ve Enternasyonal'e karşı çok büyük bir suç işlediği, Belçika ve Fransız sosyalistlerinin de onlardan geri kalmadığı belirtiliyordu. Bildiri şöyle devam ediyordu:

> Rus işçileri, Karl Liebknecht gibi, Sırp ve İtalyan Sosyalistleri gibi, Bağımsız İşçi Partisi'nden İngiliz yoldaşlar ve İngiliz Sosyalist Partisi'nin kimi üyeleri gibi, tutuklanan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nden yoldaşlar gibi davranan Sosyalistlere yoldaşça ellerini uzatmaktadır.
>
> Sizi bu yola, sosyalizm yoluna davet ediyoruz. Kahrolsun proletarya davasını mahveden şovenizm! Yaşasın enternasyonal sosyalizm! (*Eserler*, 3. Rusça basım, c. XVIII, s. 123)

Bunlar, Merkez Komitesinin ve Letonya Sosyal Demokratları adına Berzins'in imzaladığı bildirinin kapanış sözleriydi. Oturum başkanı, Litvinov'un bildiriyi sonuna kadar okumasına izin vermedi. Bunun üzerine Litvinov, yazıyı başkana verip RSDİP'in konferansa katılmadığını belirterek dışarı çıktı. Litvinov'un çekilmesinin ardından konferans, Almanya'ya karşı "kurtuluş savaşı"nı zafere kadar destekleyen bir karar aldı. Bu karar lehine oy kullananlar arasında Keir Hardie ve MacDonald da vardı.

Bu arada uluslararası bir kadın konferansı toplama hazırlıkları sürüyordu. Önemli olan yalnızca böylesi bir konferansın toplanması değil, onun pasifist-barışçılık savunucusu bir nitelikte olması yerine, kesin bir devrimci duruş sergilemesini sağlamaktı. Bu yüzden epey bir ön çalışmaya ihtiyaç vardı ve bu da büyük oranda İnessa'nın omuzlarına yüklenmişti. Merkez Organ'ın editörlerine her türlü belgenin çevirisinde yardımcı olması ve en başından beri "savunmacılığa" karşı mücadelede doğrudan yer almış olması onu bu işe son derece uygun kılıyordu. Ayrıca yabancı dil biliyor ve Clara Zetkin, Balabanova, Kollontay ve İngiliz kadınlarıyla yazışıyor, böylece uluslararası bağların ilk ilmeklerinin güçlenmesine yardımcı oluyordu. Bu bağlar son derece zayıftı ve sık sık kopuyordu, ama İnessa bunları her seferinde yeniden onarmasını biliyordu. Paris'te yaşayan Staël aracılığıyla Fransız yoldaşlarla yazıştı. En kolayı Balabanova ile temas kurmaktı. Kendisi İtalya'da yaşıyor ve *Avanti* hareketinde yer alıyordu. O sırada İtalyan Sosyalist Partisi'nin devrimci ruhu en tepe noktasındaydı. Almanya'da da savunmacılık karşıtı duyarlılık yükselişe geçmişti. Liebknecht 2 Aralık tarihinde savaş kredilerine karşı oyunu kullandı. Clara Zetkin, Uluslararası Kadın Konferansına çağrı yapmıştı. Kendisi Uluslararası Sosyalist Kadınlar Bürosunun sekreteriydi. Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ve Franz Mehring ile birlikte Alman Sosyal Demokrat Partisi'ndeki şoven çoğunluğa karşı mücadele veriyordu. İnessa onunla yazıştı. Kollontay'a gelince, o sırada Menşeviklerden ayrılmıştı. Ocak'ta Vladimir İlyiç ve bana yazıp bir de bildiri yolladı. "Saygıdeğer yoldaşım," diye yazdı İlyiç ona karşılık olarak, "Bildiri için çok teşekkürler. Şu an en fazla yapabileceğim şey, bunu *Rabotnitsa* yayın kuruluna vermek –Zetkin'e zaten bir mektup yazmış durumdalar, belli ki sizinkiyle aynı içeriğe sahip." Ardından İlyiç mektuba, Bolşeviklerin duruşunu açıklayarak devam etti: "Görünüşe göre iç savaş sloganına bütünüyle katılmıyorsunuz ve bu sloganı, barış sloganının arkasında, deyim yerindeyse, daha önemsiz (hatta şartlı diyebilirim) bir noktaya indirgiyorsunuz. Ve 'ileri sürmemiz gerekenin, hepimizi *birleşti-*

recek bir slogan olması gerektiği'nin altını çiziyorsunuz. Açıkça söylemek gerekirse, şu an en korktuğum şey, bence proletaryaya da en büyük zararı verecek olan, bu türden gelişigüzel bir birliktir." İnessa, İlyiç'in bu konumunu temel alarak Kollontay ile konferans hakkında yazıştı. Ancak Kollontay konferansa katılamadı.

Bern'deki Uluslararası Konferans, 26-28 Mart tarihleri arasında yapıldı. En geniş ve en iyi örgütlenmiş delegasyon, Clara Zetkin önderliğindeki Almanlara aitti. Rus Merkez Komitesinin delegeleri Armand, Lilina, Raviç, Krupskaya ve Rozmiroviç'ti. Leh "Rozlamovcular", Merkez Komitesi delegasyonuyla birlikte hareket eden Kamenska (Domskaya) tarafından temsil ediliyordu. Balabanova İtalya'yı temsil ediyordu. Fransız Louise Simanot, Balabanova'dan çok etkilenmişti. Felemenklerin tutumu tamamen barışçıydı. Sol kanattan Roland-Holst gelememişti; tam anlamıyla şoven bir parti olan Troelstra'dan bir delege vardı. İngiliz delegeler oportünist Bağımsız İşçi Partisi'ndendi ve İsviçreli delegeler de barışçı eğilimdeydi. Aslında barışçılık, genel olarak konferansa hâkim olan ruh haliydi. Altı hafta önceki Londra Konferansıyla kıyaslandığında bu konferansta hafife alınamayacak bir ilerleme kaydedilmişti. Birbiriyle savaşan ülkelerden Sosyalist kadınların bu konferansta bir araya gelmiş olması bile başlı başına önemliydi.

Alman delegelerin çoğu Karl Liebknecht-Rosa Luxemburg grubundandı. Bu grup kendini şovenlerden ayırmaya ve kendi hükümetine karşı mücadeleye başlamıştı. Rosa Luxemburg tutuklanmıştı. Ancak bu yalnızca kendi ülkeleri için geçerliydi. Uluslararası platformda ise, savaşın harekât cephelerinde kazanmakta olan ülkeyi temsil ettikleri için, mümkün olduğunca uzlaşmacı olmaları gerektiklerini düşünüyorlardı. Bunca zorlukla toplanmış olan konferans dağılırsa bundan onlar sorumlu tutulacak ve bu başarısızlıktan da, her şeyden önce ve en çok, bütün ülkelerin şovenleri ve Alman milliyetçiler memnuniyet duyacaktı. Bu nedenle Clara Zetkin barışçılara ödün verme eğilimi gösteriyor, bu da alınan kararların devrimci özünü sulandırıyordu. Bizim delegasyonumuz – RSDİP Merkez Komitesi delegasyonu– İlyiç'in Kollantay'a yolladığı

mektupta ifade ettiği görüşün arkasındaydı. Mesele, herhangi bir şekilde birlik kurmak değil; şovenizme karşı devrimci mücadele için, egemen sınıflara karşı proletaryanın ödünsüz mücadelesi için bir araya gelmekti. Alman, İngiliz ve Felemenk delegelerden oluşan komitenin kaleme aldığı kararda şovenizm mahkûm edilmemişti. Biz de kendi bildirimizi yayınladık. Bildirimizi İnessa savunmuş, Leh kadınların temsilcisi Kamenska da desteklemişti. Konferansın desteğini ise alamadık. Herkes bizim "bölücü" siyasetimizi eleştirdi. Ancak olaylar kısa süre sonra bizim haklılığımızı kanıtladı. İngiliz ve Felemenklerin uysal barışçılığı, uluslararası eylemi bir adım bile ileri taşımadı. Savaşın sonunu hızlandırmada en önemli rolü, devrimci mücadele ve şovenlerle kesin bir kopuş oynadı.

İlyiç, uluslararası cephede yürütülen mücadeledeki güçleri harekete geçirebilmek için, doğasından gelen o şevk ve heyecanla çalışıyordu. "Şu an birkaç kişi olmamızın hiçbir önemi yok," demişti bir keresinde. "Milyonlar bizi takip edecek." Bern Kadın Konferansının karar taslağını da İlyiç yazmış ve takipçisi olmuştu. Elbette, doğrudan içinde yer almak istediği ciddi olaylarda bir tür gölge-lider rolüne katlanmak onun için çok zordu.

Hafızama kazınmış bir olay var. İnessa ve ben, hastanede ameliyat olan Abram Skovno'yu ziyarete gitmiştik. Bu sırada İlyiç geldi ve İnessa'nın Zetkin'i görmeye gitmesi ve onu bizim benimsediğimiz konumun doğruluğuna ikna etmesi için ısrar etmeye başladı. Böyle bir zamanda pasifist-barışçılığa kaymanın imkânsız olduğunu görmek zorunda, mutlaka görecektir, diyordu. Söz konusu tüm meselelerin altı güçlü biçimde çizilmeliydi. İlyiç, Zetkin'i ikna etmek üzere kullanılacak savları peş peşe sıralıyordu. İnessa ise gitme taraftarı değildi. Bu görüşmeden bir şey çıkacağına inanmıyordu. İlyiç üsteliyor, samimiyetle rica ediyordu. Ancak İnessa'nın Zetkin'le konuşmasından bir sonuç çıkmadı.

17 Nisan'da Bern'de başka bir uluslararası konferans daha toplandı: Sosyalist Gençlik Konferansı. Savaş halinde olan çeşitli ülkelerden, cepheye gidip emperyalist savaşta yer almak istemeyen oldukça fazla sayıda genç erkek, o sırada tarafsız bir ülke olarak sı-

ğındıkları İsviçre'de toplanmıştı. Hiç şüphesiz bu gençler devrimci görüşlere sahipti. Uluslararası Kadın Konferansını hemen bir Sosyalist Gençlik Konferansının takip etmesi de tesadüf değildi.

Konferansta İnessa ve Safarov Partimizin Merkez Komitesi adına konuştu.

Mart ayında annem vefat etti. Bütün işlerimizde bize yardımcı olan yakın bir yoldaşımızdı. Rusya'dayken polis baskınları sırasında tüm yasadışı malzemeleri saklayan o olmuştu. Hapisteki yoldaşlara mesaj ve paketlerini taşırdı. Sibirya'da ve yurtdışında bizimle birlikte olmuş, ev işlerini görmüş, ziyaretimize gelen yoldaşları ağırlamış, içine gizli yayınları sakladığımız özel yelekler dikmiş, görünmez mürekkeple hazırladığımız mektupların "iskeletleri"ni kaleme almıştı vb. vb. Yoldaşlar onu çok severdi. Son kış onun için hayli zor geçirmişti, çok güçsüz düşmüştü. Vatanını özlüyordu ama Rusya'da ona bakacak hiç kimse yoktu. Vladimir İlyiç'le sık sık tartışır, ama ona karşı her zaman çok özenli davranırdı, Vladimir de ona hürmet ederdi. Bir keresinde annem suratını asmış oturuyordu. İflah olmaz bir sigara tiryakisiydi ve sigara almayı unutmuştu; günlerden pazardı ve tütün alacak hiçbir yer yoktu. Bunu gören İlyiç, "Üzülecek ne var, ben size hemen sigara bulurum," deyip kafelerden sigara bulmaya gitmişti. Nitekim bulmuş ve getirmişti. Ölmeden kısa bir süre önce annem bana, "Yok, tek başıma Rusya'ya gitmem. Siz ikiniz de gelene kadar bekleyeceğim," demişti. Başka bir seferinde dinden söz etmeye başlamıştı. Kendisini dindar biri olarak görüyordu ama yıllardır kiliseye gitmemiş, hiç oruç tutmamış, dua etmemişti; genel anlamda dinin hayatında hiçbir yeri yoktu, ama bundan söz etmekten hoşlanmıyordu. Şimdiyse kendi kuralını kendi bozuyordu: "Gençliğimde Tanrı'ya inanıyordum, ama hayatı yaşayarak öğrendikten sonra bütün bunların tamamen saçmalık olduğunu gördüm." Öldükten sonra yakılmak istediğini sık sık dile getiriyordu. Küçük evimiz Bern ormanlarına oldukça yakın bir yerdeydi. Ilık bahar güneşi kendini göstermeye başlar başlamaz ormana gitmek istediğini söyledi. Birlikte gidip yarım saat kadar bir bankta oturduk. Dönüşte zar zor yürüdü. Ertesi gün ise durumu iyice ağırlaştı ve hayata göz-

lerini yumdu. İsteğine uyup naaşını Bern Krematoryumu'nda yaktık. Vladimir İlyiç'le mezarlıkta oturup bekledik. Yaklaşık iki saat kadar sonra bir görevli içinde hâlâ sıcak küller olan teneke kutuyu getirdi ve nereye gömeceğimizi gösterdi.

Ev hayatımız her zamankinden daha fazla öğrenci hayatına benzemeye başlamıştı. Ütücü olarak çalışan dini bütün yaşlı ev sahibemiz, evini dindar birine vermek istediği için bizden kendimize kalacak başka bir yer bulmamızı istedi. Biz de başka bir odaya taşındık.

Beş Bolşevik Duma vekilinin davası 10 Şubat tarihinde görüldü ve beşi de –Petrovski, Muranov, Badayev, Samoylov ve Şagov– L. B. Kamenev'le birlikte sürgün cezası aldı.

29 Mart 1915'te yazdığı "RSDİP Grubunun Davası Neyi Kanıtladı" başlıklı makalesinde Vladimir İlyiç şöyle diyordu: "Olaylar gösteriyor ki savaşın patlamasını takip eden ilk aylarda, Rusya'da sınıf bilincine sahip öncü işçiler, *bilfiil*, Merkez Komitesi ve Merkez Yayın Organı etrafında toplandılar. Bu, belli 'gruplar' için sindirilmesi zor olsa da, yadsınamaz bir gerçektir. İddianamede alıntılanan, 'Silahlar kardeşlerimize, diğer ülkelerin ücretli kölelerine değil, tüm ülkelerin gerici ve burjuva hükümetlerine ve partilerine çevrilmelidir' sözü, bu dava sayesinde tüm Rusya'da proleter enternasyonalizmine, proleter devrimine çağrı yapmak üzere yayılacaktır ve hatta çoktan yayılmıştır. Bu dava sayesinde öncü Rus işçilerin sınıf sloganı geniş kitlelere ulaşmıştır.

"Burjuvazideki ve küçük burjuvazinin bir kısmındaki yaygın şovenizm, başka bir kısmındaki bocalama ve işçi sınıfının bu çağrısı –işte politik ayrımlarımızın nesnel tablosu budur. İşte 'beklentiler', umutlar ve sloganlar, aydınların ve küçük grupların kurucularının iyi dileklerine değil, bu güncel tabloya bakarak belirlenmelidir.

"*Pravdacı* gazeteler ve 'Muranov tarzı'[92] faaliyet, sınıf bilincine sahip Rus işçilerin beşte dördü arasında birlik yaratmıştır. Yak-

92 Muranov, mahkemede, işçileri Parti çevresinde Merkez Komitesinin sloganı altında örgütlediğini söyleyerek, parlamenter yöntemlerin devrimci amaçlar için nasıl kullanıldığını anlattı. *–İng. ed.*

laşık kırk bin işçi *Pravda*'yı satın aldı ve çok daha fazlası okudu. Savaş, hapis, Sibirya, ağır kürek cezası bu işçileri beş katı, on katı daha fazla kırsa da, toplumun bu kesimi *asla* yok edilemez. Canlıdır. Devrimci ruh ve anti-şovenizmle doludur. *Sadece o*, ta derinlerine kök saldığı halk kitlelerinin arasında, çalışanların, sömürülen ve ezilenlerin enternasyonalist sözcüsü olarak tek başına dimdik durur. *Sadece o*, genel çöküşün orta yerinde geri adım atmadan ayakta durur. *Sadece o*, yarı proleter katmanları Kadet'lerin, Trudovik'lerin, Plehanov ve *Naşa Zarya*'nın sosyal şovenizminden *uzaklaştırıp* sosyalizme yönlendirir. Onun varlığını, fikirlerini ve yapıp ettiklerini, 'başka ülkelerin ücretli kölelerinin kardeşliği'ne çağrısını, RSDİP grubunun yargılanması sayesinde bütün Rusya duymuş oldu.

"İşte birlikte çalışmamız gereken bu kesimdir. Sosyal şovenizme karşı savunmamız gereken onun birliğidir. Ancak bu yoldandır ki Rusya'daki işçi sınıfı hareketi, 'Avrupa' tarzı ulusal liberalizme değil de toplumsal devrime doğru gelişebilir." (*Eserler*, c. 21, s. 153-54)

Kısa süre içinde olaylar Lenin'in haklılığını kanıtladı. O, durup dinlenmeden enternasyonalizm düşüncesini yaymak, her türlü şekliyle sosyal şovenizmi teşhir etmek için çalışıyordu.

Annemin ölümünden sonra eski şikâyetlerim tekrar edince doktorlar dağ havası almam gerektiğini söyledi. İlyiç, ilanlardan Sorenberg'de Rothorn'un eteklerinde pek rağbet görmeyen bir bölgede ucuz bir pansiyon buldu. Bütün yaz orada, Marienthal Oteli'nde kaldık.

Biz yola çıkmadan kısa süre önce, "Japonlar" (Bosch ve Pyatakov) bütün önemli meselelerin kapsamlı bir şekilde ele alınabileceği ve yurtdışında yayınlanacak yasadışı bir dergi planıyla Bern'e geldi. *Komünist*, Merkez Yayın Organı'nın himayesinde çıkacak ve P. ile N. Kievski (Bosch ile Pyatakov) birlikte editörlüğünü üstlenecekti. Bu konuda fikir birliğine varıldı. Yaz boyunca İlyiç, *Komünist* için "İkinci Enternasyonal'in Çöküşü" başlıklı kapsamlı bir makale kaleme aldı. Aynı yaz, Zinovyev'le birlikte, Enternasyona-

listlerin konferansına hazırlık amacıyla *Sosyalizm ve Savaş* başlıklı bir de kitapçık kaleme aldı.

Sorenberg'e bir güzel yerleşmiştik. Her yer orman ve dağlarla çevriliydi, hatta Rothorn'un zirvesinde kar bile vardı. Posta, İsviçre dakikliğiyle teslim ediliyordu. Sorenberg gibi sapa bir köyde bile ihtiyaç duyduğumuz her türlü kitabı Bern veya Zürih kütüphanelerinden ücretsiz elde edebileceğimizi keşfetmiştik. Yapmanız gereken tek şey, istediğiniz kitabı ve adresinizi kütüphaneye bildiren bir kartpostal atmaktı. Ne bir soru soruluyor ne de bir belge ya da garanti isteniyordu. Fransa bürokrasisine göre ne büyük bir tezat! İki gün sonra kitap, kalın bir kartona sarılı olarak bir tarafında okuyucunun, diğer tarafında ise gönderen kütüphanenin adresiyle elinize geçiyordu. Bu durum İlyiç'in bu kuş uçmaz kervan geçmez yerde bile çalışabilmesine olanak sağladı. İlyiç de İsviçre kültürünü bol bol övüyordu. Sorenberg'de gayet güzel çalışabildiğini görmüştü. Bir süre sonra İnessa da bizimle birlikte kalmaya geldi. Erkenden kalkıyor ve İsviçre'nin her yerinde saat on ikide yenen öğle yemeğine kadar her birimiz bahçenin bir köşesinde çalışıyorduk. O saatlerde İnessa sık sık piyano çalardı ve doğrusu bahçeye yayılan müziğin sesiyle çalışmak çok da hoş olurdu. Bazı öğleden sonraları günün geri kalanını dağ yürüyüşleriyle geçirirdik. İlyiç dağlara bayılırdı. Akşama doğru, muhteşem manzarası ve aşağılarda pembeye dönen sisiyle Rothorn sırtlarına tırmanmaktan ya da Schrattenfluh'ta (bulunduğumuz yerden iki kilometre ötede, adını "lanetli basamaklar" olarak çevirdiğimiz bir dağ) dolaşmaktan hoşlanırdı. Bu dağın geniş ve dümdüz zirvesine tırmanmak olanaksızdı, çünkü dağın tamamı bahar selleriyle aşınmış bir kaya türüyle kaplıydı. Çok hoş bir Alp manzarasına hâkim olmasına rağmen Rothorn'a nadiren tırmanırdık. Kucak dolusu Alp gülleri ve yemişleriyle eve döner, tavuk gibi erkenden yatağa girerdik. Hepimiz ateşli birer mantarcı kesilmiştik –yenilebilir bolca mantarın yanı sıra başka bir sürü küf mantarı da yetiştiğinden, sanki yaşamsal bir meseleymiş gibi farklı mantar türleri ve isimleri üzerinde şiddetle tartışırdık.

Almanya'da mücadele yükselmeye başlıyordu. Rosa Luxemburg ve Franz Mehring tarafından kurulan *Enternasyonal* adlı dergi Nisan ayında çıkar çıkmaz toplatıldı. Junius (Rosa Luxemburg), *Alman Sosyal Demokrasisinin Krizi* isimli bir kitapçık yayınladı. Alman Sol Sosyal Demokratlardan Karl Liebknecht, "Esas Düşman Kendi Ülkenizde" başlıklı bir çağrı kaleme aldı ve Haziran başında, Duncker'le birlikte, "Sosyal Demokrat Parti Merkez Komitesine ve Reichtag Fraksiyonuna [Bir] Açık Mektup" yazarak, Sosyal Demokrat çoğunluğun savaşla ilgili tavrını protesto etti. Bu "Açık Mektup" bin parti militanı tarafından imzalanmıştı.

Sol Sosyal Demokratların artan etkisini fark eden Alman Sosyal Demokrat Partisi Merkez Komitesi karşı atağa geçme kararı aldı. Bir yandan Kautsky, Haase ve Bernstein tarafından imzalanan, ilhaklara karşı çıkarken parti birliğine davet eden bir bildirge yayınlarken, öte yandan kendi adına ve Reichtag fraksiyonu adına sol muhalefete karşı tavır aldı.

İsviçre'de Robert Grimm, 11 Temmuz tarihi için Bern'de bir hazırlık konferansına çağrı yaptı. Burada, Sol kanatta yer alanların uluslararası konferans hazırlıkları tartışılacaktı. Toplantıya yedi kişi katıldı: Grimm, Zinovyev, P. B. Akselrod, Warski, Valetski, Balabanova ve Morgari. Aslına bakılırsa, bu hazırlık konferansında Zinovyev dışında gerçek bir Sol kanat mensubu yoktu ve konuşmaların akışına bakıldığında, katılımcıların hiçbiri Sol bir konferans toplamakla ciddi anlamda ilgilenmiyordu.

Vladimir İlyiç kaygılıydı. Gerçek Solcuların konferansa katılacağından emin olmak ve aralarında mümkün olan en geniş birliği sağlamak amacıyla her tarafa mektup göndermeye başladı –Zinovyev'e, Radek'e, Berzins'e, Kollontay'a ve Lozan'daki yoldaşlara. Ağustos ortasında Bolşevikler 1) bir bildirge; 2) önerge taslakları; ve 3) bir bildiri taslağı kaleme almıştı. Bunlar en solda yer alan yoldaşlarımıza değerlendirmeleri için gönderildi. Ekim'e gelindiğinde Lenin ve Zinovyev'in *Sosyalizm ve Savaş* kitapçığı Almancaya çevrilmişti.

Konferans, 5-8 Eylül'de Zimmerwald'da yapıldı. On bir ülkeden toplam otuz sekiz delege katıldı. Zimmerwald Solu diye anılan grup yalnızca dokuz kişiden oluşuyordu: Lenin, Zinovyev, Berzins, Hoglund, Nerman, Radek, Borchardt, Platten ve konferanstan sonra aralarına katılan Roland-Holst. Konferanstaki diğer Rus delegeler Troçki, Akselrod, Martov, Natanson, Çernov ve bir Bund'cuydu. Troçki, Zimmerwald Soluna katılmamıştı.

Vladimir İlyiç konferansın başlama tarihinden önce yola çıktı ve 4 Eylül'deki özel bir toplantıda, savaşın niteliği ve uluslararası konferansta hangi taktiklere başvurmamız gerektiğiyle ilgili bir rapor sundu. Tartışmalar merkezine bildirge sorununu alıyor ve onun etrafında dönüyordu. Solcular savaşa ilişkin kendi bildirge ve önerge taslaklarını sunmuş, Sosyal Demokratların görevlerini sıralamıştı. Çoğunluk, Solcuların taslağını reddedip çok daha muğlak ve daha az dövüşken bir bildirge benimsedi. Solcular da bu genel bildirgeye imza verdi. Vladimir İlyiç, "İlk Adım" başlıklı makalesinde Zimmerwald Konferansını şöyle değerlendirmişti:

> Merkez Komitemiz tutarsızlık ve ürkeklik gibi zaafları olan böylesi bir bildirgeyi imzalamalı mıydı? Öyle gerektiğini düşünüyoruz. Bizim itirazımız, yalnızca Merkez Komitemizin değil konferanstaki tüm *enternasyonalist, devrimci Marksist Solun* itirazı, özel bir önergede, özel bir bildirge taslağında ve uzlaşmacı bir bildirgeye oy verme nedenlerine ilişkin özel bir açıklamada açıkça ifade edilmiştir. Görüş, slogan ve taktiklerimizin zerresini dahi saklamadık. *Sosyalizm ve Savaş* kitapçığımızın Almanca baskısı konferansta dağıtıldı. Görüşlerimizi, bildirgemizin yayılmasından daha az olmayacak ölçüde yaydık, yayıyoruz ve yayacağız. Bu bildirgenin, oportünizme karşı gerçek mücadeleye doğru, oportünizmi maziye gömme ve ondan kopuşa doğru *ileri bir adım* olduğu bir gerçektir. Tutarsızlığı eleştirmek ve daha büyük bir şeyi başarmak için tam bir özgürlüğü ve tüm olanakları elimizde tutarken, Alman, Fransız, İsveçli, Norveçli ve İsviçreli azınlıkla *birlikte* bu adımı atmayı reddetseydik, işte bu sekterlik olurdu. (*Eserler*, c. 21, s. 353-54)

Zimmerwald Konferansında, Solcular kendi bürolarını örgütleyip genel olarak ayrı bir grup oluşturdular.

Zimmerwald Konferansından önce İlyiç, bizim "Felemenkler, artı bizler, artı Solcu Almanlar, artı hiç kimse –önemli değil, bundan sonra artık Hiç Kimse değil, Herkes olacak" şeklindeki önerge taslağımızın Kautsky yanlılarına sunulması gerektiğini yazmış olsa da, ilerleme hızı her şeye rağmen aslında çok düşüktü ve İlyiç bunu kabullenemiyordu. Gerçekten de "İlk Adım" makalesi, devrimci hareketin gelişim hızının ne kadar yavaş olduğunu vurgulayarak başlar. "Savaşın neden olduğu son derece şiddetli krizler çağında, uluslararası sosyalist hareket çok ağır ilerliyor." (*a.g.e.*, s. 350) Bu nedenle İlyiç, Zimmerwald Konferansından oldukça kızgın bir ruh haliyle dönmüştü.

İlyiç döndükten hemen bir gün sonra Rothorn'a tırmandık. "Muhteşem keyif alarak" tırmanışımızı yaptık, ama tepeye vardığımızda İlyiç aniden, hayli rahatsız diyebileceğimiz bir pozisyonda toprağa uzandı ve hemen oracıkta, neredeyse karların içinde uykuya daldı. Gökyüzünde bulutlar toplandı, sonra dağıldı ve önümüzde muhteşem bir Alp manzarası belirdi ama İlyiç hiç kıpırdamadan, ölü gibi uyumaya devam etti. Bir saatten fazla o şekilde uyudu. Belli ki Zimmerwald sinirlerini harap etmiş ve gücünü fena halde tüketmişti.

İlyiç'in yeniden kendine gelmesi için, birkaç gün dağlarda dolaşmamız ve Sorenberg'in zindeleştirici havasını solumamız gerekti. Kollontay Amerika'ya gidiyordu. İlyiç ona yazıp Amerikan Solunun enternasyonalist unsurlarını toparlamak için elinden geleni yapmasını rica etti. Ekim başında Bern'e döndük. İlyiç, Zimmerwald Konferansıyla ilgili görüşlerini paylaşmak için Cenevre'ye gitti ve Amerika konusunda Kollontay ile yazışmaya vb. devam etti.

Sonbahar hayli sıcak ve bunaltıcı geçti. Bern esasen bir yönetim ve akademi merkeziydi. Şehirde pek çok iyi kütüphane, akademisyenler ve bilim insanları olmasına rağmen, burada hayat bir çeşit küçük burjuva yavanlığına batmıştı. Çok "demokratik" bir yerdi

–Cumhuriyet'in en yüksek memurunun karısı her gün balkondan halılarını silkerdi, ama işte Bern'de kadınların hayatı tamamen o halılara ve ev konforuna gömülmüştü. Sonbaharda elektrikle aydınlanan bir oda kiraladık ve elbiselerimizle kitaplarımızı oraya taşıdık. Aynı gün Şklovski'ler çıkageldi. Ben onlara elektrikli lambaları gösterip fiyaka satmaya başladım. Onlar gittikten hemen sonra ev sahibesi damladı ve ertesi gün evden çıkmamızı istedi –evde gündüzleri elektrikleri açan birilerine katlanamazdı. Kadının aklının başında olmadığına karar verdik ve elektriksiz, daha müteva'zı başka bir oda tuttuk. Bu küçük burjuva ruhu İsviçre'de her şeye damgasını vurmuştu. Bir keresinde Almanca oynayan bir Rus tiyatro kumpanyası Bern'e gelmişti. Lev Tolstoy'un *Canlı Ceset* oyununu sergiliyorlardı. Biz de oyunu görmeye gittik. Oyunculuk gayet iyiydi. Yüzeyselliğin ve uydumculuğun her türlüsünden son derece tiksinen İlyiç, oyundan çok etkilenmişti. Daha sonra oyunu bir kez daha görmek istedi. Ruslar da oyunu çok beğenmişti. Aynı şekilde İsviçreliler de. Ancak oyun onlara biraz farklı bir şekilde hitap etmişti. Protasov'un karısına çok üzülmüş, onun dertlerine içlenmişlerdi. "Ne de işe yaramaz bir adamla evlendi. Dikkatinizi çekerim, zengin ve itibarlı insanlardı, gayet mutlu bir şekilde yaşayabilirlerdi. Zavallı Liza!"

1915 sonbaharına geldiğimizde çok daha yoğun biçimde kütüphanelerde çalışıyor ve her zamanki yürüyüşlerimize çıkıyorduk, ama ne yaparsak yapalım bu küçük burjuva ve demokratik kafese kapatılmış olduğumuz duygusunu hiçbir şekilde yenemiyorduk. Oralarda bir yerlerde devrimci mücadele yükseliyor, hayat fokur fokur kaynıyordu, ama hepsi çok uzaklardaydı.

Bern'de Solcularla doğrudan temas kurarak yapılabilecek çok az şey vardı. İnessa'nın İsviçre Solundan Naine ve Graber'le ilişki kurmak üzere İsviçre'nin Fransız tarafına bir yolculuğa çıktığını hatırlıyorum. Ancak ne kadar uğraşsa da onları görmeyi başaramamıştı. Hep bir mazeretleri vardı. Ya Naine balığa çıkmış oluyordu ya da Graber ev işleriyle uğraşıyordu. Graber'in küçük kızı, "Babam bugün meşgul. Bugün çamaşır günü ve babam çamaşırları

asıyor," diyordu İnessa'ya kibarca. Elbette balığa çıkmak ve çamaşırları asmak kendi çapında gayet anlamlı işlerdi –İlyiç de genellikle süt taşmasın diye tencerenin başında beklerdi–, ama olta ile çamaşır kazanı, Solu örgütleme konulu önemli bir tartışmanın önüne geçiyorsa orada bir sorun var demekti. İnessa başka biri adına düzenlenmiş bir pasaportla Paris'e gitti. Merrheim ve Bourderon, Zimmerwald'dan döndükten sonra Paris'te, Uluslararası İlişkileri Yeniden Kurma Komitesini kurmuşlardı. İnessa bu komitede Bolşevikleri temsil etti. Orada, uzun vadede başarılı olan Sol çizgi için zorlu bir mücadele vermesi gerekiyordu. İnessa mektuplarında çalışmalarını İlyiç'e ayrıntılı bir şekilde anlatırdı.

25 Ocak 1916'da, "Sevgili Vladimir İlyiç," diye yazmıştı bir kartpostala, "Mektubun için teşekkür ederim. Beni sakinleştirdi ve sevindirdi. Aslında o gün Merrheim'la ilgili başarısızlığım yüzünden canım sıkılmıştı. Troçki'nin Felemenk dergisine katkı sunmayı reddetmesine dair senin yazdığın şeyleri okuduktan sonra, Merrheim'ın da yer almayı reddetmesini daha iyi anlıyorum. Belli ki ikisi arasında bir bağlantı var. Mektubun başka bir bakımdan daha hayli isabetli oldu –şu bakımdan ki, faaliyetin karakterine dair oluşturduğum, ama biraz tereddütte kaldığım fikrimi artık kesin bir biçimde güçlendirdi. Burayı çok yorucu bulsam da genel olarak durumum iyi. Örneğin bugün, birini görmek için dört saat bekledim. Ancak ardından ulusal kütüphaneye girebilmek için bir bilet almayı başardım ve orada hem katalogların nasıl kullanılacağına dair bir sürü bilgi edindim hem de aradığımı buldum. En iyi dileklerim ve sevgilerimle."

Bu mektupla birlikte İnessa, bir kitabın kapağına saklanmış halde, diğer çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bir rapor da göndermişti. Şöyle yazıyordu:

"Sevgili dostlar, çok az vaktim olduğundan sadece birkaç satır yazacağım. Size son yazdığımdan bu yana Eylem Komitesinin iki toplantısı oldu. Bunlardan birinde çağrı metnini tartıştık ('azınlık' hakkında, Fransız partisinin Alman 'çoğunluğa' değil de 'azınlığa' katılması hakkında olanı ve Enternasyonal'in yeniden kuruluşuy-

la ilgili olanı). Troçki'nin taslağı reddedildi, onun yerine Merrheim'inki benimsendi, ama onunkinde de yeniden kuruluşla ilgili hiçbir şey yok, sadece şu sözler var: 'Enternasyonal, sınıf mücadelesine, emperyalizme karşı mücadeleye ve barış mücadelesine dayanmalıdır. Biz bu türden bir Enternasyonal'i destekliyoruz.' Daha sonra da bu temeller üzerine kurulmayan bir Enternasyonal'in proletaryayı aldatmak anlamına geleceğini söyleyerek devam ediyor. Ben birkaç düzeltme önerdim: Sosyal şovenlere karşı mücadele konusunda (en sona ekleneceği söylendi bana), emperyalizme karşı Enternasyonal mücadele konusunda (bu kabul edildi) ve son olarak da 'Biz bu türden bir Enternasyonal'i destekliyoruz' kısmına itiraz ettim ve 'Enternasyonal'i şu şu şu temellerde yeniden örgütlemeliyiz' diye yazılmasını önerdim. Merrheim ve Bourderon bu 'yeniden örgütleme' konusunda üzerime geldiler. Merrheim bizim Guesde'ci (eski yöntemci) olduğumuzu, soyut düşündüğümüzü, şartları hesaba katmadığımızı, Fransa'daki Sosyalistlerin bölünmeden haberi bile olmayacağını ve bunun gibi şeyler söyledi. Ona eski usul Guesde'ci olmanın o kadar da kötü bir şey olmadığını, mevcut taktiklerimizin gerçekçi ve yaşamsal önemde olduğunu, çünkü ancak şovenlere karşı kendi görüşümüzü açık ve belirgin bir biçimde ortaya koyarak proletaryayı arkamızda toplayabileceğimizi; liderlerin ihanetinin güvensizlik ve hayal kırıklığı yarattığını; kitapçığımızı okuyan birçok fabrika işçisinin 'Gayet güzel, ama ortalıkta Sosyalist kalmadı ki' dediğini, kitlelere Sosyalistlerin hâlâ *var olduğunu* müjdelememiz gerektiğini, bunu da ancak şovenlerden açıkça ayrılarak yapabileceğimizi söyledim."

İnessa devamında gençlik çalışmasından, bildiriler yayınlama planından, tamirciler, terziler, denizciler ve sendikacılardan başka kesimlerle ilişkilerden vb. söz ediyordu. Kendisi Paris grubumuzda epey iş kotarıyordu ve önce gönüllü olarak cepheye gittikten sonra şimdi Bolşevik olan ve Fransız askerler arasında propaganda yürütmeye başlayan Sapojkov'la da buluşmuştu.

Şklovski küçük bir kimya laboratuvarı kurmuştu ve bizimkiler (Kasparov, Zinovyev) geçimlerini sağlamak için orada çalışmaya

başlamıştı. O dönemde Zinovyev, bütün odalara yayılmış çeşit çeşit tüp ve imbiği, dalgın ve endişeli bakışlarıyla şöyle bir süzerdi.

Bern'de yapılabilecek şey daha çok kuramsal düzeydeydi. Savaş süresince pek çok konu açıklık kazanmıştı. Bu çerçevede özellikle de Avrupa Birleşik Devletleri sorunu öne çıkıyordu. 1 Kasım 1914'te Merkez Yayın Organı'nda yayınlanan Merkez Komitesi açıklamasında şöyle deniyordu:

> Avrupalı Sosyal Demokratların acil siyasal sloganı cumhuriyetçi bir Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması olmalıdır. Ancak proletaryayı genel şovenizm akımına sürüklemek için her türlü 'vaat'te bulunmaya hazır burjuvazinin aksine, Sosyal Demokratlar, bu sloganın Alman, Avusturya ve Rus monarşileri devrim yoluyla defedilmeksizin tamamen yanlış ve anlamsız olduğunu da anlatacaklardır. (*Eserler*, c. 21, s. 16-17)

Yurtdışı örgütlerinin Mart'ta düzenlenen konferansında bu slogan hararetli bir biçimde tartışıldı. Konferans bildirisinde şu ifadelere yer verildi: "... 'Avrupa Birleşik Devletleri' sloganı meselesinde, tartışma tek yanlı bir siyasal niteliğe büründü ve basında *ekonomik* yönüyle ele alınana kadar, meselenin ertelenmesine karar verildi." (*a.g.e.*, s. 137)

Emperyalizm sorunu, bunun ekonomik özü, zayıf devletlerin güçlü kapitalist devletler tarafından sömürülmesi ve sömürgeler sorunu büyük önem taşıyordu. Bu yüzden Merkez Yayın Organı'nda şu sonuca varıldı:

> Emperyalizmin ekonomik şartları, yani sermaye ihracı ve dünyanın 'gelişmiş' ve 'medeni' sömürgeci güçler arasında bölünmüş olduğu gerçeği açısından bakıldığında, kapitalist düzen altında bir Avrupa Birleşik Devletleri, gerici ve imkânsız bir şeydir. ... Kapitalist düzen altında bir Avrupa Birleşik Devletleri, sömürgeleri bölüşme anlaşmasından farksızdır. (*a.g.e.*, s. 309)

Ama belki de başka bir sloganı öne çıkarmak mümkün olabilirdi, Dünya Birleşik Devletleri sloganını? İlyiç bu konuda ise şöyle yazmıştı:

> Dünya Birleşik Devletleri (yalnızca Avrupa değil) bizim sosyalizmle ilişkilendirdiğimiz, ulusların birlik ve özgürlüğünün devlet biçimidir -ta ki komünizmin mutlak zaferi, demokratik devlet de dahil olacak biçimde, devleti tümüyle ortadan kaldırana dek. Bununla birlikte, bağımsız bir slogan olarak Dünya Birleşik Devletleri sloganı pek de doğru olmaz, çünkü, birincisi, sosyalizmle örtüşür; ikincisi ise, sosyalizmin zaferinin tek bir ülkede mümkün olamayacağı gibi yanlış bir yoruma sebep olup böylesi bir ülkenin başka ülkelerle ilişkilerine dair yanlış kanılar yaratabilir. (*a.g.e.*, s. 311)

Bu makale 1915'in sonu itibarıyla İlyiç'in düşünce silsilesinin iyi bir göstergesidir. Bir yandan dünya savaşının ekonomik kökeni, bir başka deyişle emperyalizm üzerine daha derin bir çalışmayı düşünürken, öte yandan da dünya sosyalizm mücadelesinin yollarını belirlemeye çalıştığı açıktır.

İşte 1915'in sonu ve 1916'da Vladimir İlyiç bu sorunlar üzerine çalışıyor, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* kitapçığına malzeme topluyor ve sosyalist devrim çağı, bunun izleyeceği yollar ve gelişimi üzerine daha belirgin bir fikir edinmek için Marx ve Engels'i tekrar tekrar okuyordu.

c. Zürih 1916

Ocak 1916'da Vladimir İlyiç, Parus Yayınevi için emperyalizm üzerine kitapçığını yazmaya başladı. Bu konuya büyük önem veriyordu, çünkü gerek ekonomik gerek siyasi olarak emperyalizmin özü tamamen açığa kavuşturulmadığı sürece, mevcut savaşın gerçek, sağlam bir değerlendirmesinin mümkün olmayacağına inanıyordu. Bu nedenle işi seve seve üstlendi. Şubat ortasında İlyiç'in Zürih kütüphanelerinde çalışması gerekmişti. Bir iki haftalığına gitmemize karşın günbegün dönüşümüzü geciktirdik ve sonunda sürekli orada yaşamaya başladık. Zürih, Bern'den daha canlı, yaşanası bir yerdi. İşçi sınıfının farklı kesimlerinin yanı sıra, Zürih'te çok sayıda devrimci görüşlü yabancı genç vardı. Sosyal Demokrat Parti burada daha sol eğilimliydi ve küçük burjuva ruh sanki bu şehre daha az sinmişti.

Kendimize bir oda tuttuk. Ev sahibesi Frau Prelog, İsviçreliden çok Viyanalıya benziyordu. Bunun nedeni uzun süre Viyana'da bir otelde aşçı olarak çalışmış olmasıydı. Onun evinde bir oda tutmak üzere anlaşmıştık ki ertesi gün eski kiracısının geri döneceğini öğrendi. Eski kiracı başından yaralandığı için hastanede yatıyordu, ama artık iyileşmişti. Frau Prelog bizden kendimize başka bir yerde oda bulmamızı istedi, ama yemeklerimizi epey ucuz bir fiyata orada yememizi teklif etti. Yaklaşık iki ay orada yedik. Yemekler basit ama doyurucuydu. İlyiç buradaki her şeyin sadeliğini sevmişti –kırık kulplu bir fincanda sunulan kahveyi, yemeğimizi mutfakta yememizi, yapmacıksız sohbetleri; yemek hakkında, çorbaya kaç tane patates konacağı hakkında değil de, pansiyonerlerin ilgisini çeken konularda konuşulmasını. Çok fazla kiracı yoktu gerçi, konaklayanlar sürekli değişiyordu. Çok geçmeden tesadüfen tuhaf bir ortama denk geldiğimizi fark ettik: Zürih'in "diplerinde" idik. Yemeğe gelenlerden biri mesleğini saklamayan bir fahişeydi. Ama onun için esas endişe kaynağı, kendi işinden çok annesinin sağlığı ve kız kardeşinin onunkinden farklı uygun bir iş bulup bulamayacağıydı. Birkaç günlüğüne bir gece hemşiresi konaklamış, sonra farklı farklı kiracılar gelip gitmeye başlamıştı. Prelog'un kiracılarından biri de çok az konuşan biriydi, ama söylediği birkaç laftan suça bulaşmış bir tip olduğu seziliyordu. Bizim varlığımız kimseyi rahatsız etmiyordu ve doğrusunu söylemek gerekirse, bu insanların sohbeti, varlıklı müşterilerin devam ettiği saygın bir otelin süslü yemek salonundakinden çok daha "insancıl" ve canlıydı.

İlyiç'e yemeklerimizi evde yememiz için ısrar ettim, çünkü akşam yemeklerimizi birlikte yediğimiz topluluk bir gün başımızı belaya sokabilirdi. Ne var ki, Zürih'in yeraltı dünyasının belli özelliklerinin ilgi çekici olmadığını da söyleyemem.

Çok daha sonraları, John Reed'in *Devrimin Kızı* kitabını okurken fahişeleri anlatış şeklini beğenmiştim. Onları, meslekleri ya da aşk açısından değil de başka ilgileri bakımından betimliyordu. Genellikle yazarlar yeraltı dünyasını anlatırken toplumsal koşullara pek az dikkat çekerler.

Daha sonra Rusya'da, *Art Theatre*'da Gorki'nin *Ayaktakımı Arasında* oyununu izlemeye gittiğimizde, İlyiç –oyunu çok merak ediyordu– oyunu sahneye koyuştaki gösterişçiliği, yapıta gerçek ve somut bir duygu kazandıracak günlük hayatın ayrıntılarından yoksun olmasını itici bulmuştu.

Sonraları Frau Prolog'la yolda karşılaştığımızda, Vladimir İlyiç onu her zaman dostça selamlamıştı. Sürekli karşılaşıyorduk, çünkü yakınlardaki bir ara sokakta, Kammerer adında bir ayakkabıcının evinde bir oda kiralamıştık. Kelepir fiyata tuttuğumuz söylenemezdi. Sanırım neredeyse on altıncı yüzyılda inşa edilmiş, pis kokulu bir avlusu olan köhne bir evdi. Aynı paraya çok daha iyi bir oda kiralayabilirdik, ama ev sahiplerimizi çok sevmiştik. Emperyalist savaşı lanetleyen, devrimci görüşlü bir işçi ailesiydi. Ortam gerçekten de "enternasyonal" idi. Ev sahibi ve ailesi iki odada kalıyordu, bir odada, silah altında olan bir Alman fırıncının karısı ve çocukları, bir diğerinde bir İtalyan, başka bir odada, harika bir tekir kedileri olan birtakım Avusturyalı oyuncular, sonuncusunda da biz Ruslar. Şovenizmin esamesi bile okunmuyordu. Hatta bir keresinde, "kadınlar enternasyonali" gaz sobasının etrafında toplandığında, Frau Kammerer öfkeyle bağırmıştı: "Askerler silahlarını kendi hükümetlerine çevirmeli!" Bunu duyduktan sonra İlyiç bir daha başka bir yere taşınma fikrine kulağını kapadı. Frau Kammerer bana, ucuza ve hızlıca doyurucu yemek yapmak gibi bir sürü yararlı şey öğretti. Başka şeyler de öğrendim. Bir gün gazeteler, İsviçre'nin et ithalatında sıkıntı yaşadığını ve hükümetin vatandaşlara haftanın belli iki günü et yemekten kaçınmaları konusunda çağrıda bulunduğunu yazdı. Kasaplar "etsiz" günlerde de et satmaya devam ediyordu. Ben de her zamanki gibi akşam yemeği için et almıştım. Gaz sobasının başında dikilirken Frau Kammerer'e, vatandaşların çağrıya uyup uymadıklarının nasıl denetlendiğini, evlere müfettişlerin gelip gelmediğini sordum. Soruma şaşıran Frau Kammerer, "Denetlemeye gerek yok ki," dedi. "Sıkıntı yaşandığı gazetede yayınlandıktan sonra, hangi işçi et yenmeyen günde gidip et alır? Ancak bir burjuva bunu yapabilir belki." Utandığımı görünce nazikçe ekledi: "Ama

bu, yabancılar için geçerli değil tabii." Bu zekice proleter yaklaşımıyla, Vladimir İlyiç'in kalbini tam anlamıyla kazanmıştı.

O dönemde Şlyapnikov'a yazdığım mektupları gözden geçirirken, 8 Nisan 1915 tarihli bir mektubumu buldum. O zamanların ruh halini çok iyi yansıtıyor. "Sevgili dostum," diye yazmışım, "3 Nisan tarihli mektubunuzu aldım ve biraz da olsa rahatladım. Amerika'ya gitmekten söz ettiğiniz, herkesi ve her şeyi suçlamaya hazır olduğunuz öfkeli mektuplarınızı okumak acı vericiydi. Mektupla haberleşmek sevimsiz bir durum, yanlış anlamaların birikmesine neden oluyor. ... Kaybolan mektubumda Grigori'yi[93] Rusya'ya ya da sizin yanınıza çekmenin imkânsızlığını ayrıntılarıyla anlatmıştım. Stockholm'e taşınmamasıyla ilgili siteminize çok içerlemiş. Merkez Yayın Organı'mızın yayın kurulunu ve genelde yurtdışı merkezimizi zayıflatmayı göze alamayız. Merkez Yayın Organı özellikle şu an, dişiyle tırnağıyla kazıyarak savaş boyunca mesafe kat etmeyi başardı. Yayın kurulunun Enternasyonal'de oynadığı rol küçümsenecek gibi değil. Şimdi bunu, gereksiz tevazuyu bir kenara bırakarak açık açık söyleyebiliriz. Merkez Yayın Organı'nın yayın kurulu olmasa *Komünist* de çıkamazdı. Ne tartışmalara, ne dertlere, ne endişelere mal oldu! Daha fazlası *Vorbote* (Zimmerwald solunun yayını) için de geçerli. Yayın kurulunu azaltırsak geriye işi yapacak kimse kalmaz. Yeni bir kurul oluşturmak ise o kadar kolay değil. Buharin'i buraya almak ya da başka bir yere göndermek üzerinde düşünüldü. Önce Krakow'a, sonra da Bern'e gitmesi gündeme geldi. Ama hiçbiri olmadı. İki kişi bile yetmezken, şimdi siz bunlardan birini almaktan söz ediyorsunuz. Yurtdışı üssünü boşaltırsanız, içeri gönderecek hiçbir şey kalmaz. Bazen Grigori yurtdışında yaşamaktan o kadar bunalıyor ki ne yapacağını şaşırıyor. Sizin sitemleriniz ise işleri sadece daha da kötüleştiriyor. Çalışmanın bir bütün olarak yararı açısından bakıldığında, Grigori'ye dokunmamak gerek. Bütün yayın kurulunun taşınması gibi bir konu vardı ama bu da para, uluslararası etki, polis rejimini dikkate alma gibi sorunları gündeme getiriyor. Para

93 Grigori Zinovyev –*İng. ed.*

konusunu içtenlikle 'Japonlar'a açtık, ama hiç paraları olmadığını söylediler. Stockholm'de hayat çok daha pahalı. Burada Grigori bir laboratuvarda çalışıyor, ayrıca burada kütüphaneler var, bu da en azından yazarak bir şeyler kazanma şansı anlamına geliyor. Tabii çok yakında geçim derdi burada da şiddetlenecek.

"İlyiç'in sözümona göçmen sorunlarına fazla ilgi gösterdiği konusuna gelince, bu sitemler tümüyle dayanaksız. Kendini asla bu sorunlara kaptırmış değil. Uluslararası meseleler eskiye göre çok daha fazla zamanını ve dikkatini gerektiriyor, ama bu da kaçınılmaz bir durum. Evet, şu anki ilgisi 'ulusların kendi kaderini tayin hakkı' üzerine. Bana göre, şu anda ondan gerçekten de 'faydalanmak' istiyorsak, konuyla ilgili herkesin anlayacağı bir kitapçık yazması için ısrarcı olmalıyız. Günümüzde bu mesele, asla akademik bir sorun değil. Uluslararası Sosyal Demokrasi çevrelerinde bu konuda büyük kafa karışıklığı var, ancak bu durum, konuyu ertelemek için bir mazeret olamaz. Geçen kış bu konuda burada Radek'le fikir ayrılığı yaşadık. Kişisel olarak o tartışma benim çok işime yaradı." Ve devamında birkaç sayfa daha bu tartışmanın ana fikrinden ve İlyiç'in görüşünden söz ediyorum.

Tıpkı İlyiç'in memlekete yazdığı bir mektupta tasvir ettiği gibi, Zürih'teki hayatımız "ağır aksak"tı ve buradaki yerel topluluktan bir şekilde uzaktı. Kütüphanelere gidip düzenli ve sıkı bir çalışma yürütüyorduk. Her öğleden sonra, genç Grişa Usyeviç –1919'da iç savaşta öldürüldü– göçmen lokantasından dönüşte eve giderken yarım saatliğine bize uğrardı. Sonradan açlıktan aklını yitiren Zemlyaçka'nın yeğeni de ara sıra sabahları ziyaretimize gelirdi. O kadar yırtık pırtık ve çamurlu kıyafetlerle dolaşıyordu ki, İsviçre kütüphanelerine kabul edilmiyordu. Kütüphaneye gitmeden önce İlyiç'i yakalamaya çalışır, birtakım ilkesel sorunları tartışmak istediğini söylerdi. Bu durum İlyiç'in sinirine dokunuyordu.

Kütüphaneye gitmeden önce göl kıyısında gezinmek ve sohbet etmek için sabahları evden erken ayrılmaya başlamıştık. İlyiç, yazdığı kitaptan ve zihnini kurcalayan çeşitli düşüncelerden söz ederdi.

Zürih grubundan en çok görüştüklerimiz Usyeviç ve Haritonov'du. Hatırladığım diğer kişiler metal işçisi Vanya Dayı (Avdeyev), Urallı işçi Turkin, daha sonra Merkez Siyasi Eğitim Bürosunda çalışan Boytsov'du. Bir de adını unuttuğum Bulgar bir işçi vardı. Zürih grubundaki yoldaşların çoğu fabrikalarda çalışıyordu ve çok yoğundu; grup toplantılarını hayli seyrek yapabiliyorduk. Ancak daha sonraları grup üyelerimiz Zürihli işçilerle iyi bağlantılar kurdular; diğer İsviçre şehirlerine göre burada yoldaşlarımız yerli işçilerin hayatına daha yakın duruyordu (bunun tek istisası Chaux-de-Fonds'du, orada grubumuz işçi kitlesine daha da yakındı).

İsviçre'deki hareketin Zürih'teki başı Fritz Platten idi. Kendisi Parti sekreteriydi ve Zimmerwald Soluna katılmıştı. Bir işçi çocuğu olan, sade, coşkulu biriydi ve kitleler üzerindeki etkisi büyüktü. *Volksrecht*'in editörü Nobs da Zimmerwald Soluna katılmıştı. Willi Munzenberg'in başını çektiği ve Zürih'te sayıları hayli fazla olan genç göçmen işçiler de gayet etkindi ve solcuları destekliyorlardı. Bütün bunlar İsviçre işçi hareketiyle yakın bağlar oluşturuyordu. Yurtdışındaki siyasi göçmenlerin arasında hiç yaşamamış bazı yoldaşlar, Lenin'in İsviçre'deki hareketten büyük beklenti içinde olduğu ve İsviçre'nin gelecekteki toplumsal devrimin neredeyse merkezi olacağına inandığı izlenimine sahipti.

Böyle değildi elbette. İsviçre'de hiçbir zaman güçlü bir işçi sınıfı olmadı; esasen bir kaplıcalar ülkesi, güçlü kapitalist ülkelerin kırıntılarıyla yaşayan küçük bir ülkedir orası. Genel olarak İsviçreli işçiler pek devrimci değildi. Demokrasi ve ulusal sorunun başarılı bir şekilde çözülmüş olması, kendi başlarına İsviçre'yi toplumsal devrimin merkezi yapmaya yetmiyordu.

Bu durum elbette İsviçre'de hiçbir şekilde enternasyonal propaganda yürütülmemesi ve İsviçre işçi hareketinin ve Parti'nin devrimcileşmesine yardımcı olmak için hiçbir şey yapılmaması gerektiği anlamına gelmiyordu, çünkü eğer İsviçre savaşa sürüklenirse durum hızla değişebilirdi.

İlyiç, İsviçreli işçilere konuşmalar yapıyor; Platten, Nobs ve Munzenberg ile yakın temasını sürdürüyordu. Birkaç Leh yoldaşın yardımıyla Zürih grubumuz (Bronski o sıralar Zürih'te yaşıyordu) Zürih'teki İsviçre örgütüyle ortak toplantılar yapma fikrini ortaya attı. Evimizin yakınlarındaki *Zum Adler* isimli küçük bir kafede toplandılar. İlk toplantıya yaklaşık kırk kişi katıldı. İlyiç güncel olaylar hakkında konuştu ve düşüncelerini keskin bir üslupla dile getirdi. Bir araya gelenlerin tamamı enternasyonalist olsa da, sorunun böyle sertçe ortaya konması İsviçrelileri hayli afallatmıştı. İsviçre gençliğinden bir temsilcinin, taş duvarı kafa atarak delmenin imkânsız olduğunu söylediği bir konuşma yaptığını hatırlıyorum. Gerçek şu ki, toplantılarımız giderek tavsamaya başladı ve dördüncüsüne, yalnızca durumla dalga geçip evlerine dönen biz Ruslar ve Lehler katıldı.

Zürih'teki yaşamımızın ilk aylarında Vladimir İlyiç esas olarak emperyalizm ile ilgili kitapçığı üzerine çalışıyordu. İşine iyice gömülmüş, bol bol not alıyordu. Özellikle sömürgeler konusuyla ilgileniyordu ve bu konuda birçok malzeme toplamıştı. Afrika'daki sömürgelerle ilgili İngilizceden bir metin çevirmemi isteyerek beni de işe koştuğunu hatırlıyorum. Bana birçok ilginç şey anlatıyordu. Sonrasında, *Emperyalizm*'i yeniden okurken kitabın onun anlattıklarından daha kuru olduğunu düşünmüştüm. Avrupa, Amerika gibi ülkelerin ekonomilerini, deyim yerindeyse A'dan Z'ye incelemişti. Elbette sadece ekonomik sistemle değil, siyasi biçimler ve bunların kitleler üzerindeki etkisiyle de ilgileniyordu. Kitapçığı Temmuz ayında tamamladı. İkinci Zimmerwald Konferansı (Kienthal Konferansı olarak bilinir) 24-30 Nisan 1916'da toplandı. İlk konferansın üzerinden sekiz ay geçmişti; bu sekiz ay içinde emperyalist savaş yayılmış fakat Kienthal Konferansının görüntüsü Birinci Zimmerwald Konferansınınkinden çok da farklılaşmamıştı. Sadece hafif bir sola kayış yaşanmıştı. Sol Zimmerwald'cılar sekiz yerine on iki delegeye sahipti ve konferansta alınan kararlar bir nebze ilerleme gösteriyordu. Konferansta Enternasyonal Sosyalist Büro şiddetle kınandı ve barış konusunda şöyle bir karar benim-

sendi: "Kapitalist toplum temelinde kalıcı bir barış inşa etmek olanaksızdır; bunun için gerekli koşullar *sosyalizm* tarafından yaratılacaktır. Kapitalist özel mülkiyetin ve buna bağlı olarak halk kitlelerinin mülk sahibi sınıflar tarafından sömürülmesinin ve bunun yanı sıra ulusal baskının ortadan kaldırılmasıyla sosyalizm, savaş sebeplerini de ortadan kaldırmış olacaktır. *İşte bu nedenle kalıcı barış mücadelesi ancak sosyalizmin gerçekleşmesi için verilecek mücadele ile mümkün olabilir.*" (*Eserler*, 3. Rusça basım, c. XIX, Ek, s. 434) Bu bildirgeyi siperlerde dağıttıkları gerekçesiyle, Mayıs ayında Almanya'da üç subay ve otuz iki asker kurşuna dizildi. Alman hükümeti, kitlelerin devrimcileşmesinden korktuğu kadar başka hiçbir şeyden korkmuyordu.

Kienthal Konferansına sunduğu önergelerde, RSDİP Merkez Komitesi, özellikle kitlelerin devrimcileştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekiyordu. Şöyle deniyordu: "Zimmerwald manifestosunun, işçilerin başka bir şey için değil kendi davaları için fedakârlık yapmaları gerektiğini söyleyerek devrime işaret etmesi yeterli değildir. Kitlelerin tutması gereken yol, onlara açık ve belirgin bir şekilde gösterilmelidir. Kitleler nereye ve neden gideceklerini bilmelidir. Savaş sırasında devrimci kitle eylemlerinin, başarıyla devam ettirildikleri takdirde, emperyalist savaşı sosyalizm yolunda iç savaşa dönüştüreceği açık bir gerçektir ve bunu kitlelerden gizlemek zararlıdır. Tam tersine, henüz yolun başındayken bunu başarmak ne kadar güç görünse de, bu hedef açıkça ortaya konmalıdır. Zimmerwald bildirgesinde söylenenler, yani 'kapitalistlerin mevcut savaşta anavatanı savunmaktan söz ederken yalan söylediği ve işçilerin devrimci mücadelelerinde ülkelerinin askerî durumundan bağımsız olarak eyleme geçmeleri gerektiği', yetersizdir. Bildirgede yalnızca ima edilen şeyler, yani yalnızca kapitalistlerin değil, anavatan savunması kavramını mevcut emperyalist savaşa uygulayan sosyal şovenlerin ve Kautsky'cilerin de yalan söylediği; savaşta 'kendi' hükümetinin yenilmesine dönük bir tehdit oluşturmaksızın, savaş sırasında devrimci eylem yapmanın olanaksız olduğu ve gerici bir savaşta hükümetin her bir yenilgisinin, kalıcı

ve demokratik bir barışı gerçekleştirecek yegâne şey olan devrimi kolaylaştıracağı açıkça söylenmelidir. Ve son olarak kitlelere şunu da söylemek gerekir ki, kendi yeraltı örgütlerini ve askerî sansürden bağımsız, yani yasadışı yayınlarını hayata geçirmeksizin, yeni oluşan devrimci mücadeleyi ve onun gelişimini ciddi bir biçimde desteklemek, yaygınlaştırmak, çeşitli adımlarını eleştirmek, yanlışlarını düzeltmek ve mücadeleyi sistemli bir biçimde yaygınlaştırıp yoğunlaştırmak mümkün değildir." (*Eserler*, c. 22, s. 164-165)

Merkez Komitesinin bu önergesinde Bolşeviklerin ve İlyiç'in kitlelere karşı tutumunun çarpıcı bir örneğini görüyoruz: Kitleleri ürkütmek gibi bir şeyden korkmadan, onlara her zaman gerçeği, yalın gerçeği söylemek gerekir. Bolşevikler bütün umutlarını kitlelere bağlamıştı ve sosyalizmi sadece kitleler hayata geçirebilirdi.

1 Haziran'da Şlyapnikov'a şöyle yazdım: "Grigori, Kienthal konusunda son derece coşkulu. Ben tabii yalnızca raporlara bakarak değerlendirmede bulunabiliyorum, ama sanki bana çok fazla laf kalabalığına karşılık, bir iç birlik yok gibi geldi. Sağlam ve dayanıklı durmayı sağlayacak türden iç birliği kastediyorum. Badayev'in dediği gibi, belli ki kitleler henüz 'alttan zorlamaya' başlamadı, belki bir dereceye kadar Almanlar hariç."

Emperyalizmin iktisadi yapısı üzerine çalışması, bu "mekanizma"nın tüm bileşenlerini çözümlemesi, yıkılmaya doğru giden kapitalizmin son aşaması olan emperyalizmin dünya genelindeki fotoğrafına göz atılması –tüm bunlar İlyiç'in bazı siyasi meseleleri açıklığa kavuşturmasını ve sosyalizm mücadelesinin genelde ve özel olarak da Rusya'da hangi biçimleri alacağı sorununu daha derinlemesine düşünmesini sağladı. İlyiç fikirlerini geliştireceği ve onları tam anlamıyla olgunlaştıracağı bir zaman yaratmaya çok istekliydi, böylece dağlara gitmeye karar verdik, zaten tiroid beni yeniden zorlamaya başlamıştı. Tek çaresi dağlardı. Altı haftalığına Zürih yakınlarındaki St. Gallen Kantonu'nda bulunan Tschudiwiese özel sağlık yurduna gittik. Burası yüksek dağlarda karlı zirvelere yakın, yaban hayatın içinde bir yerdi. Kişi başı günlük iki buçuk *frank* gibi ucuz bir fiyata kalıyorduk. Evet, burada bizi gerçekten de

"süt ve mandıra ürünleri" ile besliyorlardı. Sabahları şekersiz sütlü kahveyle tereyağlı ekmek ve peynir; öğlenleri süt çorbası, lor peynirinden yapılmış bir yemek ve üçüncü çeşit olarak yine süt oluyordu. Saat dörtte yine sütlü kahve içiyor, akşamları da yine sütlü bir yemek yiyorduk. Bu süt tedavisi başlangıçta çok can sıkıcıydı, ama bir süre sonra yemeklerimizi etrafta bolca yetişen ahududu ve yaban mersinleriyle takviye etmeye başladık. Odamız temizdi ve elektrik vardı, ama eşyası, mobilyası azdı ve her şeyi kendimiz yapıyorduk. Odayı kendimiz topluyor, ayakkabılarımızı kendimiz temizliyorduk. Bu son işi İlyiç üstlenmişti. İsviçrelileri taklit ederek her sabah ikimizin dağ botlarını alıp ayakkabı temizliğinin yapıldığı barakaya gidiyor, burada diğer ayakkabı boyacılarıyla şakalaşarak işini öyle bir coşkuyla yapıyordu ki, bir keresinde bir hasır sepet dolusu boş bira şişesini herkesin kahkahaları arasında devirivermişti. Burada demokratik bir kalabalık, halktan insanlar vardı. Günlüğü iki buçuk *frank*'a yemek ve konaklama sunulan bir yerde "saygıdeğer" insanlar kalacak değildi zaten. Bazı yönlerden burası bana Fransa'daki Bombon'u hatırlatıyordu ama oradan daha sade, daha yoksul bir yerdi ve İsviçre'nin demokratik ruhuna sahipti. Akşamları pansiyonun sahibinin oğlu akordiyon çalarken misafirler de var güçleriyle dans ederdi. Ayak sesleri gece on bire kadar duyulurdu. Tschudiwiese, istasyondan yaklaşık sekiz kilometre uzaktaydı ve tek ulaşım daracık dağ geçitlerinden eşeklerle sağlanabiliyordu. Herkes yürüyerek gelip giderdi. Hemen hemen her sabah saat altıda çalan zil, insanları, guguk kuşu ile ilgili bir şarkı söyleyerek yola koyulan yürüyüşçüleri yolculamaya çağırırdı. Şarkının her kıtası "Hoşçakal guguk kuşu" diye biterdi. Vladimir İlyiç sabah uykusunu çok sevdiğinden homurdanıp battaniyeyi kafasına çekerdi. Topluluğun hiç siyasi bilinci yoktu. Savaş hakkında bile hiç konuşulmazdı. Ziyaretçiler arasında bir de asker vardı. Akciğerleri zayıf olduğundan komutanları onu masrafları hükümet tarafından karşılanmak üzere süt tedavisine göndermişti. İsviçre'deki askerî yetkililer askerlerine iyi bakıyordu (İsviçre'nin düzenli bir ordusu yoktu, milis kuvvetleri vardı). Çok düzgün bir delikanlıydı. Vladi-

mir İlyiç, bir kedinin süt kâsesi etrafında dolaştığı gibi onun etrafında dolaşırdı. Birkaç kez onunla savaşın talancı karakteri üzerine sohbet başlatmaya çalışmıştı. Delikanlı tartışmaya girmemiş, belli ki oltaya takılmamıştı. Siyasi meselelerle değil de, daha çok Tschudiwiese'deki dinlencesiyle ilgileniyordu.

Tschudiwiese'de hiç gelenimiz gidenimiz yoktu. Etrafta Ruslar yaşamadığından tüm sorunlardan kopmuştuk, günlerimizi dağlarda dolaşarak geçiriyorduk. İlyiç orada hiç çalışmadı. Dağ yürüyüşlerimiz sırasında bol bol zihnini kurcalayan konulardan, demokrasinin rolünden ve İsviçre demokrasisinin olumlu ve olumsuz yönlerinden söz eder, genellikle aynı düşünceyi farklı sözcüklerle ifade ederdi. Bu meselelerin yoğun bir şekilde kafasını kurcaladığı belliydi.

Temmuz'un ikinci yarısıyla Ağustos'un tamamını dağlarda geçirdik. Oradan ayrılırken herkes arkamızdan geleneksel uğurlama şarkısı "Hoşçakal guguk kuşu"nu söyledi. Ormanın içinden aşağı doğru inerken Vladimir İlyiç birden yenebilir mantarlar gördü ve yağmura rağmen birden hevesle bu mantarları toplamaya başladı, gören de sanki Zimmerwald Solundan kalabalık bir grubu bizim saflarımıza kaydettirmek için koşturduğunu sanabilirdi. Sırılsıklam olmuş, ama bir torba dolusu mantar toplamıştık. Tabii treni kaçırdık ve istasyonda iki saat beklemek zorunda kaldık.

Zürih'e dönüşte Spiegelgasse'deki eski odamızı kiraladık.

Tschudiwiese'de kaldığımız süre boyunca Vladimir İlyiç yakın gelecekteki çalışma planını her açıdan tasarlamıştı. O an için özellikle önemli olan ilk konu, kuramsal konular üzerinde anlaşmaya varmak, açık bir kuramsal hat çizmekti. Rosa Luxemburg, Radek, Felemenkler, Buharin, Pyatakov ve bir dereceye kadar Kollontay ile görüş ayrılıkları vardı. En keskin ayrılık, Ağustos ayında "Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" başlıklı bir makale kaleme almış olan Pyatakov'la (P. Kievki) yaşanıyordu. Elyazmasını okur okumaz İlyiç oturup ona bir cevap yazdı: başlıbaşına bir kitapçık olan *Marksizm Karikatürü ve "Emperyalist Ekonomizm"*. Kitapçığın dili çok sertti, çünkü sosyalizm için sürdürülen

mücadele çağında, İlyiç o zamana kadar ekonomi ile politika arasındaki ilişki hakkında gayet açık ve kesin bir görüşe ulaşmıştı. Bu devirde siyasi mücadeleye gereken önemin verilmemesini emperyalist ekonomizm olarak niteliyordu. "1894-1901 arasında," diye yazmıştı İlyiç, "Rusya'da siyasi mücadeleyi inkâr etme noktasına kadar giden eski 'Ekonomistler', 'Kapitalizm kazandı, *dolayısıyla* siyasi sorunları düşünmeye hiç gerek yok' diyorlardı. Çağcıl 'emperyalist Ekonomistler' ise, 'Emperyalizm kazandı, *dolayısıyla* siyasal demokrasi sorunlarına kafa yormaya hiç gerek yok' diyorlar." (*Eserler*, c. 23, s. 17)

Sosyalizm mücadelesinde demokrasinin rolü göz ardı edilemezdi. "İki açıdan demokrasi olmaksızın sosyalizm imkânsızdır," diye yazmıştı Vladimir İlyiç aynı kitapçıkta. "1. Proletarya sosyalist devrime demokrasi için mücadele yoluyla hazırlanmadıysa, bu devrimi sürdüremez; 2. Demokrasi tam anlamıyla gerçekleşmemişse, zafer kazanan sosyalizm bu zaferini koruyamaz ve insanlığı devletin ortadan kalkacağı [sönümleneceği] döneme taşıyamaz." (*a.g.e.*, s. 62-63)

Rusya'daki olaylar kısa süre sonra Lenin'in bu sözlerini tamamen haklı çıkardı. Şubat Devrimi ve onu takip eden demokrasi mücadelesi Ekim Devrimi'nin yolunu hazırladı. Sovyetlerin ve Sovyet sisteminin sürekli genişleyip güçlenmesi, demokrasinin kendini yeniden düzenlemesini ve bu kavrama hiç durmadan daha derin bir anlam kazandırmasını sağlar.

1915-16'ya gelindiğinde Vladimir İlyiç, sosyalist yapılanmanın ışığında incelediği demokrasi konusunda iyice derinleşmişti. Daha Ekim 1915'te İlyiç, Radek'in (Parabellum) *Berner Tagewacht*'ta yayınlanan makalesine bir cevap yazmıştı:

> Parabellum'a göre, sosyalist devrim *uğruna*, demokrasi alanında tutarlı bir devrimci program hiçe sayılabilir. Bu yanlıştır. Proletarya ancak demokrasi aracılığıyla, yani demokrasiyi tamamen yürürlüğe koyarak ve ilerleyişinin her adımını en güçlü şekilde vurgulanmış demokratik taleplerle bağlayarak zafere ulaşabilir. Sosyalist devrimi ve kapitalizme karşı devrimci mücadeleyi demokra-

sinin sorunlarından *birinin*, buradaki haliyle ulusal sorunun *karşısına koymak* saçmadır. Tam tersine, kapitalizme karşı devrimci mücadeleyi, *bütün* demokratik taleplerle -bunlara cumhuriyet, milis kuvvetleri, hükümet yetkililerinin halk tarafından seçilmesi, kadınlara eşit haklar, ulusların kendi kaderini tayin hakkı vb. dahildir- ilgili devrimci bir programla ve taktiklerle *birleştirmeliyiz*. Kapitalizm var olduğu sürece tüm bu talepler yalnızca istisnai olarak ve yarım yamalak, çarpıtılmış bir biçimde gerçekleştirilebilir. Bizler var olduğu şekliyle demokrasiye dayanıp kapitalizm koşullarında demokrasinin yarım yamalaklığını teşhir ederek, gerek kitlesel yoksulluğun ortadan kaldırılmasında, gerekse de *tüm* demokratik dönüşümlerin *tam* ve *derinlemesine* uygulanmasında zorunlu bir temel olarak kapitalizmin alaşağı edilmesini ve burjuvazinin mülksüzleştirilmesini talep ederiz. Bu dönüşümlerin bazılarına burjuvazinin alaşağı edilmesinden önce, bazılarına *o süreçte*, bazılarına ise sonrasında başlanacaktır. Toplumsal devrim tekil bir muharebe değil, ekonomik ve demokratik dönüşümlerin her bir sorunu için tek tek ve tüm sorunları için bütün olarak verilecek bir dizi muharebeler dönemidir ve tamamlanması da ancak burjuvazinin mülksüzleştirilmesi ile gerçekleşebilecektir. İşte bu nihai hedef uğrunadır ki, demokratik taleplerimizin *her birini* tutarlı bir devrimci yöntemle dile getirmeliyiz. Belli bir ülkede, işçilerin, tek bir demokratik dönüşümün dahi tamamen gerçekleştirilmesinden *önce* burjuvaziyi devirmesi hiç de düşünülemeyecek bir şey değildir. Ancak tarihsel bir sınıf olarak proletaryanın, en tutarlı ve kararlı devrimci demokratlık ruhuyla eğitilerek hazırlanmadığı müddetçe, burjuvaziyi yenilgiye uğratması pek de düşünülemez. (*Eserler*, c. 21, s. 372-73)

Bu uzun paragrafları alıntılamamın sebebi, 1915 sonunda ve 1916 boyunca İlyiç'in zihnini meşgul eden ve daha sonraki tüm fikirlerine damgasını vuran düşünceleri son derece çarpıcı bir şekilde ifade etmeleridir. Sosyalizm mücadelesinde demokrasinin rolüyle ilgili konuları ele alan makalelerinin çoğu daha sonra yayınlanmıştır; Parabellum'a karşı yazdığı makale 1927'de, *Marksizmin Karikatürü* kitapçığı ise 1924'te. Bunlar az sayıda basılan der-

lemelerde yayınlandığı için pek bilinmez. Ancak Vladimir İlyiç'in ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili tartışmalardaki harareti bu makaleler okunmadan anlaşılamaz. Bu hararet, İlyiç'in genel demokrasi değerlendirmesinin ışığında düşünüldüğünde daha iyi anlaşılabilir. Şunu unutmamak gerekir ki İlyiç, karşısındaki kişinin ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusunda aldığı tavrı, genelde tüm demokratik talepleri doğru değerlendirme yeteneğine dair bir mihenk taşı olarak kabul ederdi. Rosa Luxemburg, Radek, Felemenkler, Kievski ve başka yoldaşlarla bu konudaki bütün tartışmalar tam da bu açıdan yürütülmüştür. İlyiç, Kievski'ye karşı yazdığı kitapçıkta şöyle diyordu:

> Bütün uluslar sosyalizme varacaktır; bu kaçınılmaz, ama hepsi aynı yoldan değil. Her biri demokrasinin bir biçimine, proletarya diktatörlüğünün bir çeşidine, sosyalist dönüşümlerin toplumsal yaşamın farklı alanlarından etkilenme derecesine, öyle ya da böyle kendilerine ait bir şeyler katacaktır. Geleceğin görünümlerini 'tarihsel materyalizm adına' tekdüze bir griye boyamak kadar, teorik açıdan ilkel, pratik açıdan gülünç bir şey olamaz. Sonuçta ortaya çıkan, ancak kötü bir Suzdal[94] sıvası olur. (*Eserler*, c. 23, s. 58)

Sosyalizmin inşası tek başına bir ekonomik yapılanma meselesi değildir. Ekonomi, sosyalist yapılanmanın sadece temeli ve öncülüdür. Sosyalist yapılanmanın düğüm noktası, bütün toplumsal dokuyu baştan ve yeniden yapılandırmada, onu sosyalist devrimci demokrasi temelinde yeniden inşa etmektedir.

Lenin ve Troçki için her zaman en derin ayrılık noktası bu olmuştur. Troçki demokratik ruhu, sosyalist yapılanmanın demokratik ilkelerini, kitlelerin yaşam tarzlarını baştan sona yeniden örgütleme sürecini kavrayamıyordu. Ayrıca yine o sıralarda, 1916'da, İlyiç ile Buharin arasında daha sonra ortaya çıkacak görüş ayrılıklarının ilk nüvesi de belirmiştir. Ağustos sonunda Buharin, *Jugend-Internationale*'nin 6. sayısında yazdığı "Nota Bene" başlıklı bir makalede, devletin ve proletarya diktatörlüğünün

94 Rusya'da bir kent.

rolünü küçümsüyordu. İlyiç bu makaleye karşı yazdığı "Gençlik Enternasyonali" başlıklı makalesinde, Buharin'in bu hatasını gösterdi. Tüm toplumsal dokunun yeniden yapılandırılmasında proletaryanın öncü rolünü sağlama alan proletarya diktatörlüğü –işte bu, 1916'nın ikinci yarısında Vladimir İlyiç'i en çok ilgilendiren şeydi.

Asgari programa demokratik talepler dahildi. Bu yüzden Tschudiwiese'den dönüşünde Vladimir İlyiç, Şlyapnikov'a yazdığı ilk mektupta Bazarov'un *Letopisi*'de (Yıllık) yayınlanan ve asgari programdan kurtulmak gerektiğini savunan makalesini eleştirdi. İlyiç, devletin ve proletarya diktatörlüğünün rolünü küçümseyen Buharin'le de tartışmaya girdi. Proletaryanın öncü rolünü anlayamayan Kievski'ye kızmıştı. "Kuramsal fikir birliğini küçümsemeyin," diye yazdı Şlyapnikov'a, "bu güç zamanlarda bunun, faaliyetimiz için temel önem taşıdığına sizi temin ederim." (*Eserler*, c. 35, s. 185)

Vladimir İlyiç, Marx ve Engels'in devlet üzerine yazdığı her şeyi yeniden okuyup not almaya koyuldu. Bu, onun yaklaşmakta olan devrimin doğasını daha derinden kavramasını sağladı ve söz konusu devrimin somut görevlerini anlamaya bir bütün olarak hazırladı.

30 Kasım'da İsviçre Solu savaşa karşı nasıl tavır alınması gerektiğiyle ilgili bir konferans düzenledi. Winterhur'dan A. Schmidt, İsviçre'deki demokratik olanakların anti-militarist amaçlar için bir avantaj olarak değerlendirilmesi konusunda ısrarcıydı. İlyiç ertesi gün Schmidt'e "konuyla ilgili bir referandum yapılmasını" ve seçeneklerin şöyle dile getirilmesini önerdi: "Militarizmin tamamen ortadan kaldırılmasının *yegâne yolu olarak*, sanayi ve tarımdaki büyük kapitalist işletmeler kamulaştırılsın mı? Yoksa kamulaştırmaya karşı mısınız?"

İlyiç şöyle devam etti: "Bu durumda, uygulamadaki politikamızda, kuramsal olarak kabul ettiğimiz şeyi, yani militarizmin tamamen ortadan kaldırılmasının yalnızca kapitalizmin ortadan kaldırılmasıyla birlikte düşünülebileceğini ve uygulanabilir oldu-

ğunu söylemiş olacağız." (*a.g.e.*, s. 206) Aralık 1916'da kaleme alınan ve ancak on beş yıl sonra yayınlanan bir mektubunda Lenin bu konuda şöyle yazmıştı:

> Belki benim sosyalist devrim gibi meselelerde 'ikna yolu'yla çözüme ulaşılabileceğine inanacak kadar saf olduğumu düşünüyorsunuzdur?
>
> Hayır. Ben yalnızca tek *bir özel konuda, örnek* vermek istedim. O da şu: *Anavatan savunmasını reddetme* konusunda gerçekten de ciddi bir duruş benimsemek niyetindeysek, bir bütün olarak Parti propagandamızda ne gibi bir *değişiklik* yapılmalı! Bu *sadece* belirli bir konuya özel bir örnektir. Bunun ötesinde bir iddiam yok. (*Lenin Derlemesi*, XVII, s. 123)

O dönemde, bütün olaylara diyalektik yaklaşma meselesi de İlyiç'in zihnini meşgul eden konulardandı. Engels'in Erfurt Program taslağının eleştirisindeki şu cümleye kafası takılmıştı: "...Böyle bir politika kendi partimizi sürekli olarak yanlış yönlendirmekten başka bir sonuç doğuramaz. Genel, soyut siyasal sorunlar ön plana çıkarılır ve böylece sıradaki somut sorunların üzeri örtülür; bu sonuncular, ilk büyük olaylar gerçekleştiğinde, ilk siyasal bunalım sırasında kendi kendilerini gündeme yerleştirecek olan sorunlardır."[95] Bu paragrafı aynen alıntıladıktan sonra İlyiç çok büyük harflerle çift parantez içinde şöyle yazmıştı: "((Soyut olan ön planda, somut olan ise karartılmış!!)) *Nota bene!* Muhteşem! Meselenin özü bu! NB."

"Marksist diyalektik her bir özel tarihî durumun somut çözümlemesini gerektirir," diye yazmıştı Vladimir İlyiç, Junius broşürünün[96] değerlendirmesinde (*Eserler*, c. 22, s. 303). O dönemde her şeyi, bütün ilişkileri ve karşılıklı bağıntıları içinde değerlendirmeye uğraşıyordu. İşte hem demokrasi hem de ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusuna bu açıdan yaklaşıyordu.

---

95 *Gotha ve Erfurt Programları Üzerine*, Karl Marx ve Friedrich Engels, derleyen ve Almancadan çeviren: Erkin Özalp, Yordam Kitap, Aralık 2017, sayfa 98. *–çev.*

96 Rosa Luxemburg'un 1915 yılında kaleme aldığı ve "Alman Sosyal Demokrasisinin Krizi" altbaşlığını taşıyan broşürü. *–ed.*

1916 sonbaharında ve 1917 başında İlyiç tamamen kuramsal çalışmaya gömülmüştü. Kütüphanenin açık olduğu her dakikadan faydalanmaya çalışıyor, sabah tam dokuzda orada olup on ikiye kadar kalıyor, on ikiyi tam on geçe eve geliyor (kütüphane on ikiden bire kadar kapalı oluyordu), yemekten sonra geri gidip yine altıya kadar çalışıyordu. Evde çalışmak onun için pek uygun değildi. Odamız aydınlıktı, ama korkunç kokuların geldiği bir avluya bakıyordu –bu avlunun hemen bitişiğinde bir sosis fabrikası vardı. Pencereleri yalnızca gece geç saatlerde açabiliyorduk. Kütüphanenin kapalı olduğu Perşembe öğleden sonraları Zürih Dağı'na çıkardık. İlyiç kütüphaneden eve gelirken, on beş *santim* verir, mavi kâğıtlara sarılı iki fındıklı çikolata alırdı. Öğle yemeğinden sonra çikolata ve kitaplarımızı alıp dağa çıkardık. Ormanın içinde, hiç kimsenin olmadığı, sevdiğimiz bir yer bulmuştuk. İlyiç burada çayırlara uzanıp okumaya dalardı.

O dönem kişisel harcamalarımızı en aza indirmiştik. İlyiç biraz para kazanmak için yapacak bir şeyler arıyordu. Granat'a, Gorki'ye, akrabalarına bu konuda mektuplar yazmış, hatta bir keresinde kız kardeşi Anna'nın kocası Mark Yelizarov'a benim üzerinde çalışacağım bir "Pedagoji Ansiklopedisi" yayınlatmak gibi hayalci bir plan bile önermişti. O sıralar pedagoji alanında sıkı bir çalışma içindeydim ve Zürih'teki okul sisteminin uygulama yönünü tanımaya çalışıyordum. İlyiç bu fantastik plana o kadar coşkuyla bağlanmıştı ki, kimsenin bu fikri çalmaması için dikkatli olmak gerektiğini bile yazmıştı.

Bir şeyler yazarak para kazanma olasılığı pek de güçlü değildi. Böylece Zürih'te iş aramaya karar verdim. Bu şehirde Feliks Kon'un yönettiği bir Göçmenlere Yardım Fonu Bürosu vardı. Büronun sekreterliğini yapmaya başladım. Feliks'e işlerinde yardımcı oluyordum.

Doğrusu bu işten elde ettiğim gelir pek azdı, ama bu ihtiyaç duyduğumuz bir işti. Yoldaşlara iş bulmalarında yardım etmek, çeşitli projeler oluşturmak, sağlık konularıyla ilgilenmek gerekiyordu. O sırada fonun çok az parası vardı ve uygulanabilecek gerçek

fırsatlardan çok kimi tasarılarla yarar sağlamaya çalışıyorduk. Bu tasarılar arasında, hatırladığım kadarıyla, kendi masraflarını çıkaracak bir sanatoryum kurmak da vardı. İsviçre'de, hastaların günde birkaç saatlerini bahçede açık havada çalışarak ya da hasır sandalye örerek geçirdiği ve böylece bakım masraflarını önemli ölçüde düşürmeye yardımcı olduğu bu türden sanatoryumlar vardı. Siyasi göçmenler arasında vereme yakalananların sayısı çok fazlaydı.

Ve biz Zürih'te böyle oldukça hareketsiz bir hayat sürerken durum giderek daha devrimci bir hale geliyordu. Kuramsal alandaki çalışmalarının yanı sıra İlyiç doğru bir taktik çizgi benimsemenin de son derece önemli olduğunu düşünüyordu. Uluslararası ölçekte bir bölünmenin tam zamanının geldiğine inanıyordu, yani İkinci Enternasyonal ve Enternasyonal Sosyalist Büro ile yolları ayırmalı, Kautsky ve etrafındakilerle tam bir kopuş gerçekleştirmeli ve Zimmerwald Solu grubuyla birlikte Üçüncü Enternasyonal'in inşasına başlanmalıydı. Rusya'da Çheidze ve Skobelev'le, bir de ÖK'cılarla[97] derhal ayrılmak şarttı. Troçki gibi bunlar da o sırada her türlü uzlaşma ve birlik fikrinin imkânsızlığını anlamıyorlardı. Sosyalizm için devrimci mücadele yürütmek, sözleriyle eylemleri birbirini tutmayan oportünistlerin aslında burjuvaziye hizmet ettiğini ve proletarya davasına ihanet içinde olduğunu en sert biçimde göstermek gerekiyordu. Vladimir İlyiç hiçbir zaman 1916'nın son aylarıyla 1917'nin başlangıcında olduğu kadar uzlaşmaz bir ruh haline sahip olmamıştı. Devrimin yaklaşmakta olduğundan kesinlikle emindi.

22 Ocak 1917'de Vladimir İlyiç, Zürih'te bir gençlik toplantısında 1905 Devrimi'ni anlattığı bir konuşma yaptı. Zürih'te o sıralar Almanya, İtalya gibi ülkelerden gelmiş ve emperyalist savaşa katılmayı reddetmiş birçok devrimci genç vardı. Vladimir İlyiç bu gençlere işçilerin devrimci mücadele deneyimi ve Moskova ayaklanmasının önemi hakkındaki gerçekleri mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde anlatmak istiyordu; 1905 Devrimi'nin gelecekte-

97 Ağustos bloğu tarafından seçilen ÖK (Örgütlenme Komitesi) takipçileri. *-İng. ed.*

ki Avrupa devriminin girizgâhı olduğunu düşünüyordu. "Hiç şüphesiz," demişti, "yaklaşan bu devrim ancak ve ancak proleter bir devrim olabilir ve kelimenin en derin anlamıyla, içeriği itibarıyla da proleter, sosyalist bir devrim. Bu yaklaşan devrim, bir taraftan insanlığı sermayenin boyunduruğundan ancak sert mücadelelerin, iç savaşların kurtarabileceğini; öte taraftan ise, sömürülenlerin büyük çoğunluğuna ancak sınıf bilincine sahip proletaryanın öncülük edebileceğini ve edeceğini çok daha kapsamlı bir biçimde gösterecektir." (*Eserler*, c. 23, s. 245) İlyiç gelecekten beklentilerinde bir an bile şüpheye düşmemişti. Fakat yaklaşan devrimin ne zaman olacağını elbette bilemezdi. "Biz eski kuşaklar, yaklaşan devrimin belirleyici savaşlarını görecek kadar yaşamayabiliriz" diyerek, özlem ve efkâr dolu sözlerle bitirmişti konuşmasını (*a.g.e.*, s. 246). Ancak İlyiç bu devrimden başka hiçbir şey düşünmüyor, yalnızca bu devrim için çalışıyordu.

d. Göçmen Yaşamında Son Aylar - Şubat Devrimi ve Rusya'ya Hareket

Bir gün öğle yemeğinden sonra tam İlyiç kütüphaneye gitmek üzereyken ve ben de bulaşıkları bitirmişken Bronski geldi ve "Haberleri duymadınız mı? Rusya'da devrim oluyor!" dedi. Bize gazetelerin özel baskılarındaki en son haberleri anlatmaya başladı. Bronski gittikten sonra bütün gazetelerin çıkar çıkmaz görülebileceği göl kıyısına indik.

Haberleri defalarca okuduk. Gerçekten de Rusya'da devrim oluyordu. İlyiç'in aklı fikri hemen bu konuya kaydı. O günün geri kalanını ve geceyi nasıl geçirdiğimizi hatırlamıyorum. Ertesi gün resmî haberlerin ikinci bölümünün gelmesiyle İlyiç, Stockholm'deki Kollontay'a mektup yazmaya koyuldu: "*Bir daha asla* İkinci Enternasyonal hattına girilmeyecek! *Bir daha asla* Kautsky'yle yola çıkılmayacak! Her yönüyle *daha devrimci* bir program ve taktik." Sonrasında şöyle devam ediyordu: "... *daha önce olduğu gibi* devrimci propaganda, ajitasyon ve *uluslararası*

proletarya devrimi ve iktidarın, 'İşçi Temsilcileri Sovyeti' tarafından (Kadet şarlatanları tarafından değil) ele geçirilmesi hedefiyle mücadele." (*Eserler*, c. 35, s. 239)

İlyiç henüz devrimin boyutunu kavramamış olsa da derhal açık ve uzlaşmasız bir çizgi tutturmuştu. Durumu halen 1905 Devrimi kapsamında değerlendiriyordu ve günün en önemli görevinin yasal ve yasadışı çalışmanın birleştirilmesi olduğunu söylüyordu.

Ertesi gün Kollontay'ın talimatları soran telgrafına, daha farklı bir üslupla, daha somut bir cevap yazdı. Artık İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin iktidarı ele geçirmesinden geleceğe dair bir beklenti olarak söz etmiyor, iktidarı ele geçirmek ve işçileri silahlandırmak için somut hazırlıklardan, ekmek, barış ve özgürlük için verilen kavgadan söz ediyordu. "Kitlelere yayılın! Yeni kesimleri ayaklandırın! Yeni girişimler başlatın, her kesimde yeni örgütler oluşturun ve onlara *barışın* ancak silahlı İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin iktidarı ele geçirmesiyle gelebileceğini kanıtlayın." (*a.g.e.*, s. 241) İlyiç, Zinovyev'le beraber Şubat Devrimi üzerine bir karar tasarısı hazırlamaya girişti.

Bir yandan da Şubat Devrimi'nin haberini alır almaz, Rusya'ya geri dönmek için can atmaya başlamıştı.

İngiltere ve Fransa, Bolşeviklerin Rusya'ya geçmesine asla izin vermezdi. Bunu çok iyi bilen İlyiç, Kollontay'a şöyle yazdı: "Bu kahrolası İsviçre'den yakın zamanda ayrılamayacağımızdan korkuyoruz." (*a.g.e.*) Zihninin bir kenarında bu düşünceyle, 16 ve 17 Mart tarihinde Kollontay'a yazdığı mektuplarda, St. Petersburg'la nasıl en iyi şekilde temas kurulabileceğini tartışıyordu.

Yasal yollardan seyahat etmek mümkün olmadığından yasadışı yolları kullanmak gerekecekti. Ama nasıl? Devrim haberi geldiğinden beri İlyiç uyku uyumuyordu. Geceler boyu zihninde en olmadık planları kuruyordu. Uçakla gidebileceğimizi düşündük ama bu fikir ancak bir ham hayal olabilirdi. Dile getirilir getirilmez gerçekdışılığı sırıtıyordu. Yapılacak şey, tarafsız bir ülke vatandaşı, en iyisi bir İsveçli olarak pasaport edinmekti. En az şüphe uyandıracak olan buydu. İsveçli yoldaşlar vasıtasıyla bir İsveç pa-

saportu edinebilirdik, ama dil bilmemek o pasaportu kullanmak için bir engeldi. Belki biraz İsveççe bilsek yeterdi. Ama yine de kolayca kendimizi ele verebilirdik. "Uykuya daldığını ve rüyanda Menşevikleri gördüğünü düşün. Hemen en hasından Rusça küfürler savurmaya başlarsın. Gizlilik falan kalmaz!" dedim gülerek.

Buna rağmen İlyiç, Ganiecki'ye yazıp Almanya'dan geçerek ülkeye girmenin bir yolunun olup olmadığını soruşturdu.

Paris Komünü'nün yıldönümü olan 18 Mart'ta İlyiç, İsviçre'nin büyük bir işçi merkezi olan Chaux-de-Fonds'a gitti. Giderken sevinçliydi çünkü orada bir fabrikada çalışan ve İsviçre işçi hareketinde etkin rol oynayan genç yoldaş Abramoviç'i görecekti. Paris Komünü, yeni başlayan Rus devrimci hareketinde bu deneyimden faydalanmak ve orada yapılan hatalardan kaçınmak gibi düşünceler o günlerde İlyiç'in zihnini bir hayli meşgul ediyordu. Bu nedenle orada yaptığı konuşma çok iyi gitmiş, o da kendisinden memnun kalmıştı. Konuşması yoldaşlarımızı son derece etkilemiş olsa da İsviçrelilere pek gerçekçi gelmemişti. İsviçre'de, işçi sınıfı merkezlerinde bile, Rusya'da olup bitenlere dair pek az şey biliniyordu.

İsviçre'de yaşayan enternasyonalist Rus göçmen gruplar 19 Mart'ta bir araya gelip Rusya'ya dönüş yollarını tartıştılar. Martov, Rusya'da tutulan Alman ve Avusturyalı savaş esirlerinin takas edilmesi karşılığında göçmenlerin Almanya üzerinden ülkeye geçmesine olanak tanıyan bir plan önerdi. Ancak hiç kimse bu planı kabul etmeye eğilim göstermedi. Planın üzerine atlayan sadece Lenin oldu. Bu planı dikkatle ele almamız gerektiğini söyledi. En iyisi görüşmelerin İsviçre Hükümetinin girişimiyle başlatılmasıydı. İsviçreli yetkililerle görüşmeleri başlatması için Grimm'e yetki verildi. Ancak hiçbir sonuç alınamadı. Rusya'ya gönderilen telgraflara cevap gelmiyordu. İlyiç kendini yiyip bitiriyordu. "Böyle bir zamanda burada oturup kalmak ne büyük bir işkence!" diye yazdı Stockholm'de bulunan Ganiecki'ye. Yine de kendisini kontrol altına almayı başarmıştı.

Pravda, 18 Mart'ta St. Petersburg'da yayınlanmaya ve İlyiç, 20'sinde "Uzaktan Mektuplar"ını göndermeye başladı. Bunların

toplamı beş adetti: "Birinci Devrimin İlk Aşaması", "Yeni Hükümet ve Proletarya", "Proleter Milisler Üzerine", "Barışı Nasıl Kazanacağız" ve "Devrimci Proleter Devlet Düzenini İnşa Etmekle İlgili Görevler". Bunlardan yalnızca ilk mektup Lenin'in St. Petersburg'a vardığı gün yayınlandı. Diğer üçü editörün masasında yatıyordu ve Lenin'in Rusya'ya doğru yola çıkmadan hemen önce yazmaya başladığı beşincisi ise henüz *Pravda*'ya gönderilmemişti.

Bu mektuplar İlyiç'in Rusya'ya doğru yola çıkışından hemen önceki düşünce silsilesini çarpıcı bir şekilde yansıtır. O dönemde milisler hakkında söylediklerini özellikle hatırlıyorum. Bu sorun, üçüncü mektup olan "Proleter Milisler Üzerine"de ele alınmıştı. Bu mektup ancak onun ölümünden sonra, 1924'te yayınlandı. Burada İlyiç, proletarya devletinin niteliği üzerine fikirlerini anlatır. Lenin'in *Devlet ve Devrim* eserini gereğince kavramak için bu "Uzaktan Mektuplar" okunmalıdır. Bu makalede konunun tamamı olağanüstü somutlukta ele alınır. İlyiç burada tamamen silahlanmış yurttaşlardan, *kadın ve erkek* yetişkin yurttaşlardan oluşan yeni tip bir milisten ya da ordudan söz eder. Doğrudan askerî görevlerinin yanı sıra bu milis, tahıl ve diğer ihtiyaç fazlası besinlere hızlı ve düzgün bir biçimde el konup bunların dağıtılması, sağlık ve hijyen denetimlerinin yapılması, her ailenin ekmek ve her çocuğun bir şişe nitelikli süt alması ve bütün çocukların süt ihtiyacı tamamen karşılanmadan varlıklı bir ailedeki tek bir yetişkinin bile süt almaya cesaret edememesi, sarayların ve zengin evlerinin boş bırakılmayarak evsizler ve yoksullar için barınak olarak kullanılması gibi işlerle uğraşacaktı. "Kadınların da erkeklerle eşit bir şekilde katılacağı halk milisleri dışında bu görevleri başka kim yerine getirebilir?" diye yazıyordu İlyiç.

"Bu önlemler *henüz* sosyalizmi oluşturmaz. Bunlar tüketim maddelerinin dağıtımıyla ilgilidir, üretimin yeniden düzenlenmesiyle değil. Şu anki konumuz bunların kuramsal olarak nasıl nitelendirileceği değildir. Kuramı, esas olarak ve özellikle bir *eylem kılavuzu* olarak görmek yerine, onu devrimin uygulamadaki karmaşık, acil, hızla gelişen görevlerini sığdırmaya çalıştığımız

Prokrustes yatağı olarak kavrarsak büyük bir hata işlemiş oluruz." (*Eserler*, c. 23, s. 321) Gerçekten de proleter milisler, *kitleleri*, bütün devlet işlerinde yer almaları için *uygulamada eğiteceklerdi*. "Bu türden bir milis, gençleri siyasal hayata çekecek ve onları sadece sözle değil eylemle, *çalışmayla* eğitecektir." (*a.g.e.*, s. 320) "Günün görevi *örgütlenmedir*, ancak kesinlikle bu görev yalnızca bilinen örgütlerde bilinen tipte bir çalışma olarak düşünülmemeli, ezilen sınıfların eşi benzeri görülmemiş ölçekte en geniş kitlelerinin bir örgütlenme içine çekilmesi ve bu örgütlenmenin askerî, devlete dair ve ulusal-ekonomik işlevleri üstlenmesi anlamında kavranmalıdır." (*a.g.e.*, s. 322)

Bunca yıldan sonra İlyiç'in bu mektubunu bugün yeniden okuyunca sanki onu karşımda görebiliyorum, hayatta olduğu günlerdeki bütün görkemiyle: Bir yanda, uzlaşmaz bir silahlı mücadelenin gerekliliği ve o anda herhangi bir tavizin veya tereddütün hoş görülemeyeceği gerçeği konusundaki berrak fikirleri ve olağanüstü soğukkanlılığı; öte yanda, kitle hareketine, geniş kitlelerin yeni bir yöntemle örgütlenmesine, onların somut ihtiyaçlarına ve yaşam koşullarının acilen iyileştirilmesine duyduğu kesintisiz ilgi. İlyiç, 1916-17 kışında ve özellikle de Şubat Devrimi'ni takip eden dönemde bütün bu meseleleri sürekli gündemine almış, hep onlar hakkında konuşmuştu.

Geri dönüş yolculuğu üzerine görüşmeler uzadıkça uzuyordu. Belli ki Geçici Hükümet, Enternasyonalistlerin Rusya'ya girmesine izin vermek istemiyordu. Rusya'dan gelen haberler ise oradaki yoldaşların belli bir tereddüt içinde olduğuna işaret ediyordu. Bütün bunlar geri dönüşü hızlandırmamızı gerektiriyordu. İlyiç, Ganiecki'ye gönderdiği bir telgrafta –bu telgraf da Ganiecki'nin eline 25 Mart tarihine kadar ulaşamamıştı– şöyle diyordu: "Bu gecikmeyi anlayamıyorum. Menşevikler İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin onayını talep ediyor. Çheidze ile olası düzenlemeleri yapmak için acilen birini Finlandiya ya da Petrograd'a gönderin. Belenin'in ne düşündüğünü öğrenmek lazım." (*Eserler*, 3. Rusça basım, c. XXIX, s. 350) Belenin ile kastedilen Merkez Komitesi

Bürosuydu. Kollontay 18 Mart'ta Rusya'ya ulaşıp İlyiç'in gelişiyle ilgili durum hakkında bilgi verdi. Ganiecki'nin mektupları gelmeye başlamıştı. Merkez Komitesi Bürosu, onun aracılığıyla, "Ulyanov hemen gelmeli" talimatı yollamıştı. (*Lenin Derlemesi*, XIII, s. 270) Ganiecki bu mesajı telgrafla Lenin'e yeniden ulaştırdı. Vladimir İlyiç, görüşmelerin İsviçreli Sosyalist Enternasyonalci Fritz Platten aracılığıyla başlamasında ısrarcıydı. Platten, İsviçre'deki Alman Büyükelçisi ile kesin bir yazılı anlaşma yaptı. Anlaşmanın temel noktaları şunlardı: 1. Tüm göçmenlerin, savaşla ilgili görüşlerine bakılmaksızın gitmelerine izin verilecektir. 2. Platten'in izni olmaksızın göçmenlerin seyahat etmekte olduğu tren vagonuna kimse giremeyecektir. Pasaport veya bavul kontrolü yapılmayacaktır. 3. Yolcular, Rusya'ya döndüklerinde eşit sayıda Avusturyalı ve Alman savaş tutsağının değiş tokuş yoluyla ülkelerine iadesi için Rusya'yı harekete geçirme sorumluluğunu üstlenmektedir. İlyiç dönüş hazırlıkları ile meşgul olmaya, Bern ve Cenevre gibi şehirlerdeki yoldaşlara mektuplar yazmaya başlamıştı. Görüştüğü *Vperyod*'cular gitmeyi reddediyordu. Davos'ta ölmek üzere olan iki yakın yoldaşımız Karl ve Kasparov'u arkamızda bırakmak zorundaydık. İlyiç onlara birer veda mektubu yazdı. Daha doğrusu benim yazdığım uzun mektuba bir not ekledi. Kimlerin gittiğini, ne gibi hazırlıklar yaptığımızı ve planımızın ne olduğunu ayrıntılarıyla yazmıştım. İlyiç'in eklediği birkaç sözcük geride kalanların duygularını ne kadar iyi anladığını gösteriyordu.

"Sevgili Kasparov," diye yazmıştı, "Karl'a ve sana en içten selamlarımı yollar, esenlikler dilerim. Sabırlı olmalısınız. Kısa süre sonra St. Petersburg'da görüşeceğimizi umuyorum. Her ikinize de en iyi dileklerimi yolluyorum. Sevgiler, Lenin." (*Lenin Derlemesi*, XIII, s. 272)

"Esenlikler dilerim. Sabırlı olmalısınız..." Evet, can alıcı nokta buydu. Onlarla bir daha hiç görüşemedik. Kasparov da, Karl da kısa süre sonra öldü.

İlyiç, Zürih'te çıkan *Volksrecht* gazetesine "Rus Devriminde Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Görevleri" adlı bir makale

ile "İsviçreli İşçilere Veda Mektubu"nu yazdı. Mektup şöyle bitiyordu: "Yaşasın Avrupa'da *başlayan* proleter devrimi!" (*Eserler*, c. 23, s. 364) Ayrıca "Esaret Altında Çürütülen Yoldaşlara" başlığıyla yazdığı mektupta, onlara, başlayan devrimden ve gelecek mücadeleden söz ediyordu. Onlara yazmak zorundaydık. Bern'de yaşarken Alman kamplarındaki Rus savaş tutsakları ile oldukça yaygın bir yazışma başlatmıştık. Tabii onlara maddi olarak pek destekte bulunamıyorduk, ama yine de elimizden geleni yapıyor, mektup yazıp yayın gönderiyorduk. Böylece pek çok yakın ilişki geliştirmiştik. Biz Bern'den ayrıldıktan sonra bu işi Safarov'lar devam ettirmişti. Savaş tutsaklarına, aralarında Kollontay'ın savaş üzerine yazdığı ve büyük başarı kazanan kitapçığının ve bazı broşürlerin de bulunduğu yasadışı yayınlar yolluyorduk.

Zürih'ten ayrılmadan birkaç ay önce biri Mihalyov adında Voronej'li bir köylü, diğeri ise Odessa'lı bir işçi olan iki savaş tutsağı ziyaretimize geldi. Bodensee'yi yüzerek geçip bir Alman esir kampından kaçmışlardı. Zürih grubumuza katıldılar. İlyiç onlarla uzun sohbetler etti. Mihalyov'un savaş tutsakları arasındaki yaşama dair hikâyeleri çok ilginçti. Bize Ukraynalı tutsakların nasıl önce Galiçya'ya götürüldüğünü, onlara nasıl Rusya karşıtı Ukrayna taraftarı ajitasyon yapıldığını ve daha sonra o ve diğerlerinin Almanya'ya gönderilip zengin çiftçiler için çalıştırıldıklarını anlattı. "Oralar ne güzel idare ediliyordu, en küçük bir ekmek kırıntısını bile çöpe atmazlardı," diye anlatıyordu Mihalyov. "Ben de köyüme döndüğümde çiftliği onlar gibi yöneteceğim." Ailesi Eski İnananlar'danmış,[98] bu yüzden büyükbabası ve büyükannesi okuma yazma öğrenmesine izin vermemiş; okuma yazmanın şeytan icadı olduğuna inanıyorlarmış. O yine de tutsaklığı sırasında okuma yazmayı öğrenmiş. Büyükannesi ve büyükbabası bir keresinde ona darı ve domuz yağı göndermiş, bunlarla darı lapası pişirip yiyince Almanların gözleri fal taşı gibi açılmış. Mihalyov, Zürih'te halk üniversitesine gitmeyi tasarlamıştı ve burada böyle bir üniversite olmadığını öğrenince çok şaşırdı. Daha sonra siyasi sebeplerle tutuklandı. Yol işçisi olarak

98 Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlı, tutucu bir tarikat. *–ed.*

çalışmaya başladığında İsviçreli işçilerin mazlum hali onu şaşkınlığa uğratmıştı. "Paramı almak için büroya gittiğimde," diyordu, "İsviçreli işçilerin büroya girmeye cesaret edemeden orada dikilip durduğunu gördüm. Duvarın dibinde durup pencereden içeriyi gözetliyorlardı. Ne kadar da ezilmiş bir halk! Ben dosdoğru kapıyı açtım, içeri girdim ve çalışmamın karşılığı olan parayı aldım!" Okuma yazmayı yeni öğrenmiş olmasına rağmen İsviçreli işçilerin perişan hallerinden söz eden Voronej'li bu köylü İlyiç'in çok ilgisini çekiyordu. Mihalyov bir de esir kampını ziyaret eden bir Rus papazdan söz etmişti. Askerler bağırıp çağırmaya ve küfürler etmeye başlayıp papazı dinlemeyi reddetmiş. Tutsaklardan biri yanına gidip elini öpmüş ve "Gitseniz iyi olur, Peder, burası size göre bir yer değil," demiş. Mihalyov ve yoldaşları bizimle birlikte Rusya'ya gelmek istedi, ama biz başımıza neler geleceğini bilmiyorduk -hepimiz pekâlâ tutuklanabilirdik de. Biz ayrıldıktan sonra Fransa'ya geçen Mihalyov önce Paris'te yaşamış, sonra bir traktör fabrikasında, ardından da birçok Leh göçmenin bulunduğu Doğu Fransa'da bir iş bulmuş. 1918'de (ya da 1919'da, şu an tam hatırlayamıyorum) Mihalyov Rusya'ya geri döndü ve İlyiç'le görüştü. Bize, Paris'te kendisini ve Almanya'dan kaçan başka birkaç savaş esirini Rus Büyükelçiliğine çağırıp orada savaşın zafere kadar devam etmesi gerektiğinden söz eden bir bildiriyi imzalamalarının istendiğini aktardı. Bir sürü madalya sahibi önemli devlet adamlarının kendileriyle konuşmasına rağmen askerler bildiriyi imzalamayı reddetmiş. "Ayağa kalktım ve savaşın durdurulması gerektiğini söyledikten sonra yürüyüp gittim. Diğerleri de sessizce beni takip etti." Yaşadığı küçük Fransız şehrindeki gençlerin başlattığı büyük savaş karşıtı kampanyadan söz etti. Mihalyov artık ilk tanıştığımız zamanki Voronej'li köylüye hiç benzemiyordu. Başında Fransız beresi, ayağında haki renkte dolaklar vardı, tıraşı da sinekkaydıydı. İlyiç bir iş bulup onu bir fabrikaya yerleştirdi, ama onun aklı fikri köyündeydi. Köyü iç savaş sırasında bir Kızıllara bir Beyazlara geçmiş ve en son Kızıllarda kalmıştı. Beyazlar köyün merkezini yakıp yıkmış, ama onun evine bir şey olmamıştı. Büyükanne ve büyükbabası da hâlâ hayattaydı.

Bütün bunları Merkezî Siyasi Eğitim Bölümünde beni görmeye gelen Mihalyov'un kendisi anlatmıştı. Yakında köyüne döneceğini söyledi. "Neden hemen gitmiyorsun?" diye sordum ona. "Sakalımın uzamasını bekliyorum. Büyükannemle büyükbabam beni sakalsız görürse üzüntüden ölür!" dedi. Bu yıl Mihalyov'dan bir mektup aldım. Orta Asya'da demiryolu işinde çalışıyormuş. Yazdığına göre Lenin'i Anma Günü'nde işçi kulübünde bir konuşma yapıp 1917'de Zürih'te İlyiç'le tanışmasını ve göçmen hayatımızı anlatmış. Herkes ilgiyle dinlemiş, ama hikâyenin gerçekliğinden şüphe ediyorlarmış. Bu yüzden Mihalyov benden, gerçekten de Zürih'te İlyiç'le tanıştığını doğrulamamı istiyordu.

Mihalyov gerçek yaşamdan bir parçaydı. Savaş Tutsaklarına Yardım Komitesine tutsaklardan gelen mektuplar da öyle. İlyiç onlara o anda aklında olan en önemli şeyi yazmadan Rusya'ya dönemezdi.

Bern'den Platten'in görüşmelerinin başarıyla sonuçlandığını ve protokol imzalanır imzalanmaz Rusya'ya doğru yola çıkabileceğimizi bildiren mektubu aldığımızda İlyiç ayağa fırladı: "Hemen ilk trene yetişelim." Tren iki saat içinde kalkıyordu. Bu iki saat içinde evle ilgili işleri halletmemiz, ev sahibi ile hesabı kapatmamız, kitapları kütüphaneye iade etmemiz, eşyamızı toplamamız vb. gerekiyordu. "Sen yalnız git, ben de yarın yola çıkarım," dedim. Ama İlyiç birlikte gitmemiz için ısrar etti. İki saat içinde her şeyi halletmiştik: Kitaplar paketlenmiş, mektuplar imha edilmiş, işimize yarayacak eşya ve kıyafetler seçilmiş ve bütün işler tamamlanmıştı. Bern'e giden ilk treni yakaladık.

Rusya'ya doğru yola çıkacak bütün yoldaşlar Bern'deki Halkevi'nde bir araya gelmişti. Yolcuların arasında Zinovyev'ler, Usyeviç'ler, İnessa Armand, Safarov'lar, Olga Raviç, Chaux-de-Fonds'dan Abramoviç, Grebelskaya, Haritonov, Linda Rosenblum, Boytsov, Miha Tskhakaya, Marienhoff'lar ve Sokolnikov vardı. Radek Rus kılığına girmişti. Bund'cu bir kadının dört yaşındaki kıvırcık saçlı küçük oğlu Robert'i saymazsak hepimiz otuz kişiydik. Fritz Platten bize eşlik ediyordu.

Savunmacılar, Bolşeviklerin Almanya üzerinden seyahat etmeleri nedeniyle büyük gürültü kopardı. Elbette Alman hükümetinin Almanya'dan geçmemize izin vermesinin sebebi devrimin ülkeyi felakete sürükleyeceğine inanmalarıydı ve enternasyonalist göçmenlerin ülkelerine dönmelerine izin vererek Rusya'da devrimin yayılmasına yardımcı olacaklardı. Bolşevikler ise konuya kendi cephelerinden bakıyor, Rusya'da devrimci ajitasyonu geliştirmeyi görev sayıyordu ve hedefleri proleter devrimi zafere taşımaktı. Alman burjuva hükümetinin bu konuda ne düşündüğü umurlarında değildi. Savunmacıların kendilerine çamur atma kampanyası başlatacağını biliyor, ama uzun dönemde kitlelerin kendi önderliklerini takip edeceğine inanıyorlardı. O zamanlar, 27 Mart tarihi itibarıyla yalnızca Bolşevikler bu yolu kullanma riskini göze alabilmişti. Bir ay sonra ise aralarında Martov ve diğer Menşeviklerin de bulunduğu iki yüzden fazla göçmen Almanya'dan geçen aynı yolu kullandı.

Trene binerken ne bavullarımız ne de pasaportlarımız kontrol edilmişti. İlyiç tamamen kendi içine kapanmış, düşünceleri bizden önce Rusya'ya varmıştı. Yol boyu yalnızca önemsiz konular konuşuldu. Robert'in şen şakrak sesi vagonu dolduruyordu. Sokolnikov'u çok sevmişti ve kadınlara hiç yüz vermiyordu. Varlıklı olduklarını gösterme derdine düşen Almanlar hiçbir zahmetten kaçınmamıştı. Aşçı, biz göçmen topluluğunun pek de alışkın olmadığı mükellef yemekler ikram etti. Vagonun penceresinden dışarı bakarken hiç yetişkin erkek görememiz çok çarpıcıydı. Yol kenarındaki istasyonlarda, tarlalarda ve kentlerin caddelerinde yalnızca kadınlar, gençler ve çocuklar vardı. Petrograd'a döndüğümüz ilk günlerde askerlerle dolup taşan tramvay vagonlarını gördükçe bu manzarayı sık sık hatırladım.

Berlin'de trenimiz hat değiştirdi. Berlin'e gelmeden hemen önce, bazı Alman Sosyal Demokratlar özel bir vagona yerleşti. Robert dışında kimse onlarla konuşmuyordu. Yalnızca Robert kompartımanlarından içeri bakıp Fransızca "Kondüktör ne iş yapar?" gibi sorularla onları soru yağmuruna tutmaya başlamıştı.

Almanlar Robert'e ne cevap verdi bilmiyorum, ama Bolşeviklere söyleyecek tek bir sözleri, soracak tek bir soruları bile olmadığına eminim. 31 Mart'ta İsveç'e vardık. Stockholm'de bizi İsveçli Sosyal Demokrat vekiller Lindhagen, Karlsson, Strom, T. Nerman ve başkaları karşıladı. Bekleme salonuna bir kızıl bayrak asıldı ve burada bir toplantı gerçekleştirdik. Stockholm'ü sadece hayal meyal hatırlıyorum, çünkü aklım fikrim Rusya'daydı. Rusya'daki Geçici Hükümet, Fritz Platten ile Radek'in ülkeye girmesine izin vermedi. Ancak Bolşevikleri durdurmaya cesaret edemediler. Fin kızaklarıyla İsveç'ten Finlandiya'ya geçtik. Her şey o kadar hoş ve tanıdıktı ki –üçüncü sınıf köhne vagonlar, Rus askerleri. İnsan kendini iyi hissediyordu. Kısa süre sonra bir baktık, Robert yaşlıca bir askerin kucağında uyanmış, kollarını boynuna dolayarak onunla Fransızca konuşmaya ve askerin verdiği krem peynirli Paskalya çöreğini yemeye başlamıştı. Hepimiz pencerelere üşüştük. Geçtiğimiz istasyonlar askerlerle dolup taşıyordu. Usyeviç pencereden dışarı sarkarak "Yaşasın dünya devrimi!" diye bağırdı. Askerler ona bakakaldı. Birkaç kez önümüzden geçen soluk yüzlü bir teğmen, İlyiç'le ben yandaki boş vagona geçtiğimizde yanımıza oturdu ve İlyiç'le sohbete başladı. Teğmen, savunmacılardandı. Aralarında hararetli bir tartışma başladı. İlyiç'in de yüzü iyice solgundu. Vagona yavaş yavaş askerler doluşmaya başlamış, en sonunda da tıka basa olmuştu. Koltukların üzerine çıkıp bu yağmacı savaşa karşı böylesi anlaşılabilir sözlerle konuşan adamı daha iyi görüp duymaya çalışıyorlardı. Büyüyen bir ilgiyle konuşmaları dinleyen askerlerin yüzlerindeki ifade giderek gerginleşiyordu.

Beloostrov'da bizi Maria İlyiniçna, Şlyapnikov, Staël ve başka yoldaşlar karşıladı. Kadın işçiler de gelmişti. Staël birkaç kelimeyle onları selamlamam için ısrar ediyordu, ama boğazım düğümlenmiş gibiydi. Yoldaşlar da bizimle birlikte yola devam etti. İlyiç oraya vardığımızda tutuklanıp tutuklanmayacağımızı sordu. Yoldaşlar gülümsedi. Kısa süre sonra Petrograd'a vardık.

II

Petrograd'da

İşçiler, askerler ve denizcilerden oluşan Petrograd'lı kitleler, liderlerini karşılamaya gelmişti. Aralarında yakın olduğumuz pek çok yoldaş da vardı. Bunlar arasında, Longjumeau'daki okulun öğrencilerinden Çugurin'i omuzlarında geniş kızıl atkısıyla seçebiliyordum, yanaklarından sevinç gözyaşları süzülüyordu. Kabaran bir insan selinin ortasındaydık.

Devrim sürecini yaşamayan hiç kimse onun görkemli gözalıcılığını hayal edemez. Kızıl bayraklar, Kronstadt denizcilerinin şeref kıtası, Finlandiya İstasyonu'ndan Krzesinska Köşkü'ne[99] giden yolu aydınlatan Peter ve Paul Kalesi'nin ışıldakları, zırhlı araçlar, yolu korumak için saf tutmuş erkek ve kadın işçi kalabalığı.

Çheidze ve Skobelev, Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin resmî temsilcileri olarak istasyonda bizi karşılamaya gelmişti. Yoldaşlar, İlyiç'i Çheidze ve Skobelev'in beklediği resmî bekleme salonuna götürdü. İlyiç perona adımını atar atmaz yanına gelen bir yüzbaşı esas duruşa geçip tekmil verdi. Afallayan İlyiç de onu selamladı. Peronda bir şeref kıtası dizilmişti. İlyiç, peşinde bütün göçmen grubuyla birlikte onların önünden geçti. Daha sonra hepimizi motorlu araçlara bindirdiler. İlyiç'i ise zırhlı bir araca almışlardı. Hep birlikte Krzesinska Köşkü'ne doğru yola çıktık. İlyiç, etrafımızda dalgalanan engin kalabalığa doğru "Yaşasın sosyalist dünya devrimi!" diye haykırdı.

99 Krzesinska Köşkü (burası Çar II. Nikola'nın en sevdiği yerlerden biriydi) Şubat Devrimi sırasında devrimci askerler tarafından ele geçirildi ve Petrograd Bolşevik Komitesinin toplantı yeri oldu. *–İng. ed.*

İlyiç devrimin başladığını tüm benliğiyle hissediyordu. Sonradan Parti Merkez Komitesi ile Parti Petrograd Komitesine ev sahipliği yapacak olan Krzesinska Köşkü'ne vardık. Yoldaşlar üst katta bize çay ikram etti ve hoşgeldin konuşmaları yapmak istedi, ancak İlyiç konuşmayı, kendisini en çok ilgilendiren konuya, yani izlenecek taktikler konusuna getirdi. Dışarıda, Krzesinska Köşkü'nün önünde işçi ve askerler toplanmıştı. İlyiç'in balkona çıkıp onlara hitap etmesi gerekiyordu. Bu toplantının ve muazzam devrimci coşkunun etkisi başka her şeyi gölgede bırakmıştı.

Daha sonra Lenin'in kız kardeşi Anna İlyiniçna ve onun kocası Mark Yelizarov'un evine gittik. Maria İlyiniçna da onlarla birlikte yaşıyordu. Evleri Petrograd Yakası'nda Şirokaya Caddesi'ndeydi. Bize ayrı bir oda verdiler. Anna İlyiniçna'nın evlatlık oğlu küçük Gora, gelişimizin şerefine yatağımızın üzerine bir yazı asmıştı: "Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin!" O gece İlyiç'le ben neredeyse hiç konuşmadık. O gün hissettiklerimizi anlatmaya hiçbir sözcük yetmez, ama konuşmadan da anlaşmak mümkündü.

Her anın kıymetli olduğu bir dönemdeydik. Ertesi sabah İlyiç henüz kalkmıştı ki yoldaşlar onu İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Tüm Rusya Konferansındaki Bolşevik üyelerin toplantısına götürdü. Toplantı, Taurida Sarayı'nın üst katındaydı. Lenin, yapılması gerekenler ile ilgili görüşlerini bir dizi tez halinde açıkladı [Lenin'in *Nisan Tezleri*]. Bu tezlerde durumu değerlendiriyor, ulaşılması gereken hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yolları ortaya koyuyordu. O an yoldaşlar şaşkına dönmüştü. Çoğu, İlyiç'in durumu çok keskin bir şekilde ifade ettiğini, sosyalist devrimden söz etmek için henüz çok erken olduğunu düşünüyordu.

Alt katta Menşeviklerin toplantısı devam ediyordu. Bu toplantıdan gelen bir yoldaş, Menşevik ve Bolşevik delegelerin ortak bir toplantısında İlyiç'in benzer bir konuşma yapmasında ısrar etti. Bolşeviklerin toplantısında, tüm Sosyal Demokratların bir araya geleceği genel bir toplantıda İlyiç'in konuşmasını tekrar etmesi kararlaştırıldı. İlyiç de öyle yaptı. Toplantı alt katta, köşkün büyük

salonunda gerçekleştirildi. Hatırladığım kadarıyla dikkatimi çeken ilk şey, başkanlık divanında oturan Goldenberg (Meşkovski) idi. 1905 Devrimi sırasında sıkı bir Bolşevik ve en yakın yoldaşlarımızdan biriydi. Şimdi ise Plehanov'un tarafında yer almış ve savunmacı olmuştu. Lenin iki saat kadar konuştu. Ardından Goldenberg söz aldı. Lenin'in devrimci demokratlar arasında iç savaş bayrağı açtığını söyleyerek çok sert konuştu. Şimdi artık ne kadar ayrı düştüğümüzü görebiliyorduk. Lenin'in tezlerini heyecanlı bir biçimde savunan Kollontay'ın konuşmasını da unutamam.

Plehanov, *Yedinstvo*[100] gazetesinde, Lenin'in tezlerini "deli saçması" olarak değerlendirdi.

Üç gün sonra 7 Nisan'da Lenin'in tezleri *Pravda*'da yayınlandı. Bunu, ertesi gün *Pravda*'da yayınlanan Kamenev'in "Anlaşmazlıklarımız" isimli makalesi izledi. Bu makalede Kamenev, Lenin'in tezleriyle ayrılığını ortaya koyuyordu. Kamenev makalesinde Lenin'in tezlerinin kendi kişisel görüşleri olduğunu, bu görüşleri ne *Pravda*'nın ne de Merkez Komitesi Bürosunun paylaştığını belirtiyordu. Kamanev'in ileri sürdüğüne göre, konferansa katılan Bolşevik delegeler Lenin'in bu tezlerini değil, Merkez Komitesi Bürosunun tezlerini kabul etmişti. Kamenev, *Pravda*'nın da eski görüşünü koruduğunu belirtiyordu.

Bolşevik örgüt içinde mücadele başlamıştı. Ancak bu uzun sürmedi. Bir hafta sonra yapılan Petrograd'lı Bolşeviklerin Genel Kent Konferansında İlyiç'in görüşleri kabul gördü. Konferans sekiz gün sürmüş (14-22 Nisan) ve bu süre içinde meydana gelen bir dizi önemli olay Lenin'in haklı olduğunu ortaya koymuştu.

Lenin'in tezlerinin ilk kez yayınlandığı gün, 7 Nisan'da, Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi "Özgürlük Kredisi"[101] lehinde oy kullandı.

---

100 *Yedinstvo* (Birlik) Plehanov'un editörlüğünde Mart-Kasım 1917 arasında Petrograd'da yayınlanan günlük gazete. Menşevik savunmacıların aşırı sağ grubunu birleştirmiş ve burjuva Geçici Hükümete koşulsuz destek vermiş, Bolşevik Parti'ye karşı amansız bir mücadele yürütmüştü. *–İng. ed.*

101 Özgürlük Kredisi, askerî harcamaları karşılamak amacıyla 1917 baharında burjuva Geçici Hükümet tarafından çıkarılmıştı. *–İng. ed.*

Savunmacı ve burjuva gazeteler, Lenin ve Bolşeviklere karşı azgın bir kışkırtma kampanyası başlattı. Kamenev'in düşüncelerini önemseyen yoktu. Herkes biliyordu ki Bolşevik örgütte Lenin'in görüşleri zafer kazanacaktı. Ayrıca, Lenin'e karşı yürütülen bu kampanya, onun tezlerinin daha da yaygınlaşması için en etkili yol oldu. Bu savaşın emperyalist, yağmacı bir savaş olduğunu söyleyen Lenin'in gerçekten barış istediğini herkes görüyordu. Bu sözler denizciler, askerler ve savaşı bir ölüm kalım meselesi olarak gören herkes için uyarıcı oldu. 10 Nisan'da Lenin, İsmailovski Alayı askerlerine bir konuşma yaptı. 15 Nisan'da *Soldatskaya Pravda* (Askerlerin Gerçeği) yayınlanmaya başladı ve 16 Nisan'da da Petrograd'lı asker ve denizciler, Lenin ve Bolşeviklere karşı yürütülen kampanyayı protesto etmek için bir gösteri düzenledi. 18 Nisan'da (yeni takvime göre 1 Mayıs'ta) bütün Rusya'da o güne kadar görülmemiş büyüklükte 1 Mayıs gösterileri yapıldı.

Aynı gün Dışişleri Bakanı Milyukov, Geçici Hükümet adına yayınladığı bildiride, savaşı zafere kadar sürdürmeye devam edeceklerini ve müttefiklere karşı bütün yükümlülüklerini yerine getireceklerini açıkladı. Peki, Bolşevikler ne yaptı? Söz konusu yükümlülüklerin neler olduğunu basın aracılığıyla bir bir ortaya koydular. Geçici Hükümetin, II. Nikola Hükümeti ve bütün çarlık zümresinin altına girdiği yükümlülükleri yerine getirmeyi görev edindiğine dikkat çekiyorlardı. Bunların burjuvazi adına üstlenilen yükümlülükler olduğunu gösterdiler.

Bunu açıkça anlayan kitleler sokaklara döküldü. 21 Nisan'da Nevski Caddesi'nde gösteriler yapıldı. Aynı yerde Geçici Hükümet destekçileri de bir karşı gösteri düzenledi.

Bu olaylar Bolşevik safları sıklaştırmıştı. Petrograd Bolşevik örgütü Lenin'in görüşleri doğrultusunda birtakım kararlar aldı.

21 ve 22 Nisan tarihlerinde Merkez Komitesi, Geçici Hükümetin teşhir edilmesi gerekliliğini açıkça kabul eden kararlar çıkardı. Bu kararlarda Petrograd Sovyeti'nin uzlaşmacı taktikleri mahkûm ediliyor, işçilerin ve askerlerin temsilcileri için yeni bir seçim çağrısı yapılıyor, Sovyetlerin güçlendirilmesi isteniyor ve geniş çaplı

bir aydınlatma kampanyası yürütülmesi öneriliyor, aynı zamanda da Geçici Hükümetin devrilmesi için koşulların henüz olgunlaşmadığına dikkat çekiliyordu.

Lenin'in tezlerini açıklamasından üç hafta sonra, 24 Nisan'da Tüm Rusya Konferansı başladığı sırada Bolşevikler arasında birlik sağlanmıştı bile.

Petrograd'a geldikten sonra İlyiç'i çok az görmeye başladım. Merkez Komitesinde ve *Pravda*'da çalışıyor, toplantılarda konuşmalar yapıyordu. Ben de Krzesinska Köşkü'nde Merkez Komitesi Sekretaryasında çalışmaya başladım, ama bu iş yurtdışında ya da 1905-7 yılları arasında yaptığım sekretarya çalışmalarına hiç benzemiyordu, onlar İlyiç'in yönetimi altında ama kendi başıma yaptığım hayli önemli çalışmalardı. Stasova sekreterimizdi ve büro işlerini yapan bir asistanlar kadrosu vardı. Benim görevim ziyarete gelen Partili işçilerle konuşmaktı, ancak o zamanlar bölgesel faaliyetlerle ilgili pek az bilgim vardı. Merkez Komitesi üyeleri, özellikle de Sverdlov sık sık gelirdi. Yeterli bilgimin ve belirli bir görevimin olmaması çok can sıkıcıydı. Öte yandan ben de etrafımda olan bitenin tadını çıkarıyordum. O günlerde sokaklar son derece ilginç manzaralar çıkarıyordu insanın karşısına. Her yerde gruplar halinde toplanmış insanlar, hararetli bir biçimde mevcut durumu ve günün olaylarını tartışırdı. Kalabalıklara karışıp onları dinlerdim. Bu sokak toplantıları o kadar ilgi çekiciydi ki bir keresinde Şirokaya Caddesi'nden Krzesinska Köşkü'ne gitmem üç saatimi almıştı. Yaşadığımız ev bir avluya bakıyordu. Burada bile gece pencereyi açtığınızda hararetli tartışmalar duymanız mümkündü. Örneğin, kaldırımda bir asker oturur ve her zaman çevresinde bir dinleyici kitlesi olurdu: genellikle yan evin aşçıları ya da hizmetlileri veya gençler. Gecenin bir yarısında bölük pörçük sözler duyabilirdiniz: "Bolşevikler, Menşevikler". ... Saat sabaha karşı üç olur, hâlâ "Milyukov, Bolşevikler". Sabah beşte bir bakarsınız, aynı sokak toplantısı hâlâ devam ediyor, siyaset tartışılıyor. Bu yüzden Petrograd'ın beyaz geceleri bana hep bu bütün gece süren siyasi tartışmaları hatırlatır.

Merkez Komitesi Sekretaryasında birçok insanla tanışma fırsatım oluyordu. Krzesinska Köşkü, Merkez Komitesinin yanı sıra askerî örgüte ve *Soldatskaya Pravda* bürosuna da ev sahipliği yapıyordu. Bazen Merkez Komitesi toplantılarına katılıyor, burada insanları daha yakından tanıyor ve Petrograd Komitesinin çalışmalarını takip ediyordum. Gençler ve işçi sınıfı gençliği özellikle ilgimi çekiyordu. Hareket onları etkisi altına almıştı. Aralarında farklı eğilimlerde olanlar vardı –Bolşevikler, Menşevikler, Sosyalist Devrimciler ve Anarşistler. Örgütte elli bin kadar genç bulunuyordu, ancak başlangıçta bu hareket oldukça kendi haline bırakılmıştı. Gençler arasında kimi çalışmalar yürüttüm. Yüksek okulların son sınıf öğrencileri, işçi sınıfı gençliğine tam bir tezat oluşturuyordu. Sık sık kalabalık gruplar halinde Krzesinska Köşkü'ne gelip Bolşeviklere hakaret ederlerdi. Beyinlerinin tamamen yıkandığı anlaşılıyordu.

Tam tarihini hatırlamıyorum ama gelişimizden kısa bir süre sonra Öğretmenler Kongresine katıldım. Kongre çok kalabalıktı. Öğretmenler tamamen Sosyalist Devrimcilerin etkisi altındaydı. Kongrede savunmacılar arasından tanınmış kimi isimler konuşmalar yaptı. Kongreye ilk gittiğim gün, daha ben varmadan sabahleyin Aleksinski bir konuşma yapmıştı. Bolşevikler ve Menşevik Enternasyonalistler de dahil, kongrede topu topu on beş yirmi kadar Sosyal Demokrat vardı. Küçük ve ayrı bir odada toplanıp nasıl bir okul hedeflendiğine dair görüş alışverişinde bulunuldu. Bu kongreye katılanların çoğu daha sonra mahalle konseylerinde görev aldı. Öğretmen kitlesi şovenizmin zehirli dumanıyla sarhoş olmuştu.

18 Nisan'da (yeni takvime göre 1 Mayıs) İlyiç, 1 Mayıs gösterilerine katıldı. Ohta bölgesinde ve Mars alanında birer konuşma yaptı. O gün hasta yattığım için onu dinleyemedim. İlyiç eve döndüğünde yüzündeki coşkulu ifade çok çarpıcıydı. Yurtdışında yaşarken de genellikle 1 Mayıs gösterilerine katılırdık, ancak polisin izniyle yapılan 1 Mayıs gösterisine katılmakla çarlığı alt etmiş, devrimci bir halkın yaptığı 1 Mayıs gösterisinde bulunmak bambaşka şeylerdi.

21 Nisan'da İlyiç'le Danski'lerde buluşacaktık. Bana verilen adres Staro-Nevski numara 3'tü. Bütün Nevski Caddesi boyunca yürüdüm. O sırada Nevskaya Zastava tarafından büyük bir işçi yürüyüşü başlamıştı. Kaldırımlara biriken işçiler göstericileri selamlıyordu. Genç bir kadın işçi kaldırımda bekleyen bir diğerine, "Bize katıl!" diye seslendi. "Bütün gece yürüyeceğiz!" Diğer yönden de başlarında melon şapkalarıyla bir başka kalabalık yürüyüşe geçmişti. Onları da kaldırımlardaki diğer melon şapkalılar selamladı. Nevskaya Zastava bölgesinde işçiler daha ağırlıktayken Morskaya Caddesi ve Politseiski Most civarında melon şapkalıların sayısı daha fazlaydı. Bu kalabalığın arasında kulaktan kulağa dolaşan söylentilere göre, Lenin işçilere Alman altınıyla rüşvet vermiş, o yüzden şimdi hepsi onun tarafını tutar olmuştu. "Lenin'e gününü göstermeliyiz!" diye bağırdı şık giyimli genç bir kadın. "Bu alçakların hepsi öldürülmeli!" diye bağırdı melon şapkalı bir adam. Sınıf sınıfa karşı! İşçi sınıfı Lenin'den yanaydı.

Nisan Konferansı diye de bilinen Tüm Rusya Parti Konferansı, 24-29 Nisan tarihleri arasında gerçekleşti. Konferansa 151 delege katıldı. Konferansta yeni bir Merkez Komitesi seçildi ve siyasi durum, savaş, Üçüncü Enternasyonal'in kurulması, ulusal sorun, toprak sorunu ve parti programı gibi çok önemli konular tartışıldı.

Lenin'in siyasi durum üzerine konuşması özellikle aklımda kalmıştır. İlyiç'in kitlelere karşı tavrını çok çarpıcı bir biçimde gözler önüne seren ve onların yaşamlarını ve ilgi alanlarını ne kadar yakından takip ettiğini gösteren bir konuşmadır. "Şundan hiç kuşku duymuyoruz ki, bir sınıf olarak proleterlerin ve yarı proleterlerin savaştan hiçbir çıkarları yoktur. Geleneklerin ve aldatmacanın etkisi altındadırlar. Henüz siyasi deneyimleri de yoktur. Bu nedenle bizim görevimiz sabırla anlatmaktır. İlkelerimize dokunamaz, en küçük bir taviz dahi veremeyiz. Ancak bu kitlelere, sosyal şovenlere yaklaştığımız gibi de yaklaşamayız. Halkımızın bu unsurları hiçbir zaman sosyalist olmadı, sosyalizm kavramına dair en ufak bir bilgileri dahi yok, siyasi hayata gözlerini yeni yeni açıyorlar. Ancak sınıf bilinçleri olağanüstü bir hızla büyüyüp genişliyor. On-

lara neyi nasıl anlatarak yaklaşacağımızı bilmemiz lazım. Şimdi bu en zor görevimizdir, özellikle de daha dün yeraltında faaliyet gösteren bir parti için." (*Eserler*, c. 24, s. 205-06)

"Ben de dahil olmak üzere pek çoğumuzun," diyordu İlyiç yine bu konuşmasında, "halka hitap etme fırsatımız oldu, özellikle de askerlere. Şimdi bana öyle geliyor ki onlara her şeyi sınıfsal çıkarlar bakımından açıkladığımızda bile, bizim konumumuzla ilgili bir şeyi halen tam olarak kavrayamıyorlar. O da şu: Hangi yolla savaşı bitireceğimizi düşünüyoruz, savaşın sona ermesini nasıl mümkün kılacağız? İnsanlar bir yanılgılar labirentine hapsolmuş durumda, bizim konumumuza dair mutlak bir kavrayış eksikliği söz konusu, işte bu yüzden bu noktada özellikle berrak olmalıyız. (*a.g.e.*, s. 202)

"Kitlelere yaklaşımımızda bütün meselelere somut cevaplar sunmalıyız." (*a.g.e.*, s. 207)

Kendimizi anlatma çalışmasını yalnızca proletarya arasında değil, küçük burjuvazinin geniş kesimleri arasında da sürdürebilmemiz gerektiğini söylüyordu İlyiç.

Dizginleri elinde tutma konusunda ise şunları söylüyordu: "Duruma hâkim olup denetleyebilmek için güç sahibi olmak gerekir. Geniş küçük burjuva kitleleri bunu anlayamıyorsa, onlara sabırla anlatmalıyız. Ancak hiçbir koşulda onlara yalan söylememeliyiz." (*a.g.e.*, s. 201) İlyiç hiçbir zaman demagojiye tenezzül etmedi. Onunla konuşan askerler ve köylüler bunu her zaman hissetmiştir. Elbette güven bir çırpıda kazanılan bir şey değildir. O çalkantılı günlerde bile İlyiç soğukkanlılığını korumayı bilmiştir. "Şimdilik azınlıktayız ve kitleler henüz bize güvenmiyor. Bekleyebiliriz. Hükümet gerçek yüzünü gösterdiğinde bizim yanımızda yer alacaklardır." (*a.g.e.*, s. 202) İlyiç pek çok asker ve köylüyle konuşmuş, duyulan güvenin birçok kanıtıyla karşılaşmıştı. Ama hayale de kapılmıyordu. "Proletarya partisinin, örgütlülüğün gerektiği yerde, siyasetini öznel emeller üzerine inşa etmesi kadar ağır başka bir hata olamaz. Çoğunluğun bizden yana olduğunu iddia edemeyiz. Demek ki bu durumda

parolamız dikkat, dikkat, dikkat olmalıdır. Proletarya siyasetini aşırı güven üzerine kurmak, onu başarısızlığa mahkûm etmek demektir." (*a.g.e.*, s. 206-07)

İlyiç siyasi durum üzerine konuşmasını tamamlarken şunları da söylemişti: "Rus Devrimi, Sovyetleri yarattı. Dünyanın hiçbir burjuva ülkesinde bu türden devlet kurumları yoktur ve olamaz da. Hiçbir sosyalist devrim, işlerini, bundan farklı bir devlet gücü ile yürütemez. İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri, iktidarı, sıradan bir burjuva cumhuriyeti kurma ya da sosyalizme doğrudan bir geçiş amacıyla ele geçirmemelidir. Bu sonuncusu başarılamaz. Peki o zaman amaç nedir? Sovyetler, iktidarı, bu geçiş için mümkün ve zorunlu olan ilk somut adımları atmak için devralmalıdır. Böyle bir durumda korku, en büyük düşmandır. Bu adımların derhal atılması gerektiğine, aksi halde İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri iktidarının anlamsız kalacağına ve halka hiçbir şey sunamayacağına kitleler ikna edilmelidir." (*a.g.e.*, s. 211)

İlyiç, konuşmasının bu son bölümünün devamında, Sovyetleri bekleyen acil görevlerden de söz etti: "Toprak üzerindeki özel mülkiyet ortadan kaldırılmalıdır. Bu bizim birinci görevimizdir, çünkü halkın büyük çoğunluğu bunu desteklemektedir. Bunu başarmak için ise Sovyetlere ihtiyacımız var. Eski devlet bürokrasisinin araç ve yöntemleriyle bu işlemi gerçekleştiremeyiz." (*Eserler*, c. 24, s. 211-12) İlyiç, tabanda iktidar mücadelesi vermenin ne anlama geldiğine dair bir örnekle konuşmasını tamamladı: "Sözlerimi beni çok etkileyen bir konuşmaya göndermede bulunarak bitirmek istiyorum. Bir kömür madeni işçisinin hayli dikkat çekici bir konuşmasına tanık oldum. Tek bir kitabi kelime bile kullanmadan, devrimi nasıl yaptıklarını anlattı. Bu madenciler, bir başkanları ya da yöneticilerinin olup olmaması gibi bir sorunla ilgilenmiyordu. Madeni ele geçirmişlerdi ve onlar için önemli olan sorun, üretimin kesintiye uğramaması için madene inen halatları nasıl koruyacaklarıydı. Ardından ekmek sorunu gündeme geldi, ekmek kıttı. Ve madenciler de ekmeği elde etmek için hangi yöntemi kullanacaklarını kararlaştırdılar. İşte bu, kitaplardan çıkarılan bir şey de-

ğildir, devrimin gerçek programıdır. Bu, tabanda iktidarın gerçek anlamda ele geçirilmesidir." (*a.g.e.*, s. 212)

Zinayda Krjijanovskaya'nın sonradan hatırladığına göre, ona bir keresinde bu maden işçisinin konuşmasından söz etmiş ve "Madencilerin şimdi kendi mühendislerine ihtiyacı var. Vladimir İlyiç, Gleb'in[102] oraya gitmesinin iyi olacağını düşünüyor," demişim.

Konferansta birçok tanıdıkla karşılaştık. Bunlar arasında hatırladıklarımdan biri, Longjumeau'daki okulun eski öğrencilerinden Prisyagin'di. İlyiç'in konuşmasını dinlerken gözleri nasıl da parlıyordu. Kendisi artık aramızda değil. 1918'de Sibirya'da Beyazlar tarafından kurşuna dizildi.

1917 Mayıs'ının başlarında İlyiç, Parti programında bazı değişiklikler kaleme aldı. Emperyalist savaş ve devrim, toplumsal yaşamda çok büyük değişimlere neden olmuştu ve bu da yeni değerlendirmeleri ve yeni bir yaklaşımı gerekli kılıyordu. Eski program güncelliğini iyice yitirmişti.

Yeni asgari programın ana hatları, kitlelerin yaşam standardını iyileştirip yükseltme ve faaliyetlerine daha geniş bir kapsam kazandırma çabası ile doluydu.

Sekretaryadaki görevim sıkıcılaşmıştı. Kitlelerin arasına girip gerçek bir çalışma yürütmek, ayrıca İlyiç'i de daha sık görmek istiyordum, çünkü onun için kaygılanmaya başlamıştım. Kendisine karşı açılan kışkırtma kampanyası gittikçe yükseliyordu. Petrograd mahallesinde sokakta yürürken kadınların birbirine şöyle dediğini duyabilirdiniz: "Şu Almanya'dan gelen Lenin denen adama ne demeli? Bana sorarsanız bir kuyuya atıp boğmak lazım." Rüşvet ve ihanetle ilgili bütün bu söylentilerin kaynağı belliydi, ama yine de bunları duymak hoş olmuyordu. Bu lafları burjuvalardan duymakla kitlelerden duymak aynı şey değildi. *Soldatskaya Pravda*'ya "Parti Tarihinden Bir Sayfa" başlıklı Lenin'le ilgili bir makale yazdım. Vladimir İlyiç elyazmasını okuyup bazı düzeltmeler yaptıktan sonra, makale, *Soldatskaya Pravda*'nın 13 Mayıs 1917 tarihli 21. sayısında yayınlandı.

102 Krjijanoski –*İng. ed.*

Vladimir İlyiç eve yorgun argın geldiğinde olan bitenlerle ilgili ona soru sormaya gönlüm elvermiyordu. Fakat her ikimiz de eskiden olduğu gibi yürüyüşlere çıkıp meseleleri konuşma ihtiyacı hissediyorduk. Kimi zaman Petrograd mahallesinin daha sakin sokaklarında yürüyüşe çıkmayı başarırdık. Bu yürüyüşlerden birinde Şaumyan ve Yenukidze'nin de bize katıldığını ve Şaumyan'ın İlyiç'e kızıl rozetler verdiğini hatırlıyorum. Bu rozetleri Lenin'e vermek üzere oğulları hazırlamıştı. İlyiç gülümseyerek almıştı onları.

Stepan Şaumyan'ı uzun süredir tanıyorduk. Bakülü işçiler arasında çok büyük bir ünü vardı. İkinci Kongreden hemen sonra Bolşeviklere katılmış ve Stockholm ile Londra Kongrelerinde bulunmuştu. Stockholm Kongresinde Yetki Belgeleri Komisyonu üyesiydi. Bu Kongre, sayıca İkinci ve Üçüncü Kongrelerden daha kalabalıktı. İkinci ve Üçüncü Kongrelerde her delegenin neyi temsil ettiğini bilirdik, ama burada pek az tanıdığımız birçok delege vardı. Yetki Belgeleri Komisyonunda her bir delege için sert bir mücadele verilmişti. Şaumyan'ın bu komisyonda zor zamanlar geçirdiğini hatırlıyorum. Ben Londra Kongresinde yer almamıştım. Sonrasında, göçmenliğimizin ikinci döneminde Bakülü yoldaşlarla sık sık yazışmıştık. Bana *Vperyod*'cularla bölünmenin sebeplerini sorduklarını ve benim de onlara bu konuyu ayrıntılarıyla anlatmak zorunda kaldığımı hatırlıyorum.

1913'te İlyiç, Şaumyan'la ulusal sorun üzerine sık sık yazışmıştı. Bunlardan, Mayıs 1914 tarihli olanı oldukça ilginçtir. Burada İlyiç, Rusya'daki bütün uluslardan Marksistlerin, ulusların eşit haklara sahip olması ve azınlık ulusların haklarının korunması üzerine bir yasa önerisi hazırlayarak bunu Devlet Dumasına sunmasının gerekli olduğunu söylüyordu. Lenin'in düşüncesine göre bu taslak, genel olarak ve tüm yönleriyle dil, eğitim ve kültür sorunu da dahil olmak üzere hak eşitliği kavramından ne anladığımızı tam anlamıyla açıklamalıydı. "Bana göre," diyordu İlyiç, "kültürel-ulusal özerklik saçmalığı, bu şekilde yaygın bir biçimde ortaya konabilir ve bu zırvalığın taraftarlarının *ağzı tamamen tıkanabilir*." (*Eserler*, c. 35, s. 106) Hatta İlyiç böyle bir taslağı hazırlamıştı da.

İşte bu yüzden 1917'de İlyiç, Stepan'ı gördüğüne ve o sırada Bolşeviklerin bütün aciliyetiyle yüz yüze olduğu tüm sorunları ilk elden tartışabildiğine memnun olmuştu.

Vasilevski Adası'ndaki askerî okulda yapılan Birinci Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresinde İlyiç'in yaptığı konuşmayı hatırlıyorum. Uzun koridorlardan geçmiştik. Sınıflar, delegelerin kalabilmesi için yatakhaneye dönüştürülmüştü. Salon tıka basa doluydu ve Bolşevikler en arkada küçük bir grup halinde oturmuştu. Lenin'in konuşmasını yalnızca Bolşevikler alkışlamış olsa da yarattığı güçlü etkiden hiç şüphe yoktu. Söylenenlere göre Kerenski bu konuşmayı dinledikten sonra üç saat kendine gelememiş, ama bu hikâyenin doğruluğuna kefil olamam tabii.

Haziran'da mahalle konseyleri için seçimler yapıldı. Ben de seçim kampanyasının nasıl gittiğini görmek için Vasilevski Adası'na geçtim. Sokaklar, çoğunluğu boru ve lastik fabrikasının çalışanlarından oluşan işçilerle doluydu. Ayrıca Laferme Fabrikası'ndan birçok kadın işçi de vardı. Bu fabrikada oylar Sosyalist Devrimcilere gitmişti. Her yerde hararetli tartışmalar sürüyordu. İnsanlar, adayları ya da onların kişiliklerini değil, farklı partilerin faaliyetlerini ve neyi savunduklarını tartışıyordu. Bu bana Paris'te bulunduğumuz dönemde orada yapılan belediye seçimlerini hatırlatmıştı: Siyasi konuların tartışılmaması, bunun yerine her yerde kişisel meselelerin öne çıkması bizi çok şaşırtmıştı. Burada ise durum bunun tam tersiydi. Şaşırtıcı olan bir diğer şey de 1905-7'den bu yana kitlelerin siyasi anlamda ne kadar olgunlaşmış olduğuydu. Herkesin farklı politik eğilimlere ait yayınları takip ettiği besbelliydi. Gruplardan birinde, bu ülkede Bonapartizmin mümkün olup olmadığı konusu tartışılıyordu. Son birkaç yılda sınıf bilinci son derece yükselmiş olan işçi kalabalığının içinde, o her şeye burnunu sokan haliyle ajan olması kuvvetle muhtemel biri, tuhaf bir biçimde buraya ait değil gibi görünüyordu.

Kitleler arasında devrimci duygular yükseliyordu.

Bolşevikler 10 Haziran'da bir gösteri yapmaya karar vermişti. Sovyetler Kongresi o tarihlerdeki üç gün boyunca hiçbir gösteri-

nin yapılmaması gerektiğini söyleyerek bu gösteriyi yasakladı. Bu nedenle İlyiç, Petrograd Parti Komitesi tarafından düzenlenen bu gösterinin iptal edilmesinde ısrarcı oldu. Sovyet iktidarını tanıdığımıza göre, muhaliflerimizin eline koz vermek istemiyorsak Kongrenin koyduğu kurallara da uymamız gerektiğini savunuyordu. Ne var ki kitlelerin ruh haline teslim olan Sovyetler Kongresinin kendisi de 18 Haziran tarihi için (eski takvime göre) bir gösteri çağrısı yaptı. Pek bir hazırlık yapılmamasına rağmen kongrenin de beklemediği geniş bir katılım oldu. Gösteriye yaklaşık dört yüz bin işçi ve asker katıldı. Pankart ve afişlerin yüzde doksanı Bolşevik Merkez Komitesinin sloganlarını taşıyordu: "Bütün İktidar Sovyetlere!", "Kahrolsun On Kapitalist Bakan!" Geçici Hükümeti destekleyen yalnızca üç pankart vardı (biri Bund'un, biri Plehanov grubunun ve sonuncusu da Kazak Alayı'nın). İlyiç, 18 Haziran'ı dönüm noktasının yaşandığı günlerden biri olarak kabul eder. "18 Haziran gösterisi," (yeni takvime göre 1 Temmuz) diye yazmıştı, "devrime yön veren ve ona, içine düştüğü açmazdan çıkış yolunu gösteren devrimci proletaryanın gücünü ve siyasetini sergileyen bir gösteri haline geldi. Pazar günkü gösterinin devasa tarihsel önemi işte burada yatmaktadır ve devrim şehitleri için yapılan cenaze töreninden ya da 1 Mayıs'tan temel farkı işte buradadır. İlkinde yapılan devrimin ilk zaferini ve onun kahramanlarını *saygıyla anmaydı*. Halkın, özgürlüğe giden yolda en hızlı ve başarılı bir biçimde kat ettiği ilk aşamaya geri dönüp bakmasıydı. 1 Mayıs ise dünya emek hareketinin tarihiyle ve bu hareketin barış ve sosyalizm idealiyle ilgili bir dilek ve umut *bayramıydı*.

"Her iki gösterinin de, devrimin daha da ileri gitmesi için gereken *doğrultuya* işaret etmek gibi bir hedefi yoktu. Zaten bunu işaret edemezlerdi de. Ne birinci ne de ikinci gösteri, kitlelerin önüne ve kitleler adına, devrimin hangi yöne ve hangi biçimde hareket edeceği konusunda somut, belirli ve güncel sorunlar getirmişti.

"Bu anlamda 18 Haziran ilk *fiili* siyasi gösteriydi; meselelerin, kitap ya da gazetelerde değil sokaklarda, liderler aracılığıyla değil kitlelerin kendisi tarafından ortaya konmasıydı. Farklı sınıfların

nasıl hareket ettiğini, devrimi ileriye götürmek için nasıl hareket etmek istediğini ve nasıl hareket etmesi gerektiğini gösterdi. Burjuvazi ise kendisini gizlemişti." (*Eserler*, c. 25, s. 91-92)

Mahalle konseyi seçimleri sona ermişti. Ben Vıborg Mahalle Konseyine seçilmiştim. Bu konseye yalnızca Bolşevik adaylar ve birkaç Menşevik Enternasyonalist girmişti. Menşevik Enternasyonalistler Konseyde çalışmayı reddetti. Böylece yalnızca Bolşevikler kaldı: L. M. Mihaylov, Kuçmenko, Çugurin, başka bir yoldaş daha ve ben. Konseyimiz başlangıçta sekreterliğini Jenya Yegorova'nın yaptığı yerel Parti örgütüyle aynı binada barınıyordu. Lacis de burada çalışıyordu. Konsey ve Parti örgütü yakın temas halindeydi. Vıborg mahallesindeki bu çalışma bana çok şey öğretmiştir. Parti ve Sovyet çalışması açısından mükemmel bir okuldu. Uzun yıllar yurtdışında yaşamış ve küçük bir toplantıda bile konuşma yapma cesaretini bulamamış ya da *Pravda*'ya tek satır bile yazmamış benim gibi biri için böylesi bir okul şarttı.

Vıborg mahallesinde işçi kitlelerinin güvenini kazanmış güçlü ve etkin bir Bolşevik üye topluluğu vardı. Göreve başladıktan kısa bir süre sonra Asker Eşlerine Yardım Komitesinin Vıborg mahallesi şubesini, Pazar Okulu'nda birlikte öğretmenlik yaptığımız eski dostum Nina Gerd'den (Struve'nin karısı) devraldım. Nina Gerd işçi sınıfı hareketinin daha ilk yıllarında Sosyal Demokrat olmuştu, ama şimdi siyasi konularda görüşlerimiz farklılaşmıştı. İşleri bana devrederken şöyle dedi: "Asker eşleri bize güvenmiyor. Ne yaparsak yapalım onları memnun edemiyoruz. Yalnızca Bolşeviklere güveniyorlar. O zaman işleri siz devralın. Belki siz daha iyi bir iş çıkarırsınız." İşçilerin etkin işbirliği sayesinde işleri yoluna koyacağımıza inanarak bu görevi devralmaktan hiç korkmadık.

İşçi kitleleri gerek kültürel gerek siyasi alanda olağanüstü derecede etkin hale gelmişti. Kısa süre içinde Vıborg mahallesindeki tüm fabrika ve imalathanelerin temsil edildiği bir Eğitim Konseyi kurduk. Çeşitli fabrikaların temsilcileri arasında Purişev, Kayurov, Yurkin ve Gordienko'yu hatırlıyorum. Her hafta toplanıp atacağımız pratik adımları tartışıyorduk. Genel okur yazarlık konusu

açılınca fabrikalardaki işçiler hızla okuma yazma bilmeyenlerin dökümünü çıkardı. İşverenlerden okuma yazma dersleri için yer göstermeleri istendi. İçlerinden bir tanesi bunu reddedince kadın işçiler kıyameti kopardı. Sonunda anlaşıldı ki fabrikalardaki odalardan birine en şoven taburlardan seçilmiş özel bir manga yerleştirilmişti. Sonunda işveren, okul için fabrika dışında bir yer kiralamak zorunda kaldı. Öğrencilerin devamlılığını ve öğretmenlerin çalışmalarını işçiler denetliyordu. Mahalle Konseyinin yakınlarına bir yere bir makineli tüfek alayı yerleştirilmişti. Bu alay önceleri çok güvenilir bulunsa da bu "güvenilirlik" kısa sürede boşa düştü. Alay, Vıborg mahallesine konuşlanır konuşlanmaz askerler arasında ajitasyon çalışması başlatıldı. Bolşevikler lehine ilk ajitasyon çalışmasını başlatanlar ayçekirdeği, *kvas* gibi ürünler satan kadın sokak satıcılarıydı. Bunların birçoğu, doksanlı yıllardan ve 1905 Devrimi'nden tanıdığım kadın işçilerdi. Hepsi iyi giyimli, toplantılarda etkin, siyasi açıdan uyanık kişilerdi. Bunlardan biri bana şöyle demişti: "Kocam cephede. Onunla iyi anlaşırdık, ama döndüğü zaman işler nasıl olacak bilmiyorum. Ben artık bir Bolşeviğim, Bolşeviklerden yanayım ama o cephede ne yapıyor bilmiyorum. Acaba Bolşeviklerden yana olmak gerektiğinin farkına varmış mıdır? Geceleri yatakta sık sık bunu düşünüyorum. Ya hâlâ farkına varmadıysa? Gerçi bir daha kendisini görüp göremeyeceğimi de bilmiyorum. Öldürülebilir. Ben ise bildiğiniz gibi kan tükürmeye başladım, hastaneye gidip geliyorum." Ateşli hastalarda görülen kırmızı yanaklarıyla bu incecik yüzlü kadın işçinin, fikir farklılıkları yüzünden belki de kocasından ayrılmak zorunda kalacağından endişelenmesini hiç unutamayacağım. Ancak o zamanlar eğitim faaliyetlerine kadın işçiler değil de erkek işçiler öncülük ediyordu. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar ele alırlardı. Örneğin, Gordienko, zamanının önemli bir bölümünü çocuk yuvaları çalışmasına ayırıyordu. Kuklin ise gençlik çalışmasını yakından takip ediyordu.

Ben de gençlik çalışmasıyla yakından ilgileniyordum. Işık ve Bilgi Birliği adlı bir kuruluş, kendine özgü bir program oluşturmuştu. Üyeleri arasında Bolşevikler, Menşevikler, Anarşistler ve

örgütsüz insanlar vardı. Program hayli safça hazırlanmış ve ilkel olmasına karşın, yol açtığı tartışma çok ilginçti. Örneğin, maddelerinden birinde tüm üyelerin dikiş öğrenmesi gerektiği yazılıydı. Bunun üzerine genç Bolşevik delikanlılardan biri şöyle demişti: "Neden hepimizin dikiş öğrenmesi gerekiyormuş? Kızların öğrenmesi gerektiğini anlıyorum, çünkü zamanı geldiğinde kocalarının pantolonuna bir düğme dikebilmeleri gerekir. Ama neden hepimiz öğrenmek zorunda olalım ki!" Bu ifade bir öfke fırtınası koparmıştı. Kızların yanı sıra erkekler de protesto ediyor, sıralarında hop oturup hop kalkıyordu. "Kadınların düğme dikmesi gerektiğini de kim söylemiş? Ne demek istiyorsun sen? Demek sen kadınların eskiden olduğu gibi ev kölesi olmasından yanasın, ha? Kadın, kocasının yoldaşıdır; hizmetçisi değil!" Sadece kadınların dikiş öğrenmesini yeterli bulan önerinin bahtsız sahibi geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bolşeviklerin ateşli savunucularından biri olan Muraşov adındaki bir başka delikanlıyla sohbetimi hatırlıyorum. "Sen neden Bolşevik örgüte katılmıyorsun?" diye sormuştum ona. "Eh, gördüğünüz gibi," demişti, "örgütte bir sürü genç insan var. Peki ama neden örgüte katıldık sizce? Bolşeviklerin haklılığını anladığımız için mi katıldığımızı düşünüyorsunuz? Hayır, Bolşevikler halka tabanca dağıttıkları için katıldık. Bu yaptığımız iyi bir şey değildi. Örgüte katılmak için insanın mantıklı bir sebebi olmalı. Bu yüzden ben de işi kafamda yerli yerine oturtuncaya kadar Parti kartımı geri verdim." Her şeye rağmen şunu belirtmeliyim ki, Işık ve Bilgi Birliğinde yalnızca devrimci düşünceye sahip gençler vardı, aralarında sağ görüşlülerin yer almasını kabul etmezlerdi. Hepsi de fabrikalarındaki toplantılarda konuşmalar yapan, etkin üyelerdi. Ancak herkese ve her şeye çabucak inanma gibi bir sorunları vardı. Bu safdillikle mücadele etmek gerekiyordu.

Kadınlar arasında da yoğun bir çalışma yürütüyordum. Eski utangaçlığımı üzerimden atmıştım, gerektiğinde konuşma yapabiliyordum.

Kendimi büyük bir coşkuyla çalışmaya vermiştim. Kitlelerin tamamını toplumsal çalışmaların içine çekmek, Vladimir İlyiç'in

sözünü ettiği o "halk milisleri"nin hayata geçmesine yardımcı olmak istiyordum.

Vıborg mahallesinde çalışmaya başlayınca İlyiç'i daha da az görür olmuştum. Kritik günlerden geçiyorduk ve mücadele gittikçe yükseliyordu. 18 Haziran, yalnızca dört yüz bin işçi ve askerin Bolşevik sloganlarla gösteri yaptığı bir gün olmakla kalmamış, aynı zamanda Geçici Hükümetin üç aylık bir sürünceme döneminden sonra müttefiklerin baskısını kabullenip cephede saldırıya geçtiği bir gün olmuştu. Bolşevikler ise çoktan basında ve toplantılarda ajitasyona başlamıştı. Geçici Hükümet, bastığı zeminin altından kaydığını hissediyordu. 28 Haziran'da, Rus Ordusu cephede bozguna uğramaya başladı, bu da askerler arasında huzursuzluğu iyice artırdı.

Haziran sonunda İlyiç, Maria İlyiniçna ile birlikte birkaç gün dinlenmek üzere şehir dışına çıktı. Petrograd yakınlarındaki Mustamaki İstasyonu civarında bulunan Neivola köyünde Bonç-Bruyeviç'lerin evinde kaldılar. Bu arada Petrograd'da şunlar oldu: Vıborg mahallesinde konuşlanan makineli tüfek alayı silahlı ayaklanma başlatma kararı aldı. Bunun iki gün öncesinde, Eğitim Komitemiz, alayın Eğitim Komitesiyle Pazartesi günü için bir toplantı ayarlamıştı, bazı kültürel faaliyetleri tartışacaktı. Haliyle alaydan gelen olmadı. Makineli tüfek alayının tamamı garnizonu terk etmişti. Krzesinska Köşkü'ne giderken onlardan bir grupla karşılaştım. Sampsonievski Caddesi'nde uygun adım yürüyorlardı. O sırada yaşanan bir olay hafızamda yer etmiştir: Kaldırımdan inen yaşlı bir işçi, askerlere doğru gidip yerlere kadar eğilerek onları selamladıktan sonra yüksek sesle, "İşte böyle gençler, biz çalışan halk için ayağa kalkın!" demişti. O sırada Merkez Komitesi karargâhında Stalin ve Laşeviç vardı. Makineli tüfek alayı Krzesinska Köşkü'nün balkonunun altında durup selam verdi ve yürüyüşüne öyle devam etti. Merkez Komitesi karargâhına doğru yürüyüşe geçen iki alay daha olmuştu ve onları da bir işçi gösterisi takip etmişti. O akşam İlyiç'i getirmesi için Mustamaki'ye bir yoldaş gönderildi. Merkez Komitesi, gösterilerin barışçıl olması yönünde uyarılarda bulunsa

bile makineli tüfek alayı çoktan barikat kurmaya başlamıştı. Alayı devrimci eylemden vazgeçirmek üzere yanlarına gitmeden önce, bu alay içinde Parti çalışmasından sorumlu olan Laşeviç'in, Vıborg Mahalle Konseyi bürosundaki divanda uzunca bir süre gözünü tavandan ayırmadan uzandığını hatırlıyorum. Zor bir görevdi, ama Merkez Komitesi kararı bu yöndeydi. Fabrika işçileri greve çıkmıştı, Kronstad'dan denizciler gelmişti. Silahlı işçi ve askerlerden oluşan devasa bir topluluk Taurida Sarayı'na doğru yürüyüşe geçmişti. İlyiç, Krzesinska Köşkü'nün balkonundan bir konuşma yaptı. Merkez Komitesi, gösterinin durdurulması için çağrıda bulundu. Geçici Hükümet, askerî öğrencileri ve Kazakları çağırmıştı. Sadovaya Caddesi'nde göstericilerin üzerine ateş açıldı.

III

Yeniden Yeraltı

İlyiç'in o geceyi Petrograd mahallesinde Sulimov'larda geçirmesi için ayarlamalar yapılmıştı. Oysa Vıborg mahallesi çok daha güvenliydi. Böylece işçi yoldaşlarımızdan Kayurov'un evinde kalmasına karar verildi. İlyiç'i almak için Sulimov'lara gittim ve birlikte Vıborg mahallesine geçtik. Moskovski Alayı bulvardan geçiyordu. Kayurov bulvarda oturmuş bizi bekliyordu. Geldiğimizi görünce ayağa kalkıp önden yürümeye başladı. İlyiç onu takip ederken ben başka yola saptım. Askerî öğrenciler *Pravda* bürosunu harabeye çevirmişti. Renault fabrikasının bekçi kulübesinde Petrograd Komitesi gün içinde İlyiç'in de hazır bulunduğu bir toplantı yaptı. Burada genel grev meselesi tartışıldı ve bu yönde bir çağrı yapmama kararı alındı. İlyiç buradan birkaç Merkez Komitesi üyesiyle buluşacağı Fofanova'nın Lesnoi Caddesi'ndeki dairesine gitti. O gün için işçi hareketi bastırılmıştı. Bir dönemki yakın mesai arkadaşlarımızdan, İkinci Duma'da Petrograd işçilerinin eski vekili *Vperyod*'cu Aleksinski ile Sosyalist Devrimci Parti üyesi ve eski Schlusselburg'lulardan[103] Pankratov, edindiklerini öne sürdükleri bilgiye dayanarak, Lenin'in Alman casusu olduğuna dair iftira niteliğinde bir söylenti yaymışlardı. Lenin'in etkisini felce uğratmak istiyorlardı. Geçici Hükümet, 6 Temmuz tarihinde Lenin, Zinovyev ve Kamenev için tutuklama emri çıkarttı. Hükümete ait birlikler Krzesinska Köşkü'nü işgal etti. İlyiç, Kayurov'un

103 Schlusselburg: Çarlık döneminde Rusya'da siyasi tutsakların hapsedildiği kale. *–İng. ed.*

yanından ayrılıp Zinovyev'in de saklandığı Alliluyev'in evine geçti. Kayurov'un oğlu anarşistti ve genç arkadaşlarıyla birlikte bomba yapımıyla uğraştıklarından onun evi saklanmak için pek uygun bir yer değildi.

7 Temmuz'da Maria İlyiniçna ile birlikte Alliluyev'in evine İlyiç'i görmeye gittik. Onu bocalama yaşadığı, kararsız bir anında yakalamış olduk. Mahkemeye çıkması gerektiğini düşünüyordu. Maria İlyiniçna buna hararetle karşı çıktı. "Grigori ile ben teslim olmaya karar verdik. Git bunu Kamenev'e bildir," dedi İlyiç bana. Kamenev yakınlarda başka bir dairede kalıyordu. Alelacele kalktım. "Vedalaşalım," dedi İlyiç bana. "Bir daha görüşemeyebiliriz." Kucaklaştık. Kamenev'e gidip İlyiç'in mesajını ilettim. O akşam Stalin ve diğerleri İlyiç'i teslim olup mahkemeye çıkmaması gerektiğine ikna etti ve bu şekilde hayatını kurtardı. Aynı akşam Şirokaya Caddesi'ndeki evimiz basıldı. Yalnızca bizim odamızda arama yapmışlardı. Baskını bir albayla, kaputu beyaz astarlı bir diğer asker yönetiyordu. Masada duran bana ait bazı not ve belgeleri aldılar ve Lenin'in nerede olduğunu bilip bilmediğimi sordular. Böylece bu soruyla onun teslim olmadığını anlamış oldum. Sabah aynı caddede oturan Smilga'ya gittim. Stalin ve Molotov da oradaydı. İlyiç ve Zinovyev'in saklanmaya karar verdiğini orada öğrendim.

İki gün sonra, ayın 9'unda bir askerî öğrencilerden oluşan bir çete evi basıp bütün daireyi altüst etti. Anna İlyiniçna'nın kocası Mark Yelizarov'u Lenin sandılar. Bu konuda beni sıkı bir sorguya çektiler. Yelizarov'ların yatılı bir hizmetçisi vardı. Uzaklardaki küçük bir köyden gelen Annuşka adındaki bu kızın neler olup bittiğine dair hiçbir fikri yoktu. Okuma yazma öğrenmeyi çok istiyor ve bulduğu her fırsatta alfabe kitabını elinden düşürmüyordu. Ama kolay öğrenen biri değildi. "Aptal köylünün tekiyim," derdi kederle. Ona okuma yazma öğretmeye, mevcut partileri ve savaşın nedenlerini açıklamaya çalışırdım. Lenin'in kim olduğuna dair hiçbir fikri yoktu. 8 Temmuz'da ben evde değildim ama Yelizarov'lar daha sonra bana olan biteni anlattı. Evin önünde motorlu bir araç durmuş ve içindekiler aleyhte gösteri yapmaya başlamış. Annuş-

ka aniden koşarak içeri girmiş ve "Olenin'ler geldi galiba!" diye bağırmış. Arama sırasında askerî öğrenciler onu sorguya çekerek Mark'ı işaret edip adını sormuş. Kız bilmediğini söyleyince konuşmak istemediğini düşünmüşler. Ardından mutfağı ve kızın yatağının altını aramışlar. Annuşka buna çok öfkelenmiş. "Fırına da baksanıza, belki içinde biri vardır!" demiş.

9 Temmuz'daki aramada Mark Yelizarov, Annuşka ve ben Genelkurmay Merkezine götürüldük. Orada bizi birbirimizden uzak oturttular ve her birimizin başına silahlı birer asker diktiler. Bir süre sonra üzerimize çullanmaya hazır bir grup öfkeli subay odaya daldı. Fakat o sırada içeri giren albay –ki ilk baskını yöneten albaydı bu– bize bakıp, "Aradığımız insanlar bunlar değil," dedi. Eğer İlyiç orada olsaydı, onu oracıkta paramparça edeceklerdi. Serbest bırakıldık. Mark Yelizarov eve gitmemiz için bize bir motorlu araç verilmesinde ısrar etti. Albay söz verip uzaklaştı. Tabii bize araba filan veren olmadı. Kendimiz bir araç tuttuk. Köprüler kaldırılmış olduğundan da eve ancak sabaha varabildik. Kapıyı uzun uzun çalmamıza karşın açılmayınca bir şeyler olduğundan korktuk. Nihayet kapı açıldı.

Yelizarov'un evi bir üçüncü kez daha arandı. Ben o sıra Mahalle Konseyindeydim. Eve geldiğimde binanın girişinin askerlerle, sokağın da insanlarla dolu olduğunu gördüm. Bir süre orada dikildikten sonra Mahalle Konseyine geri döndüm. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Konsey bürosuna vardığımda saat geç olmuştu ve bekçiden başka hiç kimse yoktu. Bir süre sonra Slutski geldi. Bu yoldaş, Volodarski, Melniçanski ve başka birileriyle birlikte Amerika'dan daha yeni dönmüştü. (Daha sonra Güney Cephesinde öldürüldü.) Kendisi yeni hapisten kaçmıştı ve eve gitmemem, neler olup bittiğini öğrenmek için sabah başka birini göndermem konusunda beni uyardı. Geceyi geçireceğimiz bir yer aramaya çıktık ama yoldaşların adreslerini bilmiyorduk. Uzun süre mahallede dolanıp durduktan sonra o gece bizi ağırlayan Fofanova'nın evine gittik. Sabah öğrendiğimize göre bizden kimse tutuklanmamış ve askerler daha önceki kadar kaba davranmamıştı.

İlyiç ve Zinovyev, Sestroretsk yakınlarındaki Razliv'de, Sestroretsk fabrikasında çalışan ve eski illegal Parti örgütünden bir işçi olan Yemelyanov'un evinde saklanıyordu. İlyiç, Yemelyanov ve ailesine karşı hissettiği yakınlığı sonuna kadar korudu.

Ben bütün zamanımı Vıborg mahallesinde geçiriyordum. Bu Temmuz günleri boyunca sokaktaki adamın ruh haliyle işçilerin ruh hali arasındaki fark insanı şaşırtıyordu. İlk kesimden insanların öfkeli homurtularını tramvaylarda, sokak köşelerinde duyabilirdiniz fakat Vıborg yakasına açılan tahta köprüyü geçer geçmez insan başka bir dünyaya adım atmış gibi oluyordu. İşlerim çok yoğundu. Yemelyanov'la bağlantı halindeki Zof ve diğerleri aracılığıyla İlyiç'in çeşitli talimatlar içeren notlarını alıyordum. Gericilik iyice azgınlaşmıştı. 9 Temmuz'daki Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi ile İşçi ve Köylü Temsilcileri Yürütme Komitesinin ortak toplantısında, Geçici Hükümet, "devrimden kurtulma hükümeti" ilan edildi. Aynı gün bu "kurtuluş" başladı. O gün Kamenev tutuklandı; 12 Temmuz'da cephede ölüm cezasını geri getiren yasa kabul edildi; 15 Temmuz'da *Pravda* ve *Okopnaya Pravda* kapatıldı ve cephede toplantı yapmak yasaklandı; Helsinki'de çok sayıda Bolşevik tutuklanmıştı ve ayrıca burada yayınlanan *Volna* (Dalga) isimli Bolşevik gazete de kapatılmıştı. 18 Temmuz'da Fin Meclisi dağıtıldı ve General Kornilov başkomutanlığa atandı. 22 Temmuz'da Troçki ve Lunaçarski tutuklandı.

Temmuz günlerinden kısa süre sonra orduda disiplini sağlamak isteyen Kerenski devreye yeni bir plan sokmaya, o günlerde ayaklanıp gösterileri başlatan makineli tüfek alayını silahsız bir şekilde bir meydanda toplayıp onları halkın önünde aşağılayarak rütbelerini sökmeye karar verdi. Silahsızlandırılmış alayın meydana getirilişini görmüştüm. Askerler, atların dizginlerinden tutmuş yürüyordu. Gözlerinde öyle için için yanan bir nefret, ağır ağır yürüyüşlerinde öyle bir hınç vardı ki bundan daha aptal bir yöntem icat edilemeyeceği açıktı. Gerçekten de bu makineli tüfek alayı, Ekim günlerinde bütün kalpleriyle Bolşeviklerin yanında yer aldı ve Smolny'de İlyiç'e korumalık yaptılar.

Bolşevik Parti yarı yasal bir konuma geçmiş olsa da güçlenmiş ve sayıca büyümüştü. 26 Temmuz'daki Altıncı Parti Kongresinin açılışında yüz yetmiş yedi bin üyesi vardı –üç ay önceki Tüm Rusya Nisan Konferansının iki katı. Bolşeviklerin etkisinin, özellikle de askerî birlikler arasında büyüdüğü çok açıktı. Altıncı Kongre, Bolşevik güçleri birbiriyle daha çok yakınlaştırdı. Altıncı Parti Kongresi adına yayınlanan bildiride, Geçici Hükümetin karşıdevrimci konumundan ve yaklaşan dünya devrimi ile sınıf savaşından söz ediliyordu. "Partimiz," deniyordu bildiride, "bayrağını dalgalandırarak bu savaşa giriyor. Sımsıkı kavradığı bu bayrağını zorbaların, iftiracıların, devrime ihanet edenlerin ve kapitalizm uşaklarının önünde asla yere düşürmüyor. Partimiz sosyalizm ve halkların kardeşliği için mücadele ederken bayrağı yükseklerde tutmaya devam edecektir. Çünkü yeni bir hareketin yükselmekte ve eski dünyanın ölüm saatinin yaklaşmakta olduğunun farkındadır." (*Eserler*, 3. Rusça basım, c. XXI, s. 484)

25 Ağustos'ta Kornilov, Petrograd'a doğru ilerlemeye başladı. Başta Vıborg mahallesindekiler olmak üzere işçiler Petrograd savunmasına koştu. Ajitasyoncularımızı, Kornilov'un "Azılı Bölük"[104] diye adlandırılan birliklerine göndermiştik. Kornilov'un birliklerinin morali hızla bozuldu ve Petrograd saldırısı suya düştü. Kolordu Komutanı General Krimov kendini vurdu. Vıborg'lu işçilerimizden birini hatırlıyorum. Okuma yazma kurslarının örgütlenmesinde çalışan bir delikanlıydı. Cepheye ilk gidenlerden biri olmuştu. Cepheden döndüğünde omzunda tüfeğiyle dosdoğru mahalle konseyine geldiğini hatırlıyorum. Okuma yazma kursunda tebeşir kalmamıştı. Yüzünde hâlâ çarpışmanın heyecanıyla içeri girmiş, tüfeğini bir köşeye dayamış ve hararetle tebeşirlerden, kara tahtalardan söz etmeye başlamıştı. Vıborg mahallesinde işçilerin devrimci mücadeleyi bilgi ve

104 Birinci Dünya Savaşı sırasında Kuzey Kafkaslar'da yaşayanlardan oluşturulmuş bir bölük. General Kornilov, bu bölüğü devrimci Petrograd üzerine sürmeye çalıştı. Ancak devrimci propaganda sonucunda, "Azılı Bölük" Petrograd'a yürümeyi reddetti. –*İng. ed.*

kültür sahibi olma mücadelesiyle nasıl birleştirdiklerini her gün gözlemleme fırsatım oluyordu.

Sonbaharın yaklaşmasıyla birlikte, İlyiç'in artık saklanmakta olduğu Razliv'deki kulübede kalması imkânsızlaşmıştı. Finlandiya'ya geçip yazmak istediği *Devlet ve Devrim* üzerine çalışmaya karar verdi. Bu çalışma için bir yığın not biriktirmiş ve her bir ayrıntıyı kafasında planlamıştı. Üstelik Finlandiya'da gazeteleri takip etmesi de daha kolay olacaktı.

N. A. Yemelyanov ona Sestroretsk'li hayali bir işçi adına pasaport ayarladı. İlyiç peruk takıp makyaj yaparak işçi görüntüsüne büründü. 1905-7 yıllarından eski bir Partili yoldaş olan ve o günlerde Vladimir İlyiç'in sık sık evinde kaldığı, Bolşevik gazetelerimizin eski sekreteri Dimitri Leşçenko (Leşçenko ile o sıra Vıborg mahallesindeki eğitim çalışmasını birlikte yürütüyorduk) Razliv'e gidip pasaport için İlyiç'in fotoğrafını çekti. Finlandiya Demiryollarında makinist olarak çalışan Fin yoldaş Jalava (Şotman ve Rahya'yı yakından tanıyordu) İlyiç'i ateşçi kılığında sınırdan geçirme işini üstlendi ve bunu başardı. İlyiç'le teması sürdürmek için de Jalava yardımcı oluyordu. O da Vıborg mahallesinde yaşıyordu ve İlyiç'in mektuplarını almak için sık sık onu ziyarete gidiyordum. İlyiç Helsinki'ye yerleştikten sonra beni çağırmak için, görünmez mürekkeple yazdığı bir mektup gönderdi. Adresini yazmış, hatta kimselere sormadan kaldığı yeri bulabilmem için bir kroki bile çizmişti. Ama yazının görünür hale gelmesi için mektubu lambada ısıtırken krokinin kenarlarını yanlışlıkla yaktım. Yemelyanov'lar bana da yaşlı bir Sestroretsk'li kadın işçi olarak pasaport ayarlamıştı. Başıma bir örtü bağlayıp Razliv'de Yemelyanov'ların evine gittim, beni sınırdan geçirdiler. (Bölgede yaşayanların sınırdan geçebilmesi için pasaport dışında başka özel bir izne gerek olmuyordu.) Bir görevli yalnızca pasaportuma göz atmakla yetindi. Küçük bir istasyon olan Ollila'ya kadar ormanın içinden beş buçuk kilometre kadar yürümek zorundaydım. Buradan da askerleri taşıyan bir trene binecektim. Kenarları yanık krokinin sorun olması dışında her şey yolunda gitti. Doğru yolu bulana

kadar sokaklarda uzun süre dolaşmak zorunda kaldım. İlyiç beni gördüğüne çok sevindi. Mücadele için sürdürülen hazırlıkların merkezinde olmasının böylesine önem kazandığı bir anda burada gizlenmek zorunda kalması, belli ki yalnız ve umutsuz hissetmesine neden oluyordu. Helsinki'de iki gün kaldım ve ona bütün haberleri aktardım. Ayrılırken İlyiç beni en azından istasyondan önceki son köşeye kadar geçirmek için ısrar etti. Yeniden gelmem konusunda anlaştık.

Yaklaşık on beş gün sonra İlyiç'i bir kez daha ziyaret ettim. Biraz geç kaldığım için Yemelyanov'lara uğramadan Ollila'ya kendim gitmeye karar verdim. Ormanlık alanda akşam karanlığı başlamış –sonbahar bitmek üzereydi– ve ay çıkmıştı. Yürürken ayaklarım kuma gömülüyordu. Yolumu kaybetmiş olmaktan korkup acele etmeye başladım. Ollila'ya vardığımda tren henüz gelmemişti. Yarım saat treni beklemek zorunda kaldım. Vagon asker ve denizcilerle tıka basa doluydu. Bu yüzden yol boyu koridorda ayakta durdum. Askerler açık açık ayaklanmadan söz ediyor, sadece siyaset konuşuyorlardı. Vagon heyecanla çınlayan bir toplantı odası gibiydi. Aralarına yabancı giremiyordu. Vagona giren bir sivil, askerlerin subayları Vıborg'da nasıl nehre attıklarını duyunca bir sonraki durakta hemen sıvıştı. Kimse beni fark etmemişti. İlyiç'e askerlerin kendi aralarında yaptıkları bu konuşmayı anlattığımda yüzü düşünceli bir hal aldı ve sonrasında ne konuşursak konuşalım bu düşünceli ifade öylece kaldı. Belli ki bir şeyler söylese bile aklı başka yerdeydi; ayaklanmayı ve bunun en iyi nasıl örgütlenebileceğini düşünüyordu.

13-14 Eylül'de Vladimir İlyiç Merkez Komitesine *Marksizm ve Ayaklanma* başlıklı mektubunu yazdı ve Eylül sonunda, Petrograd'a daha yakın olabilmek için Helsinki'den Vıborg'a taşındı. Vıborg'dan, Helsinki'de bulunan Smilga'ya bir mektup yazarak (o sırada Smilga, "Finlandiya Ordusu, Donanması ve İşçileri Bölge Komitesi" başkanı idi) Kerenski'nin devrilmesi yaklaştığından *bütün dikkatin* Fin ordu ve donanmasının *askerî* hazırlığına verilmesi gerektiğini belirtti. Şimdi zihni tamamen devlet aygıtının

nasıl yeniden biçimlendirilebileceği, kitlelerin yeni hatlar doğrultusunda nasıl yeniden örgütlenebileceği, kendi deyişiyle tüm sosyal dokunun nasıl yeniden örülebileceği ile meşguldü. "Bolşevikler İktidarı Koruyabilecekler mi?" isimli makalesinde bu konudan söz etmiş, köylülerle askerlere yaptığı çağrıda bu konuda yazmış, iktidarın ele geçirilmesi için alınacak somut önlemleri sunduğu ve Petrograd Şehir Konferansının kapalı oturumunda okunmasını istediği mektupta yine buna değinmişti. Merkez Komitesi üyelerine, Parti'nin Moskova Komitesi ve Petrograd Komitesine ve Petrograd ve Moskova Sovyetleri'nin Bolşevik üyelerine yine bu konuda yazmıştı.

IV

Ayaklanmanın Öngününde

7 Ekim'de İlyiç, Vıborg'dan Petrograd'a geldi. Kaldığı yer tam bir gizlilikle korunacak, Merkez Komitesi üyeleri bile adresini bilmeyecekti. Onu Vıborg mahallesinde Lesnoi Caddesi'nin köşesinde, neredeyse sadece işçilerin kaldığı büyük bir binada oturan Marguerite Fofanova'nın evine yerleştirdik. Aile üyeleri, hizmetçi de dahil, yaz için halen yurtdışında olduğu için burası çok uygun bir yerdi. Fofanova'nın kendisi de İlyiç'in verdiği tüm görevleri harfiyen yerine getiren tutkulu bir Bolşevikti. Üç gün sonra, 10 Ekim'de İlyiç, Suhanova'nın dairesinde yapılan Merkez Komitesi toplantısına katıldı. Burada silahlı ayaklanma çağrısı yapma kararı alındı. On Merkez Komite üyesi bu karar lehine oy kullanmıştı. Bunlar Lenin, Sverdlov, Stalin, Dzerjinski, Troçki, Uriçki, Kollontay, Bubnov, Sokolnikov ve Lomov'du. Zinovyev ve Kamenev ise aksi yönde oy kullanmıştı.

15 Ekim'de Smolny'de Petrograd örgütünün bir toplantısı yapıldı (bu özellikle önemli bir toplantıydı). Vıborg mahallesinden sekiz delege de dahil olmak üzere çeşitli mahallelerden delegeler toplantıya katılmıştı. Toplantıda Dzerjinski'nin silahlı ayaklanma lehine, Çudnovski'nin de aleyhte konuşmalar yaptığını hatırlıyorum. Cephede yaralanmış olan Çudnovski'nin kolu askıdaydı. Aşırı heyecanlı bir şekilde yenilginin kaçınılmaz olacağını, bu konuyu zamana bırakmamız gerektiğini iddia ediyordu. "Devrim için ölmek en kolayı, ama kendimizi kurşunların önüne atarsak sadece ve sadece devrime zarar vermiş oluruz," dedi. Çudnovski

gerçekten de devrim yolunda öldü; iç savaşta hayatını kaybetti. Süslü laflara meraklı biri hiç değildi, ama bu konudaki düşüncesi tamamen yanlıştı. Diğer konuşmaları hatırlamıyorum. Oylamaya geçildiğinde ayaklanmanın derhal başlatılması ezici bir çoğunlukla kabul edildi. Vıborg delegeleri hiç fire vermeden lehte oy kullanmıştı.

Ertesi gün, ayın 16'sında Lesnoi Caddesi Bucak Konseyi bürosunda genişletilmiş Merkez Komitesi toplantısı yapıldı. Bu toplantıya Petrograd Komitesi Yürütmesinden üyeler, askerî örgüt, fabrika komitelerinin Petrograd Sendika Konseyi, Petrograd Okrug Komitesi ve demiryolu işçilerinden temsilciler katıldı. Bu toplantıda iki çizgi ortaya çıkmıştı: Derhal ayaklanmadan yana olan çoğunluk ve buna karşı olan azınlık. Lenin'in önergesi on dokuz oy gibi ezici bir çoğunlukla kabul edildi. İki karşı, dört de çekimser oy vardı. Sorun karara bağlanmıştı. Merkez Komitesinin kapalı oturumunda Askerî Devrimci Merkez seçildi.

Çok az kişinin İlyiç'le doğrudan görüşmesine izin veriliyordu. Bunlar Maria İlyiniçna, ben ve bazen de Rahya idi. Şöyle bir olay hatırlıyorum: Vladimir İlyiç, Fofanova'yı birtakım günlük işler için dışarı göndermiş. Bu tip durumlarda İlyiç'in kimseye kapıyı açmamasına ve zil çalarsa cevap vermemesine karar verilmişti. Ben geldiğimde kapıyı daha önceden kararlaştırdığımız belli bir biçimde çalacaktım. Fofanova'nın askerî okullardan birine devam eden bir kuzeni vardı. O akşam oraya gittiğimde delikanlıyı merdivende dikilir buldum. Kara kara düşünüyordu. Beni görünce, "Birisi Marguerite'nin dairesine girmiş, biliyor musunuz?" dedi. "Ne demek istiyorsun?" dedim ben. "Zili çaldığımda içeriden bir erkek sesi geldi. Sonra zili tekrar tekrar çaldım ama bir daha cevap veren olmadı." O gün Marguerite'nin bir toplantısı olduğu yolunda bir şeyler uydurup hayalgücünün ona birtakım oyunlar oynamış olabileceğini söyledim. O tramvaya binip uzaklaşana kadar da sakinleşemedim. Sonra geri dönüp kapıyı önceden kararlaştırdığımız gibi çaldım. İlyiç kapıyı açınca onu topa tuttum. "Delikanlı ortalığı ayağa kaldırabilirdi," dedim. "Acil bir şey olduğunu sandım,"

diye özür diledi İlyiç. Ben de tüm zamanımı onun verdiği günlük işlerin peşinden koşmaya ayırıyordum. 24 Ekim'de Merkez Komitesine iktidarı hemen o gün ele geçirmenin zorunlu olduğuna dair bir mektup yazdı. Mektubu götürmesi için Marguerite'ye verdi. Fakat onun dönmesini bile bekleyemeden başına peruğunu geçirip Smolny'ye doğru yola çıktı. Kaybedecek bir dakika bile yoktu.

Vıborg mahallesi ayaklanmaya hazırlanıyordu. Bir kadın doktor, bütün gece konsey bürosunda kalan elli kadın işçiye ilkyardım dersi vermişti. Mahalle Komitesinin odalarında işçiler silahlandırılıyordu. İşçiler gruplar halinde gelip silahlarını alıyordu. Ama Vıborg mahallesinde peşine düşüp yakalanacak pek kimse yoktu. Yalnızca işçi kulübüne çay içmeye gelen bir albayla birkaç askerî öğrenci tutuklanmıştı. O gece Jenya Yegorova'yla birlikte bir kamyona atlayıp neler olup bittiğini öğrenmek üzere Smolny'ye gittik.

25 Ekim (7 Kasım) 1917'de Geçici Hükümet devrildi. İktidar, Petrograd proletaryası ve Garnizonun başında bulunan ve Petrograd Sovyeti'nin bir organı olan Askerî Devrimci Komiteye geçti. Aynı gün, İkinci Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresi, işçi-köylü hükümetini kurdu. Ayrıca oluşturulan Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına Lenin atandı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Üçüncü Bölüme Önsöz

Anılarımın bu Ekim sonrası dönemini kapsayan üçüncü bölümünü yazıp yazmamaya karar vermeden önce uzun süre tereddüt ettim. 1917'de Rusya'ya dönüşümüze dek İlyiç'le omuz omuza çalışmıştım. Benim çalışmalarım, onun faaliyetlerine doğrudan doğruya bir destek anlamına geliyor, onun konuşmalarını günbegün takip ediyor ve onun ilgi alanına giren her küçük ayrıntı hakkında bilgi sahibi oluyordum. Ancak Ekim sonrası dönemde her şey farklılaştı. Yeni Sovyet çalışma koşullarında benim sekretaryal faaliyetlerimin de niteliği değişmiş, kapsamı oldukça daralmıştı. İlyiç beni eğitim cephesinde görev almaya ikna etti. Bu işe kendimi tamamen kaptırmıştım. Daha da heyecan verici kısmı ise, rengârenk karmaşıklığıyla etrafımda dalga dalga yayılan bu fırtınalı hayattı. Kuşkusuz bu yoğun hayat bizi birbirimize daha da yakınlaştırdı. İlyiç ne zaman vakit bulsa Kremlin'de birlikte yürüyüşe çıkmak, şehir dışına ormana doğru kaçamak yapmak ya da sadece sohbet etmek için beni Eğitim Halk Komiserliği'nden çağırtırdı. Ama genelde çok meşguldü. Bense buluştuğumuzda ona pek soru sormama alışkanlığı edinmiştim, o da üzerinden biraz zaman geçene kadar birkaç sıradan yorumun ötesinde günlük işlerini bana hiç anlatmazdı. Genellikle, yaşadıklarının aklına getirdiği düşünce silsilesiyle konuşmaya başlardı. Şimdi bile, uzun yıllardan sonra İlyiç'in makalelerini yeniden okuduğumda, daha sonradan bir makalesinde ortaya çıkan herhangi bir cümleyi söylerkenki sesini yeniden işitiyorum. Ama böyle şeyleri anlatmak zordur. Sonuçta,

anılar son derece parçalı ve aralıklı olmaya bir anlamda yazgılıdır. Bu nedenle Sovyet dönemine ilişkin anılarımı yazmamaya karar vermiştim. Ancak sonradan, olayların genel arka planı düşünüldüğünde, ne kadar parçalı olsalar da bu anıların da bir yararı olabileceğine karar verdim. Burada arka plan, olayların bir tarihi gibi değil de sadece onların yaşandığı sahne olarak düşünülebilir. Başarabilecek miyim, bilemiyorum. Ancak yoldaşlar Vladimir İlyiç'le ilgili her küçük ayrıntıyı bile merak ettiklerinden, deneyeceğim. İşte bundan sonraki bölümlerde bu türden anılarımı ilk kez anlatmaya çalışacağım.

N. Krupskaya
12 Aralık 1933

II

Ekim Günleri

Ekim'de iktidarın ele geçirilmesi proletaryanın partisi olan Bolşevik Parti tarafından dikkatlice düşünülmüş, hazırlıklar buna göre yapılmıştı. Temmuz günlerindeki ayaklanma kendiliğinden başlamıştı, ama serinkanlılığını koruyan Parti, durumun henüz olgunlaşmadığı değerlenmesinde bulunmuştu. Gerçekle yüzleşilmeliydi ve bu gerçek de kitlelerin henüz bir ayaklanmaya hazır olmadığıydı. Bu nedenle, Merkez Komitesi ayaklanmayı erteleme kararı almıştı. Savaşçı ruha bürünmüş ayaklanan kitleleri dizginlemek kolay bir iş değildi. Ama ne kadar zor da olsa Bolşevikler bu görevlerini yerine getirdi, çünkü ayaklanma için doğru anı seçmenin yaşamsal öneminin farkındaydılar.

Birkaç ay sonra durum değişmişti. Finlandiya'da saklanmak zorunda kalan İlyiç, 12-14 Eylül tarileri arasında Merkez Komitesine ve Petrograd ile Moskova Komitelerine bir mektup yazdı. Bu mektupta şöyle diyordu: "Her iki başkentte de İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri'nde çoğunluğu sağlayan Bolşevikler şimdi iktidarı ele alabilir ve almalıdır." Hemen ardından da neden tam o anda iktidarı almak gerektiğini anlatıyordu. Petrograd'ın düşmesi,[105] başarı şansını azaltacaktı. İngiliz ve Alman emperyalistlerinin ayrı bir barış yapacağı konuşuluyordu. "Tam da şimdi halklara barışı sunmak, kazanmak demektir," diye yazıyordu İlyiç.

İlyiç, Merkez Komitesine yazdığı mektubunda ayaklanma anına nasıl karar verileceği ve nasıl hazırlık yapılacağı meselesini de

105 Kerenski'nin Geçici Hükümeti, devrimi ezmek için Petrograd'ı gizlice Almanlara teslim etmeyi planlıyordu. *–İng. ed.*

ayrıntılarıyla ele alıyordu. "Başarılı olmak için ayaklanma ne bir komploya ne de bir partiye, tam tersine ileri sınıfa dayanmalıdır. İlk nokta budur. Ayaklanma, *halkın devrimci kalkışmasına* dayanmalıdır. Bu da ikinci noktadır. Ayaklanma, gelişen devrimin tarihinde, halkın ileri kesimlerindeki faaliyetlerin en üst düzeyde olduğu, düşman saflarında ve *devrimin zayıf, yarı gönüllü ve kararsız dostlarının* saflarında ise *kararsızlıkların* en güçlü olduğu *can alıcı dönüm noktasına* dayanmalıdır. Bu da üçüncü noktadır."

Mektubunun sonunda İlyiç, ayaklanmayı Marksist bir yöntemle, yani bir sanat olarak ele almak için ne yapılması gerektiğine işaret ediyordu. "Ve ayaklanmayı Marksist bir yöntemle, yani bir sanat olarak ele almak için bizler aynı zamanda tek bir saniye kaybetmeksizin isyancı bölükler için bir *karargâh kadrosu* belirlemeli, güçlerimizi mevzilendirmeli, güvenilir alayları en önemli noktalarda konuşlandırmalı, Aleksandrinski Tiyatrosu'nu[106] kuşatıp Peter ve Paul Kalesi'ni işgal etmeli, genelkurmayı ve hükümet üyelerini tutuklamalı, askerî öğrencilere ve Azılı Tümen'e karşı ise düşmanın şehir merkezlerine doğru ilerlemelerine izin vermektense ölmeye hazır birlikler göndermeliyiz. Silahlı işçileri harekete geçirmeli, onları son ve amansız mücadeleye çağırmalıyız. Telgraf ve telefon idaresini derhal işgal etmeli, ayaklanmamızın *karargâh kadrosunu* merkezî telefon idaresine yerleştirmeli ve tüm fabrikalarla, tüm alaylarla, silahlı mücadelenin tüm noktalarıyla vb. telefon bağlantısı kurmalıyız.

"Elbette bütün bunlar, mevcut durumda, *ayaklanmayı bir sanat olarak ele almadıkça* Marksizme ve devrime sadık kalınamayacağını göstermek için yalnızca birer örnektir." (*Eserler*, c. 26, s. 4, 8-9)

Güncel gelişmelerden uzakta, Finlandiya'da bulunan İlyiç ayaklanma için en uygun anın kaçırılabileceğinden son derece endişeliydi. 7 Ekim'de, gerek Petrograd Şehir Konferansına gerekse de

106 Burjuva Geçici Hükümet tarafından toplanan Demokratik Konferansın bir araya geldiği Petrograd'daki tiyatro binası. Hükümetin hedefi kendisine daha geniş bir toplumsal destek sağlamaktı. *–İng. ed.*

Merkez Komitesine, Moskova Komitesine, Petrograd Komitesine ve Petrograd ve Moskova Sovyetleri'nin Bolşevik üyelerine yazdı. 8 Ekim'de ise Kuzey Bölgesi Sovyetleri Kongresinin Bolşevik delegelerine bir mektup yazdı. Ama mektubun ellerine geçip geçmeyeceğinden şüpheliydi. 9 Ekim'de bizzat Petrograd'a gelip ayaklanma hazırlıklarını yönettiği Vıborg mahallesine gizlice yerleşti.

O son ay İlyiç yalnızca ayaklanmayı düşünüyor, yalnızca ayaklanma için yaşıyordu. Bu dönemki ruh hali ve derin inancı, yoldaşlarına da yansıyordu. Kuzey Bölgesi Sovyetleri Kongresindeki Bolşevik delegelere Finlandiya'dan yazdığı son mektup büyük önem taşıyan bir belgedir. Mektupta şunları söyler:[107]

> ... Silahlı ayaklanma siyasi mücadelenin özel yasalara tabi olan ve üzerinde dikkatlice düşünülmesi gereken *özgül* bir biçimidir. Karl Marx silahlı '*ayaklanmanın neredeyse savaş gibi bir sanat olduğunu*' yazdığında, bu gerçeği son derece dikkat çekici bir biçimde ifade etmiştir.
>
> Bu sanatın temel kuralları olarak Marx şunları kaydeder:
>
> 1) Ayaklanmayla asla *oyun oynamayın*, bir kez başladı mı *sonuna dek* gitmek zorunda olduğunuzu bilin.
>
> 2) *Güçlerinizin büyük üstünlüğünü* belirleyici yerde ve belirleyici anda yoğunlaştırın. Aksi halde daha iyi hazırlanmış ve örgütlenmiş olan düşman, isyancıları yok edecektir.
>
> 3) Ayaklanma başladıktan sonra *en büyük kararlılıkla* ve tüm araçlarla mutlaka *saldırıya* geçmelisiniz. 'Savunma, tüm silahlı ayaklanmaların ölümüdür.'
>
> 4) Düşmanı gafil avlamaya çalışmalı ve kuvvetlerinin dağınık olduğu anı yakalamalısınız.
>
> 5) Küçük de olsa *günlük* başarılar (eğer tek bir şehir söz konusuysa saatlik de denebilir) için çaba göstermelisiniz ve her ne pahasına olursa olsun '*moral üstünlüğü*' elde tutmalısınız.
>
> Marx, silahlı ayaklanmaya dair tüm devrimlerden çıkarılan dersleri, 'devrimci siyasetin şimdiye dek bilinen en büyük ustası

107 Lenin'in "Bir İzleyicinin Tavsiyesi" isimli mektubundan alıntılar. *–İng. ed.*

Danton'un sözleriyle' şöyle özetlemiştir: *de l'audace, de l'audace, encore de l'audace.*[108]

Rusya ve Ekim 1917'ye uygulandığında bunun anlamı şudur: Petrograd'a mümkün olduğunca ani ve hızlı bir saldırı gerçekleştirirken, aynı zamanda, mutlaka hem içeriden hem de dışarıdan, yani hem işçi semtlerinden hem de Finlandiya'dan, Revel'den ve Kronstadt'tan *bütün* donanmanın katılımıyla, karşımızdaki 15-20 bin (belki de daha fazla) kişilik 'burjuva muhafızları' (subay okulları), 'Vendean [karşı-devrimci] birlikleri' (Kazakların bir bölümü) vb. karşısında *güçlerimizin muazzam bir üstünlüğünü* sağlayacak şekilde yoğunlaşmak.

Üç temel gücümüz olan donanma, işçiler ve ordu birlikleri öyle bir araya getirilmelidir ki, a) telefon idaresi, b) telgraf idaresi, c) tren istasyonları, d) hepsinden önemlisi de köprüler, mutlaka işgal edilmeli ve *her ne pahasına olursa olsun* elde tutulmalıdır.

En kararlı unsurlar ('vurucu güçlerimiz' ve *genç işçiler*, aynı zamanda da denizcilerin en iyileri) küçük müfrezelere ayrılarak en önemli bütün noktaları işgal etmeli ve her yerde, tüm önemli operasyonlara *katılmalıdır*. Örneğin:

Petrograd'ı kuşatmak ve tecrit etmek; donanmanın, işçilerin ve birliklerin ortak saldırısıyla kenti ele geçirmek –bu, *hüner/sanat ve üç kat cesaret* isteyen bir görevdir.

Düşman 'merkezleri'ne (askerî öğrencilerin okullarına, telgraf ve telefon idaresine vb.) saldırmak ve buraları kuşatmak için tüfek ve bombalarla donatılmış en iyi işçilerden oluşan müfrezeler oluşturmak. Bu müfrezelerin parolası şu olmalıdır: '*Düşmana geçit vermektense hepimiz canımızı veririz*!'

Umalım ki eylem kararlaştırıldığında, önderler, Danton ve Marx'ın altın değerindeki öğütlerini başarıyla uygulayabilsin.

Rus ve dünya devriminin başarısı iki üç günlük savaşa bağlıdır. (*Eserler*, c. 26, s. 151-153)

Bu mektup 21 Ekim'de yazıldı. 22 Ekim'de İlyiç Petrograd'a çoktan gelmişti bile. Ertesi gün yapılan Merkez Komitesi toplantı-

108 Cesaret, cesaret, yine cesaret –*çev.*

sında, silahlı ayaklanma çağrısına dair karar önergesini sundu. Zinovyev ve Kamenev aleyhte oy kullandılar ve Merkez Komitesinin tam katılımlı özel bir toplantı yapmak için çağrıda bulunmasını talep ettiler. Kamenev meydan okurcasına Merkez Komitesinden istifa ettiğini bildirdi. Lenin onların en ağır Parti cezasına çarptırılmasını talep etti.

Ayaklanma için yoğun hazırlıklar devam ediyor ve tüm oportünist direnci kırıyordu. 26 Ekim'de Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi, bir Askerî Devrimci Komite kurma kararı aldı. 29 Ekim'de Parti örgütlerinden temsilcilerle birlikte genişletilmiş Merkez Komitesi toplantısı yapıldı. Aynı gün Merkez Komitesinin bir diğer oturumunda ayaklanmayı yönetmek için Stalin, Sverdlov, Dzerjinski ve başkalarından oluşan bir Askerî Devrimci Merkez kuruldu.

30 Ekim'de Askerî Devrimci Komite kurma önerisi Petrograd Sovyeti'nin yalnızca Yürütme Komitesi tarafından değil bütünü tarafından onaylandı. Beş gün sonra gerçekleştirilen Alay Komiteleri toplantısında, Petrograd Askerî Devrimci Komitesi, Petrograd'daki tüm askerî birliklerin öncü organı olarak tanındı ve Askerî Devrimci Komite tarafından onaylanmadığı sürece kurmay kesiminden gelecek hiçbir emre itaat edilmemesi yönünde karar alındı.

5 Kasım'da Askerî Devrimci Komite artık askerî birliklere komiserler yollamaya başlamıştı. Ertesi gün, 6 Kasım'da Geçici Hükümet, Askerî Devrimci Komite üyelerine karşı kovuşturma başlatma ve askerî birliklere atanan komiserleri tutuklama kararı aldı. Askerî öğrenciler Kışlık Saray'a çağırıldı, ama artık çok geçti. Askerî birlikler Bolşeviklerden yanaydı. İşçiler iktidarın Sovyetlere devredilmesini istiyordu. Askerî Devrimci Komite, aralarında Stalin, Sverdlov, Molotov, Dzerjinski ve Bubnov olmak üzere çoğu üyeleri zaten komiteye dahil olan Merkez Komitesinin doğrudan yönetimi altında çalışıyordu. Ayaklanma başlamıştı.

6 Kasım'da İlyiç halen Parti üyemiz Marguerite Fofanova'nın Vıborg mahallesindeki (Kapı No. 92/1, Daire No. 42, Bolşoy Samp-

sonievski ile Serdobolskaya caddelerinin köşesi) dairesinde saklanıyordu. Ayaklanmanın başlamak üzere olduğunu biliyordu ve böylesi önemli bir anda olayların merkezinde olamamak onu hayli rahatsız ediyordu. Marguerite aracılığıyla gönderdiği iki mesajında da ayaklanmanın artık bir an bile geciktirilemeyeceğini belirtti. Sonunda o akşamüstü Fin yoldaş Eino Rahya onu görmeye geldi. Fabrikalar ve Parti örgütüyle yakın teması olan ve İlyiç'in örgütle iletişimini sağlayan Eino, İlyiç'e, şehirde devriye gezen muhafızların ikiye katlandığını, Geçici Hükümetin işçi mahalleleri arasındaki iletişimi kesmek amacıyla Neva üzerindeki köprülerin açılması için emir verdiğini, buna karşılık, köprülerin başında askerî müfrezelerin nöbet tuttuğunu söyledi. Ayaklanmanın başladığı açıktı. Ilyiç, Eino'dan Stalin'i getirmesini istemeye niyetlenmiş, ama Eino'nun anlattıklarından bunun neredeyse imkânsız olduğunu çıkarmıştı. Muhtemelen Stalin o sırada Smolny'deki Askerî Devrimci Komitedeydi, muhtemelen tramvaylar çalışmıyordu ve oraya varması çok uzun zaman alacaktı. Bunun üzerine İlyiç derhal ve bizzat Smolny'ye gitmeye karar verdi. Marguerite'ye, "Gitmemi istemediğiniz yere gidiyorum. Hoşça kalın. İlyiç," yazan bir not bırakarak alelacele yola çıktı.

O gece Vıborg mahallesi ayaklanma hazırlıkları için silahlanmaktaydı. İşçi grupları birbiri ardına Mahalle Komitesine gelip silahlarını ve talimatlarını alıyordu. O gece İlyiç'i görmek için Fofanova'nın dairesine gittiğimde onun Smolny'ye doğru yola çıktığını öğrendim. Vıborg mahallesi Parti Komitesi Sekreteri Jenya Yegorova'yla birlikte bizimkilerin Smolny'ye yolladığı bir kamyona atladık. İlyiç'in Smolny'ye sağ salim varıp varmadığından endişe ediyordum. Onu Smolny'de bizzat gördüm mü yoksa sadece orada olduğunu mu öğrendim, şimdi hatırlamıyorum. Ama onunla konuşmadığımdan eminim, çünkü tamamen ayaklanmayı yönetmekle meşguldü ve bir şey yapıyorsa asla yarım yamalak yapmazdı.

Işıl ışıl aydınlatılmış Smolny'de yoğun bir faaliyet sürüyordu. Her yandan Kızıl Muhafızlar, fabrika temsilcileri ve askerler ta-

limat almaya geliyordu. Daktilolar tıkırdıyor, telefonlar çalıyor, kızlarımız oturmuş telgraf yığınlarını çözüyordu. İkinci katta ise Askerî Devrimci Komite sürekli toplantı halindeydi. Dışarıdaki meydanda zırhlı araçlar homurduyor, bir sahra topu hazır bekliyor ve barikat kurulması gerekirse diye odun yığınları hazırda tutuluyordu. Girişte makineli tüfekler ve türlü silahlar, kapılarda nöbetçiler duruyordu.

25 Ekim (yeni takvime göre 7 Kasım) sabah saat 10'da Petrograd Sovyeti Askerî Devrimci Komitesinin yayınladığı "Rusya Yurttaşlarına" başlıklı bir bildirge baskıdan geldi. Bu metinde şöyle deniyordu:

> Geçici Hükümet devrilmiştir. İktidar Petrograd proletaryası ve garnizonun başında bulunan Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin organı Askerî Devrimci Komiteye geçmiştir.
>
> "Halkın uğruna mücadele ettiği dava –demokratik bir barış için acilen teklif sunulması, toprakta özel mülkiyetin kaldırılması, üretimin işçiler tarafından denetlenmesi ve bir Sovyet Hükümeti oluşturulması– sağlama bağlanmıştır.
>
> Yaşasın işçilerin, askerlerin ve köylülerin devrimi! (*Eserler*, c. 26, s. 207)

Devrim kesinkes zafere ulaşmış olsa da Askerî Devrimci Komite, hükümet dairelerini birbiri ardına işgal ederek, muhafızlık görevini örgütleyerek vb. faaliyetlerine aynı yoğunlukta devam ediyordu.

Öğleden sonra 14.30'da Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti bir toplantı yaptı. Sovyet, Geçici Hükümetin artık var olmadığı, bazı bakanların tutuklandığı ve diğerlerinin de sırasını beklediği, Ön Parlamento'nun[109] dağıtıldığı ve tren istasyonları, genel posta ve telgraf büroları ile Devlet Bankası'nın işgal edildiği

109 Ön Parlamento: Demokratik Konferansta seçilmiş olan Geçici Cumhuriyet Konseyi, Geçici Hükümet altındaki bir danışma organıydı. Bu organı kurma fikrinin altında yatan neden ülkeyi Sovyet devriminden uzaklaştırıp anayasal burjuva gelişim yoluna sokmaktı. Ön Parlamento, 20 Ekim'de açılmış, Bolşevik Parti bu parlamentoyu boykot etmişti. *–İng. ed.*

haberini coşkuyla selamladı. Kışlık Saray'a saldırı devam ediyordu. Henüz ele geçirilmemişti, ama kaderi belliydi, askerler muhteşem bir kahramanlık sergiliyordu. Ayaklanma kan dökülmeden gerçekleşmişti.

Lenin'in Sovyet toplantısına girişi coşkun bir alkış yağmuruyla karşılandı. İlyiç, karakterine uygun olarak, zaferle ilgili büyük laflar etmedi. Bunun yerine, Sovyet iktidarının önünde duran ve büyük bir ciddiyetle ele alınması gereken görevlerden söz etti. Rusya tarihinde yeni bir çağ açıldığını söyledi. Sovyet Hükümeti burjuvazi olmaksızın ülkeyi yönetecekti. Toprak üzerindeki özel mülkiyeti kaldıran bir kararname çıkarılacaktı. Sanayi üzerinde gerçek bir işçi denetimi sağlanacaktı. Sosyalizm mücadelesi başlatılacaktı. Eski devlet aygıtı yıkılıp atılacak, yerine yeni bir iktidar, Sovyet örgütlerinin iktidarı kurulacaktı. Her şeyin üstesinden gelebilecek bir kitle örgütü gücüne sahiptik. Günün görevi, barışı sağlamaktı. Bunu başarmak için ise sermayenin yenilmesi gerekiyordu. Devrimci huzursuzluğa dair işaretlerin görülmeye başladığı uluslararası proletarya, barışı sağlamada bize yardımcı olacaktı.

Bu konuşma, Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin üyelerini derinden etkilemişti. Evet, tarihimizde yeni bir çağ açılıyordu. Kitle örgütlerinin gücü yenilmezdi. Kitleler ayağa kalkmış, burjuva iktidarı devrilmişti. Toprak sahiplerinin elinden toprağı alacak, fabrika sahiplerini hizaya sokacak ve her şeyden önemlisi barışı sağlayacaktık. Dünya devrimi yardımımıza koşacaktı. İlyiç haklıydı. Konuşması bir alkış fırtınasıyla karşılandı.

O akşam, İkinci Sovyetler Kongresinin açılışı vardı. Burada Sovyet iktidarı ilan edilecek ve devrimin zaferi resmen tanınacaktı.

Şehre ulaşan delegeler arasında ajitasyon çalışması başlatıldı. İşçilerin hükümeti köylülere yaslanmak, onların desteğini almak zorundaydı. Köylülüğün görüşlerini dile getirdiği varsayılan parti Sosyalist Devrimciler idi. Zengin köylüler, yani kulaklar, ideologlarını Sağ Sosyalist Devrimcilerin şahsında buluyordu. Köylü kitlelerin ideoloğu sayılan Sol Sosyalist Devrimciler ise küçük burjuvazinin tipik birer temsilcisiydi ve bunlar burjuvaziyle pro-

letarya arasında gidip geliyordu. Sosyalist Devrimcilerin Petrograd Komitesinin liderleri Natanson, Spiridonova ve Kamkov'du. İlyiç, Natanson'u ilk göçmenlik yıllarından tanıyordu. O zamanlar, 1904'te Natanson Marksistlere bir hayli yakın duruyor, ancak Sosyal Demokratların, köylülüğün rolünü küçümsediğine inanıyordu. Spiridonova o zamanlar çok tanınan biriydi. İlk devrim sırasında, 1906'da daha on yedi yaşında genç bir kadınken Tambov eyaletindeki köylü hareketini bastıran Lujenovski'yi öldürmüştü. Korkunç işkencelerden geçtikten sonra Sibirya'da kürek cezasına çarptırılmış ve Şubat Devrimi'ne kadar burada kalmıştı. Kitlelerin Bolşeviklere eğilim göstermesi Petrograd'lı Sol Sosyalist Devrimcileri güçlü bir şekilde etkisi altına almıştı. Diğer gruplara göre Bolşeviklere daha yakın duruyorlardı. Bolşeviklerin, toprak sahiplerinin tüm topraklarına el koyma ve bunları köylülere dağıtma konusunda ciddi olduğunu görüyorlardı. Sol Sosyalist Devrimciler eşitlikçi bir toprak kullanım hakkına dayanan bir sistem kurmaktan yanaydı; Bolşevikler ise tarımın sosyalist çizgide tam bir yeniden yapılandırılmasını gerekli görüyordu. Bununla birlikte İlyiç mevcut durumda en önemli şeyin toprak sahiplerinin topraklarına el konması olduğu görüşündeydi. Sonrasında yeniden yapılandırmanın nasıl devam edeceğini yaşayarak görecektik. Toprak kararnamesinin taslağı kafasında oluşmak üzereydi.

M. V. Fofanova'nın anılarında hayli ilginç bir ayrıntı vardır. "Vladimir İlyiç benden," diye yazar, "Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Sovyeti'nin yayın organı olan *İzvestia*'nın bütün eski sayılarını bulmamı istemişti. Elbette bu isteğini yerine getirdim. Kaç sayı götürdüğümü tam olarak hatırlamıyorum, ama üzerinde çalışılacak epey bir malzeme vardı. Vladimir İlyiç geceleri bile bunların üzerinde çalışarak tam iki gün geçirdi. Bitirdiği sabah bana şöyle demişti: 'Eh, sanırım şimdi Sosyalist Devrimcileri baştan sona anlamış oldum. Geriye şimdi sadece köylü seçmenlerin onlara neyin vekaletini verdiğini okumak kalıyor.' İki saat sonra beni yanına çağırdı ve gazetelerden birine pat pat vurarak (sanırım *Peasant İzvestia*'nın 19 Ağustos tarihli sayısıydı) neşeyle şun-

ları söyledi: 'İşte, Sol Sosyalist Devrimcilerle anlaşma hazır. Şaka değil, bu vekaletnameyi 242 bölge vekili imzalamış. Bunu toprakla ilgili yasamızın temeli olarak kullanacağız, bakalım Sol Sosyalist Devrimciler karşı çıkmaya cesaret edebilecekler mi!' Her tarafı mavi kalemle işaretlenmiş gazeteyi bana göstererek ekledi: 'Şu var ki onların kamulaştırma fikrini, sonrasında kendi tarzımıza göre yeniden şekillendirebilmenin bir yolunu bulmamız lazım.'"

Marguerite'in mesleği ziraat mühendisliğiydi ve çalışmaları sırasında bu sorunlarla karşılaşıyordu. Bu yüzden bu mesele İlyiç'in onunla konuşmaya hevesli olduğu bir konuydu.

Peki, Sol Sosyalist Devrimciler kongreden kaçacak mıydı, kaçmayacak mıydı?

İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi 25 Ekim'de (yeni takvime göre 7 Kasım) saat 22.45'te açıldı. O akşam kongrenin oluşumu belli olacak, başkanlık heyeti seçilip yetkileri tanımlanacaktı. 670 delegeden yalnızca 300'ü Bolşevikti; 193'ü Sosyalist Devrimci ve 68'i Menşevikti. Sağ Sosyalist Devrimciler, Menşevikler ve Bund'cular ağızlarından köpükler saçarak Bolşeviklere dönük suçlamalarda bulunuyordu. "Sovyet'te temsil edilen diğer parti ve fraksiyonların arkasından Bolşevikler tarafından yürütülen askerî komployа ve iktidarın ele geçirilmesine" karşı bir protesto bildirisi okuduktan sonra kongreyi terk ettiler. Menşevik Enternasyonalistlerin bazıları da onlara katıldı. Sosyalist Devrimci delegelerin çoğunluğunu oluşturan Sol Sosyalist Devrimciler ise (193 delegenin 169'u) kongrede kaldı. Toplamda 50 delege kongreyi terk etmiş oluyordu. Vladimir İlyiç kongrenin açıldığı o akşam orada değildi.

İkinci Sovyetler Kongresinin açıldığı sırada Kışlık Saray'a saldırılar da devam ediyordu. Kerenski, bir önceki gün, denizci kılığına bürünerek kaçmış ve motorlu bir araçla Pskov'a götürülmüştü. Pskov Askerî Devrimci Komitesi, Dibenko ve Krilenko imzalı doğrudan bir emir almış olmasına rağmen onu tutuklamadı. Böylece Kerenski, asker ve işçilerin iktidarı ele geçirdiği Petrograd'a karşı saldırıyı örgütlemek üzere Moskova'ya doğru yoluna devam etti. Başını Kişkin'in çektiği diğer bakanlar ise, kendilerini

korumak amacıyla orada toplanmış olan askerî öğrencilerin ve kadınlar taburunun muhafazası altında Kışlık Saray'a sığınmıştı. Menşevikler, Sağ Sosyalist Devrimciler ve Bund'cular Kışlık Saray kuşatıldığı için zıvanadan çıkmış, kongrede histerik bir tavır takınmışlardı. Erlich, şehir konseyinden bir grubun silahsız bir şekilde Kışlık Saray'ın bulunduğu meydana gidip sarayın bu şekilde topa tutulmasını protesto etmek için, vurulma riskini de göze alarak, orada duracaklarını açıkladı. Köylü Temsilcileri Sovyeti'nin Yürütme Komitesi ile Menşevik ve Sosyalist Devrimci gruplar da onlara katılmaya karar verdi. Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler toplantıyı terk ettikten sonra, kongreye ara verildi. Sabah 03.10'da toplantı yeniden başladığında, kongreye, Kışlık Saray'ın ele geçirildiği, bakanların tutuklandığı, subay ve askerî öğrencilerin silahsızlandırıldığı ve Kerenski'nin Petrograd üzerine sürdüğü Üçüncü Bisikletli Tabur'un devrimci halka katıldığı bilgisi verildi.

Zaferin kazanıldığının ve Sol Sosyalist Devrimcilerin kongreyi terk etmeyeceğinin kesinleşmesi üzerine, önceki geceyi hiç uyumadan, ayaklanma yönetiminde etkin rol alarak geçiren Vladimir İlyiç, Smolny'yi terk edip yakınlardaki Peski'de yaşayan Bonç-Bruyeviç'lerin evine uyumaya gitti. Orada kendisine bir oda ayrılmış olmasına rağmen yine de uzun bir süre uykuya dalamamıştı. Kimseyi uyandırmamak için sessizce yataktan çıkıp tüm ayrıntılarıyla kafasında zaten açıklığa kavuşturmuş olduğu Toprak Kararnamesini yazmaya başladı.

26 Ekim'de (yeni takvime göre 8 Kasım) Toprak Kararnamesi lehine kongrede yaptığı konuşmada şunları söyledi:

> Görüyorum ki burada kararnamenin kendisinin ve taleplerin, Sosyalist Devrimciler tarafından kaleme alındığı yönünde sesler yükseliyor. Ne olmuş? Kimin kaleme aldığının ne önemi var? Demokratik bir hükümet olarak bizler halkın kimi kesimlerinin kararını onaylamasak da görmezden gelemeyiz. Kararname uygulanmaya ve tabanda hayata geçirilmeye başladığında, yaşamın canlı deneyimi içinde köylüler doğrunun ne olduğunu kendileri fark edecek. ... Yaşam en iyi öğretmendir ve kimin haklı olduğunu

> gösterecektir. Bırakalım köylüler bu sorunu bir ucundan çözsün, biz de diğer ucundan. Yaşam bizi yaratıcı devrimci çalışmanın genel akışı içinde ve yeni devlet biçimlerinin ayrıntılandırılmasında yakınlaşmaya mecbur bırakacaktır. Köylüler sekiz aylık devrimci süreçte bazı şeyler öğrendi; toprakla ilgili tüm meseleleri kendileri halletmek istiyorlar. Bu nedenle de, bu taslakta herhangi bir değişiklik yapılmasına karşıyız. Bu taslakta detaya kaçmak istemiyoruz, çünkü biz bir eylem programı değil, bir kararname yazıyoruz. (*Eserler*, c. 26, s. 228-29)

Bu konuşmada İlyiç'i bütün olarak görebiliyoruz; küçük hırslardan arınmış (doğru olduğu sürece bunu kimin söylediğinin önemi yoktur), halkın farklı kesimlerinin görüşünü dikkate alan, yaratıcı devrimci çalışmanın gücünü takdir eden, kitleleri ikna etmek için en iyi yolun uygulama ve deneyim olduğunu açıkça kavrayan ve hayatın acı gerçeklerinin, Bolşeviklerin bakış açısının doğruluğunu onlara göstereceğine inanan bir İlyiç. Lenin'in sunduğu Toprak Kararnamesi kabul edildi. O günden bu yana on altı yıl geçti. Toprak üzerindeki özel mülkiyet kaldırıldı ve adım adım, eski mülkiyet alışkanlıklarına ve görüşlere karşı bir mücadele yürütülerek yeni tarım biçimleri oluşturuldu: bugün artık köy hanelerinin çoğunluğunu kapsayan kolektif tarım. Eski küçük çiftçilik yöntemleri ve küçük mülkiyet zihniyeti artık geçmişte kaldı. Sosyalist tarım için güçlü ve sağlam bir temel yaratıldı.

Barış ve Toprak Kararnameleri 26 Ekim'de (8 Kasım) akşam oturumunda kabul edildi. Bu konularda Sosyalist Devrimcilerle anlaşmaya varılmıştı. Ancak bir hükümet oluşturma meselesinde durum pek de iyi değildi. Sosyalist Devrimciler kongreyi terk etmemişti, çünkü böylesi bir eylemin köylü kitleleri üzerindeki etkilerini kaybetmelerine neden olacağının farkındaydılar. Ancak 25 Ekim'de Sağ Sosyalist Devrimciler ile Menşeviklerin çekilmesi ve bu grupların, Bolşeviklerin maceracılığı, iktidara el konması vb. konularda kopardığı yaygara onları da derinden etkilemişti. Sağ Sosyalist Devrimcilerin ve diğerlerinin kongreyi terk etmesinin ardından, Sol Sosyalist Devrimci liderlerden biri olan Kamkov,

birleşik demokratik bir hükümetten yana olduklarını ve böyle bir hükümetin kurulması için Sol Sosyalist Devrimciler olarak her şeyi yapmaya hazır olduklarını bildirdi. Sol Sosyalist Devrimciler, Bolşevikler ile kongreyi terk etmiş olan diğer partiler arasında arabuluculuk yapmak istediklerini söylüyorlardı. Bolşevikler müzakerede bulunmayı reddetmediler, ama İlyiç bu konuşmalardan bir şey çıkmayacağını gayet iyi anlamıştı. Bolşevikler, Sovyet arabasının önüne bir kuğu, bir turna balığı ve bir yengeç koşmak için[110], yani uyum içinde çalışamayıp iş bitiremeyecek bir hükümet oluşturmak için iktidarı ele geçirip devrimi yapmamıştı. Buna karşılık İlyiç, Sol Sosyalist Devrimcilerle işbirliğini mümkün görüyordu.

26 Ekim'de kongrenin açılışından birkaç saat önce Sol Sosyalist Devrimci temsilcilerle bu mesele hakkında bir görüşme yapılmıştı. Bu görüşmenin gerçekleştiği ortam hâlâ aklımdadır. Smolny'de, koyu kırmızı kumaşlarla kaplanmış küçük koltukların bulunduğu bir odaydı. Koltuklardan birinde Spiridonova oturuyor, yanında ayakta duran İlyiç, nazik ve ağırbaşlı bir tavırla onunla tartışıyordu. Sol Sosyalist Devrimcilerle bir anlaşmaya varılamamıştı. Hükümete katılmak istemiyorlardı. İlyiç sosyalist bakanların yerine Bolşeviklerin atanmasını önerdi.

26 Ekim'deki (8 Kasım) kongre oturumu akşam saat dokuzda açıldı. Ben de oradaydım. Toprak Kararnamesi yasa tasarısını sunarken İlyiç'in yaptığı konuşmayı hatırlıyorum. Sakin bir şekilde konuşmuştu. Salonda bulunanlar pürdikkat onu dinliyordu. Kararname okunduğu sırada, biraz ileride oturan delegelerden birinin yüz ifadesi beni çok etkilemişti. Yaşı ilerlemiş bu köylünün, güçlü duyguların gerilimi altındaki yüzü balmumuna benzer bir görünüm almış, gözleri tuhaf bir ışıkla parlıyordu.

Kerenski'nin cephede yürürlüğe koyduğu ölüm cezası kaldırıldı; Barış, Toprak ve İşç Denetimine ilişkin kararnameler kabul edildi ve şu kişilerden oluşan Bolşevik Halk Komiserleri Konseyi oluşturuldu: Vladimir Ulyanov (Lenin) –Konsey Başkanı; A. I. Rikov –İçişleri Halk Komiseri; V. P. Milyutin –Tarım; A. G. Şlyapni-

110 İvan Krilov'un "Kuğu, Turna Balığı ve Yengeç" isimli öyküsüne gönderme. –*çev.*

kov –Çalışma; V. A. Ovseyenko (Antonov), N. V. Krilenko ve P. Y. Dibenko –Ordu ve Donanma Komitesi; V. P. Nogin –Sanayi ve Ticaret; A. V. Lunaçarski-Eğitim; I. I. Skvortsov (Stepanov) –Maliye; L. D. Bronştayn (Troçki) –Dışişleri; G. I. Oppokov (Lomov) –Adalet; I. A. Teodoroviç –Gıda Tedariği; N. P. Avilov (Glebov) –Posta ve Telgraf ve J. V. Cugaşvili (Stalin) –Milliyetler Halk Komiserliği Başkanı. İletişim İşleri Komiserliği boş kalmıştı.

Eino Rahya, Bolşevik grubun toplantılarından birinde ilk halk komiserleri listesi tartışılırken bir köşede oturup dinlediğini anlatır. Adaylardan biri böylesi bir işte hiçbir deneyimi olmadığını söyleyerek karşı çıkmış. Vladimir İlyiç bir kahkaha patlatarak şöyle demiş: "Sence herhangi birimizin böyle bir deneyimi var mı?" Elbette hiç kimsenin herhangi bir deneyimi yoktu. Ama Vladimir İlyiç, halk komiserini yeni tipte bir bakan, devlet işlerinin herhangi bir alanını kitlelerle yakın bağ içinde örgütleyen ve yöneten bir kişi olarak düşünüyordu.

Vladimir İlyiç'in zihni yeni yönetim biçimleri konusuyla doluydu. Bürokratizm zehrinden uzak, kitlelere dayanan, onların işbirliği ve yardımını örgütleyen ve bu görev için yeni tipte yönetsel çalışanlar yetiştirme yeteneği sergileyecek bir devlet aygıtının nasıl örgütleneceği üzerine düşünüyordu. İkinci Sovyetler Kongresinin işçi ve köylülerin hükümetini oluşturmaya dair kararında, bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

> Devlet faaliyetlerinin farklı alanlarındaki yönetimi, işçilerin, denizcilerin, askerlerin, köylülerin ve memurların kitle örgütleriyle yakın işbirliği içerisinde, kongre tarafından ilan edilmiş programın uygulanmasını sağlayacak bir bileşime sahip komisyonlara devredilmiştir. Devlet iktidarı, sözü edilen komisyonların başkanlarından oluşan heyete, yani Halk Komiserleri Konseyine devredilmiştir. (*Eserler*, c. 26, s. 230)

Fofanova'larda kaldığı birkaç hafta boyunca İlyiç'le bu konuda yaptığım konuşmaları hatırlıyorum. O zamanlar ben büyük bir hevesle Vıborg mahallesinde çalışmalarımı sürdürüyor, kitlelerin

devrimci faaliyetlerini ve bütün bir yaşam tarzlarında meydana gelen köktenci değişiklikleri hevesle gözlemliyordum. Vladimir İlyiç'le buluştuğumuzda ona mahalledeki yaşamı anlatıyordum. Ona Halk Mahkemesi'nin katıldığım ilginç bir oturumunu anlattığımı hatırlıyorum. Bu tip mahkemeler 1905 Devrimi sırasında bazı yerlerde, örneğin Sormovo'da kurulmuştu. Paris yakınlarındaki Longjumeau Parti Okulu'ndaki öğrenciliği sırasında tanıştığım ve şimdi Vıborg Mahalle Konseyinde birlikte çalıştığımız bir işçi olan Çugurin, Sormovo'luydu. Vıborg mahallesinde bu tip mahkemeleri örgütleme önerisi ondan gelmişti. İlk duruşma Halkevi'nde yapıldı. Salon, bankların üzeri ve pencere pervazlarına kadar tıklım tıklım insanlarla doluydu. Mahkemenin huzuruna ne gibi davaların getirildiğini şu an tam olarak hatırlamıyorum. Bunlar kelimenin tam manasıyla suç olmaktan çok, günlük hayatta meydana gelen olaylardı. Bunlardan birinde iki şüpheli tip, Çugurin'i tutuklamaya yeltenmekten yargılanmıştı. Bir diğerinde uzun boylu esmer bir bekçi, oğlunu dövmekten, sömürmekten ve okula göndermemekten yargılanmıştı. İzleyiciler arasından birçok kadın ve erkek işçi ateşli konuşmalar yapmıştı. "Sanık" durmadan alnındaki terleri silmiş ve sonra da gözünden yaşlar boşanarak bundan sonra oğluna kötü davranmayacağına dair söz vermişti. Aslına bakılırsa bu bir mahkeme olmaktan çok, yurttaş davranışları üzerinde kamusal bir denetimdi; proletarya ahlakının oluşmasına tanıklık ediyorduk. Bu "mahkeme" Vladimir İlyiç'in çok ilgisini çekmişti ve beni bunun bütün ayrıntıları konusunda sorguladı.

Ona çoğunlukla eğitim çalışmasının yeni biçimlerini anlatıyordum. Ben Mahalle Konseyinin Eğitim Bölümü sorumlusuydum. Çocukların okulu yazın kapalı olduğundan zamanımın çoğunu siyasi eğitimle geçiriyordum. Bu bağlamda, doksanlarda Nevskaya Zastava mahallesindeki Pazar Akşam Okulu'nda edindiğim beş yıllık deneyim benim için çok yararlı oluyordu. Elbette şimdi zaman değişmişti ve işimizi serbestçe, engellenmeden yapabiliyorduk.

Yaklaşık kırk fabrikadan temsilciyle her hafta bir araya geliyor ve herhangi bir uygulamanın en iyi nasıl hayata geçirilebileceğine dair yol ve yordamları tartışıyorduk. Alınan karar derhal uygulamaya konuyordu. Örneğin, okur yazar olmayan kimse kalmaması yönünde bir karar almıştık. Fabrika delegelerinin her biri kendi işyerinde okur yazar olmayanların dökümünü yapmış, eğitimin verileceği okulu ayarlamış ve fabrika yönetimine bastırarak bu konuda gerekli parayı toplamıştı. Bu türden her okula bir işçi temsilcisi atanmıştı ve bu kişinin görevi okulun kara tahta, tebeşir, alfabe kitabı vb. tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktı. Ayrıca doğru eğitim yöntemlerinin uygulandığından emin olmak ve bu konuda işçilerin fikrini almak için de özel temsilciler atanmıştı. Biz bu temsilcilere talimat veriyor ve onlardan rapor alıyorduk. Asker eşleri temsilcilerini de bir araya getirmiştik. Onlarla çocuk yuvalarının durumunu tartışıyor, bu yuvaların denetlenmesini örgütlüyor, onlara talimatlar veriyor ve aralarında kapsamlı bir bilgilendirme çalışması yürütüyorduk. Mahalledeki kütüphanecileri bir araya getirip işçilerle birlikte halk kütüphaneleri çalışmasının yöntemlerini tartışıyorduk. İşçilerin girişimine güçlü bir destek verilmiş, Eğitim Bölümü'nün çevresinde ciddi bir güç toplamıştı. O zamanlar İlyiç bunun tam da bizim hükümet dairelerimizin ve gelecekteki bakanlarımızın benimsemesi gereken tipte bir çalışma olduğunu söylemişti –yaşamın tam içinden gelen, kitlelerin yaşam ve çalışma koşullarını tanıyan, o anda onların zihinlerini harekete geçiren her şeye aşina olan erkek ve kadın işçilerin oluşturduğu komitelerin çalışması, bu anlamda bir örnekti. Vladimir İlyiç, benim kitleleri hükümet ve devlet işlerine koşturmaktan, onların gönüllü desteğini sağlamaktan iyi anladığımı düşünür, bu yüzden benimle konuşurken hevesle bu konuları açmaya çalışırdı. Ardından da her yere sızmış olan "çürümüş" bürokrasi hakkında söyleyecek birkaç keskin sözü olurdu. Zamanla, sorumluluklarını sıklıkla kendi üzerlerinden atıp kurulların ve komisyonların sırtına yükleyen Halk Komiserleri ve Halk Komiserliklerindeki bölüm yöntecilerinin sorumluluğunu artırma meselesi gündeme geldiğinde, tek adam yö-

netimi sorunu ortaya çıktı. İlyiç, hiç beklenmedik bir şekilde beni Halk Komiserleri Konseyinin bu sorunu araştıracak komisyonuna üye olarak atadı. Tek adam yönetiminin asla komisyonların inisiyatifi ve bağımsız faaliyetinin üzerine çıkmaması veya kitlelerle bağı zayıflatmaması konusunda dikkatli olmamız gerektiğini söylüyordu; tek adam yönetimi kitlelerle birlikte çalışabilme yeteneğiyle bağdaştırılmalıydı. İlyiç yeni tarzda bir devletin inşası için herkesin deneyimlerinden faydalanmaya çalıştı. Şimdi başında İlyiç'in yer aldığı Sovyet Hükümeti dünyanın hiç görmediği türde bir devlet aygıtı kurma göreviyle karşı karşıyaydı. Bu aygıt, geniş kitlelerin desteğine dayanmalıydı; görev, yeni sosyalist çizgide, tüm toplumsal dokuyu ve insan ilişkilerini yeniden şekillendirmekti.

Ancak her şeyden önce, Sovyet iktidarını, düşmanın onu zorla devirmeye ve içten parçalamaya dönük girişimlerine karşı savunmak gerekiyordu. Saflarımızı güçlendirmeliydik. 9-15 Kasım tarihleri Sovyet iktidarının varoluş mücadelesine tanıklık etti. İlyiç, dünyanın ilk proleter devleti olan Paris Komünü deneyimini derinlemesine incelemesinin bir sonucu olarak, emekçi kitlelerin ve işçi hükümetinin açık düşmanlara karşı gösterdiği hoşgörünün Paris Komünü'nün kaderi üzerindeki yıkıcı etkisini özellikle dikkate alıyordu. Bu nedenle düşmanlara karşı mücadele söz konusu olduğunda, kitlelerin ve kendisinin aşırı yumuşak davranmasından çekinerek işi sıkı tutmak istiyordu.

Ekim Devrimi'nin başlangıcında bu türden bir hoşgörü fazlasıyla ortaya konmuştu. Kerenski ve bazı bakanların kaçmasına izin verilmiş, Kışlık Saray'ı savunan askerî öğrenciler şeref sözü vermeleri üzerine serbest bırakılmış ve Kerenski'nin birliklerine komuta eden General Krasnov'a ev hapsi verilmişti. Bir gün Smolny'deki bekleme odalarından birinde bir asker paltosu yığınının üzerine oturmuş beklerken tutuklu olarak Petrograd'a getirilmiş olan General Krasnov ile Krilenko arasındaki bir konuşmaya tanık olmuştum. İkisi birlikte içeri girmiş, geniş odanın ortasında tek başına duran küçük bir masaya oturmuş ve sakince sohbet etmeye koyulmuştu. Konuşmalarının bu huzurlu halinin beni şaşırttığını

hatırlıyorum. 17 Kasım'da Merkez Yürütme Komitesinin bir toplantısında konuşurken İlyiç şöyle demişti: "Krasnov'a hoşgörülü davranıldı. Yalnızca ev hapsi verildi. Bizler iç savaşa karşıyız. Ancak iç savaş buna karşın devam ediyorsa, ne yapmalıyız?" (*Eserler*, c. 26, s. 252)

Pskov'daki yoldaşların serbest bıraktığı Kerenski, Petrograd'a saldırı düzenledi; şeref sözü vermeleri üzerine serbest bırakılan askerî öğrenciler 11 Kasım'da ayaklanma çıkardı ve ev hapsinden kaçan Krasnov, Alman hükümetinin yardımıyla Don'da yüz bin kişilik bir Beyaz ordu örgütledi.

Halk, emperyalist katliamdan yorgun düşmüştü ve kansız bir devrim istiyordu. Ancak düşmanlar onu savaşmaya zorluyordu. Bütün bir toplumsal sistemin sosyalist yeniden yapılandırılması sorunlarıyla tamamen meşgul olan İlyiç ise, ilgisini devrim davasının savunulmasına yöneltmek zorundaydı.

9 Kasım'da Kerenski Gaçina'yı ele geçirmeyi başardı. "Ayaklanma Günlerinde Lenin" başlıklı makalesinde (6 Kasım 1927 tarihli *Krasnaya Gazeta*) Podvoyski, Lenin'in Petrograd savunması günlerinde gösterdiği olağanüstü çalışmayı canlı bir şekilde anlatır. Lenin'in Bölge Genelkurmayına gelişini ve durumla ilgili rapor isteyişini aktarır. Antonov Ovseyenko harita üzerinde bizim kuvvetlerimizin konumlanışını ve düşman kuvvetlerinin muhtemel konumlanış ve gücünü işaret ederek operasyonun genel planını anlatmaya başlar. "Lenin haritayı dikkatle inceledi. Sorunların derinliğine inen dikkatli bir stratejist ve general keskinliğiyle açıklamalar istedi: Şu nokta neden korunmuyor, bu bölge neden savunmasız, neden başka bir adım değil de bu adım düşünüldü, neden Kronstadt, Vıborg, Helsinki desteğe çağrılmadı vb. Görüş alışverişinden sonra gerçekten de epey bir hata yaptığımız ve Petrograd savunması için araçlarımızı ve güçlerimizi örgütleme konusunda durumun gerektirdiği yüksek aciliyette davranmadığımız açıkça ortaya çıkmıştı."

9'u akşamüstü İlyiç özel hattan Helsinki'yle konuştu ve Petrograd girişlerinin korunması için iki destroyer ve *Respublika* savaş gemisinin gönderilmesini sağladı.

Vladimir İlyiç fazlasıyla ihtiyaç duyduğumuz zırhlı tren üretiminin yeterince hızlı ilerleyip ilerlemediğini denetlemek üzere Antonov-Ovseyenko'yla birlikte Putilov tesislerine gitti. Orada işçilerle konuştu. Genelkurmay Smolny'ye taşınmıştı. Lenin, Genelkurmayın tüm faaliyetlerine yakın ilgi gösteriyor, kitleleri harekete geçirmesine yardımcı oluyordu. Podvoyski, Lenin tarafından toplanan işçi örgütleri, mahalle Sovyetleri, fabrika komiteleri, sendikalar ve askerî birim delegelerinin bir konferansının ardından, Lenin'in çalışmalarını daha iyi takdir etmeye başladığını yazar. "Burada, Lenin'in gücünün nerede yattığını gördüm," der. "Acil bir durumda, güç ve olanaklarımızı en yüksek yoğunluğa ulaştıkları noktada bir araya getirirdi. Biz enerjimizi boşa harcıyor, güçlerimizi toparlayıp kullanırken plansızca hareket ediyorduk. Bunun sonucunda da çabalarımız etkisini büyük ölçüde kaybediyor ve kitlelerin faaliyetini, girişim gücünü ve kararlılığını köreltiyordu. Kitleler, demir iradeyi ve incelikle kurulmuş bir makinedeki gibi parçaları bir arada tutan sağlam bir planı hissedemiyordu. Lenin, en yoğun çabanın savunma için gösterilmesinin şart olduğuna dair fikri anlamamızı sağlamaya çalışıyordu. Bu fikri ayrıntılandırarak, konferansa, herkesin tıpkı yekpare bir makinada olduğu gibi, kendisine, kendi fabrikasına ya da kendi birimine uygun bir yer bulabileceği zekice bir plan sundu. Burada, konferansta, herkes ilerideki çalışma planını somut bir şekilde gözünün önüne getirebiliyor ve kendi çalışmasının, cumhuriyetin kolektif bütününün çalışmasıyla olan bağını hissedebiliyordu. Sonuç olarak, o andan itibaren proletarya diktatörlüğünün kendisine yüklediği sorumluluğu hissedebiliyordu. Kitlelerin dikkatini çekmek ve liderlerin onların yerine bir şey yapamayacağını, bu yeni çizgide kendi yaşamlarını düzenlemek ve devletlerini savunmak istiyorlarsa, çalışmaya bizzat koyulmaları gerektiği gerçeğini görmelerini sağlamak –işte Lenin'in sürekli başarmaya çalıştığı şey buydu, halkın gerçek önderi olduğunu bu noktada göstermişti. Kitlelerin, bir lideri bilinçsizce takip ederek değil, ne yaptığının tamamen bilincinde olarak temel

yaşamsal meselelere göğüs germesini ve çözüm için kendilerinin adım atmasını sağlayabiliyordu."

Podvoyski bu konuda tamamen haklıydı. İlyiç, kitleleri uyarıp harekete geçirmeyi, onların önüne somut hedefler koymayı her zaman biliyordu.

Petrograd işçileri şehirlerini savunmak için ayağa kalktı. Genç yaşlı demeden Kerenski'nin birliklerini karşılamak üzere cepheye koştu. Kazaklar ve taşradan toplanan birlikler savaşma konusunda isteksizdi, Petrograd'lı işçiler bunlar arasında ajitasyon çalışması yaptı, onlarla tartıştı. Kerenski'nin harekete geçirdiği Kazaklar ve askerler silahlarını da yanlarına alıp cepheden kaçmaya başladı. Kerenski'nin cephesi dağılıyordu. Buna rağmen pek çok Petrograd'lı işçi, şehirlerini savunurken hayatını kaybetti. Vasileostrovski mahallesinden Partili faal bir işçi olan Vera Slutskaya da bunlardan biriydi. Bir kamyona atlayıp cepheye gitmiş ve orada bir top mermisiyle başı bedeninden ayrılmıştı. Vıborg mahallesindeki yoldaşlarımız arasından da çok sayıda kaybımız oldu. Bütün mahalle cenazelere katılmak için toplandı.

11 Kasım'da Kerenski bütün gücüyle Petrograd üzerine yürürken, şeref sözü verdikleri için Kışlık Saray baskını sırasında serbest bırakılan askerî öğrenciler, Kerenski'ye yardım etmeye karar verip ayaklandı. Ben o sırada halen Petrograd mahallesinde İlyiç'in akrabalarıyla kalıyordum, henüz Smolny'ye taşınmamıştım. Sabahın erken saatlerinde, oturduğum yere yakın Pavlovskoye Askerî Okulu civarında çatışma başladı. Askerî öğrencilerin ayaklandığını duyan Kızıl Muhafızlar ve Vıborg mahallesindeki fabrika işçileri ayaklanmayı bastırmak için harekete geçti. Çatışmalarda top da kullanılıyor ve bunun etkisiyle evimiz sallanıyordu. Etrafımızdaki insanlar ölesiye korkuyordu. O gün sabahın erken saatlerinde Mahalle Konseyine gitmek üzere evden ayrılırken, yan evin hizmetlisinin koşup bana doğru gelirken dehşet içinde şöyle bağırdığını işittim: "Neler yaptıklarını görmeniz lazım! Az önce bir askerî öğrenciyi sinek öldürür gibi süngülediklerini gördüm!" Yolda, yanlarında taşıdıkları bir topla birlikte yaklaşan Vıborg Kı-

zıl Muhafızlarından yeni bir birliğe rastladım. Askerî öğrencilerin ayaklanması kısa sürede bastırıldı.

Aynı gün İlyiç, Petrograd Garnizonundan alay temsilcilerinin bir toplantısında konuştu. Konuşmasında şöyle dedi:

> Kerenski'nin girişimi de en az Kornilov'unki[111] kadar acınası bir serüvendir. Yine de, her şeye rağmen zor bir dönemden geçiyoruz. Gıda tedariğini artırmak ve savaştan kaynaklanan zorluklara bir son vermek için güçlü önlemler almalıyız. Bekleyemeyiz, Kerenski'nin ayaklanmasını bir gün dahi görmezden gelemeyiz. Kornilov'cular yeni bir saldırı düzenlerlerse, bugün askerî öğrencilerin ayaklanmasına verilen cevabın aynısını alacaklardır. Askerî öğrenciler suçu kendilerinde arasın. İktidarı neredeyse hiç kan dökmeden ele geçirdik. Herhangi bir kayıp verildiyse de bu yalnızca bizim tarafımızda oldu. ... İşçi, asker ve köylü temsilcilerinin iradesiyle oluşturulan hükümet Kornilov'cuların hakaretlerine hoşgörü göstermeyecektir. (*Eserler*, c. 26, s. 236)

14 Kasım'da Kerenski ayaklanması bastırıldı. Gaçina yeniden ele geçirildi. Kerenski kaçtı. Petrograd'da zafer tamamına ermişti. Ancak ülke genelinde iç savaş patlamak üzereydi. 8 Kasım'da General Kaledin, Don bölgesinde sıkıyönetim ilan etmiş ve Sovyet iktidarına karşı Kazakları örgütlemeye başlamıştı. 9 Kasım'da Kazak Atamanı Dutov, Orenburg'u ele geçirmişti. Moskova'da işler hâlâ sürüncemedeydi. Beyazlar orada Kremlin'i zaptetmişti. Çarpışmalar Petrograd'dakinden daha şiddetliydi.

8 Kasım'da, İkinci Sovyetler Kongresini terk etmiş olan Sağ Sosyalist Devrimciler, Menşevikler ve diğer fraksiyonlar, Sovyet iktidarının tüm muhaliflerini etrafında toplamayı düşündükleri Anavatanı ve Devrimi Kurtarma Komitesini kurdular. Bu komitede Merkez Şehir Konseyinden dokuz temsilci, Ön Parlamento-

111 "Kornilov'un girişimi" ile General Kornilov'un Ağustos 1917'de devrimi bastırmak, Bolşevik Parti ile Sovyetleri ezmek ve askerî bir diktatörlük kurmak hedefiyle örgütlediği karşıdevrimci komplodan söz edilmektedir. Kornilov bu darbeyi gerçekleştirmek için Petrograd üzerine süvari birlikleri göndermişti. Sovyetlerin desteğiyle Bolşevikler, işçileri ve askerleri mücadele için örgütlemiş ve Kornilov'un darbesini boşa çıkarmıştı. *–İng. ed.*

nun tüm başkanlık heyeti, Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti ile Köylü Temsilcileri Sovyeti'nin yürütme komitelerinden üçer temsilci, Sosyalist Devrimci ve Menşevik fraksiyon temsilcileri, Birlikçi Menşevikler ve Centroflot'un[112] temsilcileri ile Plehanov'un Birlik Grubu'ndan iki temsilci vardı. Ülkeyi ve devrimi, iktidarı onlardan gizli ele geçirmiş olan Bolşevik "serüvenciler"den kurtarmak için yola çıkmışlardı. Ancak pek bir şey yapamadılar. "Barış İçin", "Toprak İçin" sloganları kitleler arasında o kadar tutmuştu ki hiç tereddütsüz ve büyük bir coşkuyla Bolşeviklerin etrafında toplanmışlardı. Moskova'da oluşturulan Kamu Güvenliği Komitesi, Petrograd'daki Anavatanı ve Devrimi Kurtarma Komitesine katılmıştı. Bu komite, başında Sağ Sosyalist Devrimci Rudnev'in bulunduğu Moskova Şehir Konseyinin girişimiyle oluşturulmuştu. Moskova Kamu Güvenliği Komitesi açıkça karşıdevrimcilerle saf tutmuştu.

Moskova'ya yardım eli uzatmak için birlik göndermek gerekiyordu, ancak Tüm Rusya Demiryolu Çalışanları Merkez Yürütme Komitesinin duruşu bunu imkânsız kılıyordu. Yürütme Komitesi, kongreyi terk etmiş olan muhalif fraksiyonları destekliyordu ve işçilerin burada hiçbir etkisi yoktu. Yine bu komite, başlamış olan iç savaşta "tarafsız" bir duruş sergilediğini ve her iki taraftan birliklerin de geçişine izin vermeyeceğini duyurmuştu. Aslında bu "tarafsızlık" Bolşevikleri vuruyor, Moskova'ya yardım için birlik göndermemize engel oluyordu. Yürütme Komitesinin bu sabotajına bir son veren ve birlikleri nakletme görevini bizzat üstlenen demiryolu işçileri oldu. 16 Kasım'da Petrograd'daki Askerî Devrimci Komite, Moskova'ya bir birlik gönderdi. Ancak birlikler daha oraya varmadan Moskova'da Beyazların direnişi kırılmıştı.

Petrograd'da askerî öğrencilerin ayaklanmasının daha yeni bastırıldığı, Kerenski'nin ilerlemesine devam ettiği ve Moskova'daki çatışmaların sürdüğü bu son derece zorlu dönemde, Par-

112 Tüm Rusya Donanması Merkez Yürütme Komitesinin Rusça kısaltması. Bu komite hemen hemen tamamen Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerden oluşuyordu. Geçici Hükümet tarafından destekleniyordu. *–İng. ed.*

ti Merkez Komitesinin bazı üyeleri arasında tereddütler başladı. Bunlar, durumun ümitsiz olduğuna ve bazı tavizlerin verilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu tereddütler özellikle Demiryolu Çalışanları Yürütme Komitesiyle görüşmelerde açıkça ortaya çıkmıştı. 9 Kasım'da bu Yürütme Komitesi, Bolşeviklerden Halkçı Sosyalistlere[113] kadar tüm sosyalist partilerden oluşan bir hükümet kurulması yönünde çağrı yaptı ve arabulucu olarak görev alabileceğini bildirdi. Başlangıçta, Demiryolu Çalışanları Yürütme Komitesinin yalnızca sol kanadından kişiler, temsilci olarak L. B. Kamenev ve G. Y. Sokolnikov'u atayan Merkez Komitesiyle görüşmelere katıldılar. Menşevikler ve Sağ Sosyalist Devrimciler önceleri bu görüşmelerde hiç yer almadılar, ancak Kerenski'nin saldırıları ve Moskova'daki durum neticesinde Bolşeviklerin bir köşeye sıkıştığını gördüklerinde ve ayrıca Merkez Komitesi içindeki tereddütleri de öğrendikten sonra, iyice küstahlaştılar. 12-13 Kasım'da Demiryolu Çalışanları Yürütmesinin toplantısına gelerek Sovyet iktidarına son verilmesi, Ekim ayaklanmasından suçlu olan tüm kişilerin hükümetten uzaklaştırılması, öncelikle de Lenin'in görevden alınması ve Çernov ya da Avksentyev başkanlığında bir hükümet kurulması talebinde bulundular. Kamenev'in liderliğindeki Bolşevik delegasyon toplantıdan çekilmeyerek Menşevikler ve Sağ Sosyalist Devrimciler tarafından sunulan önerilerin tartışılmasına izin verdi. Ertesi gün, 14 Kasım'da Merkez Komitesi toplantıya çağrıldı. Burada Lenin, Kaledin'lerin ve Kornilov'ların tarafına geçmiş olan Demiryolu Çalışanları Yürütme Komitesi ile görüşmelerin derhal sonlandırılması talebinde bulundu. Merkez Komitesi de bu yönde bir karar aldı. 17 Kasım'da Nogin, Rikov, V. Milyutin ve Teodoroviç, Halk Komiserleri Konseyinden istifa ettiklerini açıkladılar. İstifalarının sebebi, tüm sosyalist partilerden oluşan sosyalist bir hükümet kurulmasını gerekli görmeleriydi. Onları diğer bazı komiserler takip etti. Kamenev, Rikov, Zinovyev, Nogin ve Milyutin, Merkez Komitesinden de istifa ettiklerini bildirdiler. Bu isimlerin

113 Kırsaldaki "kulak" unsurların çıkarlarını savunan küçük burjuva parti. Geçici Hükümette temsil edilmekteydiler. *–İng. ed.*

hepsi, Ekim Devrimi zaferinin hemen ertesinde tüm partilerden oluşan bir koalisyon hükümeti kurulması gerektiğini savunmuştu. Merkez Komitesi onlardan Parti disiplinine uymalarını istedi. İlyiç kızgındı ve bu konuda amansız bir mücadele veriyordu. Zinovyev, Merkez Komitesine geri döneceğini bildiren bir açıklama yayınladı.

Bolşeviklerin kazandığı sonraki zaferler ve Petrograd ile Moskova örgütlerinin bu yoldaşların tutumunu (Merkez Komitesinden ve resmî görevlerinden istifa etmeleri) sertçe mahkûm etmesi, Parti'nin bu olayı oldukça hızlı bir şekilde geride bırakmasını sağladı. Bu olaylar, tam on dört yıl öncesini, 1903'te İkinci Parti Kongresinde yaşananları hatırlatıyordu. O yıllarda Parti henüz daha yeni yeni kurulmaya başlamış, Martov'un *İskra*'nın yayın kuruluna katılmayı reddetmesi Parti'de ciddi bir krize sebep olmuş, bu da İlyiç için büyük sıkıntılara yol açmıştı. Şimdi ise bazı yoldaşların Merkez Komitesinden ve komiserlik görevlerinden istifa etmeleri, sadece kısa süreli, geçici güçlükler yarattı. Devrimci hareketin yükselişi bu olayın hızla aşılmasına yardımcı olmuş ve yürüyüşlerimiz sırasında her zaman aklından geçenleri anlatan İlyiç, bu olaya değinmemişti bile. Aklı şimdi tamamen sosyalist yaşam tarzının inşasına nasıl başlanacağı, İkinci Sovyetler Kongresinde alınan kararların nasıl yürürlüğe konacağı gibi sorunlarla meşguldü.

17 Kasım'da İlyiç, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi toplantısında ve Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin cepheden gelen ordu delegeleriyle birlikte düzenlediği toplantıda konuştu. Konuşmalarında zafere, Bolşevik hattın doğruluğuna ve kitlelerin desteğine olan mutlak güvenini ifade etti.

> Kerenski hükümetinin suç olarak görülmesi gereken ataleti, ülkeyi ve devrimi felaketin eşiğine getirdi; gecikme gerçekten de ölüm anlamına gelir. Yeni hükümet, geniş halk kitlelerinin umut ve dileklerine karşılık veren yasalar çıkararak yeni yaşam biçimlerinin gelişmesi yolunda önemli adımlar atıyor. Bölge Sovyetleri, yerel şartlara uyum sağlayacak şekilde, hükümetin koyduğu temel

ilkeleri değiştirebilir, genişletebilir ya da bunlara ekler yapabilir. Yeni kamusal yaşamın temel etmeni, kitlelerin canlı ve yaratıcı çabasıdır. Bırakın işçiler fabrikalarında işçi denetimini kursun, kırsal kesime sanayi ürünleri göndersin, bunları tahılla takas etsin. Her bir ürünün, her gram ekmeğin hesabı sorulmalıdır, çünkü sosyalizm her şeyden önce hesap tutmaktır. *Sosyalizm yukarıdan kararnamelerle kurulamaz. Resmî bürokratik özdevimcilik* [otomatizm] *onun ruhuna yabancıdır; yaşayan yapıcı sosyalizm, halk kitlelerinin kendi yaratımıdır.* (İtalikler bana ait. -N. K.) (*Eserler*, c. 26, s. 254-55)

Ne muhteşem sözler!

Konuşmasının devamında "İktidar, geniş halk kitlelerinin desteğini ve güvenini taşıyan Partimize aittir. Bazı yoldaşlarımız Bolşevizmle ilgisi olmayan bir tutum takınmış olabilir. Ancak Moskova'nın emekçi kitleleri, Rikov ve Nogin'in peşine takılmayacaktır," demişti İlyiç. (*a.g.e.*, s. 256)

Ve konuşmasını şu sözlerle bitirmişti:

"Merkez Yürütme Komitesi, Halk Komiserleri Konseyine, bir dahaki toplantıya kadar İçişleri ile Sanayi ve Ticaret Halk Komiserlikleri için aday gösterme görevi vermekte ve Tarım Halk Komiseri olarak da Kolageyev'i önermektedir." (*a.g.e.*, s. 259) Kolageyev, Sol Sosyalist Devrimciydi. Kendisine teklif edilen bu görevi kabul etmedi. Sol Sosyalist Devrimci Parti hâlâ sorumluluktan kaçıyordu.

Menşevikler, Sağ Sosyalist Devrimciler ve diğerleri, çalışmaları baltalamak için kışkırtma peşindeydi. Eski hükümet görevlileri Bolşeviklerin buyruğunda çalışmayı reddediyor ve dairelerine gitmiyordu. 17 Kasım'da Petrograd Sovyeti'ne hitap eden Lenin şöyle demişti: "Bizim tecrit olduğumuzu söylüyorlar. Burjuvazi etrafımızda bir yalan ve iftira ortamı yarattı. Ama ben henüz iktidarın Sovyetlere geçişini coşkuyla selamlamayan tek bir asker dahi görmedim. Sovyetlere karşı olan tek bir köylü görmedim." (*Eserler*, c. 26, s. 262)

Ve bu da Lenin'in zafere güvenmesini sağlıyordu.

21 Kasım 1917'de Yakov Sverdlov, L. B. Kamenev'in yerine Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi Başkanı olarak seçildi. Onu İlyiç aday göstermişti. Bu, son derece uygun bir seçimdi. Sverdlov çok sağlam bir adamdı. Sovyet iktidarı için ve karşıdevrimle mücadelede vazgeçilmez biriydi. Üstelik yeni bir devlet tipi kurmak için yapılacak pek çok iş vardı ve bu iş istisnai yeteneklere sahip bir örgütçü gerektiriyordu. Sverdlov tam da böyle bir örgütçüydü.

Sverdlov, iki yıl sonra 18 Mart 1919'da, ülkenin buna en çok ihtiyaç duyduğu dönemde memleket yararına muazzam bir örgütçü olarak görevini tamamladıktan sonra, öldü. Onun ölümüyle ilgili olarak toplanan Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin özel oturumunda Lenin'in yaptığı konuşma, kendini işçi sınıfı davasına adamış bu mükemmel insan için muhteşem bir anıt olarak tarihe geçmiştir. "Devrimimizin ve onun zaferlerinin yolunda," demişti Lenin, "Yoldaş Sverdlov, proletarya devriminin en önemli ve temel özelliklerini sergilemede diğer herkesten daha etraflı ve bütünlüklü başarılar göstermiştir. ... Bu devrimin en temel ve değişmez özelliği ve zafere götüren koşulu, her zaman için proleter kitlelerin, emekçi halkın örgütlenmesi olmuştur. Devrim için en gerekli koşulları, zafere giden en derin kaynağı yaratan, milyonlarca çalışanın örgütlenmesi işidir. ... İşte devrimin bu özelliğidir ki, *mükemmel* bir örgütçü olan Y. M. Sverdlov'u ön saflara taşımıştır." İlyiç, Sverdlov'u kendini devrime bütün kalbiyle adamış, uzun yıllar süren yasadışı faaliyetle çelikleşmiş, "profesyonel devrimcilerin en sade örneği"; kitlelerle temasını asla kaybetmemiş, Rusya'dan hiç ayrılmamış bir insan; "yalnızca işçilerin çok sevdiği bir önder, yalnızca pratik faaliyeti en iyi şekilde ve her yönüyle tanıyan bir önder olmakla kalmamış, aynı zamanda ileri proleterleri örgütlemiş" bir devrimci olarak anlatmıştı. "... Şimdiye kadar gurur duyduğumuz her ne varsa işte bu adamın olağanüstü örgütçü yeteneği sayesindedir. O, hepimiz için, örgütlü proleter kitlelere layık ve proleter devrimin gereksinimlerine uyan, gerçek anlamda örgütlü ve akılcı ekip çalışması için –onsuz tek bir başarı bile kazanamayacağımız, bugüne kadar karşımıza çıkmış olan ve

şu anda da yüzleşmeye mecbur olduğumuz o sayısız zorluklardan, o güçlüklerden tekinin bile üstesinden gelemeyeceğimiz örgütlü ekip çalışması için– tüm olanakları sağlamıştır." İlyiç, Sverdlov'u, "tartışma götürmez bir saygınlık" kazanmış bir örgütçü, "Rusya'daki tüm Sovyet iktidarının" bir örgütçüsü, "Sovyetleri yaratmış ve Sovyet iktidarını uygulamaya geçirmiş Parti çalışmasının en deneyimli" örgütçüsü olarak niteliyordu. (*Eserler*, c. 29, s. 70-74)

Ekim Devrimi, devrimci mücadele koşullarını değiştirmişti. Bu yeni koşullar daha fazla kararlılığa sahip, daha azimli, Vladimir İlyiç'in en sevdiği sözcüklerden birini kullanmak gerekirse daha "dayanıklı", daha geniş kapsamlı örgütçülük gerektiriyordu. "Sosyalizmin inşasının özü örgütlenmedir," derdi İlyiç sık sık. Olayların gidişatı içinde sorumluluk yüklenmekten korkmayan, yeteneklerinin sergilenmesi eski yeraltı koşulları tarafından dizginlenmiş insanların öne çıkması rastlantı değildi; sürekli tutuklamalar ve sürgünler örgütlenme çabalarını kösteklemiş, gizlilik ihtiyacı onları geri planda tutmuştu. Bu insanlardan biri de Parti'nin ve Ekim zaferinin önemli bir örgütçüsü olan Stalin'di. İkinci Sovyetler Kongresinde Halk Komiserlerine aday gösterilirken İlyiç'in Stalin'i Milliyetler Halk Komiserliğine başkan olarak önermesi boşuna değildi. İlyiç, yıllarca Rus olmayan ulusların özgürlüğü ve onlara her açıdan gelişme fırsatı sunulması için mücadele etmişti, son birkaç yılda da ulusların kendi kaderini tayin hakkı için her zamankinden daha çok savaşmıştı. Bu konuda her şeyle ne kadar yakından ilgilendiğini ve bir gün ona, Eğitim Halk Komiserliğinde değerli tarihî anıtların Polonya'ya geri verilip verilmemesi konusunda tereddütler olduğunu söylediğimde ne kadar öfkelendiğini hatırlıyorum. İlyiç, büyük güç şovenizminden bütün benliğiyle nefret ediyordu. Zayıf halklara yönelik emperyalist baskı politikasının karşısına, Sovyetler Cumhuriyetinin bu milletlerin eksiksiz ulusal kurtuluşları politikası ile refahları için yoldaşça dayanışma gösterilmesi politikasını koymaktan daha fazla tutkuyla istediği hiçbir şey yoktu. Krakow'da Stalin'le ulusal sorun üzerine sık sık konuştukları için onun konu hakkındaki fikirlerini gayet iyi bili-

yordu. Geçmiş yıllarda özenle düşünülüp tartışılmış olan bu konunun Stalin için yalnızca sözde değil uygulamada da gerçekleştirilmesinin bir onur sorunu olacağından emindi. Uluslara kendi kaderini tayin hakkı verilmeliydi. Bu hakkın şiddetli bir sınıf mücadelesi döneminde uygulanmak zorunda oluşu işi karmaşıklaştırıyordu. Ulusların kendi kaderini tayin hakkını yürürlüğe koyma çalışmalarının, proletarya diktatörlüğü mücadelesi ve Sovyetlerin iktidarının hayata geçirilmesiyle birleştirilmesi gerekiyordu. Ayrıca bu konu, proletaryanın uluslararası mücadelesi ve iç savaş meseleleriyle de yakından ilişkiliydi. Ulusal sorunla ilgili çalışmalarda sorumluluk üstlenecek kişinin açık fikirli, sağlam inançlı ve pratik örgütçülük yeteneğine sahip biri olması gerekiyordu. İşte İlyiç'in bu iş için Stalin'i önerme sebebi buydu.

Yeni tarzda çalışmayı öğrenme, yeni düşünme alışkanlıkları edinme, dünün devrimci muhalefetinden sosyalist sistemi kuracak yetenekli ve direngen liderler yaratma meselesi tüm Partili işçiler için önem taşıyordu.

* * *

İlyiç'le birlikte Smolny'ye taşındık. Bize önceden bir mürebbiyenin kaldığı odayı verdiler. Oda, yatacak kısmı ayırmak için ikiye bölünmüştü. Odaya girmek için banyodan geçiyordunuz. Asansörle çıkılan üst katta İlyiç'in özel çalışma odası vardı. Bu odanın karşısında, bekleme odası olarak kullanılan küçük bir oda daha bulunuyordu. Delegasyonlar birbiri ardına onu görmeye geliyordu. Bunların çoğu cepheden gelenlerdi. Ne zaman yukarı çıksam onu hep diğer odada bulurdum. Oda, pencerenin yanında durarak kendilerine bir şeyler anlatan İlyiç'i ayakta dinleyen askerlerle dolu olurdu. İlyiç, kalabalığı hiç bitmeyen Smolny'nin bu hareketli ortamında çalışıyordu. Sanki bir mıknatısla çekilmişçesine herkes buraya geliyordu. Smolny bir makineli tüfek alayı tarafından korunuyordu, 1917 yazında Vıborg mahallesinde konuşlandırılan ve tamamen oradaki işçilerin etkisine giren alaydı bu. 3 Temmuz 1917'de mücadeleye katılmak için hevesle ilk çıkagelen onlardı. O

zamanlar Kerenski isyancılara bir ders vermeye kalkışmıştı. Silahsızlandırılıp meydana yürütülen alay, burada halkın gözü önünde küçük düşürülmüştü. Bu olaydan sonra makineli tüfek alayı Geçici Hükümetten daha da nefret etmeye başlamıştı. Ekim'de Sovyet iktidarı için savaşmış ve sonrasında da Smolny'de muhafızlık görevini devralmıştı. Ufa'lı bir köylü olan Jeltışev adındaki askere, İlyiç'e göz kulak olma görevi verilmişti. Jeltışev, İlyiç'e derinden bağlıydı. Onun istekleriyle ilgileniyor, o zamanlar Smolny'de kurulu olan kantinden ona yemeklerini getiriyordu. Jeltışev son derece saf biriydi. Her şeye karşı sınırsız bir merakı vardı. İspirto ocağı bile onu şaşkınlığa sürükleyebiliyordu. Bir keresinde odaya girdiğimde onu yere oturmuş önünde duran yanar haldeki lambaya ispirto dökerken bulmuştum. Hatta musluklar ve çanak çömlek mutfak eşyası bile onu şaşkına çeviriyordu. Smolny'yi koruyan alaydaki askerler, bir keresinde, Smolny Enstitüsü'nün eski öğrencileri olan genç kadınların kullandığı bir kutu yığını bulmuştu. İçlerinde ne olduğunu öğrenmek için kutuları süngüleriyle parçaladılar. Kutuların içinden günlükler, her türlü ıvır zıvır ve kurdele gibi şeyler çıktı. Askerler bunları mahallenin çocuklarına dağıttı. Jeltışev de bana küçük bir hediye getirmişti: Oymalı, üzerinde İngilizce "Niagara" yazan küçük yuvarlak bir ayna. Hâlâ bendedir. İlyiç bazen Jeltışev'le sohbet ederdi, o da İlyiç için şu dünyada her şeyi yapmaya hazırdı. Jeltışev, tam bizim karşımızda, eskiden Enstitü müdiresinin kaldığı odalarda ailesiyle birlikte yaşayan Troçki ile de ilgilenmekle görevliydi. Ama onu sevmezdi. Bir keresinde bana, "Çok sert ve buyurgandı," diye yazmıştı. Kendisi şimdi Başkır Cumhuriyeti'nde bir kolektif çiftlikte yaşıyor. Geniş bir ailesi var, sağlığı yerinde değil, arıcılıkla uğraşıyor ve ara sıra bana İlyiç'le ilgili şeyleri andığı mektuplar yazıyor.

Ben bütün gün çalışıyordum; önce Vıborg Mahalle Konseyinde, sonra da Eğitim Komiserliğinde. İlyiç'le pek kimse ilgilenmiyor, kendi başının çaresine bakmak zorunda kalıyordu. Jeltışev ona normal tayından oluşan yemeklerini ve ekmeğini getiriyordu. Bazen de Maria İlyiniçna ona evden biraz yemek getirirdi, ama

ben evde pek az bulunduğum için yemekleriyle düzenli olarak ilgilenecek hiç kimsesi yoktu. Kısa süre önce Korotkov adındaki bir delikanlı bana İlyiç'le ilgili bir olaydan söz etti. O zamanlar, Smolny'de, büroda temizlikçi olarak çalışan annesiyle birlikte yaşayan on iki yaşlarında bir oğlan çocuğuymuş. Annesi bir gün kantinde ayak sesleri duymuş. İçeri bakınca bir masanın başında durup kendi kendine hazırladığı bir parça siyah ekmekle ringa balığı yiyen İlyiç'i görmüş. Temizlikçiyi görünce hazırlıksız yakalanan İlyiç gülümseyerek şöyle demiş: "Çok acıktım." Korotkova, Vladimir İlyiç'i tanıyordu. Bir keresinde, devrimin hemen ertesindeki günlerde İlyiç merdivenlerden inerken o da merdivenleri yıkıyormuş. Dinlenmek için trabzanlara dayanmış. İlyiç durup onunla sohbet etmiş. Kadın o sırada onun kim olduğunu bilmiyormuş. İlyiç ona şöyle demiş: "Ne dersin yoldaş, şimdi Sovyet iktidarı altında hayat eski hükümet zamanında olduğundan daha iyi değil mi?" Kadın şöyle cevap vermiş: "Ah, işimin karşılığını aldıktan sonra umurumda değil." Daha sonra konuştuğu kişinin Lenin olduğunu öğrenince bunu bir türlü unutamamış. Lenin'e nasıl cevap verdiğine dair hikâyeyi ömrü boyunca anlatıp durmuş. Şimdi kendisi yaşlı bir emekli, o zamanlar Smolny Sevkiyat Bölümü'nde çalışan oğlu ise Devlet Güzel Sanatlar ve El Sanatları Atölyeleri'nden[114] mezun oldu.

Ve sonrasında, nihayet Shotman'ın Fin annesi işleri ele aldı. Oğlunu çok seviyor ve İkinci Parti Kongresinde delege olması ve Temmuz günlerinde İlyiç'in saklanmasına yardım etmesi sebebiyle onunla gurur duyuyordu. Kısa süre içinde evdeki her şeyi tam İlyiç'in istediği gibi düzenli bir hale sokmuş ve Jeltışev'i, temizlikçileri ve kantindeki görevlileri sınava çekip yeteneklerine göre yerli yerine yerleştirmişti. Artık ben dışardayken İlyiç'e iyi bakıldığını ve yemeklerinin düzenli bir şekilde verildiğini bildiğimden içim rahat olacaktı.

---

114 1918-26 arasında Moskova'da bulunan Uygulamalı Sanatlar Yüksek Enstitüsü. *–İng. ed.*

Öğleden sonra geç saatte işten döndüğümde, (eğer o da çalışmıyorsa) İlyiç'le birlikte Smolny'de yürüyüşe çıkar ve biraz sohbet ederdik. O günlerde İlyiç'i pek az kişi tanıdığından korumasız gezebiliyordu. Gerçi onun dışarı çıktığını gören makineli tüfek alayı endişelenir, Smolny bölgesinde düşman unsurların bulunmadığından emin olmaya çalışırlardı. Bir keresinde bir köşede toplanmış Lenin'e sövüp sayan bir grup ev kadınını gözaltına almışlardı. Ertesi sabah beni yanına çağırtan Smolny Komutanı Malkov, "Dün birkaç kadını içeri aldık, patırtı çıkarıyorlardı. Ne yapayım onları? Bir bakmak ister misiniz?" diye sordu. Ama zaten kadınların çoğu ortadan kaybolmuştu ve geri kalanlar da o kadar cahil, siyasetten o kadar uzaktı ki Malkov'a gülerek onları bırakmalarını söyledim. Serbest bırakılan kadınlardan biri yanıma yaklaşıp fısıldayarak Malkov'u gösterdi ve "Lenin bu mu?" diye sordu. Gülümseyerek onu uzaklaştırdım.

Mart 1918'de Moskova'ya taşınana kadar Smolny'de yaşadık.

III

Ekim Devrimi'nden Brest Barışı'na

5 Kasım 1921 tarihli ve "Sosyalizmin Tam Zaferinden Sonra ve Şimdi Altının Önemi" başlığını taşıyan makalesinde İlyiç şöyle yazmıştı:

> 25 Ekim 1917'den Brest Barışı'na kadar geçen *birkaç hafta içinde* öyle baş döndürücü bir hızla Sovyet Devleti'ni kurduk, emperyalist savaştan devrimci bir biçimde sıyrıldık ve burjuva demokratik devrimi tamamladık ki, büyük geri çekilme harekâtımız (Brest Barışı) *bile*, bize 'bir soluk almak' ve Kolçak, Denikin, Yudeniç, Pilsudski ve Wrangel üzerine başarılı bir şekilde yürümek için yeterli bir hareket alanı bıraktı. (*Eserler*, c. 33, s. 91-92)

Lenin'in değindiği birkaç haftanın büyük bölümü, Moskova'ya gitmek üzere ayrılana dek, yani Mart'ın ortalarına kadar Petrograd, Smolny'de kaldığımız dönemi kapsar. İlyiç, bütün bu faaliyetin merkezindeydi, her şeyi o örgütlüyordu. Bu, yorucu olmanın ötesinde, insanın tüm enerjisini emen ve sinirlerini kopma noktasına getiren, yüksek baskı altında bir çalışmaydı. Olağanüstü zorlukların aşılması, dehşetli bir mücadelenin verilmesi gerekiyordu ve bu mücadele genellikle en yakın çalışma arkadaşlarımıza karşı olabiliyordu. Gecenin geç saatinde Smolny'de bulunan dairemizdeki bölmenin arkasındaki yatak odamıza geldiğinde, İlyiç'i uyku tutmaması hiç şaşırtıcı değildi; yataktan geri kalkar, birilerine telefon edip bazı acil talimatlar verir ve nihayet uykuya daldığında ise uykusunda da yine bu işleri sayıklardı. Smolny'de çalışma gece gündüz devam ediyordu. İlk zamanlarda burası tüm faaliyetlerin

merkeziydi: Parti toplantıları ve Halk Komiserleri Konseyinin oturumları burada yapılıyor, farklı komiserlikler çalışmalarını burada yürütüyor, telgraflar ve talimatlar buradan gönderiliyor ve her yerden insanlar akın akın buraya geliyordu. Halk Komiserleri Konseyinin başlangıçta tamamen deneyimsiz dört kişiden oluşan bir ekibi vardı ve bu insanlar bir an bile ara vermeden çalışıp işin gerektirdiği her şeyi yapıyordu. Görevleri o kadar belirsiz ve geneldi ki, kimsenin aklına buna bir tanım getirip sınır koymak gibi bir şey gelmiyordu. Boğazlarına kadar işe gömülmüşlerdi. İlyiç bile sık sık, örneğin telefonları bağlamak vb. sıradan büro işlerini yapmak zorunda kalıyordu. Elbette Parti kadrolarından, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin ve diğer organların bürolarından vb. de yararlanılıyordu ama bu bile epey bir örgütsel çalışma gerektiriyordu. Her şey son derece ilkeldi. Eski devlet aygıtının ilmik ilmik çözülmesi gerekiyordu. Bürokratik aygıtlar buna direniyor, eski bakanlık ve hükümet personeli işleri sabote ederek Sovyet iktidarının yeni bir devlet aygıtı kurmasını engellemeye çalışıyordu. Eğitim Bakanlığı'nda "iktidarı nasıl aldığımızı" hiç unutmam. Partili küçük bir grup olarak yanımıza Lunaçarski'yi de alıp Çernişov Köprüsü'ndeki Bakanlık binasına gittik. Sabotajcıların Bakanlığın dışına yerleştirdiği gözcüler, bütün personeli ve ziyaretçileri içeride grev olduğuna dair uyarıyordu. Hatta birileri bizimle bu konuda tartışmaya bile yeltendi. Kuryeler ve temizlikçiler dışında bakanlıkta çalışanların hiçbiri ortalarda yoktu. Boş odalarda dolaştık, masalardaki evrak olduğu gibi duruyordu. Daha sonra özel bürolardan birine girdik ve orada Eğitim Halk Komiserliği Kurulunun ilk toplantısını yaptık. Çeşitli görevleri aramızda paylaştık. Lunaçarski'nin kıdemsiz ofis çalışanlarına bir konuşma yapmasına karar verdik ve o da bu konuşmayı yaptı. Daha önce hiçbir iktidarın kendileriyle bu tip konuları konuşmadığı anlaşılan geniş bir dinleyici kitlesi, onun o sıcak sözlerini şaşkın bir ilgiyle dinledi.

Başka bakanlıklarla karşılaştırıldığında, Eğitim Halk Komiserliği'nde durum görece iyiydi. Bunun bir nedeni, burjuvazinin buraya çok da fazla önem vermemesiydi. Bir diğer neden

de işin özünü kavramada pek zorluk çekmememizdi, çoğumuz eğitimin örgütlenmesi işine aşinaydık. Örneğin Menjinski'ler yıllarca St. Petersburg'da ilkokul öğretmeni olarak çalışmıştı. Benim de birçok okul deneyimim vardı ve hepimiz ya propagandacı ya da ajitasyoncu olarak görev yapmıştık. Ekim Devrimi'nden önce mahalle konseylerindeki faaliyetlerimiz sırasında kayda değer bir örgütlenme deneyimi kazanmış ve birçok ilişki kurmuştuk. Ben, okul dışı eğitimden ya da siyasi eğitimden (Politprosvet[115]) sorumluydum. Bu alanda gerekli deneyime sahiptim ve burada en önemli şey Parti'nin ve işçi sınıfı kitlesinin desteğine sahip olmaktı. Bu çalışma, kitlelere dayanarak tamamen yeni bir biçimde ve hızla başlatılabilirdi. Maliye, idare, muhasebe ve planlama açılarından durumumuz daha kötüydü, ama büyük bir öğrenme açlığı içindeki kitlelerin aşağıdan gelen basıncıyla hızla ilerleme kaydettik. Burada işler yoluna girmişti.

Gıda tedariği, maliye ve bankalar gibi kilit alanlarda durum çok daha vahimdi. Burjuvazi, büyük bir öç alma duygusuyla sabotajlarını sürdürdüğü bu önemli noktaları gayretle savunuyordu. Öte yandan, bizim de en az deneyime ve pratik bilgiye sahip olduğumuz alanlar bunlardı. İşte düşmanlarımız tam da buna güvenip, "başaramayacaklar," diyordu. Biz de işleri hızlandırma konusunda pek iyi değildik doğrusu. Gençlerimiz –sadece gençlerimiz de değil, daha sonraki yıllarda görev yürüten herkes– genellikle o dönem için her şeyin çok basit olduğunu hayal eder: Kışlık Saray'ı aldık, askerî öğrencileri yendik, Kerenski'nin saldırısını püskürttük ve böylece her şey halloldu. Ancak iş, yeni devlet aygıtını nasıl kuracağımızı öğrenmeye ve Komiserliklerin faaliyetini örgütlemeye gelince, bu konulara pek ilgi gösterilmez. Oysa idari alandaki ilk adımlarımız ve hükümetin günlük çalışması içinde proletarya davası için mücadele etmeyi nasıl öğrendiğimizin hikâyesi özel önem taşıyan konulardır. Örneğin, mali cephede "iktidarı alışımız"ın hikâyesini, N.P. Gorbunov, Ekim günlerinde

115 Politprosvet, Eğitim Halk Komiserliği'nin bünyesinde yer alan siyasi eğitim dairesi. Görevi, yetişkinler arasında eğitim çalışması yapmaktır. –*İng. ed.*

Halk Komiserleri Konseyi büro personelinin nasıl oluşturulduğuna değindiği anılarında destansı bir biçimde anlatır. "Kaynakların devredilmesine dair hükümet kararnameleri ve emirlerine rağmen," diye yazar Gorbunov, "Devlet Bankası bunu yüzsüzce sabote etti. Maliye Halk Komiseri Menjinski,[116] bankanın, devrim için gerekli kaynakları hükümetin emrine vermesi yönünde hiçbir şey yapamıyordu. Hatta Devlet Bankası Başkanı Şipov'un tutuklanması bile işe yaramamıştı. Şipov, Smolny'ye getirilip bir süre burada tutuklu kalmıştı. Menjinski ve benimle aynı odada yatıyordu. Gündüzleri odayı büro olarak kullanıyorduk (sanırım Maliye Komiserliği bürosu). Son derece kızgın olmama rağmen nezaket gereği yatağımı ona vermek zorunda kalmıştım. Bense sandalyelerin üzerinde uyuyordum." Pyatakov, Devlet Bankası başkanlığına atandı. O da başlangıçta hiçbir şey yapamadı. Gorbunov, Devlet Bankası'nın her türlü kural ve formaliteyi bir yana bırakarak Halk Komiserleri Konseyi Sekreteri'ne, hükümet tarafından harcanmak üzere on milyon *ruble* ödemesi talimatını içeren ve bizzat Vladimir İlyiç tarafından imzalanmış bir kararnameyi, İlyiç'in kendisine nasıl verdiğini aktarır. Osinski, Devlet Bankası'na hükümet komiseri olarak atanmıştı. İlyiç, Gorbunov ve Osinski'ye kararnameyi verirken şöyle demişti: "Parayı almadan gelmeyin." Bu para alınmıştı. Küçük memurların ve kuryelerin verdiği destek ile Kızıl Muhafızların tehdidi altında veznedar ödemeyi yapmaya mecbur kalmıştı. Operasyon, bankanın askerî korumalarının dolu silahlarının gölgesi altında gerçekleşmişti. "Parayı nasıl götüreceğimizle ilgili bir sıkıntı çıkmıştı," diye yazar Gorbunov. "Yanımızda hiçbir şey getirmemiştik. Sonunda kuryelerden biri bize birkaç eski çuval verdi. Bunları ağzına kadar parayla doldurup omzumuza atarak dışarıda bekleyen motorlu araçlara taşıdık. Sevinç içinde Smolny'ye döndük. Smolny'de çuvalları yeniden omzumuza atıp Vladimir İlyiç'in özel bürosuna kadar güçlükle taşıdık. İlyiç orada değildi. Onun gelmesini beklerken elimde tabancayla çuvalların üzerine oturup 'nöbet tutmaya' başladım. Büyük bir vakarla pa-

116 Şu anda Tüm-Birlik Devlet Siyasi İdaresi (OGPU) Başkanı. –N. Krupskaya

raları Vladimir İlyiç'e teslim ettim. Vladimir İlyiç gayet doğal bir şekilde paraları teslim aldı, ama aslında o da çok sevinmişti. Yan odadaki bir dolaba, ilk Sovyet hazinesini saklamak üzere el kondu. Dolabın etrafına yarım daire şeklinde sandalyeler yerleştirildi ve başına bir nöbetçi dikildi. Halk Komiserleri Konseyi bu paranın nasıl saklanacağını ve kullanılacağını belirleyen özel bir kararname çıkardı. Böylece ilk Sovyet bütçemiz ortaya çıkmış oluyordu."

V. Bonç-Bruyeviç, bunu takiben bankaların nasıl ulusallaştırıldığını anlatır. Bu operasyon Stalin tarafından yönetildi. V. Bonç-Bruyeviç ona danışarak tüm hazırlıkları gerçekleştirdi; emirleri yazdı, nakliye işini ayarladı, yirmi sekiz nişancıdan oluşan müfrezeyi sağladı vb. Yirmi sekiz bankanın işgal edilmesi ve yirmi sekiz banka müdürünün tutuklanması gerekiyordu. "Smolny Komutanı Malkov'a," diye yazar anılarında Bonç-Bruyeviç, "tamamen tecrit edilmiş iyi bir oda hazırlanmasını, içine yirmi sekiz yatak, masa ve sandalye konmasını, yirmi sekiz kişilik tedarik listesi hazırlanmasını ve her şeyden önce, ertesi sabah saat sekizde çay ve kahvaltının hazır edilmesini söyledim." Yirmi sekiz banka sorun çıkmadan işgal edildi. Bu olay 27 Aralık 1917'de yaşandı. "Bundan kısa bir süre sonra, Maliye Komiseri bankaların başına yeni kişiler atadı. Tutuklanan müdürlerin çoğu Sovyet Hükümeti altında çalışmak istediklerini ifade ettiler. Bunlar derhal serbest bırakıldı. Tüm bankalarda hükümet komiserleri görevlendirildi ve bütün ulusal paranın ve operasyonların Devlet Bankası'nda toplanmasını sağlayacak şekilde çalışmalar devam etti."

İşte iktidarı böyle ele geçirdik.

Yoldaşlar son derece gergindi. Çoğu bütün bu işlerde yeniydi ve kendine güvenmiyordu. Sık sık yoldaşlardan birinin şöyle dediğini duyabilirdiniz: "Bu şekilde daha fazla çalışamam." Ama çalışmaya devam ettiler ve çalışma sürecinde işleri çabucak öğrendiler.

Devlet faaliyetinin yeni alanları, yeni çalışma biçimleri oluşturuluyordu.

12 Kasım'da sekiz saatlik işgününü kabul eden bir kararname yayınlandı.

İkinci Sovyetler Kongresinin yaptığı çağrıda sözü edilen işçi denetimi, işçiler tarafından geniş çapta uygulanmaya başlamıştı. Aslına bakılırsa Ekim'den önceki dönem onları buna zaten hazırlamıştı. İşverenler işçileri hesaba katmayı ve işçiler de istediklerini almayı öğrenmişti. Ancak bütün bunlar tek tük uygulamalardı. Smolny'de Vladimir İlyiç'in başkanlığında M. Tomski, A. Şlyapnikov, V. Schmidt, Glebov-Avilov, Lozovski ve Tsıperoviç'in de katıldığı bir komite toplandı. Yoldaşlardan bazıları, kendiliğinden bir işçi denetimi yerine devlet kontrolünü savunuyordu, ki bu sıklıkla fabrikalara, madenlere ve imalathanelere el konması biçimini alıyordu; diğerleri ise bu kontrolün tüm fabrikalarda değil, yalnızca büyük metal sanayi tesislerinde, demiryollarında vb. uygulanması gerektiğine inanıyordu. İlyiç ise bu faaliyetin daraltılmaması ve işçi inisiyatifinin kısıtlanmaması gerektiğini düşünüyordu. Bu şekilde birçok iş yanlış bir biçimde yapılacak olsa bile, işçiler gerçek denetimi ancak mücadele içinde öğrenebilirdi. Bu bakış açısı onun temel sosyalizm görüşünden kaynaklanıyordu: "Sosyalizm yukarıdan kararnamelerle kurulamaz... Yaşayan yapıcı sosyalizm halk kitlelerinin kendi yaratımıdır." (*Eserler*, c. 26, s. 254-255) Komite İlyiç'in görüşünde birleşti. Bir kararname taslağı hazırlandı, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesine sunuldu ve 29 Kasım'da yayınlandı. İşçi kitleleri hayli etkindi. Tabandan doğru geniş bir inisiyatif yükseldi. İktidar alındıktan kısa bir süre sonra Fabrika Komiteleri Konseyi, tüm sanayiyi yönlendirecek mücadeleci bir proletarya diktatörlüğü organı olarak Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyinin kurulması fikrini ortaya attı. Konsey, işçi ve köylü temsilcilerini bir araya getirecek yeni tipte bir organ olacaktı. Bu organın kuruluş kararnamesi 18 Aralık 1917'de yayınlandı.

Toprak sorununun çözümü ağır ilerliyordu. İlk Tarım Halk Komiseri Teodoroviç, Demiryolu Çalışanları Yürütmesi ile ilgili olay yüzünden istifa edip Sibirya'ya gitmişti. Onun yerine Şilihter atanmıştı, ancak Moskova'da yaşıyordu ve acilen ve fiilen Petrograd'da bulunması gerektiği kendisine bildirilmemişti. Bu arada İlyiç toprak sorunu ile ilgili ne yapılacağını sorgulayan köy-

lülerin baskısı altındaydı. 18 Kasım'da Vladimir İlyiç "Köylülerin Sorularına Cevap" ve "Halka" başlıklı makalelerini yazdı. "Cevap" makalesinde, toprak sahiplerinin toprak üzerindeki özel mülkiyetini kaldıran kararnameyi doğruluyor ve kırsaldaki komiteleri, toprak sahiplerinin topraklarını devralmaya davet ediyordu. "Halka" isimli makalesinde ise halkı toprağa, tahıla, fabrikalara, donanıma, ürünlere, nakliyata dikkat etmeye ve bunlara gözleri gibi bakmaya çağırıyor, bütün bunların bundan böyle tamamen onların mülkiyetinde, kamu mülkiyetinde olacağını belirtiyordu. Burada da işçi denetimiyle ilgili kararnamede olduğu gibi aynı hedef güdülmüştü, yani kitleler faaliyete katılmalı ve mücadele içinde bilinçlenmeliydi. Şilihter gelince İlyiç ona hiç gecikmeden yerel köylü delegelerini toplama işini örgütleme ve onlara toprağa el koyma yasasıyla ilgili somut yönlendirmelerde bulunma talimatını verdi. İlyiç, hemen ardından yapılacak şeyin, sabotajı kırmak ve toprakla ilgili düzenlemeleri acilen hazırlamak için Bakanlık aygıtını ele geçirmek olduğunu söylüyordu.

Köylü Temsilcileri Sovyeti Olağanüstü Kongresi 23 Kasım'da açıldı. Büyük önem verdiği bu kongrede Vladimir İlyiç iki kez konuşma yaptı. 330 delegeden 195'ini ağırlıklı grup olarak Sol Sosyalist Devrimciler oluşturuyordu ve kongrede 65 delegeyle temsil edilen Sağ Sosyalist Devrimcilerle bir mücadele yürüyordu. Lenin'in ikinci konuşmasından sonra, Halk Komiserleri Konseyinin çalışmasını ve Sol Sosyalist Devrimciler ile yapılan anlaşmanın şartlarını onaylayan bir karar alındı. Sol Sosyalist Devrimciler hükümette yer almayı kabul ettiler ve biraz gecikmeyle de olsa Halk Komiserliklerine temsilcilerini gönderdiler. Sol Sosyalist Devrimci olan Kolegayev, Tarım Halk Komiseri oldu, ancak çalışmalarına biraz gecikmeli olarak başlayabildi.

Petrograd'da kaldığımız süre boyunca İlyiç'i çok az gördüm. Sürekli olarak asker, işçi ve köylü delegeleriyle görüşüyor; sayısız toplantı düzenliyor ve yeni yeni örgütlenen Sovyet devletinin temelini oluşturan kararnameler üzerine hiç durmadan çalışıyordu. Bazen akşamüzeri ya da gece geç saatte Smolny'de birlikte küçük

bir yürüyüşe çıkardık. İlyiç'in daha önce hiç olmadığı kadar zihnini boşaltmaya ihtiyacı vardı. Ancak buna ayıracak pek az zamanı oluyordu. İşlerin gidişatına dair bilgiyi ondan çok, dışarıdan alırdım. Smolny'nin koridorları her zaman çok sayıda Partili yoldaşla dolu olurdu. Yurtdışında, 1905 olayları sırasında ya da Viborg mahallesindeki çalışmalarda tanıştığımız yoldaşlar, eski alışkanlıklarıyla meseleleri benimle tartışırdı. Böylece ben de olup bitenlerle yakın temasımı sürdürürdüm. Ayrıca çalıştığım Eğitim Halk Komiserliğinin Siyasi Eğitim Bölümünde de birçok ziyaretçim olurdu. O günlerde henüz ne orduya bağlı siyaset bölümleri ne de sendikaların kültür bölümleri vardı, herkes Eğitim Komiserliğine gelmeye alışmıştı. Ben de bu sayede laf arasında kitlelerin ruh haliyle ilgili pek çok ilginç ayrıntı öğrenebiliyordum. Cepheden gelen ve askerî birlikler arasında eğitim faaliyetini nasıl örgütleyebilecekleri üzerine tavsiye almak isteyen bir yoldaşın hikâyesini özellikle hatırlıyorum. Egemen sınıfın eski tarz *liselerine* ve kültürüne karşı, asker kitlelerin nasıl da derinden bir nefret beslediklerinden söz etmişti. Askerler, geceyi geçirdikleri bir lise binasında, sıraların içinde ve kitaplıklarda bulabildikleri bütün kitapları, haritaları ve defterleri yırtmış, üzerlerinde tepinmiş ve okula ait her türllü araç gereci parçalamıştı: "Kahrolası efendiler çocuklarını burada eğitiyordu." Aklıma, doksanlı yıllarda Pazar Okulu'na devam eden bir işçinin, dünyanın yuvarlak olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıkladıktan sonra, alaycı bir ifadeyle, "Siz yine de pek inanmayın, ne de olsa bunu efendiler uydurdu," dediği gelmişti. İlyiç'le sık sık, bilimin ve eğitimin bu eski haline karşı kitlelerin duyduğu güvensizlik hakkında konuşurduk. Daha sonra Üçüncü Sovyetler Kongresinde İlyiç şöyle demişti:

> Eskiden, insan zihni ve onun tüm dehası, bütün nimetleri ve kültürü yalnızca bazılarına sunmak ve diğerlerinin en temel gereksinimlerini –eğitim ve gelişme– inkâr etmek için çalışırdı. Artık tekniğin tüm harikaları, kültürün tüm kazanımları bütün halka ait olacak ve bundan sonra insan zihni ve dehası asla baskının, sömürünün aracı olarak kullanılmayacaktır. Bunu bildiğimize göre, bu

> büyük tarihsel görev için çalışmaya, tüm enerjimizi buna vermeye değmez mi? Emekçi halk bu muazzam tarihsel görevi yerine getirecektir, çünkü onların içinde devrimin, yeniden doğuşun ve yenilenmenin uykuda bekleyen muhteşem güçleri yatıyor. (*Eserler*, c. 26, s. 436-37)

İlyiç'in bu sözleri geri kalmış kitlelere nefret ettikleri eski bilimin artık geçmişte kaldığını, yeni bilimin ise yalnızca kitlelerin çıkarına olacak şekilde kullanılacağını gösteriyordu. Kitleler bu yeni bilime egemen olmalıydı.

Siyasi [Okul dışı] Eğitim Bölümü, özellikle Vıborg mahallesindekiler olmak üzere, işçilerle yakın temas içinde çalışıyordu. Toplumsal çalışmalarda ve Sovyetlerin faaliyetlerindeki yerini almak ve zamanla onların çevresinde gitgide çoğalacak olan çeşitli örgütlerde çalışmak istiyorsa, her işçinin hâkim olması gereken bir eğitim çalışması olan "Yurttaşın ABECE'si"ni, onlarla işbirliği içinde nasıl kaleme aldığımızı hatırlıyorum. İşçiler mahallede olan biten her şeyden bizi haberdar ediyordu. Üretim azalıyor, genç işçiler fabrikalarda işten çıkarılıyor ve gıda sıkıntısı gitgide artıyordu. Halk Komiserleri Konseyi 10 Aralık'ta, Lenin'in önerisi üzerine, hükümetin ekonomi politikasına dair temel meseleleri ayrıntısıyla incelemek ve gıda tedariği alanında çalışan işçilerle bir konferans düzenlemek üzere özel bir komite kurdu. Bu işçilerle, yağma eylemlerini durdurup onların koşullarını iyileştirmek için uygulamada alınacak önlemlerin tartışılması hedefleniyordu. Bundan iki gün sonra Halk Komiserleri Konseyi, İlyiç'in kaleme aldığı bazı kararları benimsedi. Buna göre donanma siparişlerini hazırlayan fabrikalar, artık halka daha gerekli olan üretken işlere yönelecekti. Savaşa yönelik üretime öylece son vermenin hiçbir yararı yoktu, çünkü bu ancak daha fazla işsizlik yaratacaktı.

İlyiç, Tedarik Bakanlığı'nın yerine geçecek olan Gıda Tedariği Komiserliğinin hızla örgütlenmesi için bastırıyordu. Burada eski personelin direnişi çok güçlüydü. Üstelik, işçi kitlelerini bu faaliyete çekmek için yeni yollar aramak, bu işbirliğini örgütlemek için yeni biçimler bulmak gerekiyordu.

İşte Ekim Devrimi'nin hemen ertesinde Sovyet devlet aygıtı bu şekilde kurulmuştu; eski bakanlık yönetimi ıskartaya çıkarılmış ve yerine henüz deneyimsiz ve acemi eller tarafından Sovyet hükümet organları kurulmuştu. Daha alınacak çok yol vardı, ancak 1918 başı itibarıyla yapılanlar açısından bakıldığında büyük bir ilerleme kaydedilmişti.

Vıborg mahallesi, mahalleden cepheye gönderilen Kızıl Muhafızları uğurlamak için bir Yeni Yıl toplantısı düzenledi. Bunların çoğu, Petrograd'a yürüyen Kerenski birliklerine karşı çatışmalarda yer almış yoldaşlardı. Şimdi Sovyet Hükümeti için propaganda çalışması yapmak, askerlerin faaliyetini canlandırmak ve mücadelenin bütününe devrimci bir ruh katmak amacıyla cepheye gidiyorlardı. Yeni Yıl toplantısı Mihailovskoye Askerî Okulu'nun geniş tesislerinde düzenlenmişti. Cepheye giden yoldaşlar ve elbette Vıborg mahallesindeki herkes, İlyiç'i orada görmeyi çok istiyordu. İlyiç'e ilk Sovyet Yeni Yılını işçilerle birlikte kutlamak için orada bulunmasını önerdim. Bu fikir onun da hoşuna gitti. Yola çıktık. Meydanı zorlukla geçtik. Artık bina görevlileri olmadığından yoldaki karları temizleyecek kimse kalmamıştı ve biriken karların arasından bir yol bulabilmek için şoförün büyük beceri göstermesi gerekiyordu. Oraya gece 23.30'da varabildik. Mihailovskoye Okulu'nun büyük "beyaz" salonu panayır yerini andırıyordu. İşçilerin sımsıcak ilgisiyle karşılanan İlyiç platforma çıktı. Bu coşkulu karşılamadan heyecanlanarak, basit ve süssüz olmakla birlikte son zamanlarda aklında en çok yer eden konulara değinen bir konuşma yaptı. İşçilerin, yeni yaşamlarını Sovyetler aracılığıyla örgütleyebilmek için neler yapmaları gerektiğinden söz etti. Cepheye giden yoldaşların orada askerler arasında nasıl bir çalışma yürütmeleri gerektiğini anlattı. Konuşmasını bitirdiğinde çılgınca alkışlandı. Dört işçi oturduğu sandalyenin bacaklarından tutup onu coşkulu tezahürat arasında havaya kaldırdı. Bana da aynısını yaptılar. Ardından salonda bir konser verildi ve İlyiç kurmay odasında çay içip yoldaşlarla sohbet etti. Sonra kimseye fark ettirmeden oradan ayrılmayı başardık. İlyiç, o akşama dair güzel

anılarını hiç unutmadı. 1920'de bir kez daha yeni yılı işçilerle birlikte kutlamaya can atıyordu, beni de yanına aldı ve bu kez Moskova'daki işçi mahallelerine gittik. O gece üç mahalleyi ziyaret ettik.

Noel'de (yeni takvime göre 6-11 Ocak) İlyiç, ben ve Maria İlyiniçna birlikte Finlandiya'da gittik. O sırada Smolny'de çalışan Kosyura bize bir Fin misafirhanesinde yer bulmuştu. Tesadüfen Berzins de Noel'i burada geçiriyordu. Burada, her yerde asılı bembeyaz perdeleriyle kusursuz Fin temizliği İlyiç'e, 1907'de ve ardından Ekim Devrimi'nin öngününde, 1917'de bir kez daha gizlice kaldığı ve *Devlet ve Devrim* kitabını yazdığı Helsinki'yi hatırlatmıştı. Burada pek de tatil yaptığımız söylenemez. Hatta İlyiç bazen gizlendiği eski günlerden kalan alışkanlıkla sesini alçaltarak konuşuyordu. Her gün yürüyüşe çıksak da bundan gerçek anlamda keyif alamıyorduk. İlyiç'in zihni sürekli meşguldü ve zamanının çoğunu yazarak geçiriyordu. Ne var ki, o dört gün boyunca yazdıklarının tamamlanmamış olduğunu düşündüğü için bunları hiç kullanmadı. O zamanlar yazdığı "Eskinin Yıkılmasından Korkanlar ve Yeni İçin Mücadele Edenler", "Yarışma Nasıl Örgütlenmeli?" ve "Tüketici Komünleri Üzerine Kararname Taslağı" başlıklı makaleler, ancak onun ölümünden beş yıl sonra yayınlandı. Bunlar, o zamanlar İlyiç'in zihninde boğuştuğu sorunları en güzel şekilde ortaya koyar. Zihnini her şeyden çok meşgul eden konular, günlük ekonomik yaşamın en iyi nasıl örgütlenebileceği; işçilerin yaşamlarının en iyi nasıl düzenlenebileceği ve o sırada içinde bulundukları zor koşulların nasıl iyileştirilebileceği; tüketici komünlerinin, çocuklara süt tedariğinin, işçilerin daha iyi dairelere taşınmasının ve bunların gerektirdiği düzgün muhasebe ve denetim işlerinin nasıl örgütleneceği; kitlelerin bizzat kendilerinin bu faaliyetin içine çekilebilmesi için nasıl örgütlenmeleri gerektiği ve inisiyatiflerinin nasıl harekete geçirilebileceği idi. İlyiç, işçiler arasından en yetenekli örgütçülerin öne çıkarılabilmesi için çeşitli yollar düşünüyordu. Yarışma ve bunun oynayabileceği örgütleyici rol üzerine de yazmıştı.

Elbette uzun uzadıya "tatil" yapamazdık. Dört günlük bir dinlenmeden sonra Petrograd'a dönmek zorundaydık. Hatıralarımda

karlı bir yol, Finlandiya'nın çam ormanları arasında yaptığımız yolculuk, muhteşem bir sabah ve İlyiç'in düşüncelere dalmış yüz ifadesi kalmış. Bizi bekleyen mücadeleyi düşünüyor olmalıydı. 18 Ocak'ta toplanacak olan Kurucu Meclis meselesinin önümüzdeki birkaç gün içinde karara bağlanması gerekiyordu. 1918 başı itibarıyla bu Kurucu Meclis sorunu oldukça açık bir hal almıştı. 1903'te İkinci Parti Kongresinde, Parti programı kabul edildiğinde sosyalist devrim çok uzak bir geleceğe ait gibi görünmüştü. İşçi sınıfı mücadelesinin acil hedefi otokrasinin devrilmesiydi. O zamanlar, yani söz konusu Parti kongresinden itibaren Kurucu Meclis, uğruna Bolşeviklerin Menşeviklerden çok daha büyük bir azim ve kararlılıkla mücadele ettikleri militan bir slogandı. O dönemde hiç kimse burjuva demokratik cumhuriyetten başka bir demokratik devlet örgütlenmesi biçimini somut olarak gözünde canlandıramıyordu. 1905 Devrimi'nde, mücadele sırasında kendiliğinden ortaya çıkan İşçi Temsilcileri Sovyetleri, kitlelerle yakın bağ içerisindeki yeni bir iktidarın embriyo halini temsil ediyordu. Gericilik yılları boyunca İlyiç, bu yeni örgütlenme biçimi üzerine uzun uzun düşünmüş ve onu Paris Komünü günlerinde oluşturulan devlet örgütü biçimleriyle karşılaştırmıştı. 1917 Şubat Devrimi, Geçici Hükümetin yanı sıra Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri örgütünü de ortaya çıkarmıştı. Başlangıçta Sovyetler, yardakçıları Menşevikler ve Sağ Sosyalist Devrimciler aracılığıyla bu örgütleri kitlelerin bilincini bulandıracak araçlara dönüştürmeye çalışan burjuvazinin peşinden gitmişti. Nisan'da Lenin Rusya'ya dönünce, Bolşevikler, işçilerin ve en yoksul köylü kesimlerinin sınıf bilincini yükseltmek amacıyla geniş bir kampanya başlattılar ve her tür yöntemi kullanarak sınıf mücadelesini geliştirmeye çalıştılar.

İşçi ve köylülerin pankartlarına yazdığı "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganı, Kurucu Meclis'te gerçekleşebilecek mücadelenin yönünü âdeta önceden belirlemişti. Bir taraf Sovyetler iktidarını savunurken, öbür taraf herhangi bir burjuva cumhuriyeti biçimindeki burjuvazinin iktidarını savunacaktı. İkinci Sovyetler Kongresi, iktidarın tipi meselesini önceden kararlaştırmıştı ve

Kurucu Meclis ancak buna şekil vermek ve ayrıntıları belirlemek için toplandı. Bolşevikler durumu böyle görüyordu. Buna karşılık burjuvazi, Kurucu Meclis'in tarihin tekerini geri döndürebileceğini ve bir burjuva cumhuriyeti hükümeti kurarak Sovyetleri tasfiye edeceğini ya da en azından rolünü önemsizleştirebileceğini düşünüyordu. Ekim Devrimi'nin öngününde yapılan yeni Sovyet seçimleri, Parti kararlarını uygulayan Bolşeviklerin çoğunluğu kazanmasını sağlamıştı.

Parti, Ekim Devrimi'nden çok önce, Kurucu Meclis'in sınıfsız bir toplumda yeri olamayacağını kavramıştı. Daha 1905'te, Bolşeviklerin o yaz yaptığı Üçüncü Parti Kongresi sırasında toplanan Menşevik "konferansı"ndaki kararı ele alan *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* kitapçığında, Vladimir İlyiç, Menşeviklerin, aldıkları kararda "Kurucu Meclis" sloganını "belirleyici zafer" olarak kabul ettiklerini belirtmiş ve şöyle devam etmişti: Ne var ki, "... Halkın Kurucu Meclisi sloganı, monarşist burjuvazi tarafından *kabul edilmiştir* (Osvobojdeniye Birliği'nin programına bakın) ve üstelik, tam da devrim tehlikesini uzaklaştırma, devrimin tam bir zafere ulaşmasını engelleme ve büyük burjuvazinin çarlıkla yaptığı işportacı pazarlığını sonuçlandırabilmesini sağlama amacıyla kabul edilmiştir." (*Eserler*, c. 9, s. 29)

Ve on iki yıl sonra, 1917'de Bolşevikler herhangi bir Kurucu Meclis'i beklemeksizin iktidarı ele geçirdi.

Buna rağmen Geçici Hükümet, Kurucu Meclis fikri etrafında bazı hayaller, kuruntular yaratmıştı. Bu hayalleri ortadan kaldırmak için Kurucu Meclis'i toplamak ve onu devrimin hizmetine sunmak üzere çaba harcamak; bu imkânsız ise, kitlelere bunun ne kadar zararlı olduğunu göstermek, hakkındaki tüm hayalleri dağıtmak ve yeni iktidara karşı kullanılan bu ajitasyon aracını düşmanın elinden çekip almak gerekiyordu. Kurucu Meclis'in toplanmasını geciktirmenin hiçbir anlamı yoktu. Böylece 10 Kasım'da Halk Komiserleri Konseyi, Kurucu Meclis'in önceden belirlenen zamanda toplanmasına dair kararını açıkladı. 21 Kasım'da Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi de benzer bir karar aldı. Peki

Bolşevikler, Kurucu Meclis'te bir çoğunluğa sahip miydi? Arkalarına proletaryanın büyük çoğunluğunu almışlardı. Buna karşılık Menşevikler o sırada işçiler arasında hemen hemen tüm etkilerini yitirmişti. Petrograd ve Moskova gibi belirleyici noktalarda, proletarya yalnızca Bolşevik görüşü benimsemekle kalmıyor, aynı zamanda, on beş yıllık bir mücadele içinde çelikleşmiş, devrimci sınıf bilincine sahip bir güç olarak ortaya çıkıyordu. Üstelik, köylülüğü de peşine takmayı başarmıştı. İkinci Sovyetler Kongresinde benimsenen barış ve toprak sloganları, Bolşeviklere ordu ve donanma oylarının yarısını sağlamıştı. Sosyalist Devrimciler ise köylü oylarının büyük çoğunluğunu toplamıştı. Sosyalist Devrimciler, Sağ ve Sol olmak üzere ikiye bölünmüştü. Sol Sosyalist Devrimciler çoğunluktaydı ve yoksul ve orta sınıf köylülerin büyük kısmının desteğine sahipti. İkinci Sovyetler Kongresinden sonra Sosyalist Devrimcilerin Merkez Komitesi, partilerinin bu kongreye katılan Sol üyelerini ihraç etti. 8 Aralık'ta toplanan ve Lenin'in de bir konuşma yaptığı Köylü Temsilcileri Sovyetleri Olağanüstü Kongresi, Sovyet iktidarını tanıdı. İlyiç'in konuşma yaptığı günün ertesinde bu kongre tek vücut halinde Smolny'ye gitti ve orada toplantı halinde olan Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesine katıldı. Köylü Temsilcileri Sovyetleri Olağanüstü Kongresi, Sol Sosyalist Devrimcilerin temsilcilerinin hükümete girmesini kararlaştırdı. Aynı gün İlyiç *Pravda*'ya "İşçilerin Emekçi ve Sömürülen Köylülerle İttifakı" isimli bir makale yazdı. (*Eserler*, c. 26, s. 298-300)

Köylü Temsilcileri Sovyetleri Olağanüstü Kongresi, hem Ekim Devrimi'nin etkisiyle, hem de gittikçe daha çok Bolşeviklerin safına geçen cephedeki askerlerin gönderdiği mektupların etkisiyle, yoksul ve orta sınıf köylülerin Sovyet iktidarı yanında yer almaya başladığını, söz konusu etkilerin kırsal kesimde kendisini gösterdiğini ortaya koydu. Köylüler henüz Sol ve Sağ Sosyalist Devrimciler arasındaki farkı bilmiyordu. Sosyalist Devrimcilere genel anlamda oy vermişlerdi ama çoğunluk esas olarak ve açıkça Sol Sosyalist Devrimcilerden yanaydı. Vladimir İlyiç, Tüm Rus-

ya Merkez Yürütme Komitesine, önceden seçilmiş vekilleri geri çağırma hakkının tanınmasına dair görüşünü sundu. Ona göre bu hak aslında seçmenlerin, temsilcilerinin söz ve eylemlerini denetleme hakkıydı. Bu hak, ABD ve bazı İsviçre kantonlarında eski devrimci geleneklerin hatırına hâlâ yürürlükteydi. Geri çağırma hakkı Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi tarafından onaylandı ve 6 Aralık 1917'de buna uygun bir kararname çıkarıldı. Geçici Hükümet, daha henüz Ağustos ayında, Kurucu Meclis seçimleri için Anayasal Demokratlar (Kadetler) ve Sağ Sosyalist Devrimcilerin bulunduğu bir komite oluşturmuştu. Bu komite, seçim hazırlıklarını yapmakla ilgili asli görevini bir kenara bırakıp başka şeylerle uğraşmış ve Halk Komiserleri Konseyine ilerleme raporu sunmayı reddetmişti. Geri çağırma hakkını yasalaştıran kararnamenin kabul edildiği 6 Aralık'ta, Uritski, bu komitenin faaliyetlerini yönetmek üzere komiser olarak atandı. Komite onun yönetimi altında çalışmayı reddedince üyeleri tutuklandı, ancak 10 Aralık'ta Lenin'in talimatıyla komite üyeleri serbest bırakıldı. 6 Aralık'ta Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, dört yüz delegenin Petrograd'a varmasının ardından Kurucu Meclis'in açılması kararını aldı. 11 Aralık'ta Sağ Sosyalist Devrimciler ve Anayasal Demokratlar bir gösteri örgütleme girişiminde bulundu, ancak görece az sayıda aydın dışında gösteriye katılan işçi ve asker olmadı. 13 Aralık'ta seçim komitesi dağıtıldı. Bolşevikler seçimle ilgili konuları açıklamak için geniş bir kampanya başlattı. 14 Aralık'ta Lenin, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin bir toplantısında Kurucu Meclis hakkında konuştu ve şunları söyledi: "Kurucu Meclis'i planlandığı şekilde toplamamız söyleniyor. Asla! Bu, halka karşı yapılmış bir plandı. Biz devrimi, Kurucu Meclis'in halka karşı kullanılmamasını garanti altına almak için gerçekleştirdik. ... Halk şunu bilsin ki, Kurucu Meclis, Kerenski'nin istediği şekilde toplanmayacaktır. Biz geri çağırma hakkını yürürlüğe koyduk, böylece Kurucu Meclis burjuvazinin planladığı gibi olmayacaktır. Kurucu Meclis'in açılmasına yalnızca birkaç gün kala burjuvazi iç savaşı örgütlüyor, sabotajları artırıp ateşkesi tehlikeye atıyor.

Şekilci bazı sloganlara kendimizi bırakıp kanmayalım. Hem Kurucu Meclis'te bulunup hem de iç savaşı örgütlemek istiyorlar." (O sırada güneyde Don üzerindeki Rostov yakınlarında General Kaledin'in örgütlediği kanlı çarpışmalar devam ediyordu. -N.K.) "... Halka doğruyu söyleyeceğiz. Halka, çıkarlarının demokratik bir kurumun çıkarlarının üstünde olduğunu söyleyeceğiz. Halkın çıkarlarının biçimsel demokrasinin hizmetinde olduğu eski önyargılara geri dönmemeliyiz. Kadetler bağırıyor: 'Bütün iktidar Kurucu Meclis'e', ama aslında 'Bütün iktidar Kaledin'e' demek istiyorlar. Bunu halka anlatmalıyız, halk bize onay verecektir." (*Eserler*, c. 26, s. 316, 317-18)

Ertesi gün, 15 Aralık'ta İlyiç, Spiridonova'nın başkanlık ettiği İkinci Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresinde konuştu. Kongre hayli fırtınalı geçti. Sağ Sosyalist Devrimciler toplantıyı terk ettiler.

Kurucu Meclis'le ilgili keskin bir mücadelenin başlayacağı gittikçe daha fazla belirginleşiyordu. Kurucu Meclis'teki Bolşevik grup arasında kararsızlıklar ve sağ eğilimler kendini göstermeye başlamıştı. Parti Merkez Komitesi 24 Aralık'ta bu sorunla ilgili olarak toplandı. Toplantıda, Merkez Komitesinin bu konuda Kurucu Meclis'teki Bolşevik grubuna bilgi vermesi, Kurucu Meclis sorununa ilişkin tezlerini hazırlaması kararlaştırıldı. Her iki görev de Lenin'e verildi. Lenin tezleri hazırladı ve ertesi gün Smolny'de düzenlenen Kurucu Meclis'in Bolşevik grup toplantısında bir rapor sundu. Bu tezler oybirliğiyle kabul edildi ve bir gün sonra *Pravda*'da yayınlandı. Böylece Kurucu Meclis'in önüne çok net bir talep konmuş oluyordu: Sovyet Hükümeti'nin ve bu hükümetin barış, toprak, işçi denetimi ve karşıdevrimle mücadele konularında yürüttüğü devrimci politikaların tanınması.

Kurucu Meclis'in (yeni takvime göre) 18 Ocak 1918'de açılmasına karar verildi.

İlyiç'in liderliği altında Parti'nin büyük bir özen ve bütünlükle yürüttüğü Kurucu Meclis hazırlıkları, Sovyet iktidarının sağlamlaştırılmasında önemli bir aşamaydı; biçimsel burjuva demokrasi-

sine karşı emekçi kitlelerin sosyalist yapılanmanın tüm alanlarında muazzam bir devrimci faaliyet geliştirebilmelerini sağlayacak gerçek bir demokrasi mücadelesiydi.

Kurucu Meclis'in toplanmasıyla ilgili yapılan çalışma, Parti'nin kitleler arasında adım adım nasıl kök salıp onların desteğini kazandığını, kitleleri mücadele için nasıl örgütlediğini ve Parti ve Sovyet kadrolarının kitlelerle yakın bağlar kurmasına nasıl yardımcı olduğunu ortaya koydu.

Ancak Kurucu Meclis hazırlıklarının örgütlenmesi ve çalışmalarının yönetilmesi yolunda hâlâ yapacak çok iş vardı.

Sağ Sosyalist Devrimciler, Bolşeviklere karşı mücadele yürütülmesi için baskı yapıyordu. Aşırı sağcılar 1 Ocak'ta Lenin'e başarısız bir suikast girişiminde bulunan bir askerî örgüt kurmuştu. Bu örgüt, Kurucu Meclis'in açılış günü olan 18 Ocak tarihinde silahlı ayaklanma gerçekleştirmek üzere etkin bir hazırlık içindeydi. Sosyalist Devrimci Parti'nin Merkez Komitesi bu askerî örgütü resmen desteklemese de faaliyetlerinden haberdardı ve bunları görmezden geliyordu. Bu askerî örgüt, amacı tüm Bolşevik karşıtı örgütlerin faaliyetleri arasında eşgüdüm sağlamak olan Kurucu Meclis'i Koruma Birliği ile ilişki halindeydi. Koruma Birliği, aşırı Sağ Sosyalist Devrimciler, Menşevik Savunmacılar, Halkçı Sosyalistler ve bazı Anayasal Demokratlardan oluşuyordu. Koruma Birliği, geniş bir faaliyet yürütmüş olmasına karşın, ne Petrograd işçilerini ne de garnizonunu saflarına kazanmayı başarabildi.

18 Ocak'taki gösteri, tek tarafın desteğiyle sınırlı kalmıştı, ancak silahlı ayaklanma hazırlığına dair şehirde söylentiler alıp yürümüştü. Bolşevikler bunu karşılamaya hazırdı. Kurucu Meclis, Taurida Sarayı'nda toplanacaktı. Üyeleri arasında Sverdlov, Podvoyski, Proşyan, Uritski ve Bonç-Bruyeviç'in bulunduğu bir askerî kurmay oluşturuldu. Şehir ve Smolny bölgesi kesimlere ayrıldı ve işçiler buraları korumak için gönüllü oldu. Sarayı koruması ve yakın bölgedeki sokaklarda devriye gezmesi için *Aurora* kruvazörünün mürettebatı ve *Respublika* savaş gemisinden iki bölük çağrıldı. Kurucu Meclis'i Koruma Birliği'nin planladığı silahlı ayak-

lanma fos çıktı. "Bütün İktidar Kurucu Meclis'e" sloganı altında yaptıkları karma gösteri, Nevski ve Liteyniy caddeleri köşesinde "Yaşasın Sovyet İktidarı" sloganıyla yürüyen işçilerin gösterisiyle karşı karşıya geldi. İki grup arasında kısa süren silahlı bir çatışma oldu. Bonç-Bruyeviç son derece yoğundu; telefonlar ediyor, talimatlar veriyor, İlyiç'in saraya yolculuğunu büyük bir gizlilikle korumaya çalışıyordu. Arabada bizzat İlyiç'le birlikte yolculuk etti. Ben, Maria İlyiniçna ve Vera Bonç-Bruyeviç de arabadaydık. Arka sokakların birinden geçerek Taurida Sarayı'na vardık. Kapılar kilitliydi ancak önceden kararlaştırılan şekilde kornayı çalmamız üzerine bizim geçmemiz için açıldı ve ardından yeniden kilitlendi. Muhafız bizi İlyiç'e ayrılmış özel bir daireye götürdü. Burası ana girişin sağ tarafındaydı ve camlı bir koridordan geçerek toplantı salonuna gidiliyordu. Ana girişte delegeler kuyruk oluşturmuştu. Ayrıca girişin etrafında kalabalık bir izleyici kitlesi vardı. Elbette İlyiç'in başka bir girişi kullanması daha uygun olacaktı. Ancak bütün bu abartılı gizemlilik hali onu hayli rahatsız ediyordu. İçeri girip çıkan çeşitli yoldaşlarla sohbet ederek oturup çayımızı içtik. Gelenler arasında özellikle Kollontay ve Dibenko'yu hatırlıyorum. Bolşevik grup toplantısı devam ettiği için orada epey bir süre oturduk. Üstelik oldukça fırtınalı bir toplantıydı. Toplantıyı Moskovalı Varvara Yakovleva yönetiyordu. Moskovalılar, Kurucu Meclis meselesinde ödünsüz, sert bir duruş sergiliyordu. Hatta bazıları Kurucu Meclis'in hemen dağıtılmasını talep edecek kadar ileri gitmişti. Böylece olayların, kitlelerin Kurucu Meclis'in neden dağıtıldığını açıkça anlayacağı şekilde gelişmesi gerektiği gerçeğini göz ardı ediyorlardı.

Kurucu Meclis'in açılışını Yakov Sverdlov yapacaktı.

Oturum öğleden sonra 4'te başladı. İlyiç toplantı salonuna girerken tabancasını paltosunun cebinde bıraktığını hatırladı. Almak için geri gittiğinde tabanca orada yoktu. Oysa daireye yabancı hiç kimse girmemişti. Demek ki muhafızlardan biri almıştı. İlyiç muhafızlardaki disiplin eksikliğinden dolayı Dibenko'yu azarladı. Dibenko bu duruma epey bozuldu. İlyiç toplantı salonundan

döndüğünde Dibenko muhafızın geri verdiği tabancayı kendisine teslim etti.

Sverdlov biraz gecikmişti. Bu yüzden Kurucu Meclis, oturumu, bir Sosyalist Devrimci olan en yaşlı üyesi Şvetsov'un açmasına karar verdi. Şvetsov kürsüye çıkmış konuşmasına başlamaya hazırlanırken Sverdlov aceleyle içeri girdi. Kürsüye çıktı, Şvetsov'un elinden çıngırağı aldı, onu kenara itti ve kalın, gür sesiyle "İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Merkez Yürütme Komitesinin kendisini Kurucu Meclis toplantısını açmaya yetkili kıldığını" ilan etti. Ardından, Merkez Yürütme Komitesi adına, Lenin'in yazdığı ve Stalin ve Buharin'le birlikte gözden geçirdikleri "Çalışan ve Sömürülen Halkların Hakları Beyannamesi"ni okudu. Bu metin önceki gün *Pravda*'da yayınlanmıştı. Beyanname, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinde, "Hangi kişi veya kurumdan gelirse gelsin devlet iktidarının herhangi bir yetkisini her türlü ele geçirme girişimi, karşıdevrimci bir faaliyet olarak kabul edilecektir. Bu türden her çaba Sovyet Hükümeti'nin emrindeki tüm araçlarla bastırılacaktır, buna silahlı güç de dahildir," şeklindeki bir kararla birlikte kabul edilmişti. (*Eserler*, c. 26, s. 389)

Beyannamenin ilan ettikleri arasında şunlar da vardı: "Bu vesileyle, Rusya'nın, İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Cumhuriyeti olduğu ilan olunur. Merkezî ve yerel tüm iktidar Sovyetlere aittir. Sovyet Rusya Cumhuriyeti, özgür ulusların özgür birlikteliği temelinde, Sovyet Ulusal Cumhuriyetleri federasyonu olarak kurulacaktır." Beyanname, İkinci Sovyetler Kongresinde kabul edilen yasaları da onaylıyordu. Halk Komiserleri Konseyi tarafından alınan kararların ise Kurucu Meclis tarafından onaylanması gerekiyordu. "Kurucu Meclis, Sovyet Hükümetini ve Halk Komiserleri Konseyinin kararnamelerini desteklerken, toplumun sosyalist yeniden yapılanması için temel dayanakların oluşturulmasıyla birlikte görevlerinin de tamamlanmış olduğunu kabul eder." (*a.g.e.*, s. 385, 387)

Kurucu Meclis'in sağ kanadı, meclisin yapacakları konusunda çok farklı fikirlere sahipti, bunlar arasında en azından bütün iktida-

rın meclisin eline geçmesi vardı, buna inanıyorlardı. Sağ Sosyalist Devrimciler mecliste çoğunluktaydı. Meclis başkanlığına Çernov'u aday gösterdiler. Bolşevikler ve Sol Sosyalist Devrimciler ise Spiridonova'yı aday gösterdi. Çernov 244, Spiridonova 151 oy aldı.

Bolşevikler Spiridonova'ya oy vermişti, çünkü ortadaki sorun, Kurucu Meclis'in Sovyet iktidarı lehine oy kullanıp kullanmayacağıydı. Sol Sosyalist Devrimciler o sırada Bolşeviklerle saf tutuyordu ve Spiridonova'nın adaylığının köylülüğe, işçi sınıfının köylülükle sıkı bir ittifak hedeflediği gerçeğini, Bolşeviklerin böyle bir ittifaktan yana olduğu gerçeğini göstereceği hesaplanmıştı. Bu nedenle Spiridonova'nın adaylığının propaganda değeri, önemli bir etmendi.

Başkanlığa Çernov'un seçilmesinin ardından oturum açıldı. Çernov, Sağ Sosyalist Devrimciler adına toprak sorunu üzerine bir konuşma yaptı. Konuşması Sol sıralardan sloganlarla karşılandı: "Yaşasın toprağı köylülere veren Sovyetler!" Çernov'dan sonra söz alan Buharin, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi beyannamesinin öncelikle ele alınmasına ilişkin bir önerge sundu. Her şeyden önce, Meclis'in kimden yana olduğu belirlenmeliydi: "Kaledin, askerî öğrenciler, fabrika sahipleri, tüccarlar, senet kıran bankaların müdürleri mi; yoksa gri kaputlular, işçiler, askerler ve denizciler mi?" Menşevikler adına Tsereteli konuştu. Bolşeviklere saldırdı, iç savaş öcüsünü öne sürdü ve bütün iktidarın Kurucu Meclis tarafından devralınmasını önerdi.

O günden bu yana yıllar geçti. Almanya ve başka kapitalist ülkelerdeki Sosyal Demokratların, yağcılık yapmak, iç savaşla göz korkutmak ya da her türden vaatte bulunmak gibi eski yöntemler kullanarak, işçi sınıfına nasıl ihanet ettiklerini ve soyu tükenmekte olan toprak sahipleri ve kapitalistler sınıfının gaddar haydutları ve barbar destekçileri olan faşistlere iktidarın yolunu nasıl döşediklerini gördük. O faşistler ki, komünistlerden ölümüne korkup sözde iç barış vaat ederken, gerçekte toprak sahiplerine ve kapitalistlere, emekçi halkı küstahça sömürmeleri ve halkı ilkinden çok daha yıkıcı bir dünya savaşına sürüklemeleri için yardım edenlerdir.

Bolşevikler, Sağ Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerle uzlaşmanın nereye varacağını açıkça görüyordu. Skvortsov, Sağ Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklere hitap ederek şöyle demişti: "Aramızda her şey bitti. Burjuvaziye karşı gerçekleştirdiğimiz Ekim Devrimi'ni sonuna kadar götüreceğiz. Siz ve biz barikatların farklı tarafındayız."

Vladimir İlyiç konuşma yapmadı. Kürsünün basamaklarında oturmuş alaycı bir şekilde gülümsüyor, şakalaşıyor ve notlar alıyordu. Belli ki kendisini bu toplantının tamamen dışında hissediyordu. Çalışma kâğıtları arasında, Kurucu Meclis'in bu toplantısına dair izlenimlerini aktardığı, bitmemiş bir makale de vardır ve bunun başında şöyle yazar: "Tıpkı şık ama cansız burjuva parlamentarizminin, birçok açıdan halen dağınık ve tamamlanmamış olsa da canlı ve hayat dolu olan basit proleter Sovyet aygıtından farklı olması gibi, dış görünüş itibarıyla Smolny'den farklı olan Taurida Sarayı'nın şık odalarında yorucu, eziyetli ve kasvetli bir gün. Toprak sahipliği ve kapitalist sömürünün kökünü kurutup atmak gibi *gerçek bir işle* uğraşan işçi ve köylüler arasındaki gerçek ve canlı Sovyet çalışmasından sonra, kendimi bu dünyadan, burjuvazi ve onun gönüllü-gönülsüz, bilinçli-bilinçsiz takipçileri, dalkavukları, hizmetkârları ve savunucuları arasında, 'tuhaf bir dünya'ya taşınmış buldum. Emekçi kitlelerin ve onların Sovyet örgütünün sömürüye karşı mücadele eden dünyasından, tıpkı daha önce olduğu gibi kapitalistlerle uzlaşmaya dayalı tatlı sözler, hoş ama boş laflar sarf eden, sonsuz vaatlerde bulunan dünyaya geçtim." (*Eserler*, c. 26, s. 392, 393)

Yalnızca 146 temsilci Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin beyannamesini görüşme yönünde oy kullanırken 247 temsilci karşı oy kullandı. Bolşevikler ve Sol Sosyalist Devrimciler oturuma ara verilmesini talep ettiler. Meclis'teki Bolşevik grup bundan sonraki yol haritasını tartışmak üzere toplandı ve toplantı salonuna geri dönmeme kararı alındı. Bolşeviklerin Meclis'i terk ettiğini nedenleriyle birlikte bildirmek üzere Raskolnikov ve Lobov oturuma gönderildi. Grupta ayrıca Meclis'i dağıtmama, oturumu

bitirmeleri için onlara bir şans tanıma kararı alındı. Oturum, 6 Ocak (yeni takvime göre 19 Ocak) sabah saat 04.40'a kadar sürdü. Ertesi gün Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Kurucu Meclis'i dağıtan bir karar aldı. Meclis'in başka toplantısı yapılmadı.

Kitleler, Kurucu Meclis'in dağıtılmasını edilgin ve ilgisiz bir tavırla karşıladı. İyice itibardan düşmüş olduğundan dağıtılması da herhangi bir karışıklığa yol açmadı. Çalışmaların ilerlemesinin önündeki bir başka engel daha ortadan kaldırılmış, her türden uzlaşmacı yaklaşımın da sonu gelmişti.

* * *

İlerlemenin önündeki bu engel kaldırılırken ülkeyi içinde debelendiği emperyalist savaş çukurundan çıkarmak gibi çok daha zorlu bir görev hâlâ önümüzde duruyordu.

8 Kasım'da İkinci Sovyetler Kongresi, Barış Kararnamesini kabul etti. Sovyet iktidarının ilk günleri, Kerenski'nin ilerleyen birlikleri ile ayaklanan askerî öğrencilere karşı verilen silahlı mücadele ve Parti Merkez Komitesindeki uzlaşmacı kararsızlarla savaşarak geçmişti. 20 Kasım'da Başkomutan General Duhonin'e çatışmaları durdurma ve İttifak Devletleriyle bırakışma [ateşkes] görüşmelerine başlama emri verildi. 22 Kasım'da General Duhonin'le yapılan telefon görüşmesinde, Halk Komiserleri Konseyinin emrini sabote ettiği ortaya çıktı ve bu kişi görevden uzaklaştırıldı, yerine Krilenko, Başkomutan olarak atandı. Günün ilerleyen saatlerinde Vladimir İlyiç tüm alay, tümen, kolordu, ordu ve diğer asker komitelerine, devrimci ordunun tüm askerlerine ve devrimci donanmanın tüm denizcilerine bir radyo mesajı göndererek, onları soruna el koymaya davet etti. Esas umudu generallerde değil, asker kitlesindeydi.

"Askerler!" diyordu mesajında. "Barış davası sizin ellerinizdedir! Karşıdevrimci generallerin büyük barış davasını bozguna uğratmasına izin vermeyin, devrimci bir orduya yakışmayacak şekilde kestirmeden adalet dağıtma girişimlerinin önünü kesmek ve bu generallerin kendilerini bekleyen mahkemeden kaçmalarını

önlemek için onları gözetim altına alın. Devrimci ve askerî düzeni en sıkı şekilde koruyun.

"Cephedeki alaylar derhal düşmanla resmî bırakışma görüşmelerini başlatacak yetkililerini seçsin.

"Halk Komiserleri Konseyi size bu yetkiyi vermektedir.

"Görüşmelerin her adımından, mümkün olan her yolla bizi bilgilendirin. Yalnızca Halk Komiserleri Konseyi nihai bırakışma anlaşmasını imzalamaya yetkilidir.

"Askerler, barış davası sizin ellerinizdedir! Barış davası teyakkuz, itidal ve gayretle zafere ulaşacaktır!

"Rusya Cumhuriyeti Hükümeti adına,

V. Ulyanov (Lenin), Halk Komiserleri Konseyi Başkanı

N. Krilenko, Savaş Halk Komiseri ve Başkomutan" (*Eserler*, c. 26, s. 280)

21 Kasım'da Sovyet Hükümeti Barış Kararnamesi'ni İtilaf Devletleri'nin Rusya'daki temsilcilerinin görüşüne sundu.

23 Kasım'da İlyiç, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinde bir konuşma yaptı. Talihin bizden yana olduğunu söyledi. Devrimci kardeşlikten söz etti. "Paris'le telsiz telgraf vasıtasıyla temasa geçme olanağına sahibiz. Barış anlaşması kaleme alındığında, Fransız halkına, anlaşmanın iki saat içinde imzalanmaya hazır olduğunu ve bırakışmanın gerçekleşmesinin kendilerine bağlı olduğunu söyleyebileceğiz. Bakalım Clemenceau o zaman ne diyecek." (*a.g.e.*, s. 282) 23 Kasım'da basın, diğer ülkelerle yapılan gizli antlaşmaları yayınlamaya başladı. Bunlar, hükümetlerin kitlelere nasıl utanmazca yalan söyleyip onları aptal yerine koyduğunu açıkça gözler önüne seriyordu.

23 Kasım'da Sovyet Hükümeti, tarafsız ülkelerden, barış görüşmelerine hazır olduğunu düşman hükümetlere resmen bildirmesini istedi.

27 Kasım'da Alman Başkomutanından gelen cevapta bırakışma için görüşmelere başlamaya hazır oldukları bildiriliyordu.

23 Kasım'da Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi toplantısında İlyiç şöyle bir konuşma yaptı: "Barış, yalnızca yukarıdan sağla-

namaz. Aşağıdan, tabandan da güvence altına alınmalıdır. Alman genelkurmayına zerre kadar güvenimiz yok, ama Alman halkına inanıyoruz. Askerlerin etkin katılımı olmaksızın başkomutanlar tarafından yapılacak bir barış istikrarsız olacaktır." (*a.g.e.*, s. 284)

Almanya'da durum pek de iyi değildi. Şiddetli bir kıtlık vardı ve halk savaştan yorgun düşmüştü. Almanya, Rusya'yla yapacağı bırakışmanın Fransa karşısında elini güçlendireceğine ve Paris'i dize getirdikten sonra Rusya'yı halledebileceğine inanıyordu.

Halk Komiserleri Konseyi, Alman komutanın yanıtını alır almaz Müttefiklerle (Fransa, Britanya, İtalya ve ABD) temasa geçip 1 Aralık'ta bırakışma görüşmelerine başlamayı kabul edip etmediklerini sordu.

Müttefiklerden buna yanıt vermedi ve Sovyet Hükümeti liderliğini atlayıp direkt görevden alınmış olan General Duhonin'e yazdılar, ayrı bir barış kararını protesto ettiklerini belirttiler.

1 Aralık'ta, başında Joffe'nin yer aldığı delegasyonumuz cepheye doğru yola çıktı. Diğer üyeler Karahan, Kamenev, Sokolnikov, Bitsenko, Mstislavski ve işçi, köylü, denizci ve askerlerden birer temsilciydi.

Ertesi gün Halk Komiserleri Konseyi, Alman işçilere bir çağrı yayınladı.

Barış görüşmeleri 3 Aralık'ta başladı. Sovyet delegasyonu, görüşme hedeflerinin, "ulusların kendi kaderini tayin hakkının garanti altına alındığı koşullarda, toprak ilhakı veya tazminat olmaksızın uluslararası barışın sağlanması" olduğunu duyuran bir açıklama yaptı. Ayrıca tüm savaşan taraflara, görüşmelere katılmalarının teklif edilmesini de önerdi. 5 Aralık'ta askerî operasyonları bir haftalığına askıya alan bir anlaşma imzalandı. 7 Aralık'ta Dışişleri Halk Komiserliği bir kez daha Müttefiklerin temsilcilerine "barış görüşmelerine karşı tavırlarını belirleme" çağrısı yaptı, ancak yine bir cevap alınmadı.

11 Aralık'ta Pokrovski ve Weltman (Pavloviç) ile güçlendirilmiş delegasyonumuz bir kez daha Brest'e doğru yola çıktı.

13 Aralık'ta barış görüşmeleri yeniden başladı ve bırakışma 14 Ocak'a kadar uzatıldı. Görüşmelerden sonuç alınamıyordu.

25 Aralık'ta Almanya, İttifak Kuvvetleri adına, barış antlaşmasının tüm savaşan taraflarca imzalanması koşuluyla toprak ilhakı ve tazminatsız barış anlaşmasını kabul ettiklerini duyurdu. Diğerlerinin bunu kabul etmeyeceğini biliyorlardı. Açıklamalarının yegâne amacı savaşın devam etmesinin tüm sorumluluğunu İtilaf Kuvvetleri'ne yıkmaktı.

Aralık sonuna kadar olan görüşmeler, daha çok ajitasyon niteliğindeydi. Tek yararı geçici bir bırakışma ve gerek Alman birlikleri gerekse bizimkiler arasında barış için geniş bir ajitasyon yapma olanağı sağlamasıydı.

1918 başı itibarıyla görüşmeler farklı bir nitelik kazandı. Ocak başında toprak ilhakından yana militarist bir politika güden Ludendorf ve Hindenburg, II. Wilhelm'e gönderdikleri bir ültimatomla Brest-Litovsk'ta etkin bir ilhakçı politika uygulanması ve görüşmelerin askerî komutaya devredilmesi taleplerinin kabul edilmemesi durumunda istifa edecekleri tehdidinde bulundular. Bunun üzerine görüşmelerin yürütülmesi General Hoffman'a bırakıldı.

7 Ocak'ta, bu kez başında Troçki'nin bulunduğu delegasyonumuz yeniden Brest'e doğru yola çıktı. Barış görüşmeleri 9 Ocak'ta yeniden başladı. Bu kez Alman delegasyonu ültimatomlar vermeye başlamıştı. 20 Ocak'ta Almanların tavrı belirginleşti. Savaşın devamının tek almaşığı ilhakçı bir barıştı. Yani, işgal ettikleri *tüm* toprakları onlara bırakmamız ve birkaç yıl içinde ödenmek üzere, (savaş tutsaklarının gıda ve bakım maliyetlerinin karşılanması kisvesi altında) yaklaşık üç milyar *ruble*'lik bir tazminat ödememiz şartıyla yapılacak bir barış.

1918 Ocak ayının ortalarında, Viyana'da, artan gıda kıtlığı, barış özlemi ve işçilerin İttifak Güçleri'nin Brest-Litovsk'taki ilhakçı politikalarına dönük öfkesiyle ateşlenen bir genel grev patladı. Grev neredeyse tüm ülkeyi etkisi altına aldı ve bir İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin kurulmasına yol açtı. Birkaç gün sonra bu kez Berlin'de

bir grev patladı. Resmî raporlara göre yarım milyon işçi greve çıkmıştı. Başka şehirlerde de grevler görülüyor, İşçi Temsilcileri Sovyetleri kuruluyordu. Grevciler, cumhuriyetin ilanını ve barış talep ediyordu. Bununla birlikte ufukta henüz bir devrim yoktu. Bütün iktidar II. Wilhelm'in, Hindendurg'un, Ludendorf'un, burjuvazinin ellerindeydi.

İlyiç yaklaşan dünya devrimine ümit bağlamıştı. 14 Ocak'ta cepheye doğru yola çıkan ilk sosyalist birliklerin trenlerini uğurlarken şöyle demişti: "Halklar çoktan uyanmaya başladı, devrimimizin ateşli çağrısını duyuyorlar ve yakında artık yalnız olmayacağız. Diğer ülkelerin proletarya güçleri de ordumuza katılacak." (*Eserler*, c. 26, s. 381)

Ama bu hâlâ geleceğe dair bir meseleydi. İlyiç, gerçekler ne kadar üzücü olursa olsun kendini kandırmama gibi bir özelliğe sahipti, hiçbir zaman başarıdan sarhoş olmaz, meselelere serinkanlılıkla bakardı. Tabii bu onun için her zaman kolay olmazdı. Asla soğuk bir akılcı, hesapçı bir satranç oyuncusu olmamıştı. Duyguları çok yoğundu, ama güçlü bir iradesi vardı. Pek çok şey görüp geçirmiş, bunların üzerinde kendi kendine çok düşünmüştü; gerçeklerle yüzleşmesini bilirdi. Bu özel durumda da meseleyi açık sözlülükle ortaya koymuştu: İlhakçı barış korkunç bir şey, peki ama biz savaşabilecek durumda mıyız? İlyiç cepheden gelen asker delegeleriyle düzenli olarak görüşüyordu; cephedeki konumumuzu ve ordumuzun durumunu dikkatle inceleyip seferberliğin sona erdirilmesi ve terhisle ilgili Birinci Ordu Kongresi delege toplantısına katıldı. Podvoyski anılarında bu kongreyle ilgili şöyle yazar: "Kongrenin 25 Aralık 1917'de yapılması gerekiyordu, ancak 30 Aralık'ta başlayabildi. ... Bu arada geçen beş gün süresince en önemli delegelerle toplantılar yapıldı. Bunlar her ne kadar ön görüşme niteliğinde olsalar da belirleyici öneme sahipti. Bu toplantılardan birine Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Lenin de katılmıştı. Lenin en önemli ordu birliklerinden gelen delegelerin ayrıntılı raporlarını dinledikten sonra onlara üç soru yöneltti: 1. Almanların bize saldıracağına inanmak için herhangi bir neden

var mı? 2. Bir Alman saldırısı durumunda, ordu, tüm araçlarını, cephaneyi ve ağır silahları cepheden, cephe gerisine çekebilecek mi? 3. Şu anki durumuyla ordu, Almanların ilerlemesini durdurabilecek mi?

"Toplantıdakilerin çoğunluğu ilk soruya olumlu, ikinci ve üçüncü sorulara ise, askerlere hâkim olan savaş karşıtı ruh hali, gittikçe artan firarlar ve yem sıkıntısı yüzünden atların neredeyse tükenmiş olmasına bağlı olarak, olumsuz cevap verdi." Bu toplantıda yaklaşık üç yüz delege vardı. Toplantı, İlyiç'i o andan itibaren Almanlarla savaşı sürdürmenin olanaksızlığına ikna etmişti. Karamsarlığa yenik düşmeden –gerçekten de o sırada ülke savunması için Kızıl Ordu'yu örgütlemek üzere kapsamlı bir kampanya yürütüyordu– meseleyi açık bir biçimde ifade etti: Şu anda savaşamayız. Savaşın mümkün olduğunu düşünen yoldaşlara "Cepheye gidin," tavsiyesinde bulunuyordu İlyiç. "Askerlerin bu konuda ne söylediklerini dinleyin."

Daha yakın zaman önce, Kravçenko bana o dönemde İlyiç'le yaptığı bir konuşmayı aktardı. Kendisi o zamanlar Urallar'da, Motovilihа'da çalışıyordu. Petrograd, Perm'den ya da Urallar'dan farklıydı. Urallar'da acil bir düşman saldırısı tehdidi yoktu ve evlerine dönen askerler henüz oraya kadar ulaşmamıştı. Urallar'daki savaş ruhu hâlâ yüksekti. İşçiler, askerî birlikler örgütlüyor ve silah hazırlığı yapıyordu. Kravçenko, İlyiç'i görmeye, ona Urallar'ın ülkeyi savunmaya hazır olduğunu söylemeye gönderilmişti. Petrograd'a gelen Kravçenko, Devlet Bankası'nda çalışan Urallı bir yoldaş olan Spunde'ye uğramıştı. Spunde aynı zamanda burada yatıp kalkıyordu. Üzerinde uyuduğu basit demir karyola, büyük toplantı odalarından birinde tuhaf bir şekilde tek başına duruyordu. Bu küçük ayrıntı, o günleri gözümüzde yeniden canlandırırken Devlet Bankası'nın tutuklu müdürü Şipov'un hangi koşullarda gözaltında tutulduğunu da bize yeniden hatırlatır. Spunde, Kravçenko'yu İlyiç'in bulunduğu Smolny'ye yönlendirdi. Kendisi orada, koridorlarda Goloşçokin'le karşılaştı. O da Urallar'dan aynı görevle gelmişti. O da İlyiç'i görmeye gidiyordu. Onlar orada dur-

muş konuşurken İlyiç bürosundan çıktı. Goloşçokin'i görünce onlara yaklaşıp Urallar'da işlerin nasıl gittiğini sordu. Onlar da İlyiç'e Urallı işçilerin duygularını ve oraya gelme sebeplerini anlattılar. "Akşamüzeri görüşelim," dedi İlyiç. Birden keyfi kaçmıştı. "Bu arada siz de gidip bir yürüyüş yapın, sokaklarda askerlerin neler konuştuğunu bir dinleyin bakalım," dedi onlara. "Öyle şeyler duyduk ki," diye anlattı Kravçenko, "akşamüzeri olduğunda başımız çatlayacak gibiydi. Edindiğimiz izlenim o kadar güçlüydü ki başka her şeyi gölgede bırakıyordu." Kravçenko o akşam İlyiç'le görüşüp görüşmediklerini bile hatırlamıyor.

Goloşçokin de bu buluşmayı hatırlıyor. İlyiç ondan asker delegeleriyle görüşmesini istemişti. Goloşçokin delegelerin anlattıklarını dinlemiş, onlar arasındaki genel ruh halini anladıktan sonra gidip İlyiç'e bu konudaki raporunu vermişti. İlyiç delegelerin yanına gelmiş, sordukları soruları cevaplamış, durum hakkında onları bilgilendirmiş ve coşkun ruh haliyle onları da canlandırmayı başarmıştı. Bu görev sayesinde Goloşçokin, İlyiç'in haklılığını zorla da olsa anlamış oluyordu. Yedinci Kongrede artık ikna edilmeye ihtiyacı yoktu, tereddütleri geride kalmıştı.

Mart 1918 başlarında yapılan Yedinci Parti Kongresinde İlyiç, Ekim Devrimi'ni takip eden ilk haftalar ve aylarda –Ekim, Kasım ve Aralık'ta– karşıdevrimcilere ve Sovyet iktidarının düşmanlarına karşı iç cephede sürdürdüğümüz savaşta zaferden zafere koştuğumuzu söyledi. Bunun nedeni, dünya emperyalizminin bizimle ilgilenemeyecek kadar kendi dertleriyle meşgul olmasıydı. Devrimimiz, milyonlarca insanın yok olmasına neden olan dehşet verici felaketlerin emperyalist ülkelerin büyük çoğunluğunu bunalttığı, üç yıllık bir savaşın ardından savaşa taraf ülkelerin çıkmaza girdiği ve böylesi bir duruma düşmüş ulusların savaşa devam edip edemeyeceği sorusunun nesnel bir şekilde gündeme geldiği bir zamanda gerçekleşmişti. Bu iki koca vahşi grubun, ne hemen birbirlerinin boğazına çökebildiği, ne de bize karşı birleşebildiği bir andaydık. Yedinci Kongrede İlyiç, Brest görüşmelerinin ilk dönemini şu sözlerle anlattı: "Uysal bir evcil hayvan bir kaplanın yanı-

na uzanmış, onu, barışın ilhaksız ve tazminatsız olması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu." Ocak ayının ikinci yarısında Brest görüşmeleri farklı bir nitelik kazanmıştı: Alman emperyalizmi yırtıcı bir kurt gibi boğazımıza çökmüş, bizden derhal bir cevap istiyordu; ya ilhakçı bir barışı kabul edecek ya da yenileceğimizi bile bile savaşa devam edecektik. Uzun dönemde Lenin'in görüşü baskın geldi, ancak iki ay süren Parti içi mücadele onu çok zorlamıştı. İlyiç barış yapılması için hayli bastırmıştı. Sverdlov ve Stalin onu gönülden destekliyor, Smilga ve Sokolnikov tereddütsüz arkasında duruyordu. Ancak Merkez Komitesi üyelerinin büyük çoğunluğu ve onların çevresindekiler, yani Ekim Devrimi'ni birlikte yaptığımız yoldaşlar Lenin'e karşıydı. Onun görüşüne karşı çıkıyor, bölge komitelerini de bu mücadelenin içine sürüklüyorlardı. Petrograd Komitesi ve Moskova Bölge Komitesi da Lenin'in karşısında yer almıştı. "Sol" Komünist[117] hizip Petrograd'da kendi günlük gazetelerini *(Komünist)* çıkarmaya başladı. Burada, "utanç verici bir barış anlaşmasını imzalamaktansa bırakalım Sovyet iktidarı yok olsun, bu daha iyidir" gibi gülünç ve anlamsız ifadeler yer alıyor, mevcut güç dengesini göz önüne almaksızın devrimci mücadele savunuluyordu. Emperyalist Alman hükümetiyle barış imzalamanın bütün devrimci mevzilerimizden vazgeçmek ve uluslararası proletarya davasına ihanet etmekten farksız olduğunu söylüyorlardı. Bu "Sol" Komünistler arasında Lenin'in yıllardır omuz omuza çalıştığı ve mücadelenin kritik anlarında destek için yüzünü dönmeye alışkın olduğu çok sayıda yoldaş da yer alıyordu. Şimdi ise çevresinde bir boşluk oluşmuştu. Öyle şeylerle suçlanıyordu ki! Troçki bolca konuşuyordu. Tavır koymayı seven bu belagat ustası, Sovyet Cumhuriyeti'ni savaştan uzak tutmak ve kitleleri toparlayıp moral kazandırmak için cumhuriyete soluk alacak bir alan açmaktan çok, kendini göstermeyi düşünüyordu. ("Ne küçük

117 "Sol" Komünistler 1918'de kurulan, Brest Barış Anlaşması'na karşı çıkan ve o zamanki koşullar düşünüldüğünde, Parti'yi Sovyet iktidarı için felaket anlamına gelebilecek Almanya ile savaşa sürüklemek isteyen Parti içi bir hiziptir. Lenin'in "Sol" Komünistlerle mücadelesinin bir sonucu olarak, bunların çoğunluğu 1918 sonunda hatalarını kabul edip hizip faaliyetlerini sona erdirdi. *–İng. ed.*

düşürücü bir barışa, ne de savaşa razıyız.") İlyiç buna kibirli büyük derebeyi tavrı diyor ve bu sloganı, ülkeyi –proletaryanın iktidarın dümenini ele aldığı ve büyük bir yapılanmanın başlatıldığı bir ülkeyi– talana ve kargaşaya sürükleyecek maceracı bir kumar olarak görüyordu.

Başlangıçta Merkez Komitesi oylarının çoğunluğu Lenin'e karşıydı. 24 Ocak'ta çoğunluk (dokuz üye) Troçki'nin önerisine –barış imzalamıyoruz ve orduda seferberliği kaldırıp terhislere başlamıyoruz– destek verirken, yedi karşı oy vardı. 3 Şubat'ta, barışın şu an imzalanıp imzalanmaması meselesinde beş oy lehte ve dokuz oy aleyhteydi. 17 Şubat'taki oylamada, Almanya'ya acil bir barış önerilmesi lehinde beş oy ve aleyhinde altı oy kullanıldı. 18 Şubat'ta, Almanlara barış görüşmelerinin devam etmesi yönünde öneri götürülüp götürülmemesi meselesinde ise altı oy lehte ve yedi oy aleyhteydi.

23 Şubat'ta Almanlar kendi koşullarını sunup kırk sekiz saat içinde bir cevap talep edene ve bu arada da birlikleri ilerlemeye devam edip şehirleri üst üste ele geçirene kadar durum değişmedi. Lenin, bu devrimci lafazanlık politikasının devam etmesi halinde hem Merkez Komitesinden, hem de hükümetten istifa edeceğini açıkladı. Almanların öne sürdüğü koşulların kabul edilip edilmemesi meselesinin oylanması şu şekilde sonuçlandı: yedi lehte, dört aleyhte, ayrıca böylesi önemli bir zamanda, böylesi ciddi bir meselede sorumluluk almaktan kaçınan Troçki de dahil, dört çekimser oy. Almanların öne sürdüğü koşullarla bile olsa baştan beri barış imzalanmasından yana olan beş kişilik öncü gruba (Lenin, Sverdlov, Stalin, Sokolnikov ve Smilga) Zinovyev ve Stasova da katıldı. Barışa muhalif olanlara da ajitasyon özgürlüğü tanındı.

Öte yandan Almanların ilerleyişi anında herkesin aklını başına getiren bir etki yarattı. Parti'nin Yedinci Kongresine kadar Lenin'in duruşu büyük çoğunluk tarafından benimsenmişti. 8 Mart'ta kongre, otuza karşı on iki ve ayrıca dört de çekimser oyla Brest-Litovsk'ta barış anlaşmasının imzalanması lehine bir karar aldı. 16 Mart'ta Moskova'da yapılan Dördüncü Sovyet Kongre-

si, 704'e karşı 285 oy ve 115 çekimser oyla Brest Antlaşması'nı onayladı.

Brest barışına yönelik bu mücadele döneminde iki an hafızamda özellikle öne çıkıyor. 21 Ocak 1918'de Parti Merkez Komitesinin genişletilmiş bir toplantısı yapılmıştı. Tartışmaları sonlandıran bir konuşma yapan İlyiç, yoldaşlarının düşmanca bakışlarını üzerinde hissediyordu. Belli ki orada bulunanları ikna edebileceğine pek ümit bağlamadan görüşlerini sunmuştu. Konuşması bittiğinde bana "Eh, haydi gidelim!" diyen, anlatamayacağım kadar yorgun ve üzüntülü sesi hâlâ kulaklarımda. Ordumuzun saldırılara cevap verebilecek durumda olması ya da Almanya'da savaşa son verecek bir devrimin patlaması hiç kimseyi İlyiç kadar mutlu edemezdi. Hatalı olduğunu anlamak ona mutluluk verirdi. Ancak yoldaşları iyimserleştikçe, İlyiç daha da temkinli ve tedbirli oluyordu. Hatırladığım bir an daha var. Ocak ortasından Şubat sonuna kadar uzanan o çok zorlu günlerde İlyiç'le birlikte sık sık Smolny etrafındaki Neva boyunca yürüyüşlere çıkıyorduk. İlyiç endişeliydi. Böyle zamanlarda kendisine yakın gördüğü birine içini boşaltma ihtiyacı hissederdi. Tam olarak ne dediğini şimdi hatırlamıyorum ama Yedinci Parti Kongresindeki konuşmasıyla aynı minvaldeydi. Bugün bile o konuşmayı duygulanmadan okuyamam. İlyiç'in sesi, kelimelere yaptığı vurgu kulaklarımda çınlar:

> Alman proletaryası ortaya çıkabilecek durumda olsa bu çok iyi bir şey olurdu. Peki ama Alman devriminin hangi gün başlayacağını belirleyen, bunu ölçecek bir cihaz mı keşfettiniz? Hayır, bunu bilmiyorsunuz, biz de bilmiyoruz. Bütün ümitlerinizi buna bağlıyorsunuz. Eğer devrim patlarsa her şey kurtulur. Elbette! Peki ama işler bizim istediğimiz gibi gitmezse, diyelim zafer yarın kazanılmazsa o zaman ne olacak? O zaman kitleler size dönüp şöyle diyecek: Kumarbaz gibi davrandınız, her şeyi olayların sizin lehinize gelişmesine bağladınız, bir gün kaçınılmaz biçimde gerçekleşecek olsa da henüz olgunlaşmamış olan uluslararası devrim yerine bugünkü durum farklı ve siz bu mevcut durum karşısında yetersizliğinizi kanıtladınız. (*Eserler*, c. 27, s. 79-80)

Bunu yeniden okuduğumda anılar beni Neva'ya, gün batımında yürüyüş yaptığımız nehir kıyısına götürüyor. Nehrin batısında gökyüzü Petrograd kışının gün batımıyla kızıl kızıl parlıyor. O gün batımı, bana İlyiç'le 1894'te Klasson'un evindeki krep partisinde ilk tanışmamı hatırlatıyor. Neva boyunca Ohta mahallesinden dönerken yoldaşlarım bana İlyiç'in erkek kardeşinden söz ediyor. Ve işte şimdi İlyiç'le ben yine buradayız, Neva boyunca yürüyoruz. O bana "ne savaş, ne barış" duruşunun neden temelden hatalı olduğunu tekrar tekrar anlatmaya devam ediyor. Dönüş yolunda İlyiç aniden duruyor, yorgun yüzü aydınlanırken dudaklarından şunlar dökülüyor: "Hiç belli olmaz!" Yani, belki de Almanya'da bir devrim başlar. Smolny'de Almanların ilerlediğini bildiren yeni telgrafları okuyor. Yüzü yine kederleniyor ve içine gömülüyor. Telefon etmek üzere bürosuna gidiyor.

Almanya'daki devrim 9 Kasım 1918 tarihine kadar başlamadı. 13 Kasım 1918'de Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Brest-Litovsk Antlaşması'nı feshetti.

IV

İLYİÇ'İN MOSKOVA'YA TAŞINMASI VE MOSKOVA'DAKİ İLK AYLARI

Almanların ilerlemesi ve Pskov'u ele geçirmesi hükümetin Petrograd'da kalarak kendisini ne kadar tehlikeye attığını göstermişti. Finlandiya'da iç savaş başlamıştı. Moskova'ya taşınmaya karar verildi. Bu, örgütsel açıdan da şarttı. İşler, ülkenin ekonomik ve siyasi hayatının merkezinden yürütülmeliydi.

12 Mart'ta Sovyet Hükümeti, Sovyet Rusya'nın merkezi olan Moskova'ya taşındı; burası sınırlara daha güvenli bir mesafedeydi ve daha sıkı bağlantı kurulması gereken çok sayıda şehre daha yakındı.

Petrograd'ın boşaltıldığı tarih olan 11 Mart'ta İlyiç, ertesi gün *İzvestia*'da yayınlanan "Günümüzün Ana Görevi" başlıklı bir makale yazdı. Programatik bir özellikte olan bu makale aynı zamanda o sırada İlyiç'in ruh halini çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyordu.

Makale, Nekrasov'un *Rusya'da Kim Mutlu ve Özgür Olabilir ki* şiirinden bir alıntıyla başlıyordu:

> Çok zavallısın,
> Yoksul ve çok da kederlisin,
> Ama büyük hazinelerle dolusun,
> Kudretli ve çok güçlüsün,
> Rusya Ana!

İlyiç bu makalede kısaca, birkaç özlü cümleyle büyük proletarya devriminin öneminden söz ettikten sonra Brest Barışı'nın küçük düşürücü özelliğini belirtiyordu. Devamında güçlü ve zengin bir Rusya için verilecek mücadele hakkında şöyle yazıyordu:

> Rusya her türlü gönül çökkünlüğünü ve lafazanlığı bir kenara bırakırsa, dişini sıkıp bütün güçlerini bir araya toplarsa, bütün sinirlerini gerip tüm kaslarını sıkarsa ve kurtuluşun *yalnızca* yürümeye başladığımız uluslararası sosyalist devrim yolunda olduğunu anlarsa, böyle olacaktır. Yenilgilerle hayal kırıklığına uğramadan bu yol boyunca ilerlemek, sosyalist bir toplumun sağlam temelini taş üstüne taş koyarak örmek, disiplin ve öz disiplini oluşturmak için ve her yerde örgütü, düzeni, verimliliği, tüm halk güçlerinin uyumlu işbirliğini ve üretim ile ürün dağıtımının tam bir denetimini ve hesaplanabilirliğini sağlamlaştırmak için var gücüyle çalışmak –işte askerî gücün ve sosyalist gücün yaratılmasının yolu budur. (*Eserler*, c. 27, s. 135)

"Bizler 25 Ekim 1917'den beri Savunmacıyız," diye yazıyordu İlyiç. "'Anavatan savunmasından' yanayız, ama içine girdiğimiz bu yurtsever savaş, sosyalist bir anavatan için, anavatan olarak sosyalizm için, sosyalizmin dünya ordusunun bir *müfrezesi* olarak Sovyet Cumhuriyeti için verilen bir savaştır." (*a.g.e.*, s. 136-37)

Şimdi, bu makalenin yazılışından on sekiz yıl sonra, sosyalist yapılanma yolunda uzun bir yol katetmiş ve ülkemizde sosyalizm adına belirleyici zaferler kazanmışken, "dilimizde bir şarkıyla hayatın içinde uygun adım yürürken", sosyalist vatanımızın bolluğa ve güce ulaştığını söylemeye çoktan hak kazanmışken, milyonlar tarihte görülmemiş bir enerji ve girişim gücüyle Lenin'in "Günümüzün Ana Görevi" isimli makalesinde parlak bir şekilde ifade ettiği hedefe ulaşmışken, bu makale o kadar gerçekçi, o kadar doğal görünüyor ki. Ancak bu makalenin etkisini tümden anlayabilmek için o günleri hatırlamak lazım.

İlyiç enerji doluydu, mücadeleye tepeden tırnağa hazırdı.

Başlangıçta (İlyiç, Maria İlyiniçna ve ben) Moskova'daki Nasyonal Otel'de kalıyorduk (O zamanlar buraya İlk Sovyet Evi deniyordu). Burada, birinci katta banyolu iki odamız vardı. Mevsim bahardı ve Moskova'nın cömert güneşi pırıl pırıl parlıyordu. Açık bir pazar yeri olan Ohotnıy Ryad tam otelin önünden başlıyordu. Burası, pazar tezgâhları ve dükkânlarıyla eski Moskova'nın

rengârenk noktalarından biriydi (Tabii bu pazarcıların bir zamanlar öğrencileri bıçakladığını da unutmamak gerekiyordu). Birçoğu ordudan olmak üzere pek çok insan İlyiç'i görmeye geliyordu.

18 Mart'ta İngilizler, çarlık hükümeti zamanında İtilaf Güçleri tarafından orada kurulan askerî cephanelikleri sözde koruma amacıyla, Murmansk'a 400-500 deniz piyadesi çıkardı. Bu çıkarmanın arkasında yatan düşünce belliydi.

Nasyonal'de İngilizlerin cephedeki askerlerini beslediği İngiliz konserve etlerinden yiyorduk. Bir keresinde yemek sırasında İlyiç şöyle dedi: "Bakalım biz cephedeki askerlerimizi neyle besleyeceğiz?" Ne olursa olsun, Nasyonal'de çadırda yaşıyor gibiydik. İlyiç bir an önce çalışmaya koyulabileceği kalıcı bir yere yerleşmek istiyordu.

Hükümet dairelerinin ve önde gelen hükümet üyelerinin Kremlin'e yerleştirilmesine karar verildi. Biz de orada yaşayacaktık.

Gelecekteki dairemizi bize ilk kez göstermek için Sverdlov ve Bonç Bruyeviç'in bizi Kremlin'e götürüşünü hatırlıyorum. Bize ayrılan daire, Yüksek Mahkeme binasındaydı. Basamakları, kuşaktan kuşağa gelip giden ziyaretçilerin adımlarıyla hayli yıpranmış olan eski taş merdiven, eskiden Yüksek Mahkeme savcısının yaşadığı dairenin bulunduğu ikinci kata çıkıyordu. Bize, ayrı bir girişi olan üç odayla yanındaki mutfağın verilmesi planlanmıştı. Dairenin geri kalanı Halk Komiserleri Konseyinin bürolarına ayrılacaktı. En büyük oda, toplantı odası olarak kullanılacaktı. (SSCB Halk Komiserleri Konseyinin toplantıları halen orada yapılır.) Buranın bitişiğinde ise ziyaretçilerin kullandığı ana girişe yakın olan İlyiç'in özel bürosu vardı. Her şey gayet uygundu. Ancak bina çok kirliydi, sobalar bozuk, tavanlar çatlaktı. Bizim kullanacağımız daire ise en kirlisiydi; burada bekçiler kalıyordu. Mekânın bakıma ihtiyacı vardı. Kremlin'in Şövalye Odaları denilen bölümünde bize geçici olarak iki temiz oda verildi.

İlyiç, şehir manzarasına hâkim Kremlin'de dolaşmayı severdi. En çok da, göz dolduran manzarasıyla Büyük Saray'ın karşısındaki kaldırımda yürümeyi severdi. Bir de az sayıda insanın ve bol bol yeşilliğin bulunduğu aşağıdaki duvar boyunca yürümekten hoşlanırdı.

Geçici olarak kaldığımız odalardan birindeki masanın üzerinde, Kremlin'in binaları ve kulelerine ilişkin tarihî notlar içeren resimli bir eski kitap duruyordu. İlyiç bu albümü karıştırmayı severdi. O günlerin Kremlin'i (1918) bugünün Kremlin'ine pek benzemiyordu. İçinde bulunan her şeyde geçmişe ait şaşaanın izleri vardı. Yüksek Mahkeme binasının bitişiğinde, küçük kafesli pencereleriyle pembe boyalı Çudov Manastırı bulunuyordu. Dik yokuşta II. Aleksandr'ın heykeli ve aşağıda, duvara yaslanmış eski bir kilise vardı. Yüksek Mahkeme'nin karşısında, işçiler Kremlin binasının içinde çalışma halindeydi. O zamanlar yeni alanlar ya da binalar yoktu. Kremlin, Kızıl Ordu tarafından korunuyordu.

Eski ordu mücadele gücünü kaybetmiş ve lağvedilmişti. Coşkulu bir ruh ve zafer iradesiyle dolu, güçlü ve yeni bir devrimci ordu kurulmalıydı.

Başlangıçta Kızıl Ordu geleneksel bir orduya pek benzemiyordu. Askerler coşkuyla yanıp tutuşsa da ordunun dış görünümü hayli ilkeldi. Askerlerin üniformaları yoktu, üstlerinde ne varsa onunla gelmişlerdi. Belirli düzenlemeler ya da bir kurallar silsilesi yoktu. Sovyet iktidarının düşmanları Kızıl Ordu'ya dudak büküyor, Bolşeviklerin kuvvetli, sıkı düzenli bir ordu oluşturabileceğine inanmıyordu. Sokaktaki insanlar, onlara birer haydut gibi görünen Kızıl Ordu askerlerinden korkuyordu. Adoratski, 1919'da bir kadın çevirmenle çalışıyordu ve bazı işleri teslim alması için çevirmenden Kremlin'e gelmesini istediğinde, kadıncağız, sarayı koruyan Kızıl Ordu askerlerinden korktuğu için buna cesaret edememişti.

Muhafızların alışıldık disiplin ve davranış kurallarından yoksunluğu özellikle yabancıları şaşırtıyordu.

İlyiç bana Mirbach'ın kendisine yaptığı bir ziyareti anlatmıştı. İlyiç'in bürosunun dışında bekleyen nöbetçi, genellikle küçük bir masada oturur, kitabını okurdu. O günlerde kimse bunda bir tuhaflık görmüyordu. Almanya'yla barış imzalanıp da Alman Büyükelçisi Kont Mirbach Rusya'ya geldiğinde, Kremlin'de, hükümet temsilcisi olan Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Lenin'e olağan bir ziyaret gerçekleştirmişti. İlyiç'in odasının dışında bekleyen

nöbetçi oturmuş kitabını okuyordu. Mirbach kapıya yaklaştığında başını kaldırıp bakmamıştı bile. Mirbach ona şaşkınlık içinde bakakalmıştı. Daha sonra dışarı çıktığında Mirbach, oturan nöbetçinin yanında durup okuduğu kitabı almış ve çevirmeninden başlığını kendisine çevirmesini istemişti. Kitap Bebel'in *Die Frau und der Sozialismus*'unun[118] bir çevirisiymiş. Mirbach tek kelime etmeden kitabı nöbetçiye geri vermişti.

Kızıl Ordu askerleri bir şeyler öğrenmek için çok çalışıyordu. Zafere ulaşmak için bilginin gerekli olduğunu kavramışlardı. İlyiç, hızlı adımlarla, eli kolu gazeteler, kitaplar, evrakla dolu olarak koridordan ofisine geçerken her zaman muhafızları dostça selamlardı. Onlardaki coşkunun, Sovyetler için canlarını ortaya koymaya hazır olduklarının farkındaydı.

Yedinci Parti Kongresinde (6-8 Mart 1918) ağır ve küçük düşürücü olsa da, Almanlarla barış yapma kararı alındı. Bu karar keskin ve zorlu bir mücadelenin ürünü olmuştu. Almanya'yla barış antlaşmasının onaylanması konusu, Merkez Komitesinin siyasi raporuyla birlikte ele alındı ve bu konudaki konuşmacılar Lenin ve "Sol Komünistler" grubu adına Buharin oldu. Mücadele sert geçti. Kongreye üç yüz bin Parti üyesini temsilen oy hakkına sahip kırk altı delege katılmıştı. O günlerde Parti şimdiki gibi değildi –bugün ulaşmış olduğumuz birlik o günlerde yoktu. Kırk altı delegenin otuzu Brest-Litovsk Barışı'nın onaylanması lehine, on ikisi aleyhine ve dördü de çekimser oy kullandı. Bir başka deyişle, delegelerin yaklaşık üçte biri Merkez Komitesinin, Lenin'in çizgisine karşıydı. Aralarında birçok önde gelen Bolşevik de vardı. 23 Şubat'ta bunlardan altısı, hem Parti içinde hem de dışında tam ajitasyon özgürlüğü haklarını saklı tutarak, yüksek yönetim kademelerindeki ve Parti'deki görevlerinden ayrıldıklarını duyurdular. 24 Şubat'ta Moskova Bölge Bürosu, Merkez Komitesine güvensizlik yönünde bir karar aldı ve "Avusturya-Almanya ile yapılan barış anlaşmasının maddelerinin uygulanmasıyla ilgili" Merkez Komitesinin ka-

118 *Kadın ve Sosyalizm*, August Bebel, çev. Sabiha Sertel ve Sevinç Altınçekiç, Kasım 2019, Yordam Kitap

rarlarına uymayı reddetti, ayrıca kararın açıklama notunda "yakın gelecekte Parti'de bir bölünmenin kaçınılmaz olduğu" ilan edildi. Moskova Bölge Bürosu, 1918 başlarında, "Sol Komünistler"in tüm Rusya çapındaki örgütsel merkezi görevini görüyordu.

Lenin'in, "Sol Komünistler"e ve onların devrimci lafazanlığına hararetle karşı çıkışı anlaşılabilir bir durumdur. 21 Şubat 1918'de *Pravda*'da şöyle yazmıştı:

> Devrimci lafazanlığa karşı savaşmalıyız, her ne pahasına olursa olsun savaşmalıyız ki arkamızdan şöylesine acı bir gerçek dile getirilmesin: "devrimci savaş hakkındaki devrimci lafazanlık, devrimi öldürdü." (*Eserler*, c. 27, s. 10)

İlyiç kitlelerin "Sol Komünistler"i değil kendisini destekleyeceğini biliyordu. Dördüncü Olağanüstü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi barış antlaşmasını onaylayacaktı. "Sol Komünisler" Sovyet iktidarının kaybına, buna katlanmaya bile hazırdı. 24 Şubat tarihli açıklamalarında şöyle diyorlardı: "Uluslararası devrimin çıkarları uğruna, artık tamamen biçimsel bir hal almış olan Sovyet iktidarının olası kaybına razı olmanın uygun bir çare olduğunu düşünüyoruz." Bu ifade İlyiç'i derinden sarsmıştı. 12 Mart'ta Moskova İşçi, Köylü ve Kızıl Ordu Temsilcileri Sovyeti'nin bir toplantısında yaptığı konuşmada her zamanki coşkulu ve tutkulu halinin de ötesinde, şöyle demişti:

"Rus devrimi, *onu bu kadar keskin bir şekilde Batı Avrupa'daki devrimden farklılaştıran şeyi de ortaya çıkardı.* (İtalikler bana ait –N. K.) 1905'te, bağımsız eylem için hazır bir devrimci kitle ortaya çıkardı; önceki tüm organlardan sonsuz derecede daha demokratik olan ve ezilmiş işçi, asker ve köylü kitlelerini eğitip yükseltmeyi mümkün kılan ve önderliğimizi takip etmelerini sağlayan İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'ni ortaya çıkardı." (*a.g.e.*, s. 138-39) Aynı konuşmada İlyiç, Geçici Hükümete ve uzlaşmacılara dair değerlendirmelerini de sundu. Şubat Devrimi'yle ilgili olarak şöyle demişti:

> Eğer iktidar o zaman Sovyetlere geçmiş olsaydı; eğer uzlaşmacılar, orduyu topun ağzına sürmesi için Kerenski'ye yardım etmek yerine, demokratik bir barış önerisiyle öne çıkmış olsaydı, ordu bu kadar bitap düşmezdi. Orduya şöyle demeliydiler: Sakince beklemede kalın. Bir ellerinde emperyalistlerle gizli anlaşmanın yırtılmış bir hali ve tüm uluslara demokratik barış önerisi, diğer ellerindeyse silah tutuyor olmalıydılar, işte o zaman cephe tamamen korunmuş olurdu. O zaman ordu ve devrim kurtarılabilirdi. (*a.g.e.*, s. 139)

Şimdi, en son bilimsel tekniklerle donanmış Kızıl Ordu'muz güçlü ve örgütlü bir şekilde "sakince beklemede" iken, Lenin'in bu sözleri, büyük ülkemizin her bir bilinçli yurttaşına ne kadar da yakın ve tanıdık geliyordur! Ama işte o zamanlar, 14-16 Mart'ta gerçekleştirilen Dördüncü Olağanüstü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinde İlyiç, kitlelere hitap ederken her zaman yaptığı gibi o derin içtenliği ve dürüstlüğüyle Sovyetlerin temsilcilerine seslenirken, kendisini bir devrimci ve mücadeleci olarak sergileyen şu sözler ağzından dökülüverdi:

> Çernov, Kerenski ve Tsereteli'nin çökertmeye kararlı olduğu Ukrayna'yı, bizim teslim ettiğimizi söylüyorlar. Bize şöyle deniyor: Hainler, Ukrayna'ya ihanet ettiniz! Ben de şöyle diyorum: Yoldaşlar, devrim tarihinde, kendilerini duygularına kaptıran ve mantık yürütemeyecek durumda olan kişilerin düşmanca bakışları ve haykırışlarından yılmayacak kadar çok şey gördüm. (*a.g.e.*, s. 158)

En yakın yoldaşlarından bile gelse, düşmanca bakışlar ve haykırışlar İlyiç'in gözünü korkutamazdı. Ama o da bir insandı ve bunca samimi olduğu insanlarla çatışmak, onu fazlasıyla rahatsız ediyordu; geceleri uyuyamıyordu, sinirleri bozulmuştu. Ancak ne olursa olsun, bu olay bölünme yaşanmadan atlatıldı. Dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi barış antlaşmasını 724 lehte, 276 aleyhte ve 118 çekimser oyla onayladı. Tabii bu kongreye katılanlar yalnızca Bolşevikler değildi; Menşevikler, Komünist-Anarşistler ile Sağ ve Sol Sosyalist Devrimciler barış antlaşmasının aleyhi-

ne oy kullandı. Bu grupların temsilcileri 23 Şubat'ta yapılan Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi toplantısında Almanya'nın barış koşullarının kabulüne muhalefet etmişti. 276'ya karşı 724 oy, Lenin'in çizgisinin ezici zaferi anlamına geliyordu.

Almanlarla barış antlaşması meselesi sonuçlanınca, İlyiç, bunu, Sovyet hükümetinin ülke içindeki faaliyetlerini azami düzeyde geliştirmesi için faydalanması gereken bir soluklanma olarak gördü. *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri* isimli kitapçığını yazmaya başladı. Sverdlov, Şövalye Odalarında bizi sık sık ziyaret ediyordu. İlyiç'i çalışırken görünce, epeyce bir tartışmanın ardından, onu stenograf kullanmaya ikna etti ve ona bulabildiği en iyi stenograflardan birini gönderdi. Ama hiçbir şey değişmedi. Stenografın varlığı İlyiç'i sıkıyordu. Her ne kadar stenograf, İlyiç'i, kendisini dikkate almaması için ikna etmeye çalıştıysa da bir gelişme kaydedilemedi. İlyiç'in çalışma yöntemi, önce birkaç sayfa yazıp ardından kendisini nasıl daha iyi ifade edebileceğine dair uzun uzun düşünmekti. Bir yabancının varlığında bunu yapamıyordu. 1923'te artık kendi kendine yazamayacak kadar ciddi bir şekilde hasta düşene kadar makalelerini dikte etmedi. O zaman bile bu ona son derece zor geliyordu. Yazılarını Fotiyeva, Glyaser, Manuçaryants ve Volodiçeva'ya dikte ediyordu. Bu kadınlar uzun süredir onun sekretaryasında çalıştıklarından, onlara karşı o kadar utangaç davranmıyordu. Ama yine de oda kapısından onun mahcup gülüşlerini sık sık duymak mümkündü.

İlyiç, 1918 Mart sonundan Nisan sonuna değin, *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri* makalesi üzerine sıkı bir çalışma yaptı. Makale 28 Nisan'da *İzvestia*'da yayınlandı ve uzun yıllar Bolşevikler için bir eylem kılavuzu olarak hizmet etti. İlyiç'in, ülkemizdeki sosyalist yapılanmanın temel zorluklarını, başka hiçbir yerde bu kitapçığında olduğu denli basit, canlı ve çarpıcı bir şekilde ele aldığını sanmıyorum. Ekim Devrimi gerçekleştiği zaman, ülkemiz küçük çaplı köylü üretiminin yapıldığı bir yerdi. Milyonlarca köylü, küçük mülk sahipliği psikolojisinin etkisi altındaydı, hepsi yalnızca kendini, kendi hane halkını ve toprak parçasını düşünüyor, başka kimseyi önem-

semiyordu. "Her koyun kendi bacağından asılır, Tanrı kalanların yardımcısı olsun" görüşü hâkimdi. İlyiç bu küçük mülk sahipliği zihniyeti ve bunun zararları üzerine onlarca kez yazmıştı, ancak şimdi Kurucu Meclisin feshedilmesiyle iktidar meselesi tamamen çözülmüş ve Brest barışı belli bir soluklanma arası sağlamışken, kitleleri yeniden eğitme ve onlara yeni bir ruh hali, kolektivist bir ruh hali kazandırma sorunu önem kazanmaya başlamıştı.

Büyük proletarya devrimi, toprak sahiplerini ve kapitalistleri alaşağı ederken, aynı zamanda küçük burjuva içgüdüleri tutan baraj kapaklarını da kaldırmıştı. Toprak sahiplerinin mülklerine el konup paylaşılıyor ve bunlar gittikçe artan ölçüde kâr tutkusuyla kullanılıyordu. Bu küçük burjuva tutkular kontrol altına alınmalı, kitleler yeniden eğitilmeli, yeni bir sosyalist yapı yaratılmalı ve yönetim örgütlenmeliydi. Mart ve Nisan 1918 boyunca İlyiç tümüyle bu sorunlarla meşguldü.

Ülke çapında hesap verme ve kontrol nasıl örgütlenir, emeğin üretkenliği nasıl artırılabilir, çalışma konusu halka nasıl öğretilebilir, kitleler kamusal faaliyetlere nasıl çekilebilir ve toplumsal açıdan duyarlı yurttaşlar haline nasıl getirilebilir, yeni çizgide bir faaliyet ve çalışma disiplini nasıl yeniden örgütlenebilir –İşte İlyiç, *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri* makalesinde bunları yazıyordu. Ayrıca bu kitapçıkta *sosyalist yarışma* üzerine de yazmıştı.

Bugün bu kitapçığı yeniden okuyarak çok şey öğrenilebilir. Bugün herkes sosyalist yarışmanın, sosyalist yapılanma konusunda oynadığı büyük rolü anlayabiliyor. Ancak o zamanlar bu konu bir şekilde ihmal ediliyordu (hiç şüphesiz, bunun kısmi bir nedeni, kısa süre sonra patlak vermiş olan iç savaştı). Sosyalist yarışma, ilk kez yaklaşık 1928'de, İlyiç'in bu kitapçığı yazmasından on yıl sonra başlayan Birinci Beş Yıllık Plan için verilen mücadele yıllarında kitlesel bir ölçekte uygulanmıştı.

Bu kitapçıkta "Emek Üretkenliğinin Artırılması" başlıklı özel bir bölüm bulunur. İlyiç, her zamanki gibi bu sorunu tüm yönleriyle ele alıyor ve bir dizi başka temel meseleyle bağını kuruyordu:

> Emek üretkenliğinin artırılması her şeyden önce, büyük ölçekli sanayinin maddi temelinin güvence altına alınmasını gerektirir – yani yakıt, demir-çelik, makine ve kimya sanayindeki üretimin gelişmesini. ... Emek üretkenliğini artırmanın bir diğer şartı, öncelikle kitlelerin eğitim ve kültür düzeyinin yükseltilmesidir. Bu şimdi son derece hızlı bir şekilde gerçekleşiyor ve sadece burjuva günlük yaşam tarafından kör edilenler bunu göremiyor. Bunlar, Sovyet örgütlenme biçimi sayesinde, artık halkın 'alt katmanları'nda aydınlanma ve girişimcilik yönünde nasıl bir dürtünün geliştiğini de anlayamıyorlar. İkincisi, ekonomik canlanmanın bir şartı da, çalışanların disiplin, beceri ve maharetlerinin yükseltilmesi, emek yoğunluğunun artırılması ve emeğin örgütlenmesinin iyileştirilmesidir. (*Eserler*, c. 27, s. 228)

Lenin emeğin üretkenliğini artırma meselesini sosyalist yarışma sorunları açısından ele alıyordu. Bu kitapçıkta emek üretkenliğini artırma görevinin uzun vadeli bir sorun olduğuna dikkat çekiyordu:

> ...Merkezî iktidarı birkaç gün içerisinde ele geçirmek mümkünken ya da büyük bir ülkenin farklı bölgelerinde patlak vermiş dahi olsa sömürenlerin askerî direnişini (ve sabotajını) birkaç hafta içinde bastırmak mümkünken, emeğin üretkenliğini artırma sorununun esas çözümü, her koşulda (özellikle de son derece korkunç ve yıkıcı bir savaşın ertesinde) yıllar alır. Bu çalışmanın uzun vadeli niteliği, kesin olarak nesnel koşullar tarafından dayatılır. (*a.g.e.*)

Günümüzde, 1936'nın başında, Stahanov hareketine tanıklık etmekteyken; Birinci ve İkinci Beş Yıllık Planlar kapsamında yaratılan yeni teknikler, emek üretkenliğini artırmayı hedefleyen, aşağıdan gelen bir harekete yol verirken ve bugün gerçekten de emeğin üretkenliğini muhteşem bir şekilde yükseltmeyi başarmışken, İlyiç'in *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri* kitapçığı, bize yeni bir ışık altında görünmekte ve daha bütünsel ve belirgin bir etki yaratmaktadır.

Vladimir İlyiç işçi ve köylülerle bol bol konuşuyor ve attığı her adımda, yüzlerce yıllık zorunlu çalışmanın geliştirdiği ve

iş yapmayı bir lanet, en aza indirgenmesi gereken bir şey olarak gören bir tavırla çalışmanın uygunsuzluğunu fark ediyordu. Devrim, işçiye zorbaca davranan, küfreden ve onu güden ustabaşı ve patronlar sınıfının işini bitirmişti. İşçi, onlardan kurtulmuş olmaktan memnundu, yorulduğunda kendisini güden kimse olmaksızın oturup sigarasını içebildiği için mutluydu. Başlangıçta fabrika örgütleri, işçileri her türlü toplantıya katılmakta serbest bırakmıştı. Bir keresinde bir kadın işçinin bir sertifika almak için Eğitim Komiserliğinde bana geldiğini hatırlıyorum. Konuşmamız sırasında ona hangi vardiyada çalıştığını sormuştum. Gece vardiyasında çalıştığını düşünmüştüm, yoksa gündüz vakti Komiserliğe gelemezdi. "Bugün kimse çalışmıyor. Dün akşam bir toplantımız vardı, herkes ev işlerinden geri kalmıştı, o yüzden biz de oylama yaptık ve bugün çalışmama kararı aldık. Patron biziz artık, biliyorsunuz," demişti. Bugün, on sekiz yıl sonra bunu yoldaşlara anlatsanız inanmakta güçlük çeker ve bunun tipik bir durum olmadığını düşünürler. Ama 1918'in başlarında bu sık rastlanan bir durumdu. Patronlar ve sömürücüler, zorba ustabaşıları, işçilere nefes aldırmayan şef ve müfettişleriyle birlikte defolup gitmişti. Ama fabrikanın bundan sonra kamu mülkü olması, bu mülke iyi bakılması gerekliliği ve emeğin üretkenliğinin artırılması başka konulardı ve halk henüz bu gerçekleri görememişti. İşte bu nedenle Lenin meselenin bu yönünü ısrarla vurguluyordu; gerektiğinde gerçekle yüzleşebilen biriydi. İşçileri eğitip anlayış ve beceri dolu bir çalışma tutumu kazanmalarını sağlamak ve bütün emeği verimli bir çizgide örgütlemek gerekiyordu.

İlyiç bu kitapçıkta özellikle Sol Sosyalist Devrimcilere yükleniyordu. Küçük burjuvazinin bu temsilcileri, pratik üretken çalışmanın önemini kavramakta yetersiz kalır ve bu çalışmayı dar pratikçilik ve "tedricilik" olarak küçümserken, bir yandan da "devrimci savaş" gibi rüyalar görüyorlardı.

İlyiç'in güvendiği ve liderlik yeteneğine kesinkes inandığı sınıf, kendisini geliştirmek için hâlâ ilerlemesi ve çok çalışması gerekmesine rağmen, proletaryaydı. "Çalışan ve sömürülen kitlelere

öncülük edebilecek tek sınıf, en zor, meşakkatli ve tehlikeli aşamalarda bile cesaretini kaybetmeden ve umutsuzluğa kapılmadan yolundan asla sapmayan sınıftır. Histerik galeyanların bize hiçbir yararı yok. İhtiyacımız olan, proletaryanın demir kıtalarının istikrarlı yürüyüşüdür."

Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri kitapçığı bu sözlerle sona eriyordu. 28 Nisan'da bu makale *İzvestia*'da yayınlandı. 29 Nisan'da ise İlyiç, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin bir toplantısında konuştu.

Moskova'nın etkin işçilerinin, Lenin'in Sovyet iktidarının acil görevleri üzerine raporunu dinleyebilmesi için toplantı Politeknik Müzesi'nde yapıldı. İlyiç coşkulu bir alkışla karşılandı ve konuşması pürdikkat dinlendi. Bu meselenin herkesi yakından ilgilendirdiği açıktı. İlyiç orada her zamankinden daha tutkulu bir konuşma yaptı. Bugün bile o konuşmayı heyecanlanmadan okumak imkânsızdır. İlyiç, devrimimizin öne çıkan özelliklerinden, başarıya ulaşmasını sağlayan nedenlerden, küçük burjuva bir ülkede sosyalist yapılanmanın zorluklarından söz etti. Burjuvazimize ve onun zaaflarına işaret ettikten sonra, Batı ve Amerikan burjuvazisinden ve tröst [şirket] yöneticilerinden üretimin örgütlenmesini öğrenmemiz gerektiğini ileri sürdü. Sol Sosyalist Devrimcileri, küçük burjuva unsurların temsilcilerini sertçe eleştirdi; onların etkisine yenik düşmüş olan "Sol Komünistler"i de eleştirdi. Ama yine de onları dünün, bugünün ve yarının dostları olarak nitelendirdi. Proletaryanın rolünden, küçük burjuva unsurların etkisinden, sosyalist örgütlenmenin öneminden ve proletaryamızın yeni bir çizgide örgütlenme gerekliliğinden söz etti –proletarya ancak o zaman kitleleri arkasında toplama yeteneğine sahip olabilecekti.

"İleri işçiler milyonları örgütlemeyi öğrenene kadar," dedi İlyiç, "sosyalist veya sosyalist toplumun kurucuları değildirler ve gerekli örgütlenme bilincini edinemeyeceklerdir. Örgütlenme uzun bir yoldur ve sosyalist yapılanmanın görevleri uzun, sıkı çalışmayı ve bizde eksik olan bilgiyi gerektirir." (*Eserler*, c. 27, s. 268)

29 Nisan'da Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinde yaptığı konuşmada İlyiç, ayrıca, disiplini büyük sanayide öğrenmiş olan proletaryanın, Parti Merkez Komitesinin öne çıkardığı 1 Mayıs sloganının önemini takdir edeceğini de söylemişti: "Sermayeyi yendik, kendi örgütlenme eksiklerimizi de yeneceğiz." İlyiç, demiryollarının öneminden de söz etmişti: "... Demiryolları olmaksızın hem sosyalizm olmaz, hem de tahıl yanı başımızda dururken köpekler gibi açlıktan ölürüz," zira "meselenin özü budur; sosyalizmin üzerine kurulduğu şehir ile kır, sanayi ile tarım arasındaki en çarpıcı bağlantının bir göstergesidir. Bu bağlantıyı, tüm halk yararına düzenli faaliyet amacıyla kurmak için demiryolları şarttır." (*a.g.e.*, s.277)

On sekiz yıl sonra bugün bu konuşma ne kadar anlaşılır, ne kadar tanıdık geliyor kulağa!

Şüphesiz o zaman herkes bunun önemini kavramamıştı, ancak insanların zihinlerini uyarmış, kitleler arasında coşkunun ateşini tutuşturmuştu.

Dördüncü Sovyetler Kongresinin ardından, 29 Mart'ta Komünist Parti'nin Moskova Bölge Bürosunun başında bulunan "Sol Komünistler" nihayet kendi görüşlerini yaymak için *Komünist* isimli haftalık gazetelerini yayınlamaya karar verdi. 20 Nisan'da çıkan ilk sayı, "Mevcut Durum Üzerine Tezler" başlıklı başyazıyı içeriyordu. İlyiç'in 29 Nisan'da Merkez Yürütme Komitesinde yaptığı konuşma büyük ölçüde bu görüşlere bir cevaptı. Bunları, 9 ve 11 Mayıs 1918 tarihli *Pravda*'da yayınlanan "Sol Kanadın Çocuksuluğu ve Küçük Burjuva Zihniyeti" başlıklı makalesinde daha kapsamlı olarak ele aldı. Bu makalenin ilginç bir özelliği de, İlyiç'in toplumsallaştırma üzerine yazdığı şu satırlardır:

"'Sol' Komünistlerimizin iç politika alanındaki talihsizliklerine geçelim. Mevcut durum üzerine tezlerinde aşağıdaki gibi ifadeleri gülümsemeden okumak zor.

"... 'Sağlam kalmış üretim araçlarının sistematik kullanımı ancak en kararlı ve sınırlandırıcı toplumsallaştırma politikasının izlenmesi durumunda olanaklıdır' 'burjuvazi ve onun yardakçı

küçük burjuva aydınlarına teslimiyet değil, tersine, burjuvazinin tümüyle yok edilmesi ve sabotajın tamamen kırılması.'

"Sevgili 'Sol Komünistler', ne kadar da kararlılar... ama sağduyuları, muhakemeleri ne kadar da kıt! 'En kararlı ve sınırlandırıcı toplumsallaştırma politikasının izlenmesi' ile ne demek istiyorlar?

"Ulusallaştırma veya el koyma [kamulaştırma, müsadere] meselesinde kararlı ya da kararsız olunabilir. Ancak bütün sorun, olabilecek en büyük 'kararlılığın ve tahditin' bile, ulusallaştırma ve el koymadan, toplumsallaştırmaya *geçmeye* yetmeyeceğidir. Bizim 'Solcuların' bahtsızlığı, kelimeleri 'en kararlı ve sınırlandırıcı toplumsallaştırma politikası' şeklinde safça ve çocukça bir araya getirerek, sorunun özünü, 'mevcut' durumun özünü anlamadaki mutlak hatalarını açık etmeleridir. Bizim 'Solcuların' bahtsızlığı, 'mevcut durum'un, yani el koymadan (ki bunun yürütülmesi her şeyden önce kararlı/sınırlandırıcı bir politika gerektirir) toplumsallaştırmaya (ki bunun yürütülmesi devrimde ve devrimcide *farklı* bir nitelik gerektirir) geçişin özünü kaçırmış olmalarıdır.

"Dün, mevcut durumda ana görev, mümkün olduğunca kararlı bir şekilde ulusallaştırmak, el koymak, burjuvaziyi ezip geçmek ve sabotajı kırmaktı. Bugün *hesabını tutamayacağımız kadar çok* ulusallaştırma ve el koyma yaptığımızı, ezip geçtiğimizi ve kırdığımızı ancak kör olan biri göremez. Toplumsallaştırma ile basit el koyma arasındaki fark, tam olarak, el koymanın mülkiyetin dökümünü çıkarma ve dağıtma yeteneği olmadan da, tek başına 'sınırlama' yöntemleriyle gerçekleştirilebilmesi, oysa *toplumsallaştırmanın bu yetenek olmadan gerçekleştirilememesidir.*" (*a.g.e.*, s. 300-01)

Bugün, kolektif tarım örgütlenmesinde uzun bir yolu arkamızda bıraktıktan ve "baş döndürücü başarılar"a tanık olduktan sonra, Lenin'in bu sözlerini daha iyi anlayabiliyoruz.

"Sol Komünistler"in *Komünist* gazetesinde yayınlanan yazılarını çözümlerken Lenin, "Sol Komünistler"e dair şu önemli değerlendirmeyi yapmıştır:

> *Komünist*'in her sayfası bizim 'Solcular'ın proletaryanın demirden disiplini ve buna nasıl ulaşılabileceği hakkında hiçbir fikre sahip

> olmadıklarını; sınıfını şaşırmış [deklase] küçük burjuva aydın zihniyetinin içlerine kadar işlemiş olduğunu gösteriyor. (*Eserler*, c. 27, s. 296)

Komünist, son sayısı Haziran'da olmak üzere yalnızca dört sayı yayınlandı.

Sol Sosyalist Devrimcilerin Lenin'in çizgisine karşı muhalefeti ise çok daha güçlüydü.

2-3 Mayıs 1918'de Spiridonova ve Karelin'in önderlik ettiği Sol Sosyalist Devrimciler, Tarım Halk Komiserliğinin tamamen kendi yönetimlerine bırakılmasını talep ettiler. Bu talepleri bir ültimatom şeklinde sunulmuştu. Lenin bu konuyu o sırada Tarım Komiserliğinde görev yapan Bolşeviklere (V. N. Meşeryakov, S. Sereda ve diğerleri) danıştı. Bolşevik grup kesinlikle buna karşıydı. Parti Merkez Komitesi de Sol Sosyalist Devrimcilerin bu talebini reddetti. Sol Sosyalist Devrimcilerin Tarım Komiserliğindeki etkisi azaltıldı.

22 Mayıs'ta İlyiç, Petrograd işçilerine şöyle yazdı:

"Yoldaşlar, önceki gün sizlerden bir delege, Partili bir yoldaş, Putilov fabrikalarında çalışan bir işçi ile birlikteydim. Bu yoldaş Petrograd'daki kıtlığın ayrıntılı ve son derece yürek parçalayıcı bir tablosunu çizdi. Bir dizi sanayi bölgemizde daha gıda durumunun aynı şiddette olduğunu, kıtlığın işçiler ve genelde yoksulların kapısını aynı zalimlikle çaldığını hepimiz biliyoruz.

"Ve bununla birlikte tahıl ve diğer gıda maddelerinde istifçilik ve vurgunculuk yapanların sefahatini de gözlemliyoruz. Kıtlık, Rusya'da tahıl olmamasından değil, burjuvazinin ve genel olarak zenginlerin, emekçilerin yönetimine, işçi devletine ve Sovyet iktidarına karşı bu en önemli ve yakıcı sorunda, ekmek sorununda son belirleyici savaşı vermesinden kaynaklanıyor. Burjuvazi ve genel olarak zenginler –buna kır zenginleri, kulaklar da dahildir– tahıl tekelini sabote ediyor; nüfusun tamamına, öncelikle de işçilere, emekçilere ve ihtiyaç sahiplerine ekmek sağlama amacıyla devletin yürüttüğü tahıl dağıtımını başarısız kılıyorlar. Burjuvazi

sabit fiyat düzeninin yıkılmasına yol açıyor, tahıl üzerinden vurgun yapıyor, her bir *pud*[119] tahıldan 100, 200 ve hatta daha fazla *ruble* kâr elde ediyor. Rüşvet ve yolsuzluğa saparak ve sosyalizmin 'Çalışmayana ekmek yok' şeklindeki birincil, temel ve esas ilkesini hayata geçirmek için çaba harcayan işçilerin iktidarını yok edebilecek her şeyi bile isteye destekleyerek, tahıl tekelini ve tahılın düzgün dağıtımını aksatıyor." (*a.g.e.*, s. 355.)

O zamanlar Moskova'da istifçilik ve vurgunculuk yaygındı. Hatırladığım gülünç bir olay var. İlyiç'le birlikte Vorobyovi Tepeleri'ne gezmeye gitmiştik. O zamanlar İlyiç'in görünümünü pek az kişi bildiğinden, sokakta yürürken pek dikkat çekmezdi. Görünümünden iyi beslendiği anlaşılan bir köylünün, boş bir çuvalın yanına oturmuş kendine sigara sardığını gördüm. Yanına gidip sohbete başladım ve işlerin nasıl gittiğini, tahıl durumunun nasıl olduğunu sordum. "Bugünlerde durumumuz pek de kötü değil," dedi. "Tahılımız bol, işlerimiz iyi. Moskova'da insanlar aç, yakında hiç ekmek kalmayacağından korkuyorlar. Ekmek bugünlerde iyi para getiriyor, epey kârlı bir iş. Tabii iş yaparken dikkatli olmak lazım. Düzenli olarak ekmek götürdüğüm birkaç aile var. Fazla uğraşmadan paramı alıyorum..."

İlyiç yanımıza gelip konuşmamızı dinledi. "Boloto'da[120] yaşayan bir aile var..." dedi köylü. "Boloto mu?" dedim. "Orası neresi?" Köylü bana bakakaldı. "Siz nerelisiniz de Boloto'yu bile bilmiyorsunuz?" Sonradan anladım ki Boloto, sebze ve elma satılan bir pazar yerinin adıydı. (Şimdi orada Hükümet Binası var.) "Petrograd'lıyım ben," dedim. "Moskova'ya yeni geldim."

"Aa, demek Petrograd'lısınız?" dedi köylü. Bu sözcük düşüncelerini başka tarafa kaydırmıştı ve kısa bir duraksamadan sonra, "Şu Lenin bir baş belası. Adamı hiç anlamıyorum. Ahmağın teki bence. Karısı bir dikiş makinesi istedi diye tüm köylerdeki bütün dikiş makinelerinin toplanması için emir vermiş. Benim yeğeniminkini de aldılar. Bütün Kremlin tıka basa dikiş makinesiyle do-

119 Pud, Rusya'da kullanılan ve 16,39 kg'a eşit olan bir ağırlık birimi. *–çev.*

120 Boloto, Rusçada aynı zamanda bataklık anlamına gelir. *–İng. ed.*

luymuş diyorlar," diye ekledi. Kahkahayı basma korkusuyla İlyiç'e bakamıyordum.

Hali vakti yerinde bir çiftçi olan bu küçük mülk sahibi, Lenin'in elinde fırsat varken bazı şeyleri kendi lehine kullanmamasını tahayyül bile edemiyordu. Şehirden uzakta yaşayan bu çiftçi, Lenin'in makinelerle ilgili bir şeyler söylediğini duymuş, ama neden makinelere kafayı taktığını anlayamamıştı.

Bu konuşma ne kadar saçma olsa da Parti'nin ve Sovyet hükümetinin sosyalizm için mücadelede, zenginlere, kulaklara, küçük mülk sahiplerinin psikolojisine, verimsizliğe, cehalete ve ülkenin ekonomik geri kalmışlığına karşı mücadelede, önünde uzanan yolun zorluğunu gösteriyordu.

Mayıs sonunda İlyiç, Petrograd işçilerine hitaben bir mektup yazdı. İlyiç'in bütün makaleleri ve konuşmaları aynı tarzda değildir, kime hitap ettiğine göre değişir. 22 Mayıs tarihli mektup, onun umutlarını bağladığı ve yapıcı zekâsına tam anlamıyla güvendiği insanlar, Petrograd'lı işçiler için yazılmıştı. Şöyle diyordu:

> Petrograd, Rusya demek değildir. Petrograd'lı işçiler Rusya'daki işçilerin sadece küçük bir bölümüdür. Ancak işçi sınıfının ve Rusya'nın tüm emekçi halkının en iyi, en ileri, en sınıf bilinçli, en devrimci, en sarsılmaz müfrezesi ve burjuvazinin boş laflarına, iradesiz umutsuzluğuna ve gözdağına yenik düşme ihtimali en az olanıdır. Ulusların yaşamındaki kritik anlarda, ileri sınıfların küçük ileri müfrezelerinin bile geri kalanları taşıdığı, kitleleri devrimci coşkusuyla ateşlediği ve muazzam tarihî işler başardığı sıklıkla görülmüştür. (*Eserler*, c. 27, s. 358-59)

Vladimir İlyiç, Petrograd'lı işçilere kendilerini bekleyen muazzam örgütsel çalışma hakkında da yazmıştı. Örgütlenme çalışmalarına çok büyük önem veriyordu.

"Ulusal ölçekte uzun süreli ve ısrarcı örgütsel çalışmalarda sergilenen kahramanlık, ayaklanmada sergilenen kahramanlıktan çok daha zor, fakat aynı zamanda o derece üstündür," diye yazmıştı İlyiç. "İşçi sınıfı partilerinin gücü, işçi sınıfının gücü, her zaman

tehlikenin gözünün içine cesaretle, doğrudan ve açıkça bakmakta, onu korkusuzca kabullenmekte ve 'kendi' kampındaki ve 'karşı' kamptaki, sömürücülerin kampındaki güçleri soğukkanlılıkla tartmakta yatar. Devrim ilerliyor, gelişiyor ve büyüyor. Aynı şekilde karşımızda duran görevler de büyüyor. Mücadele genişliyor ve derinleşiyor." (*a.g.e.*, s. 360)

İlyiç'in devrimin zaferine olan güveni kitlelerin coşkusunu ateşliyordu.

Kendi yoğun çalışması, sözünü ettiği kahramanca örgütsel çalışmanın bir örneğiydi.

İç ve dış düşmanlara karşı ülkenin savunmasını örgütleme ve o sırada artık başlamış olan iç savaşta liderliği üstlenmenin yanı sıra Vladimir İlyiç, sosyalist yapının örgütlenmesinde de olağanüstü bir iş ortaya koydu. Sanayinin ulusallaştırılması üzerine kararnameler çıkardı; ulusallaştırılan tesislerdeki işçiler için yönergeler yazdı; sendika kongrelerine, Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyine ve Birinci Ulusal Ekonomi Konseyleri Kongresine raporlar sundu; Çalışma Komiserleri Kongresinde, Parti'nin fabrika birimlerinin delege toplantılarında ve Fabrika Komiteleri konferanslarında konuştu; Petrograd'dan, Yelets'den ve diğer işçiler arasından delegeler kabul etti; cepheye seferber edilen komünistlere hitap etti ve aynı zamanda, en derin kriz anlarında –örneğin Moskova'da sıkıyönetim ilanından hemen önce, 25 Mayıs'ta– Halk Komiserleri Konseyine bir Sosyal Bilimler Sosyalist Akademisi açılmasıyla ilgili kararname taslağını sundu; 5 Haziran'da Enternasyonalist öğretmenler toplantısında konuştu, 10 Haziran'da Çekoslavakya'daki karşıdevrimci ayaklanmasıyla ilgili bir çağrı kaleme aldı ve aynı gün, Halk Komiserleri Konseyine mühendislerin hizmetlerinden yararlanmayla ilgili bir öneri sundu; kendisine dönük suikast girişiminden iki gün önce, okulun, sosyalizmin inşasında taşıdığı büyük önem üzerine bir konuşma yaptığı Eğitim Kongresine katıldı.

İlyiç her hafta mahalle toplantılarına katılıyor, bazen günde iki kez, hatta daha fazla konuşma yaptığı oluyordu.

Kitleler arasında yürütülen bu yönlendirici çalışma meyvelerini verdi ve zaferin kazanılmasına her şeyden daha fazla katkı sağladı.

Bugün 1918 İç Savaş tarihi yeniden okunduğunda, resmin tüm parçalarını bir araya getirip eski toprak sahipleri ve kapitalist sistem tarafından yürütülen ümitsiz varoluş mücadelesi hakkında açık seçik bir fikre sahip hale geldiğimizde, devrimin, kitleler mücadelede bir araya geldiği için, aralarında muazzam bir çalışma yürütüldüğü için, neden mücadele verildiğini fark ettikleri için ve bu mücadelenin, kendilerine yakın ve anlayabilecekleri bir şey olduğu için kazanıldığı görülür.

İlyiç, 1918 bahar ve yazını Moskova'da geçirdi ve büyük baskı altında çalıştı. Boş bir an bulduğunda kız kardeşi Maria ve benimle birlikte arabayla Moskova dışına gider, hep yeni yerleri ziyaret eder, bisiklete biner, düşünür ve ciğerlerini taze havayla doldururdu. Etrafında olup biten en ufak şeyi bile kaçırmazdı.

Orta sınıf köylüler, barıştan yana ve toprak sahiplerine karşı olan Sovyet iktidarına sempati duyuyor, ancak bu iktidarın kalıcı olmadığını düşünüp ara sıra bu konuda gülünç yorumlar yapmaktan hoşlanıyorlardı.

Bir keresinde araçla ilerlerken yolumuza sağlamlığı şüphe götürür bir köprü çıktığını hatırlıyorum. Vladimir İlyiç köprünün yanında duran bir köylüye, arabayla köprünün üzerinden geçmenin güvenli olup olmayacağını sordu. Köylü başını salladı ve gülerek şöyle dedi: "Çok emin değilim. Lafımın kusuruna bakmayın ama ne de olsa bir Sovyet köprüsü." İlyiç sonraları köylünün bu sözünü gülerek sık sık tekrar etmiştir.

Bir başka seferinde arabayla dönerken bir demiryolu köprüsünün altından geçmemiz gerekiyordu, ama yol, karşı yönden gelen bir inek sürüsü tarafından tıkanmıştı. İnekler araba trafiğini görmezden geliyor ve yolda başka kimseye geçit vermiyordu. Biz de durmak zorunda kaldık. Oradan geçen bir köylü sırıtarak İlyiç'e bakıp şöyle dedi: "Eh işte, ineklere de boyun eğmek zorunda kaldınız."

Ancak köylüler uzun süre tarafsız kalamadı. Mayıs ortasında sınıf mücadelesinin alevlenmesiyle tribünlerden inip taraflarını seçmek zorunda kaldılar.

1918 yazı son derece zor geçti. İlyiç artık yazamıyor, geceleri uyuyamıyordu. Suikast girişiminden kısa süre önce çekilmiş bir fotoğrafında sanki ciddi bir hastalıktan yeni kalkmış gibi düşünceli bir havası vardır.

Çok zor bir dönemdi.

Büyük proletarya devriminde her şeyini kaybetmiş olan burjuvazi, yurtdışından yardım arayışına girmişti. Kâh müttefiklerden isyan örgütlemek için para alıyor, kâh Alman birliklerini yardıma çağırıyor, halkı yağma ve talana sevk edip riskli girişimlere kalkışıyordu. Almanlar, Finlandiya'daki Beyazların yardımına koşup Ukrayna'yı işgal ediyor; Türkler, Azerbaycanlı Müsavatçıların ve Gürcistanlı Menşeviklerin yardımına koşuyor; Almanlar, Kırım'ı işgal ediyor; İngilizler, Murmansk'ı işgal ediyor; Müttefikler, Sibirya'nın merkezî eyaletlerle bağlantısını kesmek için Sağ Sosyalist Devrimcilere ve Çekoslovaklara yardım ediyordu. Ukrayna ve Sibirya'dan tahıl gönderimlerinin yolu kesiliyor, Moskova ve Petrograd açlıktan kıvranıyordu. Savaş halindeki cephelerin oluşturduğu halka gittikçe daralıyordu.

21 Mayıs'ta İlyiç, Petrograd'lı işçilere gönderdiği telgrafta şöyle yazdı:

> ... Devrimin içinde bulunduğu kötü koşullar kritik noktaya geldi. Unutmayın ki devrimi *yalnızca sizler* kurtarabilirsiniz, başka hiç kimse değil. ... Zaman daralıyor: Zorlu geçen Mayıs'ı daha da zorlu bir Haziran ve Temmuz, belki de Ağustos'un bir bölümü izleyecek. (*Eserler*, c. 27, s. 354)

Karşıdevrimci isyanlar dönemi açıldı ve kulakları bir araya getirdi. Ürettikleri tahılı istifflediler. Açlıkla mücadele, karşıdevrime karşı mücadeleyle iç içe geçti. Vladimir İlyiç, Yoksul Köylü Komi-

telerinin[121] örgütlenmesi için bastırıyor ve işçilerin Gıda Müfrezelerine[122] katılması için güçlü bir ajitasyon çalışması yürütüyordu, zira onların sahip olduğu devrimci deneyim kırsal kesimde çok işe yarayacaktı. İşçilere, o anda yürütülen ekmek mücadelesinin sosyalizm mücadelesi olduğunu söylüyordu.

İlyiç, Petrograd işçilerine, "İleri işçiler, yoksulların *lideri* olarak, kırsal kesimde emeğiyle geçinen kitlelerin *lideri* olarak, *emekçilerin devletinin kurucusu* olarak 'halka gitmelidir'" diye yazıyordu. Mücadelede pişmiş deneyimli işçilerin devrimin öncüsü olduğunu söylüyordu.

"İşte devrimin bu öncüsü –Petrograd'da olduğu gibi tüm ülkede– savaş borusunu çalmalı, *kitlesel olarak ayağa kalkmalı*, ülkenin kurtuluşunun kendi elinde olduğunu anlamalı, kendisinden en az 1905 Ocak ve Ekim'inde ve 1917 Şubat ve Ekim'inde olduğu kadar kahramanlık beklendiğini; tahıl vurgunculara, kulaklara, asalaklara, bozgunculara ve rüşvet yiyicilere karşı büyük bir '*sefer*' örgütlemesi gerektiğini; insanların ve makinelerin çalışması için gereken tayının toplanması, nakledilmesi ve dağıtılmasındaki en katı devlet düzenini bozanlara karşı büyük bir '*sefer*' örgütlenmesi gerektiğini anlamalıdır.

"Ülke ve devrim, ancak ileri işçilerin kitlesel çabasıyla kurtarılabilir. Ülkenin her yerindeki milyonlarca yoksul köylüye durumu açıklayacak ve bu milyonların liderliğini üstlenecek kadar sınıf bi-

121 Yoksul Köylü Komiteleri, 11 Haziran 1918'de, kırsalda şiddetli sınıf mücadelesinin sürdüğü, tüm ülkede yoğun bir kıtlık yaşandığı sırada kuruldu. Bunların, tohum ve diğer ihtiyaç maddeleriyle tarım aletlerini dağıtmak, kulakların elinde tuttuğu tahıl fazlasına el koymada Bölge Gıda Tedarik yetkililerine yardım etmek ve bunun gibi başka çeşitli görevleri vardı. Bu komiteler kırsal bölgelerde proletarya diktatörlüğünün temeliydi ve Kızıl Ordu kadrolarının köylü nüfus arasından seçilmesi, büyük ölçüde onların aracılığıyla olmuştu. Görevini tamamlayan bu komiteler Aralık 1918'de dağıtıldı. *–İng. ed.*

122 Gıda Müfrezeleri, 1918'de ülke çapında devam eden şiddetli gıda sıkıntısı nedeniyle kuruldu. İşçi ve yoksul köylü müfrezeleri, istiflenen tahılı kulaklardan sabit fiyatla satın almak ya da buna el koymak üzere tahıl üretimi yapılan bölgelere gönderiliyordu. Bu müfrezeler halka gıda tedarik etmede, yoksul köylülere siyasi eğitim vermede ve kulakların tahıl toplanmasını sabote etmelerine karşı mücadelede önemli bir rol oynadı. Müfrezeler iç savaş sonrasında lağvedildi. *–İng. ed.*

lincine sahip on binlerce ileri ve çelikleşmiş proletere ihtiyacımız var. ..." (*a.g.e.*, s. 361, 359)

Petrograd'lı işçiler, İlyiç'in çağrısına cevap verdi. Bir "sefer" örgütlediler. Yoksul köylüler Sovyet iktidarı etrafında daha fazla toplanmaya başladı. 11 Haziran'da, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Yoksul Köylü Komitelerinin örgütlenmesine dair bir kararname çıkardı. Yoksul köylüler, işçi ve askerlerden çokça duydukları İlyiç'i liderleri olarak görmeye başladı. İlyiç yoksulları gözettiği kadar, yoksullar da İlyiç'i gözetiyordu. İlyiç'in sekreteri Lidiya Fotiyeva, yoksul bir köylü aileden gelen bir Kızıl Ordu askerinin Kremlin'e gelip ekmeğinin yarısını Lenin için bölüp verdiğini anlatır. "Bunu o yesin, açlık zamanında yaşıyoruz," demiş. Lenin'le görüşmeyi bile talep etmemiş, yalnızca uzaktan geçerken kendisine kim olduğunun gösterilmesini istemiş.

İlyiç kendisi için iltimaslı hayat koşulları sağlanması, daha yüksek maaş verilmesi gibi girişimlere çok öfkelenirdi. O dönem Kremlin komutanı olan Malkov'un bir keresinde ona bir kova dolusu helva getirdiğinde ne kadar kızdığını hatırlıyorum.

23 Mayıs'ta İlyiç, Bonç Bruyeviç'e bir mesaj iletmiş ve şöyle yazmıştı:

> *V. D. Bonç Bruyeviç,*
>
> *Halk Komiserleri Konseyi Yöneticisi.*
>
> 1 Mart 1918 tarihi itibarıyla maaşımın hangi nedenle 500 *ruble*'den 800 *ruble*'ye yükseltildiğini bana bildirmeniz yönündeki ısrarlı talebimi yerine getirmediğiniz için ve Konsey Sekreteri N. P. Gorbunov ile birlik olup keyfî bir şekilde, 23 Kasım 1917 tarihli Halk Komiserleri Konseyi Kararnamesini doğrudan çiğneyerek gerçekleştirdiğiniz bu artışın açıkça yasadışı olması nedeniyle sizi kınıyorum.
>
> Halk Komiserleri Konseyi Başkanı
>
> V. Ulyanov (LENİN)
>
> (*Eserler*, c. 35, s. 272)

Almanlar, Sovyet Rusya'yla Brest'te barış yapmalarına ve düşmanlığı sona erdirmelerine karşın, Rusya'yı ele geçirme planlarından vazgeçmemişti. Brest görüşmeleri sırasında Alman hükümeti, Ukrayna Rada'sıyla[123] bir anlaşma yapmış ve Bolşeviklere karşı mücadelelerinde yardım vaadinde bulunmuştu. Ukrayna'yı işgal edip Sovyet gücünü deviren Almanlar, Rada'yı da dağıttı ve yerine çarlık taraftarı General Skoropadski'yi ataman –Ukrayna hâkimi– olarak atadı. Böylece Ukrayna fiilen Alman sömürgesi haline geliyordu. Büyük miktarlarda tahıl, büyük baş hayvan, şeker ve hammadde Ukrayna'dan Almanya'ya gönderiliyordu.

Alman emperyalistleri iç savaşı alevlendirmek için ellerinden geleni yaptı. Don'a kaçan Kazak Atamanı Krasnov, Almanların yardımına başvurmuş ve onlar da Kazaklardan oluşan Beyaz Muhafız birlikler toplaması için ona yardım etmişti.

Almanlar ayrıca Finlandiya'daki devrimi bastırmaları ve Fin devrimcilere karşı gaddarca misillemelerde bulunmaları için Beyaz Finler'e de yardım etmişti.

Ancak saldırgan bir tutum içinde olan yalnızca Almanlar değildi. Nisan başında Japonlar ve İngilizler, Vladivostok'ta karaya çıktı.

Daha Nisan ayında bir dizi Sovyet karşıtı parti bir araya gelip Yeniden Doğuş Birliği'ni kurmuştu. Bunların arasında Sosyalist Devrimciler, Kadetler, Halkçı Sosyalistler, Menşevikler ve "Birlik" grubu vardı. Yeniden Doğuş Birliği, İtilaf Devletleri birliklerinin Bolşeviklere karşı Rusya'ya gönderilmesi ve Çek ordusunun Rusya'da bir darbe planlayıp Sovyet hükümetini düşürmesi için İtilaf Devletleriyle bir anlaşma yaptı. Kerenski zamanında Çek ordusu kırk iki bin kişiye ulaşmıştı ve aralarında birçok gerici Rus generali ve subayı vardı. Sosyalist Devrimcilerin Merkez Komitesi üyeleri ve Sibiryalı Sosyalist Devrimcilerin temsilcileri, Fransız Askerî Misyonu'yla ayaklanma planını görüştü. Uzak Doğu'ya tahliye edilecek Çekoslovak birliklerin Urallar, Sibirya ve Ussuri demiryolu üzerindeki mukavemet noktalarını işgal etmelerine karar verilmişti.

123 Ukrayna'nın yasama organına verilen ad. Ukrayna Yüksek Şurası olarak da bilinir. –*ed.*

Çekoslovaklar Mayıs sonunda Çelyabinsk, Petropavlovsk, Taiga tren istasyonu ve Tomsk'u, Haziran başında da Omsk ve Samara'yı işgal etti. Mayıs sonunda, Moskova'da, Birlik tarafından desteklenen Beyaz Muhafızların bir komplosu ortaya çıkarıldı. Kırım'da bir ayaklanma olmuştu ve Baltık Donanmasında isyan hazırlıkları vardı. 4 Haziran'da Kırım'da burjuva-ulusalcı bir hükümet kuruldu. 19 Haziran'da İrkutsk'ta, 20 Haziran'da ise Kozlov ve Ekaterinburg'da karşıdevrimci birer ayaklanma oldu. 29 Haziran'da Kostroma'da monarşist bir komplo açığa çıkarıldı. 30 Haziran'da Sibirya Bölge Duması bir burjuva hükümetin kurulduğunu ilan etti. Sosyalist Devrimciler burjuvaziyle el ele çalışıyordu. 8 Haziran'da, Samara'nın Çekoslovak Kolordusu tarafından ele geçirilmesinin ardından burada bir Kurucu Meclis Komitesi kuruldu. Sağ Sosyalist Devrimciler 19 Haziran'da Tambov'da isyan başlattı ve ertesi gün Petrograd'da Volodarski'ye suikast düzenlediler.

Sol Sosyalist Devrimciler de karşıdevrim yolunu tutmuştu. 24 Haziran'da Alman Büyükelçisi Mirbach'ı öldürme ve Sovyet iktidarına karşı silahlı bir ayaklanma düzenleme kararı aldılar. 27 Haziran'da İngilizler Murmansk'ta karaya çıktı. 1 Temmuz'da, Fransız Misyonu'nun talimatıyla oluşturulan ve trenlerle taşınan Beyaz Muhafız birlikleri Moskova'da tutuklandı. 4 Temmuz'da Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi açıldı ve 6 Temmuz'da Mirbach öldürüldü, Moskova ile Yaroslavl'da ayaklanma yaşandı.

5 Temmuz'da Beşinci Sovyetler Kongresinde konuşan İlyiç, Sol Sosyalist Devrimcileri kafalarının karışık olması, felaket tellallığı yapmaları ve durumu kavrayamamaları nedeniyle sert bir dille eleştirmiş, ancak karşıdevrimci olacak kadar alçalabileceklerini düşünmemişti.

6 Temmuz'da, Sol Sosyalist Devrimci Blumkin ve Andreyev, Moskova'daki Alman Büyükelçiliği'ne gidip Kont Mirbach'la özel bir görüşme yapmak istediklerini bildirdiler. Büyükelçiye bir bomba atarak onu öldürdükten sonra, Tryohsvyatitelski Caddesi'nde konuşlanmış olan ve Sol Sosyalist Devrimci Popov'un komutasın-

da bulunan Çeka[124] birliğine sığındılar. Aynı anda Sosyalist Devrimci Parti'nin tüm Merkez Komitesi üyeleri de buraya geçmişti. Katilleri tutuklamak için oraya giden Çeka Başkanı Dzerjinski'nin kendisi tutuklandı. Popov'un birliği, çevredeki sokaklara devriyeler gönderdi ve bunlar da Moskova Sovyeti Başkanı Smidoviç, Posta ve Telgraf Halk Komiseri Podbelski, Çeka liderlerinden biri olan Lacis ve daha başkalarını tutukladı. Ayrıca Genel Posta İdaresi'ni ele geçirdiler. Sol Sosyalist Devrimci Merkez Komitesi, Rusya ve Çekoslovak cephesinde bir bildiri yayınlayıp Moskova ayaklanmasını duyurdu ve Almanya'ya karşı savaş çağrısı yaptı. Sol Sosyalist Devrimcilerin başlattığı bu savaş durumuna karşı Halk Komiserleri Konseyi, yaklaşık iki bin piyade eri ile sekiz top ve bir zırhlı araçtan oluşan Popov'un birliğine karşı askerî harekâta geçti. 8 Temmuz'da Tryohsvyatitelski Caddesi kuşatma altına alınıp top ateşine tutuldu. Sosyalist Devrimciler Kremlin'e ateş açarak misillemeye girişti. Kremlin'in bahçesine birçok top mermisi düştü. Kısa bir direnişin ardından Popov'un birliği geri çekilip Vladimir Yolu'na doğru kaçtı ve bir süre sonra da dağıtıldı. Yaklaşık üç yüz kişi tutuklanmıştı.

Tryohsvyatitelski Caddesi'ndeki Sosyalist Devrimci ayaklanmanın bastırılmasından sonra İlyiç, isyancıların geçici karargâh olarak kullandığı evi görmek istedi. Üstü açık bir arabayla oraya gittik. Oktyabrski İstasyonu'ndan geçerken köşeden "Dur!" diye bir sesleniş duyduk. Kimin seslendiğini göremeyen şöförümüz Gil durmadan devam etti, ama İlyiç ona kenara çekmesini söyledi. O sırada biri köşeden ateş etmeye ve silahlı bir grup bize doğru koşarak gelmeye başladı. Bunlar bizim yoldaşlardı. "Yoldaşlar, kim olduğunu görmeden böyle köşeden ateş etmek de ne demek!" diye çıkıştı İlyiç onlara. Yoldaşlar son derece üzgündü. İlyiç, Tryohsvyatitelski Caddesi'ne giden yolu sordu. Bizi bekletmeden eve alıp odaları gezdirdiler. İlyiç, Sosyalist Devrimcilerin genel merkez olarak neden özellikle bu evi seçtiğini ve savunmasını nasıl düzenlediğini merak ediyordu, ama kısa süre sonra bu konuya olan

124 SSCB'nin ilk istihbarat ve güvenlik teşkilatı. *–çev.*

ilgisini kaybetti: Evin konumu ve iç düzenlemesi bu açıdan hiçbir özellik taşımıyordu. Dikkat çekici olan, yerlerin yırtık kâğıtlarla dolu oluşuydu. Belli ki çatışma sırasında Sosyalist Devrimciler bütün belgeleri yırtmıştı.

Öğleden sonra vakit geç olmasına rağmen İlyiç, Sokolniki Parkı'ndan geçmek istedi. Bir hemzemin geçitte Komsomol[125] devriyelerinden birine rastladık. "Dur!" Durduk. "Belgeler!" İlyiç, üzerinde "V. Ulyanov, Halk Komiserleri Konseyi Başkanı" yazan belgesini gösterdi. "Başka hikâye uydur!" diye dudak büktü gençler. İlyiç'i tutuklayıp en yakındaki milis merkezine götürdüler. Tabii orada İlyiç'i hemen tanıdılar ve herkes kahkahalara boğuldu. İlyiç geri geldi ve yolumuza devam ettik. Sokolniki Parkı'na saptık. Parktaki yollardan birinde ilerlerken yeniden ateş sesleri duyduk. Bir cephaneliğin yanından geçtiğimiz ortaya çıktı. Yeniden belgelerimiz kontrol edildi ve olmadık saatlerde arabayla dolaştığımız için homurdanmalar eşliğinde geçmemize izin verildi. Dönüş yolunda aynı gençlerin devriye noktasından yeniden geçmemiz gerekiyordu, ama delikanlılar uzaktan bizim arabayı tanıyınca anında ortadan yok oldu.

8 Temmuz'da yapılan Beşinci Sovyetler Kongresinde, 6-7 Temmuz ayaklanmasını destekleyen Sol Sosyalist Devrimcilerin Sovyetler'den ihraç edilmesine karar verildi. 10 Temmuz'da kongre, Sovyet Anayasası'nı kabul etti ve oturumları sonlandırdı.

Temmuz ayı boyunca durum olağanüstü zordu.

Çekoslovaklara karşı savaşan birliklerin komutanı Sol Sosyalist Devrimci Muravyov'du. Ekim'den sonra Sovyet iktidarının yanında yer almış, Petrograd'a ilerleyen Kerenski ve Krasnov'un birliklerine karşı çarpışmış, Merkezî Rada'ya karşı ve Romen cephesinde savaşmıştı. Ancak 6-7 Temmuz'da Sosyalist Devrimcilerin ayaklanması başlayınca Muravyov onların tarafına geçip birliklerini Moskova'ya yönlendirmek istedi. Fakat umut bağladığı birlikler onun önderliğini reddetti; Simbirsk Sovyeti'nin desteğine güvenmişti ama onlar da desteklerini geri çekti; hakkında tutukla-

125 SBKP'nin gençlik yapılanması. *-çev.*

ma emri çıkarıldı, direnç gösterdi ve öldürüldü. Bundan kısa süre sonra Simbirsk, Çekoslovaklar tarafından alındı. Çekoslovaklar II. Nicholas'ın esir tutulduğu Ekaterinburg'a doğru ilerliyordu. 16 Temmuz'da onu ve ailesini kurşuna dizdirdik. Çekoslovaklar onu kurtarmak için geç kalmıştı. Ekaterinburg'u ancak 23 Temmuz'da alabildiler.

Kuzeyde İngiliz ve Fransız birlikleri Murmansk demiryolunun bir kısmını ele geçirdi.

Bakülü Menşevikler, İngiliz birliklerini Bakü'ye çağırmıştı.

Beyaz Gönüllü Ordusu önce Tihoretskaya'yı, ardından Armavir'i aldı.

Almanlar, elçiliklerini korumak üzere kendi birliklerinden oluşan bir taburun Moskova'da bulunmasına izin verilmesini talep etti.

Durum vahim olsa da İlyiç asla ümidini kaybetmiyordu. Clara Zetkin'e yazdığı 26 Temmuz tarihli mektubu, ruh halini gayet iyi ortaya koyar.

"Sevgili yoldaşım Zetkin," diye yazıyordu. "Yoldaş Gerta Gordon'un bana getirdiği 27 Haziran tarihli mektubunuza yürekten teşekkür ederim. Yoldaş Gordon'a yardımcı olabilmek için elimden geleni yapacağım.

"Sizin, yoldaş Mehring'in ve Almanya'daki diğer 'Spartakist yoldaşların bütün kalpleriyle' bizimle olmalarından mutluluk duyuyoruz. Bu bize, tüm zorluklara rağmen, Batı Avrupa işçi sınıfının en iyi ve en sağlam unsurlarının yardımımıza koşacağına dair güven veriyor.

"Bizler burada belki de tüm devrimin en zor haftalarını yaşıyoruz. Sınıf mücadelesi ve iç savaş halkın en derinlerine kadar işledi: Tüm kırsal bölgelerde bir yarılma yaşanıyor; yoksullar bizden yana, kulaklar ise şiddetle bize karşı. İtilaf Devletleri Çekoslovakları satın aldı, karşıdevrimci ayaklanma yükseliyor ve burjuvazinin tamamı bizi devirmek için elinden geleni esirgemiyor. Ne olursa olsun, devrimin bu 'alışıldık' sonucundan (1794 ve 1849'daki sonucundan) kaçınabileceğimize ve burjuvaziyi yenebileceğimize sıkı sıkıya inanıyoruz.

"En içten selam ve saygılarımla,
Lenin" (*Eserler*, c. 35, s. 282)

Mektubun sonunda bir dipnot vardı:

"Az önce yeni devlet mührünü getirdiler. İşte baskısı. Şöyle diyor: Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti. Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!"

Karşıdevrimci ayaklanma hız kesmeden sürüyor, kırıp geçiriyordu. Çekoslovaklar Kazan'ı, İngiliz-Fransız birlikleri Arhangelsk'i ele geçirmişti. Burada Kuzey Bölgesi Sosyalist Devrimci Yüce Hükümeti kurulmuştu. İjevsk'te Sosyalist Devrimciler ayaklanma başlattı; İjevsk'li Sağ Sosyalist Devrimci birlikler Sarapul'u işgal etti; Sovyet birlikleri Çita'dan çekildi; Gönüllü Ordu Ekaterinodar'ı aldı, ancak Moskova ve Yaroslavl ayaklanmalarının başarısızlığı Sosyalist Devrimci saflarda bazı tereddütlere neden olmuştu. Müttefiklerle Almanlar arasında yeni bir kuvvetle başlayan savaş, dikkatlerin Rusya'dan uzaklaşmasına neden oldu. 16 Ağustos'ta Çekoslovaklar, Belaya Nehri'nde yenildi. Silahlı güçlerimiz toparlanıyor, bir dizi örgütsel önlem alınıyordu. İşçi örgütlerini, tahıl tedariği ile hasat ve yol kesme müfrezelerinin örgütlenmesi işiyle görevlendiren kararnameler çıkarılmıştı; tahıl durumunda bir miktar iyileşme sağlanmış ve burjuva gazetelerin kapatılması halkı galeyana sürükleme işine bir son vermişti. Yabancı işçiler arasında müdahaleye karşı ajitasyon yükseltildi. 9 Ağustos'ta Dışişleri Halk Komiserliği, Amerika Birleşik Devletleri hükümetine, Müttefik kuvvetlerle barış önerisinde bulundu.

Ayaklarının altındaki zeminin kaymaya başladığını hisseden Sağ Sosyalist Devrimciler, aralarında Lenin'in de bulunduğu bazı Bolşevik liderlere suikast düzenlemeye karar verdiler.

30 Ağustos'ta İlyiç, Petrograd'dan, Petrograd Çeka'sının başı Uritski'nin sabah 10'da öldürüldüğü haberini aldı.

O akşam üzeri İlyiç, Moskova Komitesinin ricası üzerine Basmanni ve Zamoskvoretski bölgelerindeki toplantılarda konuşma yapacaktı.

O gün bizimle yemek yiyen Buharin, yemek sırasında İlyiç'e gitmemesi için ısrar etti. İlyiç gülerek onun korkularını bir yana ittikten sonra konuyu kapatmak için, muhtemelen gitmeyeceğini söyledi. Maria İlyiniçna o gün kendini iyi hissetmediği için dışarı çıkmamıştı. İlyiç odasına girdiğinde onu dışarı çıkmak üzere hazırlanmış buldu. Maria İlyiniçna, İlyiç'e kendisini de yanında götürmesi için ısrar ediyordu. "Asla. Sen evde kalacaksın," dedi İlyiç ve yanına muhafız almadan toplantıya gitmek üzere çıktı.

Biz İkinci Moskova Devlet Üniversitesi binasında eğitim üzerine yapılan bir konferanstaydık. İki gün önce İlyiç de burada bir konuşma yapmıştı. Konferans kapanmak üzereydi ve ben de eve gitmeye hazırlanıyordum. Zamoskvoretski mahallesinde yaşayan bir öğretmen arkadaşımı da evine bırakmaya söz vermiştim. Kremlin'den gelen araç dışarıda beni bekliyordu, bu şoförü tanımıyordum. Şoför Kremlin'e yöneldi, ama ona önce arkadaşımı evine bırakacağımızı söyledim. Şoför hiçbir şey söylemedi, Kremlin'e vardığımızda arabayı durdurup arkadaşımı indirdi. Bu keyfî tavrı beni şaşırtmıştı. Tam kendisine çıkışacaktım ki arabayı Merkez Yürütme Komitesinin avlu girişine sürdü. Her zamanki şoförümüz Gil burada beni dışarıda bekliyordu. Bana İlyiç'i Michelson İmalathanesine götürdüğünü, orada bir kadının İlyiç'e ateş ettiğini ve onu hafifçe yaraladığını anlattı. Haberi bana alıştırarak vermeye çalıştığı çok belliydi. Son derece üzgün görünüyordu. "Yaşıyor mu, söyle bana?" diye sordum. Gil yaşadığını söyleyince içeri koştum. Dairemiz kalabalıktı. Portmantoda hiç tanımadığım paltolar asılıydı ve kapıların hepsi sonuna kadar açıktı. Giriş holünün yanında duran Sverdlov ciddi ve asık suratlı görünüyordu. Ona bakınca her şeyin bittiğini düşündüm. "Ne yapacağız?" diyebildim yalnızca. "İlyiç'le ilgili her şey ayarlandı," dedi. En korktuğum şey oldu diye düşündüm. Yatak odamıza gitmek için küçük bir odadan geçmem gerekiyordu, ama bu kısacık an bana sonsuz gibi gelmişti. Odaya girdim. İlyiç'in yatağı odanın ortasına taşınmıştı; bembeyaz bir yüzle yatakta yatıyordu. Beni görünce bir an durduktan sonra alçak sesle "Geldin mi, yorgun olmalısın. Git dinlen," dedi. Sözleri alakasızdı, ama gözleri bambaş-

ka bir şey söylüyordu: "Sonuna geldik." Onu üzmemek için odadan çıktım ve onun beni göremeyeceği ama benim onu görebileceğim şekilde kapı aralığında durdum. Odadayken içeride kimlerin olduğunu fark etmemiştim ama şimdi Lunaçarski'nin orada olduğunu görüyordum. Belki zaten içerideydi, belki de yeni gelmişti. İlyiç'in yatağının yanında durmuş ona ürkmüş ve acıyla dolmuş gözleriyle bakıyordu. İlyiç ona "Bakacak ne var?" dedi.

Dairemiz karargâh gibiydi. Her ikisi de doktor olan Vera Bonç-Bruyeviç ve Vera Krestinskaya hastanın etrafında dört dönüyordu. Yatak odasının bitişiğindeki küçük odada bir tıbbi yardım noktası kurulmuştu. Solunum torbaları getirilmiş, doktorlar çağrılmıştı. Odada çeşit çeşit ilaç şişeleri, eriyikler, pamuklar vardı.

Letonyalı bir kadın olan geçici yardımcımız o kadar korkmuştu ki kendisini odasına kilitledi. Birisi mutfakta gaz ocağını yakmakla meşguldü. Yoldaş Kizas kanlı sargı ve havluları küvette yıkıyordu. Onun bu hali bana Smolny'de Ekim Devrimi'nin ilk gecelerini hatırlattı. O zaman Kizas geceler boyu uyumadan, dört bir yandan gelen telgraflarla ilgilenmişti.

Sonunda Vladimir Rozanov, Mints ve diğer cerrahlar geldi. Şüphe kalmamıştı; İlyiç'in durumu tehlikeliydi, yaşamı pamuk ipliğine bağlıydı. Michelson İmalathanesinden yoldaşlarla birlikte Gil onu Kremlin'e getirip yukarı taşımak istediğinde Vladimir İlyiç ona izin vermemiş, ikinci kata kendi kendine çıkmıştı. Akciğerleri kanla dolmuştu. Doktorlar yemek borusunda da bir delik açılmış olabileceğinden korkarak herhangi bir şey içmesini yasaklamıştı. Susuzluktan kıvranıyordu. Doktorlar yanına bir hemşire bırakıp gittikten kısa süre sonra hemşireden beni çağırmasını istedi. İçeri girdiğimde İlyiç bir süre sustu. Sonra şöyle dedi: "Bana bir bardak çay getirir misin?" "Doktorlar hiçbir şey içmemen gerektiğini söylemedi mi?" diye cevap verdim. Numarası işe yaramamıştı. İlyiç gözlerini kapatıp "Peki, gidebilirsin," dedi. Maria İlyiniçna doktorlarla ilgileniyordu. Ben kapıda duruyordum. O gece boyunca üç kez koridorun sonundaki İlyiç'in özel bürosuna gittim. Sverdlov ve diğer yoldaşlar bütün geceyi orada sandalyelerin üzerinde geçirdi.

İlyiç'e suikast girişimi yalnızca tüm Parti örgütlerini değil geniş işçi ve köylü kitleleriyle Kızıl Ordu askerlerini de huzursuz etmişti. Lenin'in devrim için ne anlama geldiğini birden herkes idrak etmişti. Durumuyla ilgili basın bültenleri endişeyle takip ediliyordu.

30 Ağustos akşamüstü Lenin'in hayatına kasteden girişimle ilgili Sverdlov'un imzasını taşıyan bir Parti bildirisi yayınlandı. Bildiride şöyle deniyordu: "İşçi sınıfı, liderlerine yönelen suikast girişimlerine, güçlerini birleştirerek ve devrimin tüm düşmanlarına karşı merhamet göstermeksizin kitlesel bir şiddetle yanıt verecektir." Lenin'e dönük bu suikast girişimi, işçi sınıfının safları sıklaştırıp daha fazla çalışmasını sağladı. Sosyalist Devrimci Parti dağılmaya başlamıştı.

Lenin'e suikast girişiminin ertesi günü, Sosyalist Devrimci Parti'nin Moskova Bürosu kendi gazetelerinde bu olayla hiçbir ilgilerinin olmadığına dair bir açıklama yayınladı. Zaten Sol Sosyalist Devrimcilerin Temmuz ayaklanmasının ertesinde, parti üyeleri, özellikle de işçiler, bu hareketten çekilmeye başlamıştı. Kendilerine Narodnik-Komünistler diyen bir grup partiden ayrılmıştı. Kolegayev, Bitsenko, A. Ustinov ve diğerlerinin başını çektiği bu grup Brest Barışı'na karşı girişilen şiddet eylemlerine, terörist faaliyetlere ve Komünist Parti'ye karşı etkin mücadele yürütmeye taraftar değildi. Kalan üyeler daha da sağa kaymış ve kulak ayaklanmalarını desteklemeye başlamış olsa da etkileri azalmaktaydı. Lenin'e karşı suikast girişimi Sosyalist Devrimci Parti'deki bu çözülme sürecini hızlandırmış ve kitleler üzerindeki etkisini iyice azaltmıştı.

Sovyet hükümeti düşmanlarının umutları suya düşmüştü. İlyiç iyileşiyordu. Doktor raporları günbegün daha iyimser hale geliyordu. Onlarla birlikte İlyiç'in etrafındaki herkes neşelenmeye başladı. İlyiç herkese şakalar yapıyordu. Hareket etmesi yasaktı ama odada kimse yokken, gizlice kalkıp oturmaya çalışıyordu. İşinin başına dönmek için sabırsızlanıyordu. Sonunda 10 Eylül'de, *Pravda*'da hayati tehlikesinin geçtiğine dair bir haber yayınlandı ve habere, İlyiç'in iyileştiğini ve sağlığı hakkında bilgi almak isteyenler tarafından doktorların telefonla rahatsız edilmemesini iste-

diğini belirten bir not eklendi. 16 Eylül'de İlyiç'in Halk Komiserleri Konseyi toplantısına katılmasına izin verildi. O kadar heyecanlı ve gergindi ki yataktan zorlukla çıkabildi ama yine de sonunda çalışmaya geri dönebildiği için mutluydu.

16 Eylül'de İlyiç, Halk Komiserleri Konseyi toplantısına başkanlık etti. Daha sonra gün içinde Proletkült[126] Örgütleri Konferansını selamlayan bir mesaj yazdı. O zamanlar Proletkült'ün büyük etkisi vardı. İlyiç'e göre Proletkült'ün bir eksikliği, faaliyetlerinin, mücadelenin genel siyasal görevleriyle yeterince bağlantılı olmaması; kitlelerin bilincini uyarmak, işçileri ön plana çıkarmak ve Sovyetler vasıtasıyla onları devlet yönetimine hazırlamak için yeterince çaba sarf etmemesiydi. Konferansı selamladığı mesajında Proletkült'ü bekleyen siyasi görevlere özel bir vurgu yapmıştı. Birkaç gün sonra yazdığı "Gazetelerimizin Niteliği Üzerine" başlıklı makalesinde, gazeteleri, etraflarında olup bitenlere daha dikkatli bir gözle bakmaya davet ediyordu. "Yaşama daha yakın. İşçi ve köylü kitlelerinin, günlük çalışmaları içerisinde, *yeni* bir şeyleri *eylemleriyle* nasıl da oluşturduklarına daha fazla dikkat. Bu yeninin ne derece komünistçe olduğu gerçeğinin daha fazla sorgulanması." (*Eserler*, c. 28, s. 80)

Vladimir İlyiç gıda meselesi üzerine daha doğrudan ve kapsamlı çalışmalara başladı. Çiftçiler için ayni vergiyle ilgili kararnamenin hazırlanmasında etkin bir biçimde yer aldı. Ancak bu yoğun idari çalışma temposunun, kendisi için çok fazla olduğunu hemen fark etti ve şehir dışında on beş gün dinlenmeye razı oldu. Moskova'nın görevden alınan valisi Reinbot'un eski kır evinin bulunduğu Gorki şehrine gittik. Burası muhteşem bir parkın içinde, verandaları, banyosu ve elektrikli aydınlatmasıyla dayalı döşeli güzel bir evdi. Giriş katına muhafızlar yerleştirilmişti. Suikast girişimine değin bu koruma meselesi gelişigüzel yapılıyordu. Ne İlyiç buna alışkındı, ne de muhafızlar ne yapmaları gerektiğine dair

126 Proletkült, "proletarskaya kultura" sözünden oluşturulmuş birleşik bir sözcüktür. Sovyetler Birliği'nde 1917-25 yılları arasında, burjuva etkilere karşı tamamen proletaryaya ait bir sanat oluşturmak amacıyla etkin olmuş bir harekettir. *–çev.*

belli bir fikre sahipti. İlyiç'i hoş geldin konuşması ve koca bir buket çiçekle karşıladılar. Muhafızlar da İlyiç de fazlasıyla utangaçtı. Ayrıca ortam da bizim için çok yeni ve yabancıydı. Yurtdışında mütevazı konutlarda, ucuz odalarda, pansiyonlarda yaşamaya alışkındık, burada, bu şaşaalı odalarda ne yapacağımızı bilemiyorduk. Kendimize en küçük odayı seçtik –İlyiç altı yıl sonra bu odada hayata gözlerini yumdu. Ama bu küçük odada bile üç büyük kalın camlı pencere ve üç boy aynası vardı. Eve alışmamız biraz zaman aldı. Muhafızların eve uyum sağlaması için de biraz zaman gerekmişti. Şöyle bir olay hatırlıyorum: Eylül sonuydu ve hava iyice soğumaya başlamıştı. Bizim yerleştiğimiz odaya bitişik büyük odada iki şömine vardı. Şöminelere Londra'dan alışkındık; bunlar orada çoğu evin tek ısıtma kaynağıydı. "Ateşi yakar mısınız?" dedi İlyiç muhafıza. Muhafız birkaç odun getirip şömine bacasını aramaya başladı, ama baca falan yoktu. Muhafızlar bu yabancısı oldukları şöminelerin bacasız olabileceğini düşündü ve ateşi yaktılar. Ancak o şöminenin yalnızca süs için konduğu, ısıtma için kullanılmadığı ortaya çıktı. Tavan arası ateş aldı ve yangın ancak suyla söndürülebildi, tavan sıvasının bir kısmı döküldü. Sonraları Gorki, İlyiç'in yazları düzenli olarak geldiği bir yer oldu. O zamana kadar burası hem dinlenme hem de çalışma amacıyla güzelce düzenlenmişti. İlyiç'in de balkonlara ve büyük pencerelere kanı kaynamıştı artık.

İlyiç, yaralanmasının ardından hayli güçsüz düşmüştü ve kendini dışarıya çıkabilecek kadar güçlü hissetmesi epey bir zaman aldı. Sağlığına kavuşma duygusuyla birlikte ülkenin genel durumunda bir dönüm noktasına gelindiğinin farkına varması da gönülgücünü yükseltmişti. Cephede işler iyiye gitmeye başlıyordu. Kızıl Ordu zaferler kazanıyordu. 3 Eylül'de Kazanlı işçiler Çekoslovaklara ve iktidarı ele geçirmiş olan Sağ Sosyalist Devrimcilere karşı ayaklandı. Sovyet birlikleri 7 Eylül'de Kazan, 12 Eylül'de Volsk ve Simbirsk, 17 Eylül'de Hvalınsk, 20 Eylül'de Çistopol ve 7 Ekim'de Samara'yı aldı. Sovyet birlikleri, 9 Eylül'de Grozni ve Urask'ı işgal etti. İşlerin iyiye gittiği açıkça belli olmuştu. Sovyet iktidarının yıldönümünde yaptığı konuşmada Lenin, haklı ola-

rak, dağınık Kızıl Muhafız müfrezelerinin şimdi güçlü bir Kızıl Ordu'ya dönüşmekte olduğunu söyledi.

Gorki'de sürekli, Almanya'da devrimin olgunlaşmakta olduğunu doğrulayan haberler alıyorduk. 1 Ekim'de İlyiç, Moskova'da bulunan Sverdlov'a şöyle yazdı:

"Almanya'da işler öyle 'hız kazandı' ki biz gerisinde kalmamalıyız. Ama kaldık.

"*Yarın* Merkez Yürütme Komitesi
Moskova Sovyeti
Mahalle Sovyetleri
Sendikalar vb. vb.
ortak bir toplantı yapmalıdır.

"*Almanya'da devrimin başlamasıyla* ilgili bir dizi rapor hazırlanmalıdır.

"(Alman emperyalizmine karşı mücadele *taktiklerimizin* zaferi vb. gibi.)

"Bir karar alınmalı

"Uluslararası devrim, *bir hafta içinde* öylesine yaklaştı ki, *yakın geleceğin* olayı olarak dikkate alınması gereklidir.

"Ne Wilhelm Hükümeti ne de Wilhelm+Ebert Hükümeti ya da başka alçaklarla ittifak yok.

"Alman işçi sınıfı kitlelerine, milyonlarca Alman emekçisine gelince, onlar isyan ruhuna (şimdilik *sadece* ruh söz konusu) büründüğünde, *onlar için* kardeşçe bir ittifak, tahıl ve askerî yardım *hazırlamaya başlayacağız.*

"Hepimiz, Almanya'da başlamış olan devrimi ileri götürmede Alman işçilere yardım etmek için yaşamımızı ortaya koyacağız.

"Sonuçlar:

1) Tahıl tedarik etmek için on katı fazla çaba (*tüm* stoklar hem kendimiz hem de *Alman işçiler* için toplanmalı).

2) Orduya on kat fazla *asker alınmalı.* Uluslararası işçi devrimine yardım etmek için *bahara kadar* üç milyonluk bir ordumuz olmalı.

"Bu karar Çarşamba gecesi telgrafla bütün dünyaya duyurulmalı.

"Toplantıyı Çarşamba öğleden sonra saat 2'ye ayarlayın. Saat 4'te başlarız. Bana 15 dakikalık konuşma süresi ayırın. Toplantı ve konuşma için geleceğim, sonra geri döneceğim. Bana yarın sabah için bir araba gönderin (ve telefonla *kabul ettiğinizi* bildirin).

"Selamlar,

Lenin"

(*Eserler*, c. 35, s. 301-02).

İlyiç'in içten ricasına rağmen buna rıza gösterilmedi. Sağlığı büyük endişe kaynağıydı. Ortak toplantı ayın 3'ünde Perşembe günü yapılacaktı. Çarşamba günü, ayın 2'sinde, İlyiç toplantıya bir mektup yazdı. Mektup toplantıda okundu ve Lenin'in önerdiği çizgide bir karar alındı. Bu karar telgrafla tüm ülkelere ve Sovyet Rusya'ya duyuruldu ve ertesi günkü *Pravda*'da yayınlandı.

İlyiç kendisine araba gönderilmeyeceğini bile bile yine de o gün yol kenarında oturup bekledi. "Belli olmaz!"

Alman işçileri arasında huzursuzluk büyüyordu. Lenin kuramsal mücadeleye, kuramsal konumlanışın açık seçikliğine her zaman büyük önem verirdi. Marx'ın öğretisini yaygınlaştıran bir dizi eser yazan ve Bernstein'in oportünist görüşlerini eleştiren Kautsky'nin Almanya'da kayda değer bir saygınlığa sahip olduğunu biliyordu ve bu nedenle, 20 Eylül'de *Pravda*'da Kautsky'nin Bolşevizme karşı makalesinden alıntılar yayınlanması onu fazlasıyla üzüp şaşırtmıştı. O sırada Sovyet Rusya resmî temsilcisi olarak İsviçre'de görev yapan Vorovsk'a derhal bir mektup yazmış ve Zetkin, Mehring ve diğerlerinin, diktatörlük meselesinde Kautsky'nin Marksizmi değil kaba Bernstein'cılığı temsil ettiğini, kuramsal ilkeler üzerinden ortaya koyan bir bildiri yayınlamaları gerektiğini belirtmişti. Kautsky'nin reformist yaklaşımını ele aldığı *Devlet ve Devrim* kitapçığının en kısa zamanda Almancaya çevrilmesi gerektiğini yazıyor ve Kautsky'nin *Proletarya Diktatörlüğü* kitapçığının bir kopyasının ve Bolşevizm üzerine tüm makalelerinin kendisine gönderilmesini istiyordu.

Gorki'de dinlendiği süre boyunca Kautsky'yi ifşa etme görevini üstlendi. Bunun sonucunda *Proleter Devrimi ve Dönek Kautsky* kitapçığı ortaya çıktı. Bu kitapçığın 9 Kasım 1918'de yazılan son satırları şu sözlerle sona erer:

> Aynı gece, Almanya'dan gelen haberler, devrimin zaferinin başladığını duyuruyor, önce Kiel ve diğer kuzey şehirleri ile limanlarında iktidarın İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetlerinin eline geçtiğini, sonra da, Berlin'de yine iktidarın bir Sovyetin eline geçtiğini bildiriyordu.
>
> Kautsky ve proleter devrim hakkındaki kitapçığıma yazılmayı bekleyen sonuç, şimdilik gereksizleşmiş durumda.

18 Ekim'de İlyiç Moskova'ya döndü. 23 Ekim'de Berlin'deki büyükelçimize şöyle yazdı:

> Karl Liebnecht'e acilen en sıcak selamlarımızı iletin. Almanya'daki devrimci işçilerin tutuklu temsilcilerinin serbest bırakılması yeni bir çağın, şimdi hem Almanya'da hem de tüm dünyada açılmakta olan muzaffer sosyalizm çağının işaretidir.
>
> Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi adına
>
> *Lenin, Sverdlov, Stalin*

23 Ekim'de Karl Liebknecht serbest bırakıldığında işçiler Rus Büyükelçiliği'nin önünde bir gösteri düzenledi.

5 Kasım 1918'de Alman hükümeti, Berlin'deki Sovyet temsilcilerini Almanya'daki devrimci harekette rol almakla suçladı ve Sovyet Büyükelçisi Joffe'nin başında olduğu Sovyet Rusya'nın diplomatik ve konsolosluk temsilcilerinin derhal ülkeyi terk etmelerini talep etti. 9 Kasım'da Büyükelçilik personeliyle birlikte Rusya'ya dönmekte olan Joffe, Berlin İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti tarafından devrimci Berlin'e geri çağrıldı.

Sovyet iktidarının birinci yıldönümü büyük bir coşkuyla kutlandı. Ekim sonuna doğru İlyiç, Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi adına Avusturya işçilerine yönelik bir çağrının hazırlanmasında yer aldı ve 3 Kasım'da Avusturya-Macaristan devrimi onuruna yapılan gösteride konuştu. Altıncı Tüm Rusya

Sovyetleri Kongresinin, Ekim Devrimi'nin yıldönümü günlerinde yapılması kararlaştırılmıştı. Kongre, 6 Kasım'da İlyiç'in "Proletarya Devriminin Yıldönümü Üzerine" başlıklı konuşmasıyla açıldı. İlyiç, günün ilerleyen saatlerinde Tüm Rusya Merkez Yürütme Konseyi ve Moskova Sendikalar Konseyinin kutlama toplantılarında birer konuşma yaptı. Akşam ise Moskova Proletkült'ünün toplantısında konuştu. 7 Kasım'da, Ekim Devrimi savaşçılarının anısına hazırlanan heykelin açılış töreninde konuştu.

Yine 7 Kasım'da, Marx ve Engels anıtının açılışını yapıp onların öğretilerinin ve öngörülerinin önemi üzerine bir konuşma yaptı:

> Büyük sosyalistlerin öngörülerinin gerçekleşmeye başladığı mutluluk dolu bir zamanda yaşıyoruz. Devrimin bir dizi ülkede patlak vermesiyle proletaryanın uluslararası sosyalist devriminin şafağını görüyoruz. Emperyalizmin ulusları tarif edilemeyecek derecede büyük bir dehşetle boğazlaması, ezilen kitlelerin her yerde kahramanca ayaklanmasına neden oluyor ve onlara bu kurtuluş mücadelesinde on katı daha fazla güç veriyor.
>
> Marx ve Engels anıtları milyonlarca işçi ve köylüye, mücadelemizde yalnız olmadığımızı tekrar tekrar hatırlatsın. Daha ileri ülkelerin işçileri de bizimle omuz omuza ayaklanıyor. Hem onları hem bizi sert mücadeleler bekliyor. Ortak mücadeleyle sermayenin boyunduruğunu kıracağız ve en sonunda sosyalizm kazanacak! (*Eserler*, c. 28, s. 146-47)

8, 9, 10 ve 11 Kasım'da İlyiç tamamen Alman devrimiyle ilgili gelen haberlerin etkisiyle coşmuş durumdaydı. Toplantıdan toplantıya koşup konuşmalar yapıyordu. Tıpkı 1 Mayıs 1917'de olduğu gibi, yüzü mutluluktan ışıl ışıldı. Ekim Devrimi'nin birinci yıldönümü hayatının en mutlu günleriydi.

Ancak İlyiç bir an bile Sovyet iktidarının önünde uzanmakta olan zorlu yolu unutmuyordu. 8 Kasım'da yoksul köylülerin Moskova Bölgesi konferansında bir konuşma yaptı.

Yoksul Köylü Komiteleri Moskova Konferansına katılan delegeler, hallerinden pek hoşnut görünüyorlardı. Uzun boylu, mavi kaftanlı bir delege merdivenlerden yukarı çıkarken bir bilim in-

sanının büstünün önünde durmuş, gülümseyerek şöyle diyordu: "Köyde de böyle bir şey isteyebiliriz." Delegeler genellikle neler alacaklarını ve bunları aralarında nasıl paylaşacaklarını konuşuyordu. İlyiç, tarımda kolektifleşme, toprağın kolektif işlenmesi meselelerini yakıcı olarak hissetmeyen yoksul çiftçilerden oluşan bir dinleyici kitlesine konuşuyordu. Yoksul Köylü Komiteleri delegeleriyle İkinci Kolektif Çiftçiler Kongresinin delegelerinin ruh hallerini karşılaştırınca arada nasıl bir ilerleme kaydedildiğini, ne büyük bir iş başarıldığını görmek insanı hayrete düşürür.

İlyiç bunun uzun bir çalışma olacağının farkındaydı. Zorlukları açıkça görüyor ve buna belirleyici bir sorun gözüyle bakıyordu.

"Toprağın ele geçirilmesi, emekçilerin el koyduğu başka her şey gibi ancak emekçilerin kendi faaliyetine, kendi öz örgütlerine, devrimci sebat ve kararlılıklarına yaslanırsa güvende olabilir.

"Emekçi köylüler böyle bir örgüte sahip midir?

"Ne yazık ki hayır, işte mücadelenin bütün zorluklarının temel sebebi de burada yatmaktadır." (*Eserler*, c. 28, s. 153)

İlyiç örgütlenmenin yolunu gösteriyordu: Kulaklara karşı üstünlüğü ele geçirmek ve işçi sınıfıyla güçleri birleştirmek.

"... Kulaklar olduğu gibi bırakılırsa, bu kan emicilerin üstesinden gelemezsek, çar ve kapitalistler kaçınılmaz olarak geri dönecektir.

"Bugüne kadar Avrupa'da meydana gelmiş olan tüm devrimlerin deneyimi çarpıcı bir şekilde kanıtlamaktadır ki, köylülük kulakların üstesinden gelmediği müddetçe, devrim kaçınılmaz olarak yenilgiye uğrayacaktır.

"Tüm Avrupa devrimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının nedeni, açıkça kırların düşmanları yenmekte başarısız kalmış olmasıdır. İşçiler kentlerde çarları defetti, ancak bir süre sonra işler eski düzende yeniden kuruldu." (*a.g.e.*, s. 153)

"Önceki devrimlerde yoksul köylüler, kulaklara karşı verdikleri zorlu mücadelede destek için yüzlerini dönebilecekleri hiçbir yer bulamıyordu.

"Köylülükten daha güçlü ve daha deneyimli olan örgütlü proletarya (bu deneyimi önceki mücadelelerinden kazanmıştır), şimdi artık Rusya'da iktidarda ve her türlü üretim aracına, imalathanelere, fabrikalara, demiryollarına, gemilere vb. sahip.

"Yoksul köylülerin şimdi artık kulaklara karşı verdiği mücadelede güvenilir ve güçlü bir müttefiki var. Yoksul köylüler artık kentin arkalarında olduğunu, proletaryanın kendilerine yardım edeceğini, aslında zaten sahip olduğu her türlü iktidar aracıyla yardım etmekte olduğunu biliyor." (*a.g.e.*, s. 154)

"Kulaklar sabırsızlıkla Çekoslovakları bekledi. Hiç ceza almaksızın sömürülerine devam edebilmek, tarım işçisine hükmetmeye ve zenginleşmeye devam edebilmek için yeni bir çarı başa geçirmeyi çok isterdiler.

"Ve kurtuluş tamamen köyün kentle birleşmesi, kırdaki proleter ve yarı proleter unsurların (yani başkalarının emeğini kullanmayanların) şehirli işçilerle birlikte, kulaklara ve bütün asalaklara karşı mücadele başlatması sonucunda gerçekleşti." (*a.g.e.*, s. 155)

İlyiç konuşmasına, tüm kırsal yaşam sisteminin yeniden örgütlenmesine ilişkin öngörülerini ana hatlarıyla belirterek devam ediyordu.

"Çözüm ancak toprağın toplumsal olarak işlenmesinde yatıyor. Küçük ölçekli tarımsal faaliyetin kusurlarından kurtuluş komünlerde, toprağın arteller [üretici kooperatifleri] tarafından işlenmesinde veya köylü birliklerinde yatıyor. Tarımı geliştirip iyileştirmenin, güç tasarrufu yapıp kulaklar, asalaklar ve sömürücülerle mücadele etmenin yolu budur." (*a.g.e.*, s. 156)

16 Kasım 1918'de Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesinin, Kadın İşçiler Arasında Ajitasyon ve Propaganda Komitesinin desteğiyle gerçekleştirilen Birinci Tüm Rusya Kadın İşçiler Kongresinin açılışı gerçekleşti. İnessa Armand, Samoilova, Kollontay, Staël ve A. D. Kalinina bu kongrenin örgütlenmesi için çok çalışmıştı. Bin yüz kırk yedi delegenin katıldığı bu kongre yalnızca kadın işçilerden oluşuyordu, hiç köylü kadın yoktu; henüz bunu başaramamıştık. Bu kongrede ulusal azınlıklar arasında fa-

aliyet meselesi de gündeme gelmemişti. Buna rağmen kongrede yaptığı konuşmada İlyiç, zihnini en çok meşgul eden konulara değinmiş, yani köy ve kadınların kurtuluşunun nasıl ancak sosyalizmle birlikte gelebileceğini anlatmıştı. "Ancak küçük hane ekonomisinden toplumsal ekonomiye ve toprağın toplumsal bir şekilde işlenmesine geçtiğimizde," diyordu İlyiç, "kadınlar tamamen özgür ve kurtulmuş olacak. Bu zorlu bir görev. Şimdi, Yoksul Köylü Komiteleri oluşturulmaya başlandı, sosyalist devrimin sağlamlaşması görünür bir geleceğin gündemindedir.

"Köylü halkın en yoksul kesimi ancak şimdi örgütleniyor ve yoksul köylülerin bu örgütlerinde sosyalizm sağlam bir temel kazanıyor.

"Kentler devrimcileşirken kırın bunu geriden izlemesi geçmişte sıkça yaşanmıştır.

"Bugünkü devrimimiz kıra güveniyor ve önemi de, gücü de buradan kaynaklanıyor." (*a.g.e.*, s. 161)

İlyiç her konuşmasında köylülüğe ve toprağın kolektifleştirilmesine değiniyordu. Sohbetlerimizde sık sık Karl Marx'ın 1856'da Friedrich Engels'e yazdığı mektuptan söz ederdi. Burada Marx şöyle yazmıştı: "Almanya'da her şey, Köylü Savaşı'nın bir anlamda ikinci basımını yapıp proleter devrimini desteklemesi olasılığına bağlıdır. O zaman işler mükemmel olacaktır. ..."[127]

11 Aralık 1918'de Birinci Tüm Rusya Toprak Sorunları Kongresine hitap eden Lenin şöyle diyordu: "Eskisi gibi, savaştan önce yaşadığımız gibi yaşamamız imkânsız. Bireysel, küçük ölçekli köylü üretimi yüzünden insan emeği ve çabasının israf edilmesi daha fazla hoş görülemez. Bu dağınık, küçük ölçekli üretimden toplumsal üretime geçiş gerçekleştiğinde, emeğin üretkenliği iki üç katına çıkacaktır. Tarımda insan emeği tasarrufu ve üretim de aynı şekilde iki üç katına çıkacaktır." (*Eserler*, c. 28, s. 319)

İsviçre'de yaşarken ciddi bir guatr hastalığım olmuştu. Ameliyatla birlikte dağ havası, hastalığı belli bir dereceye kadar kontrol altına almış, ancak artçı etkiler kalbimi yormuş, direncim de

127 K. Marx, F. Engels, *Seçme Mektuplar*, Moskova, s. 111 –*İng. ed.*

düşmüştü. İlyiç'e suikast girişiminin şoku ve onun durumuyla ilgili endişelerim, sonbaharda sağlığımda ciddi bir gerileme yarattı. Doktorlar bana yatak istirahatı ve çeşitli ilaçlar verip çalışmamı yasakladı, ama bunlar hiçbir işe yaramadı. O günlerde henüz sağlık klinikleri yoktu. Beni siyasi konuşmaların ve çalışmanın yasak olduğu Sokolniki'de bir orman okuluna gönderdiler. Orada çocuklarla dostluk kurdum. İlyiç hemen hemen her akşamüstü, genellikle Maria İlyiniçna ile birlikte beni ziyarete geliyordu. Aralık 1918 sonundan Ocak 1919 sonuna kadar orada kaldım. Kısa süre sonra çocuklar beni yakın dostları olarak görüp kafalarını meşgul eden her şeyi bana anlatmaya başladılar. Kimileri bana yaptıkları resimleri gösteriyor, kimileri nasıl kayak yaptığını anlatıyordu. Dokuz yaşında bir oğlan annesine yemek yapacak kimse olmadığı için üzülüyordu. Yemeği genellikle kendisi yapıyordu. Patates çorbası pişirip suda patates "kızartıyordu", böylece annesi işten eve döndüğünde yemeği hazır buluyordu. Orman okuluna yetimhaneden gönderilmiş küçük bir kız çocuğu vardı. Orada bazı kötü alışkanlıklar edinmişti. Örneğin, kuralcı, sert bir öğretmenin gözüne girmek için ona sinsice sokuluyor ve yalan söylüyordu. Smolenski Pazarı'nda yaşayan annesi fahişelik yapıyordu. Anne ve kız birbirini tutkuyla seviyordu. Bu çocuk bana bir keresinde annesinin buz gibi bir havada ayakları neredeyse çıplak bir halde kendisini görmeye geldiğini gözyaşları içinde anlatmıştı; annesinin âşığı, kadının botlarını içki almak için satmış ve bu yüzden kadının ayakları donmuştu. Çocuk sürekli annesini düşünüyordu; kendi ekmek tayınını yemeyip annesine saklıyor, akşam yemeğinden sonra ekmek kabuğu aramaya çıkıyor ve kalıntı bir şeyler bulursa annesi için topluyordu. Çocukların çoğu bana hayatlarından söz ediyordu. Okulun gerçek yaşamla hemen hemen hiç ilgisi yoktu. Öğrenciler sabahları derslere giriyor, sonra kayak yapmaya gidiyor ve akşamları da köknar ağacından süsler hazırlıyorlardı.

İlyiç sık sık çocuklarla şakalaşırdı. Çocuklar onu çok sevmişti, dört gözle gelmesini bekliyorlardı. 1919'a girerken (eski takvime göre Noel) okulda çocuklar için ağaç süslemeli bir parti düzen-

lendi. Rusya'da bizim için Noel ağacının hiçbir zaman herhangi bir dinî âdetle ilgisi olmamıştır; yalnızca çocukları eğlendirmek için yapılan bir partiydi bu. Çocuklar İlyiç'i partiye davet etti. O da katılmaya söz verdi. Bonç-Bruyeviç'ten çocuklar için mümkün olduğunca çok hediye satın almasını rica etti. O akşamüstü Maria İlyiniçna ile birlikte bana gelirlerken yolda arabaları haydutlar tarafından soyuldu. Haydutlar saldırdıkları kişinin kim olduğunu öğrenince afallamış. İlyiç, Maria İlyiniçna, şoför Gil ve o sırada elleri bir süt testisiyle dolu olan İlyiç'in korumasını araçtan indirip, arabaya binip kaçmışlar. Orman okulunda hepimiz İlyiç ile Maria İlyiniçna'yı bekliyor ve neden bu kadar geç kaldıklarını merak ediyorduk. Nihayet okula vardıklarında hayli tuhaf bir görünümleri vardı. Daha sonra, koridorda, İlyiç'e ne olduğunu sordum. Beni üzmekten korktuğu için bir an duraksadıktan sonra odama girdik ve bana her şeyi anlattı.

Sağ salim kurtulmuş olmasına çok sevinmiştim.

V

1919

1919, Kolçak, Denikin ve Yudeniç'e karşı amansız bir iç savaş yılıydı. Mücadele, açlığın ve yaygın bir ekonomik yıkımın hüküm sürdüğü son derece zor koşullar altında yürütülüyordu. Fabrikalarda, değirmen ve imalathanelerde üretim durmuştu. Demiryolları tamamen altüst olmuştu. Kızıl Ordu henüz tam anlamıyla düzenli bir biçimde örgütlenememişti ve silahlanma açısından durumu iyi değildi. Pek çok yerde Sovyet iktidarı henüz iyice yerleşememiş, halkla bütünleşememişti. Sovyet iktidarına düşman partiler, eski rejimde rahatı yerinde olan bütün unsurlar –toprak sahipleri ve kapitalistlerin uşakları, kulaklar, tüccarlar vb.– Bolşeviklere karşı şiddetli bir ajitasyon yürütüyor ve köylüler arasında aslı astarı olmayan hikâyelerini yaymak için onların cehalet ve bilgisizliğinden yararlanıyorlardı.

Ancak yine de Lenin'in adı her yerde büyük bir saygınlığa sahipti. Lenin, toprak sahiplerine ve kapitalistlere karşıydı. Lenin, topraktan ve barıştan yanaydı. Herkes, Sovyetlerin iktidarı için verilen mücadenin önderinin Lenin olduğunu biliyordu. Ülkenin en ücra köşelerindeki kitleler bile bunu biliyordu. Ancak Lenin doğrudan savaşın içinde değildi, cephelerde değildi ve bu da o günlerde eğitimsiz halkın, sürdürdükleri kapalı hayat nedeniyle ufukları sınırlı insanların, bu şekilde uzaktan nasıl önderlik yürütülebileceğini hayal etmesini zorlaştırıyordu. Böylece Lenin ismi etrafında efsaneler yürüyüp gidiyordu. Örneğin, yaklaşık on yıl önce, çok uzaklardaki Sibirya'nın Baykal Gölü balıkçıları, Beyazlarla savaşın en kızgın anında İlyiç'in uçakla gelip düşmanı yenmelerine nasıl

yardımcı olduğunu anlatıyorlardı. Kuzey Kafkaslar'da halk, Lenin'i görmemiş olsa dahi, onun orada Kızıl Ordu saflarında savaştığından emindi. Ancak bunu o kadar gizlilikle yapmıştı ki hiç kimse bilmiyordu. Zafer kazanmalarında onlara yardımcı olmuştu.

Bugün artık işçiler ve kolektif çiftçiler, İlyiç'in cephede bulunmamış olsa bile bütün kalbi ve ruhuyla Kızıl Ordu'nun yanında yer aldığını, onu düşündüğünü ve onun için kaygılandığını biliyor. Onun siyaseti doğru kanallara yönlendirmek için ne kadar çok çalıştığını biliyor. O, Halk Komiserleri Konseyi Başkanı idi; çok çeşitli faaliyetleri vardı, ama bunlar hangi biçimi alırsa alsın iç savaş meseleleriyle, Sovyetlerin iktidar mücadelesine ilişkin meselelerle çok yakından ilgiliydi. 13 Mart 1919'da Petrograd'da katıldığı bir toplantıda İlyiç, Sovyet iktidarını bekleyen başarı ve zorluklardan şöyle söz etti:

> Tarihte ilk kez bir ordu yakınlık, ayrılmaz bir yakınlık, denebilir ki *Sovyetler ile ordu arasında ayrılmaz bir birlik* üzerine inşa ediliyor. (İtalikler bana ait –N. K.) Sovyetler tüm emekçi halkı ve ezilenleri birleştiriyor ve ordu da, sosyalist savunma ve sınıf bilinci ilkesi üzerine kurulmuş bulunuyor. (*Eserler*, c. 29, s. 47)

Bu çıkar birliği binlerce küçük biçimde ifadesini buluyordu. Sovyet hükümeti, Kızıl Ordu askerinin iyi bildiği, kendi hükümetiydi.

İlyiç pencereler açık uyumayı severdi. Her sabah, Kremlin'de kalan Kızıl Ordu askerlerinin marşları dışarıdan odaya dolardı. "Hepimiz Sovyetlerin iktidarı için ölmeye hazırız," diyordu genç sesler.

İlyiç cephede olup bitenlere gayet hâkimdi. Bütün cephelerle doğrudan temas halindeydi, tüm mücadeleye önderlik ediyordu, aynı zamanda, kitlelerin savaş hakkında söylediklerine de ilgiyle kulak veriyordu. İlyiç farklı kişilerle sohbet ederken bazen ben de onun yanında olurdum ve onun, insanları kendi ilgilendiği konuya çekmekte ne kadar usta olduğunu fark ederdim. Bütün durum, farklı cephelerde olup biten her şey onu ilgilendiriyordu.

İlyiç'e, Kızıl Ordu askerlerinin eski askerî uzmanlara duyduğu güvensizlikle ilgili bir rapor sunulurken orada olduğumu hatırlıyorum. Başlangıçta eski askerî uzmanlardan ders almak zorundaydık –Kızıl Ordu askerleri bu kadarını anlıyordu, ancak yine de onlara şüpheyle yaklaşıyor, en küçük hatalarında bile hoşgörüsüz davranıyorlardı. Eski rejimde komuta kademesindeki subaylarla askerler arasındaki uçurum hatırlandığında bu anlaşılır bir durumdu. Raporu veren kişi gittikten sonra İlyiç bana Kızıl Ordu'nun gücünün, komutanlarının asker kitleleriyle sıkı bağından kaynaklandığını söylemişti. Veresçagin'in, 1877-78'de Türklerle yaşanan savaşı tasvir eden resimlerini anımsamıştık. Bunlar çok hoş tablolardı. O savaş sahnelerinden birinde, komutanlar bir tepenin üzerinde durmuş savaşı uzaktan seyrederken görülür. Şık giyimli ve eldivenli subaylardır bunlar, uzakta güvenli bir mesafeden, ellerinde dürbünle muharebe alanında ölen askerlere bakmaktadırlar. Bu resmi ilk kez gördüğümde on yaşındaydım. Babam beni Veresçagin sergisine götürmüştü. Hafızama kazınan bu tabloları hayatım boyunca unutmadım.

Bir keresinde İlyiç, Voronej'den, Kızıl Ordu askerlerinin uzmanlara daha yoldaşça davranmasını isteyen Profesör Dukelski'den bir mektup almıştı. İlyiç ona *Pravda*'da yayınlanan bir makaleyle cevap verdi. Makalede şöyle diyordu:

> Yorgun düşmüş askerlere, yüzyıllarca süren sömürüden dolayı öfkeli ve bitkin işçilere yoldaşça davranın; işte o zaman beden ve zihin işçileri arasındaki yakınlaşma dev adımlarla ilerleyecektir. (*a.g.e.*, s. 207)

Bir keresinde de cepheye yaptığı ziyaretten dönen Lunaçarski, İlyiç'e rapor verirken oradaydım. Elbette Lunaçarski askerî konularda uzman biri değildi. Ama İlyiç ona öyle sorular soruyor, görünüşte birbiriyle ilgisiz olguları ilişkilendirip konuşmacıyı öyle büyük bir beceriyle yönlendiriyordu ki, rapor son derece ilginç bir hal almıştı. İlyiç her zaman insanlara ne soracağını ve onlardan istediği bilgiyi nasıl alacağını bilirdi. Cepheye gidip gelen birçok işçiyle konuşuyordu. Kızıl Ordu'yu çok iyi tanıyor ve ordunun

büyük çoğunluğunun köylülerden oluştuğunu biliyordu. Köylülüğü de iyi tanıyor, ezilen köylülerin toprak sahipleri tarafından nasıl sömürüldüğünü, toprak sahiplerinden nasıl nefret ettiğini ve bunun iç savaşta nasıl büyük bir itici güç olduğunu biliyordu. Bununla birlikte, bireysel [kendi hesabına çalışan] çiftçiyi de kafasında yüceltmiyordu (o günlerde köylülerin hepsi bireysel çiftçilerdi); köylüler arasında küçük burjuva zihniyetin ne kadar güçlü ve dirençli olduğunu, köylülerin örgütlenmesinin ne kadar zor olduğunu, aslında o günlerde örgütlenme bakımından ne kadar çaresiz olduklarını biliyordu.

Sosyalist yapılanmanın özü örgütlenmedir. İlyiç bunu tekrarlamaktan asla yorulmuyordu. Örgütlenme meselelerine büyük önem veriyor ve umutlarını işçi sınıfına, onun örgütlenme deneyimine, köylülükle yakın ilişkisine bağlıyordu. İlyiç, eski ordunun ve eski uzmanların tüm deneyimine vakıf olunmasını ve bilgi ile bilimin Sovyet Cumhuriyeti'nin emekçi halkının hizmetine sunulmasını istiyordu.

Sovyet hükümetinin politikası doğru yöndeydi.

Stalin, Eylül 1927'de ilk Amerikan işçi delegasyonuyla görüşmesinde şöyle demişti:

"İç savaşın sonucu olarak işgalci orduların Rusya'dan kovulduğu ve karşıdevrimci generallerin Kızıl Ordu'dan temizlendiği bilinmiyor mu?

"Görünen o ki *son tahlilde savaşın kaderini,* Kolçak ve Denikin'in SSCB düşmanlarından bol bol edindiği teknik donanımlar değil, *doğru bir politika ile geniş halk kitlelerinin yakınlığı ve desteği belirledi.* (İtalikler bana ait –N. K.)

"O zaman Bolşevik Parti kazara mı zafer kazandı? Elbette hayır."[128]

1919'da Sovyet hükümetinin politikası kitlelerle bağları güçlendirmeye yönelikti.

"Eğer Komünistlerden oluşan bir Parti olduğumuzu söylüyorsak," diyordu İlyiç, "dış engellerle işimizi bitirdikten ve eski kurum-

128 J. V. Stalin, *Eserler*, c. 10, Moskova, 1954, s. 111 –*İng. ed.*

ları paramparça ettikten sonra, şimdi önümüzde ilk kez, gerçekten ve tam anlamıyla hakiki bir proleter devrim görevi –yüz milyonlarca insanı örgütleme görevi– durmaktadır." (*Eserler*, c. 29, s. 310)

Ekim 1917'de gerçekleşen İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresinde İlyiç, sosyalist yapılanmanın özünün örgütlenme olduğunu söylemişti ve bundan on yedi ay sonra, Mart 1919'daki Sekizinci Parti Kongresinde, Sovyet iktidarının ayaklarını artık yere sağlam bastığı bir sırada örgütlenme sorunları çok önemli hale gelmişti. İlyiç'in Sekizinci Kongrede değindiği tüm konular örgütlenme sorunuyla yakından ilgiliydi. Büro çalışanları üzerine, bürokrasi ve kültür üzerine, kültürel eksikliğin sosyalist yapılanmanın önünde nasıl durduğu, geniş kitlelerin sosyalist yapılanmaya çekilmesine nasıl engel olduğu, geçmişin kalıntılarıyla mücadeleyi nasıl aksattığı ve bürokrasinin kökünü kazımaya karşı durduğu üzerine konuştu; köyden, proletaryanın etkisini yalnızca tarım işçileri ve yoksullar üzerinde değil, orta köylüler, ücretli emek sömürüsü yapmadan kendi işgücüne dayanarak yaşayan geniş köylü kesimleri üzerinde de artırması gerektiğinden söz etti; bunların Sovyet iktidarının bir dayanağı haline getirilmesi, yiyeceklerinin tedarik edilmesi gerektiğini anlattı; kooperatif hareketi üzerine konuşup komünizmin, kapitalizmden bize miras kalan şeylerin üzerine kurulması gerektiğini, komünizmin yalnızca komünistlerin eliyle inşa edilemeyeceğini, eski uzmanların, bilimin ve burjuva yapılanmasının bütün deneyiminin kendi amaçlarımız uğruna kullanılması gerektiğini söyledi.

Bütün bu faaliyetlerde önemli olan, insanların bütün zinciri çekmek için yalnızca hangi halkayı tutmaları gerektiğini bilmeleri değil, ama aynı zamanda o halkanın *nasıl* tutulacağını, zincirin nasıl çekileceğini bilmeleriydi.

Kongreden iki gün önce, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Yakov Sverdlov öldü. Sverdlov'un cenazesinde İlyiç, onun kuramla uygulamayı birleştirme yeteneğinden, ahlaki saygınlığından ve örgütçü yeteneğinden söz ederek geniş proleter kitlelerin örgütleyicisi olarak yaptığı çalışmanın değerini özel olarak vurguladı:

...Bu profesyonel devrimci bir an bile kitlelerle temasını kaybetmemiştir. Her ne kadar çarlık koşulları, o zamanlar çoğu devrimci için olduğu gibi onun da çalışmasını esas olarak yeraltında, yasadışı olarak sürdürmesini gerektirse de, o durumda bile Yoldaş Sverdlov yasadışı yeraltı faaliyetinde, yirminci yüzyılın başından itibaren aydınlardan oluşan eski kuşak devrimcilerin yerini almaya başlamış olan ileri işçilerle omuz omuza, el ele yürümeyi başarmıştır.

İşte o zamanlar onlarca, yüzlerce ileri işçi, devrimci mücadele içinde çelikleşti ve onlar olmadan Rusya'da proleter devrimin başarılı olamayacağı kitlelerle yakın bağ kurdu. (*Eserler*, c. 29, s. 72)

Sverdlov, Sekizinci Parti Kongresinde, Merkez Komitesinin örgütsel çalışmasına dair bir konuşma yapacaktı. Bu konuşmayı onun yerine Lenin yaptı.

İlyiç, Sverdlov ile ilgili şunları söyledi:

Bu konuşmanın çok daha büyük bir bölümü onun sahip olduğu devasa, inanılmaz derecede devasa hafızasındaydı ve *bölge örgütlerinin faaliyetlerine kişisel yakınlığı* bu konuşmayı hazırlamasını mümkün kılacaktı. (İtalikler bana ait –N. K.) Ben onun yerinin yüzde birini bile tutamam. ... Yoldaş Sverdlov her gün onlarca delegeyi kabul ederdi, üstelik bunların yarısından fazlası muhtemelen Sovyet yetkilileri de değil Partili işçilerdi. (*a.g.e.*, s. 140)

İlyiç, Sverdlov'un pratik konularda çok özel bir beceriye sahip, mükemmel bir insan sarrafı olduğundan söz etti:

Bugüne kadar öylesine haklı bir gurur duyduğumuz şeyi bu adamın olağanüstü örgütçülük yeteneğine borçluyuz. Etkin, amacına uygun ve gerçekten örgütlü takım çalışması olanaklarını, örgütlü proleter kitlelere yakışan ve proleter devrimin gereklerine uygun türde bir çalışmayı –onsuz tek bir başarı bile elde edemeyeceğimiz, şimdiye dek geçirdiğimiz ve geçirmeye mecbur olduğumuz o sayısız zorluklardan, o acı dolu deneyimlerden tekinin bile üstesinden gelemeyeceğimiz bu örgütlü takım çalışmasını– ona borçluyuz.

...Şuna derinden inanıyoruz ki, Rusya ve tüm dünyadaki proletarya devrimi, proletarya ve emekçi köylülüğün farklı katmanlarını ve kitleler halinde birçok insanı öne çıkaracak ve bu kişiler de

> Sverdlov'un uygulamadaki deneyimini, bireysel değilse de *kolektif örgütçülük yeteneğini,* o olmaksızın proletaryanın milyonluk ordularının zafere ulaşamayacağı gerçeğini ortaya koyacaktır. (İtalikler bana ait –N. K.) (*a.g.e.*, s. 73, 75)

Son yıllarda, özellikle de 1935-36'da *kitlelerin örgütlenme yeteneğinde* dikkat çekici, hızlı bir büyümeye tanıklık ediyoruz. Stahanovcu işçilerin, biçerdöver operatörlerinin, traktör sürücülerinin, Sovyet tarla işçilerinin ve Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki işçilerin gerçekleştirdiği konferanslar, bize, Sovyet hükümeti döneminde gelişmiş olan bu kolektif örgütlenme dehasının birer örneğini gösteriyor. Bizler tekil kişiler değiliz, bizler binleriz...

Proleter kitlelerin kolektif örgütlenme dehasının ne büyük bir gücü temsil ettiğini ancak kör biri göremez.

* * *

Küçük mülk sahibi zihniyeti, Sovyet hükümetinin ilk yıllarında, idari ve askerî faaliyetin örgütlenmesinin önünde önemli bir engeldi.

Mayıs 1919'da toplanan Birinci Tüm Rusya Siyasi [Okul dışı] Eğitim Kongresinde İlyiç, faaliyetlerin uygun bir şekilde örgütlenmesi önünde engel oluşturan ve anarşiye yol açan bu küçük mülk sahibi zihniyet konusuna ayrıntılı olarak değinmişti.

"Bilgiye ulaşmaya çalışıp eskiyi paramparça eden küçük burjuva çalışan nüfusun bu geniş kitleleri, örgütlü ya da örgütleyici değer olarak ortaya hiçbir şey koyamadı." (İtalikler bana ait –N. K.)

Ve devamında şöyle dedi:

> Bu konuda hâlâ, efendisinin kütüphanesini soyduktan sonra birileri elindekini alır korkusuyla eve koşturan köylü gibi, mujik saflığından ve mujik çaresizliğinden mustaribiz, çünkü doğru bir paylaşım olabileceği, kamu malının nefret edilecek bir şey olmadığı, işçilerin ve emekçi halkın ortak malı olduğu fikri –işte bu fikir onda hâlâ eksik. Burada suçlanacak olan gelişmemiş köylü kitlesi değildir ve devrimin gelişimi açısından bu oldukça meşrudur –bu kaçınılmaz bir aşamadır ve köylü, kütüphaneyi eve götürüp onu sakladığında başka türlü davranamaz, çünkü Rusya'daki kütüpha-

> nelerin birleştirilebileceğini, okur yazarların susuzluğunu giderip okuma yazma bilmeyenleri eğitmeye yetecek kadar kitap bulunduğunu anlayamaz. Şimdi düzensizliğin, kargaşanın ve bakanlıklar arası gülünç çatışmaların kalıntılarına karşı mücadele etmeliyiz ... birbirine paralel örgütler değil, tek bir planlı örgüt yaratmalıyız. Bu küçük iş, devrimimizin ana görevini yansıtmaktadır. Eğer devrim bu sorunu çözmeyi başaramazsa, Rus tipi beceriksiz kargaşa ve saçmalığın yerine gerçekten planlı, birleşik bir örgüt yaratmayı başaramazsa, o zaman bu devrim bir burjuva devrimi olarak kalır, çünkü komünizme yönelen proleter devriminin temel özelliği tam da bundan ibarettir. (*Eserler*, c. 29, s. 308, 309-10)

İlyiç burada tüm planlı kolektif etkinliği, tüm devlet örgütlenme biçimlerini, "istediğim gibi yaparım" ilkesine dayanarak yadsıyan anarşizmin köklerini ortaya koymaktadır.

İlyiç'le sık sık anarşizm üzerine konuşurduk. Şuşenskoye'de bu konudaki ilk sohbetimizi hatırlıyorum. Sibirya sürgününde İlyiç'e katıldıktan sonra onun siyasi tutsakların fotoğraflarından oluşan albümünü ilgiyle incelemiş ve Çernişevski'nin iki fotoğrafının arasında Zola'nınkini görmüştüm. Ona neden Zola'nın fotoğrafını albümde sakladığını sordum. Bana Zola'nın savunduğu Dreyfus olayını anlatmaya başlamış, sonra da Zola'nın kitapları hakkında konuşmuştuk. Ona *Germinal* romanının üzerimde ne derin bir etki bıraktığını anlatmıştım –bu romanı ilk kez Marx'ın *Kapital*'inin ilk cildini derinlemesine incelemeye başladığım sırada okumuştum. *Germinal* Fransız işçi hareketini anlatır ve karakterlerinin arasında Rus anarşisti Suvarin de vardır. Evcil bir tavşanı okşayan Suvarin bir yandan da her şeyin "yıkılıp parçalanması" *(tout rompre, tout détruire)* gerektiğini tekrarlar. İlyiç, heyecanla, örgütlü sosyalist işçi hareketiyle anarşizm arasındaki farklardan söz etmişti. 1905'te Tammerfors Konferansına gitmeden önce aynı şekilde anarşistlerle ilgili bir konuşma daha yaptığımızı hayal meyal hatırlıyorum. İlyiç'in bu döneme değinen "Sosyalizm ve Anarşizm" başlıklı makalesini yakın zamanda bir kez daha okudum. Burada anarşizmin yetkin bir tarifini verir:

> Anarşistlerin felsefesi tersyüz edilmiş burjuva felsefesidir. Bireyci kuramları ve bireyci ülküleri, sosyalizmin tam antitezidir. Görüşleri, kaçınılmaz olarak emeğin toplumsallaştırılmasına doğru giden burjuva toplumunun geleceğini değil, bu toplumun bugününü ve hatta geçmişini; kör talihin, dağınık ve yalıtılmış küçük üretici üzerindeki egemenliğini ifade eder. Siyasal mücadelenin reddi anlamına gelen taktikleri, proleterleri birbirinden ayırıp aslında onları şu ya da bu burjuva siyasetinin edilgin katılımcılarına dönüştürür, çünkü işçilerin kendilerini siyasetten ayrı tutmaları gerçekte imkânsızdır. (*Eserler*, c. 10, s. 55)

İşte 1905'te İlyiç'le bunları konuşmuştuk.

Mayıs 1919'da Birinci Tüm Rusya Siyasi Eğitim Kongresi yapıldı. Açılış konuşmasını İlyiç yaptı. Kongreye, aralarında Partili olmayan çok sayıda kişinin de yer aldığı sekiz yüz delege katıldı. Genel olarak coşkulu bir hava vardı –delegelerin çoğu cepheye gitmeye hazırlanıyordu– ancak kongreyi örgütlemiş olan biz Bolşevikler gördük ki pek çok konuda delegeler, Sovyet demokrasisi ve Sovyet demokrasisini burjuva demokrasisinden ayıran noktalar hakkında açık seçik bir kavrayışa sahip değildi. Biz de İlyiç'ten kongrede bir konuşma daha yapmasını istedik. İlyiç bunu kabul etti ve 19 Mayıs'ta "Halkın Özgürlük ve Eşitlik Sloganlarıyla Aldatılması" konulu uzun bir konuşma yaptı. Kapitalist devletlerde halkın bu sloganlarla nasıl aldatıldığına değindi ve Sovyet iktidarının –proletarya diktatörlüğünün– şimdi kitleleri sosyalizme yönlendireceğini söyleyerek halen Sovyet hükümetinin önünde duran zorluklardan söz etti.

> Bu yeni devlet örgütü çok büyük zorluklarla doğuyor, çünkü düzensizlik yaratan küçük burjuva disiplinsizliğiyle başa çıkmak en zor şeydir, zalim toprak sahibinin ya da kapitalistin üstesinden gelmekten milyon kez daha zor, ama sömürüsüz yeni bir örgütlenme yaratmak için de milyon kez daha yararlıdır. Proletarya örgütü bu görevin üstesinden geldiğinde sosyalizm nihai zaferine ulaşmış olacaktır. Gerek okul dışı siyasi eğitimin gerekse okul eğitiminin tamamı buna adanmalıdır. (*Eserler*, c. 29, s. 345-46)

Öte yandan, eğer Sovyet iktidarının inşasında anarşist eğilimlere karşı bir mücadeleye gereksinim duyuluyorsa, bu en fazla Kızıl Ordu için gerekliydi. Orada anarşist zihniyet tam bir itaatsizlik biçimine bürünüyordu. Ukrayna'daki iç savaş deneyimi, Kızıl Ordu'nun örgütlenmesindeki bu zorlukları en açık şekilde ortaya koyar. İlyiç, 4 Temmuz 1919'da Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Moskova İşçi ve Köylü Temsilcileri Sovyeti, Moskova Sendikalar Konseyi ve Moskova fabrika komitelerinden delegelerin ortak toplantısında yaptığı konuşmada bu konuu ele almıştır. Birbiri ardına ve hızla birliklerimizi oluşturmak zorunda olduğumuz iç savaşın ilk yılındaki zorluklardan söz etmiştir:

> Ukrayna proletaryasının son derece düşük siyasal bilinç düzeyi, zayıf ve güçsüz örgütlenme, Petlyura'nın[129] dağıtıcı etkisi ve Alman emperyalizminin baskısıyla birleşince, gerilla yöntemleri ve husumet açısından elverişli bir zemin yarattı. Köylüler bütün birliklerde silahları kaçırdı, bölgesel bir otorite kurmak için kendi atamanlarını, yani liderlerini seçti. Merkezî otoriteyi tamamen yok saydılar. Her lider –merkezî olarak üstlenilen işleri görmezden gelerek– kendisini Ukrayna ile ilgili tüm sorunları halledebilecek bir bölge atamanı olarak hayal etmeye başladı. (*a.g.e.*, s. 424-25)

İlyiç sözlerinin devamında bu örgütsüzlüğün, bu gerilla yöntemleri ve kargaşanın Ukrayna'da felakete yol açtığını söyledi. Bu, ülkeye damgasını vuracak bir deneyimdi.

"Ukrayna bu dağınıklık ve kargaşadan dersini aldı," dedi İlyiç. "Bu durum tüm Ukrayna devrimi için bir dönüm noktası olacak ve Ukrayna'nın tüm gelişimini etkileyecektir. Bu dönüm noktasından biz de geçtik: Gerilla yöntemlerinden ve ortalığa devrimci laflar saçmaktan –'Biz her şeyi yapabiliriz!'– uzun, zorlu ve inatçı örgütsel çalışma gerekliliğinin kavranmasına doğru bir değişimdir bu. Ekim'den aylar sonra girdiğimiz ve kayda değer başarılar kazandığımız yol budur. Geleceğe, tüm güçlüklerin üstesinden gelebileceğimize dair mutlak bir güvenle bakıyoruz." (*a.g.e.*, s. 426)

---

129 Petlyura, yabancı askerî müdahale ve iç savaş döneminde Ukrayna'da bulunan karşıdevrimci, milliyetçi burjuva hareketin lideri. Petlyura yönetiminde geçen bu kısa dönem, kitlesel katliamlara ve vahşi Yahudi pogromları dalgasına tanıklık etti. *–İng. ed.*

İlyiç'in umutları gerçekleşti. Kızıl Ordumuz bir sosyalist örgüt modeli haline geldi.

O zamanlar, 1919'da Kızıl Ordu askerlerinin çoğu, sıkı çalışmaktan korkmayan ancak hâlâ güçlü bir küçük mülk sahibi zihniyetine sahip bireysel köylülerdi. İşte bu nedenle İlyiç, tüm cephelerin proleter unsurlarca güçlendirilmesine büyük önem veriyordu. Petrograd işçilerine, durumun kritikleştiği Doğu cephesine yardım gönderme konusunda bir mektup yazdı; Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyinin bir toplantısında konuşma yaptı, Moskova Garı'ndaki demiryolu işçilerine hitap etti; Moskova fabrika komiteleri ve sendikalarının bir toplantısında Kolçak'a karşı verilecek mücadele üzerine konuştu, işçi ve köylülere Kolçak'a karşı kazanılacak zafer hakkında yazdı, Petrograd'lı işçilerin rolü üzerine konuştu; Denikin cephesine giden ve Yudeniç'e karşı Petrograd savunmasının yardımına koşan Yaroslavl ve Vladimir eyaletlerinden seferber edilen işçilere başka bir konuşma yaptı; Yudeniç tehdidiyle ilgili olarak Petrograd'lı işçilere ve Kızıl Ordu askerlerine birer çağrı yaptı ve Denikin'e karşı kazanılacak zaferle ilgili olarak Ukraynalı işçi ve köylülere bir mektup yazdı.

Kızıl Ordu örgütlenmesi düzenli bir biçimde gelişip ilerliyordu.

Sovyet iktidarının kök salması ve iç savaşın kitlelere gerçek dost ve düşmanlarını göstermesiyle orantılı olarak Sol Sosyalist Devrimcilerin etkisi zayıflamıştı. Ayaklarının altındaki zeminin kaydığını hissedince anarşistlere yakınlaşıp 25 Eylül'de Moskova Parti Komitesinin ajitasyon ve propaganda sorunlarını tartışmak üzere toplandığı Leontyevski Caddesi'nde, bombalı bir saldırı düzenlediler. Burada, aralarında Moskova Komitesi Sekreteri Zagorski'nin de bulunduğu on iki kişi öldürüldü ve elli beş kişi yaralandı. Saldırı haberini ilk olarak, bizi görmeye gelen İnessa Armand'dan aldık. İnessa'nın kızı da o toplantıdaydı.

* * *

İlyiç, küçük köylü ekonomisinin dağınık ve yalıtık özelliğine ve bunun köylülerin yaşamları ve bakış açıları üzerindeki olumsuz et-

kisine dikkat çekerek, daha en başından itibaren tarımda kolektif biçimlere geçiş yapma gerekliliğini vurgulamıştı. Toprağın ortaklaşa ekimi için tarımsal komünler ve arteller biçiminde büyük ölçekli kolektif birliklerin oluşturulması gerektiğini söylemişti. Bu konudaki önderliği kentli işçilerin ve tarım işçilerinin başlatacağını düşünüp işçilerin bu anlamdaki her türlü girişimini desteklemiştir. Daha 1918 baharında tarımsal artelleri örgütlemek için Sibirya'daki Semipalatinsk'e giden Obuhov ve Semyannikov işçilerinin bu girişimini desteklemişti. Toprağın kolektif ekimini örgütlemeyi amaçlayan daha mütevazı ölçekli tüm çabaları da desteklemişti.

Elbette İlyiç hayallere kapılan biri değildi. Her fırsatta, tarımın kitlesel olarak kolektifleşmesinin uygulanabilir hale gelmesi için oluşturulması gereken şartlar hakkında konuşmuştur. On Üçüncü Parti Kongresinde traktörlerden, tarımın makineleştirilmesinden ve köylüleri uyandırmanın gerekliliğinden söz etmişti, çünkü bunlar olmaksızın kolektifleşme işinde gerçek anlamda yol alınamayacaktı. Aynı zamanda kolektif çiftliklerin kurulmasıyla ilgili her türlü girişimin desteklenmesi gerektiğine inanıyordu.

1919 baharında İlyiç kendisinin de yaşadığı yerlerden biri olan Gorki'deki işçilere yeni tipte kolektif bir çiftlik örgütleme konusunu açtı. Ancak işçilerin çoğu buna hazır değildi. Gorki'deki kır evinin eski sahibi Reinbot, arazisinde çalıştırmak üzere, halktan ayrı tutup yalıttığı Letonyalı işçiler seçmişti. Bütün diğer Letonyalı işçiler gibi Gorki işçileri de toprak sahiplerinden nefret ediyordu, ancak buna rağmen, o sırada kolektif çalışmaya, araziyi devlet çiftliği çizgisinde örgütlemeye hazır değillerdi.

Çiftlik evindeki bir toplantıda İlyiç'in onlarla ne denli ciddiyet ve içtenlikle konuşmaya çalıştığını hatırlıyorum. Ancak ısrarlı çabaları sonuç vermemişti. Reinbot mülkü paylaştırılmış ve Gorki, devletin işlettiği sıradan bir çiftliğe dönüşmüştü. İlyiç, devlet çiftliklerinin, köylüler için verimli ve büyük ölçekli tarımın bir örnekçesi [model] olmasını istiyordu; köylüler küçük bir çiftliği işletmeyi biliyordu, ancak büyük bir çiftliği nasıl işletebileceklerini öğrenmeleri gerekiyordu.

Gorki'nin o zamanki yöneticisi Vever, İlyiç'in devlet çiftliği ile ilgili fikirlerini kavrayamamıştı. Bir gün İlyiç çiftliği gezerken Vever'e rastlamış ve ona devlet çiftliğinin yerel köylülere nasıl yardım ettiğini sormuştu. Vever afallamış bir biçimde şöyle cevap vermişti: "Köylülere fide satıyoruz." İlyiç ona başka bir şey sormamış ve o gittikten sonra bana kederle bakıp "Sorunun özünü anlayamıyor," demişti. Bu olaydan sonra İlyiç, devlet çiftliğinin köylüler için verimli yönetilen büyük ölçekli çiftçiliğe örnek oluşturması gerektiğini anlamayan Vever'e karşı daha dikkatli davranmaya başladı.

1919'un başlarında bir gün, Pazar Akşam Okulu'ndaki öğrencilerimden biri olan Balaşov, Siyasi Eğitim Bölümünde ziyaretime geldi. Nevskaya Zastava'da çalışmış ve ardından gericilik döneminde iki yıl hapis yatmıştı. Bana tarım, özellikle de bostancılık eğitimi aldığını ve şimdi de bu işle uğraşmak istediğini söyledi. Akrabalarına ait yedi aile işletmesini birleştirip dışarıdan işgücü kullanmadan, birlikte çalışmaya karar verdikleri ortak bir sebze bahçesi çalışması örgütledi. Bir tarımsal artel oluşturdular ve Kızıl Ordu'yla yaptıkları sözleşmeye istinaden birinci sınıf lahana yetiştirdiler, ancak bu girişim sürdürülemedi. Yoksul Köylü Komitesi bütün lahanalara el koymuş ve Balaşov hapse atılmıştı. Bana hapisten mektup yazdı. İlyiç'in isteği üzerine Dzerjinski bu konuyu araştırması için görevliler gönderdi. Bunun üzerine eski gizli polislerin komiteye sızmış olduğu anlaşıldı. Balaşov serbest bırakıldı, ama girişimi suya düşmüştü.

O sıralar oldukça rağbet gören bu bostancılık artelleri, önemlerinin hafife alınması nedeniyle sert bir direnişle karşılaştı. Örneğin, Blaguşa'da A. S. Butkeviç'in örgütlediği ve kendilerine bir de bahçe ayrılmış olan bostancılık kursları olurdu. Eğitim Bölümümüz bu kursları desteklerdi. Şubat 1919'da kendisi de bir tarımbilimci ve bostancılık uzmanı olan Butkeviç'in oğlu, kursa katılanlardan oluşan bir çeşit kooperatif topluluğu örgütlemişti. (Kursa katılanların çoğu civardaki fabrika ve imalathanelerden işçilerdi.) Kooperatifin kurallarına göre ürün, harcanan çalışma saatine orantılı olarak paylaşılıyordu. Genç Butkeviç gübreler, yeni ürün çeşitleri ve yeni ekim yöntemleriyle deneyler yapıyordu. Alınan

ürün, çevredeki diğer ortak bahçelerin hepsinden daha fazlaydı ve yıl boyu kırk beş işçi ailesine sebze sağlanıyordu.

Siyasi Eğitim Bölümü bu girişimi destekliyordu, ancak o günlerde sözü geçen Moskova Eğitim Bölümü, "kırk beş, elli aileye sebze sağlamanın okulda çalışma örgütlemekle karşılaştırıldığında çok küçük bir toplumsal öneme sahip olduğunu" öne sürerek, kurslara ayrılan bahçeleri geri aldı. Bu kurum, o zamanlar, kolektif ziraat biçimlerinin propaganda değerini takdir edememişti. Moskova Eğitim Bölümünün, bu toprağa el koyarak gerçekleştirdiği okul çiftlikleri çalışması ise başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu tip girişimlerin 1919'da karşılaştığı engelleri bugün hayal etmek güçtür. Bu tür engeller –üstelik bunlardan çok vardı– şimdi unutuldu. Ancak o girişimlerde yer alan insanlar bunu pek de unutamadı. Vladimir İlyiç bu tip girişimlerle özel olarak ilgilenirdi.

Köylü kitlelerinin kendilerini kolektif çizgide çiftliklerin örgütlenmesiyle özdeşleştirebilmelerini sağlamak için, köylülerin büyük bölümü arasında uzun dönemli bir hazırlık faaliyeti yürütmek gerekiyordu. İlyiç, köylülerden gelen mektupları okudukça hep bunu fark ederdi. Kırsaldaki durumu anlatan böylesi bir mektubun kenarına (mektup Şubat-Mart 1919 tarihlidir) İlyiç şöyle bir not düşmüştü: "Orta köylülükten bir feryat."

Sekizinci Parti Kongresinde (18-23 Mart 1919) orta köylülüğe karşı nasıl tavır alınacağı meselesi büyük önem taşıyordu. Kongrenin açılışında yaptığı konuşmada İlyiç, meseleyi şaşmaz bir açıklıkla dile getirmişti:

> Kır burjuvazisi ve kulaklara karşı verilen amansız savaş, kırlardaki proletarya ve yarı proletaryayı örgütleme görevini öne çıkarmaktadır. Ancak komünist bir toplumun sağlam temellerini oluşturma arzusundaki bir parti için atılacak bir sonraki adım, orta köylülüğe karşı tavrımızın ne olması gerektiği sorununu doğru bir şekilde çözmektir. Bu görev büyük bir öneme sahiptir. Sovyet Cumhuriyeti'nin varlığına dair temel koşullar güvence altına alınana kadar bu konuyu kapsamlı bir şekilde ele almamız mümkün değildi.

Ve şöyle devam etmişti:

> Sosyalist yapılanmanın öyle bir aşamasına girdik ki, kırsaldaki çalışma deneyimimiz temelinde, orta köylülere karşı tavrımızla ilgili olarak, *ittifak lehinde sıkı bir duruş ortaya koymak için* izlememiz gereken temel kural ve yönergeleri somut ve ayrıntılı olarak hazırlamamız gerekmektedir. (*Eserler*, c. 29, s. 124-125)

Bu kongrede İlyiç, orta köylülüğe yoldaşça yaklaşmanın gerekliliğinden, zorlamaya izin verilemeyeceğinden, bu kesime öncelikle ve en önemlisi tarımsal süreçlerdeki makineleşme konusunda destek olunması gerektiğinden, ekonomik durumlarının rahatlatılıp iyileştirilmesinden, yaşam ve kültür düzeylerinin yükseltilmesinden söz etti. Köyün kültür düzeyinin yükseltilmesine ve kitlelerin yetersiz kültür düzeyinin önümüze sürekli bir engel olarak çıkmakta olduğuna uzun uzun değindi. Düşük kültür düzeyinin, Sovyet yasalarının uygulanmasını zorlaştırdığından söz etti: "... Yasaların yanı sıra, hiçbir yasaya tabi olmayan bir kültür düzeyi konusu var." Köylülerin seçim haklarındaki bazı kısıtlamalara ilişkin olarak da şunları söyledi:

> ... Belirttiğimiz gibi, kültür düzeyinin düşük olması ve örgütlülüğümüzün zayıflığı nedeniyle anayasamız bu eşitsizliği uygulamak zorundaydı. Ama bunu ideal bir durum haline getirmiyoruz, tam tersine, programında belirtildiği gibi Parti, daha örgütlü proletarya ile köylülük arasındaki bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için dizgeli bir çalışma yürütme işini üstlenmiştir. Bu, kültür düzeyini yükseltmeyi başarır başarmaz terk etmemiz gereken bir eşitsizliktir. O zaman bu sınırlamalar olmaksızın yaşayabileceğiz. (*a.g.e.*, s. 163)

Şimdi kırsal kesimin kolektifleştiği, tarımda makineleşmenin bir gerçeklik haline geldiği, köyün çok daha yüksek eğitim ve kültür seviyesine ulaştığı bir zamanda İlyiç'in bu direktifi artık erişilebilir durumdadır. Sovyetler Birliği'nin yeni anayasası gerek işçilere gerekse köylülere tam ve eşit oy hakkı vermektedir. Bu anayasayı okurken insanın kalbi daha hızlı atmaya başlıyor; bu anayasa, Parti'nin doğru kanallara yönlendirdiği uzun yıllar süren bir çalışmanın meyvesidir.

Sekizinci Parti Kongresinden bir hafta sonra, 30 Mart 1919'da yapılan Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin bir toplantısında, müteveffa Y. Sverdlov yerine, M. İ. Kalinin'i Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi Başkanı olarak aday gösterdiği sırada İlyiç, Kalinin'in yirmi yıllık Parti çalışması olduğunu, St. Petersburg'lu bu işçinin, aynı zamanda, aslen Tver eyaletinden bir köylü olduğunu, köylü ekonomisiyle yakın bağlarını koruduğunu ve bu bağları sürekli olarak yenileyip tazelediğini, geniş emekçi halk kitlelerine yoldaşça bir yaklaşım gösterdiğini söyledi. Orta köylüler, Sovyet Cumhuriyeti'nin en yüksek temsilcisinin şahsında kendilerinden birini görecekti. Kalinin'in adaylığı, Sovyet iktidarının en yüksek temsilcisi ile orta köylülük arasında bir dizi doğrudan temas örgütlemenin pratik aracı olarak hizmet edecek, onları birbirine daha da yakınlaştırmaya yardımcı olacaktı.

Bildiğimiz gibi İlyiç'in umutları tamamen gerçekleşti. Kalinin, kendisini seven köylü kitleleri arasında son derece rağbet görüyor.

İlyiç'in günlük çalışması, orta köylülüğün çıkarlarına dair tüm meselelerde ne kadar dikkatli ve özenli olunması gerektiğini ortaya koyuyordu.

Skopin Kasabası Danışma Kongresi, 31 Mart 1919'da üç köylüden oluşan bir delegasyonu, "orta ve ortanın altı köylülerin hava vergisinden muaf kılınması ricası", "ahalimizde sekiz ilâ on kişiye bir süt ineği düştüğünden ve ayrıca şiddetli tifüs, İspanyol gribi ve bunun gibi diğer hastalıklardan mustarip olduğumuzdan ve hastaların yegâne gıdası süt olduğundan ve de tereyağ ya da katı yağ gibi diğer ürünlere gelince bunların tamamen yetersiz olup hiçbir yerde bulunamadığından, süt ineği seferberliğinin tamamen kaldırılması ricası" ile birlikte İlyiç'e göndermişti. İletilen taleplerde bir de atlarla ve vergi toplanmasının ayrıntılarıyla ilgili bir şeyler daha söyleniyordu.

İlyiç delegasyona verilen "talimat"ı okudu ve "hava vergisinin" ne olduğuna dair herhangi bir soru bile sormadan, derhal Skopin kasabası köylülerine konu hakkında bir cevap yazdı:

> Ortalamanın altında gelir sahibi köylülere özel vergi uygulaması *kanunsuzdur*," diye yazdı. "*Orta* köylülerin vergi yükünü hafifletmek

üzere adımlar atılmaktadır. Bir iki gün içinde bu konuda bir kararname çıkarılacaktır. Diğer konularda ise Halk Komiserleri'nden derhal bilgi talep edeceğim. Gerektiği şekilde size bilgi verilecektir.
V. Ulyanov
5 Nisan 1919
(Lenin Derlemesi, XXIV, s. 44)

Köylülerin mektubuyla ilgili sekreterine şu notu düştü: "Halk Komiserleri Konseyinde bana Sereda ve (Frumkin) Sviderski'yle konuşmam gerektiğini hatırlatın. Yanıt, Tarım Halk Komiseri ve Gıda Tedariği Halk Komiseri arasında varılacak mutabakatla kaleme alınmalıdır."

İlyiç, tüm idari organların, halkın ihtiyaçlarına ilgi göstermesini istemiştir.

1919'da hüküm süren kıtlık sırasında, Lenin'in çocuklara dönük kaygısı kendini dikkat çekici şekilde belli ediyordu. Mayıs ayında gıda durumu kritik bir hal almıştı. Ekonomi Komisyonunun ikinci toplantısında İlyiç işçi çocuklarına ayni destek verme meselesini ortaya attı.

1919 Mayıs ayının sonlarına doğru durum daha da kötüleşti. Ukrayna'da, Kafkaslar'da ve Doğu'da binlerce ton tahıl vardı, ancak iç savaş tüm iletişimi koparmıştı ve merkezî sanayi bölgeleri açlık çekiyordu. Eğitim Komiserliğine çocukları besleyecek hiçbir şey olmadığına dair şikâyet yağıyordu.

14 Mayıs 1919'da Kuzeybatı Hükümetinin ordusu Petrograd'a karşı bir saldırı başlattı. 15 Mayıs'ta General Rodzyanko, Gdov'u almış, Estonya ve Fin Beyaz Muhafız Birlikleri ilerlemeye başlamış ve Koporskaya Körfezinde savaş patlamıştı. İlyiç, Petrograd için endişeleniyordu. Tam da böyle bir zamanda, 17 Mayıs'ta çocukların ücretsiz beslenmesi için bir kararname çıkartmış olması ona özgü bir özelliktir. Bu kararname, çocuklar için gıda tedariğinin iyileştirilmesini ve emekçi halkın refahını gözetiyor ve besin maddelerinin, ebeveynlerinin tayın sınıfına bakılmaksızın on dört yaşına kadar tüm çocuklara ücretsiz verilmesini emrediyordu. Bu kararname, tarım dışı on altı eyaletin büyük sanayi merkezlerinde geçerliydi.

12 Haziran'da Krasnaya Gorka garnizonunun ihanet haberi geldi. Aynı gün İlyiç, Halk Komiserleri Konseyinin, çocuklara ücretsiz gıda sağlanmasıyla ilgili 17 Mayıs tarihli kararnamesini, bir dizi başka bölgeye de genişleten kararını imzaladı. Yaş sınırı da on altıya yükseltilmişti. İlyiç, ihtiyaç sahiplerine destek sağlanması söz konusu olduğunda bürokratik tavırlardan özellikle nefret ederdi. 6 Ocak 1919'da Kursk Çekası'na bir telgraf çekti:

> Kursk Merkezî Satın Alma Kurulu üyesi Kogan'ı, açlık çeken 120 Moskovalı işçiye yardım etmediği ve onları eli boş gönderdiği için derhal tutuklayın. Bunu da gazetelerde yayınlayın ve bu konuda bildiriler dağıtın ki, satın alma kurumlarının tüm çalışanları ve gıda tedariği yetkilileri, açlık çeken işçilere karşı şekilci ve bürokratik tavır alınması ve bu kişilere yardım edilmemesi durumunda sert bir şekilde cezalandırılacaklarını –gerekirse kurşuna dizileceklerini– bilsin. Halk Komiserleri Konseyi Başkanı LENİN. (*a.g.e.*, s. 168)

İlyiç, Halk Komiserleri'nin işçi ve köylü kitleleri ile Kızıl Ordu'ya mümkün olduğunca yakın olmasına özel bir önem veriyordu.

Ben Eğitim Komiserliğinde çalışıyordum ve İlyiç'in her adımda bu konuya gösterdiği şiddetli ilgiye dair kanıtlar görüyordum. Siyasi Eğitim Bölümümüzü ziyaret eden bir sürü insan oluyordu: erkek ve kadın işçiler, köylüler, cepheden dönen askerler, öğretmenler ve Partili işçiler. Bölümümüz, İlyiç'i sormak ve kendi faaliyetleri hakkında bilgi vermek için gelen Partililerin, propaganda ve ajitasyon çalışmasının en iyi nasıl örgütleneceği konusunda tavsiye almaya gelen işçilerin, Kızıl Ordu askerleri ve komutanlarının ve köyle yakın bağ içinde olan işçilerin bir çeşit buluşma yeri haline gelmişti.

Genç bir Kızıl Ordu askerinin kendilerine yanlış kitaplar gönderildiği, gazetelerin ulaşmadığı ve hiç propagandacılarının olmadığına dair şikâyette bulunduğunu hatırlıyorum. Daha fazla propagandacının gönderilmesini istiyordu. Elbette gelen tek kişi o değildi, ancak bu genç adam bu konuda o kadar çaresiz bir içtenliğe sahipti ki hafızamda yer etmiş.

Cepheden yeni gelmiş genç bir komutan bize batıda bir yerde *gerçek* bir okulda konuşlanmış olan bölüğünün "efendi sınıfı"na ait

kültürünü nasıl bir çırpıda alt ettiğini heyecanla anlatmıştı. Gerçek okullar, ayrıcalıklı kurumlardı. Kızıl Ordu askerleri tüm araç gereci paramparça etmiş, ders ve alıştırma kitaplarını yırtıp atmıştı. "Bunlar efendi sınıfının malı," diyorlardı. Öte yandan bilgiye duydukları açlık her zamankinden daha güçlüydü. Ortada ders kitabı yoktu. İçinde çar ve anavatan için dualar bulunan eski ders kitapları, Kızıl Ordu askerleri tarafından imha edilmişti. Gerçek hayatla ve kendi deneyimleriyle ilgisi kurulmuş ders kitapları istiyorlardı.

İlyiç'in bir konuşma yaptığı Siyasi [Okul dışı] Eğitim Kongresinde delegeleri cepheye gitmeye davet eden bir karar alındı. Birçok öğretmen bu karara uyup cepheye gitti. Bunlardan biri de deneyimli öğretmen Elkina'ydı. Elkina, Güney Cephesine gitmişti. Kızıl Ordu askerleri okuma yazma öğrenmek istiyordu. Elkina, o zamanlar kullanımda olan ders kitaplarının çözümleme ve bireşim [analitik-sentetik] yöntemine göre onlara ders vermeye başlamıştı: "Maşa *kaşa* (lapa) yedi", "Maşa tereyağ yaptı" vb. Kızıl Ordu askerleri "Ne biçim şeyler öğretiyorsunuz bize!" diyerek itiraza başlamıştı. "Maşa da neyin nesi? Bu saçmalıkları okumak istemiyoruz!" Bunun üzerine Elkina abece derslerini farklı bir çizgide yapılandırdı: "Biz köle değiliz, köle değiliz biz." Başarmıştı. Kızıl Ordu askerleri hızla okuma yazma öğreniyordu. Bu tam da İlyiç'in her zaman ısrarla tavsiye ettiği, ders ve bilgiyle gerçek hayatı birleştiren yöntemdi. Yeni ders kitabı basacak kâğıt yoktu. Elkina'nın ders kitabı, onun kalem ve mürekkep kullanmadan yazı yazmanın nasıl öğrenilebileceğini de tarif eden yöntemini açıklayan bir notla birlikte, sarı paket kâğıdına basıldı. Elkina'nın neden böyle bir şey yazdığını anlamak için Üçüncü Enternasyonal'in Birinci Kongresini duyuran bildirinin nasıl bir kâğıda basıldığını hatırlamak yeterlidir. Yoksa ders kitabının rolünü önemsememek gibi bir durum söz konusu değildi. Kızıl Ordu askerleri, Elkina'nın abece kitabı sayesinde hızla okuma yazma öğrendi.

"... Bilgiye olan muazzam açlığın ve eğitimdeki muazzam ilerlemenin, ezilen kitlelerin eğitimindeki muazzam ilerlemenin –ki bu çoğunlukla okul dışı, yetişkin eğitimine dönük yöntemlerle sağlanmıştır– varlığından en küçük bir şüphe bile duyulamaz. Bu ilerleme

herhangi bir okul çerçevesine sıkıştırılamaz, ama muazzamdır," diye konuşmuştu İlyiç, Sekizinci Parti Kongresinde. (*Eserler*, c. 29, s. 161)

Siyasi eğitim veren işçilerimiz Sergievskaya, Ragozinski ve diğerleri cepheleri ziyaret ediyordu. Cephelerden sayısız mektup alıyorduk. Mahalledeki siyasi eğitim çalışmasının örgütlenmesinde bizimle birlikte çalışmış Petrograd'lı bir işçi olan cephedeki bir yoldaştan gelen bir mektup özetle şöyle diyordu: "Ayın yedisinde çıkan gazetede Siyasi Eğitim Kongresinin açılış haberini şimdi okudum. Evet, Nadejda Konstantinovna, Sovyet Rusya'yı bir uçtan bir uca dolaşınca bölümümüzün yapması gereken ne kadar çok iş olduğunu ve bu siyasi eğitim çalışmasının ne kadar gerekli olduğunu görüyorsunuz. Ne yazık ki kongreyle ilgili tüm gelişmeleri takip edemeyeceğim. İnza istasyonunda beni Nurlat'a götürecek treni bekliyorum. Müfettiş eğitmen olarak görevlendirildim ve 27. Tümen'i denetleyeceğim. Bu, büyük ve esas önemlisi, hem genel anlamda hem de özel olarak benim için yeni bir iş. Vladimir İlyiç'in beni salık vermesi, beni bu sorumluluğu mümkün olan en iyi şekilde yerine getirmekle yükümlü kılıyor. Tavsiye mektubuyla ilgili olarak yoldaşlardan biri şöyle dedi: 'Böyle bir mektup için canımı verirdim.' Görevi tamamladığımda size yazacağım. Vladimir İlyiç'e ve tüm tanıdıklara en içten selamlarımı iletin. Kara Kuvvetleri Sahra Birlikleri. Siyasi Bölüm."

Cepheden sadece mektup değil ziyaretçi de geliyordu. İlyiç, en ilgi çekici ziyaretçilerin kendisine yönlendirilmesini istemişti.

Bölümümüz, köylülük arasında yürütülen bilinçlendirme faaliyetlerine aynı derecede büyük özen gösteriyordu.

Köylüler arasında propaganda sorunu, İlyiç'in uzun süredir dikkatle eğildiği bir meseleydi. Köy için popüler yayın ve makale derlemelerinin oluşturulması, ayrıca yaygın bir gazetenin (*Bednota*) yayınlanması için ne kadar uğraştığı bilinir.

12 Aralık 1918'de, Halk Komiserleri Konseyi, "Okuma Yazma Bilenlerin Seferberliği ve Sovyet Sistemi Propagandasının Örgütlenmesi" başlıklı bir kararname çıkarmıştı. Bu kararname, işçi semtlerinde ve özellikle de köylerde kararnamelerin ve en önemli makalelerle kitapçıkların okunması işinin örgütlenmesi için çağ-

rıda bulunuyordu. Bu okuma işi öncelikle bizim bölümümüz tarafından örgütlenmek zorundaydı. İlyiç, görev dağıtımı ve takibinde sıkı biriydi. Bu okuma işi gerçekleştirildi, bilgiye duyulan arzuyu canlandırdı. Arzamas kasabasının köylüleri "Ne taraf tutacağız, ne de herhangi bir partiye katılacağız," demişti oraya giden ajitasyoncumuza. "Okumayı öğrendiğimizde her şeyi kendimiz okuyacağız, ondan sonra kimse bizi kandıramayacak."

Sekizinci Parti Kongresinde köyde yürütülecek çalışma için bir grup kuruldu. Bu grup adına İlyiç bir rapor hazırladı. Grup, altmış altı delegeden oluşuyordu. Sereda, Lunaçarski, Mitrofanov, Milyutin, İvanov, Pakhomov, Vareikis, Borisov ve başkaları, tezlerin taslağını hazırlayacak komiteye seçilmişti.

Bütün bunlar Parti'nin ve İlyiç'in bu konuya ne büyük bir ilgiyle yaklaştığını gösterir. İlyiç'in, köylülerin yaşamı ve herhangi bir soruna karşı tavırları konusunda bölümümüzün öğrenmeyi başardığı her şeyi nasıl bir ilgiyle dinlediğini hatırlarım.

Bir keresinde bir inşaat sahasında çalışan Moskova eyaletinden bir köylü bize gelip kitap istemişti. Bize devrimden önce vurgunculuktan servet yapan ordu müteahitlerini anlatmıştı. Onu Lunaçarski'ye yönlendirdik. Geri geldiğinde bize şöyle dedi: "Kendisi çok iyi biri. Beni kanepeye oturttu ve bir aşağı bir yukarı, bir aşağı bir yukarı yürürken o kadar güzel konuştu ki! Bana bazı kitaplar verdi. Bakmalı şeyler de (görsel malzemeler –N. K.) vereceğine söz verdi. Gerçi onları almaya korkuyorum. Bedava olduğunu söyledi, ama sonradan bu bakmalı şeylerin vergisi çıkar diye korkuyorum." Yine de afişler ve eğitime dair yardımcı araçlardan oluşan bir dizi malzeme alıp gitti. Daha sonra bölümümüzün sürekli ziyaretçilerinden biri haline geldi. Ona "bakmalı şeyler adamı" adını takmıştık. İlyiç'in, bu inşaat işçisiyle ilgili bir olayla hayli ilgilenmesi yine onun karakteristik yönünü gösterir. Konu, onların köyünde yaşayan bir öğretmenle ilgiliydi. Bu kadın öğretmen hiç ücret almadığı halde okuldaki işini bırakmamıştı ve akşamları yetişkinlere ders verip onlara okuma yazma öğretiyordu. "Bakmalı şeyler" bize, eski ayakkabıları tamamen yırtıldığı için ona bir çift bot aldığını anlatmıştı.

1919'da pek çok köyün henüz dünyayla iletişimi kesikti. O günlerde radyo yoktu. Cahil halk (İlyiç'in doğduğu Simbirsk eyaletinde 1919'da nüfusun yüzde sekseni okuma yazma bilmiyordu) gazete okumazdı; aslına bakılırsa kâğıt kıtlığından dolayı pek gazete de yoktu. Aynı nedenle, merkezî gazeteler de çok sınırlı sayıda dağıtılıyor ve köylere hiçbir zaman ulaşamıyordu. Kitap dağıtım işi düzgün bir biçimde örgütlenememişti, kitabevleri saçma sapan şeyler gönderiyordu. Köyler, dünyada olup bitenlerden haber almak için can atıyordu, ancak yegâne bilgi kaynakları söylentilerdi.

İlyiç, köylülerin ne kadar safça sorularla bize başvurdukları; Sovyet hükümetinin uygulamadaki önlemleri, hükümetin yapısı, kendi hak ve yükümlülükleri ile ilgili ne kadar kötü bilgilendirildikleri; köyde süregiden cehalet; kara cahilce yazılmış mektuplarının saflığı, köyün "âlimleri"nin onlar için kaleme aldığı süslü el yazılarıyla yazılmış mektupları ve bu kendinden menkul kâtiplerin bu mektuplar için onları nasıl kazıkladığına ilişkin hikâyelerimi ilgiyle dinlerdi.

Mektupları İlyiç'e gösterirdim. Bunları dikkatle okurdu. Bizim okuma odalarımız ile köylerdeki dinlenme odalarında danışma masaları örgütleme işine daha fazla ilgi göstermem için tavsiyede bulunmuştu. Şuşenskoye köyünde sürgündeyken danışma hizmeti işinde deneyim kazanmıştı; o zamanlar çevre köylerden köylüler her Pazar akıl danışmak için ona gelirdi. İlyiç, Aralık 1918'de hükümet dairelerinin yönetimiyle ilgili kuralları kaleme aldı. Burada, çeşitli hükümet kurumlarının, bölgelerde benzer danışma büroları kurmasını ısrarla tavsiye ediyordu. "Sovyet Kurumlarının Yönetimi İçin Kurallar Taslağı"nda, "Bu danışma büroları gerek sözlü gerek yazılı olarak yalnızca istenen bilgileri vermekle kalmamalı, aynı zamanda, okuma yazma bilmeyenler veya bunu anlaşılır bir biçimde yapamayanlar için ücretsiz olarak dilekçe yazma işini de üstlenmelidir," diye yazmıştı. (*Eserler*, c. 28, s. 327)

"Başvuru günleri ve saatleriyle ilgili kurallar, her Sovyet kurumunun gerek içinde gerek dışında herkesin erişebileceği bir şekilde ilan edilmelidir. Başvuru odası herkesin serbestçe ve kolayca girebileceği şekilde ayarlanmalıdır.

"Her Sovyet kurumunda tutulacak bir deftere, başvuru sahibinin adı, talebinin içeriği ve meselenin kime yönlendirildiği kısaca kaydedilmelidir.

"Pazar günleri ve tatil günlerinde de belli başvuru saatleri olmalıdır." (*a.g.e.*)

Bu taslak halindeki kurallar ancak on yıl sonra, 1928'de yayınlandı. Ne var ki, Siyasi Eğitim Bölümü olarak İlyiç'in yönergelerini biliyorduk ve onun ısrarıyla okuma odalarında danışma hizmeti vermeyi örgütleme işine daha fazla dikkat etmeye başlamıştık. Köy kütüphanecileri bu çalışma neticesinde halk arasında saygınlık kazandı, 1919 yılında kırsal kesimde belirgin bir etkileri vardı. Bu danışma masası faaliyetleri, Sovyet iktidarının propagandası ve Sovyet hükümetinin çıkardığı kararnamelerin yaygınlaştırılmasıyla yakından bağlantılıydı.

* * *

Danışma hizmeti, İlyiç'in üzerinde düşündüğü konulardan yalnızca biriydi. 12 Nisan 1919'da devlet denetiminin yeniden örgütlenmesiyle ilgili olarak Kalinin, Lenin ve Stalin'in imzalarını taşıyan bir kararname yayınlandı. O sırada Stalin, Devlet Denetimi Halk Komiseri idi. Kararnamede şöyle deniyordu:

"Eski bürokrasi yıkıldı ancak bürokratlar duruyor. Sovyet kurumlarına kendileriyle birlikte tutuculuk ve kırtasiyecilik, verimsizlik ve disiplinsizlik ruhunu taşıdılar.

"Sovyet hükümeti, hangi biçim altında olursa olsun bürokrasiyi hoş görmeyeceğini, kararlı önlemlerle bunu Sovyet kurumlarından defedeceğini ilan eder.

"Sovyet hükümeti, yalnızca geniş işçi ve köylü kitlelerinin ülke yönetimine ve hükümet organları üzerinde kapsamlı bir denetime katılımının devlet aygıtındaki hataları bertaraf edeceğini, Sovyet kurumlarını bürokratik pislikten kurtarıp sosyalist yapılanmayı kararlı bir şekilde ilerleteceğini ilan eder."

4 Mayıs 1919'da, Devlet Denetimi Halk Komiserliği bünyesinde Başvurular Merkez Bürosunun kurulmasına dair bir kararna-

me çıkarıldı. Bunu takiben, 24 Mayıs'ta Merkez Büronun bölge şubelerinin kurulması kararlaştırıldı.

İlyiç, Sovyet kurumlarında bürokrasiye karşı sürekli mücadele verilmesini ısrarla teşvik ediyordu.

Rusya'daki bürokratizm, altmışların edebiyatında, özellikle de *İskra*[130] Şairleri (Çernişevski'ciler) tarafından alay konusu haline getirilmişti. Bu şairlerin (Kuroçkin, Julev ve diğerleri) bizim kuşağımız üzerindeki etkisi büyüktü. Bürokratizm, kırtasiyecilik ve çürümenin tüm tezahürlerini sergiliyorlardı. *İskra* şairlerinin dizeleri ve kırtasiyecilikle ilgili kısa öyküleri, fıkraları vb. altmışlı yıllar boyunca aydınların bir anlamda folkloru gibiydi. Son yıllarda Anna İlyiniçna ile birlikte bu edebiyatı sık sık anıyoruz, Anna'nın mükemmel bir hafızası vardır. Bu tarz edebiyat Ulyanov ailesinde çok tutuluyordu. O zamanların mizahı, bizim kuşağımıza bürokratizme karşı sağlam bir nefreti, deyim yerindeyse anne sütü emer gibi kazandırarak, büyük bir iş yapmıştı. Bu kara lekeyi Sovyet topraklarından silip atmak İlyiç'in en büyük tutkusuydu.

İlyiç, halka ve kendisine gönderilen mektuplara karşı olağanüstü özenliydi. *Lenin Derlemesi Cilt XXIV*'te yayınlanan belgeler bunu ortaya koyar.

İlyiç, aldığı birçok şikâyetle bizzat kendisi ilgileniyordu.

22 Şubat 1919'da Yaroslavl Eyaleti Yürütme Komitesine şöyle bir telgraf göndermişti:

> Sovyet çalışanı Danilov, Çeka'nın, dört kişilik ailesi için on sekiz ay boyunca çalışarak satın aldığı üç *pud* un ve diğer ürünlere el koyduğundan şikâyetçi. Büyük dikkatle kontrol edilsin. Sonucu bana telgrafla bildirin.
>
> Halk Komiserleri Konseyi Başkanı
> Lenin
> (*Lenin Derlemesi*, XXIV, s. 171-172)

130 *İskra*, 1860'larda Çernişevski'nin ideolojik yönlendirmesi altında çıkan ve devrimci demokratların gazetesi *Sovremennik*'e yakın duran hiciv dergisi. İlk sayısı 1859'da çıktı. Kurucusu şair V. Kuroçkin idi. Derginin çekirdek kadrosunu şairler D. Minayev, V. Bogdanov, N. Kuroçkin, G. Julev, N. Loman ve diğerleri oluşturuyordu. *İskra* ilerici edebiyata önderlik ediyordu ve bu eğilimi nedeniyle 1873'te kapatılmasına kadar çeşitli baskılara maruz kalmıştı. –*İng. ed.*

Çerepovets Eyaleti Yürütme Komitesine gönderdiği bir başka telgraf ise şöyleydi:

> Novoselo köyü, Pokrovsk bucağı, Belozersk kasabasından asker eşi Yefrosinya Yefimova'nın, kocasının dört yıldan fazladır savaş esiri olmasına ve kendisinin çiftlik yardımı almaksızın üç kişilik bir aileye bakmak zorunda bulunmasına karşın, tahılına ortak ambara alınmak üzere el konmasıyla ilgili şikâyeti incelensin. Soruşturma sonuçlarını ve aldığınız önlemleri bana raporlayın.
>
> Halk Komiserleri Konseyi Başkanı
> Lenin
> (*a.g.e.*, s. 173)

Bunun gibi yüzlerce örnek gösterilebilir. Ben sadece Lenin Enstitüsü'nün arşivlerinde saklananlardan alıntı yapıyorum, ancak kim bilir daha kaç tanesi bugünleri göremedi! Haziran 1919'da ben *Krasnaya Zvezda* buharlı gemisiyle ajitasyon çalışması yapmak üzere Volga ve Kama'da iki aylık bir yolculuğa çıktığımda İlyiç bana şöyle yazmıştı: "Yardım talebiyle sana gönderilen mektupları okuyorum ve elimden geleni yapmaya çalışıyorum." İnsanın zihni önemli bir sorunu düşünmekle tamamen meşgulken günde yirmi kere bunun gibi çeşit çeşit küçük konularla ilgilenmesi son derece zor ve yorucudur. İlyiç yalnızca yürüyüşe ya da ava çıktığında zihnini tamamen bir soruna verebiliyordu. Bu tip durumlara tanıklık eden yoldaşlar, İlyiç'in, o anda zihnini kurcalayan şeye işaret eden beklenmedik bir iki sözcük mırıldandığını hatırlar.

İlyiç'in "ufak tefek şeyler"le uğraşmak zorunda kaldığını hatırlayan bazı yoldaşlar, "Ona iyi bakamadık, ıvır zıvır işlere gömüldü. Bütün o önemsiz işlerle onun canını sıkmamalıydık," diye yakınır. Bu doğru olabilir, ama İlyiç ufak ayrıntılara dikkat etmeyi son derece önemli bulur ve Sovyet idari aygıtını, ancak böylesine bir ilginin –resmî bir şekilde değil, proleter demokratik bir şekilde– gerçek anlamda demokratikleştireceğini düşünürdü.

Tıpkı eskiden Parti'nin kuruluşunda yaptığı gibi, yoldaşlara kendisi örnek olup ajitasyon, propaganda ve örgütlenme meselelerine doğru yaklaşımı öğretmeye çalıştığı gibi, şimdi de, Sovyet

devletinin lideri olarak, hükümet dairelerinin nasıl çalışması gerektiğini, bürokrasinin her türlüsünün devlet aygıtından uzaklaştırılmasını ve bu aygıtın kitlelere yakın hale getirilmesini öğretmek için çaba harcıyordu. Haziran 1919'da Novgorod Eyaleti Yürütme Komitesine çektiği telgraf, yine onun bu özelliğini gösterir:

> Görünüşe göre, Bulatov bana şikâyette bulunduğu için tutuklanmış. Sizi uyarıyorum; eyalet yürütme komitelerinin ve Çeka'nın başkanlarını ve yürütme komitesi üyelerini bunun için tutuklatacağım ve kurşuna dizilmelerini sağlayacağım. Neden soruma derhal cevap vermediniz?
> Halk Komiserleri Konseyi Başkanı
> Lenin
> *(Lenin Derlemesi,* XXIV, s. 179)

İlyiç devlet aygıtını bürokrasiden arındırmaya çalışıyordu; tüm personele karşı saygılı bir tutum talep ediyor, yetkililerin personelini tanımasını, onlara işlerinde yardımcı olmasını ve üretken bir çalışma için gerekli olanakları yaratmasını istiyordu. İlyiç bana bağlı çalışanlar hakkında sürekli soru sorar ve onları tanırdı, şu ya da bu çalışandan nasıl daha iyi faydalanabileceğim hakkında bana tavsiyelerde bulunurdu. Onlar için neler yaptığımı, beslenme durumlarını, çocuklarının nasıl olduğunu sürekli sorgulardı. O, birlikte çalıştığım ekibin üyelerini incelerken, onları hiç görmemiş olmasına karşın benden daha iyi tanıdığını bazen şaşkınlıkla fark ederdim.

İlyiç'in kendi personeline gösterdiği özene dair sayısız kayıt bulunur. 8 Mart'ta Halk Komiserleri Konseyinin bir toplantısında İlyiç, Merkez İstatistik Bölümü Kurulunun bir üyesi olan Hryaşova'ya dair sekreterine şu notu iletmişti:

> Hryaşova uzakta oturuyor ve eve yürüyerek gidiyor; bu utanç verici bir durum. İlk fırsatta kendisine, nazik bir şekilde, istatistik sorunlarının gündemde bulunmadığı günlerde erken çıkabileceğini, hatta hiç gelmeyebileceğini önerin. (*a.g.e.*, s. 287)

İlyiç çalışanların yaşam koşullarına özellikle önem verirdi. Yüksek rütbeli görevlilerin ve ailelerinin dahi yeterince gıda bula-

madığı zamanlardı. Nakliye Komiserliğinden A. D. Tsürupa, Markov ve daha başkalarının açlık çektiği ortaya çıkmıştı.

8 Ağustos 1919'da İlyiç, Merkez Komitesi Örgütlenme Bürosuna şu mektubu yazdı:

> *Güvenilir* bir kaynaktan yeni aldığım bilgiye göre, kurul üyeleri açlık çekiyor (örneğin, Nakliye Komiserliğinden Markov). Merkez Komitesinin: 1) Tüm kurul üyelerine (ve onlarla eşit mevkide olanlara) bir destek sağlamak amacıyla, 5.000 *ruble*'lik bir ödenek çıkarılması için Merkez Yürütme Komitesine emir vermesi ve 2) Bu kişilerin tamamının sürekli olarak uzmanlar için *en üst düzey* kotaya dahil edilmesi konusunda şiddetle ısrar ediyorum.
>
> Kendilerinin ve ailelerinin açlık çekmesi gerçekten utanç vericidir!!
>
> Bu yüz ilâ iki yüz kişilik kadro daha iyi beslenmelidir. (*a.g.e.*, s. 317)

* * *

Nisan sonunda Doğu Cephesinde bir dönüm noktasına gelinmişti. Kızıl Ordu art arda zaferler kazanıyordu. Ufa ve başka birkaç şehir daha Beyazlardan geri alındı. Ekaterinburg ve Perm saldırısı başarıyla ilerliyordu. Haziran sonunda ajitasyon gemisi *Krasnaya Zvezda,* Volga ve Kama'ya, sonra da Kama'dan gidebildiği kadar ileri ve Volga'dan aşağı güvenli bir şekilde seyredilebilecek en son noktaya kadar yola çıkmak üzere donatılmıştı. *Krasnaya Zvezda*'nın görevi, Sekizinci Parti Kongresinde benimsenen çizgide, Beyazlardan kurtarılan topraklarda ajitasyon yürütmek ve her yerde Sovyet iktidarını güçlendirmekti. *Krasnaya Zvezda*'daki Siyasi Komiser, Vyaçeslav Molotov'du. Gemide sinema, matbaa, radyo ve çok sayıda kitap vardı. Ayrıca çeşitli komiserliklerin ve sendikaların temsilcileri gemide hazır bulunuyordu, ben de Eğitim Komiserliğini temsil ediyordum.

Yola çıkmadan önce neler yapmamız gerektiği, halka nasıl yardım edeceğimiz, hangi meselelere odaklanacağımız ve nelere daha fazla dikkat göstereceğimiz üzerine İlyiç'le uzun bir konuşma yaptık. İlyiç kendisi de gitmeyi çok istiyor, ancak işini bir dakika bile bırakamıyordu. Yola çıkmadan bir gece önce sabaha kadar konuş-

tuk. İlyiç beni yolculamak için istasyona kadar geldi, ona düzenli olarak yazmam ve özel hattan telefonla aramam konusunda bana söz verdirtti. Volga ve Kama'dan Perm'e kadar gittim.

Molotov tüm faaliyetten sorumlu kişiydi. Her duraktan önce bizi bir araya toplardı, ne yapacağımızı, hangi konuları özel olarak vurgulayacağımızı tartışırdık. Her duraktan sonra yaptıklarımızla ilgili rapor verir ve aldığımız notları karşılaştırırdık. Bu yolculuk benim için son derece yararlı olmuştu. Yolculuk sonrasında İlyiç'le konuşacak pek çok şeyim vardı, o da beni büyük bir ilgiyle dinleyip her küçük ayrıntının üzerine gitmişti.

Yolculuk sırasında sayısız toplantı yapıp Bondyujski şantiyesinde, Votkinsk, Motoviliha, Kazan, Perm, Çistopol, Verhniye, Vyatskiye Polyanı ve başka yerlerde fabrika ve şantiyelerde kitlesel mitinglerde konuştuk. Gemi gazetemizin hesabına göre ben otuz dört mitingde konuşmuştum. Benim hatip özelliğim yoktur, ancak erkek ve kadın işçilere, Kızıl Ordu askerlerine ve köylülere anlattığım şeyler onları derinden heyecanlandırıyor, yakından ilgilendiriyordu. Beyazların geçtiği her yerde halkın onlara karşı yoğun bir nefreti vardı. Beyazların "uğursuz Bolşevik dölleri" dediği gençlerin neredeyse tümünü kurşuna dizdiği Votkinsk şantiyesinde yaptığımız toplantıyı asla unutamam. Devrimci uğurlama marşını söylemeye başladığımızda kalabalık mitingdeki herkes hıçkıra hıçkıra ağlamıştı. Oğlu ya da kızı öldürülmemiş neredeyse tek bir aile bile yoktu. Partizan kızların ve öğretmenlerin ölene kadar kırbaçlanmasına dair hikâyeleri asla unutmayacağım, Kama civarında yaşayan çoğu orta sınıf köylünün anlattığı sayısız zulüm ve şiddet eylemine dair hikâyeleri de öyle.

Halk arasında büyük bir cehalet vardı. Köylü kadınlar çocuklarını yuvaya vermeye korkuyordu. Öğretmenler arasında Sovyet iktidarına karşı şiddetli bir ajitasyon yürütülüyordu. Bu ajitasyonun bir örneğini Çistopol'de görmüştüm. Ne olursa olsun, köy öğretmenlerinin, köylü ve işçi kitleleriyle yakın teması, bu öğretmenlerin birçoğunu kitlelerle saf tutmaya yönlendiriyordu. İjevsk şantiyesinde doksan altı mühendisin doksan beşi Kolçak'la birlik-

te kaçmış, ancak bunlardan birinin eşi, benim de liseden eski sınıf arkadaşım olan İjevskli bir öğretmen, kocasıyla kaçmayıp Kızılların yanında kalmıştı. "İşçileri nasıl bırakabilirdim ki?" demişti onunla görüştüğümüzde.

O zamanlar seçkin aydınlar Kolçak'ın yanında yer almış ve Beyazlarla beraber kaçmıştı. Bizim esas ajitasyoncularımız, erkek ve kadın işçilerle Kızıl Ordu askerleriydi. Bunlar kitlelere yakındı. Özellikle İkinci Ordu'nun kendine özgü bir ajitatörü vardı; Ekim Devrimi'nden önce papaz olan bu kişi, Ekim'den sonra Bolşevik ajitatör haline gelmişti. Perm'de beş bin Kızıl Ordu askerine hitaben, Sovyet iktidarının kitlelerle olan yakın bağını anlatmıştı. "Bolşevikler," demişti, "bugünün havarileridir." Dinleyiciler arasında bulunan Kızıl Ordu askerlerinden biri "Peki ya vaftiz işi ne olacak?" diye sorunca, "Bunu anlatmak birkaç saat sürer, ama kısaca söyleyecek olursam, tamamen göz boyama!" diye cevap vermişti. İşçiler arasından çıkan ordu komutanlarının konuşmaları gayet inandırıcıydı. Bu mitingden İlyiç'e söz edip bir komutanın şu sözlerini aktarmıştım: "Sovyet Rusya, yüzölçümü ve büyüklüğü sebebiyle fethedilemez bir ülkedir." Bu bizi güldürmüştü, ama daha sonra Macar Cumhuriyeti'nin düşmesiyle ilgili olarak İlyiç, "açık konuşmak gerekirse, bu komutanın haklıydı" diye konuşmuştu –iç savaş süresince bizim manevra yapmak için yeterince alanımız vardı.

Yelabuga'da Azin isimli bir Kızıl Ordu komutanı beni gemide görmeye gelmişti. Kendisi bir Kazak'tı. Beyazlara ve kaçaklara karşı insafsız, gözü kara bir Kazak'tı. Benimle esas olarak özen göstererek kumanda etiği Kızıl Ordu askerleriyle ilgili konuştu. Askerleri onu çok seviyordu. Bu sene onun komutasında Kolçak'a karşı savaşmış olan bir Kızıl Ordu askerinden bir mektup aldım. Mektubun her satırı Azin'e olan samimi sevgisiyle dolu. Kısa süre önce Merkez Yürütme Komitesi üyelerinden Pastuhov, Azin'in komutası altındaki bir Kızıl Ordu müfrezesinin, o sırada Beyazların işgali altında bulunan İjevsk'i, yelelerini kırmızı kurdelelerle ördükleri atlarını sürerek nasıl aniden bastığını ve idam mahkûmlarının (bu mahkûmların arasında Pastuhov'un yetmiş yaşındaki babasıyla on

bir yaşındaki en küçük erkek kardeşi de vardı; Pastuhov'un diğer iki erkek kardeşi cephede öldürülmüştü) tutulduğu hapishaneyi nasıl ele geçirdiğini aktarmıştı. Azin daha sonra Aşağı Volga'da Beyazların eline düştü ve öldürülünceye dek işkence gördü.

Krasnaya Zvezda'nın yürüttüğü ajitasyon, halkın tamamının Sovyet iktidarını desteklediği Tataristan'da çok etkili olmuştu.

Vladimir İlyiç her şeyi bütün ayrıntılarıyla sordu; Kızıl Ordu'yla ve köylülerin, Çuvaşların ve Tatarların ruh haliyle ilgili anlattıklarıma, kitleler arasında Sovyet iktidarına duyulan güvenin artmasıyla ilgili söylediklerime özel bir ilgi gösterdi.

* * *

1919'un ikinci yarısı çok daha zor geçti; özellikle de Eylül, Ekim ayları ve Kasım'ın başı. İç savaş yayılıyordu. Kolçak yenilmiş ancak Beyazlar, Sovyet iktidarının iki merkezi olan Moskova ve Petrograd'ı ele geçirme kararlılığından vazgeçmemişti. Denikin, Güney'den, bazı önemli noktaları ele geçirdiği Ukrayna'dan ilerlemeye başlamıştı. Yudeniç ise Batı'dan ilerliyordu ve çoktan Petrograd'a yaklaşmıştı. Beyazların kazandığı zaferler, pusuda bekleyen düşmanları cesaretlendirmişti. Kasım sonunda Petrograd'da Yudeniç'le ilişkili ve İtilaf Kuvvetleri'nin finanse ettiği karşıdevrimci bir örgüt ortaya çıkarıldı.

Denikin ve Yudeniç kazandıkça Vladimir İlyiç, kimileri karikatür ve çizimlerle dolu çok sayıda isimsiz tehdit mektubu alıyordu. Aydınlar hâlâ kararsızdı; yalnızca Timiryazev'in başını çektiği daha ilerici bir grup Sovyetler'in tarafına geçmişti. Sosyalist Devrimciler tarafından desteklenen Anarşistler, 25 Eylül'de Leontyevski Caddesi'nde Moskova Parti Komitesinin binasına, bazı yoldaşlarımızın ölümüne neden olan bombalı bir saldırıda bulunmuştu.

Açlık ve yoksulluk tüm şiddetiyle sürüyordu. Kızıl Ordu'nun güçlendirilmesi, savaşçı ruhunun diri tutulması ve cephelerde yürütülen mücadele için planlar yapılması gerekiyordu. Kızıl Ordu'ya ve cephe gerisindeki halk ile işçi sınıfına tahıl sağlanmalı, geniş çaplı bilinçlendirme ve ajitasyon çalışması başlatılmalı ve

tüm idari aygıt yeni çizgide –eski bürokratik çizgide değil, yeni Sovyet çizgisinde– kurulmalı, yeni kadrolar seçilip eğitilmeliydi. Üzerine gidilecek bir yığın küçük ayrıntı vardı.

İlyiç'in zafere olan güveni asla bir an bile zayıflamamış olsa da, sabahtan akşama kadar çalışıyor ve bütün bu endişelerin getirdiği korkunç yük onu uykusuz bırakıyordu. Gece yataktan kalkar, herhangi bir talimatın yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek için telefon etmeye ya da bir yerlere bir tane daha telgraf göndermeye başlardı. Zamanının çoğunu bürosunda gelenleri kabul ederek geçirir, gün içinde hemen hemen hiç evde olmazdı. O telaşlı aylar boyunca onu çok daha az görüyordum; birlikte yürüyüşe çıkmayı neredeyse bırakmıştık. Çalışmasını bölmekten korktuğum için, özel meselelerle ilgili olarak yanına gitmekten hoşlanmazdım.

Tahıl en şiddetli sorundu. Küçük köylü işletmeciliği ve vahşi spekülasyon koşullarında, gerekli miktarda tahılı en basitinden satın almak imkânsız hale gelmişti. Bu konuda bir planlama ve sistem getirilmesi, bazı yasaların yürürlüğe konması ve uygun kişilerin bu amaçla seferber edilmesi gerekiyordu. İşte bu nedenle, 17 Ocak 1919'da Aleksandr Tsyurupa'nın Gıda Tedariği Halk Komiserliğine atanması bir tesadüf değildir. Onu uzun süredir tanıyorduk; Ufa'da onunla birlikte sürgünde bulunmuştum.

Babası Tavrida eyaletinin Aleşki şehrinde küçük memurdu (Kent Konseyi sekreteri). Aleksandr, 1870'de, İlyiç'le aynı yıl doğmuştu. Sekiz kişilik geniş bir ailesi vardı; babası erken yaşta ölmüş, annesi dikiş dikerek geçimlerini sağlamıştı ve Aleksandr da erken yaşta ders vermeye başlamıştı. İlkokula, sonra şehirdeki bir okula ve ardından Tarım Meslek Okulu'na devam etmişti. Mesleği ziraat mühendisliğiydi ve kırsal ekonomi ile köylü yaşamına aşinaydı. İlk olarak 1893'te devrimcilikten hapsedilmiş, daha sonra 1895'te bir kez daha tutuklanmıştı. 1897'de Ufa'da istatistikçi olarak çalışmaya başlamıştı. Orada demiryolu işçileri ve çevre fabrikalardaki işçiler arasında etkin çalışma yürüten bir Sosyal Demokrat gruba katılmıştı. İşte burada birlikte çalışma yürütmüştük. İlyiç, Ufa'ya beni görmeye geldiğinde bir iki kez İlyiç'le karşılaşmıştı, daha sonra-

ları da düzenli olarak mektuplaşmıştık. *İskra*'ya yazıyordu. Onu inançlı ve ateşli bir devrimci olarak biliyorduk. 1901'de Harkov'da 1 Mayıs grevini örgütlemiş ve 1902'de Tula'da, içinde Sofia Smidoviç, Weresayev ve Lunaraçarski'nin erkek kardeşinin de olduğu bir grupta faaliyet yürütmüştü.1902'de Samara'da tutuklanmış ve 1905'te yeniden Ufa'da çalışmaya başlamıştı.

1914'ten itibaren Tsyurupa, devrimci Bolşevik çalışmaya yeniden etkin olarak katılmaya başladı. Mükemmel bir insan sarrafı olan İlyiç, onu çok tutuyordu. Son derece alçak gönüllüydü; ne hatip ne de yazardı, ama muhteşem bir örgütçü, işini bilen ve köyü iyi tanıyan becerikli biriydi. Aynı zamanda, zorluklardan korkmayan muhteşem bir devrimciydi ve öneminin tamamen farkında olduğu göreve kendini bütün kalbiyle verirdi. İlyiç'in yönetimi altında çalışmış, onun takdirini kazanmıştı, İlyiç onun sağlığıyla da ilgilenmişti. İlyiç onu yorgun, işe gömülmüş bir halde gördüğünde, yarı şaka yarı ciddi "devlet malına" (davaya bağlı komünistlere aramızda taktığımız isim) iyi bakmadığı için azarlardı. Bir yoldaş olarak da Aleksandr Tsyurupa'yı çok severdi.

Sovyet hükümetinin o zamanki gıda politikası, bir tahıl tekelinin örgütlenmesi üzerine oturuyordu, yani her türlü özel tahıl ticaretinin yasaklanması, tahıl fazlasının devlete sabit fiyatla satılmasının zorunlu olması, istifçiliğin yasaklanması, tüm tahıl fazlasının sıkı bir şekilde sayım ve dökümünün yapılması, tahıl fazlası olan bölgelerden kıtlık bölgelerine tahılın uygun bir şekilde nakledilmesi ve tüketim ile tohumluk için gereken tahılın stoklanması. Aslına bakılırsa bu bir planlı ekonomi, sosyalist ekonomi düzenlemesiydi, ancak tam da bu ekonominin temellerinin henüz örgütlenemediği, köy çiftliklerinin hâlâ kolektifleşmediği şartlar altında hayata geçirilmek zorundaydı.

29-30 Temmuz 1919'da, Moskova Sovyeti ve Moskova Sendikalar Konseyi, fabrika komitelerini, sendika genel merkez temsilcilerini, Moskova Merkezi İşçi Kooperatifleri Topluluğunun delegelerini ve "Kooperatsia" Topluluk Konseyini Moskova'da bir birleşik tüketiciler topluluğu ya da derneği kurmak üzere toplantıya

çağırdı. Bu konferansa Menşevikler ve bağımsız kooperatif hareketinin destekçileri de katılmıştı. 30 Temmuz'da Vladimir İlyiç bu konferansta bir konuşma yaptı; konferansa başarılar dileyerek, her şeyin, iç savaşı kazanıp toplumsal sistemi yeni çizgide biçimlendirip biçimlendiremeyeceğimize bağlı olduğunu vurguladı, çünkü kooperatif hareketine ancak bu şekilde doğru bir yön verilebilirdi.

Sosyalist Ekim Devrimi'nden beri yalnızca yirmi ay geçtiğini ve doğal olarak bunun bütün bir toplumsal sistemi yeniden biçimlendirmek için çok kısa bir zaman olduğunu söyledi. Yalnızca eski kurumların, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin değil, aynı zamanda kapitalizmin ve küçük köylü ekonomisi şartlarının ürettiği eski alışkanlıkların, yüzyıllar içinde küçük mülk sahibinin kanına işlemiş olan alışkanlıkların üstesinden gelmek gerektiğini belirtti.

Bugün, kolektif çiftçiliğin ülkemiz tarımında hâkim biçim haline geldiği bir zamanda, herkes Lenin'in neyi kastettiğini anlıyor. İlyiç, bireysel çiftçiliğin yerini kolektif çiftçiliğin almasından söz ediyordu. Kapitalizmle sosyalizm arasında son ve belirleyici bir savaşın verilmekte olduğunu, açlığı, sömürüyü ve birinin emeğinden başka birinin kâr etmesini sonsuza kadar ortadan kaldırabilecek şeyin sadece ve sadece sosyalizmin zaferi olduğunu söylüyordu. Bolşeviklerin, Kızıl Ordu ve işçi nüfusuna tedarik etmek için sosyalist biçimde tahıl toplama yolunda çalışmaya başladığını belirtiyordu. İlk yıl bu tahıl alımı yalnızca otuz milyon *pud*'a ulaşabilmişti.

"Ertesi yıl" diyordu İlyiç, "askerî bakımdan çok daha kötü durumda olmamıza rağmen ve Ukrayna ile güneyin büyük bölümü ve aynı zamanda Sibirya ile etkin iletişimimizin kopmuş olması nedeniyle zengin tahıl üretimine sahip bölgelere serbestçe erişememize rağmen, 107 milyon *pud*'dan fazla toplayabildik. Her şeye rağmen, gördüğünüz gibi, tahıl satın alımımız üçe katlanmış durumda. Gıda tedariği örgütlerimizin faaliyeti bakımından bu büyük bir başarıdır. Ancak tarım dışı bölgelere tahıl sağlanması bakımından bu miktar çok azdır, zira şehirlerdeki tarım dışı nüfus ve özellikle de işçi nüfusu kesimindeki gıda durumu dikkatle incelendiğinde görülmektedir ki, bu yılın bahar ve yaz aylarında

şehirdeki bir işçi, gıdasının yalnızca yarısını Gıda Tedariği Halk Komiserliğinden edinmiş ve kalanını serbest piyasadan, vurgunculardan edinmek zorunda kalmıştır. Bu, birinci durumda tüm masraflarının yalnızca onda birini oluştururken, ikinci durumda onda dokuzunu oluşturmaktadır. Vurguncular, kendilerinden bekleneceği gibi, ekmeği işçiye devletten dokuz kat daha pahalıya satmaktadır. Gıda durumumuzu gösteren bu kesin verileri değerlendirdiğimizde, bir ayağımızın hâlâ eski kapitalizmde olduğunu; bu vurgunculuk keşmekeşi ve bataklığından ancak yarı yarıya çıkabildiğimizi; tahılın bir meta olmaktan, bir vurgunculuk nesnesi, çekişme, kavga ve birçoklarının yoksullaşması için bir neden olmaktan çıkacağı *gerçek sosyalist tahıl toplama yoluna* ancak girebildiğimizi itiraf etmek zorundayız."

Devamında İlyiç şöyle demişti:

"Şimdi kapitalizm ve serbest ticarete karşı belirleyici ve son mücadele devam ediyor ve bizler için bu, kapitalizmle sosyalizm arasındaki en büyük kapışmadır. Eğer bizler bu savaşı kazanırsak, kapitalizme ve eski düzene, eskiden olmuş olan hiçbir şeye asla geri dönüş olmayacaktır." (*Eserler*, c. 29, s. 481-82, 487)

1919'da yaptığı bir dizi konuşmada İlyiç, erkek ve kadın işçilere, köylülere ve Kızıl Ordu askerlerine, Sovyet hükümetinin gıda politikasının anlam ve önemini açıklayıp kolektif çiftçiliği anlattı. Yaşananlar, onun o sırada izlediği politikanın doğruluğunu kanıtlamış oldu.

Kızıl Ordu için tahıl sağlamakla ilgili endişesinin yanı sıra İlyiç, sürekli olarak Kızıl Ordu saflarını güçlendirip disiplini artırmak üzerine de düşünüyordu. Bunun için en iyi yöntemin, çoğunlukla köylülerden oluşan Kızıl Ordu saflarını işçilerle takviye etmek olduğuna inanıyordu. İşte bu yüzden savaşın en yoğun anında cepheye giden Petrograd'lı işçileri bu kadar coşkuyla karşılamış, Moskova'lı işçileri de aynı nedenle selamlamıştı. İşçilere güveniyor, onların komiserlik ve ordu komutanlığı gibi sorumlu görevlere gelmelerine büyük önem veriyordu. Kızıl Ordu askerlerini sürekli uyanık olmaya davet ediyordu. Kolçak'a karşı kazanılan zaferle ilgili işçi ve köylülere yazdığı mektupta şu uyarılarda bulunmuştu:

> ... Toprak sahipleri ve kapitalistler imha edilmiş değiller ve kendilerini de yenilmiş saymıyorlar; her akıllı işçi ve köylü, şunu biliyor, görüyor ve anlıyor ki, bunlar sadece bir darbe almış ve gizlenmeye çekilmiştir, pusuya yatarak, sıklıkla da kendilerini 'Sovyet'lerin 'koruyucu' renklerine bürüyerek saklanmaktadırlar. Sovyet görevlisi rolünü oynayan birçok toprak sahibi, devlet çiftliklerine, kapitalistler de çeşitli 'baş idareler'e, 'merkezler'e vb. sinsice sızdı; Sovyet hükümetini düşürmek ve bugün Çekoslovaklara, yarın Denikin'e yardım etmek için hükümetin her adımını gözleyip hata yapmasını veya güçsüzlük göstermesini bekliyorlar.
>
> Pusuya yatmış bekleyen bu haydutların, bu toprak sahipleri ve kapitalistlerin izini sürmek, *hangi kılığa bürünürlerse bürünsünler* onları arayıp bulmak, ortaya çıkarıp acımasızca cezalandırmak için her şey yapılmalıdır, çünkü bunlar, emekçi halkın, bir komplo kurmak için fırsat anını sabırla bekleyen usta, kurnaz, deneyimli ve en kötü düşmanlarıdır. Bunlar Sovyet iktidarına zarar vermek için hiçbir suçtan kaçınmayan sabotajcılardır. Emekçi halkın bu düşmanlarına, toprak sahiplerine, kapitalistlere, sabotajcılara ve Beyazlara karşı insafsız olmalıyız.
>
> Ve onları ele geçirebilmek için becerikli, dikkatli ve sınıf bilincine sahip olmalı, en küçük bir düzensizliğe, Sovyet iktidarının yasalarına özenle uymaktan en küçük bir sapmaya karşı dahi çok dikkatli olmalıyız. Toprak sahipleri ve kapitalistler, yalnızca bilgi ve deneyimleri ve dünyanın en zengin ülkelerinden aldıkları yardım sayesinde değil, aynı zamanda, 'eski rahat' tarzda yaşamak isteyen ve Sovyet iktidarı yasalarına sıkı ve özenli bir şekilde uyulmasının ne kadar elzem olduğunu fark etmeyen geniş kitlelerin alışkanlıklarının gücü ve cahilliği sebebiyle de güçlüdür. (*Eserler*, c. 29, s. 514-15)

Bu uyanık olma çağrısı pek çok kişiyi ürkütmüştü. İlyiç'e, Kızıl Ordu askerleriyle ilgili, herhangi bir yetenekli komutanın hesabını, sırf "üst tabakadan biri" olduğu için ya da verdiği emirlerden birini beğenmedikleri için veya herhangi sudan bir sebeple gördüklerine dair pek çok hikâye anlatılıyordu. Bütün bunlar İlyiç'e, bıyık altından gülerek, "İşte sizin sevgili Kızıl Ordu askerleriniz!" demeye getirilerek anlatılıyordu.

Elbette yapmadığı bir şeyden ya da başkasının yaptığı bir şeyden dolayı suçlanan insanlar oluyor, böyle birçok olay yaşanıyordu. Bilgi eksikliği yüzünden, neyin iyi neyin kötü olduğuna dair küçük mülkiyetçi ölçütler yüzünden ya da bazı sorunlara anarşistçe yaklaşmak yüzünden insanların meseleleri doğru göremediği oluyor, bunlar birer engel teşkil ediyordu. İlyiç, biz eğitim emekçilerinden, yetişkin işçiler, köylüler ve Kızıl Ordu askerleri arasında daha geniş çaplı eğitim faaliyetleri geliştirmemizi; bu işi biçimsel ve resmî bir şekilde ele almamamızı, bunun yerine yetişkin öğrencilerin ufkunu genişletip tüm eğitimlerimizi parti ruhuyla doldurmamızı sıkı sıkıya tembih ediyordu. Elimizde bulunan tüm araçları kullanarak, eskiden yüksek eğitim yolunun kendilerine kapalı olduğu insanlara bu yolu açmamızı istiyordu.

1919'da yüksek eğitim kurumlarının kapılarını herkese açan bir dizi kararname yayınlandı. İşçi Fakülteleri[131] örgütlendi, çok sayıda işçi kursu düzenlendi ve ilk Sovyet Parti Okulu[132] 1919'da açıldı.

Bu dönemde İlyiç'in yanına gittiğimde –1919 sonunda çok kötü görünüyordu, bir fotoğrafı var, ne kadar bitkin ve tükenmiş olduğu bu fotoğraftan belli olur– onu sessizce otururken bulurdum. Onu bu durumdan çıkarabilmek için tek yapmam gerekenin ona İşçi Fakültesi'ndeki öğrencilerin hayatı ya da Sovyet Parti Okulu hakkında bir şeyler anlatmak olduğunu bilirdim. Üstelik anlatacak birçok şey olurdu. Halkın toplumcul uyanışının nasıl yükseldiğini, kendilerini bekleyen görevlerin nasıl gittikçe daha fazla farkına vardıklarını duymak onun ilgisini çekerdi. Bu konu üzerine hayli tartışırdık.

10-17 Ağustos tarihleri arasında Petrograd'da bir Parti Haftası düzenlendi. Aynı zamanda Sekizinci Parti Kongresinin kararı uyarınca, Eylül sonuna kadar sürecek şekilde Parti'de kayıt yenileme-

131 İşçi Fakülteleri ilk kez 1919'da hayata geçti. Bunların amacı, proleter ve köylü kitleleri yüksek okullara çekerek, aydın ve uzman kadroları işçi ve köylüler arasından yetiştirmekti. Bu fakültelerin görevi öğrencileri üniversiteye hazırlamaktı. *–İng. ed.*

132 Sovyet Parti Okulları, Partili ve idari kadroların –propagandacılar, Partili ve idari personel, siyasi eğitim işçileri ve Kooperatif Hareketi örgütçüleri– eğitimi için kurulmuştu. *–İng. ed.*

ler gerçekleştirildi. Parti Haftası, 8-15 Ekim tarihleri arasında bu kez Moskova'da düzenlendi. 11 Ekim'de İlyiç, "İşçilerin Devleti ve Parti Haftası" başlıklı makalesini yazdı. Bu makalede, Parti üzerine, yeni devlet aygıtının nasıl olması gerektiği ve bu aygıtı mümkün olduğunca fazla işçi ve köylü ile donatmanın önemi üzerine görüşlerini güçlü bir şekilde ifade ediyordu.

"Moskova'daki Parti Haftası, Sovyet iktidarı için zor bir döneme denk düşüyor," diye yazmıştı İlyiç makalesinde. "Denikin'in başarıları toprak sahipleri, kapitalistler ve onların dostlarının saflarında komploların çılgınca artmasına ve burjuvazinin, panik yaratma ve her türlü araçla Sovyet iktidarının gücünü sarsma girişimlerinde tırmanışa yol açtı. Bocalayan, kararsız, cahil küçük burjuvazi ve onlarla birlikte aydınlar, Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler, genelde hep olduğu gibi, ama bu defa her zamankinden de fazla yalpalayarak, kapitalistlerin tehditlerinin kendilerini korkutmasına izin verdiler.

"Ancak Moskova'daki Parti Haftası'nın böyle zor bir döneme denk gelmesinin bizim için bir kazanım olduğunu düşünüyorum, çünkü bu durum dava için çok daha yararlıdır. Biz Parti Haftası'nı gösteriş için yapmıyoruz. Bize hediye olsun diye gelseler bile, yalandan Parti üyelerine ihtiyacımız yok. Devrimci işçi sınıfının partisi olarak bizim Partimiz, üye sayısını artırmakla değil, niteliğini geliştirmek ve kendisini 'çıkarcılar'dan arındırmakla ilgilenen dünyadaki yegâne devlet partisidir. Bu 'çıkarcılar'dan kurtulmak ve Parti'de yalnızca kendini komünizme içtenlikle adamış, siyasi olarak aydınlanmış unsurların kalmasını sağlamak için kayıt yenileme işini daha önce de gerçekleştirdik. Parti'yi, yalnızca devlet partisine üye olmanın getirdiği faydaların 'peşinde olan', ama fedakârlık gerektiren komünist çalışma külfetine katlanmak istemeyenlerden arındırma amacıyla, cephe için seferberlikten ve Subotniklerden[133] yararlandık.

"İşte bu noktada, Parti Haftası'nın cephe için yoğun bir seferberlik sürerken gerçekleşmesi iyi oldu, çünkü çıkarcılar için hiçbir çekicilik sunmuyor. Parti'ye yalnızca sıradan işçileri ve yoksul köylüleri,

133 Subotnik, Cumartesi günleri ücretsiz çalışmaya gönüllü olan işçilere verilen addır. *-çev.*

emekçi köylüleri davet ediyoruz, ancak vurguncu köylüleri *asla.* Bu sıradan üyelere Parti'ye katıldıkları için herhangi bir çıkar vaat etmiyoruz ve sunmuyoruz. Tam tersine, tam da şu anda, Parti üyelerine her zamankinden daha zorlu ve daha tehlikeli bir görev düşmektedir.

"Böylesi daha iyi. Yalnızca komünizmi içten destekleyenler, yalnızca işçi devletine vicdanen adanmış olanlar, yalnızca dürüst emekçi insanlar, yalnızca kapitalizm altında ezilmiş kitlelerin gerçek temsilcileri Parti'ye katılacaktır.

"Ve zaten Parti'de ihtiyacımız olan yalnızca bu türden üyelerdir.

"Yeni Parti üyelerine reklam olsun diye değil, ciddi çalışmalar için ihtiyacımız var. Parti'ye davet ettiklerimiz işte böyle insanlardır. Emekçi halka Parti'nin kapıları sonuna kadar açıktır." (*Eserler,* c. 30, s. 45-46)

Konuşmasının devamında İlyiç, Sverdlov'un cenazesindeki sözlerini tekrarlayarak, işçi sınıfı ve köylüler arasında çok sayıda yetenekli örgütçünün ve yönetsel işlerden anlayan emekçinin olduğunu söyledi. Sosyalist yapılanmanın üstesinden gelmek için işte bu insanlara çağrıda bulunuyordu.

"Eğer komünizmi yürekten destekliyorsanız bu çalışmaya cesaretle girişin, işin yeni ve güç olmasından korkmayın, yalnızca örgün eğitim almış olanların bu işin üstesinden gelebileceğine dair köhne önyargı sizi durdurmasın." (*a.g.e.*, s. 46-47)

Makale şu sözlerle bitiyordu: "Emekçi halk kitlesi bizden yana. İşte gücümüz burada yatıyor. Dünya komünizminin yenilmezliğinin kaynağı budur."

O zor zamanlarda İlyiç, konuşmalarında ve makalelerinde hiç durmadan işçilere ve Kızıl Ordu askerlerine sesleniyordu. Sözleri, onları ayağa kaldırıyordu. Yaroslavl, Vladimir ve İvanovo-Voznesensk işçileri kitleler halinde cepheye gidiyordu.

"İşçi ve köylülerin, öncüleriyle duygudaşlıklarının gücü," diyordu İlyiç, "*tek başına mucizeler yaratmaya yeter.*

"Bu gerçekten de bir mucizedir: Açlık, soğuk ve ekonomik yıkımın tarifsiz eziyetlerine maruz kalmış işçiler, yalnızca gönülgüçlerini yüksek tutmakla, Sovyet iktidarına olan bağlılıklarını,

tüm özveri ve kahramanlık enerjilerini korumakla kalmamış, tüm hazırlıksızlıklarına ve deneyimsizliklerine karşın, devlet gemisini yürütmenin yükünü de omuzlamıştır! Üstelik de bunu fırtınanın korkunç bir seviyeye ulaştığı bir zamanda yapmıştır.

"Proleter devrimimizin tarihi böylesi mucizelerle doludur. Tek tek geçtiğimiz çetin sınavlar ne olursa olsun, bizi dünya çapında kurulacak Sovyet Cumhuriyeti'nin tam zaferine, kesinlikle ve olumlu anlamda, bu mucizeler götürecektir." (*Eserler*, c. 30, s. 53-54)

Gençler de cepheye gitmek için can atıyordu. Biz, siyasi eğitim emekçileri, o sırada ilk Sovyet Parti Okulu'yla uğraşıyorduk. Burada gençlere İlyiç'in şiddetle karşı çıktığı "biçimsel" bir eğitim değil, yaşadıkları olayları kavrayıp karşılayabilecek bilgiyle donatacak bir eğitim sağlamaya çalışıyorduk. 24 Ekim 1919'da İlyiç, ilk Sovyet Parti Okulu'nun mezunlarına hitap etmek için geldiğinde son derece memnun olmuştuk.

"Yoldaşlar," diye başlamıştı sözlerine. "Biliyorsunuz ki, bugün bizi burada bir araya getiren şey, yalnızca çoğunuzun Sovyet Okulu'ndan mezun olmasını kutlama arzusu değil, aynı zamanda mezunların neredeyse yarısının, orada savaşan birliklerimize taze, sıra dışı ve değerli yardımlarda bulunmak üzere cepheye gitme kararı almış olmasıdır."

Cephelerdeki zor durumu hiçbir gizleme girişiminde bulunmaksızın anlattıktan sonra, İlyiç sözlerine şöyle devam etmişti: "Rusya'daki faaliyelerimiz için bunca ihtiyaç duyduğumuz bu yüzlerce mezunu cepheye göndermek bizim için ne kadar büyük bir fedakârlık olsa da, isteğinize razı gelmemizin sebebi budur." (*a.g.e.*, s. 57, 62)

Ardından İlyiç, Sovyet Parti Okulu mezunlarını bekleyen çalışmayı anlatarak sözlerine devam etmişti:

> İşçi ve köylülerin temsilcisi olarak cepheye gidenler için başka bir seçim yoktur. Sloganları ya ölüm ya zaferdir. Her biriniz en geri, en eğitimsiz Kızıl Ordu askerlerine, durumu en basit dille, emekçinin bakış açısından anlatmak, onlara zor zamanlarda yardım et-

> mek, tereddütlerini gidermek, sabotaj, atalet, yalan veya ihanetin sayısız tezahürüyle savaşmayı öğretmek için yaklaşabilmelisiniz. Hepiniz biliyorsunuz ki, saflarımızda ve komutanlarımız arasında hâlâ bu yönde çok sayıda belirti var. İşte eğitimden geçmiş, siyasi durumu kavrayan ve geniş işçi ve köylü kitlelerine ihanet veya sabotajla mücadelelerinde yardımcı olabilecek durumdaki insanlara bu noktada ihtiyacımız var. Kişisel kahramanlık bir yana, Sovyet iktidarı sizden, bu kitlelere en üst düzeyde yardım sunmanızı, her türlü tereddütlerine bir son vermenizi ve Sovyet iktidarının, zora düştüğü her zaman kullanabileceği güçlere sahip olduğunu göstermenizi bekliyor. (*a.g.e.*, s. 63-64)

Sovyet Parti Okulu mezunları kendilerine duyulan güveni haklı çıkardı.

İlyiç'in konuşması aynı zamanda tüm siyasi eğitim emekçileri için bir program niteliğindeydi.

İlyiç aklını en çok kurcalayan konular hakkında yalnızca halka açık toplantılarda değil evde de konuşurdu, özellikle de samimi yoldaşlarımız bizi ziyarete geldiği zaman. 1919 sonunda bizi sık sık ziyarete gelenlerden biri de İnessa Armand'dı. İlyiç onunla harekete dair genel manzarayı ve beklentileri konuşmaktan hoşlanırdı. İnessa'nın kızı cephede bulunmuş ve 25 Eylül'de Leontyevski Caddesi'ndeki bombalı saldırıda öldürülmekten kıl payı kurtulmuştu. İnessa'nın bir keresinde bize en küçük kızı Varya'yla geldiğini hatırlıyorum. Varya o sıralarda gencecik bir kızdı, sonraları Parti'nin en sadık üyelerinden biri oldu. İlyiç onlar bizdeyken hülyalara dalmaktan hoşlanırdı; Varya'nın gözlerinin nasıl pırıl pırıl parladığını hatırlıyorum. İlyiç, kadın yazarlardan Boretskaya'nın annesi olan ev yardımcımız Olimpiada Juravlyova'yla sohbet etmekten de hoşlanırdı. Juravlyova, eskiden Urallar'da bir demirhanede vasıfsız işçi olarak çalışmış, sonra da *Pravda*'da büro temizliğiyle meşgul olmuştu. İlyiç onun güçlü bir proleter sezgiye sahip olduğunu düşünürdü. Mutfakta otururken (İlyiç eski alışkanlıkla yemeklerini mutfakta yemeyi severdi) onunla gelecekteki zaferler üzerine konuşmaktan hoşlanırdı.

İlyiç yanılmamıştı: Sovyet iktidarının ikinci yıldönümünü zaferlerle kutladık.

Denikin, Ekim ayının başında Orel üzerinde tehdit oluşturmaya başladığında, Parti Merkez Komitesi, Stalin'i Devrimci Askerî Konseyin bir üyesi olarak Güney Cephesine gönderdi. Stalin, Merkez Komitesi tarafından kabul edilen yeni bir saldırı planı önermişti. Vladimir İlyiç bu plana tam destek veriyordu. Güney Cephesinde işler hızla iyiye gitmeye başladı. Birliklerimiz, 19 Ekim tarihinde General Şkuro ve General Mamontov'a Voronej'de ezici bir darbe indirdi. 20 Ekim'de Orel geri alındı ve 21 Ekim'de Pulkovo'daki çatışmalar, Petrograd'a doğru ilerleyen Yudeniç'in yenilgisini başlatmış oldu.

Ekim Devrimi'nin yıldönümünde İlyiç, Petrogradlı işçilere coşkulu selamlarını gönderdi; *Pravda*'ya "Sovyet İktidarı ve Kadınların Konumu", *Bednota*'ya ise köylüler için "Sovyet İktidarının İki Yılı" isimli makaleleri kaleme aldı.

7 Kasım'da İlyiç, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Moskova Sovyeti, Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyi ve fabrika komitelerinden delegelerin ortak toplantısına hitap ederek "Sovyet İktidarının İki Yılı" konulu bir konuşma yaptı. İlyiç törensel buluşmalarda konuşmayı sevmezdi; bu konuşması da hiç propaganda içermeyen, tamamen işlere dönük bir konuşmaydı. Buna rağmen, coşkuyu yükseltip alkış tufanıyla karşılanan heyecan verici bir konuşma olmuştu.

İlyiç, son iki yılda Sovyet iktidarının en önemli başarısının, "işçi devletinin kuruluşundan çıkarılan dersler... devlet yönetimine işçilerin katılımı" olduğunu söylüyordu. "...Yaptığımız en önemli iş, eski devlet aygıtının yeniden yapılandırılmasıydı ve bu iş ne kadar zor olsa da, bu iki yıl içinde işçi sınıfının gayretlerinin sonuçlarını görüyoruz ve şunu söyleyebiliriz ki, bu alanda, mücadele ateşi içinden geçen, burjuva devletinin temsilcilerini adım adım yerinden eden binlerce işçi temsilcimiz var. İşçileri yalnızca devlet aygıtında değil, neredeyse yalnızca eski burjuva devletinin, eski burjuva hükümeti temsilcilerinin hâkim olduğu bir alanda,

gıda tedariği işinde de görüyoruz. İşçiler bir gıda tedariği aygıtı yaratmış durumdalar."

Devlet personeli içinde işçilerin oranı, 1919 yılında yüzde otuzdan yüzde seksene yükselmişti.

İlyiç, tüm görevlerin en önemlisinin proleter liderler yaratmak olduğunu söylüyordu. Bunlar cephede, idari faaliyetin tüm alanlarında ortaya çıkıyordu. İlyiç, Subotniklerin rolünü, işçilerin Parti'ye üye olmasının önemini vurguluyordu. Yalnızca Moskova'da, Parti Haftası boyunca on dört binden fazla yeni Parti üyesi kaydedilmişti. İlyiç etkin mücadele şartları altında yetiştirilmiş işçi ve köylü gençliğin şahsında, elimizde biriken yedek güçlerden söz ediyordu. Ancak ona göre, dikkat edilmesi gereken en önemli şey, milyonlarca köylüyle doğru ilişkiler kurma, köylüler arasında geniş bir bilinçlenme kampanyası yürütme gerekliliğiydi. İlyiç, iç savaşın, köylülerin gözünü nasıl da açtığını ve olayların gerçek yüzünü görmesini sağladığını anlatıyordu. Sakince konuşuyordu. Ortama coşkulu ve sevinçli bir hava hâkimdi.

O dönem siyasi eğitim emekçileri arasında popüler olan şairlerden Mayakovski, bu havayı, Ekim Devrimi'nin ikinci yıldönümüne adadığı şiirinde şöye yansıtmıştı:

Bırakın bir damla, iki damla
Birleşsin ruhunuz tüm dünyadaki kaynaşmayla
Yükseltin işçinin atılımını herkesin katkısıyla
Devrim diyelim buna, adlı adınca!

Kapıyı çalan yok mu kutlamak için?
Korkudan sinmişler mi yoksa?
Peki ama niye ihtiyacımız olsun ki onlara?
On da neymiş, yüzüncü yaşımızı kutlayacağız daha!

Şimdi, Ekim Devrimi'nin yirminci yıldönümünü kutlar ve sosyalist yapılanma cephesindeki başarılarımızı Sovyetler Birliği'nin yeni anayasasında kayıt altına alındığı haliyle toparlayıp değerlendirirken, hepimiz İlyiç'i, İlyiç'in sözlerini ve yol göstericiliğini anıyoruz.

Dizin

Abramoviç 314, 320
Adler, Victor 165, 168, 261, 263, 264, 300
Adoratski, V. V. 169, 170, 423
Akimov, V. P. 65, 91
Akselrod, P. B. 26, 56-58, 60, 66-68, 83, 87, 93, 95, 150, 168, 287, 288
Aleksandr (II) 17
Aleksandr (III) 18
Aleksandrov, M. S. (Olminski) 82, 101
Aleksandrova, E. M. (Stein, Jacques) 82, 93
Alekseyev, Nikolay 58, 70, 75
Aleksinski, G A. 133, 143, 150, 152, 160, 164, 166, 171, 172, 177, 187, 188, 192, 197, 216, 228, 235, 236, 237, 328, 341
Aleksinski (Otzovist) 171
Andreyev, Leonid. 119, 130, 174
Andreyev (Sol Sosyalist Devrimci) 443
Andreyeva, M. F. 130, 166
Aptekman, O. V. 34, 50
Armand, İnessa (Blonina ya da sadece İnessa) 202, 208, 211, 213, 214, 221, 226, 227, 245, 250-252, 254, 255, 257, 263, 268, 272, 275-277, 280-283, 286, 290-292, 320, 458, 472, 501
Avdeyev (Vanya Dayı) 299
Avksentyev, N. D. 379
Avilov, N. P. (Glebov) 370
Avramov 155
Azin 490, 491

Babuşkin, İ.V. (Bogdan) 19, 26, 28, 29, 50, 55, 62, 63, 77, 80, 81, 121
Badayev, A.Y. 227, 229, 240, 255, 256, 284, 302
Bagocki 222, 224, 242, 246, 247
Bakin 132
Balabanova, A. 280, 281, 287
Balaşov 249, 251, 474
Balmont, V. A. 130, 132
Baramzin, Y.V. 43, 45, 48
Baranski, N. N. 136
Bask (Spilka üyesi) 142
Baturin 183
Bauman, N.E. (Viktor, Ağaç, Karga, Sorokin) 77, 78, 81, 95
Bazarov, V.A. 104, 130, 143, 160, 172, 176, 236, 308
Bebel, A. 213, 424
Beethoven 209, 251
Belenki, Abram 213, 277
Belenki, Grişa 277
Belostotski (Vladimir) 206, 207, 217
Berman, Y. A. 172
Bernstein, E. 41, 50, 117, 287, 454
Berzins, Y. A. 253, 279, 287, 288, 398
Bitsenko-M, 411, 450
Blonina 251
Blumkin 443
Bodrov, Arseni 20
Bodrov, Filip 20
Bogdanov, A.A. (Malinovski) 102, 104-106, 118, 120-122, 130, 147-151, 153, 160, 165, 172-176, 180, 184, 187, 188, 189, 201, 235, 236, 237, 485
Bogdanova, N. B. 153
Bogdasaryan 167
Bonç-Bruyeviç, (Bonç-Bruyeviç'ler, V. D. ve V.M.) 117, 118, 205, 206, 339, 367, 392, 404, 405, 449, 461
Borchardt, J. 288
Boretskaya 501
Borgo 154
Borisov 482
Borovkov 19

Borozdiç 52
Bosch, E. B. (Japon'lar) 277, 285
Bourderon, A. 291, 292
Boytsov 299, 320
Brendinski 205, 212, 215, 216
Breslav, Zahar 208, 212
Britman (Kazakov, Antonov, Sviagin) 202, 203, 213, 267
Bronski, M. G. 300, 312
Broydo, M.İ. 181
Bubnov, A. S. 349, 361
Buharin, N. İ. (Orlov) 242, 243, 245, 247, 258, 268, 276, 297, 304, 307, 308, 406, 407, 424, 448
Bulatov 487
Bunakov, İ. İ. 146
Burtsev, V. L. 216, 258
Butkeviç, A. S. 474

Clair 76, 87, 92, 95, 97, 101
Clair (Krjijanovski) 92
Clemenceau, Georges 410
Czapinski, Kazimierz 242

Çaçina 50
Çerekul (Kuş) 142
Çernişev 31
Çernişevski, N.G. 42, 469, 485
Çernomazov, M.Y. 205, 213, 244
Çernov, V. M. 213, 288, 379, 407, 426
Çetvergova 49
Çheidze 143, 311, 316, 323
Çirikov, Y. N. 130
Çudnovski 349
Çugurin 209, 210, 323, 336, 371

Dan, F. İ. 65, 67, 98, 99, 155, 184, 206
Danilov 485
Danski 245, 329
Danton 360
Darwin, Charles 43
Davidov (Mişa Edişerov) 187, 188, 267
Davidova, Lidya 33
Dementyev, Dementyeva (Kostya) 86
Denikin, A. İ. 388, 462, 465, 472, 491, 496, 498, 502
Deryabina, Sima 249
Desnitski, V. A. (Stroyev) 123
Deutsch, LG. (Jenka) 81, 83, 84, 95, 99
Diamand 263
Dibenko, P. Y. 366, 370, 405, 406
Djaparidze, Alyoşa 119
Djunkovski, V. F. 257
Dlusski (doktor) 261
Dogadov (Pavel) 209
Dolivo-Dobrovolski (Derin) 83
Domski 249
Dreyfus, A. 469
Dubouché (doktor) 185, 186, 189
Dubrovinski, İ. F. (ayrıca bkz. İnnokenti) 146, 147, 153, 165, 174
Dukelski 464
Dumas 193
Duncker 287
Dutov, A. İ. 377
Dvoyres, Dora 139
Dzerjinski, F. E. (Yuzef) 141, 165, 175, 349, 361, 444, 474

Ebert 453
Elizaveta Schmidt 177
Elkina 480
Engberg, O. A. 35, 39, 53
Erlich 367
Essen, A. E. 120
Essen, M. M. 101

Fedoseyev, N. Y. 47
Fet 32, 33
Feuerbach, Ludwig 172
Filene 242
Fofanova, M, V. 341, 343, 349, 350, 361, 362, 365, 370
Fomin (Krohmal) 93
Fotiyeva, L. A. 427, 441
Frumkin, M. İ. (ayrıca bkz. Sviderski) 478

Galperin, L. E. (At, Rou) 100
Ganiecki, Y.S. 225, 226, 249, 258, 260, 261, 314, 316, 317
Gapon, G. A. 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116
Gelfand, O. İ. 172
George, Henry 110, 117
Gerd, N. A. 28, 32, 336
Glebov, V. A. (ayrıca bkz. Noskov) 92, 95, 97, 370
Glebov-Avilov, N. P. 254, 393
Glyaser, M. İ. 427
Goberman, M. 265
Gobi, Lidya (İrina) 149
Goldenberg, İ. P. (Meşkovski) 130, 146, 181, 188, 325
Goldman, Boris (Gorev, Adele) 83, 228
Goldman, Leon (Akim) 61, 77
Goloşçokin, F. İ. 215, 217, 414, 415
Golubkov (Davidov) 181, 187, 188
Gopner, Nataşa 186, 213
Gorbunov, N. P. 390, 391, 441
Gordienko 336, 337
Gordon, Gerta 38, 446
Gorki, Maksim 9, 130, 156, 164, 165, 166, 168, 172, 173, 174, 176, 188, 191, 197, 206, 222, 229, 235, 245, 296, 310, 451, 452, 453, 455, 473, 474
Gorovits 80
Graber 275, 290
Granat 275, 310
Grebelskaya 320
Greulich, G. 264
Gribakin 20
Grimm, Robert 287, 314
Guesde, J. 271, 279, 292
Gureviç, E. L. 91
Gusev, S. İ. 86, 88, 107, 118, 126, 147

Haase 287
Hardie, Keir 272, 278, 279
Haritonov, M. M. 299, 320
Harrik 147
Hegel 42, 172, 191, 276
Hermans 253
Herzen, A. İ. 42, 219
Hindenburg 412
Hoffman 412
Hoglund 288
Hryaşova 487
Huysmans 253, 257
Hyndman 271

İodko 232
İskra 25, 47, 51, 56-62, 64, 65, 67-69, 75-79, 81-85, 87, 89, 90, 92-95, 98, 100, 103, 108, 125, 127, 380, 485, 493
İskryanistov, S. (Vasili) 210
İnnokenti 146, 147, 150, 153, 165, 174, 175, 176, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 196, 197
İvanov 482

Jacques (Stein-Aleksandrova) 93
Jagiello, E. İ. 250
Jalava 346
Jaurès, J. 193
Jeltışev 385, 386
Jitomirski 167, 181, 182, 185
Julev, G. 485
Juravlyova, O. N. 501

Kaledin, A. M. 377, 379, 403, 407
Kalinin, M. I. 78, 477, 484
Kalinina, A. D. 458
Kalmikova, A. M. (Teyzecik) 25, 52, 97, 100
Kamenev, L. B. 119, 130, 175, 182, 184, 188, 196, 199, 200, 211-213, 230, 249, 251, 253, 263, 284, 325, 326, 341, 342, 344, 349, 361, 379, 382, 411
Kamenska (Domskaya) 281, 282
Kamkov, B. D. 365, 368
Kammerer 296
Kamo 148, 149, 167, 201, 202
Kamski 124
Kant, I. 42, 45, 172
Karahan, L. M. 411

Karelin, V. A. 434
Karlsson, K. 322
Karpinski, V, A. 126, 156, 267, 270, 275
Karpov 62
Karpov (Lenin) 144
Kasparov, V.M. 277, 278, 292, 317
Kasso, L. A. 237, 238
Kautsky, Karl 41, 116, 117, 196, 201, 230, 253, 257, 271, 273, 287, 289, 301, 311, 312, 454, 455
Kayurov 336, 341, 342
Kerenski, A.F. 334, 344, 347, 357, 366, 367, 369, 373, 374, 376-380, 385, 390, 397, 402, 409, 426, 442, 445
Kiselev 254
Kişkin, N.M. 366
Kivyatkovski 50, 52
Kizas 449
Klasson, R. E. 16, 26, 57, 419
Knipoviç, Boris 247
Knipoviç, Lidya (Amca) 24, 52, 53, 74, 76, 80, 101, 174, 206, 247, 249
Knunyants, Liza 100
Kobetski, M. V. 259
Kocher, E. T. 247, 249
Kogan 479
Kohn, F. Y. 45
Kolçak, A.V. 207, 388, 462, 465, 472, 490, 491, 496
Kolegayev, A. L. 394, 450
Kollontay, A. M. 199, 280, 281, 287, 289, 304, 312, 313, 317, 318, 325, 349, 405, 458
Koltsov, D. 88
Komissarov 149, 150
Kondratyeva 146
Kornilov, L. G. 344, 345, 377, 379
Korobko, Y. P. 16, 57
Korotkov 386
Kostitsin'ler 198, 199
Kosyura 398
Kotlyarenko, D. M. 165, 213
Kozirev, N. N. (Foma) 192
Kramer 60
Kramolnikov, G. İ. 120
Krasikov, P. A. (Müzisyen, Firkete, Ignat, Pankrat) 79, 83, 86, 87, 92
Krasin, L. B. (At, Kış, Nikitiç) 77, 102, 119, 135, 139, 149, 152, 189, 201
Krasnov, P. N. 373, 374, 442, 445
Krasnuha, V.P. (Yurttaş) 79, 83
Kravçenko 414, 415
Krestinskaya, V. M. 449
Kriçevski, B. N. 22, 65
Krilenko, N. V. 141, 223, 226, 245, 268, 276, 366, 370, 373, 409, 410
Krilov, İ. 369
Krimov (general) 345
Krjijanovskaya, Zinayda (Salyangoz) 332
Krjijanovski, G. M. (Clair) 24, 43, 44, 47, 76, 83, 87, 92
Krohmal, V. N. (Fomin) 49, 50, 81, 93, 99, 151
Krolikov 27
Krustalev-Nosar, G. S. 135
Kuçmenko 336
Kudeli, P. F. 25
Kuklin 156, 337
Kurnatovski, V. K. 43, 44, 220, 221
Kuroçkin 485
Kurz 76, 87, 92, 95, 97, 98, 99

Lacis, M. Y. 253, 336, 444
Lafargue, Laura 195, 214
Lafargue, Paul 194, 195, 214
Laşeviç 339, 340
Lavrentyeva 139, 140
Leiteisen, G. D. (Lindov) 99, 147, 148
Leman (Doktor) 61, 119
Lengnik, F. V. (Kurz, Vasilyev) 34, 43, 45, 76, 83, 87, 98
Leonoviç 52
Lepeşinski, P. N. (Çarık) 43, 62, 76, 108, 117, 125
Lermontov, M. Y. 42
Leşçenko, D. İ. 131, 134, 144, 148, 152, 346
Levin, E. Y. 92, 93

Liebknecht, Karl 271, 279-281, 287, 455
Lilina, Z. İ. 182, 213, 222, 224, 254, 259, 272, 277, 281
Lindhagen 322
Litvinov, M. M. (Vallah, Babacık) 81, 99, 118, 120, 279
Liyakovski 29, 31, 47
Lobov 408
Lokerman, A. S. 86
Lozovski, A. S. 136, 198, 393
Ludendorf 412, 413
Lujenovski 365
Lunaçarski, A. V. 104, 106, 108, 118, 130, 160, 165, 172, 173, 180, 188, 199, 200, 211, 236, 344, 370, 389, 449, 464, 482
Luxemburg, Rosa 69, 145, 155, 175, 213, 231, 271, 280, 281, 287, 304, 307, 309
Lyadov, M. N. (Mandelstam) 117, 118, 182
Lyubimov, A. İ. (Sommer, Mark) 62, 119, 188, 197, 213
Lyuşvin (Pakhom) 192

MacDonald, J. R. 272, 278, 279
Makar 101
Malışev, Sergey 145
Malih, M. A. 126
Malinovski (Andrey, Roman) 205, 209, 216-218, 229, 243, 244, 249, 251, 252, 257, 258
Malkov 387, 392, 441
Mamontov 502
Mantsev 210
Manuçaryants 427
Marçlewski, Y. Y. (Karski) 184, 201
Marek 260, 261
Marienhoff'lar 320
Markov 488
Martinov, A. 22, 199
Martov, L. 30, 43, 47, 51, 52, 55, 56, 58, 59, 61, 64, 65, 68, 75, 83, 86, 87, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 120, 184, 199, 201, 208, 269, 288, 314, 321, 380
Matyuşenko 114, 115, 116
Mayakovski, V. V. 503
Mazanov 51
Mazanova, Katya 208
Medvedev 229
Mehring, Franz 196, 271, 280, 287, 446, 454
Meller-Zakomelski, A. N. 220
Melniçanski, G. N. 343
Menjinski'ler (Menjinski kardeşler, Vera ve Lyudmila) 146, 147, 390, 391
Merrheirn, Arthur 291, 292
Meşeryakov, N. L. 69, 434
Meşeryakov, V. N. 434
Meşkovski, İ. P. (Goldenberg) 181, 325
Mihail Sergeyeviç (ayrıca bkz. Weinstein, M. Y.) 135, 139, 151
Mihalyov 318, 319, 320
Mihaylov 23, 336
Milyukov, P. N. 326, 327
Milyutin, V. P. 197, 369, 379, 482
Minski (şair) 130, 132
Mirbach, Wilhelm 423, 424, 443
Mitrofanov 482
Modracek 54, 214
Moiseyev, S. İ. (İlya, Zefir) 267
Molkenburg, H. 213
Molotov, V. M. 342, 361, 488, 489
Montegus 194
Morgari, O. 287
Morozov 177
Movşoviç'ler 268
Mstislavski 411
Munzenberg, Willi 299, 300
Muranov, M. K. 229, 284
Muraşov 338
Muravyov, M. A. 445

Nadson 251
Naine, Charles 275, 290
Nakoryakov, N, N. 188
Natanson, M. A. 34, 102, 103, 288, 365
Nekrasov, N. A. 42, 251, 420
Nerman, Ture 288, 322

Nevski, Vladimir 21, 130, 134, 137, 139, 326, 329, 405
Nevzorov 91
Nikiforova, Anya 254
Nikolayev 208, 209, 249
Nobs 299, 300
Nogin, V. P. 196, 197, 370, 379, 381
Noskov, V. A. 62, 63, 92, 95
Novojilov 249, 251

Ogorodnikov 144
Okulova, E. İ. 221
Okulova, G. İ. (Tavşancık) 52, 77
Olminski, M. S. (ayrıca bkz. Aleksandrov) 82, 101, 104, 106, 118
Oppokov, G. İ. (Lomov) 370
Orjonikidze, G. K. (Sergo) 208, 212, 217
Orlovski (ayrıca bkz. Vorovski) 106, 118, 124, 125, 127, 130
Osinski, N. 391
Ovseyenko, V. A. (Antonov) 370, 374, 375

Pakhomov 482
Panin 43, 52
Pankratov, I. (Vanya Kazanets) 192, 341
Parvus (Gelfand, A. L.) 69
Pastuhov 490, 491
Pavloviç 92, 95, 411
Pavloviç (Krasikov) 92
Pervuhin 104
Petlyura, Simon 471
Petrovski 229, 232, 284
Pilsudski, İ. 388
Plaksin'ler 50
Platten, Fritz 288, 299, 300, 317, 320, 322
Plehanov, G. V. 17, 25, 26, 45, 53, 56-60, 63, 65-68, 70, 75, 79, 80, 83, 87, 89, 91-96, 98-103, 109, 111, 127, 160, 161, 163, 168, 172, 173, 175, 180, 186, 199, 200, 205, 206, 214, 217, 228, 235, 267-269, 285, 325, 335, 378
Podbelski, V. N. 444
Podvoyski, N. İ. 374, 375, 376, 404, 413
Pokrovski, İ. P. 199, 205, 411
Poletayev, N. G. 183, 188, 199, 206, 218
Popov, N. F. 92, 93, 257, 443, 444
Popov (Rozanov), V. N. 92, 93
Popov (Sol Sosyalist Devrimci) 443
Portugalov, V. 52
Postolovski, D. S. (Vadim, Mihailov) 102, 120, 123
Potresov, A. N. 16, 25, 26, 41, 43, 47, 50, 56, 61, 63, 68, 83, 87, 93, 97, 186
Pravdin 227
Prelog (Frau, ev sahibesi) 295
Preobrajenski, A. A. 107
Prigara 203
Prisyagin 207, 209, 332
Próchniak (Oleg) 210
Prominski 35, 36, 39, 40, 41
Proşyan, P. P. 404
Purişev 336
Purişkeviç, V. M. 242
Puşkin, A. S. 42, 252
Pyatakov, G. L. (P. Kievski, Japon'lar) 277, 285, 304, 391
Pyatnitski 166, 212, 215, 216

Radçenko, İvan (Arkadi, Kasyan) 16, 26, 29, 32, 33, 42, 50, 67, 76, 83, 86
Radçenko, L. N. (Paşa) 76, 86
Radçenko, S. İ. 16, 29, 33
Radçenko, Stepan 26, 32, 42, 76
Radek, K. B. (Parabellum) 287, 288, 298, 304, 305, 307, 320, 322
Ragozinski 481
Rahya, Eino 218, 227, 346, 350, 362, 370
Rappoport, Charles 194, 211
Raskolnikov, F. F. 408
Raviç, Olga 156, 167, 281, 320
Rayçin, S. G. 45, 46
Raymond 74
Reed, John 295
Reinbot, A. A. 451, 473
Rennenkampf, P. K. 220
Rikov, A. İ. 120, 143, 188, 212, 369, 379, 381

Riman (albay) 140
Rittmeyer 54, 55, 56
Riyazanov, D. B. 91, 146, 211, 264
Raboçeye Dyelo 22, 27, 28, 65, 79, 84, 91-93
Rodzyanko, M. V. (Duma başkanı) 257, 478
Rojkov, N. A. 130, 146, 175
Roland-Holst 281, 288
Rolau, E. 62
Romanov, A. S. (Alya Aleksinski) 192, 205, 216, 220, 255
Rosenblum, Linda 320
Rozanov, V. N. 92, 93, 449
Rudakov 20
Rudnev, N. F. 378
Rumyantsev, P. P 19, 52, 120, 123, 129, 130, 135, 151

Safarov, Georgi 221, 226, 227, 265, 283, 318, 320
Saltikov, M. Y. 50
Sammer, İ. A. 33, 120
Samoilova, K. (Nataşa Bolşevikova) 143, 458
Samoylov, F. N. 239, 249, 265, 284
Sapojkov, N. V. (Kuznetsov) 197, 203, 213, 267, 292
Savelyev, İ. F. 206
Savvuşka 199
Schanzer (Marat) 151, 188
Schlichter, A. G. 147, 149
Schmidt, A. 308
Schmidt, N. P. (Nikolay) 177, 308, 393
Schmidt, V. 393
Schwartz, Semyon 208, 212[8]
Schwartzman, David 214, 217
Semaşko, N. A. 167-169, 179, 188, 202, 207, 211-213
Sembat, M. 279
Semkov, S. M. (Sema) 209
Serebrovski, A. P. 16
Sereda, S. P. 434, 478, 482
Sergievskaya 481
Serov, Lucy 181
Sigg, J. 182
Silvin, M. A. (Berduş) 24, 31, 34, 43, 77, 78, 81
Silvina, Olga 49
Simanot, Louise 281
Simonov 149
Skobelev, M. İ. 311, 323
Skoropadski, P. P. 442
Skovno, Abram 197, 282
Skrıpnik, N. A. (Shchur) 120, 125, 182, 188
Skubik, E. 62
Skvortsov, İvan 143, 206, 370, 408
Skvortsov, Stepanov 104, 206, 370
Slutskaya, Vera 376
Slutski 343
Smidoviç-Leman, İ. G. (Dimka) 58, 61
Smidoviç, P. G. (Matryona) 58
Smidoviç, Sofia 493
Smilga, İ. T. 342, 347, 416, 417
Sokolnikov, G.Y. 320, 321, 349, 379, 411, 416, 417
Spandaryan, Suren 217
Spiridonova, M. A. 365, 369, 403, 407, 434
Spunde 414
Stalin, J. V. (Çugaşvili) 217, 223, 227, 245, 246, 339, 342, 349, 361, 362, 370, 383, 384, 392, 406, 416, 417, 455, 465, 484, 502
Starkov, V. V. 26, 43, 48
Starover (Potresov) 93
Stasova, Y. D. (Kalın, Mutlak) 77, 327, 417
Steklov, Y. M. 211
Stern (Kostya – Rosa Galberstadt) 93
Strom 322
Stroyev, V. A.(ayrıca bkz. Desnitski) 143
Struve, P. B. 16, 25, 26, 28, 32, 33, 40, 43, 63, 64, 336
Suhanov, N. (Himmer) 233, 234
Suhanova 349
Sulimov'lar 341
Suvorov, S. A. 172, 173

Sverdlov, Y. M. 142, 327, 349, 361, 382, 383, 404, 405, 406, 416, 417, 422, 427, 448, 449, 450, 453, 455, 466, 467, 468, 477, 499
Sverdlova, K. T. 142
Sviderski, A. İ. 49, 50, 478

Şagov, N. P. 232, 240, 284
Şapoval 43
Şapovalov 24
Şaumyan, Stepan 212, 277, 333
Şelgunov, N. V. 129
Şevlyagin 17
Şidlovski, N. V. 125, 129
Şik, M. M. 151
Şipov, D. N. 391, 414
Şkuro, A. G. 502
Şlyapnikov, A. G. 55, 269, 270, 273, 275, 297, 302, 308, 322, 369, 393
Şotman, A. V. (Buzdağı) 86, 218, 227, 249, 346
Şulyatikov (Donat) 188
Şumkin 223
Şurkanov, V. Y. 188, 218
Şvetsov 406

Tahtarev, K. M. 31, 73, 75, 85, 92
Taratuta, V. K. (Viktor) 178, 184, 188, 213
Tarsis (Cuma) 81
Teodoroviç, İ. A. 370, 379, 393
Tihomirnov, V. A. 260, 262
Timiryazev, K- A. 491
Tirkov, A. V. 34, 45
Tolstoy, L. N. 42, 46, 90, 203, 290
Tomski, M. P. 188, 393
Troçki, L. D. (Bronştayn) 82, 95, 100, 135, 165, 199, 200, 201, 211, 217, 228, 271, 276, 288, 291, 292, 307, 311, 344, 349, 370, 385, 412, 416, 417
Troyanovskaya, E. F. (Rozmiroviç) 245
Troyanovski, A. A. 243, 245, 249
Tsereteli, İ. G. 407, 426
Tsıperoviç, G. V. 393
Tskhakaya, Miha 119, 123, 156, 167, 320
Tsyurupa, A. D. 50, 492, 493
Tuçapski 142
Tugan 33
Tugan-Baranovski, M. 33
Turgenyev, İ. S. 42
Turkin 299
Tyutçev 34

Ulyanov, Aleksandr (Lenin'in ağabeyi) 17, 18, 19, 26, 43, 53
Ulyanova, Anna İlyiniçna (Lenin'in kız kardeşi, Yelizarov, bkz. Mark Yelizarov) 43, 53, 55, 75, 138, 186, 196, 219, 252, 310, 324, 342, 485
Ulyanova, Maria Aleksandrovna (Lenin'in annesi) 17, 53, 54, 75, 200, 246, 251
Ulyanova, Maria İlyiniçna (Lenin'in kız kardeşi, Yavru Ayı) 53, 76, 130, 147 181, 183, 189, 200, 324, 339, 342, 350, 385, 398, 405, 421, 438, 448, 449, 460, 461
Uritski, M. S. 402, 404, 447
Uspenski, Gleb 252
Ustinov, A. 192, 450
Ustinov (Vasili) 192
Usyeviç, Grişa 298, 299, 320, 322

Vaillant 193, 271
Valetski 287
Vandervelde, Emile 200, 269, 270, 271, 273, 278, 279
Vaneyev, A. A. 28, 43, 45
Vareikis, İ.M. 482
Varentsova, O. A, 62
Vasilyev 98, 99, 105
Vasilyeva, Vera 207
Veçeslov, M. G. 99
Veresçagin, V. V. 464
Vetrova, M. F. 32
Vever 474
Vilonov, N.Y. (Mişa Zavodski) 188, 190, 191
Vladimirov (dizgici) 165

Vladimirov, M. K. (Lyova) 120, 165, 197, 213
Vladimirski, M. F. 188, 213, 257
Volodarski, V. 343, 443
Volodiçeva, M. A. 427
Vorobyov, S. V. 218
Voroşilov, K. Y. (Volodya Antimekov) 143
Vorovski, V. V. (Orlovski) 106, 118, 176, 243
Voski 217
Voski-Jonisyan 217
Voytinski, Sergey 141, 143

Warski, A. S. 175, 199, 200, 287
Webb 40, 70
Weinstein, M. Y. (Mihail Sergeyeviç) 135, 151
Weltman, M. L. (Pavloviç) 411
Wilhelm 412, 413, 453
Witmer'ler 135, 142, 237, 238
Wolski, Stanislaw 137, 211, 224, 236, 246
Wrangel, N. N. 388
Wurm 201

Yakovlev, N. N. 243
Yakovleva, Varvara 222, 405
Yakubova, A. A. 27, 30, 74
Yakutov 50, 51
Yaroslavski, Y. M. 136
Yefimova, Y. A. 486
Yegorova, Jenya 336, 351, 362
Yegorov (bkz. Levin) 92, 93
Yelizarov, Mark 310, 324, 342, 343
Yemelyanov, N. A. 344, 346, 347
Yenukidze, A. S. 77, 277, 333
Yerema 79, 96
Yudeniç, N. N. 388, 462, 472, 491, 502
Yurkin 336
Yuşkeviç, P. S. 172

Zagorski, V. M. 472
Zaporozets 27, 45
Zasuliç, Vera 25, 26, 56-61, 63, 65, 67, 68, 75, 83, 84, 87, 93, 95
Zederbaum, L. O. 155
Zelikson, Tsilya 101
Zemlyaçka, R. S. 86, 92, 118, 120, 123, 298
Zenyurka 50
Zetkin, Clara 196, 271, 280, 281, 282, 446, 454
Zevin (Savva) 210, 214
Zinovyev, G. E. (Grigori) 175, 182, 184, 188, 199, 208, 209, 211-213, 216, 217, 222, 224,-246, 247, 251, 253, 258, 259, 261, 268, 272, 285, 287, 288, 292, 293, 297, 313, 320, 341, 342, 344, 349, 361, 379, 380, 417
Ziryanov'lar 38
Zof, V. İ. 344
Zola, Emile 42, 469
Zukov 20
Zuravlyov 36, 37
Zvezda 203, 205, 206, 276, 486, 488, 491
Zyabitski 152

En yakından bir Lenin portresi... Yaşam boyu süren mücadelenin, en zorlu karar anlarının, en keskin kavgaların, en sağlam dostlukların tanıklığı.

Yeraltı koşulları, sürgün koşulları, devrim koşulları, karşıdevrimcilerle çatışma ve iç savaş koşulları... Bunca zorlu şartlar altında birkaç günlük bir kaçamak, ormanın derinlerine bir seyahat, nehir kenarında bir akşam yürüyüşü, kısa bir bisiklet turu, bir el satranç, Zola ya da Çernişevski hakkında derinlemesine bir sohbet, soluklanma anları...

Nadejda Krupskaya'nın, yirminci yüzyıla şekil veren o büyük tarihsel dönüşümün tam ortasından çıkıp gelen, Devrim'in ve Lenin'in o eşsiz anlarını yansıtan sürükleyici anıları.

Soluk soluğa bir roman tadında akıp giden bir yaşam öyküsü, daha doğrusu, bir değil birçok yaşamın öyküsü bu. Önderlerin, sıra neferlerinin, işçilerin, köylülerin, askerlerin, eğitimcilerin, öğrencilerin, ev sahiplerinin, komşu kiracıların, yoldaşların, ajanların, döneklerin, hainlerin...

Sibirya'da Şuşonskeye köyünde, yurtdışında Cenevre, Krakow ve Paris'te, Rusya'da Petrograd ve Moskova'da, Parti kongrelerinde ya da Enternasyonal konferanslarında, sert tartışma ve ayrışmaların ortasında, fabrikadaki işçilerin, cepheye giden askerlerin, meydanlara dolan kitlelerin huzurunda, Gapon'un, Rosa'nın, Buharin'in, Gorki'nin, İnessa'nın, Sverdlov'un, Troçki'nin, Stalin'in ve her daim Nadejda'nın yanında çizilen bir Lenin portresi bu:

"Hareketi geriye çeken bir konumda olduklarını gördüğünde hâlâ en yakın arkadaşlarıyla bozuşabilir, dava için gerekliyse daha dün hasım olduğu birine alçakgönüllü bir yoldaşlıkla yaklaşır ve söylemesi gerekeni, her zaman yaptığı gibi, açıkça ve dürüstçe söylerdi. Doğaya, baharda ormanlara, dağ yolları ve göllerine, büyük şehirlerin gürültüsüne ve işçi sınıfı kalabalıklarına her zaman düşkün ve hayrandı; yoldaşlarını, mücadeleyi, hareketi ve her yönüyle hayatı seviyordu."

Yordam Kitap
YordamKitap YordamKitap YordamKitap

ISBN 978-605-172-373-0